

CSOKONAI
VITÉZ MIHÁLY
összes művei

Színművek 2
1795-1799

AKADEMIAI KIADÓ. BUDAPEST

KLTE Debrecen
Magyar Tudományi Intézet

0857 6385

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI

1828—1978

MEGJELENT
AZ AKADÉMIAI KÖNYVKIADÁS
150. ÉVÉBEN

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI

JULOW VIKTOR

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST 1978

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

Színművek

2.

1795—1799

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA

PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST 1978

97 137/5

79 79

ISBN 963 05 0744 7 (sorozat)

ISBN 963 05 1375 7 (kötet)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1978

Printed in Hungary

A' SZERETET'
GYŐZEDELME A' TANÚLTAKON

VÍGJÁTÉK [...] FELVONÁSBAN*

SZERZETTE JANUARI 24^{DIK} NAPJ[ÁN] 1795.
CS.[OKONAI] V.[ITÉZ] M.[IHÁLY]

* A felvonások számának helyét Csokonai üresen hagyta

EGGY POSTHUMUS TÖREDÉK

Egy nevezetes Fragmentummal kívánok Szolgálni az Érdemes Publicumnak, mellyet ha egyéb betségért nem tarthatunkis legalább azért meglehet a' miért más diribdarab Régiségeket.

5 Egy esmeretes Irónak halála után a maradott Irásaiból való ez; a' mint látszik, közönségesen producálódott volna. A' mi hijja van, én ki pótolni kívánom. Folytatni főglya a' megholtnak Successora talám, talám. Hogy pedig ez, Authenticum, imé közöljük az Authentizálok neveit is.

10 Coram me Stefane Kovats Civem†
 Coram me polo Szabo Civis†
 Extrad.[atum] per Iur.[atum] Notar.[ium]
 Franc.[iscus] Janótza

JEGYZÉSEK A' MEGNEVEZETT TÖREDÉKRE.

- 15 a.) *Az esmeretlen magába egy Könyvel*
 b.) *A Könyvet beteszi, gondolkodik, Sétál.*
 c.) *Az Amor óltára előtt áll, mellyen szagos tüzet tsinált.*
 d.) *Szerelmes interesse.*
 e.) *A' mint a' Meghólt kótájából kitettzik ez az Aria, azon*
 20 *Kártigáméra van, melly így kezdődik: „Nints szebb vigság & cet.*
 f.) *A' meghólt Irásaiba vólt egy kis cedula, mellyen a' nota vége ekképpen volt:*
Végre tsak szolgálók Szerelemnek
 25 *Rabja leszek már egy Kedves Nemnek*
Érzem óh Amor hatalmadat
Csókolom mézzel kent nyiladat
Tölts Nectart Szivem mély Sebére.
 g.) *Amor megrántja az óltárnál hátúl az Esmeretlent. Egy kis*
 30 *Pisztol a' Vállán.*
 h.) *Nepenthe Homerus után egy olyan fü, a' melly borba tétetvén vigasságot tsinál. Ezzel élnek az Istenek.*

- i.) Csajkos Morio formába, az Esmeretlen[ne]k ez mindenesse.
 Ez szereti Katit. Azért tette ezt ide a' meghólt, hogy a' Nemtelen
- 35 Szerelemnek festése annál szebb színt adjon a' Nemes Szeretnek. De nem vihette végre Szegény, váratlan halála miatt.
 k.) Az Esmeretlen örömébe ugratja Csajkost: Az bolond figurákat ejt ugrásába.
- 40 m.) Itt a' vólt kitsínálva, hogy mit olvas, hogy olvassa, 's hogy logikáz belőle.
 n.) Elveti a' könyvet.
 o.) Ez a' Levél. Érthetetlenül akart írni Csajkos, hogy annál derekabbnak lásson. Sok van ilyen a' Világba!
- 45 Itt tovább nem lehetett olvasni a meg hólnak Irását, mert holmi Jegyzésekre vólt írva; tsak azt lehet belőle kihozni, hogy már itt Katit behívta: Beszélgettek eggyütt, 'S utóljára ezt énekelvén
- Cs.[ajkos] Valld meg, szívem! szeretsz-é?
 Itt a' kezem tettszik é?
- 50 K.[ati] Tsak tégedet tisztellek.
 Holtig, szívem! szeretlek,
 Itt a'kezem, ha kellek
 Tsak éretted míg élek.
- Cs.[ajkos] Mondd még egyszer }
 55 K.[ati] Akár kétszer. } 2.
 M.[ind]ketten Úgy hát te hólnap enyim léssz!
 Cs.[ajkos] Én leszek Papa. } Cs. Papa! }
 K.[ati] Én leszek Mama. } 2. K. Mama! }
 M.[ind]k.[etten] Fiat Experientia! Fiat Experientia.
- 60 Eddig lett volna az Első Felvonás.

Lásd Pikko Comico Oper

A' SZERETET' GYŐZEDELME A' TANÚLTAKON

VÍGJÁTÉK [...] FELVONÁSBAN.

SZERZETE JANUAR.[II] 24^{D[IK]} NAPJ[ÁN] 1795.

CS.[OKONAI] V.[ITÉZ] M.[IHÁLY]

ὦ ῥαζ πανδάματος ἔρωσ!

ANACR[EON]

KÖZBE-SZÓLÓK.

ESMERETLEN

ESMERETLENNÉ

ÖREG, ENNEK AZ ATYJA

65 ÁMOR

PALLÁS

FÁRSÁNG

BOHÓ

ELSŐ FELVONÁS

1. JELENÉS^{a)}

ESMERETLEN Mind igaz, mind a' legvalódibb Filozófiából van
70 merítve. De ^{b)} — — Szépek a' Lelket elfogják, magokkal el-
ragadják. Hanem ^{b)} — — — — Én ezekbe a' Tusculana Qua-
estiókban talám legjobban gyönyörködöm, — igen szeretem
én ezeket, — óh, melly érzékeny tisztelettel áldozom én ezek-
ért tenéked, óh, igen — igen — mód nélkül, óh te Nagy Lelkű
75 Horatius! — — vagy — Uram! majd elis felejttem az Iróját.
Érzem, érzem hatalmatod, Ámor! 's bírod indulatimat. Imé
áldozati tüzzel ég ez a' szív, mellyet a' tanúlt Világ remekei
formáltak, ah Kegyes Kegyetlen! jutalmaztasd meg kívánsá-
gival. Akkor, majd akkor, triumfális hatyúkon szálljatok
80 be te és a' te Anyád én hozzám, 's tegyétek magatok körül
Paraditsommá az én életemet, majd akkor uj tüzzel fogom
az én indulatimat e' kis oltárón^{c)} lángszínnel ki ábrázolni,
egy pár fejér, tiszta fejér galambot áldozok mellette tinék-
tek, de-de nem ölöm meg az ártatlanokat^{d)}

85 (e) *Aria*. Végre tsak szolgáljak Szerelemnek?
Rabja légyek hát egy puha Nemnek?
„Óh Ámor! érzem hatalmatod,
Tsókolom mérggel kent nyiladat,
Tölts Nektárt szívem' mély sebére!
90 Te tudod Lelkemnek szép kinzásit,
Te tudod kellemes sóhajtásit
Mellyek egy Szép felé repülnek,
Élesztgető szívéen enyhülnek.

D[a] C[apo.]. (f)

95 *Ámor és az Előbbeni (g)*

Nem, nem, nem igaz! Annyi história mellett is azt nem tudni, hogy a' Mai Nagy Világba nem Módi már az Apró Szerelmeknél a' Nyil, 's a' Nyilazás. Eggy könnyű pisztollal járunk már ma: ebbe az el pisztolosodott világba a' Nyilat fel se vennék, ki Philosophus most, ki politicus, ki Jakobinus, ki Naturalista, ki Modista, amaz a' maga képzelődésével elakarja magával hitetni, hogy ő olyan machina, mellynek rugóját a' Szerelem nem billentheti, amaz semmi fő hatalmat magán esmerni nem akar, emez minden Isteni illetést tagad, 's az enyímetis, ez pedig az én sebeimet tsak módinak az Nagy Világhoz úgy nevezett — illő módinak tartja, mint a' pudert, figarót, Anglus rockot 's egyéb afféjét. De várj rá N.[agy] Világ, bizony megvettetésemért revoluzsiót tsinálok, minden pár ember közt revoluzsiót, minden pár embertől katonát kívánok: Én a' ki a' Mesés Világba a' mennyköves Jupiter kezéből is ki vertem a' Bromtes faragta tüzes mennyköveket eggy nádszálnyillal; én a' ki a' XIIIId.[ik] Százíg, a' Világfélte Hérosok markábolis leejtettem a' haláltól kövén köszörült kardot; én a' ki Schvartz Benedektől fogva eggy kis pisztollal tüzelek győzedelmesen akárkireis: én — én most lennék semmi? Agyút veszek, haubitzot, mozsarat, kartátsot, serpentinelt, Szerelembombival hányatom le az ellentállókat, m[inde]n ágyuikat demontírozatom, magam Kolini Marsokat harsogtatok kis trombitámon, mellyet nekem Márs vett a' Páphusi vásárban. No nints hát nekem Nyilam, hanem puskám.

ESMERETLEN Ah!

ÁMOR Mit sóhajtasz?

ESMERETLEN Ah! szánd meg kis Nagyhatalmú az én nyögésimet, 's jutalmaztasd meg tzeljokkal azokat.

ÁMOR Mi azoknak a' tzeljok? Nagy tzelozo!

ESMERETLEN Eggy, nem tudom minek is kelljen neveznem: az én szívem Lexicona neki száz nevetis ad a' Szerelem nyelven.

ÁMOR No hát beszéld el a' Szerelem Naturalis Historia szerént characterit 's így determináld.

ESMERETLEN Az a' Szép és Ártatlan teremtések között nexus a' Mammalékra tartozik, Házi állat, igen hasonlít én hozzám, indigena, terem Túr körül az Alföldön, de a' Debretzeni Climátis megszenvedheti, epéje nints, annál fogva nyájas

135 állat, soha a'kihez egyszer hozzá szokik, el nem hagyhatja,
a' Szívét jó tartani, az egy szép rejtekbe dobog, Ortzáján
két felől az ártatlanság tejébe uszkál a' kellemesség rózsája,
a' két szeme olyan mint a' Phosphorus, abba szikrázik a'
140 a'hűség bíztat.

ÁMOR Tudom már; még edgyet el hagytaal, az eledelét. El mind
azzal, a' mi jó vétek nélkül. Egyszerre megtudtam, hová
tzélozol, Linné után. Én azt a Linnét szeretem, mert ő az én
világomban új Világot talált fel, mint Columbus és Coock.
145 A' fűvek szerelmeskedéséről le vonta azt a' szőnyeget, melly
alá a' Régiek olly homályosan kukutskáltak. — — — De
ne félj te semmitis, ő szeret, és hogy jobban szeressen, imé
egy ámbróziával, mézzel, örömmel, nectárral, (h) nepen-
thével öszve tsinált golyobist teszok pisztolomb[a].

3. JELENÉS

150 *Bohó, és az Előbbeniek*

BOHÓ (i) Tsak nem vihetett tovább rá a' Lelki esméret, hogy
az Urak alkúját úgy hallgassam mint egy bolond. Kettón
esik meg a' Vásár azt hallottam; de hát a' Néző-is ott van,
nints hát kettő, ha tsak az Nézőt a'Vevőbe vagy Adóba nem
155 dügjük. Pá, Uram philosophusom, pá! hát ez a' kis Isten
Úrú? — no már e' rendes öszve jövési aspectus, velem együtt
háromszegű fény leve, no a'ki akar boldog lenni most szüles-
sen, ha ki hazugságba tud hagyni, neki adom a' Csiziómat,
meg egy harmadévi német Kalendariomom van, 's vegye el
160 az én bolondi kenyeremet; a'ki pedig nem születik, az magá-
nak tulajdonítsa.

ESMERETLEN No, Tsajkos! mi jó kell?

BOHÓ Mit kérdi azt az Úr? tsak a' mi eddig.

ÁMOR Én már megyek! Mit izensz Tsajkos?

165 BOHÓ Hová kis pullus? hová?

ÁMOR Szerelem Országra, a' jó Földre.

BOHÓ Huj! biz Istók sok izenkém vólna nekem oda, Bojhos
kutya oda (k). Nempe primo Katiért eszem a' szép lelkét
majd meg veszek, 4°) Ű olyan, mint az ördög kötötte rókka,
tudja az eblleke tsak izél. 4°) Kender nyövéskor lessz
170 esztendeje kenyér ebédkor, hogy valamit érzetem bennem,
azólta mindég azzal ettem kenyerem, hogy vízi bornyut nyel-
tem el 's a' nő bennem, vagy a' vak tetű szántja a' Lelkem

175 házát. Ha temnak előtt olvastam egy Poétás Könyvet
Hat szép Világi Énekek voltak benne; 's abból húztam ki per
 consequens az én Nyavalyámat. 2°) Onnan Szerelem Ország-
 ból a' jó földről, ha kaphatnék egy kis Szerelem gyökeret,
 meg Bolondítót, a' mivel annak a' rossz hitű Katinak eszét
 180 veszthetném, meg egy kis Natragulyát, a' mit áshatnék
 alá, meg adnám az árrát fa pénzből, hisz' elvehetné azt egy
 akarátja ellen való bolond, a' mi egy olyan bolondnakis
 jó, a' kit maga a' Természetis annak szült. Ugy-é? kitsi! (k)
 ÁMOR Meg lessz, meg; majd küldök egy szekérral.
 BOHÓ Húj! egy se lessz úgy olyan Bolond, mint én; héj mire
 185 is kaphat az ember ha esze van. De hol lesznek az oda való
 szekerek? a' Veres Toronynál? vagy hún?
 ÁMOR Ott, ott.
 ESMERETLEN Ne lármázz okos! nemis beszélhetünk miattad.
 BOHÓ Hjó! (*súgva*) Okos az Úr, ha nekem azt mondja. Eb okos,
 190 annak sints esze, a' ki Okos.
 ÁMOR Te pedig bizz abba, a' mit mondtam, meglessz; Adjó.

4. JELENÉS

Esmeretlen, Bohó

ESMERETLEN (1) Ugordj egyyet! (*Ugrik.*) Meg egyy felet
 (*Ugrik.*) Addsza a' kalapomat, az innepit.
 185 BOHÓ (*A' magáét adja oda*) E' legesleg innepibb lessz Uram,
 tsegijjével mondom, ugy fogják benne az Urat betsúlni mint
 engemet, pedig engemet a l.[egna]gyobb Urakis nevetnek!
 hm!
 ESMERETLEN Ne okoskodj, mert rá szoksz, azután kenyeret se
 200 kapsz. Én megyek. Itt minden addig jól el rakva legyen.
El megyen.
 BOHÓ Semmi sem fog, Uram, a' maga helyén lenni, semmi sem.
 Az eszem se lessz a' maga helyén, hidje el az Úr: most tovább
 nem kívánom az Urat tartóztatni, dolgaim vagynak. Mára
 205 jójtszakát! *Complim.[ent]*.
 ESMERETLEN Nó úgy legyen pedig, a' mint ki adtam.
 BOHÓ Mára jójtszakát! *Complim.[ent]*.

5. JELENÉS

BOHÓ *egyedül.* No most egyszer megpihent a' házunk. Ez a'
 mi Urunk jó ember vólna; de nem akar az lenni, megismerten

210 az a'sok tokos pór könyv rontja el, be nagy dolog! Uram
 őrizz! ki se láttzik közülök. Útné a' jó Szerentse mind azt a'
 sok Istóriát, hadd veszne rajta a Tóton mind egy szálíg,
 tsak Kati, tsak Kati mondaná azt nekem, — édes Istókom, te
 215 vagy én tsajbókom. Ihunni, tsak ki török belőlem a' fatalen-
 tom. Ugyan Sajó, Sajó! hogy jut eszedbe? Éj, be kolontzos
 kutya élet ez már, hogy az ember ehetik ihatik, dohányoz-
 hatik, mégis úgy fáj mindene, mint annak a' rendi. Éj Kati,
 Kati! — De most találtam ki én is (m) Filozófiát olvasok.
 (Olvas graviter.) Ha! Kati zörög oda ki; a' biz a', — Kati.
 220 Húj, Filozófia! ki a' házból. (n) Be hívom, — tsak nem hívom,
 — mindjárt — (:az ujján mondja:) be hívom n.[em]h.[ívom]
 &c. Ez e mégsem úgy, tovább, nem hívom, b.[e]h.[ívom]
 &c. No most egy tzédulát irok neki: az én Uram is ugy tett.
 Tsak jó Kati, Uriáson mindent. Majd mikor észre sem veszed
 225 a' kebeledbe dugom (:leül, ír pipázik, graviter:.)

A' Levél

O) Ne izélj már Katitzám
 Ne izélj már gyöngyalak
 Ha terem kukoritzám
 230 Hidd el dosztig tartalak
 Ha egy kukta be nem tsukta
 Szive szekrénnjét,
 Valahára tedd poltzára túri edényjét.
 Ma töredékeny a'tsupra
 235 Vidd a' gazra vidd a' zsupra
 E' lessz oltalmazó vár és Citadella
 El nem török, mint a' Rosolis butella —,
 Szedj szedj, lessz elég tőzekem,
 Főzzél benne Katim nekem
 240 Talám egyikőnk se tanál
 A' ki benne lenne kanál.
 Mikor jól lakik legényed
 Osztán tisztán tartsd edényed
 Magad főződ magad mosod
 245 De bár a' földhöz tsapdosod
 Katinak tart
 Tsajkosod.
 .....ria

GERSON

VÍG JÁTÉK KÉT FELVONÁSOKBA

[1795]

JÁDZÓ SZEMÉLYEK

TAMADI FÖLDES UR

GERSON TAMADI UR FIA, MALHEUREUX NÉV ALATT

GAI AZ INASSA

5 KARDOS HADNAGY

PORHÁZI OSKOLA MESTER

ÁBRAHÁM ZSIDO

ANTAL CALEFACTOR CZIGÁNY

KÍSÉRTET

ELSŐ FELVONÁS

¹⁰ *A' Tamadi Ur háza eleje*

ELSŐ JELENÉS.

Abrahám

¹⁵ ÁBR[AHÁM] Már nekhemekh hitt fenthig foghadó khillene, ugy dhe tsak nem lenne hitt Oroszfalib[a.] jó épileth, Pesten mekh Phudán szenyim szobát el vették mint Imphöstörnek. Minthen pénzem Phökölbe le ment. No esz asz Ur Tamadi Ur tshinos kvártéj; szepp minth arra való, the Istenem, szörnyü mirek tráha, nem phölöntsák khet egyhezer Nemeth taller, megis nem nem tudhatnak ennek fizetni. Meg próbálom thalám hithelbe álthal anna, asz árát akhor láthná mikor ²⁰ enghemet 5 esztenthó mulfa alt Amstherdhenba. Pénz pensz phiszon tsak kell lenni, ha az örthög attja is, megh tsalom én öteth, és az pénsze mekh az erszinye én mekh herel[em], majth most szelyel niszem a' ház kherül (: 's bé megy:)

II. dik JELENÉS.

²⁵ *Abrahám, Antal.*

ÁBR[AHÁM] No Antal szomszith hát hogy fan khend?

ANTAL Jaj Uram Abrahám mint a' kárvallott csigány la.

ÁBR[AHÁM] No hát mi phaj khend[ne]k Anthal?

³⁰ ANT[AL] 'S Mi baj? még asz is kérdis ám asz világon. Még most is kótog a' lelkem házsa fala, ugy a' fogamba állott asz a kisirtet la.

ÁBR[AHÁM] Mekh mekh isméth?

ANT[AL] Mig mig el akart vinni azs a' Lucsifer. Azs I[ste]n a'
jó serentse, tsak azs I[ste]n mentse [me]g azsért tölle. Ihj
35 Süzs Mária, Sent György napja. Sent N[agy] Sándor, ha egy
kitsiny kurazsim n[em] lett v[oln]a, eddig Plutonál futeném
a' kementsét la.

ABR[AHÁM] Mi khisirteth phántotta Khentet Anthal szomszith?

ANT[AL] Tudja a' jó serentse, itt vóltam la a' pitvarba, nékem jú
40 azs a' pokolbéli izsé, olyan feketis fekete v[ol]t mint a'
marok vas. De hát a' szeme, m[in]t azs éhel hólt farkasnak,
ugy sikornyázsott, csupa tizses vólt a' sarva, bégett mint a'
vesett medve. Bójúttek ngyen kutya kipibe, arany zsarát
magot sórtak a' semem közzé. Én [me]g n[em] ijjedtem,
45 hanem oda bujtam a' kementsébe la, a' hamuba sartam, azs
után a' gatyámat le vetettem, nem árthatott a' gonos Lilek,
el saladtam. Azs öreg urat Urat kifisteltik, meg, ki akarták
herilni, de váltságot adott magáir. Azsután lattam azs
Istállóbul mikor nagy ördögnevetve el mentek. A' Belzsebub
50 hegyezszsen 'sindej seget a' lilkekbül, még most is fáj a'
hasam la.

ABR[AHÁM] Szörnyüsig pheszid az a' khendh Anthal mi vólt?
mit beszilh az öreg Úr?

ANT[AL] Azst mondotta, hogy ördögök vóltak azs előtt p[edi]g
55 kutya fejű tatárok vóltak, 's a' Keresztyén embert el visik,
's irnak rajta a' pokolba.

ABR[AHÁM] A' Pokhilba? Uram pe sokat thut asz azs jó öreg
Úr, most ott fan é phen?

ANT[AL] Okhe a' házsbá, ott van Tiszt[eletes] Mesturammal la.

60 ABR[AHÁM] Mosth oth Khámpaniroz Mesther Ur phor tshak
n[em] a' roszszappik van ott.

ANT[AL] Lássa Abrahám Uram a' Miltóságos Ur magános
e[mbe]r osztánn lám sip jószága van, ha meg hal kire költi
ast a' temérdek forintot? Ézs a' mi mesterünk is igen túzrül
65 pattant öreg kufertses fiu, mindig mindig deákoskodik, meg
meg mindig verseket mond, a' guta is nevetné, ugy ki megy
mintha kalapátsal verné ki. A' Milt[óságos] Ur [me]g fogja
a' hasát illa, majd [me]g düglik a' rühögisb[e]. Most is oda
be nevetközsnek, mint a' kinek el kámpitorsodott azs esz.

70 ABR[AHÁM] Hát thalán lehet phe menni?

ANT[AL] 'S üm; h[ogy] ne lehetne? a' leges l.[eg] finumabb
időb[e] is lehet.

Tamadi Porházi, Abrahám.

- TAM[ADI] Biz ugy vólt Mest[er] Uram hiszem én magam se[m]
 75 aluttam. se[m] részeg n[em] vólta[m] az eb a' lelke országán
 és magam láttam.
- PORH[ÁZI] Bone Deus! hát hiszem a' Melt[óságos] Ur sem gyim
 gyom, Hogy lehetett mégis ily ördögi lim lom. Demone!
 quid mulier?
- 80 TAM[ADI] El hiszem Uram, h[ogy] tarisznya, de ször a madzaga.
 ABR[AHÁM] Jó napot agyhon I[ste]n a' Milt[óságos] Urnakh.
 TAM[ADI] Fogadja I[ste]n jó Abrahám, hát mi jób[a] fordult
 kénd?
- ABR[AHÁM] Cshak Milt[óságos] Ur abba a' ló phörb[e] fordultam
 85 ha a' 12 márvásir mek enghedik asz Ur, majd el viszem.
- POR[HÁZI] Ecce Uram! nézze el az e[mbe]r! qu[a]m vili pretio
 kivánná a' ló bőrt! Pretio n[on] pondere gemmas, azt
 mondja a Deák. Kóser ló bör az Abrahám, a Móses Törvénye
 szerént van [me]g nyuzva. Ne kérd az óltson kutya fás — —
 90 — — — A mi olyan m[in]t Kajafás.
- ABR[AHÁM] Khemed Mesther Ura[m] ts[ak] khönyöröghessen
 Zsidónak illik ló phör, n[em] Khenek. — — No, Mélt[osá-
 gos] Ur, h[ogy] sok phesid ne legyhen köszthünk a' 12
 máriás ha tettzik, ki fizethetnék, ugyis ki jukhatt a' phör.
- 95 TAM[ADI] No Abrahám száz szónak is egy a' vége. Kend is
 engedjen, én is engedek, a' 16^{bó} szerentse pénznek el enge-
 dem az egyet birja' békével ked.
- ABR[AHÁM] Milt[óságos] Uram! mék adok hosza én is kerek
 szám 12 márvás egy peták. Mék ilyen drágán n[em] fedtem
 100 az Ur phörít.
- POR[HÁZI] Quid hoc az ur bőrit, Domini cutem? Debuisset
 dicere, az Ur lovának a' bőrit, sed e[st] ellipsis (:egyét *iszik*
akkor.) Ah az Ur borának igen jó spiritussa van.
- Est vinum acre & generosum
 105 Et certe ebriat bibosum
- TAM[ADI] Haha! ts[ak] rá ér ám Mest[er] Ura[m] a' tréfára.
 ABR[AHÁM] Hát a' phört ts[ak] el fhiszem.
- TAM[ADI] Alább az 5 forintnál senki fiának nem adom, ha kell,
 kell, h[ane]m p[edi]g mindég akad e[nn]ek árossa.
- 110 PORH[ÁZI] Sapienter! akad mindég árossa
 Két kézzel is kapdossa
 In se semper divitias habet

- ABR[AHÁM] Mék egy gharas adokh rá pethig kitsin a' phör,
 más[na]k phöriért annyit nem adnékh, de thudom, h[ogy] a'
 115 Milt[óságos] Ur[na]k igen jó ló bőre fan.
 TAM[ADI] Már meg mondtam egy szó annyi m[in]t száz.
 ABR[AHÁM] Töphet n[em] adhatom. Jó tshokat hatyon az
 I[ste]n a' Milt[óságos] Ur[na]k. No mégis ha tettzik az Úrnak.
 (:el megy a' Sidó:)

IV^{DIX} JELENÉS.

120 *Porházi, Tamadi*

- POB[HÁZI] Oh háládatlan 'sidóság! Certissime p[edi]g az a' ló
 bőr [me]g ért v[oln]a 4 forintot, 5 forintot inquam.
 TAM[ADI] Én az utolsó árán hagytam, ha n[em] kellett az eb
 ellette zsidójának, ám lássa, olyan bőrt ugyan n[em] kap
 125 ugyé Mester Uram.
 PORH[ÁZI] Quis, quid, ubi, quibus auxiliis? De Mélt[óságos]
 Ur aliquid in aurem azzal a' Diabolica Matériával mit kellene
 csinálni? hát ha még ma is nállunk akar hálni? Óh még most
 is horresco referens.
 130 TAMADI Bizony n[em] érem fel ököllem, kutya szánkázza [me]g
 a' lelkét. Hiszem Mest[er] Ura[m] ts[ak] muszka dolog már
 az; én kenyerem[ne]k [me]g edtem már jobb részét, de soha
 sem nem értem ilyen galibát. A szegény [me]g bóldogult
 135 Atyámtól fül hegygel hallottam, mikora' Tatár Szathmár
 vidékit rablotta, beszélté volt az áldott, az I[ste]n nyugosz-
 szá[me]g, h[ogy] az ilyen gonosz manók hordták el az
 e[mbe]reket. Ihol mi éppen olyan időre jutottunk. Nem
 igaz é mester Uram, h[ogy] ez is a' mi bűneinkért van, m[in]t
 a' had, pestis, éhség, sáska, döghalál?
 140 PORH[ÁZI] Nihilosecius Külömben sem! ugy iszsza a' világ az
 álnokságot, m[in]t én most hoc ipso actu ezt a' pohár bort
 debibálok. (:iszik:) O! pocula, volo dicere, O! t[em]pora,
 o! mores! — Clamitat ad coelu[m] merces detenta laborum!
 Néke[m] még harmadévi buzám is kinn van, a' Sabbattale
 145 is ts[ak] felényi m[in]t mászszor, panaszkodik a' szegény
 feleségem.
 TAM[ADI] Sed adre[m] Mester Ura[m] mit tsinálju[n]k a'
 kísértettel?
 PORH[ÁZI] Quid agam quique c[on]siliū capiam nescio, vel
 150 ignarus sum, v[el] n[on] liquet — — Őrzőket kellene állítani,
 ha olyan bolond v[oln]a, h[ogy] [me]g ijjedne.

- TAM[ADI] Jó, én egyet gondoltam, Hadnagy Kardos Uram vitéz ember, a [ma]ga árnyékától [me]g n[em] ijjed, azonb[a] m[in]t [ho]gy gyakran szokott hozzám járni igen jó barátom,
 155 hűségesen véghez viszi tettzésemet, bizom én hozzá.
- PORH[ÁZI] Est alter Achilles: azonba nagyságoddal [ma]gna i[n]te[r]cedit familiaritas, ne dicam necessitudo. Osztán hát Antal mit vétett? ő ugyan n[em] igen rugja a' hámfát vix adeo fortis reperitur. De ha valami bubeius ördög vetődne elő
 160 insveta voce terret ferat, & praeterea h[abe]t persona[m] Tragica[m].
- TAM[ADI] Ötet az eb annyát kívül állítom ordinántzra — — —
 De kopogást hallok alig ha Hadnagy Kardos Ura[m] n[em] jön.
- 165 PORH[ÁZI] Est ipsus, 's talá[m] ipsissimus.

V^{DIK} JELENÉS.

Kardos, Tamadi, Porházi

- KAR[DOS] Alázatos szolgája a' Mélt[óságos] Urnak hát fogtunk é ördögöt?
- TAM[ADI] Fogtunk bizony Hadnagy Uram, de majd el vitt a'
 170 hóhár nyakazza le, az I[ste]n a' jó szerentse, h[ogy] [me]g n[em] csufolt bennünket. Hozta I[ste]n Hadnagy Uramat éppen jókor, tessék le ülni, 's a' maga szabadságával élni.
- POR[HÁZI] Salvere jubeo, & multa salute impertiri volo militarem vestram dominatione[m], quo maiori laetitia p[er]fundar, & gaudio exultans, gestio, quod tanti viri magnitudinem feliciter possu[m] honorare. Ego, pauperrimus omnium, ordinarius Scholae Oroszfalusiensis Rector, ac Magister, nec possu[m] me c[on]tinere, qui[n] in gratia[m] vestrae fortitudinis hoc poculu[m] tenore quae meae praesentibus
 175 exhauria[m] proq[ue] felici vivato, facia[m] [ma]gnu[m] bibato.
- KARD[OS] Köszönöm mester Uram köszönöm egészség utánna (: 's le ül:)
- TAM[ADI] Kedves Hadnagy Uram, tudom egy két e[mbe]rtől
 185 [me]g n[em] ijjed. De egy ördög expeditiób[a] kérné[m] ki fáradságát. Ha olyan bátorságot mutatna a' Sátán haboruba mint a' Törökb[e], akkor el hinném, hogy igaz magyar vér buzog ereibe.
- KAR[DOS] Uram Mélt[óságos] Ura[m]! Disznó terem a' lelkébe

- 190 az ördögének, egytől [me]g n[em] ijjedek kettő pedig restell
 értem jönni. Mig ez a szív, szív lesz; ezt a' kart, és ezt a'
 kardot, karnak és kardnak hívják; m[in]d addig rettegés fog
 előttem menni utánnam p[edi]g pusztulás — — — — A'
 195 Török háborub[a] a' hol [me]g testesült ördögök jöttek
 reánk 28 ezeren pokolbeli ordítással. — — — — a' föld
 rengett alattok, és a csillagok hulló félb[e] voltak, ezzel a'
 kardal csaptam a' l[eg]sűrűbb nép közzé, 's magam tulajdon
 kezemmel küldöttem 10 pogányt vatsorára Mahumedhez.
 Miliesz belőlle, egyenesen nékem csap egy sárga Tatór lovon
 200 a' Vitéz Kara, Irahim, Essendi, Beglerbék három is farku
 Basa, a' hatalmas nagy Vezér unokája, magam is néki
 vágatok almás szürke csödör paripámonn 's innentől fog-
 vást, neki legyen mondva ugy keresztül vágta[m], h[ogy]
 205 Atillai csapásom alatt ketté esett a' lelke is, Ura[m] még 5
 darabra szakadva kajimbázdott a' N.[agy] apjához a'
 paraditsomba. Én most rettenjek [me]g? Én? ne légyek én
 az akkor a' kinek hívnak, a' halál köz mindnyájunkal, de a'
 félelem egy ilyen mejhez n[em] férkezhetik — — — tessék
 vele[m] parantsolni Mélt[óságos] Ura[m].
- 210 TAM[ADI] Tehát ne sajnáljon Hadnagy Úram fegyverével ki
 állani a külső ajtóra, és azt a kísértetet szóval, és fegyverrel,
 v[agy] [me]g rontani, v[agy] el kergetni. Próbáljuk [me]g
 egy vitézzel mire mehet az ördög.
- KAR[DOS] Itt vagyok én: [me]g mutatom, h[ogy] kell Magyarral
 215 fel tenni, ts[ak] Német Országb[a] a' Hyentzek közzé men-
 jen ám ördög Ura[m] a' Kan asszonyokat ijjesztgetni;
 próbáltabb varju vagyok én m[in]tse[m] egy váztól el sza-
 ladjak. Csak ugy közelittssen felém, h[ogy] a' markáb[a]
 viszi haza a' fejét a Purgatoriumb[a] az ilyen amolyan
 220 szedte vette szártsa lábu ördöge.
- POB[HÁZI] Hát Antal mit vétett, még a' Leles kurva az annya
 moresmoréja, l[eg] alább facessat ipsi molestia[m], colloca-
 bit[u]r statio[n]e prima az udvaron.
- TAM[ADI] Hivja bé hát Mester Uram.
- 225 KARD[OS] Majd azt gondolja az ördög, h[ogy] Antal valami
 házi ördög, n[em] bántja.

VI^{DIK} JELENÉS.

Porházi. Antal.

PORH[ÁZI] Antal! huc ades! jöszte ts[ak] egy szóra

Hogy dóljunk forduljon jóra

230 Sietve tsak suhanásképpen.

ANT[AL] Hallám Uram! Tiszt[eletes] Mest[er] Ura[m] halám
(.:’s be megyen.:)

VII^{DIK} JELENÉS.

Kardos, Tamadi, Antal, Porházi

KAR[DOS] Jaj ördög csinálta be szép báb vagy be szép vagy, be
235 oda illenél N[agy] Iványi vitéznek.

TAM[ADI] Félsz é még az ördögtől Antal?

ANT[AL] Jaj a’ Jésus mentsen [me]g, bizony félek ts[ak] a’
nevére is százs ködök csömör imejeg a’ lelkembe.

POR[HÁZI] Quid times, quid horrescis D[omin]e Antal Diabolus
240 nihil e[st] aliusqu[e] spiritus.

ANT[AL] Piritos? jaj a’ kutya fejű tatár egye [me]g az olyan
píritost.

POR[HÁZI] Nintsenek is az e[mbe]reken se[m]mi impériumi.

ANT[AL] Rume? De okhetz dilestare, míg észre vészem, ugy a
245 pokolba vis, h[ogy] a’ lábom sem iri a’ földet.

KAR[DOS] Ne félj ott leszek én is kivont fegyverrel az ajtó
előtt.

ANT[AL] Mit ir azs nékem, h[ogy] Hadnagy Urammal együtt
igetünk Pokol felé, Ott is Hadnagy less Had[nagy]:U[ram].

250 TAM[ADI] Antal tenéked oda kin kell állanod strássán, én idebe
vigyázok.

ANT[AL] Én is vigyázok idebe, ’s n[em] hagyom a’ Milt[ósá-
gos] Urat.

POR[HÁZI] Elég idebe egy vigyázó, te Antal oda ki tarts excubias,
255 & signo dato irrupas in Diabolum tentantem.

ANT[AL] Téntát ettem, ne tsufolódjon Tiszt[eletes] Mest[er]
Uram, ts[ak] a’ pofámra ömlött, a’ fogam olyan fejesefejér
valam[in]t a’ sületett hulló hó.

POR[HÁZI] Jól van jól Antal, ha bántani akar az ördög ezt vedd
260 elő: Perely Ura[m] perlőimmal &c.

ANT[AL] Pörölyömmel Uram pörölyömmel, de ha ki kapja a

kezsemb[ól] ugy a' tarkómra vág vele, h[ogy] mingy[árt]
azs inamba esik a' gatyám.

265 TAMAD[I] No ts[ak] menj ki purgye, most mingyán álj oda a'
Tornátzba, Hadnagy Uram menjen ki vele, és ne sajnáljon a'
ház eleibe állani vele. Már tudja a többit (:ment ki:)

ANT[AL] Dikhaz Vitezs Hadnagy Uram együtt piritkozunk ma
Pilátussal a' kandalló előtt pokolba.

KARD[OS] Ne félj Antal, tsak addig van még az.

VIII^{DIK} JELENÉS.

270 *Tamadi, Porházi*

TAMAD[I] Már hát ma Mest[er] Uram ördögöt fogunk, akár-
h[ogy] tesszük szerit. Én ide be, az ajtót bé zárom, talám
be n[em] tud jönni, 's imádkózni fogok.

275 PORH[ÁZI] Pium & religiosum virum. Én is tanulta[m] ám
va[lam]it, Theologiam, Didacticam, Profeticam, Emblema-
ticam, Astheticam, & cetera[m] absolvatom, pariter ex
Diabolica multu[m]. Adattatott nékem olyan hatalom,
h[ogy] ördögöket üzhetek — — Ide fogok állani in tota massa
az ajtó eleibe. Kár lesz az ajtót bé zární. Nec pessulum foribus
280 abdatur.

TAMAD[I] Már hiszen Mest[er] Ura[m], ha ugy van én az ellen
sem szóllok: de az ajtót bizony bé zárom; h[ane]m ts[ak]
siessünk, m[ert] már az óra mingyárt el jön (:ekkor az órá-
jára néz:.) no tsak rajta.

285 PORH[ÁZI] Egy öreg 'Soltárt instálok Mélt[óságos] Uram!
TAM[ADI] A' hol van ni az ablakba (:Porházi a' 'Soltárral
megy a' strázsára:.)

IX^{DIK} JELENÉS.

Porházi

290 PORH[ÁZI] Énnye Leleskurva az anya ördöge bezzeg ha n[em]
talál szót fogadni, ugyan fel sül ám m[inde]n Liturgiam . . .
Mit tsinál a Feleségem, ha el talál vinni a' Canistota mater,
pedig ihol az öreg Ur is bé zárta már az ajtót. Istenem
Ura[m] légy velem szegény szölgáddal.

X^{DIK} JELENÉS.

(:Jön a' kísértet megy Antal felé:)

- 295 ANT[AL] Asta bibahtale Sarmengadabule — — hátul Pista
 hátul. — — Én is ördög vagyok. Hát n[em] esmers pajtás. —
 Ne bánts bassom a' vired, ládd h[ogy] sánta ördög vagyok.
 Belsebub még hamissabb mint te — — — Ne izsélj no,
 300 eredj a' hová küldött Plutó, ne tsinálj lármát, majd [me]g
 tudják h[ogy] itt teker a' manó: ts[ak] siess herild ki a'
 Milt[óságos]Úrat, ostán hozsd ide a' tökit, meg a' veres
 nadrágát, majd én el saladok vele — — — Bolond vagyte
 n[em] esméred azs atyádfiát. — — — Énnye edd [me]g a'
 305 kukherdát — — — Bibast legyen a' szerentséd. — — —
 (:le üti az ördög:.) Jaj [me]g hóltá[m] el vitt az ördög — Ne
 hadjon a' Milt[óságos] Ur, még a' lovát sem itattam meg. —
 — (:már ott hadja az ördög, 's megy a' Hadnagy felé, 's mikor
 ott hadja ezt mondja a' czigány:.) Mere vagy a' Jésum áld-
 jon [me]g, jöhetts már.

XI^{DIK} JELENÉS.

310 (:Megyen a' kísértet a' Hadnagyra:)

- KARD[OS] Ahun van a' szedte vette! Énnye be fertelmes be
 tsuf, be irtóztató, a lántzos ilyen amollyan. — (:megy felé:)
 ördög vagy é? Tatárkergette vagy e[mbe]r, v[ag]y mitsoda?
 Irtóztató teremtés felém ne közelits, ha életednek örülsz.
 315 Ide ne jój, m[ert] ha ezer lelked van is, széljel darabollak.
 Belgrádi kardomnak élivel ölon kaplak, Kardra termett
 markommal széljel morsollak, h[ogy] malom pornak is
 kitsiny leszél — — Közelitz felém, n[em] tudod kivel tré-
 fálsz. (:kiüti a' kezéből a' kardot a' kísértet:.) Jaj oda vagyok
 320 oda a' kardom — — Ennye térengette terem a' lelkéb[e]:
 soha miólta élek, ilyen Stich n[em] esett rajtam, szégyenlem
 az életet (:s azzal el megy:)

XII^{DIK} JELENÉS.

(:Bé megy a' kísértet:)

- 325 PORHÁZI Oh, Carissime! Ezt Hadnagy Uram be botsátá, Ura[m]
ne hadj el engemet, Nézd ügyemet Mert egyedül hagyattam
— — — Va e[s] teterrima pestis! Orcus. i. m. 2. — — Apage
Diabole! vade foras, quin abis? Menj nints hatalmad az
embereken. — Nem tudod, h[ogy] tenéked a' setetség lántzán
kell ülnöd. — — gonosz lélek ne kísérted az Vrnak választot-
330 tát — — — Istenem Uram ne nézd az én bűneimet, Kikkel
fértettetem életemet, h[ogy] néha egy kevéssé többet iszom
itt az Urnak házába. Nem él egyébbel ugy is a' te szolgálád az ő
vénségének idején — — Távozz tőlem Sátán — — (:n[em]
megy:) Erős várunk & (:ekkor ki rugja a' kísértet a' Soltárt
a' kezéből 's Porházi így kiált:.) Istenem Ura[m] oda vagyok.
335 Jam sum periturus, modo dignetur e[on]cedere Do[mi]ne
di[abo]le (:mikor [me]g szabadul el megy:) Ah centum Deo
gratias Hol haszon van hol kár, A' ki strázsál így jár (:el-
vakarodik:)

XIII^{DIK} JELENÉS.

- 340 (:A' kísértet [me]g rázza az ajtót, 's ki nyílik:)

TAM[ADI] Én Istenem légy velem! — — — szedte vette ördöge
semmivé tesz. — A' hun la. (:a kísértet benéz, egy rendkívül
v[al]ó komplementet tesz, s [na]gy katzaj közt el tűnik:.)
345 Elment é vajon? (:Tamadi ki néz félelmesen:.) El valósággal
Istennek legyen hála, már ts[ak] le nyugszom: a' többit tám
el ragadta (:azzal bé megy Le fekszik:)

MÁSODIK FEL VONÁS

A' Tamadi Szobája.

ELSŐ JELENÉS

- 350 GÁI Bóldog I[ste]n! miket kell még az embernek hallani, 's
érni, Fél esztendeje mióta ki utaztunk Frantzia ország-
[ból]; de már az ólta a' beszédet is el felejtettem. Az én Uram
egy igaz jó e[mbe]r, az tagadhatatlan: mégis m[inde]n

e[mbe]rekre m[inde]n külömbsegnélkül boszszankodik, sem-
mi kedves előtte nints a' [ma]ga kedvetlenségén kívül, m[in-
de]nt restel, m[inde]nt komoran fogad. No Uram millyen
355 világi e[mbe]r vala ez előtt két esztendővel, Párisb[a] egy
v[ol]t a' l.[eg] kedvesebb mulatók közzül, az udvarnál:
akkor, m[in]tha egyszerre, más vért öntöttek v[oln]a belé
egy csuda természetűvé lett. Hogy lehet ilyen e[mbe]ri
tekintetet gyűlölő, 26 esztendős ifju életének leg kedvelte-
360 több Tavaszáb[a]. — Ő tanult e[mbe]r 's talám e' nélkül
boldog is v[oln]a, h[ogy] tudja az e[mbe]ri társaságot olly
rut ábrázatb[a] állítani eléb[e] saját képzésének, h[ogy]
fojhat néki az élet. Mindíg Lonisát emleget; komor mindég
magánosságáb[a]; Éjjel a' ligetb[e] a' Hóld bádjatt világá-
365 nál énekli szokott siralmas nótáját egyedül, és ezt ő, kedves
melanchóliának, és, és azt az időt [me]g nyert szempillantá-
sá[na]k nevezi. Akkor fel sohajt — Lonisa! Lonisa, 's m[in-
de]n érzése tompa andalgásba merül. Így emlegeti ő szüntel-
len Lonisát, meg megegy valamit, de a' [me]lyet magam sem
370 tudok jóformán. — — — Két esztendő olta egy mosojodását
sem v[ol]t szerentsém látni; a' nyájas szó nálla meg holt dolog,
de azért szitok, és házsárt n[em] hallik szájáb[ól]. Unalom-
mal, utálattal, gyűlöléssel vonul fel m[inde]n szava, es moz-
dulása. Irtózik az e[mbe]ri társaságtól, maga setét elmél-
375 kedésivel hizik: az olta más világb[a] szaladta[m] v[oln]a
tőle, de tudom, h[ogy] [na]gy azó rajta esett szerentsétlen-
ség; azö szive jó, indulatja hajlandó a' nyájasságra, és szere-
tetre, lelke nagy, és Nemes, büszkének is mondhatom, érzése
forró, tartós, és érzékeny; elméje a' l.[eg]szebb Iróktól, 's a'
380 l.[eg] [na]gyobb böltséktől van ki pallérozva, egész viselete
egy emberi társaság diszéhez van alkalmaztatva. — De
m[in]d ezen sugári azó fénnének, most a' szerentsétlenség-
től vastag ködnek homájával vagynak béburkozva. —
Ura[m] milesz már ebből. — Ő még sem jön. — tsalatkozom
385 imhol el érkezett, Malhoreneux! Malhoreneux! bődogtalan
Ura[m]! láthatom é valaha vidám ábrázatodat? édes
Ura[m] most is éjtszakás gondolatok sátoroznak erőszakott
szenvedett homlokodnak komor ábrázatainn — — Egek
esmerjétek meg valahára, h[ogy] ő jó szivet, és Nemes lel-
390 kett vett tölletek.

Malhoreneux, és Gái

- MAL[HORENEUX] Gái!
 GAI Tessék.
- M[ALHORENEUX] Hát
 395 G[ÁI] Él.
 M[ALHORENEUX] Van?
 G[ÁI] Nints.
 M[ALHORENEUX] Itt?
 G[ÁI] Itt.
- 400 M[ALHORENEUX] Hogyan?
 G[ÁI] Ő jó ember.
 M[ALHORENEUX] Így hát bóldogtalan.
 G[ÁI] Jó is bóldog is.
 M[ALHORENEUX] Az lehetetlen.
- 405 G[ÁI] Annak tartja magát.
 M[ALHORENEUX] Hanem.
 G[ÁI] És így az.
 M[ALHORENEUX] Magának Köszönnye.
 G[ÁI] Ura[m] most igen [na]gy szerentsétlenség esett rajta.
- 410 M[ALHORENEUX] Ember.
 G[ÁI] Kisértet jár az udvarb[a] m[inde]n éjjel.
 M[ALHORENEUX] Bolond.
 G[ÁI] Már az egész falub[a] rémulésb[e] vagynak.
 M[ALHORENEUX] Fantaziroznak.
- 415 G[ÁI] Söt az egész falu tele van vele.
 M[ALHORENEUX] A' tudatlanság büntetése,
 G[ÁI] Szemmel látott tanuk bizonyítják, a'kiknek szavok
 [me]g érdemli a' hitelt.
 M[ALHORENEUX] Angyalok?
- 420 G[ÁI] Nem, hanem emberek.
 M[ALHORENEUX] Már hát hazudsz.
 G[ÁI] Nohát nem hitelesek.
 M[ALHORENEUX] Mind egy.
 G[ÁI] Ugyan Uram! kik[ne]k hidjen az e[mbe]r ezen a' világon.
- 425 M[ALHORENEUX] Senkinek sem.
 G[ÁI] Már az udvarb[ól] m[in]d el akarnak futni ide a'zöld
 halmi majorba, már pakolnak is öszve mindent.
 M[ALHORENEUX] Árnyéktól szaladnak.
 G[ÁI] De az ördögöktől szaladnak azok Uram, kik az emberek-
 430 nek lelkekkel, testekkel birnak.

- M[ALHORENEUX] Árnyék! — Ördög ha ha ha! — — —
 G[ÁI] Uram te már az ördögöt is gyüölöd.
 M[ALHORENEUX] Azt gyüölöni nem lehet.
 G[ÁI] Bé jelentsem é az Urat a' Mélt[óságos] Urnak.
 435 M[ALHORENEUX] 'S miért?
 G[ÁI] Hogy ma ebéden nálla lehessünk.
 M[ALHORENEUX] Nem eszem.
 G[ÁI] Lesznek több Urak is vendégi.
 M[ALHORENEUX] Hát Napszámosok.
 440 G[ÁI] Nem.
 M[ALHORENEUX] Miért nem.
 G[ÁI] Azok szegények, és parasztok.
 M[ALHORENEUX] Az az nints annyi módjok a' huntzfutságb[a].
 G[ÁI] Elméjek ostoba.
 445 M[ALHORENEUX] Az az, elméjeket ezek semmi[re], amazok
 bolondra fordítják.
 G[ÁI] És szenvedhetetlen szurtosok is.
 M[ALHORENEUX] Az az, ruhaik.
 G[ÁI] Mert mindég külső munkákb[a] vagy[na]k kézig lábíg.
 450 M[ALHORENEUX] Az az n[em] henyélnek.
 G[ÁI] A' városi Társaság ki csinositja az testet és a' Lelket.
 M[ALHORENEUX] Az nem igaz.
 G[ÁI] Az emberekkel v[al]o társalkodás a' bődlog életre vezet
 bennünket, és a' virtust képekb[e] ábrázolja le az e[mbe]r
 455 lelkéb[e].
 M[ALHORENEUX] Az n[em] igaz.
 G[ÁI] Ez az e[mbe]rek életét észre vehetetlenül tölteti.
 M[ALHORENEUX] Az igaz.
 G[ÁI] Ott látja az e[mbe]r m[inde]n fordulásab[a] a' hijjába
 460 v[al]oságot; ott uralkodik a' balgatagság.
 M[ALHORENEUX] És örökös farsang.
 G[ÁI] Ennek látása, az e[mbe]rrel el felejteti a' komor unalmot,
 és így bődloggá teszi a' [ma]ga játékával.
 M[ALHORENEUX] Hazugság.
 465 G[ÁI] Mert n[em] veszi észre az e[mbe]r, miként foj el az idő.
 M[ALHORENEUX] Kár.
 G[ÁI] Nem érez semmi aggdást.
 M[ALHORENEUX] Sem gyönyörűséget.
 G[ÁI] Uram vársz é még valaha valami bődlogságot.
 470 M[ALHORENEUX] Csalódni n[em] akarok.
 G[ÁI] Menny az e[mbe]rek közzé. A' te virtusid örökök szerete-
 tet, tiszteletet fog[na]k nyerni. A bámuló e[mbe]rek ujjal
 fognak rád mutatni; ez az a' Malhoreneux. Te benned felséges

- tökéletességek vagy[na]k, ne rejtse el a' mit a' jól tévő természet keze reád olly bőven pazérlott.
- 475 M[ALHORENEUX] Hízlekedni akarsz, lódulj előlle[m], n[em] szenvedhetlek.
- G[ÁI] Ne légy Ura[m] olly komor szívű, a' N.[agy] Világ tégedet örömmel vár magához, 's tisztelő kezekkel kíván el fogadni.
- 480 M[ALHORENEUX] Boszszantasz.
- G[ÁI] Ura[m] ne neheztelj reám azért a' mit mondtam, ha a' te gondolatidhoz képest oktanul szóllottam is: hidd el h[ogy] igaz szívemb[ől] származott tiszta szeretet birt reá. De mégis
- 485 ha [me]g bántottalak nevezd balgatagnak 's engedj meg.
- M[ALHORENEUX] Egyetlen egy barátom vagy (:á[lt]al öleli:)
- G[ÁI] (:Törli a' szemét, sírván ezt mondja:.) Leg nagyobb jóval tetéztél.
- M[ALHORENEUX] Gái, tsak menjünk.
- 490 G[ÁI] Hová?
- M[ALHORENEUX] Nem tudom — — kizsíts el mindent.
- G[ÁI] Kész vagyok Uram a' te boldogtalanságodat a' világon túl is kísérni.
- M[ALHORENEUX] Vajha túl! — —
- 495 G[ÁI] Hát az Ur?
- M[ALHORENEUX] Én itt maradok még látni utólszor ezt a' helyet. A' Kotsimon szedj össze mindent, 's várakozz egy kevéssé magam is mingyárt megyek.
- G[ÁI] (:Gái el megyen:.)

III^{DIK} JELENÉS

500 *Málhoreneux*

- MALH[ORENEUX] Isten! Egek! Örök végezések! melly setétségbe[e] forognak a' ti utaitok egy meg mérhetetlen ürege — — — A' változások ki jönnek azokb[a] egy kavart szélvészbe[e], fel forgatják a' mit az e[mbe]ri elme gondolt, a'
- 505 l.[eg] gazdagabb reménységnek sok esztendőkön épült oszlopait le dönnik [me] lyek[ne]k le rohanása a' [ma]gát sebező lélekből ki üti a' nyugtató álmot, 's ketségtető álmodzásait széljel repíti; mint az őszi fergetek a' fák haldokló leveleit. — — — Ah [me]ly mesterségesen remekeltek ti a'
- 510 boldogtalan Malhoreneuxbe[e]! az ő élete a' ti tévelygésteknek Theatruma v[ol]t. — — Haza! — Haza! Mitsoda ez,

én n[em] tudhatom; ts[ak] az ő szereteté[ne]k szívemb[e]
tett első vonásai gyanították [me]ly édes ez a' Nevezet,
Haza! — Hogy v[ol]t Atyám a' természet hitette el velem;
515 az én atyá[m] milyen v[ol]t, magamról tudom; m[ert] őtet
az én Édes Anyám! — — mindég én hozzám hasonlította.
(:igy szólván:) Fia[m] te benned a te szegény édes Atyádat,
azt a jó Lelket, azt a' Nemes természetet csókolom. Akkor
[me]g tsókolt, forró könyvei az enyimekkel elelegyülvén
520 egymás nyakába borultunk 's néma Enthusiasmus magya-
rázta hevülésünket. — — — L O N I S A bódogtalan ár-
nyéka! ha most a te l.[eg]szentebb szereteted itt lebegted
tégedet körültem; engedd [me]g, h[ogy] ezen szív[be] [me]ly
egészszen tiéd v[ol]t foglalhasson helyet magá[na]k a'
525 fiui szeretet. Ah Szeretett Lonisa jobb vóltál m[in]t se[m]
azt irigylenéd. — — — Borittsatok el özön bánatok, omol-
jatok reám m[in]t a le szakadó felleg, mikor a' [me]g ritkult
levegő ég a[nna]k terhe alatt le roskad, a' habok usznak a'
hegyek felett, s a' hegyek az őket [me]g haladó bömbölő
530 habok között. — Omoljatok reám! a' ti verdeső habjaito-
konn kívánok én uszni édes Lónisám felé. Oh [me]ly esdek-
léssel várja ő kedves Malhoreneuxát! ott a' tulsó parton,
h[ogy] az örökös szeretet Szent kézfogásával jutalmaztassa
[me]g a' jobb életb[e] — — — Lonisa! ah kedves nevezet,
535 szerelmes nevezet! milyen érzékenyen magyarázza hiv
szeretetem, [me]ly mélyen vagy te bé vésvé az én szívemb[e].
Még ezerszerre pusztítóbb legyen az idő, h[ogy] azokat a
Sz.[ent] betűket rólla le koptathassa. — Az Angyali szép-
ség[ne]k imádott bálványa a' hó szín ártatlanságnak arany
540 óltára valál te kedves Lónisám! [me]ly[ne]k az én áhítatos
szivem szent el ragadtatással temjénezzet, a' te tökéletes
szivedb[e] tévén le m[inde]n boldogságomat, óh a' te nemed-
nek egyetlen egye! El vitted ezt magaddal az örökké v[aló]-
ságba: Ah miért előzik [me]g ezek az unalmas órák azt a'
545 kedves szempillantást, [me]lyet a' balgatagok halál név alatt
siratnak, h[ogy] el vehesse[m] azt a boldogságot a' te jól tévő
kezeidből! — — — Ah Lonisa! — — Ah édes Atyám!
Anyám! Hazám! — — Ember társaim! — — — De ennyi
szenvedések között kell próbára menni az én szívemnek,
550 h[ogy] tiszta h[ogy] tökéletes legyen, és [me]g érdemeljen
mindnyájatokat. — — A' szerentsétlenségek nékem társaim,
idő töltőim a' bánatok — — Egek! — — — Kegyetlen
Egek! — — De — — engedjétek [me]g — — 's adjatok
nyugodalmat. (:Következik az éneklő kar:)

IV^{DIK} JELENÉS

555 *Abrahám. Malhoreneux.*

ABR[AHÁM] Jó naphot khivánök a' Milth.[oságos] Úr[na]k thalá[m] ithegen országpeli az Ūr?

M[ALHORENEUX] Az.

ABR[AHÁM] Az Ūr a'mint en latik Frantzia?

560 M[ALHORENEUX] Az.

ABR[AHÁM] Tehát mit kheres itt az Ūr?

M[ALHORENEUX] Akármit.

ABR[AHÁM] Mek enketjen az Ūr magad maka[na]k én n[em] szokta[m] simfónizálni the phizon en az Ūrat gyanus empher-
565 [ne]k tartom; mitsoda portéka Khemed?

M[ALHORENEUX] Ember.

ABR[AHÁM] Khemed ts[ak] mhutasson Phaksüst, m[in]t phe-
tsülletes ember.

M[ALHORENEUX] Te bolond vagy.

570 ABR[AHÁM] Hát hiszen Uram! én shem vagyok thalá[m] Selma, mekh enkhedjen magamnakh.

M[ALHORENEUX] Takarodj előllem.

ABR[AHÁM] No hiszen Isten áldjon [me]g Khemedet. (:[ma]-
gá[ba] a' Zsidó:) [Me]g bánod ezt szomszéd.

V^{DIK} JELENÉS

575 MALHORENEUX El ment az a' bolond! — — Ah lelkem most egyszer [me]g szabadultál a' kintől. Ezek a bolond e[mbe]rek úgy ténferegnek e világnak lármás gojóbisánn, m[in]t a' részegek egymásb[a] verődnek, 's botlanak, egyik jön, másik el megy, mikor ki ki az ő saját balgatagságá[na]k neki me-
580 gyen. A Bölts e[mbe]r köztök izolirozza magát, v.[agy] neveti m[in]t *Demokritus* v.[agy] siratja *Heráklitussal*, v.[agy] gunyolja m[in]t *Menippus*, v.[agy] unalommal nézi mint *Epichus*, egyik *Plátóval* kevélyen a' másik a' *Stoicusokkal* hideg vérrel nézi, v.[agy] *Aristoteles* szerint e[mbe]rek
585 közzé küldi, 's véle azok[na]k balgatagságokra vigyáztat, h[ogy] bódogságát ezen a' kezdeten épittse én is olyan vagyok m[in]t tiv. én is olyan bolond vagyok m[in]t ti, v.[agy] m[inde]n e[mbe]reket, 's azok[na]k m[inde]n [me]g határozásait gyűlöli, m[in]t az Athenébéli *Timon*, a' kinek
590 tsak ugyan alig ha több esze n[em] v[ol]t m[in]t *Batálion*

Handoursnak v.[agy] Handorsnak, kiket ma az ugy nevezett nagy világb[a] forgottak[na]k hiv[na]k. Én p[edi]g m[in]t Rouseán kivánnám magamat egy ártatlan kis gyönyörködtetéssel kínáló kiseded zугоjáb[a] a' Természetnek el rejtteni. *Quo melius laterem ab invidiae malis, ubi liber animus semper vacaret studia recolenti mea. Senecá[na]k* szép mondása ez, kár, h[ogy] az agyvelejéb[e] v[ol]t. Itt a' szellők sóhajtasimat, a viz cseppek könnyveimet, az Echók jajjaimat fognák el. Lonisa nevét a' lelketlen testek is esmérnék és imád[ná]k; a fákb[a] oly mélyen mettzének kedves nevét, m[in]t a' milyen méjen érzem szivemb[e] vájva (*:akkor fel sohajt:*)

VI^{DIK} JELENÉS.

Antal. Málhoreneux.

ANT[AL] Merre van azs a' farantsia a' dsukhole dádé — ahun
 605 van la — — — (*:oda megy 's azt mondja:*) Ides Tekintetes, Tisteletes, Nagyságos, Miltóságos Ur, miltóztassék a' Milt[óságos]. Urhoz be menni la.

M[ALHORENEUX] Mondjad n[em].

ANT[AL] Majd [me]g haragsik. Csak [ma]ga van senki sincs oda
 610 be la.

M[ALHORENEUX] Ha maga van (*:a' tzigány el megy:*) most egy utállatos e[mber]ré kell lennem az e[mbe]rek között. Ember! Ember! külömb[en] semmi. Ez nékem Professio. (*:s bémegy a' házb[a].:*)

VII^{DIK} JELENÉS.

615 *Tamadi. Kardos. Malhoreneux. Porházi.*

TAM[ADI] Az urat már régólta observálják itt az udvaromb[a].
 Kihez van serentsém szeretném [me]g tudni.

M[ALHORENEUX] Málhöröhez, v.[agy] Malhoreneuxhoz.

KARD[OS] Mi végre jár ezen a vidékenn, 's mi dólga itt?

620 M[ALHORENEUX] Nem tudom.

KAR[DOS] Hová való?

M[ALHORENEUX] Nem tudom.

KAR[DOS] Mitsoda karakterü e[mbe]r az ur.

M[ALHORENEUX] Nints Characterem.

625 K[ARDOS] Van-é passualis leveled?

- M[ALHORENEUX] Itt állok (:akkor vállalt vonit:)
 K[ARDOS] Az Ur velünk játszani szeret.
 M[ALHORENEUX] Szokásom.
 630 PORH[ÁZI] Quis ille? admonendus e[st] hoc n[on] licet Do[min]e
 (:ekkor vette észre a' beszélgetést; m[ert] az előtt méjj gondolatba
 v[ol]t 's n[em] esmerte az e[mber]t:)
 M[ALHORENEUX] Emberek van é hozzá[m] fontosabb kérdések
 (:el megy:)

VIII^{DIK} JELENÉS

Porházi, Tamadi, Abraham, Kardos

- 635 POR[HÁZI] Mirabilem artem magyca[m] Theorio Practica[m].
 TAM[ADI] De valósággal ért kend ahoz a' mesterséghez Abra-
 hám, m[ert] az n[em] kitsiny dolog.
 ABR[AHÁM] Isthen ütshe úgy tudom m[in]t a' thisz ujjomat;
 és hidjen el nékem a' Mélt[óságos] Ur, méltóztassék próbat
 640 tenni, én szentkül fogadom, h[ogy] a' Khisirtet khitanülöm,
 m[ert] asz n[em] e[mbe]ri mesterség a' Belsebub á[It]al.
 TAM[ADI] No Abraham próbálja [me]g hát Khend, ihol adok
 száz: 100 aranyat.
 ABR[AHÁM] Ura[m]! a' matheria is többre kherül m[in]t 100
 645 arany, az I[ste]n mentsen [me]g; 200 aranyért m[in]th[ogy]
 az Urat esmére[m] [me]g tsinálom, de másnak az Apámnak
 sem.
 TAM[ADI] No ts[ak] légyen jó Zsidó, azt sem bánom.
 ABR[AHÁM] Minthen e[mbe]r mondja el a' *mi Atyánkat*.
 650 (:mondják, az alatt ki rakja a' kártyát szeméjekre így:) Ez
 lesz a Milt[óságos] Ur, ez a' Kosta. Ez a' Farantzia, ez a'
 Katona sat[öbbi] (:olvas a' könyvéb[ől]:) no most keresz-
 tett kell vetni.
 PORH[ÁZI] Istenem ne vedd bűn neven.
 655 ABR[AHÁM] Háromszor most ördög port hintek, ezekre a' porté-
 kákra, a' [me]llyikről le n[em] megy, a' fábrikhálta a' khisir-
 teteth. Ez az Izlamizve most most, mindjárt [me]g fog
 indulni, járkal és a' dolgot ki tanulja a Mugdziafárditól.
 No most mondják az Urak utánam (:ekkor valami bolondot
 660 hemzseg a' könyvéb[ől]:) Jaj Istenem! jaj mit látok, [me]g
 se[m] gondolnák az Urak az a' frantzia a' Selma.
 TAM[ADI] Az lehetetlen.
 ABR[AHÁM] Isthen utseg olyan Sz.[ent] igaz m[in]t a' Nap az
 égen. Hát hiszem a Gyemtsid mubad, Hirbad[na]k á[It]al

- 665 ellenb[e] Aderbedján láttatik a Mitrademdits mellett Kome-
rikriyamádan beriam. Látni v[al]o. Ismét a' l.[eg]jobb
Magycus könyv van kezembe, Arábiából fainabbat n[em]
lehet kapni.
- KARD[OS] Hát ha hazudik az is az eb ugatta?
- 670 ABR[AHÁM] Lehetetlen, az Iró hiteles. Almultarában. Piko-
aisztantzara. Lássa Khemed elől is be sziv: Ormuzd, Bir-
millah, Abumuhammed, bendari, medjedi, Kulimandzara,
börbiszkhini, látik kemed be szép ugye h[ogy] ugy van?
- TAM[ADI] Szent igaz! — — Csak menjen Hadnagy Ura[m],
675 két Ármárt vegyen [ma]ga mellé 's hozzák ide vasonn, a'
kutya lántzos forgós bitangját mindjárt. Ott van a' kotsijá-
nál a'kapu előtt (:el megy Kardos:)

IX^{DIK} JELENÉS

Porházi. Tamadi. Abraham.

- PORH[ÁZI] Euge bene pulere!
680 Az ördög ördögön
Triumfál a' dögön
Edjik tsal
Másik fal
- TAM[ADI] No kendnek Abr.[ahan] [me]g lesz a' jutalma.
- 685 ABR[AHÁM] Uram másnak azt n[em] csinálta[m] v[oln]a; the a'
Milth.[oságos]. Urnakh szivessen. Én merem mondani,
h[ogy] ebb[e] az udvarb[a] több kisírtet n[em] tekereg fogni.
Én legyenek akkor Hundsufut, Shelma, Impöstör, n[em]
phetsületes Sidó pogány.
- 690 TAM[ADI] Lármát hallok: talá[m] jönnek (:odamentek Kardo-
sék:)

X^{DIK} JELENÉS

Porházi, Kardos, Abraham, Tamadi, Antal

- POR[HÁZI] Ergo! Diabolu[m] n[on] video, Echo, eo.
- KARD[OS] Nem találtuk a' szedte vedtét, sem magát sem
695 inassát, se[m] kotsiját, nints sohol.
- ABR[AHÁM] Lássa, az Pökhölb[e] szökött, [me]g érzette az
ördög por szagot.
- TAM[ADI] Tán n[em] is jön többet vissza?

- ABR[AHÁM] Nem, sohasem el hidje az Űr.
 700 ANT[AL] De kuresz mange vissza akar még azs jónni itt van a'
 kotsija la a' kert alatt, ott sugdos azszsal azs ördög ütö
 Fabiannal.
 KARD[OS] No hát ts[ak] menjünk (:el mennek érte:)

XI^{DIK} JELENÉS.

Tamadi, Abrahám, Porházi.

- 705 TAM[ADI] No Abra[hám]: el sem ment az ördög.
 ABR[AHÁM] Nem is szapad nekhi tovább szökni; m[ert] az Ib-
 nafarolár n[em] ereszti, és ha el megy három nap és három
 éjjel, kell nekhi a' Mitradsákba hamiktalám; az ugy van.
 PORH[ÁZI] Quem strepitum, que[m] clamorem quem murmu-
 710 rem hausi v.[el] accepi auribus? — Tám Lucifert hozzák.
 Ördögtördelve pofozzák.
 ABR[AHÁM] Már jönnek veleh, én a' szagot érzem, mosth már
 a' mit tettzik, az Űrnakh tselekedjék veleh.

XII^{DIK} JELENÉS.

- TAMAD[1] Ihol jön a' kutya v[ol]t az eb a' lelke.
 715 PORH[ÁZI] Nints most veled Drómó. Most ijjesz [me]g ho[m]o
 Ni quali oculo. Néz most a' nebuló.
 Ez az ördög módi. Ugyan ts[ak] valódi
 En quem semper odi. Huc ades Asmódi.
 ABR[AHÁM] No thehát n[em] mek mutattam, h[ogy] az enyim
 720 mesterség n[em] [me]g tsal?
 KARD[OS] Itt vagynak a' kutya menydörgös ördög ágyékába
 termett ördög köjkei, már szökő félb[e] voltak mikor oda
 toppantunk, ez az eszelős mikor rá tettük is a' lábára a'
 vasat ts[ak] halgatott m[in]t a' fa kép, tám a szedte vette
 725 még most sem tudja, ha a' lábán van-é a' vas, vagy sints.
 Ez a' madár látta fa kép megint ki huzta a' páltájáb[ól] ezt
 a' gyik lesőt, ts[ak] hadazott vele, m[in]t a'ki[ne]k el vezett
 az esze, de bezzég e[mbe]rekre akadt a' tömlött tartalék,
 ki vettük ökemének a' kezéb[ől] a' gyik lesőt, 's ugy a dere-
 730 kára vertünk szintugy [me]g döngött a' háta.
 M[ALHORENEUX] Hajja Kend Péter! hozza elő Kend azokat a'
 sok paksamétákat.
 PORH[ÁZI] Ennye be vehementer sok raptura! Nékem hét

- esztendőös deák koromb[a] sem v[ol]t ts[ak] felénnyi is,
735 p[edi]g m[inde]n professiót rapialta[m] n[em] is tudott
többet nálla[m] senki.
- M[ALHORENEUX] Tsak olvassa fel Hadnagy Uram.
KARD[OS] Ennye az ilyen amolyan be sok apróságok, ugyan
szorgalmatosan van ez a' csomó bé kötözve, először is ezt
740 olvassuk fel. Nézzük mit mond ez a' levél.
- TAMAD[I] Vagynak é Kennek több ezekhez hasonló levelei?
M[ALHORENEUX] Igen is vagynak.
- TAM[ADI] Kitől vette kend ezeket?
M[ALHORENEUX] Az Édes Anyámtól.
- 745 TAM[ADI] Kinek hívták a' Kend Édes Annyát?
M[ALHORENEUX] Keleskényi Mária[na]k, de már [me]g hólt.
TAMADI Hány esztendeje hogy meg hólt?
M[ALHORENEUX] Mintegy 26 esztendeje.
- TAMAD[I] Hol lakott Kend eddig?
750 M[ALHORENEUX] Frantzia Országb[a] Párisba.
TAMADI Kinek hívják Kendet?
M[ALHORENEUX] Gerson dü Malhoreneuxnak.
- TAM[ADI] Óh nékem is vólt egy Gerson nevű fiam a' m[in]t hal-
lom. Hány esztendőös Kegyelmed?
755 M[ALHORENEUX] Huszannegyedikbe járok
TAM[ADI] Óh Istenem egy gondolat foggat. — Ah add [me]g
nékem azt az időt, érném azt az örömet, melytől magamon
kívül álmodozom. Ésmértéd é Barátom az Atyádat?
M[ALHORENEUX] Soha sem.
- 760 TAM[ADI] Ah! — a' Jó Istenre kérlek, 's m[in]d arra v[alam]i
kedves te előtted ne fatsard egy szerentsétlen öregnek —
egy talám valaha v[ol]t Atyá[na]k edgy bánatra maradt
férjnek bé forradt szívét, Vald [me]g ki vagy! ennyi okok
indittsanak durvaságodnak edgy óránnyi el hagyására.
- 765 M[ALHORENEUX] Ki huzza az Ur belőllem l.[eg]méjjebb titko-
mat, a' mit tudok azt el mondom; de óh [me]lly sok van az
én életembe, a' mit magam sem foghatok [me]g. — Az én
[me]g bódolgult Édes Anyám v[ol]t Keleskényi Mária, és
itt — —
- 770 TAM[ADI] Jaj édes Lelkem egy fiam! Szerelmes Gersonom!
Óh jól tévő Egek! Óh az én vénségemnek bódog napjai!
milyen örömmel fojtok ti ezután, m[ert] én atya lettem.
Miért titkoltad édes Atyád előtt magadat Kegyetlen —
Szerelmes gyermekem — Jaj n[em] birok magammal! —
- 775 Jaj öszve reped a' Szivem! — — —
M[ALHORENEUX] Édes Atyám! ah! — — (.öszve borul[na]k:)

- KARD[OS] Meg n[em] foghatom a' dólgot, almodok é vagy ébren
vagyok? magam sem tudom.
- 780 POR[HÁZI] Stupore plenus e[st] animus, mens ut ad novam por-
tam vitulus. Sólýom[na]k bagoly fiát ki látott, Magyar
Atyának Frantzia fiát. Prodigio e[st] simile. Bankát tojt a
filemüle. Ha —ha —he —pa —pe —
ANT[AL] Asta kilumale ribula hűm hűm — — —
M[ALHORENEUX] Ezt a' képet édes Atyám.
- 785 TAM[ADI] Ah Fiam ! Fiam ! jaj ne verd á[lt]al szívemet. — — —
Jaj Kedves Szerelmes Feleségem. Szent árnyék lebegjen
tisztelt hamvaid felett, óh (:a' fiu az Attya képét mutatja:)
KARD[OS] Heródes keringette Jebuseussa te vóltál az a' kísértet.
ÁBR[AHÁM] Phison Isthén üttse n[em] vóltá[m], már ts[ak]
790 hidje el az Úr.
KAR[DOS] Gergely ! rántsátok le a husz körméról a' Disznót
nyomjatok jó 25^{ot} Az Ábrahám, I'sák, Jákób ágyékáb[ól]
származott kovásztalan kenyéren hizott pogány fenekén.
No millom Farahó térengették (:le rántják de n[em] ütik:)
795 vallasz é Sidó ?
ÁBR[AHÁM] Vajmir, vajmir, vaksahűmt, vallok már.
KARD[OS] Te vóltál az Impostor Hersli ?
ÁBR[AHÁM] Nem vóltam, ne[m] vóltam.
KARD[OS] Huzzátok le.
- 800 ÁBR[AHÁM] Jaj nékem, jaj nékem ! én vóltam.
KAR[DOS] Vágjatok most 50^{ent} rajta 's verjétek vasra, vigyétek
az alsó tömlöztb[e] szedte vette Jebuseussát.
M[ALHORENEUX] Atyám ha kedves előtted ez a' nap; ne hábo-
rittssa [me]g ennek örömét senki bánatja és szerentsétlen-
805 sége, erzedel azt a' nyomorult állapot.
TAM[ADI] Menj hát most békével eb korpán hizott gazembere;
most [me]g emlegetnéd a' magyarok Isthénét; de a' fiam[na]k
köszönd meg maradásodat.
- ÁBR[AHÁM] Én vóltam az Impöstör, az Isthén áldja [me]g az
810 Urat, mind így jár a'ki tsalárd utakon keresi boldogulását,
én róllam tanuljon a' világ. (:el megy:)
POR[HÁZI] Menj Pokolba Sidó Cánis tota Máter
A' Lelkeden görtsöt kössön Antipater
Hitetlen, perfide ! légy Pokolba stramen
815 Nunc et in saecula seculor[um] Amen.
ANT[AL] Hej suskere tsala bingaskore, h[ogy] a' Lilked bujjon
ki a' könyöködön, még most is rettegek úgy [me]g ijjestettél.
Vigyen el azs ördög, hord el a' risát, sandikhezs, Stophen-
gyule.

XIII^{DIK} JELENÉS.

⁸²⁰ *Tamadi. Malhoreneux.*

TAM[ADI] Szerentsés nap! emlékezetes Nap! Óh édes Fiam!
 érzéd é oly forrón, m[in]t az édes Atyád.

M[ALHORENEUX] Ugy édes Atyám, h[ogy] már n[em] is tudom
 érzeni.

⁸²⁵ TAM[ADI] Istenem! ha most a' szegény Feleségem élne, h[ogy]
 venne részet a' mi örömnkb[e]. Óh jó Lélek!

M[ALHORENEUX] Ezek a' jó e[mbe]rek elég heves indulattal
 érzik a mi örömnket, óh légyetek társaink, 's Barátaink é
 bóldog Inneplésb[e].

⁸³⁰ TAM[ADI] Már ugy is elég ideje a' nagy örömnnek. Szivesen ki
 kérem ebédemre, 's engedje meg azt nékem, hogy most gaz-
 dának tehessem. Már Mester Uramat n[em] is invitálom
 tudja a' szokást. — — Kend jó Ifju! a' ki egyetlen egy Ba-
 rátja v[ol]t az én Fiamnak, légyen nékem is jó szívű emberem

⁸³⁵ tessék bé menni mindnyájoknak; mert el készültek az ételek,
 's együnk. Ti pedig örüljetek és tapsoljatok. (:A *músikusok*
hegedűlnek :)

Vége.

AZ ELHAGYATOTT DÍDÓ

ÉNEKES SZOMORU JÁTÉK
III FELVONÁSBANN.

SZERZETTE 'S MEGIS IGAZGATTA
METASTASIÓ PÉTER.
TSÁSZÁRI POÉTA.

FORDÍTOTTA OLASZBÓL
CS.** V.** M.**

DEBRETZENBENN.
1795.

KÖZBESZÓLÓK.

DÍDÓ Kártágó Királyasszonya, Enéás 'szeretője

ENÉÁS

JÁRBÁS, Mórok' Királya, Arbatzes név alatt

⁵ SZELÉNE, Dídó' Huga, és Enéásnak alattomba való szeretője

ARÁSPESZ, Járbás meghittje, és Szeléne' szeretője

OZMIDÁS, Dídó' meghittje

ELSŐ FELVONÁS.

1. JELENÉS.

Leggy méltóságos Hely, melly a' közönséges Meghallgattatásra (Audientziára) van rendelve, egy Királyszékkal egyik oldalról. A' Nézés' eránnyába az épülő Kártágónak Tekintete.

Enéás, Szeléne, Ozmídás.

¹⁰ ENÉÁS Nem, Fejedelemasszony, kérem: nem. Harag, sem Félelem, az mi megindítja a' Frígiai Vitorlákat, és engem másová szállít. Tudom, hogy engem szeret Dídó (:való, nagyonn tudom azt:) 's nemis tartok az ő Hűségétől. Őtet imádom, és emlékezem rá, mennyit tett én érettem: nem vagyok
¹⁵ háládatlan. Hanem hogy én újra kitegyem a' Habok' kotzkájára az én Napjaimat, azt nékem a' Végezés parantsolja, 's az Istenek akarják: és olly boldogtalan vagyok, hogy az én Vétkemnek látszik a' Fátumé.

SZELÉNE Ha hosszas Tévelygésed utánn nyugodalmat, és Hajlékot keressz, ímé e' Partonn ajánlja azt néked az én Néném, a' te érdemed, és a' mi buzgó indulatunk.

ENÉÁS Nyugodalmat még most nem enged nékem az Ég.

SZELÉNE Miért?

²⁵ OZMÍDÁS Mitsoda Beszéddel jelentették ki tenéked az Istenek saját Akaratjokat?

ENÉÁS Ozmídás, soha az Álom ezen Szemekre nem hozza az ő édes Elfelejtését, hogy az Atyám komor Tekintetét ne fesse le mindjárt előttem. Fijam, (:így szól ő, és én azt hallom:) háládatlan Fijam, ez az Olasz Ország, mellynek felkeresését reád bizta Apolló, és én? A' szerentsétlen Ásia várja, hogy a'
³⁰ te Erősséged Munkája által egy más földön épüljön fel ismét Trója. Te azt felfogadtad, ép az én Életemnek utolsó Pertzénn azt a' te fogadásodat értettem, akkor midőn a'

- Kéznek tsókolására hajlottál, és nékem arra megesküdtél.
 35 És te azonba, Hazádhoz, önnön magadhoz, Atyádhoz háládatlan lévén, ittenn a' Henyeségbe vesztegeted magadat, (te perdis) és a' Szerелеmbе? Kelj fel: a' te Hajóidnak vétkes Kötéseit vagdald el, ereszd meg a' Hajóköteleket: nézz azután én reám komor Szemöldökkel, és menj:
- 40 SZELENE Borzadok a' hideg miatt (V[agy]: A' hideg lél az Irtó-zás m[iatt].)
 A' *Játékszín Allyárol kezdenek jelenni a' Dídó' Testörzői.*
 OZMÍDÁS (Minteggy boldog vagyok én: ha elmegy Enéás, oda lessz egy vetélkedő Társam a' Királyságban.)
- 45 SZELENE Ha elhagyod a' te Kíntsedet, meghal Dídó (és nem él többé Szeléne.)
 OZMÍDÁS A' Királyné érkezik. (*közelget.*)
 ENÉÁS (Mit fogok már mondani?)
 SZELENE (Nem tudom kinyilatkoztatni az én Gyötrelmemet.)
- 50 ENÉÁS (Oltalmazd, Szívem, magadat: ímhól a' Próba.)

II. JELENÉS.

Dídó a' Kísérőivel és az Előbbiek.

- DÍDÓ Enéás, Ásiának Fénnye, Kellemetes Gondja Tziteréának, és Énnekem, nézd mimódonn emeli Homlokát feljebb minden Szempillantásbann a' te itt lakásoddal Kevélykedő
 55 Kártágó. Az én Fáradságimnak gyümöltsei ám ama' Boltozatok, ama' Templomok, és azok a' Kőfalak: De az én Fáradságimnak nagyobb Diszek, Enéás, te vagy. Te én reám nem nézel, és hallgatsz? Illyen módonn, egy hideg hallgatással fogad Enéás engemet? Talám már a' teszivedből az én
 60 Képmet ki rekesztette Ámor?
- ENÉÁS Dídó, az én Elmémbe (:esküszöm minden Istenekre:) mindég jelen vagyon: és sem idő sem távollétel nem hínthet (:eztis az Istenekre esküszön:) az én Tüzemre Feledékenységet.
- 65 DÍDÓ Mit szabadkozol! Én nem kívánok esküvéseket tetőled. Arra hogy én néked hidjek, egy tekinteted, egy Sójajtásod elég.
- OZMÍDÁS (Sokra megy.)
 SZELENE (És én szólni nem merek.)
- 70 ENÉÁS Ha nyúgodalmadat óhajtod, gondolkodj a'te Nagyságodról: rólam többé ne gondolkodj!

- DÍDÓ Hogy Rólad többé ne gondolkodjam? Én, a'ki egyedül te általad élek? Én a'ki az én Napjaimnak boldogságokonn nem örvendek, ha valaha engem elhagysz?
- 90 ENÉÁS Óh, Egek, mit mondasz? És mitsoda időt választottál! Ah, nagyonn is, nagyonnis nemes szívű vagy te egy Háládatlan eránt.
- DÍDÓ Háládatlan Enéás: Miért? Tehát únalmas fog tenéked az én Tüzem lenni?
- 100 ENÉÁS Még eddig soha nagyobb gyengeséggel nem szerettelek tégedet. De — — —
- DÍDÓ Mit?
- ENÉÁS A' Hazám — — — Az Ég — — —
- DÍDÓ Szólj.
- 110 ENÉÁS „Tartoznám — — — De nem — — — „A' Szerelmet — — — (oh Egek!) A' Hívéséget. — — — „Ah, mert nem szólhatok: „Fejtsd meg te helyettem. *Ozmidásnak és elmegyén.*

III. JELENÉS.

Didó, Szeléne, Ozmidás.

- 120 DÍDÓ Így megy el, így hágy el engemet Enéás? Mit akar mondani az a' Hallgatása? Mibe vagyok bünös?
- SZELÉNE Ó a' te Elhagyásodról gondolkodik. Az ő Szívébe tsatázik (:és nem tudom mellyik fog győzni:) a' Ditsőség és Szerelem.
- 130 DÍDÓ Ditsőség elhagyni engemet?
- OZMÍDÁS (Rá kell szednem.) Királyasszony, Enéás Szívét nem hatotta bé Szeléne. A' Mórok' Királyától ide jött a'Követ Arbatzes.
- DÍDÓ Mi végre?
- 140 OZMÍDÁS A' te Lakadalmadat kérni fogja az a' kevély Király; és fél Enéás, hogy te engedni fogsz az Erőnek, és annak ajánlod magadat. Ezért, így menvén el, kerüli a'te látásodból való Fájdalmát.
- DÍDÓ Értem. Eredj, kedves Húgom: az Enéás' szívéből üzd ki a' Gyanúkat, és mond meg néki, hogy ő tőle semmi engem el nem vehet, hanemha a' Halál.
- 150 SZELÉNE („Még erre is büntetsz te engemet, oh sors!) „Megmondom majd, hogy hív vagy: „Az én Hívségemenn nyúgodj meg:

- 110 „Érted kegyes szívű leszek;
 „(Magamért kegyetlen lések.)
 „Ki tudja majd az én Ajjakaim néki
 „Nyilatkoztatni a'te Kívánságodat.
 („De az én Kínomat, oh Egek!
 115 „Hogyan fogom eltakarni?) *Elmegyen.*

[Hézag]

[V. JELENÉS]

- Dídó, a'Mórok' Királya engemet választott az ő Intézetei'
 hűséges Meghozójának. Én tenéked ajánlom őtet, a'mint
 120 te Leromlásodat. Ezeket, a'melleyeket azomba szemlélsz,
 ezeket az Ruhákat, Drágaköveket, Kintseket, Embereket,
 és Vadakat, a' melleyeket az ő néki alávetett Afrika természet,
 az ő Nagyságának zálogául, ajándékba útasította te hozzád.
 Az Ajándékba tanúld meg az Ajándékozó millyen.
 125 DÍDÓ Ha én elveszem az ő Ajándékát, bőv Jutalmat nyér azzal
 a' te Urad: de ha ő nem okosabb, az a' mi most Ajándék,
 Adóvá is válhatik. (Melly kevély az!) Ül le, és beszéljess.
 ARÁSPESZ (Millyennek látszik tenéked, óh Uram?) *Lassan*
Járbáshoz.
 130 JÁRBÁS (Kevélynek és Szépnek.) *Lassan Aráspeszhez.* Emlékezz
 reá, óh Dídó, hogyann jöttél Tírusból: és mitsoda kétségbe
 esett tanáts vezetett téged e Partra. A' te hitetlen Bátyád-
 nak barbarus szándéki és fősvény természete (Lelke) előtt
 Afrika volt tenéked oltamad és védelmed. Ez az kegyetlen
 135 Föld, mellyenn emelkedik a' kevély Kártágó az én Uram'
 Ajándéka volt: és még — — —
 DÍDÓ Az Ajándékkal egybezavarod az Eladást — — —
 JÁRBÁS Engedd elébb, hogy én beszéllyek és azután felelj.
 DÍDÓ (Miért bosszankodjam én?) *Lassan Ozmídáshoz.*
 140 OZMÍDÁS (Túrd el.) *Lassan Dídóhoz.*
 JÁRBÁS A' nemes szívű Járbás, az én Királyom, a'te Lakadal-
 madat kérte. Te megvetetted: ő elszívelte ezt a' gyalázatot,
 minthogy megesküdtél akkor, hogy a' Zikéus' Hamvaihoz
 Hűségedet meg kívánod tartani. Most tudja az egész Afrika,
 145 hogy az széjjelrontott Ásiából Enéas ide jött: tudja, hogy te
 őtet befogadtad; és tudja, hogy őtet szereted: 's nemis fogja
 elszenvetni, h[ogy] szerelmekkel ellenkezni jöjjön egy
 Trójai Maradék, (reliqui,) a'Mórok Királyjával.

DÍDÓ És mind a' Szerelmei, mind a' Haragjai egyaránt termé-
ketlenek fognak lenni.

JÁRBÁS Engedd meg előbb, hogy én elvégezzem, és azután felelj: Az én Nemesszívű Királyom, a' Háború helyett, téged Békességgel kínál, ha akarod. És megjobbításáért Hibáidnak óhajtja a' te Indulatodat, kéri a' te Nyoszolyádat, Kivánja megvetését Enéásnak.

DÍDÓ Elmondtad?

JÁRBÁS Elmondtam.

DÍDÓ A' Tírusi Királyházból én ezen Fövenyekre jöttem, Szabadságot keresvén, 's nem lántzokat. Az én Kintseimnek Árra, és épenn nem a' te Királyod' Ajándéka Kártágó. Az én Kezemet, az én Szívemet mikor Járbástól megtagadtam, hűségesnek lenni Férjemhez akkor volt eszembe. Most többé az nem vagyok.

JÁRBÁS Ha az nem vagy — — —

DÍDÓ Engedd meg előbb, hogy én feleljek, és azután beszélj. Most többé az nem vagyok. Változtatják a' Bóltsek a' Történetek folyamatja szerint az ő Gondolatjaikat. Enéás tetszik az én Szívemnek; használ (:gyönyörködteti:) az én Királyszékemet; és az én Mátkám fog lenni.

JÁRBÁS De az ő Megvettetése — — —

DÍDÓ Nem könnyű a' Triumf, még sok izzadásbais kerülhetne ez a' Trójai Maradék (:fogyatéka:) a' Mórok Királyjának.

JÁRBÁS Ha az én Uramat bosszantod, el jönnek majd Hadat indítani te ellened valamennyi Getulokat, és valamennyi Numidákat, 's Garamántokat Afrika tart magábann.

DÍDÓ Tsak hogy én velem legyen Enéás, én meg nem zavarodom, jöjjenek ezen Partokra Garamántok, Numidák, Afrika, és a' Világ.

JÁRBÁS Tehát megmondom — — —

DÍDÓ Mondd meg, hogy ötet mint szerelmezt fel sem veszem, hogy ötöle, mint haragostól nem félek.

JÁRBÁS Gondolj jobbat, o Dídó.

DÍDÓ Már meggondoltam. (*felkelnek.*)

„Királyné vagyok és szerető vagyok- és bíró-

„dalmát egyedül magam kívánom az én

„Királyszékemnek, és az én Szívemnek.

„Nékem törvényt szabni, hasztalan kíván,

„a' ki tőlem elakarja venni (disputálni) a' Ditsőség',

„és a' Szerelem' Választását (:Arbitriumát:)"

(*Elmegy.*)

- 110 „Érted kegyes szívű leszek;
 „(Magamért kegyetlen lészek.)
 „Ki tudják majd az én Ajjakaim néki
 „Nyilatkoztatni a'te Kívánságodat.
 („De az én Kínomat, oh Egek!
 115 „Hogyan fogom eltakarni?) *Elmegyen.*

[Hézag]

[V. JELENÉS]

- Dídó, a'Mórok' Királya engemet választott az ő Intézetei'
 hűséges Meghozójának. Én tenéked ajánlom őtet, a'mint
 120 tetszik, a'te megtartásodat egy szempillantásbann, vagy a'
 te Leromlásodat. Ezeket, a'melleyeket azomba szemlélsz,
 ezeket az Ruhákat, Drágaköveket, Kintseket, Embereket,
 és Vadakat, a' melleyeket az ő néki alávetett Afrika természet,
 az ő Nagyságának zálogául, ajándékba útasította te hozzád.
 Az Ajándékba tanuld meg az Ajándékozó millyen.
 125 DÍDÓ Ha én elveszem az ő Ajándékát, bőv Jutalmat nyér azzal
 a' te Urad: de ha ő nem okosabb, az a' mi most Ajándék,
 Adóvá is válhatik. (Melly kevély az!) Ül le, és beszéljess.
 ARÁSPESZ (Millyennek látszik tenéked, óh Uram?) *Lassan*
Járbáshoz.
 130 JÁRBÁS (Kevélynek és Szépnek.) *Lassan Aráspeszhez.* Emlékezz
 reá, óh Dídó, hogyann jöttél Tírusból: és mitsoda kétségbe
 esett tanáts vezetett téged e Partra. A' te hitetlen Bátvád-
 nak barbarus szándéki és fősvény természete (Lelke) előtt
 Afrika volt tenéked oltalmad és védelmed. Ez az kegyetlen
 135 Föld, mellyenn emelkedik a' kevély Kártágó az én Uram'
 Ajándéka völt: és még — — —
 DÍDÓ Az Ajándékkal egybezavarod az Eladást — — —
 JÁRBÁS Engedd elébb, hogy én beszéllyek és azután felelj.
 DÍDÓ (Miért bosszankodjam én?) *Lassan Ozmídáshoz.*
 140 OZMÍDÁS (Túrd el.) *Lassan Dídóhoz.*
 JÁRBÁS A' nemes szívű Járbás, az én Királyom, a'te Lakadal-
 madat kérte. Te megvetted: ő elszívelte ezt a' gyalázatot,
 minthogy megesküdtél akkor, hogy a' Zikéus' Hamvaihoz
 Hűségedet meg kívánod tartani. Most tudja az egész Afrika,
 145 hogy az széjjelrontott Ásiából Enéas ide jött: tudja, hogy te
 őtet befogadtad; és tudja, hogy őtet szereted: 's nemis fogja
 elszenvedni, h[ogy] szerelmekkel ellenkezni jöjjön egy
 Trójai Maradék, (reliqui,) a'Mórok Királyjával.

150 DÍDÓ És mind a' Szerelmei, mind a' Haragjai egyaránt terméketlenek fognak lenni.

JÁRBÁS Engedd meg elébb, hogy én elvégezzem, és azután felelj: Az én Nemesszívű Királyom, a' Háború helyett, téged Békességgel kínál, ha akarod. És megjobbításáért Hibáidnak óhajtja a' te Indulatodat, kéri a' te Nyoszolyádat, Kivánja megvetését Enéásnak.

DÍDÓ Elmondtd?

JÁRBÁS Elmondtam.

160 DÍDÓ A' Tírusi Királyházból én ezen Fövenyekre jöttem, Szabadságot keresvén, 's nem lántzokat. Az én Kintseimnek Árra, és épenn nem a' te Királyod' Ajándéka Kártágó. Az én Kezemet, az én Szívemet mikor Járbástól megtagadtam, hűségesnek lenni Férjemhez akkor vólt eszembe. Most többé az nem vagyok.

JÁRBÁS Ha az nem vagy — — —

165 DÍDÓ Engedd meg elébb, hogy én feleljek, és azután beszélj. Most többé az nem vagyok. Változtatják a' Bóltsek a' Történetek folyamatja szerént az ő Gondolatjaikat. Enéás tetszik az én Szívemnek; használ (:gyönyörködteti:) az én Királyszékemet; és az én Mátkám fog lenni.

170 JÁRBÁS De az ő Megvettetése — — —

DÍDÓ Nem könnyű a' Triumf, még sok izzadásbais kerülhetne ez a' Trójai Maradék (:fogyatéki:) a' Mórok Királyjának.

175 JÁRBÁS Ha az én Uramat bosszantód, el jönnek majd Hadat indítani te ellened valamennyi Getulokat, és valamennyi Numidákat, 's Garamántokat Afrika tart magábann.

DÍDÓ Tsak hogy én velem legyen Enéás, én meg nem zavarodom, jöjjenek ezen Partokra Garamántok, Numidák, Afrika, és a' Világ.

JÁRBÁS Tehát megmondom — — —

180 DÍDÓ Mondd meg, hogy őtet mint szerelmest fel sem veszem, hogy őtöle, mint haragostól nem félek.

JÁRBÁS Gondolj jobbat, o Dídó.

DÍDÓ Már meggondoltam. (*felkelnek.*)

185 „Királyné vagyok és szerető vagyok- és bíro-

„dalmát egyedül magam kívánom az én

„Királyszékemnek, és az én Szívemnek.

„Nékem törvényt szabni, hasztalan kíván,

„a' ki tőlem elakarja venni (disputálni) a' Ditsőség',

„és a' Szerelem' Választását (:Arbitriumát:)"

190 (*Elmegy.*)

VI. JELENÉS

Járbás, Ozmidás, és Aráspesz.

- JÁRBÁS Aráspesz, bosszúállásra. (*Elmenés közbe.*)
ARÁSPESZ Nékem Vezérim a'te Lépésid.
OZMÍDÁS Arbatzes, várakozz.
- 195 JÁRBÁS (Mit fog kívánni ez én tőlem?)
OZMÍDÁS Lehet akaratom szerint szabadonn beszélnem?
JÁRBÁS Szólj.
OZMÍDÁS Ha akarod, ajánlom magamat a'te Haragodnak tár-
súl, és vezérül. Dídó én bennem bízik; Enéás engemet barát-
200 jának hisz; és a' fegyverek mind az én intésemtől függenek.
Nagyonn megfogod könnyíthetni az Utat a' Intézeteidnek.
JÁRBÁS De te ki vagy?
OZMÍDÁS Követője a' Tírusi Királynénak: Ozmidás vagyok én:
Ciprusba volt a' Böltsöm. És az én Szívem nagyobb az én
205 Szerentsémnél.
JÁRBÁS Ajánlásodat elfogadom, és ha hűséges leszel, a'mit tsak
kérsz, mind jutalmúl fogod azt venni.
OZMÍDÁS Legyen a'te Királyodé Dídó: nékem engedődjön Kár-
tágó Birodalma.
- 210 JÁRBÁS Én ezt néked megígérem.
OZMÍDÁS De kí tudja, ha megeggyez é a'te Urad azon mérész
Kérelembe.
JÁRBÁS Igéri a Király, mikor ígéri Arbatzes.
OZMÍDÁS Tehát.
- 215 JÁRBÁS Minden ártatlan tselekedet itt gyanús lehet. Tartsd
tanátsidat bártabb és rejtekebb helyre. Bizakodj. Ozmidász
Király, ha Járbás Mátka.
OZMÍDÁS „Te engem serkentesz (emelsz) egygy nagy Intézetre,
és a'te
220 „Haragodra, a'te vágyodásodra az én Bá-
„torságom téged serkenten fog.
„Igy ád költsön a'Patakotska, míg lassan a'
„Mezőt ellepi, élelmet a'Fátskának; és
„az Árnyék helyett, Nedvességet ád annak.” (*Elmegyen.*)

VII. JELENÉS.

225 *Járbás és Aráspesz.*

JÁRBÁS Melly bolond, ha hiszi, hogy én néki megfogom tartani hitemet.

ARÁSPESZ Azt megígérted néki —

JÁRBÁS Nem érdemel hitet, a'ki azt másnak meg nem tartja.

230 De erídj, szeretett Araspezsem. Minden késedelmezés gyötrellem az én Dühösségemnek. Eredj: az én Bosszúállásimat egy te tsapásod tegye bátrakká. Enéás ölettesen meg.

ARÁSPESZ Megyek: és nem soká az ő, és az én Erösségemnek egy nyilvánóságos Viadalban megválasztója (Arbitere) fog lenni a Fátum.

235 JÁRBÁS Nem: állj meg. Én nem akarom, hogy vakesetre bíztatasson a'te Betsületed, az én Gyülölségem, az én Bosszúállásom. Véletlen támadd meg ötet és élj tsalárdsággal.

ARÁSPESZ Én tőlem Tsalárdság? Uram, jobbágnak születtem
240 én, de nem Árulónak ám. Mondd nékem, hogy én menjek mezítelen a' Tüzek' közepib[e], ellenébe a' Fegyvereknek: mind megfogom tselekedni. Te vagy Ura az én Életemnek: a'te Oltalmadba nem hátrálok semmi Próbatételt. De tőlem ne kérettesenn egy árulás.

245 JÁRBÁS Köz Lélek'érzése. Nékem nem fogyatkozik meg a'tiednél hűségesebb kar.

ARÁSPESZ És hogyan, óh Istenek, a'te Virtusod! — — —

JÁRBÁS Ehj, mitsoda Virtusom? A'Világonn vagy Virtus n[em] találtatik, vagy tsak az a'Virtus, a'mi gyönyörködtet és
250 használ.

„A' Királysék fényessége között szépek a'Vétek; el

„veszti az Irtózást a'Megtsalattatás; m[inde]n Virtus lesz.

„El kerülni a'kört Tsalárdsággal kételkedhetik ha

255 „szabad az a' Szerentsétlen Lélek, melly született Szolgaságbann. (*Elmegyen*)

VIII. JELENÉS.

ARÁSPESZ, *egyedül*. Istentelen! Az az Irtózásis, mellyet egy Véteknek Mardosása visel, boldog; azt a'Békeséget a'Szerentsétlenségekbenn, mellyet a'Virtus producál, mint nem
260 érzi? Óh fenntartója a'Világnak, az embereknek és az Isteneknek ékességi, szép Virtus, az én Vezérem te vagy.

„Ha a'Tsillagok közül te nem vagy Vezér
„a'hitetlen Habok' Szélvészei között, soha
„ezen Lélekbenn Tsendesség nintsen.
„Te bátorítsz (Securussá tézsz) engemet az én Veszedel-
mimbenn,

265 „a'Szerentsétlenségekben te adsz tanátsot
„énnekem, és megelégedést egyedül te éret-
„ted érzek.” (*Elmegyen.*)

IX. JELENÉS.

(*A'Palota Tornátza.*)

Szeléne, és Enéás.

270 ENÉÁS Már néked azt mondtam, o Szeléne: rosszul magyarázza
Ozmídás az én Gondolatimat. Ah, tetszett az Isteneknek,
hogy Dídó vólna hitetlen; óh bár én ábrázolhatnám magam
előtt ötet hitetlennek tsak egy szempillantásig! De tudni,
hogy ő engem imád, és tartozni ötet elhagyni, ez a' Gyötrel-

275 lem.
SZELÉNE Legyen, a' millyennek akarod, az az Ok, a'melly téged
kénszerit elmenni; Néhány szempillantássokig tartozkodj
legalább; és a' Neptunus Templomába menj; az én Néném
akar ott beszélni véled.

280 ENÉÁS Kín fog lenni a'Késedelem.

SZELÉNE Hallgasd meg ötet, és menj el.

ENÉÁS És attól, a'kit imádok, fogok venni vég butsut?

SZELÉNE (Hallgatok, és nem halok meg?)

ENÉÁS Sír Szeléne?

285 SZELÉNE És hogyan, mikor így beszélsz, akarod, hogy én ne
sírjak?

ENÉÁS Szűnj meg sóhajtani. Egyedül Dídónak van oka pana-
szolkodni az én elmenetelemenn,

SZELÉNE Ugyan egy szívünk van Dídónak, és nekem?

290 ENÉÁS Annyira rongárod ő érte magadat?

SZELÉNE Ó úgy él én bennem, én úgy élek ő benne, hogy min-
den ő Bajai az én Bajaim.

ENÉÁS Nemesszívű Szeléne, a'te Sóhajtásaid úgy megindítanak
engemet, h[ogy] én a ti aggodástokb[an] elfelejtem a'
295 magaméit.

SZELÉNE Ha az én Szívemet látnád, talám a' te Megindulásod
(pieta) nagyobb lenne.

X. JELENÉS.

Járbás, Aráspesz, és az Előbbiek.

- JÁRBÁS Az egész Király ház kifutott keresvén Enéást, 's még
300 sem akadok én reá?
- ARÁSPESZ Talám innen elment?
- JÁRBÁS Nem ő é ez? (*meglátván Enéást*) Ó Áfrikai[na]k a'
Ruházatjáról nem látszik én előttem. Idegen, mondd meg
nékem, ki vagy? (*Enéáshoz.*)
- 305 ARÁSPESZ Melly igen tisztik az az Ábrázat az én Szemeimnek!
(*meglátván Szelénet.*)
- ENÉÁS Felette, szép Szeléne — — — (azután hogy Járbást
megpillantotta.)
- JÁRBÁS Héj: nem hallod? (*Enéáshoz.*)
- 310 ENÉÁS Felette Nagyonn jószívű máshoz — — — (*mint feljebb.*)
- SZELÉNE Beh kevélyenn beszéll. (*Járbásra nézvén.*)
- ARÁSPESZ (Melly szép!) (*mint feljebb.*)
- JÁRBÁS Vagy mondd ki a' Neved, vagy én — — — (*Enéáshoz*)
- ENÉÁS Mitsoda jussod van néked azt kérdeni? Mi hasznod abba
315 néked?
- JÁRBÁS A'jus az én tetszésem.
- ENÉÁS Mi nálunk nem szoktak felelni a' bolondoknak. (*elakar
menni.*)
- JÁRBÁS Ennek az Atzélnek — — — (*akarván kirántani a'*
320 *Kardját, Szeléne ötet meg tartóztatja.*)
- SZELÉNE A' Szeléne' szemei előtt a' Dídó Királyházábann egy
illy vakmerőséget?
- JÁRBÁS A' Járbás'Követjének illy kevés tiszteletet?
- SZELÉNE Ezt a' bolond Dölfösséget a' Királyné megfogja tudni.
- 325 JÁRBÁS Tudja meg ezt: azonba' lásson engemet az ő bosszújára
eltsapni azt a' fejet; és azzal az Enéásét együvé tévén vinni
azt az én megbántott Királyom Lábai elibe.
- ENÉÁS Nehezebb fog lenni, mint te hiszed.
- JÁRBÁS Te ellenkezhetsz majd? vagy az az Enéás, a' ki ditsősé-
330 gesen hordja elő annyit ő veszteségeit?
- ENÉÁS Sokat cedálnak a' ditsőség egybevetésébenn az ő
veszteségeinek a' te Győzedelmeid.
- JÁRBÁS De te ki vagy, ki vélem ő érte annyira tzivódol?
- ENÉÁS Vagyok egy, a' ki tőled nem félek, és a' neked legyen
335 elég.
- „Mikor megtudod ki vagy, olly vad nem leszel, 's úgy
„nemis fogsz beszéllni.

„Ohajtja elhagyni a' Partokat ama' tüzes Utazó: a' habok
között bánja osztán, ha a' Hajós gyalázatjára mentek el a'
340 Parttól.” (*Elmegyen.*)

XI. JELENÉS.

Szeléne, Járbás, és Aráspesz.

JÁRBÁS Nem fog elmenni, míg elébb — — — (*akarván követni*).

SZELÉNE Attól mit kívánsz? (*megtartóztatván őtet.*)

JÁRBÁS Az ő Nevét.

345 SZELÉNE Az ő Nevét olly nagy Dühösség nélkülis, én tőlem
megfogod tudni.

JÁRBÁS Ezen törvény alatt én megállok.

SZELÉNE Az az Enéás, a'kit te keresel, épen ez.

350 JÁRBÁS Ah, tőlem elloptál egy tsapást, mellyet az én Karom-
nak ajánlott a' jöltévő Eg.

SZELÉNE De miért ez a' nagy Harag? Mib[e] sértett meg téged?

JÁRBÁS A' Dídó indulatit az én Uramtól elakarja disputálni; te
előtted esmértes: és tőlem azt kérded, mibe sértett meg enge-
met?

355 SZELÉNE Dunque supponi, Arbace, che scelga a suo talento il
caro oggetto un cor che 's innamorà? a' Szerelem Oskolájá-
bann mégis rudis vagy. (*Elmegyen.*)

XII. JELENÉS.

Járbás, Aráspesz, azután Ozmídász.

360 JÁRBÁS Nints tovább ideje Aráspész, így rejteni el magamat
Sokba áll eddig a' Túrás nékem.

ARÁSPÉSZ És mit fogsz tselekedni?

JÁRBÁS Az én Katonáimat, a' kiket az Erdőbe elrejtván innen
nem messze hagytam az én Eljövetelemkor, hívni fogom a'

365 Királyházba: széjjel fogom rontani Kártágót, és azt a'
gonosz Szívet méltatlan Rivalisom mellé fogom vonni. — —

OZMÍDÁS Uram. (*Síetséggel.*) Már a' Neptúm' Templomába
megy a' Királyné. A' te Szemeid előtt a' Kevély Trójainak,
ha késel óltalmazni, adja a' Kezét.

JÁRBÁS Illy nagy Vakmerőség!

370 OZMÍDÁS Nints ideje a' haszontalan Panaszoknak.

JÁRBÁS És milyen tanácsot?

OZMÍDÁS A legkészebb a' legjobb. Én te előtted megyek, merj.
Minden Kezdetre én tsinálom a' te Gyámolodat és a' te
öltalmodat. (*El megyen.*)

XIII. JELENÉS.

375 *Járbás és Aráspesz.*

ARÁSPESZ Hová futsz, óh Uram?

JÁRBÁS A' Ríválist levágni.

ARÁSPESZ Hogy' reményled ezt? Még a' te Katonáid is nem
tudják a' te Akaratodat.

380 JÁRBÁS A' hol az Erő nem ér, jöjjön a' Fortély.

ARÁSPÉSZ És a' te Bosszúállásodat egy Áruló' Hibájánn aka-
rod vásárolni?

JÁRBÁS Aráspesz, az én Kedvezésem nagyonn Mérésszé tett
tégedet. A' munkába szabadabbnak, a' Tanácsadásba
385 kevésbé késznek akarnálak én tégedet. Ki vagyok én,
emlékezz reá, és ki vagy te.

„Vagyok ama' Folyóvíz, a'melly dagadt lévén a' nedvessé-
„gektől, mikor a' Fagy rohanó Patakká olvad, Erdőket,
„Tsordákat, Majorokat, Pásztorokat, vizz magával és Tar-
„talékja nintsen. — Ha láttatik Töltések közé szorítva,
390 „haragszik a' Partra, confundálja Széleit, és kevélyenn atsar-
„kodva megy. (*Elmegyen Aráspesszel.*)

XIV. JELENÉS.

Neptün' Temploma, ugyanak Képevel.

Énéás és Ozmídás.

395 OZMÍDÁS Hogyan? A' te Ajjakidról fogja Didó megtudni, hogy
ötet elakarod hagyni? Ah, hallgass, az Istenért, és kíméll
meg az ő Szívét a' Kintól?

ENÉÁS Azt megmondani Kegyetlenség; de Árulás lenne azt
elhallgatni.

400 OZMÍDÁS Bár állandó légy akár mint, én reménylem, hogy az ő
Sírására te megfogod változtatni Gondolatodat.

ENÉÁS Elveheti nékem Életemet; de nem tsinálhatja az én

Fájdalmam azt, hogy én eltsüggedjem az én Hazám, és az én Atyám eránt.

- 405 OZMÍDÁS Oh Nemes Mondások! Meggyőzni saját Indulatit, felyülhalad minden más Ditsőséget.
ENÉÁS Mennyibe áll mindazáltal ez a' Győzedelem!

XV. JELENÉS.

Járbás, Aráspész, és a' Mondottak.

- JÁRBÁS (Imhol a' Rivalis, s nints is vele valaki az ő Követői közül.) (*Lassann Aráspeszhez.*)
410 ARÁSPESZ (Ah, gondold meg, ki vagy te — — —) (*Lassann Járbáshoz.*)
JÁRBÁS (Kövess engem, és hallgass.) (*Mint felyebb.*) Így az én iniuriámat — — — (*Akarja megtsapni Enéást, de megtartóztatván Aráspesztől, neki kiesik a' Kardja, melyet Aráspesz felvesz.*)
415 ARÁSPESZ Állj meg. (*Járbáshoz.*)
JÁRBÁS Méltatlan, (*Aráspeszhez*) az Ellenségednek Segitségre?
ENÉÁS Mit akarsz, gonosz Lélek? (*Aráspeszhez, látván néki a'*
420 *Kardot a' Kezébe.*)
OZMÍDÁS (Minden oda van.)

XVI. JELENÉS.

Didó, az Örizőkkel, és a' mondottak.

- OZMÍDÁS Elárultattunk, óh Királyné. (*Tettetett félelemmel.*) Ha később lett volna az Arbatzes' Segitsége, a' vitéz Enéás az
425 embertelen Tsapás alatt ma elesett volna.
DÍDÓ Az áruló kitsoda? Hol múlat?
OZMÍDÁS Nézd ötet: Kezében van a' fegyver mégis. (*Érti Aráspeszt.*)
DÍDÓ Ki támasztott fel tenéked Kebeledbenn olly Kegyetlen
430 Kivánságot?
ARÁSPESZ Az én Uram' Ditsősége, és az én Tartozásom.
OZMÍDÁS Hogyan? Maga Arbatzes helybe nem hagyja — — —
ARÁSPESZ Azt tudom, hogy ő engem kárhoztat: az ő Haragjától félek: de az nem vólt nékem Vétkem, és nem bánom.

- 435 DÍDÓ És épenn nem szégyenled szentségtörő istentelenségedet!
ARÁSPÉSZ Vissza mennék ezerszer ugyanazt tsinálni.
DÍDÓ Meg foglak téged előzni. Ministri! Őrizzétek őtet. (*Arás-
pész elmegyén az Őrizőkkel.*)
- ENÉÁS Nemes Ellenségem, (*Járbáshoz.*) olyan nagy Virtust én te
440 benned nem gondoltam. Engedd meg, hogy ezen Kebelhez
— — —
- JÁRBÁS Távozz Enéás. Tudd meg, hogy a' te Életed Aráspesz'
Ajándéka: hogy én a' te Véredet kívánom: hogy én Járbás
vagyok.
- 445 DÍDÓ Te Járbás?
ENÉÁS A' Mórok' Királyok?
DÍDÓ Egy Király olyan vétkes Érzéseket nem zár a' Kebelébe:
te egy hazug vagy. Fegyverkeztettség ki.
JÁRBÁS Senki közelíteni ne merjen, vagy én őtet levágom.
450 (*Kirántván a' Kardját.*)
OZMÍDÁS (Szűnjék legalább egy kitsinyt, míg én az Embereket
összvegyűjtöm: rám bíz magadat.) (*Lassan Járbáshoz.*)
JÁRBÁS (És olyan alávaló legyek?) (*Lassan Ozmídáshoz.*)
ENÉÁS Álljatok meg, Barátim: engem illet őtet megbüntetni.
455 DÍDÓ A' te Erődet tartsd jobb Dologra. Mit várni többet? vagy
adja meg magát, vagy levágva essen Lábamhoz.
OZMÍDÁS (Tartsd [me]g magadat a' Bosszúállásra.) (*Lassan
Járbásh[oz].*)
JÁRBÁS Imhol a' Kardom. (*Elveti a' Kardot, mellyet az Őrzők
460 felvesznek, és elmegy azok között.*)
DÍDÓ Megzabolázni a' dagályos Lelkét a' te Gondod légyen.
(*Ozmídáshoz.*)
OZMÍDÁS Az én Hűségemenn nyugodj meg. (*Elmegy Járbás
utánn.*)

XVII. JELENÉS.

465 *Didó és Enéás.*

DÍDÓ Enéás, békével (sálvus) vagy már a' kegyetlen Tsapástól.

Érettem tartanak meg az Istenek ilyen kellemetes Életet.

ENÉÁS Oh Egek, Királyné!

DÍDÓ Talám mégis bizonytalan vagy az én Hívségem felől.

470 ENÉÁS Nem. Sokkal halálosabbak az én Szerentsétlenségim.

Akarja a' Végzés — — —

DÍDÓ Engem elhagysz! Miért?

ENÉÁS A' Jupiter' Parantsolatja, az Atyám' Árnyéka, a'
475 Hazám, az Ég, az Igéretem, a' Tartozásom, a' Betsületem,
a' Hírem, minden az olaszországi Partokra hív engemet. Az
én hosszas Késedelmem valóba nagyonn megindította az
Istenek' Haragját.

DÍDÓ És így rejtetted eddig, hitetlen, a' te Szándékodat?

ENÉÁS Fu pieta?

480 DÍDÓ Che pieta? A' te hazug Ajjakad Hívséget esküdött nekem;
és azonba a' te Szíved azon gondolkodott, hogy mehess el
messze én tőlem? Kinek fogok többé hitelt adni, szegény
fejem!? Alávaló megvetetjét (rifiuto) a' Haboknak befogadva
485 őtet, a' Partról, őtet megújítom a' Tenger iniurijáitól: az ő
már szélyelszórt Hajóit és Fegyvereit én néki visszadom:
és néki helytadok az én Szívembe, az én Országomba; és az
kevés. Száz Királyoknak ő érette megvetvén Szerelmeket,
Haragjokat fellovalom. Imhol osztán a' Jutalom. Kinek fogok
többé, szegény fejem! hitelt adni?

490 ENÉÁS Még én élek, óh Dídó, édes Emlékezet fogsz az én Gondo-
latomnak lenni: nemis mennék el valaha, haaz Istenek'
Akaratjából nem kellene feláldoznom az én Fáradságomit
a' Látziumi Birod[a]lomnak.

DÍDÓ Valósággal nints az Isteneknek más Gondjok, mint a' te
495 Végzésed.

ENÉÁS Én megfogok állani, ha akarod, hogy periurus legyen
egy boldogtalan.

DÍDÓ Nem: adóssa lennél a' Világ' Birodalmával a' te Fiaidnak.

Eredj pur: kövesd a te Fátumodat. Keresd Olaszországot:
500 a' Habókra, a' Szelekre bízd pur a' te Reményedet: De
hallgasd. Az Ég magokat ezen Habokat fogja az én Bosszú-
állításom' ministerjeivé tenni: és akkor későnn megbánván
hogy hittél az elementum insánumnak, hijába fogod gyakran
kiáltani a' te Dídódat.

505 ENÉÁS Ha nékem látnád a' Szívemet — — —

DÍDÓ Hagyj el engem, áruló.

ENÉÁS Legalább az én Ajjakamtól kevésbbé haragos Ortzával
végy utolsó Istenhozzádot.

DÍDÓ Hagyj el engem, háládatlan.

510 ENÉÁS És valób[a] illy nagy Haraggal nints okod engem kár-
hozthatni.

DÍDÓ Méltatlan!

„Nints okod, háládatlan egy elhagyatott

„Szívnek attól, a' ki néki esküdött Hívséget?

515 „Szerelmes Lelkek, ha azt valaha próbáltátok,

„mondjátok meg azt én helyettem.
„Hitetlen! Te azt tudod, valyon jutalmul egy
„Árúlást érdemlettem é én te tőled?
„És mi lesz a' Gyötremem, Szerelmes Lelkek, ha ez az
520 „enyim nem az? (*Elmegyen.*)

XVIII. JELENÉS.

ENÉÁS *egyedül.* És elfogom túrni, hogy illy barbarus jutalma
legyen a' te Hívségednek, én Lelkem? Annyi Szerelem,
annyi Ajándékok. — — — Ah, elébb mint én téged elhagyja-
525 lak, vesszen el Italia, a' Világ maradjon mély Feledékeny-
ségbe eltemetve az én Hírem: menjen Hamuba Troja még
egyszer. Ah, mit mondtam! Az én szerelmes Bolondságim-
nak, Nagylelkű Atyám, engedj meg: én elnem pirulok: nem
Enéás volt, a' ki szólott, azt a' Szerelem mondta. Menni kell.
530 És a' gonosz Mór fogja ölelni azén Kintsemet? Nem — — —
De ez alatt hitesegett fog az ő saját Attyához lenni a' Fiú?
Atyám, Szerelem, Féltés, Istenek Tanátsot.
„Ha a' Partonn megállok, ha eloldom a' Vitor-
„lákát; hitetlennek, Kegyetlennek, hallom magam
„neveztetni.
535 „És azalatt zavarodva halálos Kétségbe, nem me-
„gyek, nem maradok: hanem próbálok Kínszenvedést, melly
„vólna a' menésbe, melly vólna a' maradásba. (*Elmegyen.*)

Vége az Első Felvonásnak.

MÁSODIK FELVONÁS

I. JELENÉS.

Királyi Szobák. Asztalkával, és Székekkel.

540 *Szeléne, és Aráspesz.*

SZELÉNE Ki volt a' ki az embertelennek előldotta Lántzait?
ARÁSPESZ Tőlem, szép Szeléne, azt hijába kérdezed. Én rab, és
bűnös, Szabad, és ártatlan, egy szempillantásbann megól-
dottnak látom magamat, és hallom a' békók közt az én

- 545 Uramat: megyek az ő jobbvóltaért a' Királyházba, és őtet ott találom.
- SZELÉNE Ah, Enéás ellen valami Álnokság van elkezdve. Oltalmazd az ő Életét.
- ARÁSPESZ Az én Ellenségem: (pur) ha kívánod, hogy Aráspesz a' Lesektől őtet oltalmazza; néked azt megígírem, a' míg az én Betsületem azzal nem ellenkezik: de ez néked elég legyen.
- 550 SZELÉNE Az nékem elég lesz. *(elakarván menni.)*
- ARÁSPESZ Ah, ne vedd el olly hamar a' tégedet Nézés Gyönyörűségét az én Szemeim elől.
- 555 SZELÉNE Miért?
- ARÁSPESZ El kellene hallgatnom, hogy én szerető vagyok: de bűnös az én Vétkemmel a' te Ábrázatod.
- SZELÉNE Aráspesz, a' te Vitézséged, a' te Ortzád, a' te Virtusod nekem tetszik; de már gyötrődik az én Szívem más Fáklyáért. (miatt.)
- 560 ARÁSPESZ Melly szerentsétlen vagyok!
- SZELÉNE Azalbb Szeléne. Ha téged gyúlyt az én Ortzám; beszéld legalább a' te Kínaidat, és én azt hallgatom. Én elrejtett Tüzezről hallgatni n[em] tudok, és szólni nem merek.
- 565 ARÁSPESZ Törd el legalább az én Hívségemet.
- SZELÉNE Igen; de tőlem ne várj Jutalmat. Ha a' te Virtusod szerethet engem e' törvény alatt, én néked azt megengedem: de ne kérj többet.
- ARÁSPESZ Többet nem kérek.
- 570 SZELÉNE „Égj én értem hűséges, tartsd Szívedbenn a' Nyilat; de ne mondj engem kegyetlennek, ha „nem fog lenni Jutalmad.
- „Egyenlő Szerentsétlenségek van a' te, az én „Állhatatosságunknak: te érted nints Reménység,
- 575 „ség, nints Könyörületesség én értem. *(elmegy.)*

II. JELENÉS.

ARÁSPESZ *egyedül.* Te azt mondd, hogy én ne reményljek, de nem mondd azt eléggé: utolsó, a' mi elvész, a' Reménység. *(elmegy.)*

III. JELENÉS.

Didó egy Papirossal a' kezében. Ozmídás, és azután Szeléne.

580 DÍDÓ Már tudom, hogy a' Mórok' Királya van elrejtve a'
hazudott Árbatzes alatt. De légyen a' mi neki jobban
tetszik, ő engem megbántott, és minden Késedelem nélkül,
akár jobbág, akár Fő, én akarom, hogy haljon meg.

585 OZMÍDÁS Mindég a' te Parantsolatidnak hűséges Telyesítőjét
fogod bennem bírni.

DÍDÓ Jutalmát fogod nyerni a' te Hívségednek.

OZMÍDÁS És mitsoda Jutalmat, óh Királyné? Haszontalan
veszem munkába, te éretted Hívségemet, és Erőmet: tsak
Enéás fogja el egészzenn a' te Szívedet.

590 DÍDÓ Hallgass: ne emlékeztess arra a' gyűlölséges Névre, ő
egy hitetlen, ő egy háládatlan, ő egy Törvény nélkül, és
egy Hit nélkül való Lélek. Magam magamra haragszom,
hogy eddig őtet szerettem.

OZMÍDÁS Ha vissza térsz őtet látni, téged meg fog engesztelni.

595 DÍDÓ Vissza térni őtet szemlélni? Míg tsak én élek, soha sem
fog többé engem látni az az istentelen Lélek.

SZELÉNE Véled akarna Enéás szólni, ha néki azt megengeded.

DÍDÓ Enéás! hol van?

600 SZELÉNE Itt közel. Hol óhajtja a' te viszont-szemlélésed' gyö-
nyörúségét.

DÍDÓ Vakmerő! Hadd jöjjön. Ozmídás, menj el. *(Szeléne
elmegy.)*

OZMÍDÁS Én nem megmondtam ezt tenéked? Enéás a' te Szí-
vednek Békeségét egészzenn ellopja tetőled.

605 DÍDÓ Ne kínozz engemet többé, hagyj engemet magambann.
(Ozmídás elmegy.)

IV. JELENÉS.

Didó és Enéás.

DÍDÓ Hogyan? Mégsem mentél el? Ékesíti mégis e' Vadon
Partokat a' nagy Enéás? És valóba én azt hittem, hogy, már
610 általmenvén a' Tengerenn, az Itália' Koblébenn Triumfusba
húznád a' meghódoltatott Népeket, és az elnyomott Királyo-
kat.

ENÉÁS Ez a' keserű Beszéd nem jó illik a' te Szívedhez, szép

615 Királyné. A' te, az én Betsületünkről gondoskodván jövök ide. Én tudom, hogy a' Mórnak vad Kevélységét Halállal akarod büntetni meg.

DÍDÓ És ez a' Papiros az.

ENÉÁS A' Ditsőség nem szereti, hogy én az én Gyötrelmimet ilyenképen bosszúljam meg: ha őtet én értem kárhoztatod el — — —

DÍDÓ Elkárhoztatni őtet te érted? Nagyonn megszalod magadat.

Elmúlt az az Idő, Enéás, hogy Didó terólad gondolkodjon.

Elóltatott a' Fáklya, és elődatott a' Lántz, és a' te Nevedről most alig emlékezem.

625 ENÉÁS Gondold meg, hogy a' Mórok' Királya az a' tsalóka Követ.

DÍDÓ Én nem tudom, ki légyen ő: őtet hiszem, hogy Arbatzes.

ENÉÁS Óh Egek! Az ő Halálával egész Áfrikát ellened bosszantod.

630 DÍDÓ Tanátsot én nem kérek: Te provideálj a' te Országidról, én gondolkozom a' magaméről. Nálad nélkül eddig Törvényeket adtam; fel emelkedni nálad nélkül Kártágót én láttam: boldog vólnék, ha te, háládatlan soha e' Partokra nem jöttél vólna.

635 ENÉÁS Ha megvted a' te Veszedelmedet, ajándékozd nekem őtet: gráziát kérek tőled.

DÍDÓ Igen, valósággal én köszönöm az én Országomat, és magamat a' te nagy Érdemednek, illy hűséges Szeretőnek, illy

640 jó szívű Hérósnak, illy nagy Közbenjáró igazságos könyör ségeinek semmit sem kell megtagadni (*megy az Asztalhoz*).

Embertelen! Tirannus! Ez tám a' legutolsó Nap, melyenn szemlélned kell engemet; Jöszte az én Szemeim elébe; tsak Arbatzesről beszélsz nekem, és velem nem gondolsz? vajha tsupán ts[ak] vagy egyyetske könnytseppel vólna nedves a'

645 Szemed. Eggy Tekintetet, eggy Sójajtást, eggy Szivesség' Jegyét tebenned nem talállok. És osztánn gráziákat kérsz tőlem? Illy nagy Kevélységekért még megkell jutalmaztatnom téged? Minthogy te azt mentnek akarod, én akarom, hogy haljon meg; (*Ír.*)

650 ENÉÁS Én Bálványom, a' ki valóba' vagy a' Végzés' bosszúsá gára, az én Bálványom; mit mondhatok? mit tesz megújítani a' Sójajtásokkal a' te Fájdalmodat? Ah, ha én érettem a' te Szívedbenn valami gyenge Indulatod vólt valaha, engeszteld meg a' te Haragodat, és világosítsd (derítsd) ki a'

655 te sugáridat. Azaz Enéás kéri azt tőled, a' kit a' te Szívednek, a' kit a' te Kintsednek neveztl némelly Naponn, az a'

kit eddig szerettél inkább a' te Éltednél, inkább a' te Király-
székednél. Az — — —

600 DÍDÓ Elég: meggyóztél: imhól a' Papíros. Lásd mint imádlak
tégedet még háládatlantis! Tsak egy Tekintetteddel is elve-
szed tőlem minden óltalmamat, és engemet kifegyverkeztetel.
És van szíved elárulni? És osztán elhagyni engem?
„Ah ne hagyj el engem, ne én Szép Bálványom. Kihez bíz-
605 „zam, ha te engem megtsalsz? Életem elfogyna, az Istenhoz-
„zád mondás közbe: a' ki nem élhetnék annyi bajok között.
(*Elmegyen.*)

V. JELENÉS.

Enéás és azután Járás.

ENÉÁS Én érzem tántorogni az én Állhatatosságomat illy nagy
Szerelem mellett.
610 JÁRBÁS Mit tsinál a' győzhetetlen Enéás? Látom néki mégis az
elmúlt Félelem' jeleit Ábrázátján.
ENÉÁS Járás a' Békókból ki van öldva! kiadott néked Sza-
badságot?
615 JÁRBÁS Megengedi Ozmídás, hogy a' Királyházon belől
keresztül járhassak: de akarja, hogy én kóboroljak a' te
Bátorságodra az én Kardom nélkül.
ENÉÁS Így árúlja el Ozmídás a' királyi Parantsolatot?
JÁRBÁS Mond nekem, mit félsz? Mit lopsz el futva engemet e'
620 Kőfalaktól? Soká itt fogok maradni a' te Szerentsétlensé-
gedre.
ENÉÁS A' te mostani Állapotod Könyüreletességet tsinál, nem
Félelmet.
JÁRBÁS Kiméld meg a' te nagy Szívedet ezen Szánakozástól.
625 Egy szerető Királynénak próbáld (pur) az én Káromra,
keresd (pur) felbosszantani eszelős Haragjait. Más Fegyver-
rel nem tudják a' Bántatásokat megbosszulni a' Trójai
Hérosok.
ENÉÁS Olvasd. A' Királyi Asszony ezen Papirosonn a' te Halá-
630 lodat jegyzette saját Kezével. Ha Enéás Áfrikai lett volna,
Járás meghólt volna. Nesze, (Vedd) és tanúld meg Bar-
barus, embertelen, mimódon bosszúlja meg (NB. *a'Trójai*
NB.) Enéás saját Bántatásait. — (*Eltépi a' Papirost, és
elmegy.*)

VI. JELENÉS.

- JÁRBÁS *egyedül*. Ezen illy rendkívül való Történeteket, én nem
 695 foghatom meg. Az én Ellenségembe Szívességet, az én
 Vérembe hűségtelenséget találok én. Ah talám mindenik az
 én Káromra esküszik öszve. De ezekkel én nem gondolok.
 Jószívűséget tetsessen az én Riválisom, légyen az én Bará-
 tom tsalárd, nem fog lenni a'Járbás' Szíve a' félelemnek
 700 bévehetője.
 „Gyászos Felhő a' Napot fedje el, vagy
 „nyíljon ki a' tiszta Ég: nem változik meg
 „Szívem Kebelembe, nem háborodik meg az
 „én Gondolatom.
 705 „A Szerentsének Viszontagságát megta-
 „núltam erős Lélekkel Dalle Fasce nem
 „rettegni.” (*Elmegyen.*)

VII. JELENÉS.

Tornázt.

Enéás, osztán Aráspesz.

- 710 ENÉÁS A' Tartozás és Indulat között mégis kételkedve habozik
 a' Szívem. Valósággal igen nagyonn raboskodva az én Erössé-
 gem egy Szép Abráztatnak imperiumára. Ah, eggyyszer a'
 Héros győzze meg a' Szerelmest.
 ARÁSPESZ Eddig nyomodba' indúlt a' Királyudvar.
 715 ENÉÁS Barátom jösszte e'Karak közé.
 ARÁSPESZ Távozz, Enéás: ellenséged vagyok. Rántsd ki, rántsd
 ki azt a' Fegyvert: Veled Hadat, nem barátságot akarok.
 ENÉÁS Te a' Járbás' Kevélységétől elébb engem ellopsz, és
 azután Hadra kívánsz, és Barátságot nem akarsz? —
 720 ARÁSPESZ Megtsalod magadat; akkor oltalmaztam az én Kirá-
 lyom Ditsőségét, nem a' te Életedet. Nemesebb Tsapással
 várom visszadását néki annak az igazságos Bosszuállásnak,
 melyet ő tőlle elvettem.
 ENÉÁS Enéás rántson Kardot az ő oltalmazója ellen?
 725 ARÁSPESZ No: mit késel?
 ENÉÁS Az én Életem a' te Ajándékok; veddel azt épenn, ha
 akarod; én megelégedett vagyok. De hogy nékem a' te
 Károdra kelljen felfegyverkeztetnem a'Kezemet, nemesszívű
 Vitéz azt hijjába reményled.

- 730 ARÁSPESZ Ha nem hartzolsz Kardóddal, méltánn foglak téged gyávának és alávalónak nevezni.
- ENÉÁS Ezt a' férjfi Szívet szégyenítő fenyeget[et]ést Enéás el nem tűri. Imhol: hogy neked eleget tegyek én kirántom a' Fegyverem. De elébb az én Érzésimet Hallják meg minden
- 735 emberek, hallják meg az Istenek. Én Aráspsznek barátja vagyok: én az Életemet az ő Erejének köszönöm: az én Szívemnek bosszújára szállok ki egygy nagy Probára, Gyávassággal szidalmaztatván: és hogy alávaló ne légyek, háládatlanná tészem magamat. *(öszve akarván tsapni.)*

VIII. JELENÉS.

- 740 *Szeléne, és a' Mondottak.*

SZELÉNE Illy nagy mérészséget a' Királyházba? No: álljatok meg. Így tartod meg nékem Hitedet? Így oltalmazod, áruló Aráspsz az Enéás' életét?

- ENÉÁS Nem Fejedelemasszony: Aráspsz' Szíve nem foghatja
- 745 bé az árulásokat.

SZELÉNE A' ki Járbás Követője, hűséges nem lehet:

ARÁSPESZ Szép Szeléne tsak te merheted, bátorkodhatod te emelheted fel arra magadat, h[ogy] így szidalmaz engemet.

SZELÉNE Tsendesedj, és menj el.

- 750 ARÁSPESZ „Elfogok hallgatni, ha te azt kívánod: hanem gyöt-
„relmet tsinálsz az én Lelkemnek, ha engem neve-
„zel árulónak.
„Elfogom messze vinni Lábaimat; de ezen Haragja-
„idat, tudom, hogy m[eg] szégyenleni fogod. *(Elmegyen.)*

IX. JELENÉS.

- 755 *Szeléne és Enéás.*

ENÉÁS Akkor mikor Aráspsz engem kihívni jött, az ő Urának Dolgait igazította velem. Az ő Virtusát ha kárhoztatni kívánod, azt a' szívet nagyon igazságtalanul sérted meg.

- SZELÉNE Legyen, a' millyen ő akar, Ar[á]szpez: most nints idő
- 760 beszélni ő róla: kíván Dídó véled beszélni.

ENÉÁS Kevéssel ez előtt az ő Királyi Palotájából én ki huztam a' Lábomat. Ha újonnan engem kér, hogy én maradjak ezen Partonn hijjába fog öregbedni a' mi Gyötrelmünk.

- SZELÉNE Hogy tudnád annyi Bajok közt, én Szívem azt, a'ki
 765 téged szeret elhagyni?
 ENÉÁS Szeléne, nekem én Szívem?
 SZELÉNE Dídó az, a'ki beszéll, és nem én vagyok.
 ENÉÁS Ha a'te Testvéredért illy jó szívű vagy; ne gondolj
 velem többé, menj vissza hozzá, mondd néki, hogy vigasztal-
 770 lódjon, hogy engedjen a' Fátumnak, és derítse ki Szemét.
 SZELÉNE Ah, nem: változtasd, én Kintsem, változtasd Szándé-
 kod.
 ENÉÁS Te engem nevezel te Kintsednek?
 SZELÉNE Dídó az, a'ki szól, és nem Szeléne. Jer: és ötet hall-
 775 gasd. Eggy vigasztalás az, amit ő *kér* tetőled.
 ENÉÁS Eggy szerető Szivnek ez a' szokott tsalása: mindég
 keres vigasztalást, és talál gyötrődést.
 „Minden kegyetlen Kinnál kegyetlenebb,
 „Kín, az a' vadon Pillantat, melly kétfele sza-
 780 „kaszt eggy Szívet.
 „Olly tiránnusi Gyötrődés, hogy eggy Lélek azt nem
 „bírja. Ah, ne próbáld azt, Szeléne, ha még azt
 „próbáltad. (*Elmegyen.*)

X. JELENÉS.

- SZELÉNE *egyedül*. Balgatag! Kiért sóhajtok? Én Reménység
 785 nélkül veszttem el az én Békeségemet? De ki kényszerít engo-
 mot hijjába sóhajtani? Választasson eggy szív, kedvesebb
 az én Kívánságimra. Választasson — — — Oh Egek! A'
 Választás nem az én Árbítriumom: nem is Szépség, nem Böl-
 790 tsesség vagy Vitézség az, a'mi bennünk felébreszti a' Szerel-
 met: még néha a' nem szép, a' bolóndabb az, a'melly imádtá-
 tik. Kiki azután szépnek kőlti az ő Gondolatjába a' maga
 Tüzét, de kevészer igaz.
 „Minden Szerelmes felteszi, hogy az ő Sebének
 „oka a'Szépség: de nem a'Szépség az.
 795 „Az eggy kellemetess Kívánság, melly akkor születik,
 „mikor kevésbbé várni: érzeni, hogy gyönyörköd-
 „tet, de nem tudni miért. (*Elmegyen.*)

XI. JELENÉS.

Szobátska Székekkel.

Dídó osztánn Enéás.

800 DÍDÓ Bizonytalan lévén az én Fátumomról én többé élni nem akarok. Ideje már, hogy utólsoképpen Enéás megpróbáltassék. Ha mondani néki az én Kínaimat, ha a' Szívesség nem használ; tegye a' Féltés az utolsó próbát.

805 ENÉÁS Hallani újonnan a' te Szemrehányásodat jöttem, óh Királyné. Tudom, hogy akarsz engemet mondani háládatlannak, hitetlennek, pártolónak, hitszegőnek, méltatlannak: nevezd a' mint akarsz; üzd el a' te Haragodat.

810 DÍDÓ Nem: haragvó nem vagyok. Hitetlennek, háládatlannak, hamislelkűnek, pártolónak téged többé nem nevezlek: emlékeztetni tégedet nem kívánlak a' mi Szerelmeinkre, (Tüzeinkre): tőled tanátsot kérek, és nem Szerelmedet. Űli le. *(Leül.)*

ENÉÁS (Mit fog már mondani?)

815 DÍDÓ Már lásd, Enéás, hogy az Ellenségek között van az én születő Birodalmam. Megvetettem eddig az igaz, a' Fenyegetéseket, és Dühösségeket; de a' megbántatott Járbás, mikor megfogok majd fosztódni a' te Segítséged nélkül, nékem elfogja venni a' Bosszuállásért mind Életemet, mind Országomat. Illy kétséges Állapotbann minden Orvosság
820 haszontalan: mennem kell egyencsenn a' Halálnak, vagy a' kevély Áfrikainak nyújtani a' Kezemet. Mindenik sem tetszik nékem, és zavarodott vagyok. Legalább asszony, és magános lévén, az én Hazám Egétől távol elvesztem a' Bátorságot: és nem tsuda, ha én meghatározást tenni nem tudok: te
825 adj nékem Tanátsot.

ENÉÁS És így a' Halálonn, vagy a' Halálos Lakodalmonn kívül, nem található jobb menedéket?

DÍDÓ Igenis valósággal volna.

ENÉÁS És mellyik?

830 DÍDÓ Ha nem restelne Enéás az én Mátkám lenni Áfrika látni fogná, hogy az Arábiai Öböltől fogva azt Atlási Tengerig Kártágóba tiszteli (imádja) a' maga Fejedelmét: mind Trójának, mind Tírusnak megújúlhatna — — — De mit beszéllek? Lehetetlent költök magamnak és én balgatag vagyok.
835 Mondd nekem, mit kelljen tsinálnom? erős Lélekkel fogom, a' mint akarod, választani Járbást vagy a' Halált.

- ENÉÁS Járbást, vagy a' Halált? És én tanácsot adjak néked?
 Azt, a'kit annyira imádok, a'gyülölt Riválisnak látni Kar-
 jánn? Azt — — —
- ⁸⁴⁰ DÍDÓ Ha olly nagy Kínt találsz az én Lakadalmomba, én azzal
 felhagyok. De hogy elvegyem magamat az ingerlések (in-
 sulti) elől, szükséges a' meghalnom. Rántsd ki azt a' Kardot,
 vágd le a' te Hívedet jószívűség Dídó eránt kegytelennek
 lenni.
- ⁸⁴⁵ ENÉÁS Hogy én téged levágjak? Ah, inkább szakadjon énrám
 az Ég' Haragja, elébb fogyasszák el az Istenek, a' te Napjaid-
 nak szaporítására, az én Napjaimat.
 DÍDÓ Tehát Járbásnak ajánlom magamat: Hej! Hallod-é?
 (*kijön egy Inas*.)
- ⁸⁵⁰ ENÉÁS Jéh, állj meg: felette gondos vagy, óh Egek! te az én
 Kínomért.
 DÍDÓ Tehát vágj le.
 ENÉÁS Nem, engedni kell a' Végzésnek: Járbásnak nyulytsd
 ki a' te Királyi Jobbodat: fosztasson meg a' Békességtől az
- ⁸⁵⁵ Enéás' Lelke, tsak te élj.
 DÍDÓ Minthogy másénak kívánsz engemet, majd eleget tudok
 én néked tenni. Járbást hívjátok. (*Az Inas elmegy.*) Lásd
 mellynyre engedelmes vagyok én tenéked.
 ENÉÁS Királyné, Istenhozzád. (*Felkelnek.*)
- ⁸⁶⁰ DÍDÓ Hová? hová? megállj. A' boldog Lakodalom Szemlélőjé-
 nek kívánlak. (Nem állhatja majd.)
 ENÉÁS (Állhatatosságot o Szívem.)

XII. JELENÉS.

Járbás, és a' mondottak.

- JÁRBÁS Dídó miért kívánsz engem? Ballgatag vagy, ha azt
- ⁸⁶⁵ hiszed, hogy én a' te Haragodtól, [a'te F]jenyegetésidtól
 elvagyok nyomva. Nem változik az én Szívem; mindég
 ugyan az.
 ENÉÁS (Mitsoda büszkeség!)
- DÍDÓ Jéh, engeszteld a' te Haragodat, óh Uram. Te elhallgat-
⁸⁷⁰ ván a' te Méltóságodat, és a' te Nevedet, nagy veszedelemre
 tetted ki a' te Tiszteletedet, (fényességedet) és én — — —
 De itt ülj le, és tsendes Ortzával hallgasd az én Érzéseimet.
 JÁRBÁS Szólj: rád hallgatok. (*Leül Járbás és Dídó.*)
 ENÉÁS Engedd meg, hogy már — — — (*el akarván menni.*)

875 DÍDÓ Állj meg és ülj le. Nem fognak nagyonn hosszak lenni a'
te Késedelmeid. (El nem tudja majd állani.)

ENÉÁS (Állhatatosságot, óh Szívem.)

[Hézag]

JÁRBÁS Kardra. (*Mig verekednek, és Járbás hátrálgat, az ő*
880 *Mórfjai Segítségére jönnek néki, és megtámadják Enéást.*)

ENÉÁS Jöjjön[az] egész Országod.

JÁRBÁS Óltalmazd magadat, ha tudod.

ENÉÁS Nem félek, méltatlan! (*Az Enéás' Társai jönnek Segítse-*
gére néki, és megütik a' Mórokat.) Enéás és Járbás hartzolva
885 *bejönnek. Következik Dulakodás a' Trójaiak és Mórok között.*
A' Mórok megszaladnak, és a' Másikék őket követik. Kijönnek
újra ütközve Enéás és Járbás, a' ki elesik.) Már elestél, és
meg vagy győzve. Vagy te engedj nékem. Vagy általszúrom
azt a'Szívét.

890 JÁRBÁS Hijjába kéred azt.

ENÉÁS Ha a' haragudott Győzőtől nem kérsz Kegyelmet.

JÁRBÁS Kövesd a' te Fátumodat.

ENÉÁS Így: hallj meg — — — De mit tsinálok? Nem: élj:
hijjába próbálsz az én Szívemet ezzel az eszelős Dagállal.
895 (*elmegyén*).

JÁRBÁS Megvagyok győzve így, de nem elnyomatva. Legalább
Tárgyja a' te Haragjaidnak, állhatatlan Szerentse, Járbás
nem maga fog lenni. Eggy Országlónak elesése eggy Országot
egésszenn elfog nyomni. (*elmegyén*.)

900

[Hézag]

III. JELENÉS.

Fáshely a' Város, és a' Kikötő közt.

OSZMÍDÁS *egyedül*. Már a' Járbás' óltalmazására a' Mórok Serege
ezen Kőfalakhoz jött. Imhol közel az én Nagyvóltom'
Szempillantása. Hogy hívségtelen vagyok eggy háládatlan
905 Asszonyhoz, nem, nem érzek magamba Pirulást. Így bün-
tetem meg Igazságtalanságát annak, a' ki soha sem adott
eggy Jutalmat az én Hívségemnek.

IV. JELENÉS.

Járbás sietséggel a' Kisérőkkel, és a' mondott.

- JÁRBÁS Kövessetek engemet, óh Társaím: a' Királyházra, a'
 910 Királyházra. (*Ozmídás elébe megy, a' nélkül hogy őtet látná.*)
 OZMÍDÁS Hallod Uram. A' te Séregid készenn vagynak; és
 ideje végre, hogy bosszúld meg a' te Győztetésidet.
 JÁRBÁS Menjünk, Barátaim: (*a' nélkül, hogy fülét tartaná*
Ozmídásnak.) nem tűr késedelmeket az én Dühösségem.
 915 (*elakarván menni.*)
 OZMÍDÁS Állj meg.
 JÁRBÁS Mit akarsz? (*Haraggal.*)
 OZMÍDÁS Jéh, ne felejtsd, hogy az én Hűségemnek tartozik a'
 te Szeretoted egy Jutalommal.
 920 JÁRBÁS Az igazságos: menjenis előtte a' te Jutalmad az én
 Bosszúllásomnak.

[Hézag.]

[XVII. JELENÉS.]

- Nem elég? akarod hogy én Kérő is legyek? Igen is: az én
 Bujaimnak kérek Járbástól megújulást: Járbástól Könnyő-
 925 riületességül a' Halált kérem.
 JÁRBÁS (Éngednek az én Haragjaim.)
 SZELÉNE (Igaz Istenek, Kegyelem!)
 OZMÍDÁS (Segítséget, óh Istenek!)
 JÁRBÁS És valóba Dídó, és valóba olly barbarus nem vagyok,
 930 a' millyennek te engemet hiszel. A' te Sírásodonn szánako-
 zom. Jer velem. A' megbántásokat én neked megbotsátom,
 és mint Mátkámat vezetlek téged a' Nyoszolyába és a'
 Királyszékbe.
 DÍDÓ Én Mátkája egy Tirannak, egy gonosznak, egy ke-
 935 gyetlennek, egy árulónak, a' ki nem tudja, mi a' hívség,
 nem esmeri a' Kötelességet, nem gondol a' Betsülettel? Ha
 én olly alávaló volnék, igazságos volna az én Sirásom. Nem
 az én Boldogtalanságom még annyira nem ment.
 JÁRBÁS Még illy nyomorult Állapotbannis ingerlesz? Héj:
 940 én híveim menjetek: neveljétek a' Lángokat. Egy Pilla-
 natbann düljátok széljel Kártágót, és ne maradjon ott
 nyoma Lakosnak, a' ki azt tapodja. (*Elmegy két sereg.*)

SZELÉNE Szánd meg a' mi Nyomorúságunkat.

JÁRBÁS Most mondhatsz már méltánn engemet Tirannak.

- 945 „Hamuba fog esni kevés idő alatt a'te születő Bi-
„rodalmaid, és esmeretlen fog az Utazónak lenni Kártágó.
„Ha néked az én Botsánatomnál kevésbbé keserű
„a' Halál, nem érdemlesz, kevély, segedelmet, vagy Kö-
„nyörületességet” (*Elmegyen.*)

XVIII. JELENÉS.

- 950 *Didó, Szeléne, és Ozmidás.*

OZMÍDÁS Engedj Járbásnak, óh Didó.

SZELÉNE Tartsd meg a' magadéval a' mi Életünket.

- DÍDÓ Tsak az áruló Enéás megbosszulásáért, a'ki első oka az én
Bajaimnak, szeretném én szívni az éltető Levegőt. Ah,
tsinálja meg legalább a' Szél, tsinálják meg legalább az
955 Istenek az én Bosszúállásimat: És villámok, és mennykövek
és forgószelek és Zivatarok tegyék a' Levegőt, és a' Habokat
néki halálosokká. Menjen bujdosóul, és egyedül; és az ő
Szerentséje olly iszonyú legyen, hogy kéntelenítessék irigyel-
960 ni az enyímet.

SZELÉNE Jeh, mérsékd a' te Haragodat! Énis imádom őtet.

És tűröm a' magam Kínját.

DÍDÓ Imárod Enéást?

SZELÉNE Igen; de te érted.

- 965 DÍDÓ Ah, hitetlen, te rivalisa az én Szerelmemnek?

SZELÉNE Ha rivalis voltam, Okod nints — — —

DÍDÓ Fuss szemem elől: ne neveld többé Kínjait egy két-
ségbe esett Szívnek.

- 970 SZELÉNE (Szegény Asszony, hová viszi őtet a' fátum!) (*El-
megy.*)

XIX. JELENÉS.

Didó, és Ozmidás.

OZMÍDÁS Nevekednek a' Lángok, és te a Futásról nem gondol-
kodszt?

- 975 DÍDÓ Vagynak még több Ellenségim? Enéás engem elhagy:
Szelénét hívségtelennek találom; Járbás engem bosszant:
és engem elárul Ozmidás. De mit tselekedtem istentelen

Istenek? Én nem fertéztetem meg idegen (szentségtelen) áldozatokkal a' ti Oltáritokat: sem soha tisztátalan lángokkal nem füstöltetem azokat a' ti bosszantástokra. Hát
980 miért esküszik öszve az egész Ég én ellenem az egész Pokol?
OZMÍDÁS Ah, gondold meg magadba, hogy ne bosszantsd az Isteneket.

DÍDÓ Mitsoda Isteneket: tsak haszontalan Nevek, álmodott Kimérák, vagy igazságtalanok.

985 OZMÍDÁS (Irtózom illy nagy Vétekre, és ötöt elhagyom.) (*Elmegyen. Leesnek némelly Fábrikák, és láttatnak nevekedni a' Lángok a' Királyházba.*)

XX. JELENÉS.

DÍDÓ *egyedül.* Ah, mit mondtam boldogtalan? Mitsoda Szörnyűségre vont engem az én Dühösségem? Óh Egek! Nevekedik az Irtózás. Akárhhol nézem magamat, de jön a' Halál,
990 és a' Rettegés Szemembe: reng a' Királyházam, és leomlással fenyegeti Szeléne, Ozmidás: ah, mind mind engedtek az én hívtelen Sorsomnak: nints a' ki nékem segítsen, vagy megöljön.

995 „Megyek — — — De hová? Óh Egek! Megállok — — —
„De azután — — — Mit tsinálok? tehát meg kell
„már halnom nem találván Könyörületességet?
„És van illy nagy alatsónyság az én Szívembe? Nem
„nem: haljunk meg: és a' hitetlen Enéásnak legyen az én
1000 „Fátumomba egy halálos jövendő jelentője az ő Útjá-
„nak. Rohanjon le Kártágó; égjen meg a' Királyház;
„és legyen annak Hamva az én Temetőm.

(*Ez utolsó Szókat mondván fut Dídó lebukatni magát kétségbe, és Dühösségbe esve a' Királyház' égő omladékiba; és elvész a' Lángok', és Szikrák', és Füst' gombolyagjai között, melyek felvetődnek az ő Leesésével.*)

(*Éppen abban az Időbenn az utolsó Horizontól kezd a' Tenger duzzadni, és nyoinúlni lassan a' Királyház felé, melly egészenn bé van árnyékozva alólról setét Felhőkkel, és szekundálva zörgő dörgő Szinfónia' Lármájától. A' Tűzhöz való közelgetéskor a' Tűz nagyobb Ellenállásához proportionate, inkább nevekedik a' Vizek' Erőszakja. A' Habok' dühös Hánykódása: azoknak eltöredezése és szürkülése az előttök lévő Düledékek' ellenkezésébenn: a' Menydörgések' sűrű ropogása, a' Villámok megszagott világa, és az a' szüntelen való tengeri Bögés, melly*

együtt szokott a' Zivatarokkal járni, előadják a' két ellenséges
Elementumók megátalkodott Visszálkodását.) (Végtére egészenn
erőt vévén az elaludt Tűzönn a' győzedelmes Vizek: kiderül az
1020 Ég véletlen: eloszolnak a' Felhők: viggá változik az irtóztató
Zinfónia: és a' már megengesztelődött és tsendes Habok'
Kebeléből felemelkedik a' Neptún' gazdag és fényes Palótája.
Annak közepébenn űlvén az ő fényes Tsigahéjjába, vonattatván
a' Tengeri Monstrumoktól, és körülvétetvén a' Néreisek', Szi-
1025 rének' és Tritonok' nyájas Seregétől, megjelenik az Isten, a' ki
rátámaszkodván a' nagy Háromáguvillára a' következő renddel
szól.)

NEPTÚN Ha a' régi Visszálkodásra vissza térni látjátok, joltéví
Tsillagzati az Ibéria' Egének, ez Naponn az Elementumokat;
azon ne bámúljatok. Egyenlő Érdemnek riválissává tesz
1030 minket a' Tiszteletnek jeles vetélkedése.

Ha a' Vetélkedő Vulkan itt az ő Gyúladásit Nézeti ti véletek,
mi okonn kellene illy nemes Nyereséget tőlem, a' Vizek'
Istenétől elpatvarkodni? Miért kellene engednem? Ha ő
1035 menydörög ollykor a' Mezőbenn az üreges Rezekből a' ti
Haragotoknak hív telyesítője lévén; a' ti Igazságtoknak
énis mindenkor hív telyesítője hordozom a' távolvaló Vilá-
goknak a' ti Törvényiteket: és azoknak visszahozom kíván-
ságikat. A' honnan méltánn kívántam a' Ditsóság' egyy
1040 Részét: a' honnan méltánn kényszerítettem a' felséges Tzivó-
dásbann agyarkodni az én Szélvészeimet az én Oltalmazá-
somb[a]. Hallgassatok, óh én Szélvészeim, a' Királyszék
Lábainál, most mikor a' Rívalis nékem engedte a' pálmát.
És az Ibériai Tsillagoknak szerentsés tündöklésekre minden
Országai a' Tengernek térjenek vissza Tsendességre.

Elbotsátás.

1045 „Világa a' Régi Kornak olly tündöklő nin-
„tsen, melly a' te Világod mellett Árnyék
„ne légyen.”

Vége a' Harmadik és Utolsó Felvonásnak.

ENDÍMION

SZERENÁTA
METASZTÁZIO PÉTER'
MUNKÁIBÓL.

[1795]

KÖZBESZÓLÓK.

DIÁNA

ENDÍMION

ÁMOR Vadász ruhába, Áltesztes név alatt

⁵ NITZE, Diánának Nimfa társa

A' Játékhely van Káriábann, Látmus' Hegye' aljábann.

ELSŐ SZAKASZ.

Diána és Nítze.

DIÁNA Nítze, Nítze, mit tsinálsz? Nem hallod mint tsevegnek
a' virágzó bokrotskák' ágai között a' reggeli Madarak,
10 mellyek a' Gánges' pirulására ki jőnek a' könnyező Hajnalt
vígasztalni? Te pedig, noha már az újjá született Hajnal
lángol az ő első Sűgárrival az Indiai Horizononn, Ég'aljánn,
tsendesen alszol, 's még sem serkensz fel? Mégis majd azt
mondod: Én a' szerentsés Nítze vagyok a' szűz Diánának
15 Vadász társa. Hagyd el, hagyd el a' pelyheket, lomha Lélek,
kelj fel, és a' jövendő Vadászatra gyűlytsd ki nyűgvó
helyekből Szilviát, Aglaurót, Nérínát, Irénét, és Klórist.
NÍTZE Szép Istenasszonya az Erdőknek, te engemet büntelen
ítélsz meg: hát mikor követtem én valaha rest lépésekkel
20 a' te nyomaidat akár a' meredek hegyenn, akár a' bértzes
Kőszálakonn. Valakiknek kezekbenn valaha a' te társa-
ságodbann forgottak a' nyilak és Kézívek, eggy sints kö-
zöttök hívebb én nálam. 'S mostann, minthogy talám eggy
két pertzel tovább találtam alunni, mint másszor, lomhá-
25 nak nevezel engemet, 's hát rest vagyok én?

DIÁNA Ah Nítze, te nem olyan vagy most, mint a' millyennek
másszor láttalak; most te a' hajad is a' forrásnál szokásodonn
kivül szorgos gonddal fodorgatod, és piperézed: a' Hegyekbe
bolyongasz, magánosann, és szeretett leány társaidtól külön
30 válna: többé a' vadakra semmi gondod, mindég gondol-
kozol, mindég sóhajtasz, és a' te új indúlatidnak jeleit
ábrázatodba bé nyomva viseled: vagy Diána nem vagyok,
vagy Nítze Szerelmes.

NÍTZE Szerelmes?

35 DIÁNA A' te pirulásod szájadnál igazmondóbb, 's elvádolja
szívedet.

Ne titkolódj semmit is,
Eggy nem tudom mi most is

- 40 Azt mondja pirulásodban,
 Hogy Nítze Szerelembe van.
 Vétkes vagy, ha szerelmes vagy:
 De titkolván Tüzedet
 Piszkolod hasonló nagy
 Bűnnel tiszta Szívedet.
- 45 NÍTZE Tehát még tsalárdnak is gondolsz te engemet — — —
 DIÁNA Többet ne; hallgass, mert már az ő fényes útjainn fel
 felé halad az Égenn Délusnak felséges Istene, 's forró
 Súgáraival a' harmatos tseppekből fel szárasztja a' fű-
 50 veket, 's megszegényíti a' virágokat. Eredj, és az én paran-
 tsolatomra gyorsan költsd fel a' Társaidat, szedd elő mind
 az agarakat, 's az alatt gondold meg magadba, hogy én
 nem szeretném, ha az én tőlem kedvelt Nimfáról azt mon-
 danák, hogy ő Ámor' követője, és Diána' kedvese.
 NÍTZE Én hallgatok a' te törvényidre: hanem majd az én
 55 munkámból látd meg, hogy én szerelmes vagyok-é, vagy
 pedig vadász.
 Bár a' Napot bé fogja is
 A' ködnek leg vastagja is,
 A' Nap fény szint' olly szép lész.
 60 Így te is motskolsz engemet,
 'S kárhoztatod jó szívemet:
 De az én egyenességem
 És hívségem El nem vész.

Diána és Ámor.

- 65 ÁMOR Szép Istenasszonya Tzintusnak, ne légyen terhedre, ha
 egy alázatos Pásztorlegény tégedet fog követni.
 DIÁNA Ki vagy te, honnan jössz, és mitsoda kívánság von
 tégedet e' boldog Környékre?
 ÁMOR Áltzesztes az én nevem, Tziprus' Szigetének kebelébenn
 70 nyitottam fel elsőbenn az én Szemeimet a' Nap' világra,
 és születésemtől fogva egyedül a' Kézívbe és a' nyilakba
 gyönyörködtem. De minthogy a' prédákból ki fogyasztot-
 tam az én születtem Földemet, új munkáknak kívánságától
 ösztönöztettem ide.
 75 DIÁNA És te gyermeklétedre nem félsz a' te gyenge oldaladat
 a' nehéz Puzdrával terhesíteni, 's nem tartóztat meg tégedet
 a' gyilkos Vadaknak agyarok és dühösségek?
 ÁMOR Azért hogy gyermek vagyok, soha még eddig az én

- gyenge kezem egy dárdát sem hajított haszontalanul.
 80 Am hiszem jobb nékem munkával mutatni az én tehet-
 ségemnek bizonyos jelét, mint szó beszéddel; milyen
 vagyok én, meg tudod majd, ha próbálsz.
- DIÁNA Büszke kis Áltzestes az a' te nyers beszéded nagyon
 mérésznek látszik én előttem, 's nékem valóba tetszik.
 85 Elfogadlak kísérőmnnek tégedet; rajta, készítsd fegyvereidet,
 gyorsan kövess engemet, és az én Törvényeimet tanuld
 meg.
- ÁMOR 'S millyenek azok' a' te törvényid?
- DIÁNA Valaki kedvelvén az erdőket, Diánának ajánlja Szívét,
 90 járjon a' Vadak után, 's adjon ki Ámoronn.
- ÁMOR És miért bosszankodol ennyire egy szelíd Isten ellen,
 a' ki által bír egyedül mind az Ég, mind a' Föld, örömmel és
 kellemetességgel?
- DIÁNA Ha ő a' halandók' Kebelébenn keveri saját mérgét,
 95 azonnal a' hadi bosszúk között öszve égnék a' Városok, 's le
 omlanak a' Tartományok.
- ÁMOR Sőt a' szerelemnek édes Tüzeibenn szaporodnak a'
 párosok, 's nevedeknek a' Tartományok.
- DIÁNA Az Ámor' társai a' hartz és a' Dühösség.
- 100 ÁMOR 'S az Ámor követői édesgetés és Békeség.
- DIÁNA Odább, én az időt nem kívánom a' te véled való haszon-
 talakodásbann hijjába elvesztegetni: ha te engem követni
 akarsz, Szerelmes nem lehetsz.
- ÁMOR Botsáss meg nékem, Diána, a' te kísérőd óhajtok lenni;
 105 hanem kettős kívánsággal hevül az én szívem; Mint Vadászis,
 Szeretőis egyenlő gyönyörködéssel kívánom nyilazni a'
 Vadakatis, a' Nimfákatis.
- DIÁNA Vakmerő gyermek, oszolj az én szemeim elől. Minthogy
 gyermek vagy meg botsátom hibádat erőtelen Korodnak;
 110 ha ilyen nem vólnál, akkor több eszeddel megtanulnád,
 hogy ne ingereld ilyen szókkal az én keménységemet.
- ÁMOR A' te haragodtól meg mentene engemet Ámor.
- ÁMOR *egyedül.* Tsak menj: akárhová mégy, előlem el nem fut-
 hatsz. Nem, az soha ne légyen, hogy az Istenek és halandók
 115 között egyedül te ne érezd az én nyilaimat, és az én termé-
 kenyítő kedves Lángjaimtól, a' mellyektől magok a' kövek
 és habok sem menttek, tsak te légy sérthetetlen.

Az a' tiszta Patak
 Melly már kis habjait
 A' tenger Torkának

Botsátja itt,
Zúgó morgásával
Saját partjaival
125 Az én Tüzem felől
Beszéli belől.
Az a' kised Madár
Kit éget Szerelem
'S lába szabadon jár
De Szíve nem:
130 Jajos beszédében
A' fák' sűrűjében
Szépjéért kesereg,
Hogy nem jött meg.

Nítze, Endimion.

- 135 NÍTZE Kedves pusztá Erdők, melyeket néha napján kedveltem, ti, a'melyek nem vagytok korántis olly vadak, mint az én kegyetlen Bálványom, ah engedjétek meg, hogy én legalább a' ti borzasztó tsendességekkel, ha egyébbel nem lehet, oszlathassam az én fájalmomat.
- 140 ENDÍMION Szépséges Nítze.
NÍTZE (Imhol a'kegyetlen.) Mit akarsz?
ENDÍMION Mond meg nékem, nem

A' PÁSZTOR KIRÁLY

ÉNEKES PÁSZTORJÁTÉK III FELVONÁSBA

SZERZETTE
METASZTÁZIO PÉTER
CSÁSZÁRI POÉTA

FORDÍTTATOTT OLASZBÓL
CSOKONAI MIHÁLY ÁLTAL

[1796]

KÖZBESZÓLLÓK

SÁNDOR Macedóniának Királyja.

AMINTÁS Pásztorlegény, Elizának szeretője.

5 ELIZA Feneciai Nemes Nimfa, Kádmus' régi tőrökéből,
Amintás Szeretője.

TAMIRISZ futó Fejedelem Asszony, Strató Tirannak Leánya,
Agénornak Szeretője.

AGÉNOR Sidoni Nemes, Sándor' barátja, Tamirisz' Szeretője.

10 A *Szín* van abba a' Mezőbe, a' hol sátorozik a' Macedó Tábor,
szemközt 'Sidon Várossával.

A' *Történetet* lásd Curtius 4. K.[önyv] 3. R.[ész] és Justinus
2. K.[önyv] 10. R.[ész].

ELSŐ FELVONÁS

1. JELENÉS.

(*Széles és kies mező, a melyet Bosztrén' fojóvize öntöz, Nyájakkal és Pásztorokkal beszórva. Tágass, de paraszt hid a vízenn.*
15 *Elöl Pásztori Kunyhók: távolról a' Sidon Várossának tekintete:)*

AMINTAS, *felálván egygy kőre énekelget a' Pásztori Zabszárnak hangjára — 's továbbat Eliza*

„Értem, kedves Patak, értem
20 „Mit zúgsz e' tsergéssel nékem:
„Azt kérded zúgásodbann,
„Az én Nimfám hol van?
„Értem, kedves Forrás, értem — — —
„Szép Elizám, édes Kintsem!
25 „Hová?" *Meglátván Elizát, elhajítja a Zab-
szárákat, s fut elibe öneki.*

ELIZA *vigann és sietséggel:* Tehozzád édes Amintásom

AMINTAS Oh Istenek! Nem tudod, hogy ide nem messze van
30 a' Sándor Táborá? Hogy a' fegyveres Matzedo minden
felől zaklatja ezeket a' kies Vidékeket?

ELIZA Azt tudom.

AMINTAS De miért teszed hát ki egyes egyedül magadat a'
pajkos Katonai szabadságnak?

ELIZA A' szerelem nem fél a' veszélyektől 's a' tanáts adásra
35 nem halgat. Nagyobb veszedelem az nékem, ha téged nem
láthatlak.

AMINTAS És én érettem — — —

ELIZA Éj, haljad tsak. Az én szívem sok jó reménységgel van
40 meg-halmazva, s addig nem nyughatom, míg fel nem osztom
véled azokat.

AMINTAS Másutt bátorságosabban lehet — — —

ELIZA De a' Sándor' virtusa eránt igazságtalan vagy. A' mi Bátorságunknak őrállói ezek a' Seregek, a' mellyektől félsz. Ó azért jött, hogy Zidont, egy Tirantól szabadítsa meg:
45 de a' Népet szabadságba sem akarja hagyni, a' Királyságot pedig sem másnak nem ajánlékozza, sem magának nem tartja meg.

AMINTAS Ki lesz tehát a' mi Királyunk?

ELIZA Ugy tartják, hogy a' Törvényes Örökös magasem tud-
50 ván, ki légyen ő, valahol rejtekbe él.

AMINTAS És hol — — —

ELIZA Ah, hadd keresse fel azt Sándor. Hallod: az én jó szívű Anyám (:oh Kedves Anyám!) valahára meg eggyez már, az én Szerelmembe. Megy a' mi ohajtott Párosodásunknak
55 jóvá hagyásáért, reménykedni az Atyámnál; 's meg is nyeri azt, az én szívem azt jóvendőli nékem.

AMINTAS Ah!

ELIZA Te sohajtassz Amíntas? Mire valo az a' te Sohajtásod?

AMINTAS A' Végzésre bosszankodom, Eliza, hogy olly kevésé
60 tett engemet te hozzád méltová. Te is a' Kadmus' nevezetes vérével ditsekedel: én homályos Pásztor síheder lévén, nem tudom a' magamét. Néked elkell én érettem a' te Atyai Jóságidat hagyni: én azok helyett az én alacsony Álla-
65 potomba semmit sem ajánlhatok néked egy szegény nyájnál, egy rongyos Karámnál egyebet.

ELIZA Ne panaszkodj az Ég ellen: nagyón pazér volt erántad az ő Ajándékiban. Ha a' Bíbort, ha az Aranyat meg-vonta tőled, azt az ortzát, azt a' szivet adta helyette néked. Nem gazdagságot v.[agy] Nemes Ősöket, hanem egyedül Amíntást
70 keresem én Amíntásba: 's szerettem ő benne még az ő szegénységét is. Attól az első Naptól fogva, a'[me]llybe még gyermek fővel láttam őtet, szeretetre méltónak, nemesnek láttszott én előttem az a' Pásztor, az a' Nyáj, 's az a' Karám: és szívembe maradt nékem az a' Karám, az a' Nyáj,
75 és az a' Pásztor.

AMINTAS Oh egyedül valo, oh valóságos Boldogságom! Azok a' Kedves mondások — — —

ELIZA Isten hozzád. Az Anyámhoz futok, 's majd vissza-jövök hozzád. Kevés idő mulva, soha sem kell többé nékem el
80 hagyni tégedet. A' Nap minket akár le megy, akár fel jön, mindenkor — eggyütt fog — látni. Oh Édes Élet! Oh szerentsésített napok.

„Az Erdőre, a' Rétre, a' Kutfőre
 „Fogok kedves Nyájammal menni.
 85 „'S A' kut Főre, a' Rétre, az Erdőre
 „Fog az én Kintsem vélem jőnni.
 „E' rongyos Kis Kajibában minékünk
 „Lessz örökös Nyugalmunk, Menedékünk,
 „Itt az Öröm, az Ártatlanság
 90 „Mulat velünk, 's Gond soha nem rág., *El megyen.*

II^{DIK} JELENÉS.

Amintas azután Sándor, és Agenor. Kevés Kisérőkkel.

AMINTAS Botsánát, szerető Istenek! Nagyon igazságtalan'
 voltam, hogy rollatok panaszkodtam. Nem tündöklök az
 engemet vezető Csillagnál szebb Csillag az Egen. Ha van
 95 egy boldog a' Föld kerekiségén Amintas az.
 AGENOR *Lassan Sándorhoz* (:Ihol a' Pásztor.):
 AMINTAS De a' nagy örömbe majd el-is-felejtkezem az én sze-
 gény Nyájamról. *El akar menni.*
 SÁNDOR *Amintáshoz*. Hallod, barátom.
 100 AMINTAS (:Egy Vitéz!:) Mit akarsz?
 SÁNDOR Tsak véled akarok szollani.
 AMINTAS Uram, akár ki vagy, meg-botsáss: már az Itatás ideje
 el-mult.
 SÁNDOR El mehetsz majd. Hanem tsak egy rövid szempillan-
 105 tást engedj nékem. (:Agenorhoz:) Mitsoda Uri Tekéntet!:)
 AMINTAS (:Ugyan mit akar már ez én velem?:)
 SÁNDOR Kinek hívnak?
 AMINTAS Amintásnak.
 SÁNDOR Hát az Atyádat?
 110 AMINTAS Altzeusnak.
 SÁNDOR Él még?
 AMINTAS Nem: ötödévi maradtam el tőlle.
 SÁNDOR Mi maradt rád az Atyádtól?
 AMINTAS Egy kis Kert, a' miből élek, egy néhány Bárányka,
 115 egy Kunyho 's a' meg elégedett Sziv.
 SÁNDOR Szegény Állapotba élsz te.
 AMINTAS Nagyon kedvezőnek láttzik nékem az én Csillagom;
 nem kívánok az én szerentsémnél kellemetesebbet.
 SÁNDOR De illy szűk Állapotban — — —
 120 AMINTAS Sokkal szűkebbek az én Kivánságim.

- SÁNDOR Kemény Verejték ad néked köz eledelt.
 AMINTAS De azt meg-fűszerszámozza.
 SÁNDOR Nem esmeréd a' Nagyságokat, és a' Fő Tisztségeket.
 AMINTAS 'S A' vetelkedőktől nem félek, 's nemis emésztődöm.
 125 SÁNDOR Néked alkalmatlan, és kemény Álmat ad a' Karám.
 AMINTAS De tsendest, és bátorságost.
 SÁNDOR És e' fegyveres Csoportok között, melyek kőrüllötted
 agyarkodnak, ki tud téged bátorságossá tenni?
 AMINTAS Ez a' mit én annyira ditsérek, te' meg-vetel, és az
 130 Ég őriz, ez az én szegény homályos állapotom.
 AGENOR (:Sándorhoz *lassan*. Kételkedsz még is?:)
 SÁNDOR (:Ez a' beszéd én bennem bámulást, és szeretetet
 okoz:).
 AMINTAS Ha egyéb dolgod nints vellem, Isten hozzád.
 135 SÁNDOR Hallod. Én el vezetlek Sándorhoz, ha tettzik.
 AMINTAS Ne.
 SÁNDOR Miért?
 AMINTAS Ő engemet az én Gondjaimtól el-vonna. Én az ő
 boldog, 's jól tevő Vitézségének valamely Pertzét el lopnám
 140 a' Világtól. Más az Amintas' Tiszte, más a' Sándoró. Nagyon
 szűk néki az egész Föld: Nékem elég tágas egy Karám.
 Én a' Bárányoknak vagyok Vezérjek; ő a' Katonáké. Én
 egy kisdud mezőt mivelek: ő Birodalmakat állit.
 SÁNDOR De az Ég egy Pontban, meg-változtathatja a' te
 145 szerentsédnek egész mivoltát.
 AMINTAS Igen: de az Ég mind eddig azt akarta, hogy én
 Pásztor légyek.

- „Tudom, hogy én Pásztor vagyok
 „De azt az életet ám
 150 „A' Királyok' és a' Nagyok'
 „Életéért nem adnám.
 „Hogyha az Ég Szerentsémbe
 „Változást akar akár tenni
 „Más gondolkozást elmémbe
 155 „Fog ő akkor önteni. *El-megyem.*

III. JELENÉS.

Sándor és Agenor

AGENOR Sándor mit mondassz most?

SÁNDOR Ah, valósággal ebbe' a' Pásztor legénybe van el-rejtve
a' Zidoni Királyi Széknak esméretlen örököse. A' te Bizo-
nyításid már nagyok valának: de ez az ő beszéde, ez az ő
160 ábrázatja nagyobb. Melly nemes sziv! melly édes, melly
ki került Virtus! Kővess engemet. Menjünk azt a' nagy
munkát bé tölteni. Az én Kronikáimba az l.[eg] ékesebb fog
lenni. Le dönteni a' kő falakat; meg-futamtatni a' Serege-
165 ket, meg rendíteni a' Birodalmakat, a' Had forgo szelei
között az a' Gyönyörűség, a'mellyet éreznek a' Hérosok
a' földön. De fel-segélteni a' le-nyomattattakat, boldogokká
tenni az Országokat, meg-koronázni a' Virtust, le venni
170 ő rolla azt a' gyalázatos fátyolt, a'melly ötet be-árnyékozza,
az' a' Gyönyörűség a'mellyet éreznek az Istenek az Égben.

„A Napot így fogja el
„Olykor a' felhő s az Eget
„És mindent menykővekkel
175 „A' szikkadt földön fenyeget
„De mihelyt nedvességét
„Ekként bőven oggyesíti;
„Essővé lessz s Kebelét
„Annak meg-termékenyíti. *El-méggyen.*

IV. JELENÉS.

Tamiris Pásztor ruhába és Agenor.

180 TAMIRIS Álj meg Agenor! Hallod! — — —

AGENOR Meg-botsáss gyönyörű Pásztor Leányka. Nékem,
most nyomba Sándor után kell — (:Oh Istenek Tamiris é ez,
vagy Kivánságom tsal meg?:) Fejedelem Asszony.

TAMIRIS Ah Kintsem!

185 AGENOR Te vagy?

TAMIRIS Én vagyok.

AGENOR Te itten? Te ebbe a' köntösbe?

TAMIRIS Én ennek köszönöm az én eggyetlen egy Kintsemet,
a' melly még megvan, az én szabadságomat, míkor már
190 Sándor, Atyámtól, és országomtól meg-fosztott.

- AGENOR Oh mennyit sirattalak már, és kerestelek tégedet?
De mitsoda rejtekbe lappangottál eddig?
- TAMIRIS A' Szép Éliza engemet szókevény koromba be-fogadott.
- 195 AGENOR És mitsoda szándék — — Ah engem vár Sándor.
Isten veled. Majd vissza jövök.
- TAMIRIS Hallod. Igyekezz Kintsem, egy utat nyitni: az én futásomra: másutt l.[eg] alább bátorságban sírhatok.
- AGENOR Fejedelem Asszony akarsz egy bőltsebb Tanácsot
- 200 követni. Jere vélem Sándorhoz.
- TAMIRIS Az Atyám Gyilkosához?
- AGENOR Straton maga ölte meg-magát: ő a' Győzőnek kegyelmességét meg-előzte. —
- TAMIRIS Magam ajánljam a Lántzokra az én Kezemet? Magam vonnyam magamra a' Görög Leányok tsuf bosszantását?
- 205 AGENOR Tsalatkozol. Nem esméred Sándort. 'S Én pedig most nem vihetlek ki abbol a' Tsalatkozásból. Isten veled. Nem soká vissza jövök. *Indulo félbe.*
- 210 TAMIRIS Nézd: az Eliza Háza amott — — —
- AGENOR Már tudom. *Mint az előbb.*
- TAMIRIS Hallod.
- AGENOR Mi kell?
- TAMIRIS Hogy állok a' te Szivedben.
- 215 AGENOR Ah nem látod azt? A' te Szép szemeidtől kérdezd meg azt, Fejedelem Asszony.

- „Választ helyettem adjatok
„Szerelmes szép Tsillagzatok!
220 „Ki tudja azt, ha ti nem
„Tudjátok már én bennem?
„Ti ti, mind ki esmértétek
„Az én Szivemnek utját,
„Az Nap' mellyben el-vetteték
„Annak Szabadságát,, *El mégyen*

V. JELENÉS.

- 225 TAMIRIS *egyedül.* Nem Ti, nem vagytok oh Istenek olly írgalmatlanok én erántam, a' mint eddig hittem. Akollá változtattátok, az igaz, azén Királyi Székemet, durva Szűrdarotzokká a' Felsőges Bíbort; de az én Bálványomat még

is hívnek találtam. Könyörülő Isten! nagyon meg-elégi-
230 tettetek engemet.

„Ennyi Szélvészekből Lelkem
„El felejtkezett végre:
„Már a' te Ortzádon, Kintsem!
235 „Talált szép Tsendességre.
„Szivem az Ég haragjába
„Ha irtozva dobogott
„Most az Óró'm' mozgásába'
„Ujj dobogáshoz fogott.” *El megyen.*

VI. JELENÉS

Eliza felette igen vigann, ezután Amintas.

240 ELIZA Oh vig Nap! Oh szerentsés! Oh Édes Kedves Atyám!
De — — — hová ment? Hiszem az előbb hagytam itt ötet.
Majd oda bellyeb lész. Amintas? Amintas — — — Oh
balgatag fejem! Most jut eszembe: most van az Itatás'
245 ideje. A' Forrásnál kell ötet keresnem 's nem itt — —
S hát ha ő a' másik uton talál visszatérni? Itt kell el-jönni
néki. Várjuk meg, és pihenjünk meg: nékem ő reá nagy
szükségem van. *Le ül.* Oh mint ugrik az én szivem! Nem
gondoltam volna, hogy ugy epeszthetne egy Gyönyör-
250 kődés. — — — Imhol ő — — — Valaki rezzentette az
Ágakat a Gallyakat. — — — Az én Melampusom az. Ah
itt már mindég így kell várakozni. Nem: *Fel-áll.* nem lehet
már nékem tovább így veszteglenem. *El menő félbe.*

AMINTAS Hová sietsz Eliza?

ELIZA Ah vissza jöttél már egyszer! Menjünk.

255 AMINTAS S hová?

ELIZA Az Atyámhoz.

AMINTAS Ó tehát meg-eggyez — — —

ELIZA Az én Szivem nem tsalt meg-engemet. Az én Mátkám
fogsz lenni: és pedig mig a' Nap le szállana. Nem várhatja
260 azt az Atyám éppen, mint mi. Illy szeretetre méltó fiuval
kevélykedvén, és vigadván — — — Ó azt néked majd el
mondja. Majd meg-látod, hogy fogad ő tégedet — — —
Jőszte.

265 AMINTAS Ah kintsem hadd pihenjem ki magamat. Szánakozz
egy szivenn a'melly legnagyobb örömbe — — —

ELIZA Eh ne késsünk, meg fogunk együtt pihenni. *Indulo félbe.*

VII. JELENÉS.

Agenor a' Királyi Testőrzoéktól kísértetvén és a' Zidoni Nemesektól, a' kik arany páltzákon hozzák a' Jegyeket és a Mondottak.

270 AGENOR A hivebbik Jobbágytól vedd el, felséges Király az első tiszteletet.

ELIZA *Amintáshoz* Mit mond?

AMINTAS *Agenorhoz* Kinek beszélsz?

AGENOR Tenéked Uram!

275 AMINTAS. *Bosszus tekintettel.* Hagyj nékem békét, 's keress mást valakit, a' kiből tsufot üzzél. *Nevekedvén meg-indulása* Szabad Embernek születtem én, ha Király nem vagyok is: és ha Királyi tiszteletet nem érdemlek is: van leg alább olyan szívem melly a' bosszuságokat el-nem tűri.

280 AGENOR Ez a' Nemes bosszankodás, tégedet ki nyilatkoztat, és engemet ki ment. Hallgass reám; és engedd meg, hogy tégedet az én buzgo indulatom te magad előtt fel fedezzen.

ELIZA *Agenorhoz.* Hogyan? Nem Amintas ő?

AGENOR Nem.

285 AMINTAS S hát ki vagyok én?

AGENOR Te Abdolonimus vagy: a' Zidoni Tronusnak egyetlenegy örököse.

AMINTAS Én!

AGENOR Igen is. A' gonosz Strátontól ki üzettetvén a' te
290 Atyád, tégedet gye[rekko]rodba az én Anyámnak kezébe adott. És meg-halálozván az én [hűségem]re bízott tégedet 's véled minden Titkokat, és Bizonyságokat.

ELIZA S hát az öreg Altzeus? — — —

AGENOR Téged esméretlen nevelt fel.

295 AMINTAS És te mind addig az ideig — — —

AGENOR És én mind eddig az ideig, halgatván, az én Atyám' parantsolatjá[nak en]gedelmeskedtem. Nekem megvolt az e felől valo szollás, mind addig tiltva [míg] az Isteneknek segedelme valami utat nyitna néked a' Királýságra. Én
300 a[zt a'] Sándor nagy szívébe' kerestem, ezt meg is találtam.

ELIZA Oh vigasság! Oh öröm. Az én Kintsem, az én Királyom!

AMINTAS *Agenorhoz* És így Sándor — — —

AGENOR Vár tégedet és saját kezével akar meg koronázni:

Ezek a' Királyi Ruh[ák,] a'melleyeket ő te hozzád küldött.
305 Ezek a'kiket látsz a, te Szolgáid és Őriző[id.] Ah jöszte
már. Ah ezt a' napot sokat ohajtottam. *El megyen.*

VIII. JELENÉS.

Eliza vigann, Amintas meg-hőkkenve

AMINTAS Eliza?

ELIZA Amintas?

310 AMINTAS Álom ez?

ELIZA Ah nem.

AMINTAS 'S Te tehát hiszed — — —

ELIZA Igen is nem rend kívül valo Történet ez én reám nézve,
bár mind vél[etlen is] Én egy Királyi Szivet láttam, mindég
315 a' Te Tekéntetedben.

AMINTAS Légyen. Menjünk azonba a' Te Atyádhoz. *Meg
indul.*

ELIZA Nem. *Meg tartoztatja.* Fontosabb Gondokat kívánnak
most te tölled az [Iste]nek. Menj, uralkodj és azután — — —

320 AMINTAS Mit? Én siessek minél hamarabb el-hagyni téged?
ELIZA Ah, ha látnád, mint van az én Szivem! Az Őröm miatt
ugrik: de, de — Nem, nem: hallgassatok alkalmatlan félel-
mek. Most egyébről nem kell gondo[1]kodni hanem hogy
Amintas Kírály. Eh, ereggy: meg-talál Sándor ha[ragudni].

325 AMINTAS Szerető Istenek, hálát adok a' Ti Ajándékotokért:
de nagyon drága ezzen az Árron egy Thronus.

ELIZA „Eredj, uralkodni, Kintsem;
„De ne szűnj meg hivem lenni;
„Ha lehet, még akkor is.

330 AMINTAS „Ha uralkodnom kell, Kintsem;
„A' te hiv Pásztorod lenni
„Kivánok Székembe is.

„ELIZA Ah, nékem Kírályom vagy Te!

„AMINTAS Ah kegyetlen félelem!

335 „MIND 2 Egek légyen szivetekbe
„Ez ártatlan szerelem!,,

MÁSODIK FEL VONÁS.

I. JELENÉS.

(:Sándornak nagy, és gazdag Sátora egy felől: más felől régi Épületeknek bé erőssödött omladéki. Távrol a' Görög Tábor: Ennek örjei külömb Hellyeken:)

340 *Tamiris félénkenn, Eliza kézen fogva vezetvén őtet.*

ELIZA Kövess engemet. Miért állasz meg?

TAMIRIS Barátom (:Oh Istenek!:) tetétől fogva talpig reszke-
tek. Menjünk vissza, ha engem szeretsz, menjünk vissza a'
te szállásodra.

345 ELIZA Én nem foghatom meg-mit akarsz: elébb tűrhetetlenül
sietsz Agenor nyomába s most szinte már reá találván
nem-gondolsz velle.

TAMIRIS Ámor el rejtette töllem a' veszedelmet, még távol
volt: most mikor közte vagyok, látom az én vakmerő-
ségemet.

350

ELIZA Miért?

TAMIRIS Nem a' Straton Leánya vagyok én?

ELIZA No's.

TAMIRIS Nem a' Görögök Sátorai ezek? Hátha közüllök valaki
355 reám esmér? Ah, az Istenért, fussunk Kedves Elizám.

ELIZA Bolondság kit gondolsz, hogy reád esmerhetne ebbe a'
ruhába? 'S Ha mind rád esmerhetne is, mi lenne bellöle?

Talám Sándor barbarus egy Király? Olly kevés jeleit
tapasztaltuk az ő virtusának? A' Persák' Királyának mind
360 Peleségét, mind Annyát, nem tudod — — —

TAMIRIS Azt tudom de az én szerentsétlenségem alig ha nem
nagyobb az ő virtusánál, nem bátorkodom azokat próbára
ereszteni. Menjünk.

ELIZA Meg-botsáss: vissza mehetsz egyedül. *Meg-indulván a'*
365 *Sátor felé.* Én semmitől sem félek, 's fel akarom keresni
Amintást.

TAMIRIS Várákozz. A' Te mérészséged bátorságót önt én belém.
Néki szánt mérészséggel.

ELIZA Kövess hát engemet. *Meg indulnak mint előbb.*

370 TAMIRIS Oh Istenem! *Lép eggyét, kettőt, 's azután meg-állapodik.*

ELIZA Hát el hagysz engem? *Ki fut néki a kezéből.*

TAMIRIS Ah hald meg.

„Mond, hadd tudja meg-hivem,

375 „Hogy én — — — Hogy én — — — Oh egek!
 „Te jól esméred Szívem’;
 „Mond meg — tzelját szívemnek.
 „Mit mondhatnék egyebet
 „Tenéked ennél többet?
 „Te látod esetemet;
 380 „Te tudod Szerelmemet,, *El méggyen*

II. JELENÉS.

Eliza azután Agenor.

ELIZA Ez a Görög Táborba a’ l.[eg] nagyobb Sátor: Itt bizonyosan fel találok az én [bál]ványomat.
 AGENOR Hová sietz Gyönyörű Nympha? *Meg állítván.*
 385 ELIZA Én a’ Királyhoz megyek. *Menni akar.*
 AGENOR Megbotsáss: *Meg állítja:* Őtet nem lehet látnod.
 ELIZA Mi okon?
 AGENOR Most ül Tanátsot az ő Görögjeivel.
 ELIZA Az ő Görögjeivel?
 390 AGENOR Igen is.
 ELIZA És így én el-mehetek. *Meg-indulván* Nem az én Királyom?
 AGENOR Álly meg. *Meg tartoztatván.* A’ Te Királyodhoz sem szabad most menned.
 395 ELIZA Miért?
 AGENOR Most néki Sándort kell várni.
 ELIZA Ám várja. Én tsak látni kívánom őtet. *Mint előbb.*
 AGENOR Nem: Tovább menned nem szabad tenéked.
 ELIZA Tehát jelentsd meg neki: ő jöjjön én hozzám.
 400 AGENOR Ez sem szabad néki.
 ELIZA Leg alább szabad lész meg-várnom őtet. *Leül, mint előbb.*
 AGENOR Édes Elizám, menj el: Hidj nékem. Ej most ne háboríts meg-minket. Én a te Királyoddal rövid idő mulva,
 405 minél hamarább lehet, el-fogok tehozzád menni.
 ELIZA Nem: én nem hiszek néked. Te Tamirisrol nem gondolkodsz, ’s énrollam fogsz gondolkodni?
 AGENOR Tsalatkozol. Éppen őrolla akarok Sándornak beszélni. Már belé kezdettem, de félbe kellett a’ munkát szakasztanom. Ah, menj el. Ha ő el tanál jónni, az alkalmas szempillantásokat el-lophatod töllem.
 410

- ELIZA Telyesitem kívánságodat. *Fel-kél, meg indul, és azután vissza fordul.* Azonba ne titkold el Amintástól az én Bodultságimat.
- 415 AGENOR Nem.
ELIZA Mond meg-néki, *mint fellyebb*, hogy én az öveit képzelem magamnak.
AGENOR Igen is!
ELIZA Én töllem távol lévén, Oh, mint fog a' boldogtalan
420 gyötrődni. *Ezt Agenorhoz, de távolról.*
AGENOR Nagyon
ELIZA *Távolról.* 'S beszéli rollam?
AGENOR Mindég.
ELIZA S Mit mond? *Vissza fordul Agenorhoz.*
425 AGENOR Hát te még sem tudsz el-menni. *Hivalkodva.* Ha nékem ez ő Panaszit mind el-kellene mondanom — — —
ELIZA El mégyek, ne haragudj. No ugyan kegyetlen vagy!

- „Kegyetlen! Ah, ládd hogy az én
„Kintsemtől külön kell lennem:
430 „Kegyetlen! még sem hagysz szintén
„Rolla egy, két kérdést tennem.
„Kegyetlen! Ah hogy' meg-nem-hat
„Egy ilyen szives Indulat?
„Van tán Szived Mejjedbe?
435 „Van tán Lelked Kebledbe? *El mégyen.*

III. JELENÉS.

Agenor és Amintas.

- AGENOR Oh kegyelmes Istenek! kedvezetek a N.[agy] Sándor' nagy szívébe az én Tamirisért leendő mondásimnak.
Ah, igen méltó arra az ő Virtussa, az ő Szépsége — — De ho-
440 vá futsz Királyom?
AMINTAS A' Szép Elizát láttam, most, tova: miért buvik el?
Hol van?
AGENOR El ment.
AMINTAS A' nélkül, hogy engem lásson? Háládatlan! Ah utánna
445 akarok menni. *Meg indul.*
AGENOR Állj meg Uram. *Meg-tartoztatja.*
AMINTAS Miért?
AGENOR Nem lehet.

- AMINTAS Nem lehet? Ki ad Törvényt Királynak?
- 450 AGENOR Az ő Nagy volta. Az Igazság, az Illendőség, a Mások' Java, az Okosság, a' kötelesség.
- AMINTAS És így Pásztor koromba nem voltam én olyan szolga? És mit használ nékem az Ország?
- 455 AGENOR Ha az Ország néked nem használ, te tartozol használni annak. Téged ajándékoz az Orzágnak az Ég: nem azt teneked. Az a' Felsőleges ész, magas Lélek, Királyi Szív, melyet ő olly bőven adott tenéked, a' köz boldogságot tartoznak szűlni: 's neked egyedül tsak ebbe kell-keresni, a' magadét. Ha magadot nem igazgatod, hogy fogsz mást
- 460 igazgatni? Mitsoda — — — Ah eszembe sem jut, hogy Amintás Király, és hogy én egy Jobbágya vagyok neki. Hibáztam a' mértékletlen Buzgóság miatt. Uram engedj meg.
- Le akar térdepelni*
- AMINTAS Mit tsinálsz? Kelj fel. *Fel emeli* Ah ha engemet szeretsz, beszélj úgy nékem mindenha. Nékem olly szépnek láttszik az Igazság, hogy magát véllem szeretteti, még-mikor vér is engemet.
- AGENOR Ah a' Fatum téged valoba Királynak szánt!
- AMINTAS De mond meg — Barátom: Nem kell nékem azt szeretnem, a' ki engemet szeret? Eliza kevésbé méltó a' szeretetre? El kell hagynom mint Országlo, a' ki engem magának választott, mint Pásztort? Az ő Félelmein, az ő Bodulásain nem kell meg-esni Szívennek? Ki kárhoztatná az Emberek, az Istenek között az Égen, a' Földön az én
- 470 Gyengességemet?
- AGENOR Senki sem. Igazságos az. De mindeneknek előtte — — —
- AMINTAS De mindeneknek előtte menjünk, Barátom, az ő meg-vigasztalására, és azután — —
- 480 AGENOR Tartozkodj. El-osztott a' Tanáts: jönnek ki a' Vezérek: hozzánk jó Sándor.
- AMINTAS Hol van?
- AGENOR Nem esméred az ő Őrzöit, a' Királyi Libériáról?
- AMINTAS És így — — —
- AGENOR Meg kell várnunk.
- 485 AMINTAS Szegény Eliza!
- AGENOR „Szivednek más minden Indulatjai
„Légyenek már a' Ditsóosság Fogjai.
„Már egyszer a' Király szolgáljon,
„A' szerelmes el-ne muljon.
490 „Őrökké Pásztor fogsz lenni

„Ha az Ország' Dolgáról:
„Tanuságot kívánsz venni
„Egy szép orszátol.

IV. JELENÉS.

Sándor és a Mondottak.

495 SÁNDOR *Agenorhoz, a'ki el megy Agenor?*

AGENOR Uram.

SÁNDOR Álj meg. Nékem egy kevesett kell véled beszélennem.

AGENOR *meg-áll, Amintáshoz* Mi okon van még is a Zidon'
Királya ebbe a' Szűrbe?

500 AMINTAS Mert meg-nem nyomott Tsokokat, az ő háládatos
Tiszteletének jeleül ar[ra] a' kézre, a' melly ötet Királyságra
emeli. Engedd meg, *le akar térdelni*, előbb az én Jol tevóm'
Lábaihoz — — —

SÁNDOR Nem: Jer a' te Barátodnak karjai közzé: és tisztelet
505 helyett, adj néki szeretetet. Az ég' végezéseinek vagyok én
végre hajtoja. Te tsak azzal az örömmel vagy ados nékem,
a' mellyet én annak végre hajtásába tapasztalok. Az é[n]
jutalmamul kérem a' Te Ditsósségedet.

AMINTAS Mitsoda ditsósséget tudok én, Oh Istenek! valaha
510 érdemelni, ha mind ez óráig tsak egy Nyájatskát tanultam
vezetni?

SÁNDOR Jo Király fogsz lenni, ha jó Pásztor leszel. Szeresd
ujj nyájadat, szinte mint a' Régit: és a' Réginél nem ke-
vésbé fog majd szeretni az ujj tégedet. Nem az volt eddig
515 a' te édes Gondod, hogy annak a' Nyájnak számára vidám
árnyékokat, zöld füveket, tiszta Vizeket keress? Most a'
Te leg-édesebb gondod a' legyen, hogy mind javát, mind
nyugodalmát keresd ennek a' másiknak. Éjjel vigyázni,
nappal izzadni kedves nyájadért; A ragadozo Vadaknak
520 nemes szivvel ki tenni magadat azó oltalmára; Talám ujj
dolog előtted? Talám nem tudod az akaratos Bárányokat
inkább szoval ketsegtetni, mint rettenteni a' Bottal? Ah
vidd a' Thronusba, vidd az Amintás szivét kellemetes:
és az Istenek, érezni fogod, valamint eddig az Erdőkben,
525 ugy a' Királyi Székbe is Barátid lesznek tenéked. Jo Király
fogsz lenni, ha jo Pásztor leszel.

AMINTAS Igen is. De egygy esmeretlen, ma és szélvésztes Tengerbe
látom lenni magamat. Ha te már el-mégy, ki fog az én
Csillagom lenni? Kitől kell majd tanátsot kérdenem?

530 SÁNDOR Már tsak ez az egy kételkedés is nagy Királyt ígér
nékem. Annak a' Tengernek, a' mellyen által kell menned,
már előre látod (:és az nékem tettszik:) a' l.[eg] gonoszabb
kőszikláját. Tanátsot adni sokszor nem tud a' ki akar;
535 sokszor nem akar, a'ki tud. Saját hivségét, buzgoságát,
erejét, virtusát, mind egyik nyalkán fitogtatja a' mi
szemeink előtt: de nem mindég eggyez meg mindeniknek
szive az ő ábrázatjával. Ennyi között mellyik az a' ki tudjon
is akarjon is; meg-választani nagy Tudomány, és talám
540 tsak egy Királyé. A' mások' keze által telyesitheti egy Ki-
rály Marsnak, és Asztreának l.[eg] szebb munkáit: de a szív-
nek homályos rejtekeibe be hatni, tisztán meg különböz-
tetni a' hazugságok között el-nyomattatot igazságot; felette
nagy és egyedül tsak magára, a' Királyra bizott munka.
[AMINTAS] De illy nagy Világosságot honnan reménylhet egy
545 Pásztor?

SÁNDOR Az Égtől, a' ki meg-világosítja azokat, a'kiket Or-
száglásra választ. Ha a' te Szivedből a' tiszta világosságnak
meg-háborítására, az Indulatoknak ködeit fel emelkedni
nem hagyod: mindent ki-fogsz látni, jó Király fogsz lenni,
550 ha jó Pásztor lészel.

AMINTAS E'Mondásokból oly nagy Bátorodást — — —

SÁNDOR Most menj el; rakd le ezt a' Mezei ruhát: végy mást
magadra, és jöjj vissza hozzám. Már ideje hogy tégedet
be-mutassalak a' te hiv Jobbágyidnak.

555 AMINTAS Ah Tselekedjetek oh Istenek! tselekedjétek, hogy
Amintas a Királyi Székben légyen maga magának ez
Ajándékozónak és az Ajándéknak diszére.

„Oh Meny föld Istenei!
„Imé e' kis mezei
560 „Alatsony plántátskára
„Olly hiven vigyázzatok;
„Hogy légyen általatok
„Diszesebb valahára:
„S méltoságos Kertésszének
565 „Feleljen meg — reményének.
„Vitetvén enyhős Halomra
„El ne-felejtkezzen soha
„Régi Erdejéről
„S Annak hiv Kezéről,
570 „A' ki ötet termekennyé
„És gazdaggá téve

„Minden zöld ággal
„Minden Virággal., *El-megyén.*

V. JELENÉS.

Sándor és Agenor.

- 575 AGENOR (:Most az ideje, hogy az én Tamirisom mellett szolgáljak:)
SÁNDOR Az én ditsőségem oh Agenor! nem szenved, hogy
hosszas Nyugodalmok között légyek én. Ma Zidonnak, által
fogom adni az ő Királyát. Holnap viradtakor én menni
akarok. De meg-vallom tenéked nem egész meg-elégedéssel
580 megyek el. A ti Jarmatokat az igaz ősze törtém a' Királyi
Páltzát, a' Királyi ágra vissza térítettem a' Bólt's Amintásba'
egy jó Királyt, és Agenorban a' Királynak egy igaz barátot
hagyok; tisztelt emlékezett lenne talám hosszas Időkig az én
Nevem ti köztetek: Tamiris oh Istenek, egyedül Tamiris
585 homályosítja azt meg. Valahová fog ő mint szökevény, és
bujdosó menni, mit mondanak majd ott én rollam? hogy én
egy kegyetlen vagyok, egy gonosz, és barbarus?
AGENOR Ó méltó a' mentségre, ha eggy Tyrannus Leánya lévén,
fél - - -
- 590 SÁNDOR Ez, az ő Hibája: s mitől kellett félni neki? Ha Sándor
a' más vétkei meg-bünteti, meg is tiszteli a' mások Virtusait.
AGENOR Asia még-édig több Sándort nem látott.
SÁNDOR Melly nagy Ditsőségemet ragadja el! Én mindeneket
boldogítva hagynék el: ah egyedül tsak ő reá nézve marad
595 itt az én vitézségemnek gyászos Nyomdoka.
AGENOR (:Most bátran:)
SÁNDOR Meg-mutathattam volna másoknak, ha el nem futott
volna Ta[miris] hogy én meg-tudom különböztetni a' bűnös-
től az Ártatlant.
- 600 AGENOR Ne panaszkodj: a' még meg-lehet.
SÁNDOR Miképpen?
AGENOR Itt van.
SÁNDOR Ki?
AGENOR Tamiris.
- 605 SÁNDOR S Arról nékem még sem szollasz?
AGENOR Tsak alig jöttem hozzád, hogy meg tudtam: és most
akarám - - -
SÁNDOR Fuss, siess vezesd hozzám őtet.
AGENOR *Menő félbe.* Mégyek 's mindjárt vissza jövök.
- 610 SÁNDOR *Várákhoz, gondolkozik,* (:Ah igen is: *el-szánva magába,*

— Soha ennél szebb Kötést nem tsinált Amor:) Most igen is tőkélletesen meg-elégedve mehetek el. Repülj Tamirishoz, és mond meg-néki, hogy ma az ujj Fejedelemnek, én a Koronát fogom adni, ő pedig a' Kezét.

615 AGENOR A' kezét?

SÁNDOR Igen is Barátom: én ugyan egy Koronával koronázom meg-két szép Léleknek Virtusát. Ő a'Tronusra fog-hágni; a' nélkül, hogy ez belőlle le-száljon: és tinéktek a'Békességet, magam nevemnek pedig Ditsósséget így adom meg: mindent

620 Bátorságba helyeztetek.

AGENOR (:Oh Istenem!):

SÁNDOR Te el-halványodol és halgatsz? Nem hagyod helybe Tanátsomat? Valóba Tamiris — — —

AGENOR Igen méltó a' Tronusra.

625 SÁNDOR Egy illy gondolat — — —

AGENOR Igen méltó te hozzád — — —

SÁNDOR Mitsoda Indulatnak jele tehát ez a' te Halgatásod, 's ez a' te Halaványodásod?

AGENOR Az Örömnök, a' Tiszteletnek, és a' Bámulásnak

630 SÁNDOR „Ha Győzedelmemnek

„Hagylak boldogságban

„Ha el-menésemmel

„Hagylak Baráttságban

„Be szép napot értem ma!

635 „Ne légyen Ízzadásimnak

„Sok Hadi Fáradságimnak

„Ennél szebb Jutalma,, *El mégyen*

VI. JELENÉS.

AGENOR *egyedül.* Oh váratlan, oh kegyetlen Tsapás! Ah felette, felette tul is haladtatok, oh irgalmatlan Istenek! az én vágyásimonn. Nem kértem én annyit ti tölletek. Szegény fejem! El vesztelek, szép Tamiris tégedet, és magam vagyok oka az én veszteségemnek. Melly balgatag voltam én! Élőre kell vala látnom — — — Mitsoda? Bánkodsz te, boldogtalan Agenor, egy Nagyságos Tselekedetenn? S te vagy hát,

645 a'ki olly nagy Virtust mutogatsz? 'S te vagy az a'ki mérészled a' Királyokat jobbitani? Térj magadba, és hálákat adván az Isteneknek — — — Ah, szemlélheted majd a' Te szép Reményedet, a' más Karjai között, hogy meg ne halj azonnal?

Nem. De a' mentséget oh Agenor, te nem érdemled. Ha a'
650 betsülletet jobban szereted az életnél, ha inkább imádod
Tamirist, mint a' Te Gyönyörködésedet, vezesd őtet a'
Thronusba, és halj meg.

VII. JELENÉS.

Amintás Királyi ruhába és Agenor.

AMINTAS Imhol ismét vissza jöttem hozzád, imhol le-raktam
655 hajdani kedves köntösömet. E' fényes nyűgökbe öltözve
az én Szép Elizámhoz fogok menni, 's tán meg sem esmér.
Vajha leg-alább tsak meg-mutatnám néki magamat.

AGENOR Ah Uram! más egyéb Gondoknak van most az ideje.
660 Minthogy már Király vagy illő hogy most másképpen kezdj
gondolkodni.

AMINTAS Hogyan? 's mit kellene tsinálnom?

AGENOR El-felejteni Elizát.

AMINTAS Elizát? 'S ki parantsolja azt?

AGENOR Egy Felsőges Parantsolatja annak, a'ki meg-teheti
665 azt, a'mit akar, 's az igazságot akarja. Ó egy országnak a'
Javát akarja, egy Tronusnak a' Betsülletét — — —

AMINTAS Ah elébb forogjanak fel-fenekkel a' Világnak minden
Tronusai. Eliza volt, Eliza most is az én gondolatom:
670 és mig az én Lelkem ki nem szakad belöllem mindég is
Eliza fog lenni. El felejteni nékem Elizát? Hiszem tudod,
mennyire imádom én őtet? Tudod mit tsinált én értem?
Tudod mint — —

AGENOR Ah tsilapítsd Királyom ezeket az Indulatokat.

AMINTAS El-felejteni nékem Elizát? Ha én azt tsak próbálni
675 akarnám is, azonnal meghalnék belé.

AGENOR Hibázol. Még nem esméred jól a' Te Virtusodnak
bírosságát. Tsak rám halgass, és azután — — —

AMINTAS No mit, már mit tudsz mondani?

AGENOR Hogy mikor az Ég egy országot választ ki Tronusra
680 — — — *Meg látja Elizát jobb felőlről.* Ah jön Eliza fussunk.

AMINTAS Azt ne is reményld!

AGENOR Szánd meg Vram magadat is, őtet is, őtet meg öld
azonnal, ha eléb szollasz mig-tudnád — — —

AMINTAS Nem szollok egyet is esküvéssel fogadom.

685 AGENOR Nem: el-kell tőlle futnod. Menjünk. Tsak most egy-

szer l.[eg] alább tûrd el az én mérész hűségemnek Határtalan voltát. *Meg-kapja ötet kezénél fogv[a] s [me]g indul vele balfelé.*

VIII. JELENÉS.

Tamiris balrol Eliza jobbról s a' Mondottak.

- 690 TAMIRIS Hová Agenor?
AGENOR Oh, Tsillagok.
ELIZA Amintas hallod.
AGENOR Ah Fejedelem Asszony!
AMINTAS Ah Kintsem!
- 695 TAMIRIS 'S Ennyire kell utánnad várakoznom?
ELIZA Ennyire kell sohajtanom, hogy meg-lássalak Amint[as].
TAMIRIS *Agenorhoz* Gondolkoztál é rollam?
ELIZA *Amintáshoz* Gondolkoztál é rollam?
TAMIRIS *Agenorhoz.* Meg-tudhatom é valahára millyen az én
- 700 Sorsom?
ELIZA Még is fel-találom é az én Pásztoromat a' Királyba.
Amintáshoz.
TAMIRIS De te sohajtassz? *Agenorhoz.*
ELIZA *Amintáshoz.* De te nem felelsz?
- 705 TAMIRIS *Agenorhoz.* Szolj.
AGENOR Kellene — — — Nem lehet.
ELIZA *Amintáshoz.* Szolj?
AMINTAS Akarnék; nem tudok.
TAMIRIS *Agenorhoz.* Hogyan?
- 710 ELIZA Mi dolog. *Amintáshoz.*
TAMIRIS }
ELIZA } 2 en Nöszá szoljatok már egyszer.
AGENOR Ah mert igen sokatis fogunk majd-beszélleni. Haggy-
jatok egy szempillantásig egyedül magunkat ki pihenni.
- 715 TAMIRIS Hallottad Eliza?
ELIZA Oh Istenek! El-hajtani minket? S te mit mondassz
Amintás?
AMINTAS Hogy én haldoklo félbe vagyok.
TAMIRIS Értem.
- 720 ELIZA Értem.
TAMIRIS Az én állapotom tett téged alatsönylelkűvé.
ELIZA Neked is ez a' Ruha változtatta meg-szivedet.
TAMIRIS Álhatatlan Agenor!

ELIZA Háládatlan Amintas.

725 TAMIRIS „Ah már nem vagy Szerelmesem!

„Ah vége van Szerelmednek!

AMINTAS „Ne mond azt nékem Kedvesem!

AGENOR „Ne mond azt nékem oh Egek!

TAMIRIS „Hol van, hol van az én Hivem?

730 ELIZA „Az én Pásztorom hol van?

„AMINTAS } 2 en „Ah, nekem őszve fagy Szivem!

„AGENOR }
„MIND A 4 en Ah, mi lesz rollam mostan.,

HARMADIK FELVONÁS

I. JELENÉS

(:Egy tágas, és gyönyörűségees barlangnak belső Része, melly
735 a' Természettől kellemetesen készítettett az Elő Köbe, nagy
része meg van ékesítve és borítva külömbféle Növényeknek
eleven zöldjével a' mellyek vagy magosrol le-függenek, vagy
kőrös környűl folydogálnak; egy tiszta viz ere ujítja a' bar-
langot, a' melly tekeregve szálván le a' kövek között, most el-
740 buvik, majd fel úti magát, 's utoljára eltűnik. A' tágas által
jukakonn, mellyek a' helyett világossá tesszik, ki nyílik mesz-
szire, sok kissébb 's nagyobb gyönyörű Domboknak tekintete:
és közelebről egy néhány Katona Sátoroké, a' mellyekből-
meg-tudhatni, hogy ez a' hely a' Görög Táborhoz közel vagyon.:)

745 AMINTAS egyedül. Jaj nékem! Hanyatlik a' Nap. Már az az
idő el-mult, a' mellyet az én kinozo kétségemnek engedett
Agenor. Minden Ágról, a' mellyet a' szelek meg-rezzentenek,
ugy tettszik hogy ő jön; s a' meg-hatarozásra kényszerít
engemet. Én soha miolta a' Világon vagyok nem láttam
750 ilyen szorongattatásba magamat. Le ül. Eliza tsak azt
akarja, hogy emlékezzem az ő Réholtai, gyenge, és nemes-
szivü szerelmére. Agenor engemet a' betségletnek ezer
Képeivel terhel le. Én attol félvén, hogy gyáva Lelkűnek
ne-láttassam, v.[agy] hitetlennek ne mutassam magamat:
755 reszketek habzom aggodom, 's semmit sem végezek. És ez a'
Királyság? 's illy Boldogul élnek a' Bársony, és az Arany
között? Nyomorult Ruha! Jutalom vagyé, vagy Büntetés?
Ma azolta mindég bajom volt, miolta rajtamm vagy. Mig
a' szegény Gyapjában — — — Oh boldogtalan fejem!

760 Jön már Agenor. Mit mondjak neki? *Fell áll.* Oh Istenem!
Akaratjára nem álhatok : ellene szolnom nem lehet. Felette
nagy Birodalma van néki az én Szivemenn. Zsemblődik
rám, mégis szerettem: gyötör engemet, 's még is tisztelem
ötet. *Gondolkozik 's azután magát elsánva.* Ah, nem kell
765 véle tzivodásra kelnem.

II. JELENÉS.

Agenor és Amintas

AGENOR 'S még is ugy talállak ugy é Királyom, hogy semmire
sem hattározta magadat?

AMINTAS Nem éppen nem.

770 AGENOR Meg van tehát határozva?

AMINTAS Meg.

AGENOR Hogy'!

AMINTAS Kész vagyok az én kötelességemnek-bé töltésére?!
775 AGENOR És így többé nem vonogatod magadat a' Sándorhoz
menetelre?

AMINTAS Már indulok is hozzá.

AGENOR Lásd, Eliza, és a' Királyi Szék, nem álhatnak meg-
együtt.

780 AMINTAS Az igaz. Nem is kell egy joltevő Héros parantsolat-
jának ellene szegezni magát, a' ki ő tölle egy Országot
nyert.

AGENOR Oh Szerentsés Amintas! Oh milyen Társat szántak
néked az Egek! Szeresd ötet: Méltó egy Király' Indulatira.

785 AMINTAS Értem, Barátom, az én egész Boldogságomat. Ne
mond nékem, hogy szeressem az én Mátkámat. Már szeretem
ötet annyira, hogy nálla nélkül nem tettzene nékem egy
Ország,

„Mig bé nem fed a' Temető
„Mint hiv Mátká, hiv Szerető
790 „Holtig ötet kedvellem.
„Érte nyögöl, s Békességem',
„Örömöm! Gyönyörűségem!
„Illy édes Tárgyba lelem., *El-mégyen.*

III. JELENÉS.

795 AGENOR *egyedül.* Jertek ki valahára, Jertek ki, el-fogott
Sohajtások, az én Szivem Tömlőtzből. Valahára nem-
ellenkezik abba többé az én Virtusom. A' Betsületnek, a
Hűsé[g]nek elég van téve tökéletesen: l.[eg] alább nyerjen
már a' Szeretet is egynéhány [szem]pillantást. Oh Istenem!
Szép Tamiris! Oh Istenem! — — —

IV. JELENÉS.

800 *Eliza és Agenor.*

ELIZA No de nézd, Agenor, mitsoda mende monda hirt költöttek
itt az én Lelkem Gyótrelmére. Azt hirlétek el, hogy Amintas
még ma kezet fog Tamirissal: Azt akarnák, hogy én egy
ilyen hazugságnak hitelt adjak. Hogy én ő rolla egy illy
805 nagy Hivségtelenséget el-hihessek, kevésbé kellene az
Amintás Szívét esmérnem. De ki lehet az, a' kinek illy ártal-
mas Gyónyörködése van, a' más Gyóttrettetésében?

AGENOR Kedves Elizám térj ki tévelygésedből, senki sem
ámit tégedet

810 ELIZA 'S Hát te is illy hiedékeny vagy? Te is olly igazságtalan
volnál Amintás ellen?

AGENOR Én semmi lett uton-modon nem kételkedném rolla.

ELIZA És e'szerént így hágy-el engem Amintas? — — — Nem
a' nem igaz. Meg hagyta magad tsalni, hol vetted ezt az

815 ugyan ditsó ujságot?

AGENOR Ó tölle.

ELIZA Ó tölle?

AGENOR Igen is, magától Amintástól.

ELIZA Hol?

820 AGENOR Itt.

ELIZA Mikor?

AGENOR Éppen most.

ELIZA 'S Mit mondott?

825 AGENOR 'S Azt mondta, hogy a' Sándor Akaratjának nem kel-
lene magát ellene szegezni annak, a' ki ő tölle egy Országot
vett.

ELIZA Szent Istenei az Egeknek! Hogyan? Tamirisnak fogja
ő a' kezét adni?

AGENOR A' kezét és a' Szívét.

- 830 ELIZA Hogy árulhatna így el-engem Amintas?
 AGENOR Ah, Változtasd, Eliza, változtasd meg-már te is
 gondolatodat. Engedj a' végzéseknék.
 ELIZA Nem: soha sem fog a' meg-esni. *Indulattal, de sirva.*
 Ne reménylje azt Sándor: ne kívánja azt Tamiris. Ő az én
 835 mátkám, én az ő mátkája vagyok; én ötöt születésemtől
 fogva szeretem: Amintas enyim.
 AGENOR Igazságos Oh szép Nympha a' te fájdalmaid, de semmit
 sem használ. Ha okos vagy, hidj nékem, vigasztald magadat.
 ELIZA Én vigasztaljam magamat? Elmés Tanáts, könnyü
 840 véghez vinni!
 AGENOR Véghez fogod azt vinni, ha engemet kívánsz követni.
 Meg vigasztalhatod magadat. És a'felöl a' más Példája
 meg-győzhet.
 ELIZA Én téged követni nem akarlak: vigasztalni nem akarom
 845 magamat. Nékem Amintás kell.
 AGENOR De ha ő többé nem tiéd, mit tsinálsz osztan e' Háboro-
 dásiddal?
 ELIZA Mit tsinálok? Sándortól, az Emberektől, az Istenektől
 könyörületességet, kegyelmet, igazságot fogok kérni. Azt
 850 kívánom, hogy Amintás szembe meg valja mindenek előtt,
 hogy az ő szivét nékem ajándékozta: és kívánok, ha arra
 vágy a' kegyetlen, hogy azt másnak által engedjem, kívánok
 Kinomba meg-halni, 's még úgy, hogy ő azt lássa.

- 855 „Én szakadjak el-attól
 „A' kedves Pásztoromtól?
 „Nem: Amor azt nem engedi,
 „Nem: Eliz' azt nem szenvedí.
 „Nem: az én Pásztoromban
 „Nem olly Tyrannus Szív van.
 860 „Hogy más el-ragadja szivemet?
 „S Én vigasztaljam Keservemet? —
 „Hogy' meg nem szégyenít még
 „Illy kegyetlen Kegyesség!., *El-mégyen.*

Agenor azután Tamiris

- 865 AGENOR Szegény Nympha! Én sirásodra sirok: 's az én Kinomból értem a' tiédet és bizonyára Elizának több ereje van, mint nekem. Az ő Kintsét el-veszti és rá mehet, hogy ötet lássa. Illyen Proba tételre, az én Virtusom nem elégséges. Nékem illő Tamiristol futnom, és az én erőtelenségemnek
- 870 más menedéket nem reménylek. *Menő félbe.*
 TAMIRIS Agenor meg álj.
 AGENOR (:Oh Istenek! segittsetek!:)
 TAMIRIS Tehát egy illy érdemes szeretőnek tartozik egy országgal Tamiris? *Gunyolodva.*
- 875 AGENOR Az Ország az ados.
 TAMIRIS *Gunyolva.* Miért nem magad hoztad meg-nékem, ezt az igen nagy ujságot? Én a' te ajakidból kedvesebben vettem volna azt, mint egy darab Tzeduládból.
 AGENOR Felette nagy Merészségnek tartottam volna azt
- 880 tselekedni Oh Királyné.
 TAMIRIS *Bosszankodolag.* Kissebb lett volna, mint engemet Amintásnak engedni.
 AGENOR Az igaz; de talám az én Kőtelességem[ne]k mivoltát előtted — — Szép Királyné; Isten hozzád.
- 885 TAMIRIS Hallod. Hová futsz?
 AGENOR Hogy eszembe jusson az, hogy az én fejem vagy.
 TAMIRIS *Gunyolodva.* Egyedül a te Joságod.
 AGENOR Hogy én a' te veled lételt kerüljem, azt az én Tiszteletem kívánja.
- 890 TAMIRIS Illy nagy Tiszteletnek még nints helye. *Haraggal.* Igazságosabb lessz az, ha majd azt látod, hogy a' te Királyoddal fogok kezet.
 AGENOR Én azt soha sem látom.
 TAMIRIS Mit? Soha sem látod azt? *Indulatos erőszakkal.* Azt akarom, hogy jelen légy az én Lakadalmamon.
- 895 AGENOR Ah, a' Világért sem: meg-botsáss. Ez az utolsó Isten hozzád.
 TAMIRIS Hallod: hová mégy?
 AGENOR Ahová az Ég végezte.
- 900 TAMIRIS *Mint fellyebb.* 'S Hát így engedelmeskedel a' Te Királynédnak?
 AGENOR Már én nállam nélkül — — —
 TAMIRIS Éppen nem: Te nállad nélkül az én szerentsém disztelenebb lenne.

905 AGENOR Mit kívánsz hát?

TAMIRIS *Gunyolodva.* Hogy lásson Szerentsésnek engemet az én Jol tévóm, 's őrvend[jen] az ő Munkáján magának.

AGENOR (:Melly Tyrannusság!:) Ah változtasd az Istenért Tamiris — — —

910 TAMIRIS *Indulatossan.* Könyörgésidet meg-nem halgatom, 's mentségedet sem fogadom el. Engedelmességet kívánok én, egy hiv Jobbágytol.

AGENOR (:Oh Istenem!:)

TAMIRIS *Hatalommal.* Hallottad mit mondtam?

915 AGENOR Engedelmeskedem, kegyetlen.

TAMIRIS „Ha te Ajándékot tsinálsz én belöllem
„Ha, hogy másé légyek, azt kívánod tőlem:
„Miért lett enyim a' vétség szintén,
920 „S Kegyetlen szívü miért vagyok én?
„A' jó szivet tanuld például belöllem:
„Én el-hagyattattam, el pártoltál tőlem;
„Még is vakmerőn nem bosszantlak én,
„Tégedet kegyetlennek nevezvén., *El mégyen.*

VI. JELENÉS.

925 AGENOR *egyedül* Nyomorult szívem! azt gondoltad, hogy a' Szerelemnek minden Tyrannusságait kiállottad. Ah, nem igaz. Még a l.[eg] halálosabb hátra van, hogy el-túrd azt, nyomorult szívem!

930 „Egy szerető; tsak az olyan Boldogtalan
„Szerelmes adhatja jól elől,
„Ki azt, mint én, úgy érzi belől.
„Ez egy olyan Kin, és győtrelem,
„Melly kinosabb minden kinnál,
„Egy kétségbe ejtő kinnál,
„Mellyet nem türhetni, éppen nem., *El mégyen.*

VII. JELENÉS.

935 (:Annak a' nagy Tágasságnak egy Része, a'melly körül van kerítve a' Tirusi Herkules' híres Templomának Tornázaival.:)
A' Katonai Szerszámoknak zörgő, dörgő Hármoníája alatt ki

jött Sándor, előtte a Görög Kapitányok, utánna a Zidoni Nemesek; azután Tamiris, 's tovább A' N.[emese].

- 940 SÁNDOR "Ti kik az én Babérimat
„Minden pertzbe' ujjabb Tsírával zöldititek,
„Az én Szives Indulatimat
„Szerentséltessétek oh Kedvező Istenek!
„Altalatok tündöklő fényel
- 945 „Ragyogjon, mint egy Tsillag, az én ditsósságem:
„Tsak hogy azt vidito reménnyel,
„Mint jól tévő Csillagot, ugy nézze minden szem,,
Nosza! Mit késünk tovább? a' nap le-száll: miért nem látom
a' Királyt? Hol van Tamiris?
- 950 TAMIRIS Itt van a' Sándor Lábainál.
SÁNDOR Te vagy a' Fejedelem Asszony?
TAMIRIS Én vagyok!
AGENOR Uram! Ne kéteikdj felölle: Éppen az.
TAMIRIS Az ő Ellenségeiknek meg-tudnak engedni a' Hérosok;
- 955 de azokat Tronusra emelni, tsak a' Sándorok tudják! Én
meg nem mondhatom néked, Sándor, az én szivemnek
Mozdulásait, a' mellyeket magamba érzek. Én téged mint
győzött tisztelek, mint Herost betsüllek, szeretlek mint
jól tevőt; imádlak mint Istent.
- 960 SÁNDOR Az én Munkáimnak nagy Jutalma az, hogy kevélyé
tészek egy Tronust illy szeretetre méltó Királynéval.
TAMIRIS Még én nem vagyok az.
SÁNDOR De tsak egy Pertz hijja.
TAMIRIS Hallod, a' Szerető Agenor az én fel emeltetésemet
- 965 többre betsüllí az ő szerelménél: Vallyon nékem kevesebre
kell é betsülnöm az én fel emeltetésemnél egy illy hiv
Lelket, vedd gondolora Sándor 's magad itéld meg azt.
Azt, a' mit Sándor az én esetembe tsinálna, azt kívánom
tsinálni én is.
- 970 SÁNDOR *Agenorhoz* 'S Te szeretvén el-tudtad — — —
AGENOR Hallod mit beszél ő: és lásd meg-kellene é fosztanom
a' Tronust egy illy szép Lélektől.
SÁNDOR *Tamirishoz* És te még is olly háládatosnak érzed
tehát magadat ő eránta — — —
- 975 TAMIRIS Hallod mit beszél ő: és mond meg nékem, büntetést
érdemel é illy nagy virtus.
AGENOR Ugy de, Fejedelem Asszony, tsak még most is egészen
vigadni látszottál előttem a' Lakodalomra valo híváson.
TAMIRIS Koránt sem. Ha nem te azt gondoltad, hogy én

980 nagyra vágyobb vagyok, mint Szerető: 's azért büntettek
meg.
SÁNDOR Istenek! Millyen Virtus, millyen hiveség!

VIII. JELENÉS.

Eliza és a' Mondottak

ELIZA Ah, Uram, igazságot, szánakozást, kegyelmet.
985 SÁNDOR Ki vagy? Mit kívánsz?
ELIZA Én Eliza vagyok. Sándortól oltalmat kérek, egy igazság-
talanul el-nyomott szívnek védelmére.
SÁNDOR No ki ellen?
ELIZA Maga Sándor ellen!
990 SÁNDOR Mit tsinált néked Sándor?
ELIZA Ő nékem el-ragadja minden békességemet, minden
Kintsemet: Ő azt ak[arja], hogy kinomba meg-haljak.
Én Amintásért élek: ő el ragadja töllem Amintást.
SÁNDOR Amintas! Hát mitsoda Jussod van néked ő rajta?
995 ELIZA Mitsoda? Gyermekek koromtól-fogva az ő Szívét birtam
ajándékba mind addig békével bírtam az ő Szívét. Igaz-
ságtalan az, és rag[ado]zo, a'ki annak Ura akar lenni, ha
én azt nem engedem: Én pedig másnak engedem az én
életemet, de az én Bálványomat, tellyességgel nem.
1000 SÁNDOR Az, a'ki szívét tenéked adta, nemes Nimfa Amintas
volt, a'Pásztor: Néked soha sem adta által az ő szívét
Abdolonimus a' Király.

IX. JELENÉS.

Amintas Pásztori ruhába, kísértetvén Pásztor Legényektől, a' kik két boton hozzák a Királyi ruhákat, 's az Előbbiek.

1005 AMINTAS Uram! Én Amintas vagyok, 's Pásztor vagyok.
SÁNDOR Mitsoda!
AMINTAS Imhol a' Királyi Köntös a' te Lábaidnál. *Le rakják*
Sándor elébe a' botokat. Az én vászon ruhámat, reám vévén
vissza térek, az én nyájamhoz, az én békességemhez.
1010 SÁNDOR S Tamiris nem — — —
AMINTAS Tamiris méltó egy Király Szivére: de Eliza nem méltó
arra, hogy hitemet eránta meg szegjem. Pásztor koromba

választott engemet. Király Koromba nem kell el hagynom.
1015 Eliza és a' Királyság mint hogy nem álhatnak meg-eggyütt,
legyen azé a' Királyság, a' kinek kedve van a' Királykodásra:
tsak Eliza maradjon meg nékem, én azzal meg elégszem:
mert egy hiv Pásztor Legény (:Uram meg botsáss,) jobb
szeretek én lenni, mint egy hitetlen Király.

AGENOR Mit hallok?

1020 SÁNDOR Hol vagyok én?

ELIZA Én ezt néked meg-mondtam: Amintas az enyim.

SÁNDOR Oh Istenek! mikor én mindnyájatokat boldoggá
akarlak tenni, az én bosszuságomra, mind szerentsétlenekké
tésznek benneteket! Ah, ne, a' Világért se. Illy nemes szívű
1025 Szeretőket ne szaggasson el Sándor egymástól. Imhol
tenéked, Amintas, a' Szép Eliza. Imhol, Tamiris, a' te hiv
Agenorod. *Amintashoz, és Elizához.* Ti most a' Zidon or-
száglói fogtok lenni. *Agenorhoz, és Tamirishoz* Ti sem fogtok
Jobbágyok maradni. Zálogba vetem az én szerentsémet,
1030 hogy néktek Tronust építették: 's illy nagy virtus nem marad
ország hijjával.

TAMIRIS	}	Oh nagy Heros	}	2en
AGENOR				
AMINTAS	}	Oh nagy Heros	}	2en
1035 ELIZA				

SÁNDOR Ah, lássa már valahára Zidon meg koronázva az ő
Királyát.

AMINTAS De ebbe a' Ruhába — — —

1040 SÁNDOR Ebbe a' Ruhába, nem vaktába hoz ide téged az Ég.
Az Ég az által a Te boldog Országlásodnak egész folyamatját
jövendőli meg. Szép Szerentséje egy Országnak a' Pásztor
Király.

KAR
1045 „Az Erdőből, a' Kunyhoból menjen
„Amintas a' Király székbe fennyen:
„De maradjon meg ránk nézve
„Régi Indulatja, Szive;
„Azt óhajtja tovább is nyájunk
„Légyen Pásztor a' mi Királyunk.,,

Vége

ANGÉLIKA.

EGGY SZERENÁTA KÉT SZAKASZBAN

SZERZETTE
METASZTÁZIÓ PÉTER
TSÁSZÁRI POÉTA

FORDÍTTATOTT OLASZBÓL.

[1796]

KÖZBESZÓLÓK

ANGÉLIKA

MEDÓRÓ

ORLÁNDÓ

⁵ LIKÓRIS, pásztorleány, Tirzis' szeretője, az öreg Titirus' Leánya.

TITIRUS

TIRZIS, pásztorlegény, Likórisnak a' szeretője.

A' Játékhely egy Múlatóháznak a' kertjében gondoltatik, Kámpániában, nem messze Párishoz.

ELSŐ SZAKASZ.

---

¹⁰ *Angélika, Medóró, és Titirus.*

ANGÉLIKA Jöszte — ki a' háznak tömlötzből, imádott Medó-
róm; ím e' zöldágak, ím e' gyenge füvek és virágok között,
hallgasd mint susog kellemetesen tztízázván egy szellőtske,
15 melly elsuhanván az illatozó növényekről a' legkedvesebb
spiritusokat kapkodja el; és zavart kerengésével a' sok
ezer illatokból egy illatot tsinál. Jöszte, mert itt, a'hol a'
Nappalnak tisztább sugárai ragyognak, sokkal boldogabb
's nem olly alkalmatlan szállásod leszen.

MEDÓRÓ Vezesd, a' hová néked tetszik, Angélika, Isten-
20 asszonyom a' te hívedet; ám vidd oda ötet a' hol a' nappali
sugárok el terítik a' kietlen mezőket, és a' mezítelen lakosnak
tagjait meg feketítik: vidd ötet a' hideg Pólushoz, hol
Akviló az Otzeán' sós habjait örökös jéggel fagylalja: mert
25 ha te ő véle vagy, egyebet nem keres, egyébbel nem gondol
Medóró.

TITIRUS Igazgasd az én karomon, nemes ifjú, bátortalan
lépésidet.

MEDÓRÓ Tartsd, Titirus, tartsd jobb haszonra a' te szives
szolgálatodat. El bírhatja már az én sebhett oldalam a'
30 több tagjaimnak terhét.

ANGÉLIKA Jobb lesz mégis, kintsem, valamelly félre való
helyen meg nyúgodnod.

TITIRUS Ott hol a' tiszta forrást kellemetes árnyékokkal bé
fedik a' zöld babérok, alkalmas nyúgvó helyet fog egy kő
35 szolgálatni.

ANGÉLIKA Itt üly le, óh Medóró, és nyúgodj meg.

MEDÓRÓ Nékem a' te akaratom törvényem.

ANGÉLIKA Ugyan mondd meg nékem azonba, szívem, olly igen
fájdalmas é az a' seb tenéked?

40 MEDÓRÓ Nem, szép napom, nem; a' miolta te magad ama'
hathatós füvekből kinyomott nedvességet először az én
keserves sebemre olly kegyes szívvel kötötted, egy szem-
pillantásba el oszlott annak minden kínja. De, ha az én
veszedelmemnek árra, és jutalma te vagy, jóltévő Isten-
45 asszonyom, azt a' kezét a' melly engemet meg sebesített,
én tsókolni fogom.

ANGÉLIKA Óh Medóró, Medóró, óh melly rosszúl fizeted te meg
az én szívességemet! Én a' halálból ki ragadlak tégedet,
tégedet nagyon szép, és még idétlen prédáját; 's te azokkal
50 a' kedves napokkal, míg néked az életet vissza adom, az én
szívemet tőlem el lodod.

Míg saját életed'
Adom vissza néked,
Óh Istenek, az alatt
55 Sebed szívembe szaladt.
Halavány ajjakodban
Lankadt ábrázatodban
Megsebhetésemre
Ámor elrejtette
60 Dárdáját,
Fáklyáját.

TITIRUS Óh édes ilyenképpen sebesíttetni meg!

MEDÓRÓ Többet ne, hallgass, szívem: hallgass, ha tsak a'
felesleg való örömmel meg nem akarsz ölni engemet.

65 ANGÉLIKA Titirus, ideje már, hogy te engemet a' szomszéd
halomra vezess: haszontalan akkor szedni a' Diktamnust,
mikor a' Nap Délre mégyen.

TITIRUS Kész vagyok a' te akaratra.

ANGÉLIKA Nemes szívű Pásztor, a' te kedves társaságodért,
70 a' te szíves gazdálkodásodért, és a' te hűségédért méltó
jutalmat fogsz tőlem venni jövődőben.

TITIRUS Tenéked szolgálni elég jutalom. Az Erdőkben is vagy-
nak, a'kik tudják a' magok' kötelességét.

MEDÓRÓ Hát te el távozol én tőlem, te engem elhagysz?

75 ANGÉLIKA A' szerelem te hozzád köt, a'szerelem tetőled el-
választ, óh szép Tüzem, engemet; de mindenütt veled van
mindég az én gondolatom; és ha szinte az én látásom ollykor
a' te ábrázatodtól meg fosztatik is, te rólad beszéllek, te
rólad gondolkozom, és te általad élek.

80 MEDÓRÓ Az ártatlan Gerlitze
Mikor Társát elveszti,
Magát mindég epezti,
'S talám az eget vasnak
85 És Ámort tirannusnak
Kiáltja énekében,
Panaszló keservében.
Igy sírok én
Nyögdétselvén
Hogy meg fosztja fényjétől
90 Tekintetemet,
Ki szerelmes tüzétől
Fel lobbantott engemet.

TITIRUS *egyedül.* Oh a' mi szemeink előtt idegen és beláthatatlan
titkai a' fátumnak! Szerentsés Medóró, a' kit az ég illy rejtek
95 útakon vezet olly nagy szerentsére! Te rád nézve meg
változtatják természeteket a' gyászosabb történetek, és az
a' nyíl a' melly egyebet nem okozhatott volna halálnál,
segítőd néked egyy királyi szerentsére.

100 Bolond, a' ki azt várhatja;
Hogy az emberi ész
Az Ég' titkat beláthatja,
És abba tudós lesz.
Mikor már legjobban véli,
Hogy a' jövődöt szemléli;
105 A' valótól gyakran
Legmesszebb akkor van.

Likóris, és Tirzis.

LIKÓRIS Már szinte az égnek közepén ragyognak a' Napnak
tüzesebb sűgárai: már szinte királyi széke körül mindenfelől
110 leborúlnak a' bikkfák' és babérok' árnyéki; még sem jön
Tirzis Likórisnak vígasztalására.

115 Kies árnyékotskák,
Kedves virágotskák,
Az én kedvesem
Szerelmesem
Ki mondja meg ugyan

120 Hol van, hol van?
Nyájas Zefir, hozzája
Repülvén légy postája,
Mond hogy jöjjön vissza,
Mond hogy adja vissza
Azt a' békeséget már,
Melly tőlem olly távol jár.

125 TIRZIS Az én Pásztorleánykám ki mondja meg nékem, hová
ment innen?

LIKÓRIS Tirzis, Tirzis, hol vagy, hová rejteztél?

TIRZIS Tirzis akárhol van, veled van, Lelkem.

LIKÓRIS Hát miért jön vissza Tirzis illy soká Likórishoz?

130 TIRZIS Az első virradáskor oda hagytam az én aklomat, és az
én nyájamat, Linkó' gondviselésére bízván: és mikor te
hozzád jönnék azon a' rejtek úton, mely a' szomszéd berek-
ben el van a' nap elől árnyékozva, Tigrinó az én hüséges
kutyam, mely soha az én óldalomtól se hegyen se tserén
el nem válik, hirtelen tsak meg áll, és a' szövevényes haraszt
135 körül kerengvén véletlen ugatásával siketíti vala az erdőt.
Ugyan tsak meg akarám tudni mi dolog légyen az; oda ugrom
a' bokorhoz, 's hát tsudálkozással látom, hogy egy kis
medve-kölyök félelmesen búvik a' bokrok közé, és minek-
utánna sokáig mind haszontalan bajlódtam vólna, hogy
140 kezembe keríthessem azt, végre tsak ugyan elfogtam, 's
akkor meg kartzolta a' kezemet. Tedd le, mondám osztán
néki, szerentsés kis vadatska, a' te természeti dühösségedet:
a' szép Likórisénak kell néked lenni, ha meg nem veti Likóris
az én ajándékimat.

145 LIKÓRIS Szerentsés, és én érettem kedves ragadomány! azonba
vedd el te én tőlem ezt a' fejér Jázminok' mesterséges
ágatskáját: egyenként füztem fel sorjába egy faragott
kóróra ceket, és még akkor is nedvesek valának a' reggeli
harmattól: vedd el, haladja meg a' te hüséged ezeknek
150 fejérségét.

TIRZIS Kedves és nemes ajándék, hasonló az én hüségemhez,
és a' te ortzáidhoz.

155 LIKÓRIS Ah Tirzis, én mindég tartok a' te Szerelmedtől, a'
te hüségedtől; ha tsak egy fél pertzig vagyok is távol te
tőled, azonnal azt mondja egy kegyetlen gondolat, hogy te
engem nem szeretsz, és nem vagy hív erántam.

TIRZIS

Ha vissza tér forrására
E' kristály víz valahára,
Akkor mond hogy nem szeretvén
160 Hűségtelen vagyok én.
Míg Tirzis, ki imád téged'
El felejtené szépséged',
Előbb el felejtí már
Régi fészket a' madár.

165 *Orlandó, és a' Mondottak.*

Tsakugyan meg kaplak még, gyáva barbarus.

LJKÓRIS Fussunk, kedves Tirzisésem!

TIRZIS Segítsetek, óh Tsillagok!

ORLANDÓ Álljatok meg, álljatok meg, ártatlan Pásztorok:

170 az én dühösségem nem akarja a' ti békeségteket meg hábo-
rítani. Mondjátok meg nékem, nem láttátok é, hogy egygy
szökevény vitéz vetődött volna erre ez előtt kevéssel. Egygy
fejér paripán ül, minden zabola nélkül; ; tüntöklő fegyver
szerszámmal vagynak megterhelve tagjai, és borzas hajjai;
175 se dárda, se kard nála: Mandrikárdó a' neve.

LJKÓRIS Soha szememmel se láttam oly iszonyú vitézt.

TIRZIS Én se hallottam soha fülemmel is olyan nevet.

ORLANDÓ A' szerentse nem mindég fogja őtet az Orlandó'
haragja elől el rejteni. Hanem mondjátok meg nékem,
180 hogyhogy lehet ebbe a' magános erdőbe illy nemes és pom-
pás lakóhely?

LJKÓRIS A' másik Városban, a' mely ide nem igen messze van,
egygy fő nemzetből való Nagyságos Úr lakik: ő, minthogy
néhánykor itt szokta le vetkezni a' maga unalmas gondjait,
185 azért rakatta itt ezt az épületet: az én Atyám, az ő ifjúi
kívánságától vonattatván ott élt ő véle az ő virágzóbb
esztendeiben; de annakutánna okosabb lévén, 's kerülvén
a' leseknek, és gyanakodásoknak ezen menedékhelyeit, az ő
szülötte földére vissza tért, és most e' kies tanyának hűséges
190 őrizője.

ORLANDÓ Kellemetes és jószivü Pásztorleánykám, mennyire
irigyli az én szívem a' ti szerentséteket!

LJKÓRIS Uram, ha lankadságból 's izzadásodból meg akarsz
frissülni e' mi házunkban, Likóris ajánl néked erre egygy
195 szegény kínálást.

ORLANDÓ Nagyon kedvesen fogom venni: valósággal az én
természeti kívánságom óhajt egygy kevés nyúgodalmat.

LIKÓRIS Isten hozzád, kintsem Tirzis.
TIRZIS Likóris istenhozzád.

200 ORLANDÓ Kintsemtől távol 's egyedül
Nem találok nyúgalomra,
Mert eggy éles tőr kinomra,
Oh egek, szívembe ül.
Ha félelmét Angélika
205 Meg nem fogja nyúgtatni,
Szerető szívem' mindenha
Igy kell néki szaggatni.

Medóró, 's azután Angélika.

MEDÓRÓ Nemes, és jóltermett szerelmes lelkek, ha van valaki
210 közületek, a' ki néhányszor szerentsétlen indulatiban távol
múlatott vólna az ő szép tüzetől, ugyan az Istenért mondja
meg nékem, van é annál iszonyúbb és kegyetlenebb fájdalom,
mint azt várni, és haszontalan várni. De — ha tsak kíván-
ságom meg nem tsal, látom hogy jön valahára Angélika.

215 ANGÉLIKA Szép Medóró, imhol vagyok, hogy újra egeltessem
a' te tekintetedben az én tekintetemet.

MEDÓRÓ Óh millven gyönyörű vagy, most mikor a' fáradság
és az utazás a' te ortzájdnak szép pirosságát szer felett
220 meg nagyította! Óh melly rendesen elegyedik öszve kebe-
lednek havával ortzádnak bársonyja! Hanem azonba hadd
törüljem le ezzel a' gyólttsal néki indúlt izzadásodnak meleg
tseppetskéjít, a' szerelem' kedves zálogait.

ANGÉLIKA Az a' mi néked tetszik az én tetszése. Hanem hogy
fáj néked a' te sebed?

225 MEDÓRÓ Ha akkor, mikor te engemet magadtól meg fosztottál,
szép bálványom, néki mérgesedett é az én sebem, 's neve-
kedett é az én fájdalmam: Ámor mondja meg azt tenéked.
De most mikor elvagyok fogva a' te tündöklésedtől, a' te
szemlélésedből való gyönyörüségem el oszlatja az én fájdal-
230 mamat.

Ha hervadó levelével
A' virág kezd lankadni,
A' kegyes ég hűs vizével
Uj életet ad néki.
235 Igy Medóró' sinlődsége
Könnyebb néki ezerszer,

Ha Angélika' szépsége
Lett édes gyógyító-szer.

- 240 ANGÉLIKA Igenis, kedves Medóróm, már a' milyen az én ábrázatom, akár éktelen, akár deli is az, a' te számodra tartatik; és, ha ugyan a' jóltévő ég békével haza vezérel bennünket az én Atyám' házához, együtt fogod vélem bírni az én trónusomat, az én nyoszolyámat: imhol tenéked zálogúl az én jobb kezem.
- 245 MEDÓRÓ Kellemetes, és kedves Kéz, a' mely az én kezemnél százszerte jobban szorítja szívemet. Te éretted — — De mitsoda idegen Vitéz jön felénk Likórisal együtt olly kevély és vad tekintettel?
- ANGÉLIKA Vitéz! Mitsoda? Egek, mit látok! Fegyveréről, és
- 250 tzímeréről, ez Orlandó, Óh be' alkalmatlan érkezés!
- MEDÓRÓ Orlandó? Óh Egek!
- ANGÉLIKA Bújj el, itt közel tsak egygy szempillantásig, Medóró: tsak bízd rám' majd tudom én őtet szerelmetes és ámitó tekintetekkel 's nyájaskodásokkal tsalogatni.
- 255 MEDÓRÓ Ah kintsem — —
- ANGÉLIKA Bújj el, és hallgass.

Orlandó, Likóris, és a' Mondottak.

- ANGÉLIKA Orlandó, óh mely hijjába kerestelek mind ez ideig, be' jókor érkezel!
- 260 ORLANDÓ Hogyhogy, óh szép Istenasszonyom, ebbe a' helybe? hogyhogy az én nyomdokimon; ha egygy kevéssel ez előtt az én, a' Szákrípánte', és ezer több Nemes Vitézek' szerelmeit meg vetetted?
- LIKÓRIS (Lám a' Városi Nimfák, akármely szemérmesek és
- 265 makatsok is, mennyi szeretőket tudnak magoknak keríteni!)
- ANGÉLIKA Óh mely rosszúl kémlteted ki, Orlandó, az én gondolatimat! Akkor nem vólt ideje nyilván-valóvá tenni a' mi szerelmünket.
- MEDÓRÓ (Azért hogy tettetés is ez az ő beszéde, mégis hasogatja szívemet.)
- 270 ORLANDÓ De mikor a' forrásnál, a' hol egyedül találtalak tégedet — — —
- ANGÉLIKA Éhj tartsd, tartsd jobb időre a' te panaszkodást, és nyúgtasd meg terhétől elfáradt homlokodat, ha engemet
- 275 szeretsz, óh kedvesem.
- MEDÓRÓ (Jajnékem, nagyon sokra megy.)

ORLANDÓ Minthogy tenéked úgy tetszik, imhol engedek inté-
sidnek.

LIKÓRIS (Be' kemény, de deli vadság!)

280 ANGÉLIKA Óh kedves, óh méltóságos Homlok, a' mellyre van
írva az én fátumom, óh sárga hajak, mellyek az én szívemnek
édes köteli vagytok.

MEDÓRÓ (Angélika, Istenasszonyom, nagyon igazaknak lát-
szanak a' te mondásid.)

285 ANGÉLIKA (Hallgass.)

MEDÓRÓ (Nem szólok, hanem — — —)

ANGÉLIKA (Hallgass, ha akarsz.)

ORLANDÓ Egyedül tsak te érted fedezem pántzállal az én
mellyemet, és tsak a' te óltalmadért fegyverkezik fel karddal

290 az én jobbkezem, és az én szívem bátorsággal, óh kedvesem.

ANGÉLIKA Melly víg lennék, ha a' mi lelkeinket egyenlő kötés,
egyenlő lántz szoritaná egybe.

MEDÓRÓ (Jobb el menni, mint illy gyötrelmet ki állani.)

ANGÉLIKA Állhatatos és hív

295 Széléig koporsómnak

(De ám tsak Medórómnak)

Fog lenni ez a' szív.

Mint a' sast a' Nap' fényjétől,

Úgy kedvesem' szép tüzétől

300 Kívánságom' semmi

El nem tudja venni.

ORLANDÓ Soha sem vólt ennél szerentsébb napom.

LIKÓRIS Ez a' kies hajlék, Uram, te reád vár, és elfáradt ólda-
ladat édes nyúgodalommal kínálja.

305 ORLANDÓ Én többé azzal nem gondolok.

ANGÉLIKA Nem, nem; eredj, mert én addig a' szép Likóris
a' közel lévő forrásra megyek fürdeni, 's azután jobban meg
értetem veled az én érzésimet.

ORLANDÓ Mennyivel örömebb mennék el veled!

310 Menj, szerentsés folyamat,

Menj kevélyen a' tengerre:

Óh ha veled sorsomat

El tserélhetném egyszerre!

Ah most mindjárt benned

315 Az a' szép kép fered,

Mellyben életem' 's halálom'

Egész forgását találok.

LIKÓRIS 'S így tudják tehát a' városokban a' szeretőket tsalogatni.

320 ANGÉLIKA Eggyügyütske Likóris, szeretsz, és a' szeretés' mesterségét illy kevésbé érted? Tanúld-meg előbb a' tsalogatást, tanúld meg.

LIKÓRIS Nem tudom, miként lehessen
Nyájaskodni, 's nem szeretni,
325 Nem tudom, miként lehessen
Sóhajtni, 's könnyet pergetni.
Mikor a' szív ül
Szerelem nélkül.
Ál-szerelmet miként tudok
330 Szólni tsábító nyelvvel,
Ha szívem szerelemmel
Nem bír, és tsak hazudok.

Angélika, és Medóró.

ANGÉLIKA Jöszte ki, jöszte, Medóró, hová bújtál?

335 MEDÓRÓ Kintsem véled vagyok, ha ugyan szabad Medórónak,
hogy téged kintsének nevezzen.

ANGÉLIKA 'S ugyan honnan támadhat szívedben illy szörnyü félelem?

MEDÓRÓ Ah mert Orlándó előtt tántorog a' te indulatod.

340 ANGÉLIKA Nem mondtam meg néked, hogy őtet tsak ámítom.

MEDÓRÓ De azért hogy ámítás, az a' nyájaskodó beszéd,
Medóró előtt nagyon hasonlónak látszik a' valódihoz.

ANGÉLIKA Ha mondod, hogy hitetlen
Vagyok, 's nem úgy nézsz mint hívet,
345 Meg sértesz egy igaz szívet
Háládatlan vagy.

MEDÓRÓ Ha nem szeretsz kegyetlen,
'S tsak színelve játszasz hívet,
El árúlsz egy igaz szívet,
350 Háládatlan vagy.

2-en Bár meg vetel: szünetlen
Foglak én szeretni még-is;
'S bennem egy szikra hűség is
Hozzád meg nem fagy.

MÁSODIK SZAKASZ.

355 *Likóris, és Medóró.*

LIKÓRIS 'S tehát hogy Medórónak szerentsés szerelmeit Orlandó
meg ne háborítsa, hűségtelen légyen az ő Pásztorához
Likóris?

MEDÓRÓ Hát hűségtelenségnek nevezed te, hogy tréfából egy
360 ártatlan indulatot tetsess?

LIKÓRIS Az a' lélek, melly én bennem lakozik, még tréfából
sem tud lenni hűségtelen.

MEDÓRÓ Hallgass, Likóris, és az illy durva érzéseket hagyd
olyan nimfának, a' ki nem bír olyan nemes szívvel és szépséggel
365 mint te: mert ilyen módon szeretni, parasztságnak 's nem
hűségnek lehet mondani.

LIKÓRIS Botsáss-meg nékem, Medóró; én nem tudtam, hogy a'
nemes szívűségre meg kívántatna olykor tsalárdnak is
lenni. Hanem, mint-hogy már a' nemes-szívűséget ezen az
370 árron vásárolhatni, mondd meg nékem, mit tsináljak, hogy
Orlandó az én szerelmemet meg ne vesse; 's én is majd
igyekezek nemes szívűvé tenni magamat.

MEDÓRÓ Angélika eléggé meg tanított arra, mint kelljen
ámitani a' szájjal és szemekkel. Mondd néki, hogy gerje-
375 dezél, hogy égsz, hogy ha távol vagy tőle nints nyugodal-
mad. Mondd, hogy szíves indulatját óhajtod; sóhajts, és
elegyíts közé néhány könnyetskéknek szerelmetes jegyeit.

LIKÓRIS Sírní?

MEDÓRÓ Ah te nem tudod, mennyit tehet egy szép Asszony-
380 nak sírása.

Ha szeme sírástól nedves,
Fényje sokkal inkább kedves,
'S mint a' felhők között a' Nap,
Kedveltetőbb ragyogást kap.

385 Ennek hulló tseppjeiben
Mártja Ámor nyilait,
És kellemes tüzeiben
Gyúlytja alvó fáklyáit.

LIKÓRIS Imhol jön hozzánk Orlandó.

390 MEDÓRÓ Most van ideje, hogy mind egy szálíg munkába vedd
a' mit mondtam tenéked.

LIKÓRIS Már is érzem pirúlni az én ortzámat.

Orlandó, Likóris, és továbbat Tirzis.

395 ORLÁNDÓ Gyönyörű Likóris, 's hát miért nints véled Angélika?
hol múltat ő?

LIKÓRIS Én ötet épen most hagytam ama' higgadt tónak part-
jánál, a' melly az ő tsendes vizeit a' mirtusok' völgyében
eggyesíti. Fillis az én társam, ottan a' hal-horgászásra
tanítja ötet.

400 ORLÁNDÓ Ha nem sajnálsz, menjünk, keressük fel ötet.

TIRZIS (Orlándóval Likóris! Halljuk mit mond.)

LIKÓRIS Nem; mert mikor el váltam tőle, azt mondotta, hogy
tüstént hozzád jön. Az út kétfelé jár, 's talám e' miatt
nem is akadhatnánk reá: az alatt várjuk meg itt ötet:
405 mert bizonytalán el fog jöni: te előttem talám olly únalmas
Likóris, hogy nem lehetsz vele egy szempillantásig?

ORLÁNDÓ Sőt inkább kedves vagy előttem.

TIRZIS (Egek, mit hallok!)

LIKÓRIS Igenis, — — (mit mondjak már?) te mindég a' városi
410 szerelmesekhez szokván, talám illy alacsonyra nézni sem
kívánsz?

TIRZIS (Hitetlen!)

ORLÁNDÓ Én nem értem a' te szavaidat.

415 LIKÓRIS Valósággal én meg értenélek tégedet, ha nékem szerel-
mesen beszélennél. Ah te nem gondolsz ezekkel, az erdei,
és pásztori szerelmekkel.

ORLÁNDÓ Talám játszani akar velem Likóris.

TIRZIS (Mitsoda gyötrellem!)

420 LIKÓRIS Én nem játszom. Te játszol igazán az én fájdalmammal,
és osztán, ámbár látod is az én szerelmemet, vagy nem
gondolsz azzal, vagy tettetődöl, vagy nem érted azt meg.

TIRZIS ('S én ezt hallom, és nem halok meg!)

425 LIKÓRIS Hanem hallod, Orlandó, hallod. Te, azt én meg
engedem, egy olyan nimfára találtál, a' ki én nálam
gyönyörűebb és nemesebb, a' ki jobban tudja haját fel
piperezni, a' ki jobban beszél, és édesebben forgatja az ő
eleven és ketsegtető szemeit; de azt ne is reményld, hogy ő
nálam hűségesebb légyen.

430 ORLÁNDÓ Az én szép ellenségem
Légyen vad, légyen kegyetlen,
Háládatlan, és hitetlen;
Még is tetszik énnékem.
Majd ha vissza tér lelkembe
Régi szabadságom,
435 Hívésed felől szemembe'
Akkor szólj, nem bánom.

Tirzis, és Likóris.

TIRZIS A' szép Likóris előtt, az erdőket meg-vető, a' vitézeket
szerető Likóris előtt, a' homályos, és meg-vetett Tirzis,
440 az a' szegény Pásztorlegényke alázatosan le borúl.

LIKÓRIS Tirzisnek is jól esik az én gyalázatomat ekként meg
újítani?

TIRZIS Sőt inkább kedves vagy előttem.

445 LIKÓRIS Tehát ha kedves vagyok előtted, hogy' gyönyörköd-
hetsz az én gyalázatomba, 's hogy' túrhated azt, Tirziséem?

TIRZIS Én nem értem a' te szavaidat.

LIKÓRIS Mitsoda! Te nem értesz engemet? Ah mert a' te
szíved uj lángoknak és szerelmeknek lett szállása.

TIRZIS Talám játszani akar velem Likóris?

450 LIKÓRIS Tirzis, hallgass-meg, hová futsz? Állj meg tsak egy
szempillantásig. Azután mondd, ha mondhatod, hogy én
álnok vagyok.

TIRZIS Eredj szeretni a' vitézeket, hagyj nékem békét.
Nem használ már sóhajtozni,
455 Nem használ már sírátkozni,
Nem tiéd többé Tirzis,
Hívségtelen Likóris!
Új szerelmednek örülj hát:
Tirzis is talál más Nimfát,
460 Ha nálad nem szebbet,
Leg-alább hívebbet.

Angélika, Likóris.

ANGÉLIKA Miért látlak tégedet, szép Likóris, olyan szomorúan
és búslakodva?

465 LIKÓRIS Menj, Angélika, menj; keress más Nimfát, a' kit
szerentsébben taníthass a' te oktatásidra.

ANGÉLIKA Miért beszélsz te ekképen? Talám meg vetette
Orlándó a' te szerelmedet?

470 LIKÓRIS Még az kevés volna, mert az nékem nem sokat tesz;
de Tirzis, óh Istenem, meg értette 's valónak tartja az én
szerelmemet, és meg bosszankodván azt mondotta nékem:
Eredj szeretni a' vitézeket, hagyj nékem békét.

ANGÉLIKA Hát ezen aggódol, óh egygyügyü?

475 LIKÓRIS Te én velem tsak játékot űzöl: én el vesztém Tirzist,
és Orlándót meg nem nyerem.

ANGÉLIKA Ha Orlandót meg nem nyered, Tirzist el nem fogod
veszteni. Te talám azt gondolod, hogy eggy véletlen bosszan-
kodás ki szaggathatja a' szívből a' régi indulatot? Tsalat-
kozol; még néha-néha mesterséggel is kell mutatnod, hogy
480 te őtet nem szereted: mert ha Tirzis nagyon bátorságos
prédájának tart tégedet, más felé fogja szívét fordítani.
Az a' vadász, a' ki a' nyúlat törében tartja, többé azzal
nem gondol, és tsak az után siet, a' mellyik fut ő előle.

485 LIKÓRIS Azonba én síránkozok, 's az én Pásztorom nem jön
vissza.

ANGÉLIKA De, mikor majd meg látod, hogy a' te kedves Tirzised
meg engesztelődve tér hozzád, el-fogod az elmúlt fájdalmat
felejteni.

490 Egy vígyázó hajós, ki látta a' halált,
Hogy sárga ortzával a' habokra ki szállt,
És a' haragos mélységben,
Hánykódott ezer szörnyűségben:
Gazdag gályájával ha a' révpartra ér,
El felejtí veszedelmét,
495 'S le tévén minden félelmét
Tsendes szél' fújtára
A' tenger' hátára
Újra ki szállani mér.

500 LIKÓRIS Ezek a' te illy különös szerető intéseid rám nézve
semmit sem használnak.

ANGÉLIKA Tsináld azt, a' mi néked tetszik, meg tudod még
saját tapasztalásod után. De én hijjába vesztegetem véled
az órákat: és már látom, hogy a' nap pirosítja a' nyugoti
505 tenger-mellyéket. A' jövő éjtszakán, a' setétségnek kedve-
zésével el akarok szökni Orlandó elől. Az alatt, óh kedvesem,
annak hamarábbi el-végezésére menjünk, a' mi szükséges
lészen.

510 LIKÓRIS Igen: de ha Orlandó meg találja tudni a' te szökésedet,
's utól talál érni, hogy fog akkor Angélikával és Medóróval
bánni?

ANGÉLIKA Haszontalan félelem. Medórót soha sem látta, és a'
pásztori köntös alatt meg sem esmérheti valami jegyről
őtet. Én pedig, ezen gyűrű' segítsége által, a' melly engemet
515 mások' szeme előtt láthatatlanná tesz, könnyen el futhatok
az ő látása elől.

LIKÓRIS Tehát már minket el hagysz, 's nem foglak többé
látni tégedet?

- ANGÉLIKA Ki tudja, hogy valamikor a' jóltévő ég nem vét,
nem egyesít é öszve bennünket? addig is vedd el tőlem
520 ajándékba ezt az én bal karomat ékesítő arany lántzot:
ebben leg ölsőbb a' kints; nézd-meg tsak, melly mester-
séges kézzel rakta a' tanúlt ötvös az aranyba a' köveket;
úgy hogy alig különböztetheted meg, vallyon a' mesterség
525 szőtte é azokat egybe, vagy a' természet. Azután nézd
tsak sorjába e' gazdag értznek apró darabjait, melly parányi
szemekkel vagynak öszve-kötve; úgy tsinálnak egy karikát,
a' melly mint ha selyem pántlika vólna, hajlós és erős.
LIKÓRIS Eggy ilyen ajándék inkább eggyező a' te nagyságod-
dal, mint az én érdememmel.
- 530 ANGÉLIKA Ha valaha ismét vissza tér Angélika az ő hazájába,
nagyobb jutalmát fogod akkor venni a' te hűségednek.
Most rajta, nints többé ideje, hogy beszéléssel töltsük az
időt: Medóró vár minket régen abba a' rejtek barlangba.
Menjünk.
- 535 LIKÓRIS Menj el. Likóris tüstént veled lészen.
LIKÓRIS *egyedül.* Ez az a' gyalázatos értz, a' mellyről beszélvén
eggykor az Atyám, ezt mondotta: kerüld, óh Likóris, ennek
tsalárd ragyogását. Ez a' lesekkel, és a' háborúkkal eggy-
hasi; cz az ártatlan indúlatoknak betstelen árra: és a'
540 házasoknak nyoszolyájik e' miatt lettek gyakorta borzasztó
stzónákká. Boldog vagyok és szerentsés, hogy véle az én
tagjaimat fel piperézni, és az én karomat körül keríteni
nem kívánom. Ama' tiszta vizetskék, amaz eggyűgyű
virágotskák, a'mellyekkel engemet a' rét és a' patakotska
545 kínál, azok nékem ékességek, azok az én kintseim.

Ha vak homály borítja
A' nap' tiszta fényjét;
Az éj' sűrű kárpítja
Rám nézve nem setét.
550 Ha a' hajnal végtére
Egünkre ki lép,
Rám nézve szép fejére
Mindég inkább szép.

Orlándó és Titirus.

- 555 ORLÁNDÓ Tehát Angélika szerelmes?
TITIRUS Szerelmes.

ORLÁNDÓ És az a' Medóró, a' kiról szólasz, az az ő szerelmének a' tárgya?

TITIRUS Az.

560 ORLÁNDÓ Én azt nem hiszem.

TITIRUS Ha abba nem hiszel az én számnak, hidj saját szemeidnek: itten körül egy fa-törzsök sints, a'mellybe tulajdon kezeikkel bé vésve ne látszanának ezek a'betük: Vidám élő fák, zöld füvek, és tiszta vizek, tinéktek köszönik az ő

565 nyúgodalmakat Angélika és Medóró szeretők, és mátkák!
ORLÁNDÓ De miként mehetett egy két szempillantásban annyira az a' véletlen szerelem?

TITIRUS Még Tzintia nem tsonkította meg kétszer az ő éjjeli fényét, hogy én az erdön által keresvén egy üszömet, a'
570 melly már harmadnap ólta a' tsordán kívül bolyongott minden őrizet nélkül, hallom, hogy a' Király Kisasszony nagy fel szóval kiált engemet magához, 's meg látom Medóróót, hogy vérével a' földet bé festette, és már haló félben volt. Ő bizonyos füvekből ki nyomta a' nedvességet, úgy
575 hogy attól a' létől vissza nyerte a' vitéz saját elevenségét, és az én lovamón ebbe a' házba jött. Itt a' nemeslelkű orvosné soha sem akart semmi más kezét annak beteg ődalához botsátani. Utóljára mikor már látszott, hogy a' Medóróó ortzájára kezd a' kellemetes pirosság vissza térni,
580 akkor az ő szíves szánakozása osztán szerelemmé vált. Ehez képest őtet férjének óhajtotta, és magát 's a' maga jobb kezét bé adta néki hűségének, és saját országának zálogául.

ORLÁNDÓ 'S te igazat beszélsz nékem?

585 TITIRUS Ez a' szerelem esméretes ezen erdőkben még a' kövek előtt is.

ORLÁNDÓ Leg hitetlenebb leány, hűségtelen lélek: ezek hát azok a' gyenge érzések, a' mellyeket előbb nékem esküdtél? Illyen módon jutalmaztatod hát meg az én felséges Tropéu-
590 mimat, a' mellyeket tsupán tsak te éretted hagytam el Indiában, Médiában, Tatár országban? Tsak menj, fussál a' hová tetszik, keresd fel a' kietlen tengernek rejtek üregjeit, vagy vond magadat a' földnek közép pontjába; akár hová megy, nem fogsz, mert bizony nem fogsz találni
595 olyan fellengős, vagy olyan mélységes zugot, a' melly az én haragom, az én dühösségem elől el rejtsten tégedet. Meg kaplak, kegyetlen, szemed előtt szaggatom széllyel az én gyönyörködésimnek gyalázatos bitangolóját; és útálatos dögtestét még azon reszketve hagyom prédául a'

600 hollóknak: és ő néki, ha talám sebesebben fog az árnyékok'
tartományja felé ügetni, társává fog téged tenni az én
bosszúállásom.

Az érzi meg mélyen kegyetlenségemet,
A'ki kegyetlenül meg vetett engemet;
605 'S mérges kezem közül maga
A' könnyörgő
A' mennydörgő
Ég is ki nem ragadja.

TITIRUS *egyedül.* Mindég okosabb hallgatni. Most is lám
610 millyen vigyázatlanul szólottam! De ki hitte volna, hogy
Orlándó szeresse Angélikát? Lám mitsoda szörnyű indú-
latoknak atyja a' szerelem! Tapasztalatlan fiatalkák, kik
játsszatok az ő nyilaival, az ő tüzeivel, ti még nem tudjátok,
615 miként bánik Ámor az ő jobbágyival. Fussatok, ah igen is
fussatok ama' ketsegtető tekintetektől, ama' tsalfa indú-
latoktól. Titeket azokba a' hajfűrtökbe rab-bilintsek vár-
nak, és azokba a' szemekbe vagy rabság vagy halál.

Ne kívánjon szerelmes lenni,
Édes kint magára venni,
620 A' kit még semmi tör
Szívébe nem gyötör.
Majd hijjába söhajtgattok,
Mikor nem szabadúlhattok
Abból, a' mi tör.

625 *Likóris, és Tirzis.*

TIRZIS Isten hozzád, Likóris, Isten hozzád, hadd menjek én
most oda, a' hol engemet vár Medóró az ő Angélikájával.
LIKÓRIS Óh Istenem, te el mégy: 's nem szánsz engem itt
hagyni?

630 TIRZIS Ah vallyon sajnállak é, azt egyedül te tudod, kedvesem;
de nem soká fogok én ott késni: tsak az erdőből vezessem ki
a' szökevény szeretőket, virradtakor a' szép Likórishoz
vissza jövök.

LIKÓRIS Ah ne bosszantsd, kintsem, többé ilyen gyanakodá-
635 sokkal az én húségemet.

TIRZIS Én örömet nem félnék, de te nagyon kellemetes szép
vagy, én meg nagyon szerető.

LIKÓRIS Leg alább, míg a' szerentse távol vét tőlem, hidd addig,
hogy szeretlek.

640 TIRZIS Egyeben a' te ábrázaton kívül, se közel se távol,
nem útaznak az én gondolatim.

Lábam most távol megy, kintsem,
Kedves tekintetedtől,
De azért lelkem soha sem
645 Válhatik el lelkedtől.
Ennek minden tiszteit
Bé tölti szívembe itt
Indúlatom, reménységem,
És kellemetes hűségem.

650 *Angélika, és Medóró*

ANGÉLIKA Fussunk, szép bálványom, az Orlandó' haragja
elől: ebbe a' borzasztó éjbe el-rejt minket Ámor, és ebbe lesz
kalaúzunk.

655 MEDÓRÓ Fussunk a' hová néked tetszik, gyönyörű fényem:
mert a' tsendes éj, és a' homályos tserék nem tsinálhatnak
én bennem borzadást, ha te véled vagyok.

ANGÉLIKA Ez a' tzondor köntös, a' mellyben együgyűbben
és ékebben tündöklik a' te tekinteted, talám gyenge olda-
660 lodnak kellemetlen tereh. De túrd el azt, kintsem, túrd el,
és ezt az alkalmatlan nyűgöt áldozd fel a' te bátorságba
lételednek, az én nyűgodalmomnak.

MEDÓRÓ Nagyon tsekély próbája az, óh kedvesem, a' mit
nékem parantsolsz, az én szerelmemnek. Mondd nékem hogy,
a' mezítelen fegyvereknek rettenthetetlenül vessem elejekbe
665 az én mellyemet, mondd hogy kész akartva tegyem ki
magamat áldozatul a' fenevadak' dühösségének, mondd
nékem, hogy haljak meg: mert ha te parantsolod azt nékem,
kedves fog lenni előttem a' halál.

ANGÉLIKA Isten mentsen meg tsak a' meggondolásától is az
670 ilyen rettentő dolognak; kívánom, hogy te élj, de hogy
érettem élj. Nem látod az eget, melly szívesen mosolyog
a' mi szerelmünkre? Imé a' habok közül ki bűván a' fejér
hóld meg világítja rezgő sűgárrival az eget, 's végre az erdő-
nek szövevényes gallyain bújkálva általhatván felénk jön,
675 hogy bizonytalan lépésinket igazgassa.

MEDÓRÓ Ha az ő nyájas ortzájának fényjét bé nem fogja valamely alkalmatlan köd, az ő nedves világával édes kísérője fog lenni a' mi bújosásainknak.

680 Te a' setétellő
Árnyékot kedvellő
Szép Istenasszony, jöjj fel;
Ez sok veszedelmet
Kerülő szerelmet
Vezesd tiszta fényeddel.
685 Tündökölj az égbe
Egész fényességbe,
És azt köd ne fogja el,
Mint mikor ingetlen
Játszál esméretlen
690 Pásztorod' szépségével.

ANGÉLIKA Menjünk, Medóró, menjünk; magad tudod, hogy betsések mi ránk nézve a' szempillantások, 's te énnékem olly kedves vagy, hogy én félttem magamat. Minden árnyéknak látására mintha valamely fenevadat szemlélnék ki
695 jönni az erdőből; vagy mintha Orlandó ütne te read, és téged, lelkem el szakasztana én tőlem. 'S bár egyébtől nem félek is, félek attól, ne talám maga a' levegő minden ágon egy-egy elállóját rejtegeti az én bálványomnak.

700 MEDÓRÓ Hanem Tirzist még sem látom, 's pedig ha ő el nem jön, ki fogja nekünk az esméretlen útát meg mutatni?

ANGÉLIKA Lassan menjünk, hogy el érjen bennünket, meg lehet, hogy ő minket meg előzván annál a' forrásnál vár, melly a' repkény halomról tsergedez le felé.

705 MEDÓRÓ Tehát Isten hozzátok kedves erdők; rám nézve boldog erdők: most hogy el hagylak titeket, milyen belső fájdalmat érez az én szívem!

ANGÉLIKA Szerentsés barlangok Isten hozzátok; nem, mert bizony nem vethetem én felétek szárazon az én szemeimet. Ti bennetek akarták az Istenek, hogy származzon az én szerelmem: leg alább hát tartásátok meg üreges kebeletekben azokkal a' betűkkel, a' mellyeket saját kezem vésett a' ti köveitekben, az én szerelmemnek emlékezetit.

715 Én azt mondom a' barlangnak, Isten hozzád,
De annak meg kondúlt gyomra,
Úgy hallom, hogy siralmomra

Vissza megint hármás Isten-hozzádót ád,
Sóhajtok, 's a' fákról újabb sóhajtással
Térül vissza Zefír gyakor fordulással.

720 ORLÁNDÓ *egyedül*. Hol vagyok? Ki visz engemet? Ezek, a'
mellyeket én mérészül tapodok, az Avernusnak torkolatjai é,
vagy a' tsillagok? Ezek a' lármás fergetegek, a' mellyek
körülottem keringenek, nem az Otzeán' halálos leányi é?
Igen, igen, az Otzeán' habjai ezek. Ni az Eufrates és Tigris,
725 melly félelmesen és tünnyán állapodik meg az én dühösségem
előtt! — Óh Isten, mitsoda szó, óh Isten mitsoda folytogató
hangzatok! Angélika, és Medóró szeretők és mátkák.
— Istenek, barbarus Istenek! Angélika, hol van, miért
rejt el magát? Adjátok vissza ötet Orlandónak, vagy én
730 meg bosszankodván egy tsapásommal az eget sarkából ki
buktatom. Öszve forgatom annak minden kerekégeit, a'
világból egy széllyelhányt omladékot tsinálok, meg fosztom
futásoktól a' tsillagokat, és a' napnak ki tépem minden
súgárait. — Boldogtalan, mit mondtam? Nyomorúlt fejem,
735 mit gondoltam? Az ég ellen! az Istenek ellen! Karomat!
kardomat! Kegyetlen szerelem, háládatlan leány, és bolond
Orlandó! Ugyan hagyjatok békével, mit kívántok tőlem,
gonosz tsillagzatok? Ah igen is, jól értelek benneteket,
azok a' vérengző mennykövek, azok a' szerentsétlen Üstö-
740 kösök, az ég' haragjának kegyetlen hírmondói. Menjetek el,
én az ő haragjának tellesítője lések. Kívánja hogy én ki
tekerjem torkomból a' nyelvemet? Vagy hogy én fegyve-
remmel nyissak utat az én fájdalmas lelkemnek? Azt
örömmel véghez viszem. Óhajtja hogy én meg haljak?
Orlandó meg fog halni. Elég ez néktek?

745 Mit kívántok életemben,
Rémitő tsillagok, tőlem?
Mi több ha már mellyemben
A' poklokat érzem? — —

750 De mitsoda jóltévő tsillagzat tündöklük én reám az éj' borzasztó
homályjába? Ki adja vissza nékem a' békeséget? Ah
igen is, te vagy szívem Angélika: de te rettegsz? jöszte,
jöszte, hová futsz? Többé reád, kedvesem, nem bosszan-
kodom; Jöszte, jöszte vissza, szeress ismét engemet, 's
meg botsátok tenéked.

Ti gyengéded szelletek,
Mellyek fúvtok körültem,
Hallgassatok, szűnjetek,
Jön már vissza kedvesem.

DOCTORANDUS

[MOLIÈRE]

[1799.]

[PRAESES]

Virtuosus fő Doktorok
Medicine Professorok
Kik concurráltak itt
'S ti más rendű Uraságok
5 Kik a' Facultás praescriptumit
Hívonn exsequáljátok,
Borbélyok, Patikárosok
Sok betsületet, sok Siklust,
Jó Napot, jó appetitust.
10 Nem tudok bölts Compania
'S egész tudós Frequentia,
Eléggé bámúlni rajta
Millyen finum inventio
Az Orvosi Professio
15 Melly gyönyörű melly drága Portéka
Az az áldott Medicina
Melly tsupán pusztá nevével
Tsuda tévő erővel
Annyi sok időtől fogva
20 Táplál bőv gazdagságba
Annyi embert a' Világba.
Mindenütt a'hol járkálunk
Ezer tisztelőt találunk
Mind a' köz Nép mind a' Nagy Urak,
25 Egész belénk bolondúltak.
Mind az Világ ohajtván Retzipéinket
Isten gyanánt tekint minket.
A' Királyok és a' Printzek
A' mi Facultásunk fékjére kerültek.
30 Azért szükség lennünk olyan okosok[na]k
Vigyázóknak és accurátusoknak
Hogy mindég azon iparkodjunk
Hogy benneteket meghagyjunk

35 Ebbe a' betsületbe Creditbe 's Keresetbe.
És reá vigyázzunk hogy bé ne fogadjunk
A' mi érdemes rendünkbe
Tsak habilis Personákat
És a' kikkel méltánn bé rakjunk
Minden betses Vacantiákat.
40 Ez oka, hogy most egybe gyűltetek
És jól tudom, hogy fel letek
Eggy Orvosi méltó Subjectumot
Ama bólts emberb[e], kit szemlélték amott
Kit általadok az orvosi dolgoknak
45 Minden részéből [me]g visgálni
És lelkesenn [me]g examinálni
A' ti Capátzítástoknak:

[PRIMUS DOCTOR]

Engedelmével az Úrnak
'S mind e' tudós Doctoroknak
50 És tanúlt Assessoroknak. —
A' bólts Baccellierustól,
Kit tisztelek meritumból
Annak kérdem okát primum in omnium
Mért hoz álmot az opium?

[BACCELLIERUS]

55 Tőlöm a' Tudos Doctor Úr
Annak kérdi okát primum in omnium
Mért hoz álmot az opium.
Erre így felelni
Hogy ő benne lelni
60 Álomhozó erőt
Melly a' szívét és főt
El tudja altatni

[CHORUS]

Jól van jól van jól van [me]g felelve
Méltó méltó ő Kegyelme
65 Ebb' a' mi tudós Rendünkbe.

[II. DOCTOR]

Mondja meg nékem a' Dominus Praetendens
Annak okát a priori et evidens
Mért a' Rabarbara és Széna
Tőlünk mindég van ordinálva
70 Hogy purgálják ki mind a' két bilist
Ha meg mondja ugy tartom mint habilist.

[BACCELLIERIUS]

A' Doctor Úr tőlem ki vagyok Praetendens
Annak okát kérdi a' priori et evidens
Hogy a' Rhab. [stb.]
75 Erre így felelni
Hogy azokb[a] lelni
Ki expurgáló vist,
Melly mind a' két bilist
Ki tudja üríteni.

[CHORUS]

[Jól van stb.]

[III. DOCTOR]

80 A feleletekből ki tetszik már penitus
Hogy ez a' jeles ember Baccellierus
Nem töltötte idejét ostáblával
Sem Billiárddal és Pipával.
De fejtse meg hogy a' furfur macrumot 's parvum lacot
85 Az érvágást és a' laxativákat
Mért mondják a' Doctorok Idola Medicorumnak
És pontus Asinorumnak?
Ha ugyan a Praeses Urnál kedvet találunk
Hogy illy szabadon censálunk
90 'S pariter a' Doctor Uraknál
És minden rendű érdemes halgatóknál.

[BACCELLIERUS]

Tőlem a Doctor Úr azt censeálja.
Mint Crysologus, az az a' ki az aranyat vizsgálja
Hogy a' parvum lakot és furfur macrumot
95 Az érverés vágást és laxativumot
Miért mondják a' Doctorok Idola Medicorumnak
És pontus Asinorumnak.
Erre így felelek
Hogy ezeknek rendelésébe n[em] nagy tudományt lelek,
100 És hogy ezen négy dologból kaparhat
Minden Doctor elég Tallért és Kőrmötzi aranyat.

[CHORUS]

[Jól van stb.]

[IV. DOCTOR]

Engedelmet kérvén Praeses Úrtól
Ezen tudós Facultástól
És itt a' mi Aktáinkból
105 Tanuló Kompániától
Kérdem tőled tudos Baccelliere,
Férjfiba 's asszonyba
Mellyik az orvosnak legjobb szere
A' mit vizi korságba
110 Gutta ütésbe nehéz nyavályába
Sárgaságba és farsábába
Jó volna rendelni?

[BACCELLIERUS]

Elsőbe kristélyt adni
Azután eret vágni
115 Utóljára purgálni.

[V. DOCTOR]

Ha h[ogy] jónak látszik a' Préses Úrnak
A' tudos facultásnak
És ezen Kompániának
120 Tudós Baccelliere ezt fogom kérdezni
Millyen szereket gondolsz a' Kolyikások[na]k
Hideglelősöknek eticusoknak
Maniacusok[na]k nephr[eticusoknak] phreneti[cusoknak]
Ördögösöknek Melancholi[cusoknak]
125 Astmaticusoknak, és pulmonicusok[na]k
Köhögösök[ne]k náthások[na]k
Guttosusok[na]k latrusok[na]k és rognosusok[na]k
Az Apostémáb.[a] seb[e]kb.[e] és fekélyekb.[e]
Minden vágásokb.[a] és törésekb.[e]
Legjobbakk[na]k lenni ?

[BACCELLIERUS]

[Elsőbe stb.]

[CHORUS]

[Jól van stb.]

[VI. DOCTOR]

130 Engedelmével a' tiszteletes Praesesnek
Hippocrates gyermekinek
És a' minket bámúló egész Gyülekezetnek
Azt kérdem tőled bátor Baccelliere
Somogy V[ár]megyének érdemes embere
135 Hogy vakoknak némáknak siketeknek
Sebeseknek sántáknak és m[inde]n betegeknek
Vaktetűről pestisről fogfájásról megveszésről
Mitsoda orvosságokat
Szükséges rendelni

[BACCELLIERUS]

[Elsőbe stb.]

[CHORUS]

[Jól van stb.]

[VII. DOCTOR]

140 Ezen betegségek felett
Baccellierus Úr mirabilis beszédet tett
De ha terhére n[em] lések a' Préses Úrnak
Ezen tudós facultásnak
És az egész tisztelendő
145 Fülelő Companiának
Ezt a' kérdést teszem fel ha rám halgat
Eggy Patiensemét
Ki hozzám tegnap érkezett
Igen kemény hideg leli
150 A' feje is szokott fájni
És még a' lépe is vagy mi?
Igen nehéz a' túdeje
'S nem jól jár a' lélekzete
Felelj nékem már most erre
155 Tudós Bacelliere
Mit szükség tsinálni?

[BACCELLIERUS]

[Elsőbe stb.]

[IDEM DOCTOR]

De ha a betegség
Meg átalkodván még
Nem akar gyógyúlni
160 Mit szükség tsinálni?

[BACCELLIERUS]

[Elsőbe stb.]

[CHORUS]

[Jól van stb.]

[PRAESES]

Esküszöl h[ogy] omnes leges
A' mit a bölts Facultás tesz,
Observálsz és hív lesz hozzá?

[BACCELLIERUS]

Esküszöm rá.

[PRAESES]

165 A' Sénior rendelésén
Megnyugszol jó 's rosz intésén?

[BACCELLIERUS]

Esküszöm én.

[PRAESES]

Én is hát e' tisztelettel
És ésszel telyes Süveggel
170 Adok néked és ajánlok
Arra telyes szabadságot
Hogy vagdald, mesd
Köppölyözhesd
Kristélyezhesd
175 Szaggasd töresd
És megölhesd
Impune m[in]d a' világot.

CULTURA

VÍG JÁTÉK

1799.

JÁDSZÓ SZEMÉLLYEK

LEHELFI Magyar Gavallér *Gaál Antal*

FENEKES Ennek Inassa *Veres András*

TISZTES Öreg Uri ember *Gentsi István*

⁵ PETRONELLA Ennek Leánya *Ágoston János*

FIRKÁSZ Ennek Secretariussa *Mikolai József*

POFÓK Ennek Udvari Gazdája *Nárai Dániel*

KANAKÚZ Béresse *Nagy Ferentz*

SZÁSZLAKI Németes Gavallér *Csóbor Moises*

¹⁰ CONRAD SZELEPURDI Ennek Inassa *Szilágyi Eneás*

ÁBRAHÁM Zsibvásáros Zsidó *Horváth József*

Történik a' Játék a' Tisztes Úr' Kastélyábann.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Lehelfi és Fenekes.

- LEHELFI Eb hiszi nékem hijjába is mondod, nem olyan könnyen áll az az öreg Tisztes Urnál
- 15 FENEKES No én pedig bizonyosan ott hallottam és ezt el is hiheti az Úr, nékem a' Jantsi Kotsis beszélte, annak meg a' Kukta mondta, a' Kuktának meg a' Szakáts, annak pedig a' Szeretője a' Szoba Leány, a' pedig hallotta az öreg Guvernantnétól mikor a' Kávét beadta. no már ennyi sok szép
- 20 tanubizonyságnak tsak adhat hitelt az Ur.
- LEHELFI Ah derék Tanubizonyságok !
- FENEKES Már a' millyenek én külömbekkel nem udvarolhatok, az Ur jobban bele ereszkedhetik a' belső Tanács dolgaiba.
- 25 De én elmerem mondani, hogy a' szép Petronella, a' Tisztes Ur Kis Asszonya másé nem lehet, vagy az uré vagy — vagy — —
- LEHELFI Mit vagy ?
- FENEKES Vagy az enyim.
- 30 LEHELFI Kéne é? Lám a' Pizskos Dömötör. De mond hát mit hallottál az udvarba.
- FENEKES Mind öszve ebből áll hogy a Tisztes Ur az Urat mód nélkül kedvelli, a' Kis Asszony nem külömben és tsak azt várja, hogy a' dolog ideje muljék el mindjárt nem hallasztja
- 35 tovább a' Kis Asszony felől való választ
- LEHELFI De mitsoda választ ?
- FENEKES Akkor által adja ötet az Úrnak, nagy Lakodalmat üttet és mint Kedves vejének egy darab jószágát által adja Bezzeg Urak leszünk akkor !
- 40 LEHELFI A' jó volna. De most elég, éppen kinn áll Firkász Uram az öreg Ur Secretariussa

MÁSODIK JELENÉS

Firkász és az elébbeniek

- FIRKÁSZ Ah alázatos szolgája az Urnak, szerentsés jó napot kívánok — éppen vártt vendég az Úr nállunk. — Tsak meg-
45 tetszik a Cultus ember.
- LEHELFI Jó napot kívánok Secretarius Uram[na]k örülök hogy mindeg illyen víg ortzával láthatom.
- FIRKÁSZ Mondom tsak [me]gtetszik a' Cultus ember pro 1° Csak ugyan eljött hozzánk az Ur pro 2° mint meg ígérte pro
50 3° nem vetett meg bennünket — No ez már Cultura.
- LEHELFI Itthon van é az Öreg Ur.
- FIRKÁSZ Szolgálátjára — ő mint Cultus ember nem szokott igen sokat hivalkodni pro 1mo az *iró szobában*. pro 2° a *Bibliothecá-*
55 *b[an]* pro 3° a' Jozzága körül szokott rend szerént láttatni és ez már fő Cultura
- LEHELFI Hát a' Kis Asszonyt lehet szerentsém itthonn tisztelni
- FIRKÁSZ A Kis Asszony igaz Culta személy lévén, nem szokott ide 's tova portyászni, flangerozni, itthonn is talál idő töltést, pro 1mo A házi foglalatosságban, pro 2° A' Himvar-
60 rásban, pro 3° az olvasásban, és ez már Cultura.
- LEHELFI Az igaz hogy ez cultura és ez minél ritkébb, annál szebb valamely személyben. Hanem én az öreg Urhoz akarok bé menni, mellyik szobába udvarolhatok?
- FIRKÁSZ Denique most az öreg Ur éppen odale van a' selyem
65 bogaraknál; mert deniq[ue] ezen gazdaság' nemében supra modum gyönyörködik. Hanem addig is méltóztasson az Ur a' Kis Asszonkához bésétálni. Cultusembernek szép distrac-
tioja esik azzal az ártatlannal. Itt van a' maga szobájába
- LEHELFI Szerentsémnek tartom. — Ajánlom magamat.
- 70 FIRKÁSZ Me recomendo igaz szolgája az Ur[na]k.

HARMADIK JELENÉS

Lehelfi és Petronella.

- LEHELFI Alázatos szolgája a' Kis Asszonnak, mivel tetszik magát mulatni?
- PETRONELLA Örülök jelenlétén édes Ur tessék magát meg alázni.
- 75 LEHELFI Csókolom kezeit — Talám valami bajja esett annak a muzsikának?

- PÉTRONELLA Egyéb nem esett Kedves Ur hanem némely hurjai megtágtáltak mivel már régolta nem volt a' kezemben 's nem is érkeztem reá. — Az a gyönyörű Uranja annyira magához vont minden üres oráimat. — Ki kérem az Úrtól a' 4^{ik} kötettyét is.
- 80 LEHELFI Sajnálom hogy vele nem kedveskedhetem a' Kis Asszony[na]k; mert az a' szép nemnek pallérozására czélozó munka is arra jutott a' mire minden jó szándékok magyar országban. In specie a' magyar Theatrum.
- 85 PETRONELLA Oh a' bizony nagy kár Kedves Ur, most is szeretnék Comediáb[a] lenni, mert a' játékok a' szivet jobbá, az elmét nemesebbé s a' gustust finumabbá teszik, ezt én mind tsupa olvasás közben is érzem.
- 90 LEHELFI Eppen Bajomb[a] létemb[e] hallám hogy az examen alkalmatosságával Csurgón is játszottak Comediát, és ha annak egyéb haszna nem volna is legalább a' nevendékeket rá szoktatja a közönséges helyen való eleven beszédre, a' melytől pedig sok függ; hallom hogy tetszett is minden
- 95 jelenlevő Urak[na]k ez a' feltétel; én magam is sajnálom hogy ott nem lehettem.
- PETR[ONELLA] Szeretném látni, ha valakitől meg nyerhetném.
- LEHELFI Reménylem én megkapom most Caniculakor 's szolgálhatok vele a' Kis Asszonymak. Mostan pedig egy szép
- 100 Romant hoztam, a' neve Natur und Libe, és egy versetskét amaz esmeretes notára, mellyet a' minap estve az öreg Ur előtt dallottunk a' Filegoriáb[a].
- PETR[ONELLA] Ha emlékezem ez az. *(üti a Clavirt.)*
- LEHELFI Az az éppen az rigtig arra van ez a' vers és pedig a'
- 105 német Rithmus és lábak szerént, ha terhére nemlesz a' Kis Asszonnak próbáljuk elmondani.
- PETRO[NELLA] Én is most próbáltam edgyet tanulni a' Siller tolvajiból, ott ez a' vers vagyon reája. Esz kamen Draj starke kerl sat. De énnékem egy magyar verset is irtt erre
- 110 egy Ifju ur tessék meg halgatni, mondhatom szép. *A' szerentse tsak játszik.*
- LEHELFI Ah bizony gyönyörű! és az én szivemb[e] édesen jár; kiváltt a' Kis Asszonymak szép ajaki közzül.
- PETRO[NELLA] Köszönöm az Ur udvariságának.

115 *Tisztes, Firkász és az előbbiek.*

TISZTES Nó nó tsak többet lássam én meg az olyan dolgot, megrakatom a bőrtöket, dolog idején, fényes nappal heverni, alunni, éppen bizon, bezzeg nem alusztok ördög szánkáz-
 120 zom meg benneteket, mikor Vasárnap a' Kortsmára kell menni, jok vattok fel venni a' fizetést; de a' dolog ugy se kell egyiteknek is, mint a' cigánnak a' szántás, Te Kotsis! meregess vizet a' Leánynak a' kertben, a' Jantsi Szolga itasson, a' Ferko pedig és az Istok igazítsák meg a' Félszer allyát; már az illyet nem kéne én töllem várni. Pófoknak a'
 125 Gazdának mondjátok meg hogy méressen örteni való tiszta búzát, kiki munka után lásson. Firkász! hát maga mit tsinál?

FIRKÁSZ Asservitio D[omi]ne Spectabilis, semmit sem.

TISZTES Hát le vannak petsételve azok a' levelek?

130 FIRKÁSZ Le D[omi]ne Spectabilis és jó hogy levagynak mert pro 1° már expediáltam is pro 2° meg mutattam, hogy én a hivatalomba nem éppen incultus vagyok pro 3° Külömben is itten van Lehelfi ur és most precise a' Kis Asszonnál van.

TISZTES Ugyan ugy é? 'S itten van Lehelfi Uram?

135 FIRKÁSZ Külömben sem D[omi]ne Spectabilis.

TISZTES Isten hozta Isten hozta édes Lehelfi Uram az Urat, ma mindég vártam de hálá Istennek hogy meglátogatott bennünket. — Mi ujság a' gyűlésen?

140 LEHELFI Sajnálom hogy semmi olyas különössel nem tisztelkedtem, külömben is a' nevezetes dolgok már tudva vagynak.

TISZTES Üljön le édes Lehelfi Uram. — Adjatok nékem egy széket, igen elfáradtam — azok az átkozott tselédek, ha tsak magam köztök nem forgok egy keresztül szalmát se tesznek.

145 (*:Lehelfi tesz széket a' Tisztes alá.:*)

PETR[ONELLA] Ah kérem kedvezzen az Ur magának — ne fárassza magát, az az én kötelességem.

150 LEHELFI A' Te[kin]t[e]tes Ur megérdemli hogy én ebbe is megmutassam tiszteletemet; A Kis Asszony is megérdemli, hogy vendég létemre is megkiméllyem. —

TISZTES Köszönöm édes Lehelfi Uram köszönöm, az Ur egy Cultus ember, én az Urat szeretem, az Ur diszére tudna lenni az én szegény házamnak. Már gyakran beszéltük a' Leányommal, hogy az Ur egy betsületes egy csinos magyar. És én

- 155 mondtam is néki, hogy én néki olyan barátot szeretnék. —
 Ő is az Urat tiszteli. — Járt é valaha az Ur a' nagyvilágba.
 LEHELFI Jártam hogy megismerhessem, meg esmértem 's az
 olta kerülöm nem kevésbé veszedelmes az a' szívnek, a' böl-
 tsességnek, sőt a nemzeti Charakternek, mint a' porban szeny-
 160 nyeződő alatsónyság. —
 FIRKÁSZ És így az nem Cultura?
 TISZTES Hát külső országra volt é ki és meddig?
 LEHELFI Voltam Bétsig, voltam Lengyel Országig, voltam bé
 Erdélyig és erre a Dalmatiai Tengerig, és így hazám szom-
 165 szédságát esmerem, tsak azt bánom hogy a' Török földén
 nem voltam.
 FIRKÁSZ Már annyi helyen forgolódni Cultura.
 TISZTES Egy Tudós és okos Hazafinak, nem tsak szép, hanem
 szükséges is a' határos nemzeteket ismerni. Legelső dolog
 170 pedig a' maga házának esmerése mert a' ki a' maga házát
 sem tudja hogy áll, mi gondja annak a' más házára?
 LEHELFI Hazámnak nagyobb és nevezetesebb részét esmerem a'
 többit a' föld, a' statusok' a' történetek írásából Delisantz
 nélkül is összejártam.
 175 TISZTES Azt elhiszem.
 PETR[ONELLA] Ah ha hallotta volna édes Uram Atyám, nékem
 is milyen szépeket beszéltt.

ÖTÖDIK JELENÉS

Abrahám és Pofók

- ABRAHÁM Van é valami eladó?
 180 POFÓK Van van jöszte be zsidó. Héjj Legények hozzátok elő
 azt a' nyúlbürt.
 ABRAHÁM Jó napokat agyon Isthén khennek.
 POFÓK Isten hozott Szomszid no itt van a gyönyörúséges szíp
 nyúl búr.
 185 ABRAHÁM Hadd lám — gyhönyörúséges szíp nyúl phúr — khár
 az khed mondani Szomszid hiszen phüdös — üm. — —
 POFÓK Büdös az apád halála tsak szaga van, a búr tsak búr tu-
 dom én, hijjába — tudom majd бүdössebb lessz nállad.
 ABR[AHÁM] Mi thalálta khedet Szhomszid, hiszen tshupa rongy
 190 khapatth és a' szhüre is megy.
 POFÓK Hiszen szette vette a' Te[kin]t[e]tes Kis Asszon neve
 napjára lötték a' napokb[a] mit gyalázod az ember jöszágát?

ABRAHÁM No hát hogy ahgya khed Szhomszid?

POFÓK Mit adsz értte?

195 ABRAHÁM Hogy ahgya khed hithván jószág hithván pharthékha, tsak a' khed khedvéért veszem megh, hogyh khed emperséges embher (: *veregeti a' Pofok vállát* :)

POFÓK Annyi mind a' vidd el azért a' 4 garasért, osztán máskor is kerülly be hozzánk.

200 ABRAHÁM Hányir monda khed?

POFÓK Mondom adgy irtte 4 garast osztán vidd el Isten hírvél — az Isten áldjon [me]g vele.

ABRAHÁM Ej Szhomszed Uram khed jó ember régen eshmerem mhár khedet 4 krajcárt adok érte.

205 POFÓK Vesztél volna az országodban te szakállos pogány, ha lehetne a' szemét is ki tsalnád a' Körösztnének, mire tartod a' lelkedet?; hogy az ember jószágáért tsak harmada árat sem akarsz [me]g ígérni. Ugy megérne egy huszast mint egy krajcárt, ha a Pámpám Kutya egy kitsit meg nem szaggatta volna a' podiumon mig az Isten Házában voltunk ugy szolván. Dejszen a' szőre ugy is meg van ugy szolván.

ABR[AHÁM] Hán biz ugyh szholván tsak irha leszz belöle ün.

POFÓK Te Zsidó! azt mondják hogy ti a' nyúl bürt selyem kalap-

215 nak szeditek, nó nézd meg most ha van szemed, kitelik ebből 2 selyem kalapis pedig egy selyem kalapot 4—5 máriáson is alig vehet meg az ember, mitsoda szörnyű nyereség már az ugy szolván az Isten elpusztit benneteket ugy szolván azért a nagy huza vonáért.

ABR[AHÁM] Khed nekhem ne paphollyon négy krajcárt adhok

220 értte azért a' hitvánsághirt — nó 5 krajcárt, hogy hjába ne jötthem, ha khell, khell, ha nem khell szhent a bhikességh.

POFÓK Eddh meg az öt krajcárodát ugy szóllván nem tsuda, hogy az Abrahám rongyos maradikát ugy szolván annyira nyomja az Ur átka ki tsalnátok a Keresztyén szemit ha

225 lehetne. Te Jebuzeus: te pogány.

ABRAHÁM Phogány? hüm Phogány, mhír mondgya khed azt nekhem? nem vagyhok én Phogány, betsületes Zshidó ember vagykh én, Phogány khed ha nékem mondja.

Kanakúz és az előbbiek.

- 230 KANAKÚZ De már azt tsakugyan e nem Szenvenném ám az Apádnak is hohár tsikozta toprongyos Zsidaja még te pogánnak mondog az én Gazdám, hogy a Kirisztus vergyön mög iszön igaz Réformatus Kálomista Köröosztény embör a' — még is azt mered te mondani hogy pogány te — te,
- 235 gazduram üssem? (:a' melyén [me]g fogja kaput rokját:.)
 POFÓK Nem bánom én a' Fránya kopozza meg ugy szollván, ha mingyárt a' lábad szárához véred is, kevesebb lessz egy pogányal.
- KANAKÚZ Ki hát az a pogán te veszett óráju te? (:megrázza ruhájánál fogva:.)
- 240 ABR[AHÁM] Eregy the gyilkhos tholvaj bizony thán the vagyh a' Phihó. (:Pihó akkori híres zsidány:.)
 KANAK[ÚZ] Khi hát az a pogány te veszett óráju te?
 ABR[AHÁM] Nem mehetsz dolgodra? most akadtál magyhar
- 245 gyerekkre, huntzfut, selma, (:taszítja a' Zsidó Kanakúzt:.)
 KANAKÚZ Még te volnál a' magyar gyerök te Kirisztus Ketskéje te (:rázza a szakállát:.)
 ABRAHÁM Hagyh békhét the khurvanyád, akhasztofára való, majd megh mondom a' Tekhintetes Urnak, Lodulj pokhilba.
- 250 KANAK[ÚZ] Még az anyámat szidgya Gazduram meg holt már a' te pokol töltelékje minek ásd föl a sirbol. — Agyonverem Gazduram! (:rángatja:.)
 POFÓK Üss rá egy keservest, azután ugy szolván botsásd el békével. (:Kanakúz a' Zsidóra ráüt egy farkós bottal:.)
- 255 ABRAHÁM Vejmir! Vej mir! jeö jeö!! Szomszid Uram adja khed az a nyul phür itth a' nigy garas szhip pinzt adokh.
 POFÓK Nekem nem kell, se pénzed se magad, most mindjárt a Kuttyákat is rád huszítom. Bankót annál ugyé azt is ti fondáltátok, most már a' jó lelkü Keresztyén ember nem is élhet miatta.
- 260 KANAK[ÚZ] Hej Balatony, Duna, Tisza, Dráva, Lompos, Csám-pás, tépjétek széllyel a' hitetlen Lelkét a' Zsidájának (:ekkor a derekát által fogta a' Zsidónak:.)
 ABRAHÁM Phü the phüdös, háj fészek phü the meny el phü the
- 265 püdös szalonna Kheresztyén szagu (:rá pök:) dhisznó nem ember.

Firkász és az elébbiek.

- FIRKÁSZ 'S denique mitsoda tsunya lárma az, majd az egész
 270 Kastély egészen fenékkal felfordul, a' D[omi]nus Spectabilisnek 's uri vendégeinek incom[m]odálni 's alkalmatlankodni rudis emberekhez illik. Hát ked Gazda mér van itt? mért nem tudja tsitítani? ked is tsak olyan incultus mint a többi? mitsoda rut lárma ez?
- POFÓK Nemzetes Ifju Uram! ez a' Zsidó ugy szolván igen ember-
 275 telen, nojszen már tsak tudja az Ur millyen a' Zsidó itt izgágáskodott ugyszolván, ihon a' Kanakúz megtalálta lodi-tani; mert az annyát, mindenét öszsze horta, öszsze szidta ugy é ugy volt Kanakúz?
- KANAK[ÚZ] Hán.
- 280 ABRAHÁM Ne higye a' Thekintethes Úr, ezek megh ennék a' szegény Zsidó embert ha lehetne, én betsülettel beszollottam van é valami eladó, khértem azt a hitván nyul bürt 5 krajcáron; és még Phogánnak mondott érte a' Szomszíd Uram, pedig nem is ér többet, maga láttya a' Thekintetes Ur hiszen
 285 ballagh a' szőre. — Ez a selma pedig édes Thekintetes Uram gyilkosképpen megtámadott a' bhottyával, phedig én nem vétettem. — Khét emberen áll a' vásár — Szabad kérti, szabad tartani — nem ugy van Thekintetes Uram?
- FIRKÁSZ Consequenter a jón ki a' Species factibol, hogy Ked
 290 Pofók az edictum tolerantiale; Te pedig Kanakúz a' Jus Dominale ellen excedáltál, vagy világosabban szolván, Kend a' Zsidón dehonestatiót tett, te pedig actus maioris potentiat — no's deniq[ue] a' pedig edgyik se szabados dolog. Ugy e Kend goromba volt, Te pedig malitiosus.
- 295 POFÓK Éppen nem ugy szolván. } *egyszerre mondja mind a kettő.*
 KANAKÚZ Á, Á.
- FIRKÁSZ Denique most megmondom pro 1° A Zsidót senki többet ne merje bántani; mert a' Földes Urnak szükséges a'
 300 Zsidó, annak a' kedvéért a' magyar Jobbágyot is ki veri a' házból, mint régen az Izraëliták kedvéért ki pusztítottak a' Cananeusok pro 2° a' Zsidót 's mást akarkit is nemzetéért gyüölölni Grob magyarság; ugyanezt pedig a' vallásért tselekedni, intolerans bigottság és az edgyik sem cultura 3° Ki szedne majd rongyos mentét, nyul bört, ringvet, rongyot,
 305 kotzot, kendert s at. ha ez a' nekünk elmulthatatlanul szükséges ez Izraelitaság nem szedne. Denique most menjen el

kend Abrahám, vigye elkend a' nyul bört is egy pénz nélkül.
Igaz hát a' pipám holvan?

310 **ABRAHÁM** Már megvan ezüstözve Thekintetes Uram, ollyh
fhain munkát thettem rá, hogy Bétshbe se tennének már
különbet. Dél után elhozom, egyh phár csomo Bhasa dho-
hánt is kheszithettem a' Thekintetes Ur számára tsak éppen
kherem édes Thekintetes Uram szoljon ez öreg Úrral,
315 szolgállyon abba a' kazán dolgába. Kérem aláhathosan
empherséghemre fogadom, Isthenüttseg nem hagyom hij-
jába az Úrnak.

FIRKÁSZ Meg lessz minden meg, ne féljen Kend Abrahám.
ABR[AHÁM] Azh Isthen áhlgya megh az Úhrat, — jo appeti-
thust kihvánok. —

320 **FIRKÁSZ** Servus.

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Tisztes és Pofók.

TISZTES Éppen ugy kell, magam is ollyan moddal szeretem. —

Hát az a' borju le van é már vágva a' mint parantsoltam.
POFÓK Le vagyon Te[kin]t[e]tes Uram: igen is hogy le vagyon,
325 ugyan gyönyörű húsa van, ugyan gyenge jószág ugy szol-
ván. —

TISZTES Halljátok! azt le kell tenni a' Jég verembe, hanem est-
vére adgy ki a' Szakátsnak belőle főzni valót is, sütni valót is.

Idegen Úrak lesznek nállam — — Érted?

330 **POFÓK** Értem ollatén állapotba.

MÁSODIK JELENÉS

Firkász és Pofók.

FIRKÁSZ Audiat Pofók! Azt a' bor hűtő réz edényt, a' nagyob-
bikat mosassa meg dörgeltesse meg, deniq[ue] az ollyan
legyen, mint a' Tükör, vendégeket várunk. Deniq[ue] láttya
335 Ked a' héség supra modum nagy, hát azt elkell készíteni pro
refrigerio animalo.

POFÓK Az is meglessz Uram ebb a' nyomba stanti pedi ugy

szolván. De meg is kérem az Urat ollatén állapotba, ki lessz a' vendégünk?

340 **FIRKÁSZ** Saltim az az ur, a'ki már kétszer meg fordultt nállunk, és most ott az alsó Vendéfgogadóba, ott az arany Kusztorába van szálva. — Cultus ember.

POFÓK Tán az a nimet ember lessz hát az ollyatén állapotba.

345 **FIRKÁSZ** Audiat nem nímet az, hanem Született magyar, tsak hogy német ruhába jár, németessen viseli magát és deniq[ue] olyan singularis delicatus hangon ejti a' magyar szót.

POFÓK Oh Fájdalom! ugy szolván, meg követem az Urat ö Kegyelme, hát ollatén állapotba mint a' Korts agár, sólomnak bagóly fia ugy szolván, hát ökeme talán szégyenl is
350 magyar lenni.

FIRKÁSZ No de audiat ezt kell ám consideratióba venni, hogy az az Ur német országon lakott cultura kedvéért 2° magát az itthon cultiváltaktól az által meg akarja distingvalni. 3° Több tudomány van a' bodros Tászlib[a] mint a' magyar
355 ingbe, a' kurta magyar haj tökfejet mutat, de ha exotica parokát teszünk rá az edgyügyüek káptalannak gondolják, a' magyar mente alig repraesentál egyebet egy kis Verbótzinél, és Husztinál, hanem a' frak involvalja a' Historiai Tudományt mind, a' Francia Caput az Természetnek egész
360 buvári esmeretét, az Anglus Iberokk, ha szár közepig ér, minden kigondolható Philosophiát, a' leg mélyebb mathesist; ha földig ér a' leg homályosabb régiségek esméretét; és kivált ha nem a' szélire vannak rakva a' gombok *Newton* v.[agy] Nyuton, Helvetius, sőt maga Cant látszik az ember előtt
365 állani.

POFÓK En azt tudom, mind értem ollatén állapotban, de meg követem azt szokták mondani, hogy a' ki oda nem viszen bizony nem is hoz az onnan. De ara a' Papra is haragszom a' ki magyar ruhába nem jár, magyarnak tartja magát
370 magyarok[na]k predikál, magyar kenyeret eszik, magyar bort iszik rá ugy szolván, mért szégyenl hát magyar ruhában jární, ollatén állapotban lévén. Megkövetem a' tsak olyan, mint ha a' magyar baglas Juhok mellett Kaputrokkos Íház állana ugy szolván

375 **FIRKÁSZ** Bizon Pofók mond ked valamit és a' bizon nem is cultura.

POFÓK Ura m mikor én a' Tisza mellett jártam mikor a' Fiamat bevittem Döbrötzömbe tsak e néztem azokat a' szép Papokat millen magyarosan jártak, pedig aszondik tul voltak azok
380 Imperiumonn is.

HARMADIK JELENÉS

Conrad és Firkász.

CONRAD Carsamadiner.

FIRKÁSZ Salveat Conrad Salveat. — Hát hol jár Conrad hol hol?

CONRAD Eben asz örek ur az Knediger her.

385 FIRKÁSZ Ugy a' D[omi]nus Spectabilisnál?

CONRAD Ja Frajlje od od.

FIRKÁSZ Et cui bono?

CONRAD Asz pizson nem tutom tessék szúr.

FIRKÁSZ Miért volt ottan miért?

390 CONRAD Ha mied? — A Ludvig Zaszlaki az én Batron diszdeli
a' Knediger her mindjárt el lesz jönni kitsin vizitre.

FIRKÁSZ Ugyan ugy é?

CONRAD Ja Frajlig — Asszolgaja.

FIRKÁSZ Servus.

NEGYEDIK JELENÉS

395 *Firkász, Pofók és Kanakúz*

FIRKÁSZ Ez a' Kanakúz alig ha most meg meg bort nem kapott
a Diabolicus.

POFÓK Bíz Uram nem mondom, hogy nem ollatén állapotban,
a' szeme is ollan menkü módon jár.

400 FIRKÁSZ Kanakúz! ittál most ugy e?

KANAKÚZ Hán.

FIRKÁSZ Bizon részeg is vagy a' mint látom.

KANAKÚZ Á, Á.

FIRKÁSZ El tudnád é hát mondani a' nótádot?

405 KANAKÚZ Hán.

FIRKÁSZ Kezd el hát.

KANAKÚZ De mölliket?

FIRKÁSZ Akármellyiket meapace.

KANAKÚZ (:Danolja:) Zsiros nyakam öleld mög

410 Édes Rozsám tsókoll mög

Hogy a Kirisztus álgyon mög

Fehér ortzád mind a'hó

Az enyimhez hasonló

Akasztó fára való.

415 POFÓK Dehát a' Rákotzi notáját tudod é?

KANAKÚZ Á, Á.

POFÓK Ej te be kár azt nem tudni, — mikor azt hallom, min-
gyárt piszeg bennem a magyar vir.!

420 FIRKÁSZ Mondgya el hát per Deum édes Pofókom mongya elked,
ugy sem hallottam ad animam miolta Pestről eljöttem.

POFÓK Biz uram én átallom ollatén állapotba vén létemre a'
dallást, a' tselédek is megítélnék ugy szolván.

FIRKÁSZ Ej tsak itt mondja sub rosa az udvaron, osztán nem is
ugy kívánom én tsak még is exempli gratia.

425 POFÓK No már az Ur kedvéért tsak még is meg tselekszem
Danolja

Haj Rákotzi, Bertséni, — Tököli

Nemzetünknek régi hires magyar vitézi

430 Hova lettek, hova mentek nemzetünknek
régí hires magyar Vitézi?

Szegény magyar níp,
mikor lessz már íp

Mert a' sasnak körme között, körme között fonnyad mint a'
Líp

435 Töredékeny, mint cserip
Szeginy magyar níp

FIRKÁSZ Excellenter, valde bene (*:egyszerre mondják:*)

440 KANAKÚZ Jaj Gazduram ne fujja ked ollan köservessen, mind-
gyár mög hasad a' szívem — De Fiscarius Uram, nem is
hallotta ám még mit tsinyál az az árva gyerök, a' ki a'
minapikba kerültt ide az udvarba az az Istok, a' tud ám
szépön borborázni, ollan szépön mögy a sorgya hogy. — —

FIRKÁSZ 'S volna abba annyi perfectió?

445 KANAKÚZ Hán bizony hogy van — elő hijjam?
FIRKÁSZ Per se

450 KANAKÚZ Istok te — Istok — Istok te — gyere má — tán most
is a' hájas kubakba kutatsz — hej ebágyából esett, maj
mőgrakom a bőrödöt gye má nó dudáll neköm most Edgyet,
mert én most bortt ittam. (*:Ez a gyermek ki állván a' platzra
rongyos Szürbe a' szür alatt tart honajja allatt egy vánkost a'
csutsát látatlanul a' szájába fogván tilleget duda hangot, a'
több Deákok pedig közel egy rejtek házba, mondják (:harmo-
nice:) a' duda hangot:)* Kanakúz pedig Kanász tántzot jár rá.

FIRKÁSZ Bravo! Bravo!!

455 *Szászlaki, Conrad és Tisztos.*

SZÁSZLAKI Nem igaz Conrad? és ez az Ur nem ideota magyar.
— Kastélya és háza környéke tsinos és együgyü, pedig a'
magyar, minden dolgába, vagy ronda, vagy buja, és a' miatt
vagy paraszt oconomus, vagy Pankrót Gavallér.

460 CONRAD Sziszt var asz ikkasz.

SZÁSZLAKI Ille veritable — és ha látnád magát is személyesen
melly bölts, mely értelmes ember vagy a' mint *Marheze*
Buona rokka szokta mondani che szad'zo, che discreto.

CONRAD Sziszt' var asz ikkasz.

465 SZÁSZLAKI Az ő Kissasszonya (:a' mi a' magyarba sok:) min-
denképpen ki van polírozva, azt mondhatni, hogy ő maga a'
gyenge érzékenység, vagy igazábban di cert likkajt la tandres.

CONRAD Sziszt var asz ikkasz.

470 SZÁSZLAKI (:*öszvetalálkozván a' Tisztessel*;) Asszolgája az Urnak
örülök hogy van szerentsém a Te[kin]t[e]tes Urat tisztelni.

TISZTES Igaz szolgája az Urnak — tessék magát megalázni.

SZÁSZLAKI Alázatosan köszönöm — Tekintetes Uram! már más
izben is akartam mondani: ennek a' szobának minden ein-
rigtungja oly finum gustusu, hogy én miolta Bétset elhagy-
tam hasonlót nem láttam és nem gondoltam, hogy illyet
475 találjak magyar országba. Pompásabbakat hát perse találni;
de a pompa semmit se tesz széppé, hanem a' jó gustus v.[agy],
a' mint Hofrad *Sperbelfels* az én Barátom a' maga kertjéről
szokta mondani Di ges mäht nichth di pract vas di senhajt

480 mackt.

TISZTES Az egész ház készület, sőt az egész Kertem és Kasté-
lyom, azzal ditsekedhetem, hogy saját képzésem szüleménye.

SZÁSZLAKI Ha tsak a' kert nem Anglus, az épület nem olaszos,
az einrigtung nem németes, a' Konyha és ebédő nem Fran-
485 tzias, tsinos embernek mindjárt fáj a gustusa.

TISZTES Én pedig oly tzállal egyik nemzet között sem forgo-
lódtam, megtanított engem ez az oldal Szoba, melybe válo-
gatott Könyveim vagnak, és az a nagy mester, a' ki azokat
megtanította t. i. a Természet meg tanított engemet is.

490 SZÁSZLAKI Már én Tekintetes Uram annyira hozzá szoktam
azok[na]k a' tsinos nemzeteknek, minden kottümjeihez,
hogy mihelyt valami nem auslendis, vagy nem olyan mint
az auslendis, előttem kedvet nem talál. Velem a' Somogyi
Sódért, Thúri sajtot, azt az elszenvedhetetlen kövér magyar

495 kolbászt meg unatta az a fein Ah igen igen fein vestfaliali
Sonka, Helvetiai sajt és Veronai Salami. — A ketsege igen
jó hal; de minthogy magyarországi és comiz, százért sem adok
egy Scotiai heringet, vagy egy Venetiai Szardellát. A'
magyar országi halak közzül nem is szeretek egyebet az egy
500 Vizánál, de az meg is érdemli; mert 200 mértföldnyiről
emigrál hozzánk.

TISZTES Az Urnak igen igen nagy szerentséje volt a' maga
izlését külső országon ki mívelni, mit tsinál majd véle itten
közttünk, együgyű magyarok között.

505 SZÁSZLAKI Tudom én majd mit tsinállok Tekintetes Uram. Én
az udvaromban mindent, mindent külső országivá teszek.
Cselédim mind idegen nemzetűek, annál fogva pallérozottak
lesznek. Anglus Lovat, Suaitzer marhát, Spanyol Juhot,
Khinai disznót, Török Ketskét, Olasz Pujkát, Norvegiai
510 Ludat, Alexandriai Katsát, Nigritiai tyukot 's'a t. szerzek
udvaromba, a' mint ezt láttam Justitzvart Svevelhaj Lord
King Sinyor Di Caropellegrina és mossiö emigrant Deniente
érdemes és Tudós külföldi Zseniknél, kikkel utazásomban,
megbarátkozni szerentsém volt.

515 TISZTES Valójába nagy szerentse Édes Uram, de hadd kérdjek
edgyet: talám hát az ur ha Nigritiában volna, meg vetné a'
nigritiai comis tyúkokat és akkor magyar országig fírasz-
taná külföldi csibéért tyúk petzérjét.

SZÁSZLAKI Com il fo — ott a' magyar tyúk Khosarara és ritka-
520 ság lenne — De apropo hol legyen a' Kis Asszony sajnállá-
nám elszalasztani személyes tiszteletem szerentséjét.

TISZTES Azt tartom hogy most valami foglaltossága van vala-
hol, reménylem mindjárt bejön, vagy ha ugytetszik nézzük
meg a szobájába.

HATODIK JELENÉS

525 *Petronella és az elébbiek.*

TISZTES De éppen itt vagyom. — Ihol édes Leányom ajánlom
az Urat Szászlaki uramat.

SZÁSZLAKI Asszolgája a' Kis Asszony[na]k — Tresümbel Ser-
viter manzel.

530 PETRONELLA A[lá]zatos szolgája az Urnak örülök hogy ismét
van szerentsém tisztelni.

SZÁSZLAKI Mivel tetszett magát mulatni a' Kis Asszonká[na]k?

PETRONELLA A' cselédek közt tettem holmi rendelést Kedves

335 Ur — ki adtam nekik a parantsolatokat, a' kertb[en] is dolgoznak, azokat is megtekintettem, szükséges az ember szeme körülöttük; mert a' tseléd Kedves Ur tsak tseléd.

SZÁSZLAKI Ever Ever bella domicella; de nem tartja a' Kis Asszony szép nomére, uri characterére nézve kissebbségnek, a' paraszt tselédek között forgolódni? a' házi dolgokkal bajlódni? Én Kedves Kis Asszonka a' külső országokat összejártam, ottan már a' kipallérozódás olly subtilis érzésűekké tette a' nagy nevelésü Dámákat, hogy ök az ollyanoktól éppen irtoznak. Egész foglalatosságok vizit adás — vizit elfogadás, kártya, csemege, kávézás, atalantis és más Románok, a' kis Zsebbeli Bolonyai kutya 's több e' félék. Ök a' paraszt tseléddel edgyütt a' viláért se fekünnének le este és még sokkal inkább fel nem kelnének reggel a' goromba földmivelővel és mester emberrel. — Hálá a 18^{dik} Seculum végének, ki kezdenek már a' mi magyar Dámáink is a' magyar durvaságból finumodni, kezdik már követni az illyen érzékeny német és Olasz Gratziákat.

TISZTES Kövesse a' ki akarja. Tudom én meddig kell az én Leányomnak az ő nyomokba menni. Az ő anyja is az Isten nyugossza meg! egy valóságos ki pallérozódott magyar Dáma volt, nagy Grofokhoz is volt szerentsém házamnál; de mindezektól meg nyerte a' tiszteletet, neki jó szive volt és szép elméje, kellemetes gustusa. Választást tudott tenni, a' bé tsuszott kölföldi modik és szokások között, ő az ő gyermekeit is maga szoptatta és nevelte fel, nem ugy mint a mai Galant Tigrisek, mondhatom az Ur[na]k, az én Familiám nem is kortsosodott el, azt kívánom, hogy a' Leányom az ő példáját kövesse. — A' külföldi világ hadd bolondozzon.

PETR[ONELLA] Kedves Ur! én gyönyörüséget találok azokb[a] a' foglalatosságokb[a], a' mellyeket az én boldogult Asszony Anyám helyett kell végbe vinnem, és a' mellyeket az én nemem hoz magával.

SZÁSZLAKI Tehát a' mellyekre a' Kis Asszonnak természeti bestimungja van.

TISZTES Mikor pedig rá ér olvasgat, én az ő számára egy kis Bibliothekát szerzettem, szeregetek még mais, ha azt meg-unja vagy a' kertbe sétál 's szegfűjibe gyönyörködik, vagy a' muzsikához ül a' szobába, magának is másoknak is mulattságot szerez. — A' szép lélek, soha sem unja meg magát.

SZÁSZLAKI 'S tud a' Kis Asszony német vagy más idegen notákat, nem is érdemlenek a' kis Asszony drága szép ujjait azok a' Táritoppas magyar Dinum Danumok.

- PETR[ONELLA] Ha tetszik az Urnak azokkal is kedveskedhetem.
 SZÁSZLAKI Ich bitte Ich bitte. Instálom ássan.
 (:Vér Petron[ella] német notát:.) a' firhang alatt Professor
 580 Csokonay Úr.
 SZÁSZLAKI Bravo cherlih, sármány, gyönyörü.
 TISZTES Probály édes Leányom magyar notát is ütni; mert az
 mellyek Lavota Urtól kerültek, azok nem éppen dinum dānu-
 mok ám, tsak te édes Leányom Tárítoppossan ne verd a'
 585 mint ez az ur mondotta (:nevet:.)
 PETR[ONELLA] Tetszik hát meghalgtani az Ur[na]k?
 SZÁSZLAKI Par companyi.
 PETR[ONELLA] Vér magyar notát (:az az a' Professor:.)
 TISZTES Engem uttse ha különb nálla akármellyik. — Én öreg
 590 ember vónék hogy már; de Isten láttya lelkemet izibe eljár-
 nám rajta még most is a Kállai kettőt.
 SZÁSZLAKI A kis Asszony érzékennyé tudja tenni a legregulátla-
 nabb hangokat is. — Ritka példa magyar személy[be].
 TISZTES Látja tehát az Ur hogy a' magyarok közt is terem
 595 alkalmas Zseni, pedig ezt és hasonló szép minemüéseket
 nem az idegen bünökkel edgyütt szerzette meg magának.
 PETR[ONELLA] Édes Atyám Uram, 's Kedves Ur alázatosan
 engedelmet kérek egy kevéssé ki fordulok, mindjárt leszek
 ismét tiszteletekre.
 600 SZÁSZLAKI Com il fo Kedves Kis Asszony.
 TISZTES Tsak eredj édes Leányom, tudod a' miket mondtam,
 vitesd véghez majd mi addig egyet sétálunk az urral a' kertbe.

HETEDIK JELENÉS

Szászlaki és Tisztes.

- SZÁSZLAKI Tekintetes Uram! mintha nem is magyar országon
 605 volnék mikor a' Kis Asszonyt látni szerentsém van, és kez-
 dem hinni, hogy a' magyarok közt is találtatik elvétve, egy
 olyan aki nem magyar, és a' ki meg érdemlené, hogy a' szép
 külső ország ditsekedne származásával. — Ugyan alázato-
 san kérem, van é Német vagy Frantzi[a] szoba Leány mel-
 610 lette?
 TISZTES Eleget commendáltak, de a' szép parádét a' jó erköltsön
 vásárolni nem akartam. Egy Tisztes Magyar Fő Hadnagyné
 az ő nevelője, oktatója és mindennapi barátneja.
 SZÁSZLAKI Tsudálkoznom kell.

615 **TISZTES** Ha bővebb esmerettsége lessz az Urnak az én házamal elfog mulni tsudálkozása, vagy jobban is fog tsudálkozni. — Kérem ne sajnáljon az ur nállam maradni, egy kis Vatsorára.

620 **SZÁSZLAKI** Sajnálom Tekintetes Ur, hogy nem lehet élnem ezzel a' szerentsémmel. — Én *Hálába* a' Hires Professor *Bonvivan* Ur alatt halgatván a' Dieteticát, azt tanultam tőlle hogy a' ki 24 ora alatt egyszernél többször eszik az az életét rittig 5 Hónappal 19 nappal és 33 minutával rövidíti, és ezt már magam is tapasztaltam másokon olly mathematice, hogy
625 még a' minuta se hibázott. — Ezt már szintugy meghatározzák a' németek 's más pallérozott gyomrú nemzetek, mint a' nap 's holdbeli fogyatkozásokat. — Ha én Vatsorakor tsak egy Snef szárnya hegyit enném is meg, holnap és azután ebbe a' hónapba, minden harmad nap 24 pilulával
630 kellene meg terhelt gyomromat ki tisztítani.

TISZTES Ah a' Krisztusért! Sajnálom h[ogy] szerentsém nem lehet; de még is barátságért ha lehet édes Ur.

SZÁSZLAKI Alazatosan köszönöm. — a' Professorom Bonvivan azt mondta egy izbe, hogy az ember a' barátságért sokat vét
635 a Dietetica ellen, ez a' mondás mindég a fülemben van nekem. — Alazatosan engedelmet kérek tehát, és másszorra Instálom a' Tekintetes Urnak azt a' gratiáját.

TISZTES Szívesen akarmikor. — Tessék hát lejönni a' kertbe nézzük meg és egy uttal arrol is beszéljünk, a' mit a' minap
640 tetszett az Urnak említeni.

SZÁSZLAKI A' mint parantsolá Tekintetes Ur nékem külömben is szintollyan megújulásomra van, ha valami jó izlésü kertben található magamat, ebbe a' Falusi es miveletlen Magyar országba.

645 **TISZTES** Kérem téhát. (:mennek a' kertbe:)

NYOLCADIK JELENÉS

Firkász és Abrahám.

FIRKÁSZ (:Lábait az asztalra nyujtogatva hegedülget magába:)

ABRAHÁM Bhikheséges jó estéth khivánok a' Thekinthetes Ur[na]k — hogyh mulatja maghát a' Thekinthetes Ur?

650 **FIRKÁSZ** Servus.

ABR[AHÁM] Háth fogh é az a' hegedű? a' mint láthom khanaforia khellene annak.

FIRKÁSZ Revera Abrahám nem is ártana neki egy kis gyantatio
pro 1mo tsak ugy rikátsol, pro 2° gyantám nints, pro 3° Van
655 a' ked bottyába ugy é van Abrahám?

ABB[AHÁM] Van van Thekintetes Uram háiszen tsak kell
vanni. — Pharolámra el hoztham a' phiphát is, hát nem oly-
lyan ezüst, minth a' thajthik vagy minth a' szhapphan, a'
friss khinyeső nem lekülömb nálla ugy thündöklík. De Uram
660 a' munkha thöbbet is ér az ezüstyénél, senki fiának nem
tsinálták volna [me]g alább 4 forint 26 krajcárnál és fhélnél,
de minthogy az Ur jó esmerősóm azt a' fhelet is elengedem,
tshak így szolgháljunk egymásnak nem tsak mára valo
az ember. Láttya a' Thekintethes Ur, én nem vágom el mind
665 a' két végít az alkhunak, fél krajcár nem tart el engem.

FIRKÁSZ Ah per Deum Abrahám az már supra modum sok,
inkább azt a' fél krajcárt is megadom, tsak azt a 26 krajcárt
engedje el. Hisz a' sok, hoc est multum, már engem tsak ne
taxaljon ked, hiszen Pesten se kívánnak többet érte, kerék
670 szám 2 forint amillyen munka.

ABR[AHÁM] Ej tshak trhifáltam Thekintethes Uram, hiszem én
azt tshak khijandhekhba tsináltak, egésséggel visellye az
ur itt a szep Bosa dohány is, egésséggel visellye az Ur. Az
Isthen algya meg az Urat hogy pártját fogja a' jámbornakh.

675 FIRKÁSZ Servus Abrahám köszönöm máskor is tsak szollyon
ked, mindenbe szívesen szolgálók. Láttya Kend mikor én a'
Kend arendáját írtam is, akkor is basa dohánt szíttam én
sok basa dohánt felszínak az Urak míg a' szegények felsegél-
lésében fáradoznak. — Kávé nélkül igazságot se lehet tenni.
680 Van é most Kennek Kávéja?

ABR[AHÁM] Thekintethes Uram! holnapután lessz nálunk
Lakodalom a' Bátyám fia meg' ághoskodhott, szép mulattság
lessz nálunk, khirem alázza meg magát az Ur, lessz Khávé
lessz minden, szhip thántz, mondhattóm derékh — itt lesz-
685 nek a Thopünáriak, mondhatom szhip muzsikha lessz.

FIRKÁSZ Quid hoc Abrahám? revera lakodalom lessz, deniq[ue]
ott tsak mind Zsidó notát húznak.

ABR[AHÁM] Haiszem ah khell Thekinthetes Uram, de háth nem
szhép a' Zsidó nota?

690 FIRK[ÁSZ] Ad animam én megvallom sohasem hallottam Zsidó
notát, azt se tudom millyen formán megy.

ABR[AHÁM] No tshak probalya a' Thekintethes Urh az ur okhos
ember ezen a' hangon kezdődik (:el nyeríti magát:)

695 FIRKÁSZ] Diabolum de hogy tudom, mellyik fogásból kezdjem
az á bol é vagy b-ből?

ABR[AHÁM] A x ből Thekintethes Uram: no így fogja a' hegedüt (:mutatja neki a Sidó:) a' Thopónari Zsidók is így fhogják, a' Kesztheliek migh szebben.

FIRKÁSZ Bestia Apokaliptica, tsak az első hangot mondja meg.

700 ABR[AHÁM] Hiszen montham The[kinte]htes Uram tshakh így megy (:ismét nyerít:)

FIRKÁSZ Denique megállyon kend supra modum affectálnék egy Zsidó nótát megtanulni. egy Dántzos Patvarista társam van itt a' Generalis Perceptornál, majd mortificálnám vele,
705 deniq[ue] tsak kezdje elked ne dicam mondja elked.

ABR[AHÁM] Ahz megh lehet Thek[inte]tes Uram jó phinzért.

FIRKÁSZ Ej tsak mondja el ked prout venit.

ABR[AHÁM] Mondom jó phinzért elmondom, ha álva halgatja az Ur egy garas, ha ülve, l pethak; de az Ur standes person
710 hát? Tetszése szerént fizeth az Ur? Tudom által alább adni l forintnál Na erse manir. *Danol dáj dájjal.*

KILENCEDIK JELENÉS

Lehelfi, Fenekes és az elébbiek.

LEHELFI Jo estét kívánok az Urnak!

715 FIRKÁSZ Pariter magam is kívánok alázatos szolgája D[omi]ne Perillustris.

ABR[AHÁM] Bikhességes jo estét khivánok a' Thekintethes Ur[na]k!

LEHELFI Lessz szerentsém tisztelni az öreg urat?

720 FIRKÁSZ Igen is pro 1° a Tekintetes Ur most éppen a' kertben sétál pro 2° vele vagyon Szászlaki Ur pro 3° A' Kis Asszony Nifallor a' szobájába van, méltóztassék meglátogatni az Urnak.

ABR[AHÁM] Magam is jo ejtszakhát khivánok a' Thekintethes Ur[na]k!

725 FIRKÁSZ Servus! Servus!

TIZEDIK JELENÉS

Fenekes, Pofók, Conrad

FENEKES Jo estét adgyon Isten!

CONRAD Szip jó este!

POFÓK Hozta Isten!

- 730 FENEKES No Pofók bátsi eb a' lelkit hát hány a' világ, mivel
töltik kentek az időt?
- POFÓK Ezzel a Conrad sogorral beszélgetnék vagymi; de az
Isten álgyon meg bennünket ollatén állapotba nem igen
tudunk elmenni egymás nyelvén.
- 735 CONRAD Sziszt var asz ikhasz.
- FENEKES Biz a' bajos Pofók bátsi, mikor a' magyar németül,
a' német magyarul nem tud, pedig tsak érteni kéne egymás
nyelvét hogy már sogsorság fejébe.
- POFÓK Biz ötsém Uram jo is vona ollatén állapotba, de mi
- 740 haszna no, ha az ember nem tud.
- FENEKES Hozzon édes Pofók bátsim egy kis tüzet onnan a'
Konyhárol; de szépet menyetske szemüt.
- CONRAD Ah ne pipázzon maga Fenekes absajlic tsunya pides
az a' dohán füst kortsmaba való.
- 745 FENEKES Ebalelkét hát maga nem dohánzik?
- CONRAD Ah! nem tsak én kitsin snuf tabak (*:pattogtatja a'
pixisét:*)
- FENEKES Ej eb a' lötse otsmán tubákját minek szijja már azt
az ember, tsak az orát abrakollya, azután ugy beszéll tölle,
- 750 mintha mezitláb szállott volna le az ágyrol (*:ezt nátháson
mondja:*) olyan nagy lessz tölle az ora, mint a' sós ugorka,
osztán verhenyeges mint a' vergánya.
- CONRAD Ah mit beszél maga Fenekes az a' Tubák a' szemet
tisztígya az órát tisztígya szároगतya.
- 755 FENEKES Azt az utolsót elhiszem; de azt is el hiszem, hogy
minden tubakos ember orának a' Kesztheli Kéményseprót
kellene Conventiora meg fogadni. — De soha a' Tubákos
embernek soha sem lát jobb szemmel az apja is mint a' ki
még ki se tudja mondani a' Tubák nevét.
- 760 CONRAD Láttya Fenekes! ha az ember kitsin alhatnám tsak
veszi, mindjárt nints van ugy alhatnám.
- FENEKES Meg esnék ugy bele, ha az Istorása a' fa köpenyegbe
mikor sirbakot áll, mindig tömné az órát, hogy el ne alugyék.
Ho ho a' hát tsak szunyato rest ember[ne]k való.
- 765 CONRAD Jaj láttya Fenekes az nem is illik minden paraszt ember
pebelnek az tsak tsinalik tsinos ember uri okos galant.
- POFÓK Vagy Galand vagy nem Galand de a' bizon nem is szip a'
mano is hozta országunkb[a] ugy szolván. Enugyan kivált ha
tubákos asszont látok nem szánnám be sindeleztetni az órát.
- 770 — De annak a' pipának is ugyan mi haszna van ugy szolván.
- FENEKES Ah édes bátsim, — már ennek annyi haszna van mint
ördög.

CONRAD Az bizon mint zörtök pujik hát bele.

775 FENEKES Ni sogor! ha az ember koplal pipázik, ha jól lakik
pipázik, buvába pipázik, örömébe pipázik, mérgébe pipázik,
a' nőtelen embernek feleség helyett van, a' házasság embernek,
ha pöröl a' felesége, azzal elüzi magától, mint az ördögöt a'
tömjénnel, a' pipások között leg sziv[ese]b[b] divattyába van
780 a pajtáság, osztán mikor az embernek egyéb dolga nints
pipára gyujt, hogy az ördög hivalkodva ne találja.

CONRAD Asz pizson mint zördök pujék ked bele.

FENEKES Pipa nélkül a' Férjfi nem is férfi tsak nöstén legény,
kan asszony; de ha pipát vesz a' szájába, a' bajusszát kétfelé
törlénti, meg lehet nem lehet, láttya ked sogor mingvár,
785 millyen figurias gyerek lessz belöle.

CONRAD Az pizoni tsak kinesség, az pitsiletos ember az nem
szereti dohánfist, a' Dama is nem meg szereti; a' szoba pites
mint pokol, ember reszeg övé fejébe sok megtsinal refolution,
szája bevan pátzolva, az mint a' Kamin, pökni mintég mint
790 a' Kola, az pizson absajlig tsuna pites. — Az nem szip kines-
séget (:az *ujját a' szájába veszi 's pettyeget mint a' pipás
ember.*.)

POFÓK De Isten láttya a' lelkeket, mond ked sógor valamit, a'
nélkül biz el is lehetne az ember a' világon ugy szolván, én
795 soha sem pipáztam még is itt vagyok, azt bizony tsak a'
hetykeség kapatta fel annyí emberrel, hijjába no tsak haszon-
talan, edgyik a' másiktól megláttya, én pedig megmondom
magyarán a' Herkó Pater előtt is, hogy mind a' pipa mind a'
tubák ugy szolván hijjába valóság és a' lélek[ne]k gyötrelme.

TIZENEGYEDIK JELENÉS

800 *Lehelfi és Petronella.*

LEHELFI Ah! mit beszél a' Kis Asszony, kedvezzen az én elré-
mülésemnek, és tsak addig is mig magamat kifuvom, és
rendbeszedem, ámitton kedvezőbb hiradás.

805 PETR[ONELLA] Az Ur nem érdemli azt én töllem, hogy én az
Urat megtsallyam. A dolog voltaképpen úgyvan, a' mint
elmondtam, éppen tsak az imént jöttem fel az Atyámtól
a' kertből.

LEHEL[FI] És Szászlaki azért jár itten mostanában?

810 PETR[ONELLA] Éppen ezért és mostan már harmadik íz[e] és
igen nagyra tartya magát.

LEHEL[FI] Ó a' Kis Asszonyt nem érdemli.

PETR[ONELLA] Az atyám hajlandónak látszik hozzája.

LEHELFI És talán a' Kis asszony is?

PETR[ONELLA] Én nem tudom mit tsinállyak az én Szivem fáj.

415 LEHELFI Egek! hát már azén reménységem álomb[a] esett és
a' mi sok édes szavaink a' szelek szárnyán enyésztek el,
Lehelfi és Petronella, ez a' két egymásnak kedves név a'
tavaszi jég hátára volt felmettve megvan a' fatalis kötél
820 fonva, melly az én boldogságomat örökre ah örökre meg fojt-
sa, nékem pedig még tsak az a' vigasztalás sem maradt, a'
mi a' remények vesztett nyomorultaké t. i. az elfelejthetés.

PETR[ONELLA] Ha az Ur magát fel nem talállya én oda vagyok.
— Az Úronn áll mind a' kettőnk boldogsága.

825 LEHELFI Mit tudjak tenni, mit tudjak tenni oh Kegyes sziv!
éretted 's érettem mit tudjak én tenni ki fél tehetetlen vagyok
mihelyt a' te hozzád való reménység nem önt lelket belém.

PETR[ONELLA] Nem szükség az Urnak semmi mesterséges pla-
numon elnyérni a' maga tzélját egy olyan ember előtt mint
830 az én atyám elég szószóllók lesznek az Urért öelötte az Urnak
saját virtusai és az én boldogságom, rukkollyon ki az Ur velek
az ő egész fényében, említse az Ur az én nevemet, és azonnal
megnyerjük, a' mit mind a' ketten ohajtunk és azonnal
annak a' külső országi napot fenyegetőnek távolról tsillámló
gőz meteoronja, mint a' fattyú nap eltűnik.

835 LEHELFI Ugy tetszik, mintha az én megjelentt örző angyalo-
mat látnám a' kis aszonban, oh szép szavak, megérdemlítek
ti hogy bétellyesedjete.

PETR[ONELLA] Kedves Ur! ha engemet szeret, még most mind-
járt menjen le a' Kertbe. — Az Ur jelenléte mindég sokat
840 szokott tenni az én atyámba.

LEHEL[FI] A' kis asszony parantsolatja Törvényem nékem —
Hólnap [me]glátogatom a' Kisasszont, addig is adjon szállást
Kegyes szivébe a' szerentsétlen Lehelfi nevének.

845 PETR[ONELLA] Kedves név az én előttem, kedves mint az ur
maga, megérdemeljük mi az egektől hogy bennünket egy-
mással boldogítsanak.

Lehelfi és Fenekes.

LEHELFI Fenekes!

FENEKES Parantsolatjára az Urnak.

850 LEHELFI Ha tsak ha. Petr[onella] énekel.

1. Életem mái Komor órái!

Hány ezer bú 's átok jöve rátok.

2. Fussatok ezekkel a' sok keservekkel

Mellyekkel az ég, ostoroz még.

855

3. Jaj szabaditsatok öldöklő bánatok

Mert e kin engemet, porba temet.

FENEKES Ejnye be szép Uram!

LEHELFI Oda vagyok Fenekes! megmondtam hogy tsak pletyka

hir az a' mit te hoztál az udvarbol. — Petronellát már Szász-

860

lakinak ajánlották mit tesz[ne]k most azok a Te tselédház-

beli Tanubizonyságid!

FENEKES Ejj Uram: sokat végeznek Bétsbe de elrontják az

égbe. El ronthatná az a' tzafrangos Német fitzko az Ur sze-

rentségét. — Lám az Urat régolta esmeri a' Kis Asszony 's

865

tudok is annyit benne, hogy szereti is. Tsak azért is elbutsu-

zom tőlle egy szép nótával. *danol*

Halavány hód bús világa

Te légy kinom bizonyosága

Te sok álmatlan éjjelen

870

Edgyütt virrasztottál velem.

Süss Kedvesem ablakára

Hints lágy álmat szemhéjjára

Hogy a' bájoló szerelem

Párnáján álmodjék velem.

875

Te pedig oh kedves kellő

Álom hozá esti szellő

Legyezd gyengén angyalomat

'S ejtsd mellére egy tsókomat.

LEHELFI A' mind jól van Fenekes; de az én reménységem többé

880

nem akar engem esmérni, és én boldogtalan vagyok, ah leg

boldogtalanabb örökre.

FENEKES Menjünk haza Uram, majd othon egy jót álmodjunk

— az Ur n[em] lehet boldogtalan.

LEHELFI Nem bánom — — Egek tehát ezen esmerettségem

885

Comediája illy szomorú felvonáson végződik!!!

HARMADIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Petronella és Tisztos.

PETR[ONELLA] *magába'* Egek adjatok erőt az én gyenge Leányi
szívemnek adjatok tanácsot — ah! Szegény Lehelfi, a' Te
kinod a' magam kinnya két felöl fatsarják az én szívemet.
890 Egek mit tegyek! *énekel*

TISZTES Mi lelt téged édes Leányom, veszem észre hogy szo-
moru vagy; hallok h[ogy] keseregsz, látom könnyeid is
hullanak, nints bizodalmad a' Te Atyádhoz? Szolj mi lelt?

PETR[ONELLA] Ah! édes Uram Atyám, mind a' ketten megva-
895 gyunk tsufolva, egész házunkhoz háládatlan lett a' Szászlaki.

TISZTES Hogy hogy édes Leányom? — Azt fel nem tehetem
felőle.

PETR[ONELLA] Méltóztasson megolvasni ezt a' levelet a' mellyet
egy Baráttvához ír és akkor hiddje el Uram Atyám, mitsoda
900 paraszt kevéséggel néznek ránk itthoniakra a' külső országi
széllal duzzadtt fiatakkák.

TISZTES Hadd lássam édes Leányom, szégyenleném én azt. —
Hüm *olvassa A monsieur monsieur Zsean de Venkör mon Ami*
A Vian Dotris. Majd megolvasom édes Leányom oda fel a'
905 szobában, a' Pápa szemem is ott van. Te pedig maradj itt
addig a' Filegoriába, majd lejövök továbbat.

PETR[ONELLA] A' mint parantsollya édes Uram Atyám.

TISZTES *magába* üm üm ugyan dolog volna az, még tsak gya-
910 nitni sem tudom pedig millyen Cultusnak mutatta magát
— üm üm.

MÁSODIK JELENÉS

Szászlaki és Conrad.

SZÁSZ[LAKI] Mit gondolsz Conrad? hogy volna ő én hozzám
érdemes? én külső országot összevejtam, ott mindenütt
915 olyan betségb[e] voltam, a' millyenhez még egy magyar-
nak sem volt szerentséje, nagy Tudosokkal, Doctorokkal,
Professorokkal, 'söt Hofratokkal barátkoztam.

CONRAD Síst var asz ikkasz.

SZÁSZ[LAKI] És én még is itt Somogyba, itt az Akadémiátlan magyar országnak leg Akademiátlanabb részibe, telepedjem
920 meg? Ki értené ott meg az én Diplomáimat? ki tudna ott engemet az én tsatos tzipökömért, Saxoniai Strimf[l]jeimért méltóképpen tisztelni.

CONRAD Sist var asz ikkasz.

925 SZÁSZLAKI Éhhel kellene ott nékem meghalni: Külső országai sago darát, kaplit, sampanelt, vaniliát, milanoi tzukkerpakkerait, egyéb efféléket a' mellyekhez én külső országon hozzá szoktam, hol kapna azok között ottan az ember az originalis magyarok között.

CONRAD Sist var asz ikkasz.

930 SZÁSZLAKI A' Leány ugyan már a' mennyit magyartol lehet várni, eléggé culta, azt [me]g kell vallani, és meg is érdemlette volna, hogy általam hirre kapjon még külső országai Consiliarius barátim között is. De az én Hamburgi Kalapom még nagyobb szerentsére vágyik, még ő igen magyaros, én sokkal
935 auslendisebb tonushoz szoktam. Tsak a' paraplímat mutatom és hozzá tészem, hogy azt a' Hofrad Svalvistain ur[na]k, a' ki a' Hessen Casseli Langraf legkedvesebb ministerének Bátor Kaindorfnak a' Baráttya, mondom annak az urnak Baráttjának Professora Tunkoufnak a' legkedvesebb Tanítványa Blutarm ajándékozta, azonnal akárhol is nagyobb
940 szerentsét is kaphatok a' pallérozatlan magyar országba.

CONRAD Sist var, asz ikkasz.

SZÁSZL[AKI] Eddig is tsak azért váraoztam hogy ha más szerentsém nem akad hamarjában; tehát ezt a' Leányt is elveszem; de most mivel Barátim tudtomra adták, hogy a' Pappenheim Urnak, nagyobb culturára mentt Kis Asszonyát is ha tetszik megnyerhetem tehát ezt a' czedulát tsak
945 vidd el az öreg Tisztosnek; mert nekem az ő keme domidoc-tus magyaros Házára nézni is derogál.

950 CONRAD Klaik Klaik, mingyárt, mingyárt aszolgája Her Patron.

SZÁSZL[AKI] No tsak Svind, én majd addig a' Szállásomra haza megyek. — Siess vissza pakollyunk.

HARMADIK JELENÉS

Tisztos és Conrad.

955 CONRAD Asszolgája Cnediger her.

TISZTES No — mi kell?

CONRAD Az én Patron Her Szazlaki fan Ludvig diszteli a' Knediger her, küldi ez a' kis czettel.

960 TISZTES Addide hadd lássam a czedulátokat ördög szánkázzon meg.

CONRAD Idd van Cnediger her.

Tisztos olvassa

Tekintetes Uram!

965 En az Ur barátságát nagyon köszönöm; de az én külső országi érdemeim, sokkal nagyabba emeltek engemet, mint sem azzal tovább is élhetnék: *Bizony nagy szusz egy fitzkóba.*

A' Kis asszonyt tisztetem. *Eb kis asszonyát tisztelje* 's kívánom *vagy hogy is van, nagyon németes irás alig mehetek el rajta* 's kívánom, hogy a' culturaba tovább is előmenjen

970 *igen ő kemére bízták.* Én a' Pappenheim ur[na]k auslandises és sokkal galantabb Kis asszonyát nyertem meg magamnak. *Óvé legyen a' Jámbor bujjék bele* Már indulóba is vagyok. *Tsak tessék arra az ut merre a' kerékvágás.* Maradok a' Te[kin]-

t[e]tes Ur[na]k 's at. Már hát viz az ördög benneteket.

975 CONRAD Ah nem Cnediger her szertig nem fisz tsak 4 jó ló fain posztilion.

TISZTES No hát tsak vesszetek ördögbe.

CONRAD Hát parantsol szén szur valami irni, vagy mondani a' Cnediger her.

980 TISZTES Szoval is [me]gmondhatod, hogy tsak vigyen az ördög benneteket.

CONRAD Asszolgája (*magába menvén*) fitye ked szerteg tigated fin polond az nekünk nem figyen.

NEGYEDIK JELENÉS

Tisztos és Lehelfi.

985 TISZTES Tsak gondolya el édes Lehelfi Uram az Ur, most megint egy czedulát küldött az a' Szelepurdi Szászlaki, tessék elolvasni az Ur[na]k.

Ovassa 's minden punctumnál ilyen formákat ejt.

- LEHELFI E' bizony már tsunyaság, e'bizon nem Cultura, ki
 900 gondolta volna.
- TISZTES Hát még ezt a' levelet olvassa meg az Ur, mellyet egy
 Barátjának irt Bétsbe, és a' melly tsudálatos uttal moddal
 a' Leányom kezére került.
- LEHELFI *olvassa.*
- 995 TISZTES Hát nem gorombaság ez, hát nem mesterséges szelesség.
 LEHELFI Lássa a' Te[kin]t[e]tes Ur gyakran így veszik ám meg
 pénzen a' mi magyarjaink, így terjesztik el Nemzetünk[e]
 is a' külföldi bünöket. Ez már az egyenes magyar Character
 ellen van.
- 1000 TISZTES Az igaz, de most semmi, már ezek mind elmultak. Elég
 az hogy nekünk mind a' hármonk[na]k bé töltt a' kívánsá-
 gunk, és az Ur az én vöm. — Isten tartsa meg az Urat.
- LEHELFI Szolgálatjára a' Te[kin]t[e]tes Urnak.
- TISZTES Én már kiadtam a' Rendelést, ma egy kis előljáró
 1005 mulattságunk lessz, a' Compossessor Urakat is mind [me]g
 invitáltam, a' Czigányok már mind itt vagynak, halloom hogy
 pengetik a' hegedút. — Dzindzár! eljöttetek? *F'eel[ne]k a'
 Czigánok* eljöttünk Uram! Nohát tsak jól kanaforiázzátok
 meg magam is ma jól megforgatom az Öreg Pósta mesternét.
- 1010 De tudjátok még az én notámat? *Tzigányok* tudjuk. De így
 huzzátok ám, most jó kedvemből még egyszer elmondom.
Énekel
- Avagy mágnes keménységét
 Vetkezd le szüvednek
 1015 Ne emészd már a' kit tartál
 Mind eddig hüvednek.
 De reménlem valahára
 Még meg érem utollára
 Sorsom bár késön megszánod
 1020 Dolgodat megbánod.

ÖTÖDIK JELENÉS

Petronella Firkász és az elébbiek.

- PETR[ONELLA] Édes Uram Atyám! éppen most ment el itt 4
 lovon nagy hegyessen a' Mossiö Szászlaki — Külső országi
 modon félre vágta a' kalapját és a' mi legrendesebb ilyen
 1025 szép nyári időb[e] felberesztette azt a' híres Hessen Casseli
 parapláját.

TISZTES Tsak Loderdum édes Lányom hadd menjen, ki bánja meg nem áll is meg Bergengotziáig. — Itt a' Te Lehelfid, az I[ste]n áldgva meg. — Majd kedved[ne]k kell lenni.

1030 PETR[ONELLA] Lehelfi Ur többet is érdemel éntölem: a' tsupa jó kedvnél.

LEHELFI Ma tölt bé az én kívánságom.

1035 FIRKÁSZ 'S Deniq[ue] Dom[i]ne Spectabilis én a' nagyobb Urakat mind eljártam pro 1° Tisztelik a' Tekintetes Urat pro 2° mind jelen lesznek a' mulattságonn pro 3° Csak az öreg Postamesterné nem jöhet el, mert tele van podagrával.

TISZTES Ejnye eb a' lelke ejnye be sajnálom. Gyerünk el édes Fiaim a' szobába, már a' nap ugy is nyugodó félbe van valaki talál bennünket keresni. *Mennek.*

1040 FIRKÁSZ No tsak denique mind addig addig hogy az Isten tsak ugyan össze coniugalta őket. — Kár is lett v[oln]a másképpen esni a' manipulationak, mert pro 1° a Doncella Kis Asszony igen culta pro 2° a Dominus Spectabilis is igen cultus ember pro 3° Lehelfi Ur is igen tudja mi a' valóságos cultura és ő a' Kis Asszonnyal is mindég tisztességesen és moraliter conversalodott, még is megnyerte szerelmét nagyra nem héjazott és még is el érte a' legnagyobb boldogságot hűségének itt a' Szép bére — Vivat Tehát Lehelfi Ur

No ez már Cultura.

1050 *Conclusio v.[agy] Clausula*

1055 ÁBRAHÁM No hát hogyh tethszett az Urak[na]k a' játék, nekem ugyan tetszett, tsakh azt bánom ebh a' lelki Dhiakhjai mirt produkhaltak a' Zsidokat. — Istenütsheg az ortzám bhüre szintugy égett, de ha az Urak[na]k jo volt annyi mind a' magam[na]k is tetszett. — Én ugyan magam is tudhtam volna holmi aprolekhos chomídiákat produchalni — az orombol phanthlikát huztam volna ki. — A Cshergei oskhila[na]k azth mondhtam volna — fütty! ala mindgyart hegyre Sz[en]t Kirráli pokhilba. *Meinetvegen*, de az még nem nagy mesterség. — Majd 2 hétre Egyed napján akkor primo September meginth lessz egy Chomidia, akkor vásár is Cshergön *et vas czi hadni*, talan lessz valami eladó, én magam is itt lesszek, mondhatom szhip lessz khérem alázzák [me]g magokath

1065 *Gerzon Di malörö*

vagy is az elveszett Ifju Ur [me]g találása, mondhatom széph lessz. Khérem az Urakath alázzák [me]g magokat, mondha-

1070 tom szép lessz. — Isten algya [me]g az Urakhat. — Jó itszakhat khivánok csokholom kaputjokat. Az Asszonságok[na]k is jó itszakhat adgya Isten csokolom Viganojokat.

Jo itszakhat kíványok.

Vége

AZ ÖZVEGY KARNYÓNÉ
'S KÉT SZELEBURDIAK

VÍG JÁTÉK 3 FELVONÁSBANN

KÉSZÍTETTE

CS.[OKONAI] V.[ITÉZ] M.[IHÁLY]

1799.

JÁTSZÓ SZEMÉLLYEK

KARNYÓ Egy idős Kalmár *Gál Antal*

KARNYÓNÉ Felesége *Horvát Jós.[ef]*

SAMU ezek[ne]k Fiok, ki bolondos *Vas Gábor*

⁵ BORIS Szoba Leány *Ujj János*

LÁZÁR Boltos Legény *Veres András*

TIPPTOPP Szelepurdiak } *Mikolai József*

LIPITTLÓTTY } *Csőbor Móses*

KURUZS Egy személyben Doctor Borbély Alchimista, Kéznéző

¹⁰ Chiromantista, Zsibvásáros drótvono, Poëta Kosár kötő.

Gentsi István

A' Játék esik Kanisán a' Karnyóné boltyában.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Samu és Lázár.

15 SAMU (*:Lassan be lopodván a' boltba a' Lázár háta megé és a'
Kalapja tele lévén körtvélyel, egyel hátra üti Lázárt:)* 's azt
mondja:) Lázár Deák vigyázzon!

LÁZÁR Űm, vigyázon az illen bolond ember hogy vigyázon,
tsag mindég ezed nints, tsak Samu no Samu, menyen pokol
Zsegibe, én tsak olan bolond mind ked, nem bolond.

20 SAMU No no Lázár, isz az oskolába is tsak így tesztek én, egye
megked ezt a' körtét, én nem haragszom (*:nyujtja neki a
körtét:)*

LÁZÁR Én pedig haragszom, Samu tsak mindég Samu, eszed
nints, kitákarodzon a' botyából, virga a' gyerek[ne]k osztán
25 meg meg más.

SAMU Kennek keztek, — a' maga fiának mongya azt. — Azt
mondta Asszonyám, hogy adgyon a' boltból tzihat a'
Kotsisnak, magannak, az Urnak, a' ki hozzánkjár. —

30 LÁZÁR Melik az a' hozzánkjár, — zördeg tugya ezis hozánkjár
másik is hozzánkjár mind a' világ tsak hozzánk jár, mellik az
a' hozzánkjár Zur?

SAMU Ha tudja mér kérdi. — Aztmondta Asszonyám, hogy a'
kotsisnak adjon 2 muselin Köpegenyet, nyakra való keszke-
nőnek 8 rőf pukovai posztot, kalapra 20 rőf arany sujtást,
35 nadrágra 1 bokor Strutz tollat, egy pár nádmézet, 2 süveg
narantsot. — Annak az Ur[na]k pedig a' ki hozzánk jár,
adjon egy pár gatyára való béllést ujjas pruszlinak valo házi
vásznat. Ezeket írja fel a jedző könyvbe. — Ezen kívül
nékem adjon kantusak valo patyolatot; Asszonyám[na]k
40 pedig minthogy kevés esze van, küdjön egy fa bábót, meg
egy magába felállót, hadd játszék vele a' bolond.

LÁZÁR ha ha ha Samu, mi a' menkü, magába fel álló, ha, ha,

ha, az Asszon[na]k ha ha ha fabáb kell, azzal lehet kitsin
jádzsani, hogy adhassam én neked, tsak meny visza, meny
45 visza, te kitsiny bolond, én nem kitsiny.
SAMU Nem vagyok én olyan bolond mint Asszonyám — jön
(:akkor jön az Annya kaptzát kötögetvén:)

MÁSODIK JELENÉS

Karnyóné és az elébbiek.

- 50 KARNYÓNÉ Júj bizon tán a Kolompár Nánival mulatott a'
Lázár hogy olyan jó kedve van, Csoeto Lázár?
LÁZÁR Csoeto biz a' Tátár látott 8 réf posztobol nyakravalót. —
A Samuka olan comisiót parantsolt az Asszon[na]k hogy a'
bizon senem láttam senem halottam ha ha ha, tsak kérdezed
az Asszony.
- 55 KAR[NYÓNÉ] Ej te kis bohótska, most megint el ment az Eszets-
kéd, azt a' kis Commisiotskát se tudad megmondani a'
Lázárotskának, mitsoda az Istenért? egy nyakravalotská-
nak 8 rőf posztotska. — Eredj fel kis bohotska a' szobátskába,
egyél, egyél almátskát, szilvátskát, könyvetskát, ha ha ha
60 bizony majd magannak is félre megy az eszetském, — a'
könyvetskédet ne edd [me]g hanem, vedd a' kezetskédbe,
meny tanulni a' több gyermetskékkel. *Samu elmegy.* Hát
Lázár annak az Uratskának?
- LÁZÁR Mellik Zuratskának, a' tsak mind Uratska, gazdagnak,
65 szegény[ne]k, Ifjunak, eregnek, idegennek, városinak, a'
tsak mind Uratska.
- KAR[NYÓNÉ] Ejnye eb alelke Lázárja! bizon még gazdává lessz
a' nyakamon, tsak mérjen ki és írja fel a' Lipittlotty Ur szá-
mára.
- 70 LÁZÁR Isdenem Uram! má meg meg a' Lebettlotty Ur számára.
— Isdenutseg majd mid is mondok az a' Lebettlotty egyszer
az Aszonak lebettlotty. — Istenem Uram tsak a' hordani,
tsak hordani, drága minden soha pinz nem látni se nem
halani, most se pénz mi lessz már ebből?
- 75 KAR[NYÓNÉ] Mi lessz? Contotska. Kennek tsak mindég jár a'
szája, írja be ked a' Jedző Könyvbe, mikor egyéb dolga nem
lessz Kendnek tegye fel a' Contotskára.
- LÁZÁR Vanitt már Conto, Lássad az Asszony, arra is tsak a'
papiroost vesztegetjük — több a' Conto, mint a' netto;
80 tsak a' tavalit olvasom el.

CONTO Azon Bordikákrol, mellyeket Her Volfang Lebettlotty de Gölöntsérdelek az Karnyoné Asszonyság Botyából elhordatott come siéque.

85 Brimo Januarij Farsangi maskarás bálba, egy ökör hábitus-hoz, mindöszve Rhforint 63 xr. 41. Idejött 2 ökör szarv, nad mind zenim röhögésnek okáert Rhf[orint] 1—1¹/₂ xr. Egy fél viseltes ökörbika farka a' boldogultt Uré féle 7 xron. — Zekunda Febr[uarii]. Tántzra egy pár portzellán sarkan-tyut 1 Rhforint — D[ett]^o Egy mantseszter tsizma [me]gron-90 golttt steklire a' leg ujjabb amsterdami múdi Zerént 14.f.[o-rint] 6 xr. Har.[madik] Martij: 3° martij Egy varópárna melybe elől egy fortepiano van betsinálva, varoparna facit 1.45 f.[orint] és 1/2 xr. a' fortepiano a' mint szokott 20 xr. 1° April[j] Világ szerént és mások mulatságára Áprilisi 95 bolond lévén az Ur eltört a' botb[a] 7 pár Chinai portzellán findsát és egy Kaposi vizes Korsót az Ur elnevette magát de azért tsak feltetette 37f.[orint]59 xr.

19^a Majj elvitt egy Silkrod Frantz[i]a kalapot a' hozzá tartozo 100 Conductoral edgyütt (:hogy a ménkü meg ne üsse:) 16 f.[orint] 16 xr sat. Hiszen lássad az asszony, tsak magad lássad, így bizon így bizon, nem gyözi az ember tsak Conto tsak Conto, osztán semmi sints a' netto.

KARNYÓNÉ Ah édes Lázárotskám! ha az az én szegény férjem, 105 szép férjem, jó Férjem élne az Isten nyugossza [me]g, most én nem így vólnék Lázár! most a' boltunkb[a] sem férne a' portéka, magam is az ölömb[e] hordoznék egy kis porté-kátskát. De láttya I[ste]n ember, a' szegény asszonyka, vagy kell vagy nem, mindenhez támaszkodik, de hiszen bizon nem a' legényetske után esenkedem ám, távol legyen, az Isten 110 nentsen meg, hanem tsak azért nos, hogy még is a' világ nyelve ne legyen az emberen, azt mondják, hogy a' Férjfi tsak annyitska legyen ni (:mutalttya vastöje hegyét:) tsak férjfi az a' háznál, tsak Isten áldásotskája (:láttya hogy jön Lipittlotty:) de piszt piszt az Isten hozza ah majd ki ugrom a' hörötskémből, tsak tsendesen legyünk, mint a' hal a' 115 varsába, juj majd kiugrom a' hörötskémből, nézze tsak nézze édes Lázárotskám jön a' Lipittlottyotska. Oh édes Lelkem Férjem ha te most élnél az Isten nyugosszon meg.

HARMADIK JELENÉS

Lipittlotty 's Karnyóné.

- 120 LIPITT[LOTTY] Jó reggelt kívánok az Asszony[na]k én az asszonyt szeretem, tsak azt sajnálom, hogy ily félig meddig való öltözetbe van olyan félig meddig szerentsém tisztelni. — Lássá az Asszony én tsak első vagyok ugy é? a' legujabb
- 125 Pesti módik felvételeb[e], és pedig egyedül tsak az Asszonyért, sőt hogy kevesebbet mondjak tsak az Asszony szívéért.
- KARNY[ÓNÉ] Jó reggeletskét kívánok, de még nem is láttam az Uratskát ilyen furtsán öltözve, bizony szintugy nevet-hetném, ha ha ha, de hol a' menkötskébe is vette azt a' furtsa liberiátkát, igazán h[ogy] mi fiatalotskák tsak akkor
- 130 láttyuk meg, mikor már az Uratskák beleis bolondulnak, hogy ezzel a szótskával éllyek.
- LIPITT[LOTTY] Fránya kis szótska, de tsak ugy van az a' ki az ujjabb Pesti modit nem esmeri, Asszonyságtok gustusa igazgattya pedig még azt is, hogy hogy állyon a' nadrág; de leg-
- 135 alább a' sinorozást nem bizzuk rájuk. — Ez a' legujabb Pesti modi, már ebb[e] az Asszony tsak betsülhet engem, az ilyen ruha alatt, szerelmes sziv szokott lappangani.
- KAR[NYÓNÉ] Az Ur a' maga legujabb módia szerént vezérli az-én tapasztalatlan szivemet, a' legujabb módikra. A' bizony
- 140 szép ruhátska, először a' moldont is nevettük hogy két színü volt, de most már hozzá szoktunk 's a' ki ellene szoll azt nevettyük, és azt mondjuk rólla: Az moldonabb a' ki a' moldont megesméri, az Uratskák már most nem tsak a' szinben, hanem a' viseletben is kettőt mutatnak.
- 145 LIPITT[LOTTY] A' mind jól van — de vané most az Asszonynál valami jó féle Thea?
- KAR[NYÓNÉ] Van igen is legjobb pedig, van Császár Thea originalis Lapponiai.
- LIP[ITTLOTTY] Megengedjen az Asszony magának tám Japponiai?
- 150 KAR[NYÓNÉ] Már édes Lelketském, mi özvegvetskék tsak olyan terminusotskával élünk, az Uratskák jobban tudhátják. —
- LIP[ITTLOTTY] Most tsak itthagynom, hanem tétessen félre az Asszony valami félfelöntöre valót; mert tegnap ugy tetszik
- 155 mintha egy bohát vettem volna észre a' szobámba, majd meglotsoltatom véle mindenütt talám megöli. (*:veszi a' kalapját:*)
- KAR[NYÓNÉ] De ne menjen el még Uratskám, bizony ha az Ur

- nints velem, olyan vagyok mint a' szedetlen szöllő v[agy] szöllőtske. — Én nem tudom mi Isten tsudája, ha az Úr itt nints olyan nagy viszketegség van az egész testemb[e], hogy no, nem is gondolhatom, — de tám az idő okozza vagymi.
- LIP[ITTLÖTTY] Elkell mennem édes hallya, azt ugyan tudom, hogy nállam nélkül nem lehet el; de tsak még is el kell mennem, mert hijjába Uriember mindég bótba nem lehet.
- KAR[NYÓNÉ] De vissza fog jönni az Úr, mert bizon — bizon tsak vissza jöjjön ám ugyé szivetském?
- LIP[ITTLÖTTY] A' mint kedvem tartja.

NEGYEDIK JELENÉS

Tiptopp és Lipittlotty.

- 170 TIPTOPP Ah! áházatos szolgája az Ur[na]k örvendek, hogy tisztelhetem az Urat és pedig vidám ortzával 's éppen igen szép habitusba tisztelhetem az Urat.
- LIP[ITTLÖTTY] Jó szerentsét kívánok az Ur[na]k. — Mi a' Tatár hol vette az Ur enneka' rendes modinak idealejat utseg olyan mint a' Travestialtt Virgilius vagy a' millyen világot az olasz mercatimagok hordoznak.
- 175 TIP[PTOPP] Az igaz hogy a' legujjabb Parizsi modi éppen olyan. De nem is tsuda; mert most az egész Paris tsupa il mündo inverso. — Ez valóságos Parizsi ujj modi. — Lássa az Ur mármmost illetlenségnek tartanak elől begombolni a' Kaputrokat, hanem hátul szokás (*:hátul volt a' Kaputrokja begombolva.:*) A' Puderrel való haj feéritis kimentt a' modiból, minthogy külömben is szük a' gabona, hanem a' fekete haj a' kinrus puder, kedves a' párizsiak előtt, mert perse, a'
- 180 185 korom tsak oltsóbb mint a' búza. (*:Kinrussal volt a' haja meghintve.:*)
- LIP[ITTLÖTTY] De hát azt a' tsizmát fotozni viszi a' vargához vagy mi (*:fél tsizmája a' hóna alatt volt 's mezitláb volt fél lábával.:*)
- 190 TIPP[TOPP] Ah Talám hát még az Ur nem tudja? — A' németek a' kalapjokat a' hónok alatt hordozzák, 's hajadon fővel jár[na]k a' Frantziak erre reá untak, már mezitláb járván a' tsizmájokat így hordozzák. (*:mutatja a' hóna alól.:*) Más példa A' Bétsiek tsak az állokig szokták bétekereni a' nyakokat, ez tsekélység, noha a' magyarok eztis sok[na]k tartják, a' párizsi ujj modi nyakra valo kötéshez egészlepedők kívántatnak (*:abrosz volt a' nyakravalója.:*) Más példa.

A németek csak az orrok környékét tubákozzák be; de a'
mai Frantziáknak csak a' szemek tsillámlik ki a' tubák köz-
200 zül (:az ábrázatja be volt tubákolva:)

LIP[ITTLÖTTY] No az ugyan rendes modi — a' mi engemet illet
én fél Versáliáért sem vállalnám fel a' mai modi szerént a'
Párizsi Gavallérságot. — De hát ez a' nagy átkozott kép
mit keres az Ur mellyén, hiszen lám a' járást is alig teheti
205 tölle tán amuletum vagy mitsoda?

TIPP[TOPP] Ördög sem amuletum, járatlan az Ur a' Parizsi
ujj modiba -- A németek el kapták a' Galant Frantziaktól
hogy kedveseik[ne]k melly képét nyakokon és kebelekb[e]
hordozzák. — De a' Frantziák most már többre mentek
210 Kedveseik képét egész regalokra festetik rámáb[a] tsinál-
tatják 's ugy hordozzák. *Más példa.* A' Frantziák közt a'
Férfiak is szoktak apró arany karikát a' fülökön hordozni;
de már most nimitsoda nagyokat hordoznak.

LIPIT[TÖTTY] Rendeseket kell hallani az ember[ne]k. Mi is
215 csak modizunk, hánnyuk vettyük egyfelé másfelé ürgetjük
forgatjuk, de tán a' Párizsiak az agyvelejeket is fonákul for-
ditották.

TIPPTOPP Dehát még a' Dámákat látná az Ur, akkor tsudálkoz-
na és nevetne ám. Nem az a' Dáma a' kinek legparányibb
220 zsebbeli kutyája van hanem akit legtöbb Anglus szelindek
kísér, olyanok mintegy borju. -- Most etuis helyett egész
sublatokat Toalettehez való ainrittungokat hurtzoltatnak
magok után — ott mármost minden órában ujj köntösbe kell
öltözni ha az ember magát szóbakevertetni nem akarja

225 LIPIT[TÖTTY] A' mind meglehet ha egyéb dolgok nints. Hanem
most már nekem is dolgom lévén és igen fontos dolgom,
hosszasabb Professiot a' Párizsi ujj modiról nem halgathatok
magamat recomendálom.

TIPP[TOPP] No de kérem alássan ha szabad kérdezniem hova
230 hova?

LIPP[ITTLÖTTY] Majd meg nézetem az Inasommal ha nem jöttek
é ki a' számjaim a' Lotterián.

TIPP[TOPP] Ugyan úgyé? 'S az Ur is szokott játszani a' Lotte-
rián?

235 LIP[ITTLÖTTY] Külömben sem. -- Volt is már rajta aprólékos
nyereségem, de most feltettem már magamba, hogy vagy
sokat, vagy semmit sem. --

TIPP[TOPP] Azt tartom az utolsót legkönnyebben megkapja
az Ur, jobb biz a' mi kis pénzetskéje van megkimélli, 's
240 szükségeit pótolja véle.

LIP[ITTLOTTY] Ugy tsak az Urak beszélnek, de hiddje el az Ur, hogy most olyan bizonyos vagyok a 25 ezer forintok nyereségébe, mintha már a' Tenyerembe volna.

TIPP[TOPP] Isten szavával tudgya az Ur?

245 LIP[ITTLOTTY] Gondolnám mert a' mely számokat most feltettem azokat úgy álmodtam meg, az álom pedig kiváltt a' Lottériára nézve csálhatatlan, ezeket a' számokat álmodtam meg 1, 2, 3, 20, 23.

250 TIPP[TOPP] Már azok ugyan Curiosus számok. Lesz szerentsém hallani az álom látást, mellybe azok a' számok bejönnek?

LIP[ITTLOTTY] In compendio elmondom. — Azt álmodtam a' mai éjjel, hogy én 2 matskát árultam. 3 Dáma majd meg vészett érte úgy kérte 20 xon. Valami vén Asszony oda jött 23^{at} ígért érte, már éppen neki akartam adni de tsak 1 poltra volt nálla. A' matskákat felvettem a' vállamra (: *itt félbe szakasztja* :) Dejszen a' többi nem is tartozik a' Lotteriara, tsak azt akartam mondani, hogy én a' számokat így álmodtam meg: 1 poltra 2 matska 3 Dáma 20 xon és ismét 23 xon. — A' matskákat tsak tzirokáltam tsak tzirokáltam 's egyszer felserkentem.

260 TIPP[TOPP] Uram! a' Párizsi legujjabb álmos könyvek is azt mondják: a' matska paráznaságot jegyez.

LIP[ITTLOTTY] Eh. — Magamat recomendálom (: *megharagszik* :)

ÖTÖDIK JELENÉS

265 *Tiptopp és Lázár.*

TIPP[TOPP] Jó reggelt kívánok Lázár Deák!

LÁZÁR Isten hozta az Urat Isten hozta kérem alásan tessék leülni tessék.

270 TIPP[TOPP] Köszönöm Lázár Deák köszönöm, hát mi ujság van mostanáb[a].

LÁZÁR Az bizon most a' velevel kevesel udvarolhadok, hanem inzsbicie, most vala nállunk az a' Vasaros Ur kinek itt által elenb[e] van a' botyá, derek a' fele uri Ember, beszéle, hogy az a' híres Frantzia Vezér General *Laschi* vissza hozta a' maga táborát, Málta városáig, és így már a' Frantziak tul nyomattattak a Pisegri' vizen és hogy a' Török Basa Nelson a' Helvetiai Hajos Sereget egészen semmivé tette, neki pri-
275 vat levélbe írták, hogy a' 3. hatalmas Császár mellé tarsul

280 állott a' Burkus Császár is és hogy már tsak a' Genevai Király tart frígyet a' Frantziákkal.

TIPP[TOPP] Hát Bonaparteről nem hallott é valamit Lázár? LÁZÁR Egyebként semmit sem, hanem egy Frantzia Katona beszéllé tegnap a' botunkb[a], hogy már igen öreg ember lévén letette a' szolgálatot és Baróságot kapott.

285 TIPP[TOPP] Ha ha ha a' bizon rendes még azt nem hallottam (:félbe szakasztja Lázár:)

LÁZÁR Az a' hir is foly kedves Ur nállunk, h[ogy] a' Frantzia Admiralis Tepotzajab Valentiára éjtszakának idején rá ütött de a' várhoz a' nagy kösziklák miatt nem férhetett. — 290 A' bizony kedves Ur ránk nézve nem igen hasznos ujság mert határos lévén Driestel Niderlandal és Gretzel, a' honnan a' Császári Fabrikákból kapjuk a' Bordikákat, a' kereskedésünk szenvedni fog és még sokkal drágább lesz minden. Hanem ellenb[e] a' Török Császár Vezére Pasza- 295 vandoglub, nyoltzadfél száz lovas Spahival a' Rajna mellett Szant Domingoba be ütött és 1200 Frantzia képviselőt hadi fogolyá tett. — Egy Pesti Corespondensem azt írja, hogy ott a' Kávéházakb[a] (:félbe szakad mivel jön [Karnyóné]:).

HATODIK JELENÉS

300 *Karnyóné 's az elébbiek.*

KARNYÓNÉ De azt bizon nem köszönöm meg az Urnak, hogy még tsak fel-sem jön hozzám már egésszen elis felejtettem az Ur[na]k a' formáját.

305 TIPP[TOPP] Legtisztább szivü szolgálja az Asszony[na]k énnekem az Asszonyt látni mindenkor fő szerentsém van, de az az egy világi baj ránk nézve, hogy gyakran a' leg kedvesebb szerentsénnkel nem lehet élni. — Édes Kedves Asszony-ság szivem többet szóll mint szám mondhatná.

310 KAR[NYÓNÉ] Alázatosan köszönöm! az Ur mindég vidám jeles és udvariás, mi ketten megedgyezünk — A' Lipittlotty Urral nem jött öszve valahol az Ur, mi ketten könnyen meg edgyezünk.

TIPP[TOPP] Másra kevés gondom szokott lenni mi ketten könnyen megedgyezünk.

315 KAR[NYÓNÉ] Lázár az Obester Ur most izent ide hogy azt a' kis Contoskát kifizeti, vigyel el hozzája és betsülettel szoljon 's tisztelje nevetskémme.

LÁZÁR Ihen Ihen van álázatos szolgája.

330 TIPP[TOPP] Igaz biz az sajnálom kedves Asszonyság, hogy kurta szerentsémet szívem[ne]k nem kis fájdalmával félbe kell szakasztanom. — Parolám van a' Kastélyba. — Reményilem 2 órára ismét gyönyörködhetem nagyon betsült személyében Kedves Asszonyságomnak. — Addig is csókolom kezeit.

325 KAR[NYÓNÉ] Tehát vissza várom ám az Urat alázza meg magát nállam egy kis ebédetskére.

TIPP[TOPP] Az ebédet nagyra betsülöm, mivel az által hosszabban legeltethetem repeső szemeimet az én Kedves Tárgyamon *adió*.

330 KARNYÓNÉ 'S Boris! (:*Boris felel a' palotából:*) Parantsollyon! Jöszte légy itt a' bótba míg a' Lázár megjön. (:*Ezzel a' vén asszony fel megy a' házba, Tippi topp is elmegy félre a' Bót mellé, hogy halja, hogy Boriska le jön 's megvárja 's hozzámegyen:*.)

HETEDIK JELENÉS

335 *Boris és Tippi topp.*

TIPP[TOPP] Boriskám jöszte jöszte valamit mondok.

BORIS Jaj be régen nem láttam az Urat egész ujság nállunk.

340 TIPP[TOPP] Dejszen nem lennék én nállatok ujság édes Boriskám, tsak te engem abba segitenél, a' mit már másszor is említettem néked, hogy tsak az Asszonyodat hozzám hajlandobbá tennéd.

BORIS Ő hajlandó az urhoz, de így vegye fel az Ur: ö egy férjfit nem adna az egész világért, az Urat nem adná valamennyi férjfiért, Lipittlottyot nem adná 1000 olyanért mint az Úr.

345 TIPP[TOPP] Hisz az a' bezegje a' dolog[na]k édes Boriskám, azt kellene éppen érettem véghez vinned, hogy én az Asszonynál nagyobb Gratiab[a] jöhetnék mint az a' Kótyomfitty Lipittlotty, azt te legjobban ki tudnád jádszani ha engem igazán szeretnél, igazán szeretsz é hát édes Boriskám?

350 BORIS Ah! bizony rendes, az Ur azt kívánja én töllem, hogy szeressem, pedig éppen előttem valya meg hogy mást szeret, söt még engem kíván a' más szeretetébe is eszközül felvenni (:*Kettőt lépven hátra:*) Kissebb vagyon én, mintsem a'
355 Karnyóné Asszonyság kedvesét bátorkodjam szeretni.

TIPP[TOPP] Ah be furtsa gyermek vagy te édes Boriskám,
befurtsa gyermek vagy hát gondoltad é hogy én azt a' vén
bolondot szerethetném, átkozott szem volna az a' ki azon
kapna, arról már elénekelhetnéd ám édes Boriskám h[ogy]:

360 Szeme nem sir még is nedves
Képe rántzos foga redves
Horgas lába tittyen-tottyán
Sován fara edgyet lottyán
365 Még is noha hideg vette
Legényes a' szette vette
Oh Úram! örizz meg ettől
A' vas óru kisértettől.
Vén ugyan vén a' Kurvannya
De van ezüsttye arannya
370 A' mellybe, ha markolhatnék,
Hozzá jobb kedvet mutatnék.
Tsak pénzébe lennék vitze
Meg ölelném Historice
Férje lennék az erszénynek
375 'S a' kén a' szegény Legény[ne]k.

BORIS De hol a' manoba tudta az Ur ezt a' furtsa nótát tanulni,
ugyan szépen ki megy?

TIPP[TOPP] Régi Párizsi nota. — De fére tévén a' tréfát, az
egész dolog ara megy ki hogy én örömetst elszeretném venni
380 Karnyóné Asszonyomat. de nem az ő Kegyelme betsületes
személyéért ám; mert az a' Kankalékos Ludvértz kapna
az olyan vázon, hanem azért az egy két ezer forintotskáért,
a' mit toldásba kapna az ember vele; mert a' mint egy elmés
Poëtánk mondja 3. a' szükséges dolog: pénz, pénz, pénz,
385 (:PéNZ, jószÁg, betsüLET:)

BORIS Tehát az Ur alkuba botsátja a' szerelmet, és az Ur
szíve rá van nyomtatva a' Banko czedulákra.

TIPP[TOPP] Sziv! Szeretet! mai világba ezt a' kettőt minden-
nek árullyák szoval de a' valóság tsak olyan kettővel köz,
390 mint én és te édes Boriskám.

BORIS Az ur tsak mindég rá vesz engem a' szeretetre, az
urert mindent megteszek az Asszonynál; de annak a' lessz
a' jutalma, hogy az ur a' mi Asszonyunkkal öszve kelvén
meg fog meg is tartozik vetni, és én akkor szegény jó szivű
395 Leányka, én akkor — ah kedves edgyügyü!!

TIPP[TOPP] Ne félj édes Boriskám te leszel Karnyóné Asszony-

430 val, pénzzel, azt gondolta a' nyomorultt vén Banya hogy
én ötet szeretem, szerette pedig a Lidértz, — egy illyenn
legény, aki az ifjába is válogathat, én egy olyan világ-
rugtát, ha ha ha boldog Isten! De meg tud az ember bolon-
dulni a' szeretet miatt, már hiszen ha valami érzékeny,
435 virágjába lévő leánykán esne, annyira tsak nem tsudálnám,
de a' vén bolond Karyóné, tsak gondolya el már az ember
vizs egy idős a' Posta uttal, melegsége is tsak annyi van mint
a' nyári kájhának. — Hányan tsalták meg már tsak tud-
tomra is, még is hitt nékem is a' bolond, azt gondolta hogy
440 fenékig téjfel vagyok, pedig szakállamra mondom inkább
venném feleségül a' Kanisai Csonka Tornyot. — De hiszen
most megtanulhatja az én példából, mennyit hihet akár
mely Legény[ne]k. — Oh édes számjaim! 25000 forintot
445 éró édes kedves Számjaim! ti szabadítottatok meg engemet
attol az alatsynságtól, hogy én a' vén Karyónénak
pénzéért hízkeljék! — Áldott Lotteria! áldott volt a' ki
felis találta, nyugodjon békével még a' haló földjében is.
Oh édes számjaim! Kedves Számjaim! most mindjárt
Postára ülök, 's megyek Budára, de hova megyek és miért?
450 Oh áldott szerentse! azért a' szép 25 ezer forintért! De hát
az a' szép az az édes Kedves Karyóné? — Ott üsse a' Guta,
mostmár tyuk pásztoromnak sem venném be ha ha ha még
előre nevetem, majd perel magába a' vén tátos, de kukkanni
sem mér a' 25 ezer forintos Lipittlotty Ur előtt.

MÁSODIK JELENÉS

455 *Lipittlotty, Lázár és Samu.*

LIP[ITTL OTTY] Jó napot Lázár!

LÁZÁR Isten hozta az Urat, Isten hozta tesék le ülni most épen
szép ujságot halodám.

LIP[ITTL OTTY] Mit Lázár?

460 LÁZÁR Gibráltár Fő Vezére Sampiónét várát ostrommal meg
vette, és hogy mi mostanáb[a] igen nagyon megvertük az
Anglusokat.

LIP[ITTL OTTY] Az elég örvendetes ujság hanem Lázár itthon
vané az Asszony?

465 LÁZÁR Szolgálatjára az Ur[na]k, meg most ebédnél is frissen
volt, hanem ebéd után valami nehézségét érzette — a'
szokott nyavalyája jött rá.

LIP[ITTLOTTY] Mitsoda szokott nyavalyája?

LÁZÁR Aval nem szolgálhatok, aztartom arany ér.

470 LIP[ITTLOTTY] Bizony nagyon sajnálom (:félreszóllal:) eb sajnálja a' vén dögöt, hanem Samuka ezt a' levelet vinnéd el Boriskának hanem megne mutasd Asszonyádnak. Asszonyádnak pedig mond meg hogy én egy kevéssé fel fordulok Budára, mihelyt onnét meg jövök igymond, mindjárt
475 gyűrűt váltok vele.

SAMU Értem értem, az Ur mindjárt gyűrűt ád ezért a' levélért?

LIP[ITTLOTTY] Nem nem szegény Samuka, a' levelet vidd a' Boriskának, én meg asszonyádnak gyűrűt hozok.

SAMU Értem értem, de hát nekem mithoz az Ur?

480 LIP[ITTLOTTY] Ej tsak eredj sietve, mert én nem késhetem — neked fapénzt hozok.

SAMU Jó lessz biz a' köszönöm az Ur[na]k mindjárt vissza jövök érte.

LIP[ITTLOTTY] Siess hamar (:Samu elmegy:)

485 LÁZÁR Akarom mondani, hogy az Anglusokat igen megvertük 600 Fregat elesett másik 600 rabbá esett, minden órán várjuk őket ide Kanisára reményilem az Ur többet hallott felöle.

LIP[ITTLOTTY] Azt tudom hogy mostanáb[a] sok fogoly
490 Frantzia Tiszteket hoztak erre lefelé Istennek légyen hálá és hogy még többeketis küldenek gyözedelmes seregeink; de hogy Anglus Fregatákat is hoznának Kanisára, az még előttem esmeretlen ujság. Hanem Lázár énnekem most
495 elkell sietnem az Asszonyságot tisztelje nevemmel most annyi időm sints hogy elbutsuzzam tölle, ha Budárol hazajövök, fogok neki ujsággal kedveskedni es pedig ollyannal millyet nem látott nem is hallott.

LÁZÁR Magam is ki kérem kedves Ur havalami ujságokat méltóztatik halani legyen szerentsém magamnak is ott inkább
500 van szerentséje az ember[ne]k a' félékhez inspecie ben van é meg Egyiptomb[a] General Telegrafus, és hogy igaz é hogy a' Frantziák tsak ugyan megtalálták már azt a' meszi lüvő levelet mely szerént a' levelet ha postán küdik mikor az ellenség felszakasztya a' kopertabol, egymást éri ugy omlik
505 ki a' sok bombi (:félbe szakasztja:)

Karnyóné és az előbbiek.

- KARNYÓNÉ Ezt érdemlettem én az Urtol? Ezzel jutalmaztatja meg az én sok szivességemet? elkell é hinnem hogy az Ur tsalárd álnok és hitetlen lelkű?
- 510 LIP[ITTLÖTTY] Mit?
- KAR[NYÓNÉ] Azt hogy az Ur szinnel mézzel angyal valósággal pedig egy megtestesültt kan ördög, ezt érdemlettem én az Urtol ezt? — Az Ur majd mit is mondok. —
- LIP[ITTLÖTTY] Mi háborítottotta ugy meg az Asszonyt nem
515 illik az egy olyan személyhez az Asszony akar engem vádolni és az által érdemletlenné tészí magát arra hogy én szerettem még pedig ollyigen szerettem, mint most.
- KAR[NYÓNÉ] Mit keres hát ez a' levél?
- LIP[ITTLÖTTY] Levél? az a' levél? hogy mit keres már hogy az
520 a' levél mit keres? isz az a' levél tsak levél.
- LÁZÁR Demég elfelejtettem mondani, hogy a' Frantziákra a' Gallusok is rátámadtak, a' minthogy már szinte (*:félbe szakasztja Karnyóné:*)
- KAR[NYÓNÉ] Ördög vigye el a' Kend Frantziáit Lázár! Lipittlotty! így kellett engem a' magam szolgálói előtt gyalázatb[a]
525 keverni, szolgáló előtt phü szégyen gyalázat, szép ember osztán az Ur félig magyar félig német mégis tetszik, hogy kívánhatja azt töllem hogy azt elszenvedjem? Az Ur embertelen értié? Ah! mert ha most valamit nem néznék
530 fizesse le az Ur a' Contóját fizesse, most mindjárt, egyszerűb[e] ebbe a' nyomba huntzfuttság nem emberség fizesse le az Ur és ha nem majd tudom mit tsinálok, disznóság az Ur egy tzudar ember volt én tenyerezen hordoztam, most mutatja meg mitsoda levél ez? — Az Ur nem szóll, szóllok
535 hát én, fizesse le az Ur a' Contót, térjen vissza a' maga tzudarságába és ne merje olly vakmerő lenni hogy megtsufoltt nevemről többé emlékezzen. Lázár! hol az a' Contó?
- LÁZÁR Idd van nad mint 8 curens bizon jobb is fizetni.
- LIP[ITTLÖTTY] Hisz az a' Conto tsak hadd maradjon nállam
540 mindég magtalaní a' mivel tartozom, hiszen tsak nem szököm el, de hogy is szökném én el, egy olly kedves Személytől, mint a' millyenért az Asszonyságb[a] élni és halni szerentsém van.
- KAR[NYÓNÉ] Elöttem az ollyan tsapodár szók még elárulják
545 az embert. Tsak a' Contót fizesse ki Lipittlotty és azután se

éljen se haljon érettem. — Én az Urat mindég szerettem azt nem tagadhatja, szeretem még most is ah! jobban szeretem mindeneknél, de hogy az én szeretetemnek hasznát vegye már arra magát érdemetlenné tette.

550 LIPIT[TLÖTTY] Kedves Asszony! — Az Asszony[na]k a' Szoba Leánya hüségtelen és azt régen eszre vettem és nagyon sajnálom, mert olybá tartottam mintha magamat sértett volna meg, régen is akartam már mondani az Asszonynak; de hogy meghitt tselédjét fundamentum nélkül gyanuba
555 ne ejtsem alkalmatosságra váraкоztam. — Tudja é az Asszony, hogy ő azzal a' mézes mázos Tiptoppal nagyon össze szürte a' levelet, ha nem tudta, tudja meg most, — észre vettem, hogy a Leány kész akármelley Legényért az Asszonyt elárulni hogy ezt saját próbám által tapasztaljam azért küldöttem hozzá ezt a' levelet. — Legyen az
560 Asszony nyugottan és hiddje el, hogy az Asszonyt jobban Lipittlöttnál senki nem szereti és hogy az ő ígéretei szentek az Asszony éránt, még is az Asszony a' Contórol beszéll Eb az annya Contója! hát a' mi szeretetünk tiszta napfényét Conto fellegek is ködösíthetik? Én ha az Asszony[na]k
565 volnék, most el szégyenleném magamat.

KAR[NYÓNÉ] Édes Angyalom! meg engedgy gondolatlan bosszúságomnak, megbántottalak goromba gyanummal egy huntefut Leány! Ah! a' méreg is forr bennem. De hiszen ha
570 nem szerettelek volna nem is aggódtam volna érted, a' szerelem aggsággal jár, meg engedj szeretlek ah! igen nagyon szeretlek, és ha te is szeretsz vedd kedvesen töllem ezt a' 3 xxx-et (*:kötörlí a Contót.:*) neked többé nints Contod, nints nállam egyéb Contod a szerelem édes Contóján kívül.

575 LÁZÁR De mit is tsínál az Asszony zeb a' lelke ki fizeti, meg kell vizetni, magunk is adosak vagyunk a' Betsbe.

KAR[NYÓNÉ] Halgasson Lázár az Urnak többé nints Contója.
LIP[ITTLÖTTY] És tehát többé nekem nints Contom — köszönöm az Asszony[na]k, egy szó hát annyi mint száz, én fel
580 megyek Budára, és azontul engemet soha sem lát.

KAR[NYÓNÉ] Isten örizzen! én soha se látnám az Urat — ojjé mit gondol az Ur?

LIP[ITTLÖTTY] Igen is én azt gondolom, hogy én az Asszony Contójára semmi számot nem tartok már, az asszony se
585 tartson már semmit az én Szívem Contójára.

KAR[NYÓNÉ] És én szegény özvegy (*:félbe szakasztja Lipittlötty.:*)

LIP[ITTLÖTTY] És a' szegény özvegy marad özvegy mint eddig

590 volt gondolkodjon a' Koporsórol 's menjen idvezült Férje
után az örökké valóságra: mi Ifjak meg egy kevésse itt
akarunk mulatni a' siralom völgyén adiö.

KAR[NYÓNÉ] Igen érzékenyen tréfál az Ur — ebb[e] a' mate-
riáb[a] nem örömetst hallom a' tréfát.

595 LIP[ITTLOTTY] Ne tsallya meg magát Asszonyságod, én nem
tréfálok. — Értse meg a' tréfát. — En 25000 forintnak a'
Lotteria által urává lettem; Asszonyságod pedig egy Köz
Kalmárné — En egy Fialat Gavallér vagyok, a' kinn min-
den kap, asszonyságod pedig egy olyan 60 Esztendős ütött
600 kopott vén hasadtt hegedű, a' kit a' sátán se tudna már
kanaforiázni, én eszemmel tudok élni az asszony pedig egy
vénbolond.

KAR[NYÓNÉ] Hitetlen bestia! meg azon fellyül tsufolodsz is.
— Oh édes szegény Férjem! ha te most élnél az Isten
nyugosszon meg! boldog egek! miket is kell szenvedni az
605 embernek és kiktől és mikor. Te Kodus Kutya! a' ki az én
korpámon tanultál meg ugatni, te hetyke Kakas! ki az én
szemetemen taréjodtál meg. —

LIP[ITTLOTTY] Kukurékó!

610 KAR[NYÓNÉ] Te hitetlen! Te kényes disznó! Te világ sepre-
dékje! Te cigány! úh Lázár Deák adja azt a' vas rőföt
hadd verjem ki még a' fogát is a' kurva kergetőnek, — uh
te akasztófára való, ki a' bótómból (:elesik:)

615 LIP[ITTLOTTY] Ej kérem az Asszonyt moderallya magát tsak
ilyen az a' ki az indulatoktól [me]grészegedik, az asszony
a' harag miatt is elesik én meg mondom egy szoval, hogy
az Asszony[na]k valamint eddig sem volt esze ugy ezután
se lessz — nem várom vissza a' Complimentet adiö!

620 KARNYÓNÉ Jaj jaj te ördögök edénye jaj Férjem! jaj vékonyom!
jaj jaj szegény férjem az Isten nyugosszon meg akasztó-
fára való.

LÁZÁR Lám megmondtam! no most Contó jaj' fejem! jaj vállam
a Contó: sem egészség sem pénz, se Legény se contó lássad
most az Asszony pedig én is elmegyek a' Botyából (:el-
megy:)

NEGYEDIK JELENÉS

625 KARNYÓNÉ *magába*. Jaj átkozottak! bizony mind elhagynak
 bizon kétségbe kell esnem. — Óh! édes szegény férjem ha
 te most élnél az Isten nyugosszon meg, ehol biz úgy mara-
 dok mint a' felmagzott soláta közt az ijjesztő. — Én nem
 tudom mit néznek bennem hogy olyan vénnek tartanak.
 630 — Isz az Isten sokakat megáld tartós ifjúsággal én legalább
 nem vagyok olyan megvetésre méltó, iszen ha nem hiszik
 próbálnák meg, de a' világ tele van balitélettel. — Oh te
 álhatatlan hitszegő! be nem tettem volna fel felöled, jól
 635 az őzvegyek édes gyámola bészedi az én könnyhula-
 tásimat a' maga tömlőjéb[e], és te környül metéletlen szívű,
 elnyered még méltó jutalmadat, engemet elhagytál, enge-
 met meg tsufoltál, az Ég büntessen meg Tégedet és kellete
 korán vágjon ki az élők sorából! De mit mondok hirtelen,
 élly te élly! mert én Téged most is szeretlek, én inkább meg
 640 halok, — meg, veszek el ha meg nem halok. Óh Uram!
 Hozd el az én utolsó orámat ennyire meg vagyok tsufolva
 és én még is (*:félbe szakasztya:*)

ÖTÖDIK JELENÉS

Samu és Karnyóné.

SAMU Asszonyám! lovazzunk lovazzunk Asszonyám nó!
 645 KAR[NYÓNÉ] Eredj te kis bohótska! hogy lovazzak én!
 SAMU Ejnye azt se tudja Asszonyám, vegye a' lába közé azt
 a' vasrőföt osztán tsak így ni!
 KAR[NYÓNÉ] Ah édes Fiam! tsak te ne volnál, majd lovaznék
 én messze messze, a' más világ mellé.
 650 SAMU El megy asszonyám az Operentias Tengerig, jaj vigyen
 el engemet is, majd úgy megllovazzunk a' Tengeren hogy!
 KAR[NYÓNÉ] Gyermekek! gyermekek! jobb volna biz az árvák
 édes Attyához fohászkodnál, én úgy is meghalok! —
 SAMU Jaj édes asszonyám ne haljon meg, — ha meg hal bizon
 655 maga is meg bánja.
 KAR[NYÓNÉ] Az igaz Fiam hogy megbánom, de hogy élek még
 jobban bánom, azt pedig hogy éltem, mindenek felett bá-
 nom. Lásd a' szegény Attyád is mindég olyan beteges volt.
 — Oh Istenem! a' mi legkeservesebb menyetske koromb[a]
 660 olyan petyhütt volt a' szegényke, óh édes szegény férjem
 hát há most is élnél! az Isten nyugosszon meg!

SAMU Én is sirok édes Asszonyám, én is siratom az én szegény petyhütt Férjemet, óh édes szegény petyhütt Férjem óh óh óh!

665 KAR[NYÓNÉ] Oh ki bohó óh óh! — — édes szülöttem magzatom, menj a' Patikába, mintha rosszul érezném magamat, a'minthyogy rosszul is érzem, hozzál egykis alkörmöst, osztán meg egy kis — dejszen tsak ezt a' papiroost mutasd — tsak Gotliktól a' Legénytől kérj, ha pedig a' gazda be talál jönni
670 és kérdeni találja minek? tsak azt mond fiam, hogy az egereket vesztjük el vele — érted?

SAMU Értem, értem.

KAR[NYÓNÉ] Mit mondasz hát?

SAMU Azt hogy: Adjon Isten jó napot a' Patikás Uram[na]k:
675 Asszonyám kotylik, az egerek pedig rosszul vannak, ha a' Gazda nem talál jönni, elakarjuk vesztetni, adjon nekem az állomra körmöst; osztán ezt a' papiroost mutassa meg.

KAR[NYÓNÉ] Jaj bolond tsinálta kis fattya! (:félre szóllal:)
nem merem másra bizni, nesze tsak vidd el azt a' papiroost
680 — semmit se szolly. — a' mit adnak hozd el.

SAMU Adjon hát asszonyám egy xrt hadd vegyek siflit ott a' patikásnál.

KAR[NYÓNÉ] No, azt is meg adom tsak siesss. (:Samu elmegy:)
Egek soha se hittem, hogy az ember reá unhassón az életre,
685 most érzem hogy terhemre van az élet, óh te hitetlen! tsak a' fiarnak volna, ennek az egy rossz kölök[ne]k, tsak ennek volna elégséges elélni való esze, úgy tetszik könnyebben válnék [me]g a világtól!!!

HATODIK JELENÉS

Tipptopp és Samu.

690 TIPP[TOPP] Hova hova Samu?

SAMU A Patikához. — Asszonyám rosszul érzi magát, mert körmöstől evesztek az egerek, azt nézem meg otthon van-e a' gazda vagy p[e]d[ig] tsak kotylik, papiroost küld néki asszonyám.

695 TIPP[TOPP] Had lám azt a' papiroost?

SAMU De otthon van-e hát a' gazda?, mert ha otthon nints azt mondta asszonyám hogy ne is mutassam.

TIPP[TOPP] Otthon van otthon no tsak adsza. — Mordió mit

17.
Gerson

du Malheureux
vagy

az Ördögi Meferséggel meg
saláztatott fiu.

Vig Játék, két fel. Vonások
ban fejezte
Csokonai v. Mikály

Jádróttatott a Debreceni Colle-
giūmnał Kis-Auditoris
umában d. 28 Febr
a. 1795.

1. A Gerson egy 1807 körüli debreceni másolatának címlapja. A példány Kazinezy tulajdona volt. (MTA. Kézirattára. Jelzete: K 604. Kazinezy Ferenc: Apróságok. II. [Kolligátum] 17. levél, recto lap.)

DIANA ÉS AMOR.

Amor.

Ne, Istenanyja kívánságát, ne legyen szer-
kedre, ha egy alarcos. Pálforleány ségedes
fog követni.

Diana.

Ki vagy te, koman jössz, és mitoda kívánság von
tegedes é boldog környezetre?

Amor.

Alszékes vagyok az én nevem, Teiprus' szegednek
kebelében nyíroman fel elsőben az én szenci-
met a' Nap' világra, és külsőjeimtől fogva
egyedül a' kériibe és a' nyílárba gyönyörköd-
tem. De minihogy a' prédarbtól ki fogyszor-
tan az én szütemen. Fölkemet, új munkálat
kivánságától öfönözsemmen ide.

Diana.

És te gyermeklédre nem fel a' te gyenge olda-
ladas a' nehez Puzdrával serkeftem, és men-
tartoztat meg ségedes a' gyilkos Vadaknak agya-
rod és diüköféged?

Amor.

Miért hogy gyermek vagyok, foka meg eddig az én
gyenge kerem egy dardis sem hajított hásonis.

2. Az *Endimion* egy lapja. Csokonai saját kezű szerzői másolata.
(MTA. Kézirattára. Jelzete: K 674. 52. levél, recto lap.)

<i>A patyolat</i>	<i>Vimafra fe' Istent minket Bontsunk Hé' le'arabulást is</i>
431	
<i>Le' vostona' kedvesem; Már foradni kezdél. Te' Mirkó! majd meg lesfordulok. Be'láncol Mellyen ruha nélkül.</i>	<i>És' az' neki' megfél Ké' fácskái' pusztagam Kivem' eszja' a' jand, Te'gy' az'ok' jaganás, Bontsunk' is' a' bonts, De' kapo' is' a' pusztaga.</i>
<i>De' lánc' a' néon' mutagó Öbölölnék' kintomán, Már' uchoy' Lutyolagó Gyönyörök' jaganás</i>	<i>Ha' puzok' bék' konyomán Melly' b' a' m' h' nyón Melly' finom' imován A' bont' Bontsunk</i>
<i>Mine' a' olápnak' elhassai Mikor' a' fere' felkötöl Már' desül', s' magis' fessék Ha' egy' vobony' tödöt' f' d' d' d'</i>	<i>Melly' gyönyör' nelly' d' d' d' d' Melly' vobony' a' d' d' d' d' Melly' fere' fere' nelly' Melly' bék' bék' nelly'</i>
<i>Egy' az' a' fere' fere' Melly' bék' a' tula' fere' Mikor' fere' Közül' is' fere' fere'</i>	<i>Melly' bék' fere' fere' Melly' bék' fere' fere' Melly' bék' fere' fere' Melly' bék' fere' fere' Melly' bék' fere' fere'</i>
<i>Te' egy' vobony' fere' fere' Mely' puzok' bék' minket Mely' bék' a' fere' fere' Mely' fere' fere' fere' fere' Mely' fere' fere' fere' fere' Mely' fere' fere' fere' fere'</i>	<i>Mely' bék' fere' fere' Mely' bék' fere' fere' Mely' bék' fere' fere' Mely' bék' fere' fere' Mely' bék' fere' fere'</i>

3. A Doctorandus első lapja. Csokonai saját kezű fogalmazványa A patyolat szerzői másolatának üresen maradt szölcén és alján. (MTA. Kézirattára. Jelzete: K 677. 66. levél, verso lap.)

KÉT

MAGYARORSZÁGI
KÖNYVTÁRA

VIG JÁTÉKOK,

Mellyeket
kü dolgozott, és Tanítványaival
el is játszott Curgóm,

CSOKONAY V. MI.

HALY ÚR.

At 1800re Esztendőben
molt pedig ujra leiratá
maga számára Gentsi városban
at 1808re Esztendőben, Amely
elő is több napjaiban

1807

4. A Két Vig Játékok [a Cultura és Kanyóné Gentsi-másolata] címlapja. (MTA. Kézirattára. Jelzete: 671.
1. levél, recto lap.)

Tisztelettel megköszönöm a
 nagy magy. nyelvű és magyar nyelvű
 tananyagot, amelyet a Magyar
 Nyelv és Műveltség, Magyar
 Kultúra és Műveltség
 tananyag részeként
 a Magyar Kultúra és Műveltség
 tananyag részeként
 a Magyar Kultúra és Műveltség
 tananyag részeként
 a Magyar Kultúra és Műveltség
 tananyag részeként

5. A Cultura és a Karnyóné dalbetéteinek kottái. (MTA. Kézirattára. Jelzete: K 671. 75. levél, recto lap.)

Ar Ötvegy Karmyóné
és kecskelebródiak

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Vig. Járás 3 felvonásában

Leírás Cs. V. M. 1799-ben
eljárásról a Jánostól
ahogy az az okmányokban
leír. 1799. Karmyóné — az
okmányokból.

írta Pál L. 1807
Debrecz. Febr. 5. k.

6. A Karmyóné Gál Lászlótól készített másolatának címlapja. (MTA. Kézirattára. Jelzete: 676. 2. levél, recto lap.)

látok! tsupa arzenicum, valóságos egérkő, ez nem jónak a'
700 jele, no tsak eredj Samu. —
SAMU Adjon hát az ur l xrt medve czukorra.

HETEDIK JELENÉS

Kuruzs, Tiptopp és Boris.

TIPTOPP *magába* Már gyanítom mibe van az egész dolog,
bizonyosan Lipittlotty rutul bánt a' Kalmárnéval, ő a'
705 Bolond Budára mentt az Asszony pedig kétségbe esett.
Bizonyosan úgy kell lenni. — Lipittlotty meglátta a' kitett
számokat, és el hitte, hogy valósággal azok jöttek ki a'
Lotterián, igaz hogy mondta is az expeditor, hogy jó szómért
és pénzemért éppen azokat tette ki a' Táblára, és azután
710 mintha tsak tévedésből esett volna úgy rakta ki ismét a'
valósággal ki jött számokat. — Tsak ugyan elértem hát
czielomat, és Lipittlotty bolondá lett, eddig Veszprém fele
jár és a' mint az ő kevély lelkét esmérem, rutul vált meg a'
Kalmárnétol, melly miatt a' talán Ámboráb[a] is jött. —
715 Könnyen meg lehet, most nékem vigyáznom kell, ha az
Asszony magát meg ölné, oda lenne minden planumom.
— Majd megyek czirkálni, valamit tán ki tanulhatok. — A'
Boriskát is majd körül veszem, tanácsot adok néki, és veszek
tölle — De ha! ha! éppen Boriska.

720 BORIS *Danol.*

Csurgói Kintsem hallod-é?
Kanisán lakom tudod-é?
Hajts Kanisára gyerebe
Csókba feresztlek ide be.

725 Öszve hoz tán még Szent Egyed
Hogy fejed ölemb[e] tegyed.
Be fogad engem a' major
Majd mikor érik a' Bajor.

TIPP[TOPP] Otthon é az Asszony Boriska?

730 BORIS A' Bótba van.

TIPP[TOPP] Teveled akarok szollani.

BORIS Tessék ide feljönni tsak magam vagyok.

KURUZS Sok ezer jókkal, mint meg annyi Carbunkulusokkal
körül koszoruzott jó napokat kívánok és comprealok Uri
735 Kegyes Gratiajá[na]k, — Nintsen é valami belső nyavalyája
az Ur[na]k? vagy nem akar é eret vágatni? vagy mosta-

náb[a] köppölyt hányatni Uri tagjaira? vagy magát trepanáltatni? vagy akármijét arannyá változtatni inspecie azt a' bottyát? vagy nem akarjáé jövendő sorsát hallani?
 740 mikor házasodik meg, lessz é szép felesége? hány fia lessz hány leánya, mellyik szabóval varrat legszebb nadrágot? makk adutb[a] nyér é többet vagy a' tökb[e]? el vész é az a' szümölts az orrárol, vagy több is nő hozzá 's at. akar é valami avult ruhát adni, vagy venni, ezüst gombot, fél
 745 viseltes gatyá madzagot, elvásott lakatot, be írott papirossat, maradék gánitzát, vagy akar é az Úr fazékat drotoztatni pipát köttetni, rostát corrigáltatni, vagy pedig a' mi ehez hasonló mesterség névnapki köszöntöt, halotti butszuztatott, paszit vagy lakodalombeli salutatiot, vagy más ehez hasonló kupetz poésist parantsolni, vagy nó kosarat is köttetni 's több a' féle eius modi?

TIPP[TOPP] Ki tudna már olyan sok közzül választani? tsak egy szoval mondja meg kend mitsoda ember? mi a' ked mestersége?

755 KURUZS Oh édes Dominatiom, nagysok az én Professiom Professiom 6, 7 féle, mellykell szolgálhatok véle. Pénzért mindenek szolgálók, Sok 's nagy tsudát producalok Esmernek kitsinyek nagyok Halja [me]g az Ur ki vagyok. Doctor Borbély Alchimista, Kéznéző Chiromantista,
 760 Zsibvásáros és Drótvonó, Poëta és Kosárfonó.

Ez már mindegyremegylenki Hozzá jobb[an] n[em] tud senki, Exclusíve Inklusíve, Úr is vagyok respective.

Mit tetszik hát demandálni, Nálam mindent feltalálni

765 'S megmutatom h[ogy] bolondok, A' kik engem majd mit
 mondok

TIPP[TOPP] Bizony sokféle tudomány egy Caputb[a], de még is miért hogy olyan rongyos?

KUR[UZS] Jaj lássa az Ur ezeket A' méla mesterségeket

Noha rongyba mutogatják Még az ebek sem ugatják.

770 TIPP[TOPP] Nohát producalyon belőlök edgyet valamellyiket, töllem is kap kend tán valamit.

BORIS Csak verset mondasson az Ur vele, már én hallottam tölle olyan szépen kimegy mintha tőre szednék.

KURUZS Az is [me]g lehet mért nem? éppen ma irtam edgyet

775 Sz[en]t Egyed napjára, hiszen ha tetszik elolvasom.

TIPP[TOPP] } Egyszerre. Haljuk Kuruzs Uram halljuk.
 BORIS }

KURUZS Keresi a' csizma szárába 's ejnye nó ha rá akadnék no mi a tatár.

- Köszöntő versek *komma* mellyek *punctum* irattattak *nagy B.*
780 Betsületes Bizodalmas az is *nagy B.* Jámbor NB. a' bor
tsak kis b Keresztyén *tény é? vagy tyén régen pörölnek rajta*
Felebarátunk[na]k Goráblás Martiny Jánosnak, Helysége-
günknek már sok időktől fogva közjóban fáradozo *nagy G*
785 Gonosz birájának nékem különös joakaró Kedves Komám
Uram[na]k. A *capite*. Tisztességes és nagyra betsüendő
nevének tiszteletére, és egy uttal az én Komámnak az ő
hites élete párj[na]k 's kedves tsimotájának, e jeles napon
származandó örvendezésére nékem p[e]d[ig] egy kis collatio
végett való áldomási bé fordulásra irattattak. Nemes So-
790 mogy Vármegyéb[e] helyheztetett Curgó mező Városban
1° Septemberb[e]. Anno itt tsak ugy irtam hogy A^o de
ez ellipsis és azt teszi hogy anno sietve édes Komám Uram-
[na]k a' Darunál lévő Vendég fogadóba] irtam K. R.
Kuruzs Péter.
- 795 1° vers Szomorúság, háborúság tőlem távol allnak
Mert vig napra ugy mint mára hajnalkorra vig orára
Eljutottunk felviradtunk Sz[en]t Egyed napjára.
2^{dik} vers Azért nékem zengő nyelvem ékes notával zeng
Párnázusnak Héliconnak hegye vigsággal reng
800 Piros hajnal[na]k szépsége Hajnal tsillag ékessége
Mosolygással pirossággal Derült fényessége
3^{dik} vers Gondolkodna ha szolhatna Orveus notája
Ha pénghetne és zénghetne Clio muzsikája
Most vidámságát mutatná Hárfáján ujját futtatná,
805 Ugy mint a' Sz:[ent] Egyed napját hogy vígan mulatná.
4^{dik} vers Muljanak el húljanak el bánatid napjai,
Derüljenek terüljenek rád áldás árjai,
Ellenségid hátráljanak Sz:[en]t Angyalok vigyázzanak
Az Ur Isten ugy éltesen, hogy sok számos Egyed napját
810 ked Komám tölthessen.
- 5^{dik} vers A kerék ég örömmel ég emberek vigságán,
A' Szép tsillag vígan villog az ég karikáján,
Mennyi fűszál a' földön áll kedvet annál többet talál,
Kit a halál le nem kaszál ez nap illy rendb[e] áll.
815 Dixi duxi Darotzi
Boris Hugom kapard ki.
- BORIS Ejnye Kuruzs Uram de szép ejnye no, de furtsa no: de
hát nekem tudna' é valami szép Rigmust irni olyan Leány-
[na]k valot?
- 820 KURUZS Már mér ne tudnék, tudom én már millyen kell az
olyan Leányok[na]k éppen Pünköstkör vittek el tőlem

edgyet a' Compactorok azt tartom a' legjobb lessz, így megy
ki a' Teketoriája.

- 1: Hármat ellett a' Fürjetske fűrëndén tsipke
825 Oh te tsok gyerere nyenyenye retyetye rep.
- 2: Gyüjj be hozzám rozsám fekügy az ágyamba,
Oldozgásd [me]g tséts füzödöt kösd a' Dolmányomra
Oh te tsok sat. rep.
- 3: Gyüj bé hozzám rozsám egy tál borsos lére
830 Még borsoltam sáfrányoltam készen vagyok véle
Oh te tsok gyerere sat. rep.
- 4: A kit adtam jegy gyürütskét tédd a kis ujjodba,
Ha ki mégy is ha be mégy is
Meg emlégetsz rolla
835 Oh te tsok. rep.
Oh be szép teketoria!
Csak legyen Kanaforia
Ez egy pótrás Istoría
Hozott a' Compactoria.

NYOLTZADIK JELENÉS

840 *Samu és Tiptopp.*

SAMU Hallya az Ur! hallya az Ur!

TIPP[TOPP] No ki az?

SAMU Vettem ám medve tzúkort, vettem bizony meg siflit is.

845 TIPP[TOPP] Te vagy Samu gyöszte tsak gyöszte hát egyebet
vettél é?

SAMU Vettem ám Asszonyám[na]k egy katuját meg egy
üveget ni.

TIP[PTOPP] Hadd lám Samu hadd lám -- tökéletes arzenicum,
valóságos egérkő ejnye, ejnye mire nem megy az ember no.

850 SAMU De meg ne egye ám az Ur, mert azután hogy veszi be
Asszonyám?

TIP[PTOPP] (:félre szollal:) Eltserélem, ne Samu vidd el Asz-
szonyádnak (:Samu elmegy:) — Most már örülök tsak jó
vége lenne ezen tserének, majd a' Lipittlotty szállására
855 megyek, megnézem 's megtudakozom, mitsoda móddal
ment el Kanisárol, vissza jön é? vagy tsak Budán fog élni
abbol a 20.—25. ezer forintbol ha ha ha.

KILENTZEDIK JELENÉS

Karnyóné és Samu.

860 KAR[NYÓNÉ] Samu! mit tsinálsz? Siess nékem most minden
minuta egy esztendőt tesz.

SAMU No Asszonyám! van ám orvosság tsak egér legyen, ugyé
egérrel eszi meg Asszonyám? nekem is adjon ám belöle
sülve lesszé vagy főve?

865 KAR[NYÓNÉ] Adtze édes fiam! Ah! tsak téged ne látnálak,
könnyebben venném bé ezt a' halálos port, de hiszen az
Isten gondot visel rolad édes fiatskám, veszne inkább a'
jóságom tsak az eszemet hagyhatnám neked Testamen-
tomb[a] — édes fiam te már engemet holnap nem látsz!

SAMU Hát osztán hónap mit eszem én?

870 KAR[NYÓNÉ] Toros kábosztát édes Fiam! azt is az Anyád
Torjáb[a] — eregy tsak, végy magadnak egy pár vajas kiflit
(*:Samu el megy.:*) Fiam! Fiam! Istenhozzád már te enge-
met többet nem látsz Isten hozzád!!!

Én n[em] tudom mi az oka

875 *Keservesen danol*

Oh dugába dültt remények!
Oh Legények óh Legények!
Oh Lipittlotty! szívem kinnya
Gonosz mindnyájatok' tsinnya.

880 Én meg halok hitetlenek!

Mindjárt Karnyom után menek,
Mindjárt nem lessz most egy Dáma
'S hibít rabjaitok száma.

Nem szántok e? hitetlenek!

885 Mindjárt Karnyóm után menek.

Gyertek még egy kitsit várok,

Mig a' Bót ajtóig járok (*:Integet Legényeket.:*)

Jaj nem jön szavamra senki

Nohát lelkem tsak innen ki

890 Még is egy két pertzet várok

Mig a' nyoszolyáig járok (*:Integet Legényeket.:*)

Jaj nem jön szavamra senki,

No hát lelkem tsak innen ki.

Majd jó szívvél látnak mára

895 Pilátushoz vatsorára.

A' mérget kezébe veszi

Oh irtóztató nagy kétség!

Oh más világi setéttség!

Hunnyatok el szép tsillagok!

900

Én tsak setétbe ballagok.

Párkák! lidértzek! Furiák!

Republicanus Frantziák!

Megtetesült Kan Angyalok!

Fogjatok el mert meg halok! (:meg itta:)

905 *repetálja ez utolsó sort rekedezve.*

Következik a' néma játék.

Itt megíván Karnyóné a' mérget 's azzal a' nyoszolya fele botorkázván megholtta elnyújtózva. -- A Fia Samu egy tálba tejet evett 's azzal kínálta [me]g holtta annyát. Boriska Lázár körülfogták NB. Lázár nem hagyta el örökösen a' Karnyónét, mikor mondta hogy otthagyja tsak ijjesztette az Asszonyát -- Be megy Tipptopp 's kérdi intve, mi bajja az Asszony[na]k 's Boris int hogy mérget vett bé 's [me]g holtta. Lázár mindjárt a' Kuruzsért megy, kit nagy sokára elő hozott egy Vén Ludvertz formáb[a]. Lámpással kísértetett Kuruzs, a' mint hogy setét is volt. Kuruzs egész Borbélyi készüléttel jött és úgy is mint egy élhetetlen borbely, a' ki is mindig Kuruzsolta a' vén Dögöt; de tsak ugyan későre lett reménység feltámadása felől. Ezen idő alatt sem tudta feltámasztani az asszonyt. Ezenb[e] jön Lipittlotty, a' néma játékosokhoz 's sirókhoz.

910

915

920

LIPITTLOTTY (:nagy furiával:) Itt van tsakugyan itt van az a' huntzfut, halál és Bosszu állás ha te tökéletlen Vén kurvának vérén keresztül akarnék rohanni utolsó veszedelmedre. Te voltál a' ki engemet gyalázatb[a], kárba, és kétségbe düttöttél? Te hamisitottad [me]g azt a Lotteriát? Szolj reszkess halj [me]g (:melybe lövi:)

925

A melybe lövés így esett meg: Lipittlotty nagy méreggel beszélt 's nagyhangon, mely a' más szobába által hallott 's mikor azt mondta hogy *hally* [me]g Lipittlotty egy pisztolyt tartott a' Tipptopp mellvének, mely tsak porozvavolt fel 's abba a' szempillantásba, más házból, más személy valósággal [me]g töltött pisztolyt lőtt el 's éppen azt gondolták volna h[ogy] Lipittlotty lőtte agyon Tipptoppot.

930

935

TIPTOPP Uram irgalmazz oda vagyok oh jaj (:le döll:)

BOBIS Ah Jézus!

SAMU Jaj tejem jaj tálam! (:mert készakarva el kellett törni egy személynek rá hágással a' tejes tálát.)

LÁZÁR De a' bizon rutságos dolog!

940 KURUZS Rettenetes gyilkosság!

Merő azon pihóság.

LIP[ITTLÖTTY] Megérdemelte a' Gazember, tsak gondoljátok
meg: az expeditort [me]g vesztegette, hogy az én el ámitta-
tásomra tegye ki 2 óráig az én számjaimat, azután mintha
945 tsak confusiobol esett volna, a' valósággal ki jött számokat
rakja ki, és így lássátok engemet milyen rettenetes galibába
kevertt, mind magamra, mind erre az Asszonyásra nézve.
— Sümegeu vettem észre megsalattatásomat, ott a' Station
ujj Pósta lovakat akartam váltani, — 's hát látom hogy
950 egészen más számok vagynak ki téve, azonnal visszafor-
dultam, 's hát látom hogy itthon is már azok a' számok
vagnak kitéve. Már minden tudva van előttem meg érdem-
lette a' halált — mégegyszer agyon lövöm — De hát az
asszony aluszik vagy tsak tetteti?

955 SAMU Az egereket akarja el veszteni.

BORIS Jaj Úram a' mi Asszonyunk oda van az Ur ölte meg. —

LIP[ITTLÖTTY] Mitsoda? én öltem meg?

BORIS Az Ur bizon, de az Isten megis veri az Urat, mert az Ur
gyilkos, az Asszonyunkkal is ugy bántt, szegény az Isten
960 irgalmazzon bünös lelkének mérget vett bé; már most az is
halva fekszik ez a' jó lelkü ur is halva fekszik, az Isten meg-
veri az Urat, verje is meg.

KURUZS Uram! had nézzek az Ur tenyerébe én próbáltt ember
vagyok. Ez az ér erre megy, ez a' szív ere, ez a' vége itt, így
965 megy, a' másik meg erre megy. Én Uram sok ember tenyerét
néztem már, jártas költés Chiromantista vagyok, de az Ur
— hanem megne haragudjon ezért — Titkos mesterségemre
esküszöm soha el nem kerüli, — bótánatot kérek — az
akasztófát. —

970 LIPITTL[ÖTTY] Eh! — —

KURUZS Kérem kérem, mindjárt megmutatom: ez a' huzás
középb[e] az Urat jelenti ez a' hosszan nyuló huzás mi volna
egyéb egy kötélnél, ez pedig mathematice is egy valóságos
akasztófa. — No most mit tud rá az Ur felelni.

975 LIP[ITTLÖTTY] Bolond!

KURUZS Illy szép Urral virágzó fa
Lőu egyszer az akasztófa, *dejszen semmi*
Te rád pedig édes Leányom
A' sors vetést im így hányom
980 hogy a' szived igen ledér

magad pedig hasadt vedér
 Rollad rosszat mond Csizio
 Jeled vagy bak vagy Scorpio
 'S a' mint mutatja a' Tenyér
 985 Nállad mindennapi Kenyér
 A' Te utad a' követses
 Nállad a' szép legény betses *de [me]g álljunk*
 Láttya édes Lipittlotty Ur
 Az Asszony már tajtékot túr
 990 'S ha más bele Kristélyt nem szur,
 El szakad benne a' bélhúr.
 Májját a' méreg ellepte
 Melly ellen hasznos recepte
 Kerestetlen fát találni
 995 'S azzal a' talpát piszkálni.
 Az is jeles historia
 Hogy a' Vesicatoria
 Ha rá teszik az orára
 feltámasztja 2 órára.
 1000 De ez az Ur ki itt fekszik
 Már a' sirtol nem menekszik
 Már ennek a' praescriptió
 Tsak az egy végső adió
 Hanem annyit még is teszek
 1005 Adják ide ha van eszek
 egyet mássa nem vész kárba'
 Eladom a' Zsibvásárba.
 Ugy is sok Uri személlyek
 Kik szegények de kevélyek
 1010 Ösök javát utollyára
 Küldik hezzám Zsibvásárra.

LIP[ITTLÖTTY] Száz ezer ördögök iszonyodjam é magamtól;
 szerentsétlen Asszony! szerentsétlen ifju! kegyetlen áldo-
 zatim, itt a' bünös itt a' bíró, itt a' bosszuálló, elégedjetek
 1015 meg, ez az óra más világ fogadj be engemet (: *melybe lövi*
magát az megirt mod szerént esett.)

KURUZS No felsültel akasztófa

Hazudott a' másik strófa.

LÁZÁR De már a' bizon sok, a is puff e is puff.

1020 SAMU Osztán Lázár meg meg puff?

LÁZÁR Puff bizony Sámuká, másik is puff.

BORIS Ah Jesus! én itt hagyom ezt a' házat — a' világerért sem mernék az éjtszaka itt hálni oh Jesus!

1025 KURUZS Ah per Deum immortalem!
Jerusálem! Jerusálem!

TIZEDIK JELENÉS

Karnyó és az előbbieik.

KARNYÓ Jó estét édes gyerekeim! hát hogy vagytók az Isten áldjon [me]g benneteket — jaj bizony azt gondoltam, sohasem érkezek el idáig, sohasem juthatok el, azt gondoltam,
1030 hogy tsak nem láthatom meg már Kanisát — —. De hát ti nem is szoltok fiaim! talám bizony n[em] is esmertek.

LÁZÁR Mitsoda zember ked zillen zeste bazus.

BORIS Tsak menjen ked ki Istenadta, beteg van a' háznál.

1035 KURUZS De nékem mintha rémlene
Hogy ez az Ur ki a' fene.

SAMU Jaj édes Atyám Uram! édes Atyám Uram! be régen n[em] láttam édes Uram Atyámat. Ni édes Asszonyám beteg — hozott é nekem valamit a' vásárról?

1040 KARNYÓ Hoztam édes Fiam, nesze ez az utolsó kenyерemnek a' maradéka — ezt meg betsüld, mert a' Te apádnak az aranyaknál is betsesebb volt — piskóta gyanánt edd azt — — —. Édes Fiam! te valál a' ki legelőször meg esmértél te ki magadat is alig esmered, mások p[e]d[ig] okosabb létekre ehol 3 Esztendőök alatt egészen elfelejtettek. —
1045 Tsak édes Fiam! nem tagadhatja meg magát a' Természet! — A' vagyok én, a' kinek te gondolsz, ennek a' háznak Ura — én én a' szerentsétlen Karnyó!!!

BORIS Oh Jésus! hol jár a' mi jó Urunk bizony talán az égből szállott le erre a' szomoru napra!

1050 KURUZS Igaz hogy ez szomoru nap
Im kell Doctor hóhér és pap.

KARNYÓ Az igaz édes Boriskám, az égből szállottam hozzátok mert az vezérlett engem minden utaimb[a]. Jól tudhatjátok h[ogy] én most 3 Esztendeje lessz kereskedés végett
1055 Grétzb[e] ki mentem és akkor Grétz és Triest közt az akkori időb[e] az ottan koborló Frantziáktól (: oh! még most is előttem a' vért szopó Tigrisek képe:) elfogattattam! Mindenemet feldúlták, még a' rajtam valót is lehuzták; tsak egy fillért semhagytak nállam. En mint a' féle kereskedő

1060 eleget protestálgattam nekik, de azokb[a] az emberiségét
le vetkezett emberekb[e], semmi indulat, semmi indulat
nem találkozik, én a' kétségbe esés miatt öszve találtam
Tisztesekkel a' ki tsak annyib[a] különbözött a' Tartományt
1065 pusztító Haram basától, hogy selyem posztóbol volt a'
kaputja, szóról szóra mentt a' dolog, már akkor bilintsre
voltam téve, úgy bánnak ezek a' hatalmokb[a] esett jám-
borral, engemet a' kétségbe esés, és a' méltatlan velem
való bánás sokra vitt, nemzettyeket, vad erköltsöket, sőt
1070 neveket is kárhoztattam. Mit nyertem vele a' vezér Quar-
telyára behurtzoltak engem anarchistának, aristocratá[na]k,
rojalistanának, a' köz tsendesség meg háborítójá[na]k, emig-
ransok barátjának, az egyenlőség ellenségének az Nemzeti
jussok felforgatójának, az emberiség motskának, és még
1075 Isten tudná elő számlálni minekis neveztek, és engemet
minden mentségem nélkül fogságba Mantuaba küldöttek,
abba a várba, a' mellyet ők az ő kevély lelkekhez képest
győzhetetlennek tartottak.

LÁZÁR 'S Mantujáb[a] volt az Ur Brintzibalis Uram! halotam
az erős város, od szakad a' Nilus a' Mozelaba, de nem tudom
1080 melik országba van, azt bizon n[em] tudom.

KURUZS Hüm Mantuja az Mantuja

Non procul a Genuja

Scit jam Dominatio tuja

Mere nyilik kapuja.

1085 SAMU Hahaha alleluja!!!

KARNYÓ Itt voltam én fogva édes Fiaim sok olyan érdemes
emberekkel, akik az ott uralkodó eszelősségnek baráti nem
voltak, sok józan életü, józan erköltsü emberekkel szen-
vedtem én edgyütt a' kiket a' világgal játszó Frantziák az
1090 emberiség pártfogása mellett, az emberiség ellen üldöznek
es sanyargatnak. — De hálá légyen a' mindeneket böltsen
vezelő Istennek, eljött valahára az az idő, a' mellyb[e] a'
világnak három hatalmas Császársa az Oceanusnak meg-
tántorithatatlan Monarchajaval felköltt az emberiségnek
1095 köz ügye mellett, a' neki bízakodott gonoszságot valahára
megtanította a' hadnak, az Igazságnak 's emberiségnek
erejét, hatalmát, méltóságát rettegni, tisztelni és Istenleni.

SAMU Kuruzs Uram ni találja ki! mit eszem én ma?

KURUZS Halgass gyerek, mert rád verek,

1100 Kukkert eszel, halgass gyerek

Samuka légy kuka.

KARNYÓ Eljött valahára az az idő, hogy a' mi hatalmas

seregeink, megreszkedtették a' Frantziák alatt az Alpeseket és a' Padus partyait, és Szuvarov Mantuat megvette. Szuvarov — ama hadban öszült vitéz vezér, ki tsak a Szótárokból esméri a' félelmet. Ez a' történet nekünk olly kedves volt olly örvendetes, mint a' millyen szomoru a' Frantziák[na]k. Mi mindnyájan ki szabadultunk, passust nyertünk magam pedig uti költséget is, némely jó szivű Hadi Tisztektől, kik itt Kanisán szegény házamnál megfordultak. Az Isten éltesse Kedves Fejedelmünket a' több hatalmasságokkal. Ellyen a' vitéz Szuvarov — Mantua meggyőzője éllyenek — mindnyájan legyenek szerentsések. — — — De édes fiaim! a' sok szó beszéd közbe, majd elis felejtkezem az öreg anyátokról hát az él é vagy hal az Istenadta?

BORIS Megholtt!!

KARNYÓ Meg! — — az Isten nyugossza meg hány hónapja vagy esztendeje?

LÁZÁR Most hal epen az Asszony, éppen most van halott.

1120 KURUZS Megholtt megholtt és miatta

Már az ördög elragadta

'E két Urat is magához

Jó lábot a' Stafetához

BORIS Az Asszony arsenicumot vett bé!!

1125 LÁZÁR Ez az Ur agyon lüte a' másikat nagy harag volt égyéb zsemi zsem.

SAMU Dejszen nem haragudt mert magát is agyon lötte.

KARNYÓ Istenem Uram! Miértis vezérlettél haza? Tömlözből kriptáb[a] jöttem, oh szomoru este! oh halálos padimentom!

1130 *elájul.*

TIZENEGYEDIK JELENÉS

A' TÜNDÉR A' János pap országáb[a] hol nints semmi aggodalom

Tündérek szép Királynéja gyémánt palotába lakom.

Legtöbb tsudát Karakallát az éjjeli ágyba teszek —

1135 Bámul az emberi szem. Példa ez a' furtsa gyerek.

A TÜNDÉRFI Tündérek szép Királynéja

Imé lételt szerze nekem.

TÜNDÉR A szem látja denem tudja

Hogy származtál szép gyermekem.

1140 TÜNDÉRFI Mit parantsolsz?

- TÜNDÉR Minek is szolsz?
Ma tudhatod mit tselekedj
Ha Tündér vagy tudnod kell
Még is itt álsz huntzfut eregy.
- 1145 TÜNDÉRFI Mit parantsolsz?
TÜNDÉR Minek is szolsz?
Már tudhatod mit tselekedj.
- TÜNDÉRFI Hogy azt a' négy?
TÜNDÉR Fantasztákat
- 1150 TÜNDÉRFI Észre hozzam?
TÜNDÉR Észre hozzad Huntzfut eredgy.
TÜNDÉRFI az Asszonyhoz a' varásló vesszővel hozzá üt
Vén lant! még meg nem gebedtél,
Álom por volt a' mit ettél,
- 1155 Kelly fel frissen mert majd adnak,
Főzz Vatsorát az Urad[na]k
Fálelilela — Fálelilela.

- Típptopphoz* Be bolond vagy hogy [me]g holtál!
Lípittlottyhoz De te még bolondabb vóltál.
- 1160 *Kettőjőkhöz* Kopó fing majd mitis mondok,
Kellyetek fel vén bolondok
Fálelilela — Fálelilela.

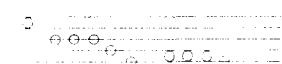
- Karnyóhoz* Kelj fel verj rá a' banyára,
Mért nem várt jó vatsorára.
- 1165 *A többiekhez* Ti is itten mit Strázsáltok
Sertifurti Kurvanyátok
Fálelilela Fálelilela.

- egyszerre felugranak és öszvefogóznak. Karnyó Karnyónéval,
Lípittlotty Típptoppal, Boris Lázárral, Samu Kuruzsal.*
- 1170 'S illyen nótával mennek ki a' Theatrumból.

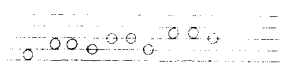
KARNYÓ } Ehetném ám Kintsem!
KARNYÓNÉ } Van egy izé

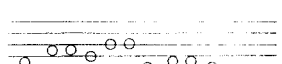
LIPIT[TLÖTTY] } Haragszik é az Ur?
TIPP[TOPP] } Haragszom e?

- 1175 BORIS } Légyünk mi egy testek
LÁZÁR } Viat viat ~ fiat fiat

SAMU } Jollakjunk Lentsével
KURUZS } De lessz é hát?

Vége

1180 SÁRKÖZI *Albert feláll, mint volt Auditor. De azonba Tanuló.*

Urak! 'S Asszonyságok!

E bizon meglehetősen volt második próbáb[a]. — Adjon Isten nekik több erőt — A ki többet várna, menjen a' Londoni Theatrumb[a]. Ott már nem Deákok játszanak a' kik[ne]k tsak a' Tanulás fő tzeljok és foglalatosságok. — Én pedig ezzel mutatom meg hogy nékem ez is tetszett 's örülök neki (:egy erszény pénzt vetett az asztalra:.) Kivált képpen nékem a' tetszett, hogy ök sem felejtkeztek el hazafiui kötelességekről; és részt vettek abb[a] az örömb[e] a' melly Felséges Királyunk[na]k az edgyesült hatalmasságok győzedelmén származhatik az igazságnak köz ellensége ellen. — Boldog Hérosok! Szerentsés vitézek, kik e' nevezetes háborúba, hírt, pálmakoszorút 's halhatatlanságot szerezhettek magatok[na]k — megbotsássatok az én eleim érő buzgóságomnak — én irigyetek vagyok. — Sokszor midőn képeiteket látom lefestve vagy olvasom vitéz történeteiteket fel sóhajtok, mint az Ifju Caesar a' Nagy Sándor szolopánál és könnyeket, vetélkedő könnyeket hulatok szemzeimből. Tűrhetetlenül várom azt az időt hogy én felnőjsek 's elhúnyt magyar őseimnek árnyékital a' biztató *Fiam* szót megérdemeljem. Zugolodom, hogy lelkemet mért nem tudják utol érni esztendeim! Felséges Királyom! Ditső Hazám! 's nemzetem! vajha ti mind meghallanátok, hogy a' Magyarok földjének szélső tsuttsán itt az esmeretlen Csurgói dombokonn egy nemes származásu Gaunimedes, Karját, Kardját, utolsó tsepp vérét, a' ti szolgálatotokra, illy érdemes sokaság előtt is jó eleve felszenteli! Éllyen Második Ferentz Császár Kegyelmes Királyunk!!! Éllyen első Pál Muszka Czar!! Éllyen 2^{DIK} Selim Nagy Zultán! Éllyen 3^{DIK} György a' Világ 5 részének birtokossa! Éllyen a' Vitéz Kray! és é nagy Hérosnak Virgiliussa légyen maga a' Virgilius Hazája!!! Éllyetek ti is rettenthetetlen Magyar seregek! 's jövendőb[e] hogy ha én a' mértéket meg ütöm (:mert lelkem ugyan lelketekkel mérközik:) hogy ha az én testem a' mértéket megüti, akkor lobogó Zászlotok alá, trombita és dobszó között fogadjatok bé engemet. — De hova ragadsz engemet nemes Tűz! várakoztatok ohajtott idők! majd el is felejtkezem magamrol, hogy én nem a' Vad Mars, hanem a' szelid Apollónak vagyok rekrutája. A' tudatlan

Katonát soha nem tudtam betsülni: tanulnom kell, hogy én a' böltsesség fegyveres Isten Asszonyát, mind kézzel, mind ésszel szolgálhassam. — Leoldlak hát most Kis Kardom! nagyra nőjj te is Kis Gazdáddal edgyütt. — Az Urak pedig éljenek! és tapsoljanak!!!

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- ang. = angol
- áth. = áthúzás, áthúzva
- aut. = autográf
- Ballagi* = *Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon*
Budapest, 1888
- Bán—Julow: Debr. Diákir.* = *Bán Imre—Julow Viktor: Debreceni diák-
irodalom a felvilágosodás korában.* Budapest, 1964
- Bartal* = *Bartal Antal: A magyarországi latinság szótára* Budapest,
1901
- Bats.* = *Batsányi János összes művei.* I—IV. Sajtó alá rendezte
Keresztury Dezső és Tarnai Andor. Budapest, 1953—
1967 (Kritikai kiadás)
- BM.* = *Biró Mihály* másolata a *Tempefőőr*ről a csurgói gimnázium
könyvtárában
- Borzásák* = *Borzásák István: Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk
kezdetei.* Budapest, 1955
- Bp. = Budapest
- c. = cím(ű)
- cca. = circa (körülbelül)
- CzF.* = *Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szó-
tára.* I—IV. Pest, (később) Budapest, 1862—1874
- CsaM.* = *Kecskeméthy Csapó Dániel* másolatai Csokonai drámáiról
az *MTA* és az *OSzK.* Kézirattárában
- Császársz.: NémK.* = *Császársz. Elemér: A német költészet hatása a magyarra a
XVIII. században.* Budapest, 1913
- CsEml.* = *Csokonai emlékek.* Összeállította és a jegyzeteket írta
Vargha Balázs. A magyar irodalomtörténetírás forrásai.
Budapest, 1960
- Csire* = *Csire István: Vázlat Csurgó múltjából.* Csurgó, 1907
- DebrK.* = a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára,
Debrecen
- DebrSz.* = *Debreceni Szemle.* Folyóirat, Debrecen. 1927—1944

- DEKM.* = A *Gerson* másolata a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában
- DM.* = A *Gerson* másolata a debreceni Déri Múzeumban
- DMM.* = Csokonai Mihály: *Diétai Magyar Múza*. Pozsony, 1796. nov. 1. — dec. 15
- Domby* = *Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái Domby Márton által*. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Budapest, 1955
- Eckhardt* = Eckhardt Sándor: *A francia forradalom eszméi Magyarországon*. Budapest, 1924
- Elek* = Elek István: *Csokonai versművészete*. Budapest, é. n. (1937)
- em. = emendálva
- é. n. = évszám nélkül
- EphB.* = *Ephemerides Budenses*. Hírlap. Buda (majd Pest), 1791—1793
- EPhK.* = *Egyetemes Philologiai Közlöny*. Folyóirat. Budapest, 1877—1948
- EPM.* = *Csokonai Vitéz Mihály elegyes poétai munkái*. Szerkesztette és a szükséges jegyzeteket írta: Juhász Géza. Debrecen, 1955
- Er. = eredeti
- ÉrtSz.* = *A magyar nyelv értelmező szótára*. I—VII. Budapest, 1959—1962
- Eschenburg: Theorie.* = Johann Joachim Eschenburg: *Entwurf einer Theorie und Litteratur der schönen Wissenschaften*. Berlin, 1783
- Ethn.* = *Ethnographia*. (Később egy ideig alcím) *Népélet*. Folyóirat. Budapest, 1890
- f. = felvonás
- Fazekas* = *Fazekas Mihály összes művei*. I—II. Sajtó alá rendezte Julow Viktor és Kéry László. Budapest, 1955
- Ferenczi* = Ferenczi Zoltán: *Csokonai*. Budapest, 1907
- FK.* = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei*. Franklin Társulat. Budapest, é. n.
- ford. = fordította
- fr. = francia
- GálM.* = a *Karnyóné Gál Lászlótól* készített másolata az *MTA*. Kézirattárában
- GeM.* = a *Cultura* és *Karnyóné Gentsi Istvántól* származó másolata az *MTA*. Kézirattárának *Két vígjáték* c. kézirat-kötetében
- GM.* = a *Gerson Gál László* hagyatékából származó másolata az *MTA*. Kézirattárában

- GózM.* = a *Cultura* és a *Karnyóné* másolata a Petőfi Irodalmi Múzeumban, melynek első ismert tulajdonosa Gózon Imre
- gör. = görög
- gör.-lat. = lat. módon írt gör. tulajdonnév
- Gulyás: Cs.-tan.* = Gulyás József: *Csokonai-tanulmányok*. Sárospatak, 1926 h. = hasáb
- HG.* = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei*. I—III. Bevezetéssel ellátva kiadták: Harsányi István és Gulyás József. Budapest, é. n. [1922].
- Horváth Cyrill* = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei*. I—II. Életrajzzal ellátta —. Bp. é. n. (1903.)
- Horváth: IrNép.* = Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Faludától Petőfjéig*. Budapest, 1927
- IF.* = *Irodalomtörténeti Füzetek*. Sorozat. Budapest, 1955.
- i. h. = idézett hely(en)
- i. m. = idézett mű
- It.* = *Irodalomtörténet*. Folyóirat. Budapest, 1912—1962. Új folyam: 1969
- ItK.* = *Irodalomtörténeti Közlemények*. Folyóirat. Budapest, 1891-től
- j. = jelenet
- jav. = javítva
- jelz. = jelzet
- Juhász: CsT.* = Juhász Géza: *Csokonai-tanulmányok*. Budapest, 1977
- k. = kötet
- Karnyóné* = Csokonai Vitéz Mihály: *Az özvegy Karnyóné's két szeleburdiak*
- KazLev.* = *Kazinczy Ferenc levelezése*. Közzéteszi Váczy János. I. XXI. Budapest, 1890—1911. — XXII. (I. pótkötet) Budapest, 1927. — XXIII. (II. pótkötet) Budapest, 1960
- KazM.* = A *Gerson* másolata a Kazinczy hagyatékban az *MTA*. Kézirattárában
- Kjöldy* = *Csokonai Vitéz Mihály Munkái*. I—III. Közli Kelemföldy. Lipse, 1843—1845
- Klenner* = Klenner Ferenc: *Csokonai és a preromantika*. Pécs, 1938. Pannónia-könyvtár, 51
- KM.* = A *Gerson* másolata a *Csokonay keze írásai* c. kéziratkötetben az *MTA*. Kézirattárában
- l. = lap
- lat. = latin

ld.	= lásd!
lev.	= levél
<i>MHírm.</i>	= <i>Magyar Hírmondó</i> . Hírlap. Bécs, 1792—1803
<i>MindGy.</i>	= <i>Mindenes gyűjtemény</i> . Folyóirat. Komárom, 1789—1792
<i>MIrT.</i>	= <i>A magyar irodalom története</i> . I—VI. Budapest, 1964—1966
<i>MKSz.</i>	= <i>Magyar Könyvszemle</i> . Folyóirat. Budapest, 1876
<i>MMerk.</i>	= <i>Bécsi Magyar Merkurius</i> . Hírlap. Bécs, 1793—1796
<i>MM.</i>	= <i>Csokonai Vitéz Mihály Minden Munkája</i> . I—II. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket készítette Vargha Balázs. Budapest, 1973.
<i>MMus.</i>	= <i>Magyar Museum</i> . Folyóirat. Kassa, 1788—1792
<i>MNy.</i>	= <i>Magyar Nyelv</i> . Folyóirat. Budapest, 1905
<i>MoVV.</i>	= <i>Magyarország vármegyéi és városai</i> . (Magyarország monográfiája) Budapest, é. n.
<i>MSh-T.</i>	= <i>Magyar Shakespeare-Tár</i> . Szerkesztette Ferenczi Zoltán. Sorozat. Budapest, 1912—1922
<i>MSzól.</i>	= O. Nagy Gábor: <i>Magyar szólások és közmondások</i> . Budapest, 1966
<i>MTAK.</i>	= <i>A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirat-tára</i> . Budapest
<i>MTsz.</i>	= <i>Magyar Tájszótár</i> . Szerkesztette Szinnyi József. Budapest, 1897—1901
<i>NégySzínj.</i>	= Csokonai Vitéz Mihály: <i>Négy színjáték</i> . Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Budapest, 1956
ném.	= német
nép.	= népnyelvi
<i>NPM.</i>	= <i>Csokonai Vitéz Mihály nevezetesebb poétái munkái</i> . I—II. Kiadta Márton József. Bécs, 1816
<i>NSzM.</i>	= <i>A Gerson és a Karnyóné másolata az OSzK. Színészettörténeti Osztályának Nemzeti Színházi törzsanyagában</i>
<i>Nyr.</i>	= <i>Magyar Nyelvr.</i> Folyóirat. Pest, (később) Budapest, 1872
<i>NySz.</i>	= Szarvas Gábor—Simonyi Zsigmond: <i>Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvremlékektől a nyelvújításig</i> . I—III. Budapest, 1890—1893
<i>NyUSz.</i>	= Szily Kálmán: <i>A magyar nyelvújítás szótára</i> . I. Budapest, 1902. II. Budapest, 1908
ol.	= olasz
<i>OM.</i>	= Onody Cz. Péter másolatai Csokonai drámáiról a Debreceni Református Kollégium könyvtárában
<i>Orph.</i>	= Orpheus. Folyóirat. Kassa, 1790—1791

- OSzK. = Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
- OSzKM. = a *Gerson* másolatának töredéke az OSzK. Kézirattárában
- Ötödj. = *Ötödfélszáz énekek*. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből. Sajtó alá rendezte Bartha Dénes és Kiss József. Budapest, 1953
- PM. = *Csokonai V. Mihály poetai munkái*. I—IV. Kiadta Márton József. Bécs, 1813
- Pukánszkyé = Pukánszkyé Kádár Jolán: *A drámaíró Csokonai*. Budapest, 1956. Irodalomtörténeti Füzetek, 5
- r. = recto (a kéziratlevél előlő lapja)
- RM. = *A Cultura és a Karnyóné* Riedl Frigyes hagyatékából származó másolata az OSzK. Kézirattárában
- RMKT. = *Régi Magyar Költők Tára*. Sorozat. Budapest, 1877
- RMKtár. = *Régi Magyar Könyvtár*. Sorozat. Szerkesztette Heinrich Gusztáv, [később] Császár Elemér. 1. sz. (1897) — 41. sz. (1937.)
- röv. = rövidítve
- s. = sor
- Sinkó = Sinkó Ervin: *Csokonai életműve*. Novi-Sad, 1965
- s. kk. II. = s a következő lapok
- SpK. = a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Sárospatak
- SpM. = A *Gerson* másolata Szathmári József mindenek könyvében a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtárában, Sárospatak
- Staud: Orient. = Staud Géza: *Az orientalizmus a magyar romantikában*. Budapest, 1931
- Stoll. = *A magyar kézíratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliografiája*. Összeállította Stoll Béla. Budapest, 1963
- SzamSz. = Csúry Bálint: *Szamosháti Szótár*. I—II. Budapest, 1935—1936
- Szauer: Estv-Ál. = Szauer József: *Az este és Az álom*. Felvilágosodás és klasszicizmus. Budapest, 1974
- Szauer: Olir. = Szauer József: *Olasz irodalom — magyar irodalom*. Tanulmányok. Budapest, 1963
- SzDM. = a *Tempefői* és a *Gerson* másolata a Szabó Ervin Könyvtár Szűry Dénes gyűjteményében
- SzEK. = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
- SzFM. = a *Gerson* Széll Farkas gyűjteményéből származó másolata a prágai egyetemi könyvtárban
- Szilágyi: CsSzók. = Szilágyi Ferenc: *Csokonai költői szókincséről*. Dolgozatok a magyar irodalmi nyelv és stílus történetéből. Szerkesztette Pais Dezső. Budapest, 1960

- Szilágyi: CsDT.* = Szilágyi Ferenc: *Csokonai Dunántúli Tájszógyűjtése.* Budapest, 1974. Nyelvtudományi Értekezések 82
- Szinnyei: M. Írók.* = Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* I—XXIV. Budapest, 1891—1914
- SzOM.* = a *Gerson* másolatának töredéke az *OSzK.* Színháztörténeti Osztályán
- táj. = tájnyelvi
- TEtSz.* = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I—III. Budapest, 1967—1976
- Thury* = Thury Etele: *Iskolatörténeti adattár.* I—II. Pápa, 1906—1908
- TM.* = A *Tempeffői* másolata a kiskunhalasi Thorma János Múzeumban
- Toldy* = *Csokonai Mihály minden munkái.* Kiadta Schedel Ferenc. Pest, 1844
- tör. = török
- TudGy.* = *Tudományos Gyűjtemény.* Folyóirat. Pest, 1817—1841
- ua. = ugyanaz
- uo. = ugyanott
- VálM.* = *Csokonai Vitéz Mihály világhírtett művei* I—II. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Budapest, 1950. Magyar Klaszszikusok
- Vargha: CsVM.* = Vargha Balázs: *Csokonai Vitéz Mihály.* Budapest. 1954
- v. = verso (a kéziratlevél hátsó oldala)
- vö. = vesd össze
- Waldapfel* = Waldapfel József: *A magyar irodalom a felvilágosodás korában.* Budapest, 1954
- ZM.* = A *Karnyóné* Zolnai Andrástól készített másolata Balog Istvánnak a Színháztudományi Intézet gyűjteményében őrzött hagyatékában
- Zsigmond: DebrKoll.* = Zsigmond Ferenc: *A debreceni református kollégium története* 1538(?) — 1938. Debrecen. 1937
- Zsoldos* = Zsoldos Jenő: *Bibliai vonatkozások Csokonai költészetében.* Kny. a Magyar Zsidó Szemle 1929. évfolyamából

EGYÉB JELÖLÉSEK

- Betűtípusok:** Csokonai verses szövegeit a jegyzetekben egységesen *kurzív* nyomással idézzük; prózai szövegeit antiquával, idézőjelek között. A *Szövegkritika* alcímek alatt, a változatok regisztrálásában Csokonai főszövegeit, valamint a főszövegül vett másolatok szövegeit, illetve a főszövegekkel egyező részeket *kurzív* nyomással közöljük, s *antiqua* betűtípus jelzi a főszövegtől eltérő változatokat. *Kurzív*

betűkkel adjuk fordítások esetében az idegen szövegből az összehasonlítás kedvéért idézett részeket is.

Szögletes zárójelben [ ] közöljük:

a) a Csokonai műveknek azon címeit, amelyek nem a költőtől származnak, hanem a kötet sajtó alá rendezőjétől vagy korábbi kiadóktól;

b) a főszövegekben és a variánsokban a legszükségesebb szövegkiegészítéseket;

c) a sajtó alá rendező megjegyzéseit, ahol ezt más szövegrészekről való világos elhatárolásuk szükségessé teszi.

' ' Fél idézőjelben közöljük a sajtósági jelentéstani adatokat a jegyzetekben. (pl. *remény*: itt 'önhit, önbizalom').

..... Pontok jelzik az olvashatatlan részeket.

NB. 1. Az alapszövegül szolgáló kéziratokban levő törlések, javítások, nyomtatványokban levő sajtóhibák stb. valamint a variánsok soronkénti regisztrálásában jelölésmódunk, valamint jegyzeteink tipográfiája némileg eltér az összkiadás *Költeményeket* tartalmazó köteteinek jelölésmódjától. Ennek az — MFA Textológiai Munkabizottsága által jóváhagyott — eltérések az indokai a következők:

a) a drámai szövegek sajtó alá rendezésének speciális problémái, követelményei vannak;

b) a Csokonai-színművek változataiban gyakran igen terjedelmesek a főszövegtől való eltérések. A *Költemények* köteteiben a variánsok jelzésére alkalmazott félkövér betűtípusból ezért itt könyv-esztétikai szempontból kellett lemondanunk;

c) a drámakötetek munkálatai jóval korábban, s más jelölési elvek alapján indultak meg, mint a *Költemények* munkálatai. Mivel a mechanikus egységsítés keresztülvitele súlyos hibaforrást jelentett volna, helyesebbnek tartottuk, ha lemondunk róla.

2. A sorok számozását a legtöbb kritikai kiadástól eltérően nem felvonásonként, hanem művenként végeztük. A számozásba a címek és alcímek nem, de a színi utasítások — amelyeket a drámai szöveg szerves részének tekintünk — beletartoznak. Mindezt az indokolja, hogy kiadásunk alapján a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke Csokonai-szótárt készít, s az ehhez szükséges gépi feldolgozás és a szótár gazdaságos helykihasználása szempontjából az ilyen rendszerű sorszámozás a legkedvezőbb.

JEGYZETEK A SZÍNMIŰVEKHEZ

A' Szeretet' Győzede a' Tanúltakon

Kézirata

OS:K. 429. Oct. Hung. (Farkas Lajos könyvtárából.) Négy különböző nagyságú füzet kolligátuma. Az első három füzet *Magyar Psyche* címen (ld. a prózai művek között) a *Bécsi Magyar Mercuriusnak* Budai Ézsaiás debreceni professzor esküvője alkalmából Csokonaitól készített paródiáját, *Magyar Músa* címen egy ugyanarra az alkalomra készült latin és több magyar tréfás hangú üdvözlő verset (ld. a *Költemények* között), *Magyar Bibliotheca* címen pedig az ehhez a két műhöz, valamint a harmadik füzet 8—12. levelén *A' Szeretet' Győzede a' Tanúltakon* című drámaparódiához készített tréfás jegyzeteket tartalmazza. Magát a drámaparódiát a negyedik füzet hozza. Az első és második füzet egyenként 16, a harmadik 12 számozott lapból áll, míg a negyedik füzet 16 számozatlan lapot foglal magában, nagysága 185×120 mm. Az első három füzet kalligrafikus szerzői másolat, a negyedik javításokkal teli saját kezű fogalmazvány.

Kiadásai

1. Elsőnek Halász Gábor adta ki az eredeti kéziratból (*ItK.* 1938. 365—371. l.).
2. *FK.* 514—521. l. Az előbbinek változatlan lenyomata.
3. *MM.* (II. 395—404). A jegyzeteket elosztva a lapok alján adja.

Keletkezése

Ennek idejéül Csokonai maga jelöli meg 1795. január 24-ét. Budai Ézsaiás esküvője Ercei Klárával, Ercei Dániel református lelképásztor leányával, amelyre a mű készült, január 27-én volt. De ismerve Csokonai gyors dolgozási módját, hihető, hogy három nappal az esküvő előtt, egy nap alatt készítette. — Hogy Csokonai tréfás lírai versek és a hírlapparódia mellett drámai formában is megemlékezett az eseményről, azt több körülmény magyarázza. Az első az, hogy Csokonait épp akkor egyik drámájának a készítése foglalkoztatta, a *Gersoné*, melyen már 1794-ben dolgozott, és amelyet 1795. februárjában elő is adatott a kollégium kis auditoriumában. A másik, hogy bizonyos szempontból Budai Ézsaiás indította el drámaírói pályáját: első e nemű műve, a *Patvarszki*, Terentius-átdolgozás, melyet Budai Ézsaiás kitűnő Terentius-kiadása ihletett (ld. *Jegyzetek a Bevezetésben* az elveszett művek közt).

A fiktív „posthumus töredék” *Kotzebue Menschenhass und Reue* című világsikert aratott szentimentális drámájának paródiája a bécsi bohózat stílusában. A *Menschenhass und Reue*t a budai és pesti német színházak 1790-ben mutatják be, s 1792-ben műsorára tűzi az első magyar színtársulat is

Köré Zsigmond fordításában, mely nyomtatásban is megjelent. Csokonaira nagy hatást tett, és ez ihlette a *Gerson* szentimentális jeleneteit (ld. a *Gerson* jegyzeteit). Csokonaiiban azonban élt a szentimentalizmusnak egy nagy ellen-súlya: a parodisztikus hajlam, melynek első jelentkezése a *Békaegérharc*. Ez a hajlam vonzotta a bécsi népszínmű termékeihez, melyekben a paródia olyan uralkodó szerepet játszott, hogy pars pro toto elnevezéssel később nálunk is az egész műfajt paródiának nevezik. Ezért nyerte meg tetszését *A varázs-fuzola* szövege, s ezért lelkesedett az első magyar énekes játékaért, a *Pikko hertzeg és Jutka-Perzsiért*, mely az osztrák Hafner Fülöp zseniális paródiája nyomán készült. Egyik duettjét teljes szövegében idézi is igen antidiplomatikus módon, hisz egy hónappal előbb épp ennek a darabnak egyik dala miatt, mellyel Szilágyi Gábor professzort megcsúfolta, ítélte el a kollégiumi törvényszék. Ennek Budai Ézsaiás is tagja volt. (Ld. Pukánszky Kádár Jolán: *Az első magyar énekesjáték: Pikko hertzeg és Jutka-Perzsi*. Bp. 1961. *Zenetudományi Tanulmányok*, 9. 5—36. l.)

A parodisztikus elemet a világgyűlölő Kotzebue-hős, a névtelenségbe burkolózó Meinau gróf mellett, kit a darab csak *Der Unbekannte*, Csokonainál *Esmeretlen* néven említ, aki itt nyilván Budai Ézsaiás professzort jelképezi, Amor, de főképp a bécsi bohózatok komikus alakjának mintájára készült szolgálja, Bohó képviselik. A Ciceró egy filozófiai művébe merülő Esméretlent előbb Amor zavarja meg, aki travesztáló módon nyíl helyett „pisztol”-t visel a vállán, majd megjelenik Bohó, az Esmeretlennek mindenese, aki Katit szereti. Csokonai tudatosan szerepelteti a bohózatok legősibb gyakorlata szerint mint az Esmeretlen ellenképét; maga mondja a „Jegyzések”-ben: „Azért tette ezt ide a’ meghólt, hogy a Nemtelen Szerelemnek festése annál szebb szint adjon a’ Nemes Szeretnek”. Bohó levele, amellyel a töredék végződik, parodizált paraszti dal, Szuszmir meséjének lírai ellenképe, ugyanavval az ironikus magatartással, melyet a népköltészet iránt a *Tempefőiben* is mutat.

Már a mű első kiadója, Halász Gábor kérdésesnek tartja, hogy vajon a mű egyáltalában kezébe került-e Budai Ézsaiásnak (*HK*. 1938. 279. l.). Budainak Kazinczyhoz Csokonai halála után 1805. március 10-én írt levelében, melyben részletesen szól Csokonairól, egyáltalában nem említi (*KazLev*. III. 284. l.). A kézirat tüzetesebb vizsgálata még kétségesebbé teszi, hogy az átadásra sor került, mert a műnek csak egy része van letisztázva, éppen a drámaparódia csak fogalmazványban van meg. Hogy volt-e a műnek olyan példánya, amelyben ezt a részt is végleges külső formába öntötte, nem állapítható meg.

Kézenfekvő, hogy Csokonai ezzel a tréfás művel a közeledést kereste régi kedves professzorához, ki annak idején külön is foglalkozott vele mint legtehetségesebb tanítványával, s kinek nemcsak a klasszikus nyelvek alapos ismeretét köszönhette, hanem az iskolás formális nyelvtudáson túlmenő klasszikus műveltségét is, s akit két versben is köszöntött már Göttingából való hazatérése és debreceni beiktatása alkalmából. De érthető lenne az is, hogy Budai kollégájával, Szilágyi Gáborral — akit Csokonai csak február 14-én követett meg nyilvánosan — szolidaritást vállalt a professzori tekintélyt megsértő Csokonaiival szemben, és tudomására juttatta, hogy a művet nem fogadná szívesen. Csokonait ismerve még az is feltehető, hogy nem készült el a tisztázással az esküvőig. Az azonban bizonyos, hogy amennyiben átnyújtotta volna, a professzor a mű dévaj tónusában csak a tekintélytisztelt hiányának újabb megnyilvánulását látta volna. A tekintélytartás mindig fontosabb volt számára, mint az, hogy tanítványaival meleg személyes kapcsolatba jusson. (Budai Ézsaiás és Csokonai kapcsolatáról ld. részletesen *Borzák*, 67—70. l.)

Szövegkritika

Az *ó* és *ű* jelölése *ó* és *ű*.

- 12 *Extradatum per Juratum Notarium* röv. *Extrad. per Jur. Notar.*
 13 *Franciscus* röv. *Franc.*
 Jegyzések a' megnevezett töredékre.
 20 *vigsag* em. *vigság*
 24 *vegre* em. *végre*; *szolgalok* em. *szolgálok*
 33 *Esmeretlennek* ligatúrával röv. *Esmeretlk*
 48 *Csajkos* röv. *Cs.*
 51 *Kati* röv. *K.*
 54 *Csajkos* röv. *Cs.*
 55 *Kati* röv. *K.*
 56 *Mind ketten* röv. *M. ketten*
 57 *Csajkos* röv. *Cs.*
 58 *Kati* röv. *K.*
 59 *Mind ketten* röv. *M. k.*
A' Szeretet' Győzedelme a' Tanúttakon.
 C í m . Vigjáték [. . .] Felvonásban. Csokonai hézagot hagyott a felvonások számának, melyet azonban nem jelölt meg *Januarii* röv. *Januar.* — 24 *dik* röv. 24^d — *Napján* röv. *Napj.*
Csokonai Vitéz Mihály röv. *Cs. V. M.*
Mottó Anacreon röv. *Anacr.*
 1 *Közbe-Szólók* A szereplők neve után pont itt és az egész szövegben. A szereplők neve a szöveg fölött van.
 82 *lángszínnel* em. *lángszínnel*
 94 *Da Capo* röv. *D. C.*
 108 *N. Világ*; *N.* utólag betoldva
 109 *minden pár ember közt*; *pár* utólag betoldva
 110 *Én a'ki* utólag betoldva
 112 *XIII dik* röv. *XIII d.* — *Százig* után áth. még
 113 *Hérosok* eredetileg *Hérosokat*, áth. -at
 118 *minden* ligatúrával röv. *mn* — *demontirozatom* után olvashatatlanul áth. szavak, majd a sor elején -tem, ami nyilván az áth. szöveghez tartozott, de Csokonai elfelejtette áthúzni; em.
 120 áth. az *Anyám*, fölé írva *nekem Márs.*
 126 *Nagy tzelozo!* után áth.:

Esmeretlen

Az *Eggy szép tokba zárt jó szív, eggy ártatlanság tejébe uszkáló kellemesség rózsája, eggy tsüllagszemekbe szikrázó szerelmes indulat, eggy márvány kézre metzett szent hűség.*

- 130 *determináld* után beszúrva *Esmeretlen*
 136 *Szívét* előtt betoldva *a'*
 143 *én* után áth. *bírodalm.*
 148 *mézzel* után áth. *fájdalommal*
 149 *pisztolomba* ligatúrával röv. *pisztolomb*
 158 *ha* után áth. *szerentsés*
 159 *harmadévi* előtt áth. *tavalyi*
 178 *meg Bolondítót* utólag beszúrva
 180 *hisz* eredetileg *híszé*, az *e* áth.
 181 *bolond*, *a'mit* áth. -t

- 189 *Hjé!* előtt áth. *Isten*
 197 *legnagyobb* röv. *l. gyobb* és utólag beszúrva
 205 *Compliment* röv. *Complim.* —
 207 *Ugyanigy*
 213—214 *te vagy én* után áth. *Isto-*
 214—215 *fatalentom*; utólag beszúrva *fa*
 219 *az ujján mondja* után áth. *Nem hívom*
 221—222 *be hívom* után *nem hívom* röv. *n. h.*
 222 *nem hívom* után *behívom* röv. *b. h.*
 225 *ír* után egy szó olvashatatlanul áth.; utána zárójel em.
 233 *Valahára* előtt áth. *No*
 234 *A Ma* er. *H.* kezdőbetűje *M-re* jav.; de nem vehető ki világosan, hogy nem az er. *H* van-e *M-re* jav.
 236 *E' lessz* után áth. *ötet*
 237 *El nem török* előtt áth. *El már Aki*
 238 *Szedj, szedj* fölött egy áth. sorkezdet: *Szedjél lessz ne*
 239 *Szedj* eredetileg *szedjél* az *él* áth.
 248 *Tsajkosod* alatt irkafirka, melyből csak *ria* betűzhető ki a végén ami *manu propria*-t (saját kezűleg) akar jelenteni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Eggy Posthumus Töredék

- 1 *posthumus* (lat.): hátrahagyott.
 6 *produkálni* (lat.): alkotni.
 8 *Successor* (lat.): utód.
 8—9 *Authenticum* (lat.): hiteles darab.
 9 *Authentizáló* (lat.): hitelesítő tanú.
 10 *Coram me* (lat.): előttem. — *Stefano Kovats civem* (helyesen Stefano Kováts cive lat.): Kováts István polgár; a magyar ékezősi és a latin névragozási hibák gúnyosan szándékoktak.
 11 *polo Szabo civis* (helyesen Paulo Szabó cive lat.): Szabó Pál polgár. A keresztnév kis p-je, a vezetéknev ékezeze, s a latin névragozási hiba gúnyosan szándékos. Hivatalos, utánzott primitív írással készült aláírások. A név utáni kereszt az írástudatlanság jelzése.
 12 *Extrad[atum] per Jur[atum] Notar[ium]* (lat.): kiálta a felekkült jegyző.
 13 *Franc[isus] Janótza*: Janótza Ferenc.
     Jegyzések a' megnevezett töredékre
 18 *interesse* (lat.): érdeke.
 20 *Kártigám*: Menander *Der Schönen Türkin wundersame Geschichte* (1723.) c. francia minta után készült regényének Méssáros Ignáctól (1721—1800.) származó fordítása (1772.), mely a XVIII. század végének egyik legolvasottabb magyar könyve; a század végéig négy kiadást ért. Újra kiadta Heinrich Gusztáv (1880. *Olesó Könyvtár*).
 28 *Nectar* (lat.): az istenek itala az ókori klasszikus mitológiában.
 33 *Csajkos Morio formába*: *Csajkos*: debreceni tájszó, görbe lábú, csámpás (*MT*sz. I. 257. h.); *Morio*: idétlen testalkatú, gyengeelméjű udvari bolond, kit az előkelő rómaiak saját mulattatásukra tartottak házukban. Leírását Martialis adja. — *Csajkos* neve a *Békaegérharc* elé tervezett „tractamenteeskében” fordul

- még elő: „Csajkos Librorum Revisor, most udvari bolond, a mi mindégy” (HG. II. 696. l.).
- 18—59 *Valld meg szivem! szeretsz-e* stb.: Az első magyar nyelvű énekes duett, a Philipp Hafner nyomán készült első magyar énekesjátékból, a *Pikko hertzeg és Jutka-Perzsiből*, Szalkay Antal fordításában. (Ld. Pukánszkyne Kádár Jolán: *Az első magyar énekesjáték: Pikko hertzeg és Jutka-Perzsi. Zenetudományi Tanulmányok*, 9. 5—36. l.) Csokonai ennek mintájára készítette az első eredeti magyar duettet a *Karnyónéban*. (Ld. a *Karnyóné* jegyzeteit.)
- 59 *Fiat Experientia!* (lat.) — Próbáljuk meg!
A' Szeretet' Győzedelme a' Tanúltakon
 [Mottó] ὦ ῥαξ πανδάματως ἔρωσ
 Az idézet *Anakreon Dionüszoszhoz* (*Ἐὶς Διούσιον*) c. verséből való, de nem pontos, mint ez Csokonainál gyakran előfordul, mert emlékezetből idézett. Anakreon szövege; ῥαξ, ὦ δαμάλης ἔρωσ. Csokonai a δαμάλης-t a rokonértelmi πανδάματως szóval helyettesítette. Fordítása: „Ó fejelelem, akivel a hatalmas Erősz — — — (együttjátsszik).”
- 61 K ö z b e - S z ó l ó k .
 A felsorolt szereplők közül csak az *Esmeretlen*, *Amor* és *Bohó* lépnek fel a töredékben. Az *Esmeretlen* August von Kotzebue német színműíró (1761—1819) *Menschenhass und Reue* c. darabjának hőse, a *Der Unbekannte* néven rangrejtve szereplő Meinau gróf. — *Amor* a szerelem istene — *Bohó* Csokonai magyar elnevezése az osztrák népszínművek különböző neveken szereplő állandó komikus figurájának (Hanswurst, Kasperl, Bernardon) megjelölésére, amely azonban nem honosodott meg.
- 71—72 *Tusculana Quaestio*: *Tusculanae Disputationes* M. Tullius Cicero, a legnagyobb latin szónok (i. e. 106—43) filozófiai műve. — *Tusculanum* (ma Frascati): Cicero falusi birtoka, a köznyelvben a magányos elvonulás jelképe lett.
- 75 *Horatius*, Flaccus: római költő (i. e. 65—8). — *Uram! majd elis felejtem az Íróját*: Csokonai készakarva adja Cicero helyett *Horatiust* az *Esmeretlen* szájába, a szerelmes szórakozottságának illusztrálására.
- 79 *triumfális* (lat.): győzelmes.
- 80 *a' te Anyád*: Vénusz, Amor anyja, a latin mitológiában a szépség és szerelem istennője.
- 94 *D. C.* (da capo ol.): előlről. Zenében az ismétlés jelzése.
- 95—121 *Amor* bemutatkozása az *Amintás Előszólójának* paródiája. (Ld. az *Amintás* Jegyzeteinek bevezetését.)
- 97 *Módi* (ném.): divat.
- 102 *machina* (lat.): gép.
- 107 *figaro* (ol.): itt egy akkor divatos kalapfajta neve. — *rock* (ném.): kabát.
- 110—111 *Jupiter*: a latin mitológiában a legfőbb isten. Ő irányítja az időjárást, mennydörgést és villámlást, ezért *mennykőres* Jupiter. — *Bromtes*, helyesen *Brontes*: a ciklopszok egyike, akik tűzhányók mélyén Jupiter számára a villámokat készítik.
- 113 *Héros* (lat.): hős.
- 114 *Schwarz Benedek* (helyesen Schwarz Berchtold): „Schwarz Berchtoldot tartják a puskapor első feltalálójának. Élt ő a XII.

- században; freyburgi fi volt, és franciscanus barát.” Csokonai jegyzete a *Dorottyához*.
- 116 *haubitz* (ném.): tarackágyú.
- 117 *kartás*: régebben használt, ólomgolyókkal vagy vasdarabokkal töltött bádogtestű lövedék. — *serpentinél* (fr.): tűzkigyó.
- 118 *demontiroztatom* (fr.): leszereltetem.
- 119 *Kolini marsokat*: Collin, Heinrich Joseph von (1771—1811) osztrák hazafias, Napoleon-ellenes költő.
- 120 *Márs*: a latin mitológiában a harc istene, Ámor atyja. — *Páphus*: város Ciprus szigetén, Vénusz templomával.
- 129 *Naturalis Historia* (lat.): természetrajz.
- 130 *characterelit* (gör.): jellemző jegyeit. — *determináld* (lat.): határozd meg.
- 131 *nerus* (lat.): viszony.
- 132 *Mammala* (lat.): emlős.
- 132—140 A szeretett lény leírásának forrása a debreceni diákirodalomban népszerű *A kosta természetrajzi leírása*: „Nem régen lett esmeretes egy nevezetes és csudálatos oktalan állat, melynek neve Kosta --- megnő 4—5 lábnyira és többnyire a két hátulsó lábán jár. Két első lábai rövidek és kézformájúak. A kosta Európának minden részeiben is ugyan, de leginkább Magyarországon a Nyíren és Tiszaháton bőséggel találtatik ---” (Barla Szabó János mindenes könyvében. Kiadva *ITK*. 1895. 306. l. Ld. még *Pukánszky* 46—47. l. és a *Gerson* jegyzeteinek bevezetését.)
- 133 *indigena* (lat.): bennszülött — *terem Túr körül*: célzás arra, hogy Budai Ezsaiás apósa, Ersei Dániel mezőtúri lelkész volt.
- 143 *Én azt a Linnét szeretem . . .*: Linné, Carl von (1707—1778) svéd botanikus, a növény- és állatvilág nemzetségeinek és fajainak első tudományos rendszerezője. Csokonait Földi János ismertette meg vele. (Ld. a *Tempefői* jegyzeteinek bevezetését.)
- 144 *Cooock*, helyesen Cook, James (1728—1779): angol felfedező utazó.
- 148 *ámbrózia* (lat.): a mitológiában az istenek eledele
- 156 *aspectus* (lat.): kilátás.
- 158 *Csizio*: a középkori iskolák számára készült verses naptár, később a ponyván árult álmoskönyv.
- 165 *pultus* (lat.): kölyök.
- 169 *Nempe* (lat.): persze.
- 172 *vizi bornyu*: a hűférgek leggyakoribb fajtájának, a *gordius aquaticus*nak népies neve.
- 175—176 *per consequens* (lat.): következképpen.
- 179 *Natragulya*: helyesen nadragulya (*atropa belladonna*), mérges növény.
- 191 *Ádjó*, helyesen adieu (fr.): Isten veled.
- 196 *tsegijjével mondom* (nép.): esküvel (Az Isten engem úgy segélljen! esküformából).
- 205 *Complim[ent]* (fr.): bókolás.
- 209 *mcqismenten* (nép.): ismételten.
- 214 *tsajbók* (táj.): bolond (*MTsz.* I. 257. h.).
- 219 *graviter* (lat.): méltóságteljesen.
- 228 *gyöngyalak* (régí, nép.): gyönyörű alak. Ld. a *Tempefői* jegyzeteit *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* 753. s.
- 230 *dosztig* (szláv): eléggé, bőven.
- 233 *túri edény*: Mezőtúr népi agyagipara régi és művészi értékű.
- 237 *Rosolis* — rozspálinka. — *butella* (fr.) — palack.

Gerson

Kézirata

A Gersonnak nem maradt ránk autográf kézírata. Csokonainak sokáig még másolata sem volt róla. 1799-ben Csurgón a *Cultura* sikeres előadása után, mint ez a darab *Conclusio*jából kitetszik, elő akarta adatni a Gersont, és nyilván akkor jött rá, hogy nincs meg a szövege. Valahányszor hányatott élete során lakhelyet változtatott, vagy valami kiadási lehetőség villant meg előtte, számba vette kézíratait; számos ilyen jegyzéke maradt ránk (ld. kiadásunk, *Költemények* 1. kötetének *Csokonai címjegyzékei* c. fejezetét 96–113. l.). A gondos számontartás mellett a mérleg másik serpenyőjében nagyvonalú nemtörődömséget találunk. Kézíratait másolásra vagy olvasásra kölcsönadja, s utóbb maga se tudja, hol maradtak. Az *Akhilles Stázirus*-ban kéziratáról azt írja egy 1802-es jegyzékében, hogy „alkalmasint meglesz Puky úrnál Monostorpályiban”, egy másikban azt olvassuk: „a *Békesség*-ről nintsen ott egészenn, hova írtam a többbit, nem találom. A Virgilius travestálásának is eleje nints meg.” Mikor felvetődik a Gerson esetleges kiadásúnak óhaja, 1801. augusztus 3-án Pestről ír Debrecenbe Székely Péternek, hogy a szöveget kerítse meg, ami csak nagy nehézségek árán sikerült. „Mindjárt utánna vetettem a keletzémeket a *Malheureux*-nak — írja Pestre Csokonainak 1802. január 18-án. — Ennek a vén bolond Tóth Mihálynak a levelet elolvastam . . . A komédiát megígérte, de Novembernél előbb haza nem kerítette, dictum factum leirattam és küldöm” (*MTAK*. jelz. K 4/63. Közölve *CsEml.* 98–99. l.) Így aztán Csokonainak 1801 utáni lajstromaiban már szerepel a darab, egyszer *Gerson: Egy játék*, másszor pedig *Malheureux* címen, míg addig nem esik róla említés. Az ekkor birtokában levő másolati példány minden valószínűség szerint az volt, melyet Székely Péter készített.

Másolatai

A Gerson Csokonai legnépszerűbb drámái műve, ebből maradt ránk a legtöbb másolat. Valószínűleg több másolata van, mint amennyit a kutatás nyilvántart, és még sokkal több volt, mint amennyi ránk maradt. Sokáig főgott közkézen a kollégiumban. Virág Pál debreceni diák 1799-ben készült jegyzékében (*Series librorum quos legi Comoediarum quarum productionem vidi et quas legi*. Kiadta Bernáth Lajos *Protestáns Szemle*, 1901.) feljegyzi róla, hogy olvasta és „valde pulchra ridicula”. A kollégiumból parókájukra menő lelkészek beírták mindenek könyvükbe, s így tartották fenn szövegét. Ágoston János debreceni diák még 1829-ben lemásolja (Kabos Ede: *Egy kéziratgyűjtemény a század elejéről*. Koszoru, 1884. Ua. *Csokonai Költeménye a Csókról*. *Figy.* XIX. köt. 1885.). De a pataki diákok sem zárkózhattak el varázsa elől. Így került be az 1804-ben Patakon subscribált Szathmári József későbbi kiskinizsi prédikátor mindenek könyvébe. Lemá-

solták Csokonai drámáinak többi lelkes olvasói, Onody Péter, Csapó Dániel és ismeretlenek is. A legtöbb másolat keletkezési idejét nem ismerjük, csak a késői másolatok vannak kelettel ellátva. Így az ismert másolatokat nem tudjuk pontos kronológiai rendben adni, inkább összetartozásuk szerint csoportosítjuk. Összesen tizenhárom változatát ismerjük, és még egyről tudunk, de ennek lelhelye ismeretlen.

A másolatok egymástól nagymértékben eltérnek, ugyannyira, hogy Toldy, noha ő még csak három változatot ismert, feltételezte, hogy a darabnak több Csokonaitól eredő kidolgozása volt. Erre azonban semmi támpont nincs. Csokonai munkalajstromaiban mindig felsorolja azokat a műveit, melyeknek átdolgozásával még foglalkozott és pedig „kitsínálni” jelzéssel. De mint fentebb láttuk, a *Gerson* eredeti kézírata nem is volt birtokában, s csak 1802-ben szerzett belőle másolatot.

A lényeges és nagymérvű szövegeltérések oka magában a darab felépítésében van. Ez úgy, mint a *Tempefői*, két egymástól teljesen elütő elemből tevődik össze, bár itt sokkal szerveslenebbül. Az egyik a címadó Gerson szentimentális története, ki anyjával valami meg nem magyarázott okból és módon Párizsba került, s elveszett Magyarországon maradt atyja szeme elől. Ehhez kapcsolódik az iskolai színjátékok komikus közjátékait idéző történet, népi alakokkal, mint a cigány, a zsidó, a tudákos falusi rektor s a Plautustól örökölt hetvenkedő katona. A komikus cselekmény segítségével találja meg végül Tamadi elveszettnek hitt fiát. Idők múltával aztán a teljesen a XVIII. század eszmekörében gyökerező szentimentális történet, Gerson világfájdalma és Rousseau-t idéző nagy monológja mindinkább időszertülné, érdektelenné, sőt érthetlenné vált, annak ellenére, hogy a *Tempefői* Rozália-jeleneteihez képest nagy stílusis fejlődést mutat, és Gersonnak inasával folytatott párbeszéde a „style feup” első magyar példája és remeke; de valószínű, hogy mindez már kezdettől fogva nem érdekelte közönségét. A késői szövegekben ezek a jelenetek teljesen összezsugorodnak vagy elmaradnak. Ezzel szemben a sokszor nyers és trágár, de sohasem sikamlós és mindig mulatságos népi jelenetek dúsán burjánzó indái egyre erősödtek, nagy népszerűsége révén az olvasók és nézők, főképp a kollégiumok diáksága körében. Porházi, a *Tempefői* Csikorgójának s a *Karnyóné* Kuruzsának ez az atyjafia, a félművelt és beszédét állandóan konyhalatinsággal keverő nagyképű falusi rektor, diáknyelven „kosta” szerepe egyre bővült, s mindig újabb rigmusokkal gyönyörködtette közönségét. A szöveg így Csokonai textusától független életet kezdett élni s a korfázis szerint alakult át.

De a másolatok nemcsak szövegben különböznek. Az eltérések már a címnél és a műfaj megjelölésével kezdődnek, különböző a szereplők száma és neve, a helyszín, a színpadi előadás helyének és keltének megjelölése, az anyag felvonásokra és jelenetekre való tagolása; ehhez járulnak még az elírások és okoskodó változtatások. Ezeknek az eltéréseknek az egyezése olykor fényt vet az egyes másolatok összetartozására. A másolók kisebb részben hivatásos másolók, ezek hibái könnyen javítható gépies elírások; a legtöbb esetben azonban a másoló a maga gyönyörűségére írta le a művet, és hűségére nem is törekedett.

1. *KM. MTAK.* K 670. (50—69. lev.) A szöveg fölött címül ez olvasható: *Víg játék két Felvonásokba.* Ez alatt elmosódott írású szöveg látható, melynek megfejtését későbbi írással a szemben levő üres lapon így adják meg: „Igy olv. Szerzője Csokonay Mihály, a ki akkor a Debretzeri Ref. Colleg. Poesist tanított.” A kézirat belső borítólappján a *Csokonay keze írásai* címet viseli, de nem Csokonai kezétől származik. E fölött a bejegyzés fölött a jobb sarokban azonos írással még egy bejegyzés volt, melyből csak a *Com* szó-

kezdet olvasható ki, a többi részben olvashatatlanul ki van törölve, részben későbbi írással a *Sigismundus Kováts* névvel, Toldy szerint a kézirat akkori tulajdonosának nevével átírva. Az eredeti bejegyzés nyilván a kézirat összeállítójának és első tulajdonosának nevét jelölte meg. A lap közepén lejjebb olvashatatlanul kitörölt dátumból csak a *Maji* szó betűzhető ki. A kézirat elejét a *Szomorú halotti versek* címen, előfordulható alkalmakra készített búcsúztatók foglalják el a 1798 d. 3^a Septembris kelettel. Utána néhány korai vers, köztük *A róza* és a *Venusi harc* következik. A kötet a múlt század negyvenes éveiben Toldy Ferenc tulajdona volt, mint azt Csokonai kiadása két helyén is jelzi (1947. és 1952. h.). Ő a kéziratot „Kovács-féle” kéziratnak nevezte, ezt az elnevezést mi is megtartjuk.

Erről a másolatról tehető fel leginkább, hogy Csokonai eredeti kézírata nyomán készült, és ezért ennek alapján közöljük a főszöveget. Nemesak azért, mert megállapíthatólag a legrégebb a fennmaradt másolatok közül, 1798-ban készült, de a teljes szöveget tartalmazza, megvan benne Porhúzi monológja (I. f. 9. j.), Gai monológja (II. f. 1. j.), Gerson és Gai jelenete (II. f. 2. j.), Gerson monológja (II. f. 3. j.), Tamadinak és Gersonnak a darabot záró jelenete (II. f. 13. j.); de ami a legfontosabb, feltehetőleg nem tesz hozzá semmit az eredeti szöveghez, mint ezt a többi másolat esetében látni fogjuk. Elírásai nem változtatások, csak tévedések és könnyen kijavíthatók. Így az eredeti szöveg *u*-ját számára érthetetlen idegen szavakban olykor *u*-nek írja: *Louisát Lonisának*. De más esetekben is könnyen felismerhető az elírás. A *Hanswurst* szót nyilván sohase hallotta és *Handours*-nak írja, de nem lévén biztos az olvasás helyességében, mellé írja a *v. Handors* (NSzM. Hando ur DM Handon ur. Ld. *Szövegkritika*). Gerson életkorát inasa, Gai, az összes másolatokban, ahol ez a jelenet megvan és itt is (II. f. 1. j.) 26 esztendőben jelöli meg. Ezzel szemben ugyanebben a másolatban Gerson Tamadi kérdésére, hogy mikor halt meg az anyja, azt feleli ugyan, hogy „mintegy 26 esztendeje”. Arra azonban, hogy hány éves ő maga, azt válaszolja, hogy „huszonnegyedikbe járok”. Ez nyilvánvalóan elírás „huszon-hetedikbe” helyett. (II. f. 12. j.)

A másolat sietve készülhetett, erre vall a szövegben található nagyszámú hiba is. Hiányzik a szereplők lajstroma. Feltehető ugyan, hogy a másolat csomka kéziratról készült, melynek első levele hiányzott úgy, mint az autográf *Tempefői* kéziratnál, a „jádzó személyek” pedig az első levél v. oldalán szoktak felsorolva lenni. Ennek valószínűségét az teszi kétségesse, hogy a darab élen ott áll a műfajmegjelölés: *Vig Játék két felvonásokba*. Sokkal inkább föltehető, hogy nem is volt szereplő-lajstrom az eredeti kéziratban, hiszen azt, mint még látni fogjuk, a szerző nem irodalmi szándékkal, hanem kollégiumi előadásra készítette, így nem volt szükség szereplőjegyzékre. Fontos csak az elmondandó szöveg volt. A másolat elsősorban ennek megőrzésére és nem olvasmánynek készült. Külön érdekessége, hogy a főszereplő neve nem *Malheureux*, hanem *Malhoreneux*. Hogy ez nem elírás, amikben a másolat eléggé bővelkedik, azt a szöveg következő helye igazolja. „*Tamadi*: Az Urat már régóta observálják itt az udvaromban. Kihez van szerentsém szeretném tudni. *Malhoreneux*: Málhöröhöz vagy Malhoreneuxhoz” (II. f. 7. j.).

Így lehetséges, hogy Csokonai hősének eredetileg a *Malhoreneux* nevet adta. Ez esetben *Malhoreneux* nyilván fiktív helynév, melynek hangzása és így szóhangulata is a jellemző meghatározó *Malheureux*-re emlékeztet, és közvetve beszélő név. A köztudat azonban nem fogadta el az idegen, érthetetlen és nehezen ejthető *Malhoreneux*-t és kezdetből fogva *Malheureux*-vel helyettesítette. A *malör* közhasználatú idegen szó úgyszólván jövevényszó volt. Ebben a korai másolatban még csak változatként jelentkezik a „*Málhörö*”, az összes többi másolatban a *Malhoreneux* teljesen eltűnik, s a dara-

bot, mint láttuk, Csokonai 1803-i feljegyzésében már maga is, behódolva a köztudatnak, *Malheureux* néven említi.

2. *NSzM Gerson de Malheureux*. (A *de* utólag *du-re* javítva) (*OSzK*. Színháztörténeti Osztály, G 11. 46 v — 60 r lev. 200×240 mm.) A végén a másolás befejezésének kelte: 1819. 10^{ik} May. A kézirat a *Nemzeti Színház* könyvtárához tartozik, több színdarabtöredék mellett a *Karnyóné* másolatát és más feljegyzéseket is tartalmaz. A *KM*-on alapszik, mint ez az elírásokból megállapítható. A *KM*. a *Hanswurst* szót *Handours*-nak írja; a *NSzM*. okoskodó másolója, hogy az értelmetlen szónak értelmet adjon, *Hando Ur*-nak: ugyanígy mikor — mint fentebb említettük — a *KM* másolója Gerson életkorát a II. f. 12. j.-ben elírja, és a *huszonhetedikbe* helyett tévesen *huszonnegyedikbe*-t ír, viszont azt, hogy Gerson anyja „mintegy huszonhat éve” halt meg, változatlanul írja le, a *NSzM* okoskodó másolója lehetetlennek találván, hogy valaki két esztendővel az anyja halála után szülessék, noha a II. f. 1. j.-ben Gai nála is 26 esztendősnak mondja Gersont, a II. f. 12. j.-ben Gerson azt vallja, hogy anyja 16 éve halott, ő pedig huszadik esztendejében jár. A *KM* durva elírásait, mint a *Lonisa* kijavítja, ugyanígy *Rousean* helyett is helyesen *Rousseau*-t ír, ezzel szemben a *KM*-ben hibátlan latin-sággal közölt Seneca-idézetet nem érti és teljesen hibásan írja le (*invidiae malis* helyett *invidiamatis*, *vacaret* helyett *vacat* stb.). Valószínűleg nem tanult ember, hanem vidéki színész, akinek könyveivel a másolat a *Nemzeti Színház*ba került. Legfőbb változtatása azonban, hogy a játék címe itt eredetileg *Gerson de Malheureux*, a *de* utólag *du-re* javítva. A címet a *Jádro személyek lajstroma* követi a következő, az összes szövegektől eltérő formában:

Tamády Földes Ur
Gerson Tamády Ur fia, Malheureux név alatt
Gai az inassa
Kardos Hadnagy
Porházi Oskola Mester
Ábrahám Zsido
Antal, Calefactor Czigány
Kisértet

Az egész azt a benyomást kelti, hogy a leíró nem másolta, hanem maga állította össze a szöveg alapján; ez ugyancsak bizonyíték arra, hogy a *KM*-et használta, melyben nincs szereplőjegyzék. A *KM*-tól eltér abban, hogy Gersont itt következetesen Malheureuxnek hívják, és apja nevét a *KM* Tamadi formájával szemben Tamádynak írja.

3. *SzDM*. *Az Ördögi Mesterséggel Fel ülött Ifjú*. Víg Játék 2 Felvonásba. Szerzette Csokonai Vitéz Mihály. 110×190 mm 14 sztl. lev. a *SzEK* Szüry Dénes-gyűjteményének Sz. 487 jelzetű kötetében, a *Tempefői* 1827-ben készült másolata után. (Ld. a *Tempefői* jegyzeteinek *Másolatai* c. fejezetét.) 1827 után, valószínűleg Kecskeméten készült. Írása a *Tempefői* másolatával azonos. A *KM*-on alapul, mint ezt már Szüry Dénes is leszögezte a másolat lapszéli ceruzajegyzetében. A címlap v. oldalán:

Személyek:
Támadi: egy Földes Ur
Málhereux: ennek nem vélt fia
Gái: Az Urfi Inassa
Borházy: Falusi Mester
Kardos: egy, quetált Hadnagy
Ábrahám: Ábrahám
Antal: Udvari Czigány
A? Játék helyheztesztik Orosfalván Tamadi Házánál.

A Malheureux-jelenetek (II. f. 1—3. j.) megvannak, de hiányzik a *KM.* I. f. 8. és 9. jelenete úgy, hogy az I. f. a *KM.* 13. jelenetével szemben csak 11-ből áll; hiányzik továbbá a darabot végző II. f. 13. j. Támadi meghívását a 12. j. végén így tömöríti: „Jertek mindnyájan vélem a' Várba! Már öszve hívattam váramnak eleit, egy vendégséget csapjunk! mennyetek be a' házba!! Ti pedig legyetek békességbe. Valete!!!” A szöveggel egyébként is szabadon bántak. Olykor kihagy a szövegből egyes párbeszédeteket, aminek következtében értelmetlenül válik. Csak itt előforduló változat, hogy Ábrahámra nem Kardos akar ötvenet veretni, hanem Támadi; Ábrahám 100 forintot ígér, mire elengedi. Érdekeség, hogy mikor Támadi Gerson nevét kérbezi, így felel: *Gerson de Malhereux. Hanswurst* nála *Haudio Ur.* Latin tudása rendkívül fogyatékos, a II. f. 5. jelenetének említett Seneca-idézete nagyon hibás. (Erre a másolatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet, amiért is e helyütt fejezem ki köszönetemet.)

Szorosan összefügg egymással a következő öt Debrecenben 1807 körül készült másolat, és némi eltérésekkel ezeken alapul a sárospataki kézirat is. Ezek a kollégiumban sebtiben, sok elírással készített diák-másolatok. Itt merül fel először a cím *Gerson du Malheureux* alakja.

4. *SzOM. Gerson du Malheureux vagy az ördögi mesterséggel meg találtatott jún. Vig játék* Két felvonásban szerzette Cs. V. M. Jádszotatott Debreczenben a Collegiumban; a kis auditoriumban Februariusnak 28^{dik} napján 1795. 120 × 185 mm 12 sztl. lev. Csonka. *OSzK.* Színháztörténeti Osztálya. Jelzete: *MM.* 6811. Kétségtelenül a kollégiumban készült másolat, amely úgy mint a *KazM.* legrészletesebben és legpontosabban jelzi az előadásra vonatkozó adatokat. A példány még a XIX. század harmincas éveiben is közkezen forgott a kollégiumban, ez kiténik az I. f. 2. és 3. j. közti hézagban található bejegyzésből (4. lev. r.), ami nyilván a kézirat akkori tulajdonosától származik: „Vas György Observatorsagaba 3^{or} írt fel. De raemlékezem t. i. Julius 3^{dik} 5^{dik} 2^{dik} Napján.

Réa emlékezzél
Eztet eszedbe tarsd
Hogy most is feljedzél
Én Istenem meg fojssd.”

Vas György nevű diák a debreceni kollégiumban csak az 1831/2. tanévben subscribált (ld. a *Series Studiosorum* mutatóját a kollégium levéltárában). A példányt teljesen szétolvasták úgy, hogy csak az 1. f. 1—4. jelenete s az 5. j.-ből 22 sor van meg. (Az utolsó szavak: „nec possum me continere quin”). A 9—11. levélen versek: *Egy Vidám Poeta, és Sír halmok bus temető kertek*, 12. lev. *Peroratio ad Zichim et Karolinam.* A cím után következik:

Játszó Személyek
Támadi Miklos, Méltóságos Ur
Kardos Bálint, Nyugvo hadnagy
Széh Ábrahám, zsidó
Buga Antal, Czigány Tamádi fűtője
Porházi György iskola mester
Gerson du Malheureux
Francois Gai ennek inassa
A játék helye esik Orosz faluba
Támadi Ur udvarába az 1712^{dik} esztendőben.

A másolat minden kétséget kizáróan Debrecenben és feltehetőleg a kollégiumban készült. Debrecenre mutat Antal cigány *Buga* vezetékneve is. Buga

a legrégebb és legnépesebb debreceni cigánydinasztiák egyike. (József fhg. *Cigány nyelvtan* Bp. 1888. 232. és 237. l.) A cím, alcím, a szereplők jegyzéke, melyet az összes debreceni másolatok átvettek, mint alább még részletesen kifejthjük, kimutathatólag nem Csokonaitól származnak.

5. *KazM. Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel meg találtatott fiu.* Vig Játék, két fel Vonásokban szerzette Csokonai V. Mihály. Jádzottatott a Debretzenyi Collegiumnak Kis Auditoriumában d. 28 Febr. a. 1795. *MTAK.* Kazinczy-hagyaték. Apróságok. II. kötet 15 lev. 166×102 mm. — *A Jádzo személyek* jegyzéke csak a *Gai* név írásmódjában különbözik a *SzOM.*-ától és *Gáji* alakban szerepel. A kollégiumban készült diákmásolat sok ligatúrával. A debreceni másolatok közül a *SzOM.* mellett a legközelebbi rokonságot mutatja a főszöveggel és a *NSzM.*-tal. A másolatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet.

6. *GM. Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel fel találtatott Ifju.* Vig Játék két Felvonásban. Szerzette Cs. V. M. Jádszodtatott Debreczenben a' Collegiumbann Februarius 28 dikán 1795. *MTAK.* K 676. 33. — 57. lev. 120×190 mm. Gál László hagyatékából. Közli a *Jádzo Személyek* lajstromát is, mely teljesen megegyezik a *SzOM.*-ével; csupán *Malheureux* helyett ír, úgy mint a címben, *Malheureux*-t és *Gai* helyett *Gais*-t, (a szövegben olykor *Gáis* és *Gái* írásmóddal, kinek keresztnevét ő is hibásan *Francois*-nak írja *François* helyett.) Teljesen egyezik szövegben is a *SzOM.*-tal, az eltérés csak annyi, amennyi a nem betűhív másolatokban adódni szokott. Kétségtelenül közvetlenül vagy, ami valószínűbb, közvetve ezen a szövegen alapul. Teljes szöveget ad az összes *Malheureux*-jelenetekkel. Valószínűleg Gál László másolata.

7. *SzFM. Gerson du Malheureux, vagy az Ördögi Mesterséggel megtaláltatott Fiu.* Vig Játék 2 Felvonásbann Szerzette Csokonai Vitéz Mihály. Játzódott Debreczenbenn a' Kis Auditoriumbann 1793 Februarius 28-dik napján. A cím eredetileg *Gerson du Malheureux*, a c áth. a Jádzo Személyek jegyzékében a név *Malheureux*. Széll Farkas könyvtárával Kubelik Jánosné Széll Marianne révén a prágai egyetemi könyvtárba került (Knihovna Kubelikova-Szellova č. 21.) Mikrofilmje a *MTA.* Mikrofilmtárában (A 162/V.). 1807-ben a kézirat első lapján levő bejegyzés szerint Szántó Dániel tulajdona volt. Talán ő a kézirat másolója. IV 34 l. 125×200 mm. Teljes szöveget ad az összes *Malheureux*-jelenetekkel. A kötet a *Békaegyharcot* és egyéb Csokonai-műveket, valamint Csokonai halálára írt verseket is tartalmaz. (Ld. *Stoll.* 589. sz.)

8. *DM. Gerson du Malheureux vagy az Ördögi Mesterséggel megtaláltatott Fiu.* Vig Játék 2 Felvonásbann, Szerzette Csokonai Vitéz Mihály Játzódott Debreczenben, a' Kis Auditoriumban 1793. Februarius 28 dik napján. Debrecen, Déri Múzeum Adattára. Irodalmi Gyűjtemény 162./II. 1—52 részben számozott lap. Címlapja teljesen megegyezik a *SzFM.*-ével, azonos a hiányos és hibás előadási dátum is. A kötet több más Csokonai-mű másolatát is tartalmazza. Nemesak szövegben egyezik meg teljesen a *SzF.* másolattal, de azonosak a vele egy kötetben található Csokonai-művek is. A két másolat egymásról, esetleg közös forrásból készült.

9. *SpM. Eggy Vig Játék Két Felvonásba ezen nevezet alatt Garson du Malheureux vagy Az Ördögi Mesterségek által megtaláltatott Fiu.* Írta Csokonay V. Mihály. *SpK.* 1739. sz. 1—43. l. Tompos Péterné vándor szinigazgató ajándékából. (HG.-nál Tompos-másolat.) A sárospataki kollégiumban 1804-ben, 17 éves korában subscribált Szathmári József, utóbb kiskinizsi református lelkész mindenek könyvében. A *Jádzo Személyek* jegyzéke a debreceni másolatokon alapul, de sok eltérést mutat:

Tamady Miklós — Méltóságos Úr
 Kardos Bálint — Quietalt Hadnagy
 Szét Ábrahám — Arendás 'Sidó,
 Buga Antal — Ujj Magyar, Tamady Ur Kotsisa
 Porházy György — Oskola Mester
 Garson du Malheureux el veszett Fija Malhörő
 François Gai — Ennek Inasa

A Játék tartatott Orosfalván a' Tamady Miklós Ur Udvarábann 1712dik Esztendőbenn.

Míg a szövegben Porházi mint Oroszfalusi rektor szerepel, itt Orosfalvát ír, mert Oroszfalut nem ismert, míg Oros Szabolcs megyei község. Okoskodó másoló, aki a szövegen módosít. Így pl. míg a II. f. 12. j.-ben az összes másolatokban Gerson szolgálja veszi elő az igazolópapírokat, itt „eggyet sem szől; hanem egy Csomó beírott papírost kivész a Kebeléből, az Ásztalra teszi”. Az I. f. 9. j. kimarad, s így az I. f. a többi másolat 13 jelenetével szemben csak tizenkettőből áll. A Malheureux-jeleneteket (II. f. 1–3. j.) hozza ugyan, de Gerson második monológját (II. f. 5. j.) erősen megrövidíti, még a legkésőbbi *CsaM.*-nál is jobban, elhagyva belőle az athéni Timon (kit Cimonnak ír) neve után következő részt: „a' kinek tsak ugyan alig ha több esze nem volt mint Batáليون Handourstnak vagy Handorsnak, kiket ma az úgy nevezett nagy világba forgolódtaknak hívnak. Én pedig mint Rouseán kívánnám magamat egy ártatlan kis gyönyörködtetéssel kínáló kisedd zuga-jába a' Természetnek el rejtteni. Quo melius laterem ab invidiae malis, ubi liber animus semper vacaret studia recolenti me. Senecának szép mondása ez, kár hogy az agyvelejébe volt.” Nyilván az egész szövegrészt nem értette, nem hallott sem Rousseau-ról, sem Hanswurstról és Seneca klasszikus latin-sága nem állott hozzá olyan közel, mint Porházi konyhalatinja. De ahol nem érti a szöveget, másutt is átírja. Így középhelyet foglal el a debreceni változatok s az egészen késői másolatok között.

10. *OM. Gerson du Malheureux vagy Az Örlégi Mesterséggel Fel-Talált Gyermekek.* 1 Felvonásbann Csokonai Vitéz Mihály által. Le irogattam Debrecz. a. d. 4^a Julii ad 5^m 1826. Petr. Cz. Onody mpr. *DebrK.* R 783. 163–190. l. Már nem is annyira másolat, mint átdolgozás. Elhagyja a II. f. 1–3. jelenetét, vagyis Gai monológját, Malheureux és Gai párbeszédét és Malheureux monológját, a végén viszont új rigmusokkal toldja meg Porházi szerepét. Egy felvonásra vonja össze, de hogy kétfelvonásos szöveg volt előtte, mikor „beírogatta”, bizonyítja, hogy a 13. jelenet után megjegyzi: „Itt lehetne kezdeni a második felvonást.” Gai nem szerepel a játékosok között, mert mindkét jelenete elmarad. Ehelyett egy Filep nevű inast iktat be, kinek szerepe azonban csak arra korlátozódik, hogy Gerson iratait előszedje. Elhagyja az összes korábbi változatok befejező jelenetét, melyben Tamadi elődre invitálja a jelenlevőket, s ehelyett egy másik jelenetet told be, mely Porházi konyhalatin rigmusaival fejezi be a darabot:

„Ita est, iam ego scio morem,
 Intrabo et bibam liquorem.
 Exhausturiam vinosum poculum,
 Ita abstergam os et oculum
 Repertus est filius
 Fugatus diabolus.
 Fiat ergo magnum vivato
 Et adhuc majus bibato!”

A *Jázdó Személyek* jegyzéke eltér a debreceni és a *SpM.*-másolatoktól s visszakanyarodik a *NSzM.* típusához, csak vezetékvagy keresztnévvel jelölve meg a szereplőket:

Tamádi — Méltóságos Ur
Kardos — Hadnagy
Porházi — Oskola Mester
Malheureux — Francia
Abrahám — Sidó
Antal Kályha Fűtő Czigány
Edj Kisírtet
Filep a Malheureux Inassa

A Történet csik Tamadi Ur házánál Oroszfaluba Veszprém vármegyébe. Hogy a „Veszprém vármegye” megjelölésnek mi az alapja, megfejthetetlen.

11. *CsaM. Gerson du Malheureux vagy Az Ördögi mesterséggel megtaláltatott Fiu.* 2 Felvonásban Szerzette Csokonai V. Mihály. *MTAK.* jelz. K. 673. (137—165 l.) A *Csokonai Vitéz Mihály némelly kiadatlan munkái* c. kolligátum ötödik darabja, Kecskeméthy Csapó Dániel 1827. és 1833. közt készült másolata. Lényegében egyezik az 1826-ban leírt *OM.*-tal és feltehetőleg annak alapján készült. Ebből is hiányzik a II. f. 1—3. jelenete, de a darabot két felvonásra tagolja. Az első felvonás, úgy mint a *SpM.*-ban, 12 jelenetből áll. A második Malheureux-monológot lerövidítve adja, bár nem annyira, mint a *SpM.*, csupán Hanswurst említése s a Seneca-idézet marad el, míg a Rousseau-ra való hivatkozás, kit Russi-nak ír, megmarad. A szereplők lajstroma teljesen megegyezik az *OM.*-ével, csak *Filep* hiányzik, a szövegben azonban szerepel. A darabot úgy fejezi be, mint az *OM.*

12. *OSzKM. Garzon du Malherucux vagy Az ördögi mesterséggel feltalált Fiu. Cs. Vitéz Mihály által.* *OSzK.* Duod. Hung. 76. 90×120 mm. 3 lapnyi töredék. A személyek jegyzéke egyezik az *OM.*-tal. *A' dolog történik Tamadi Ur kastélyába Oroszfaluba.* (Erre a másolatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet, amiért is e helyütt fejezem ki köszönetemet.)

13. *DEKM. Garson du Malhereux vagy az ördögi mesterséggel fel találtatott Fiu.* Tömöri Pál gyűjteménye (1824—1830). [*Stoll.* 723. elveszettnek regisztrálja.] Debreceni Egyetemi Könyvtár. MS 109/1. 163—184. l. (Kéziratom lezárása után hívta fel rá figyelmemet Szilágyi Ferenc, amit köszönettel nyugtázok).

14. Ágoston János debreceni teológus másolata 1829-ből való mindenek könyvében. Lelőhelye ismeretlen. Említi Kabos Ede (*Egy kéziratgyűjtemény a század elejéről. Koszoru,* 1884.) (A szövegek részletes eltéréseit ld. *Szövegkritika* alatt.)

Kiadásai

Pontosan kiadva egyik szöveg sincs.

1. *Toldy* (665—682. h.) nem filológiailag pontos szöveget akart adni, hanem olvasmányt. Épp ezért nem a feltehetőleg legrégebb és Csokonai szövegéhez legközelebb álló *KM.*-ot vette alapul, amelyet nemcsak hogy ismert, de birtokában is volt, hanem a *CsaM.*-ot, mely nemcsak a legkésőbbi a fennmaradt szövegek közül, hanem egyrészt csonka, mert kihagyja a hős jellemzését szolgáló jeleneteket, másrészt tele van önkényes betoldásokkal. De ezt a szöveget sem adja híven, hanem hogy „éldehető” legyen, a kontaminálás kétes értékű módszeréhez folyamodik, segítségül véve a tőle „academiai codex”-nek nevezett *CsaM.*-hoz a *GM.*-ot is. Ezt az eljárást azzal a feltételezéssel menti, hogy az összes másolatok hibásak, és a darabnak két Csokonaitól eredő kidolgozása volt. Erre azonban semmiféle támpont nincs. Csokonait röviddel a *Gerson* befejezése után, 1795-ben eltávolították a kollégiumból, és kevésbé valószínű, hogy az ezt követő zaklatott időkben éppen az irodalmi

szándék nélkül, pusztán iskolai előadásra készített *Gerson* átdolgozásával foglalkozott volna, melyből még kézirata sem volt. 1795-ös nagy munkalajstromában nem is említi. De még kevésbé valószínű az, hogy átdolgozásából elhagyta volna a *Malheureux*-jeleneteket, melyek akkori legnagyobb olvasmány-élményének, *Rousseau*-nak jegyében születtek. Ezeket a jeleneteket Toldy közli ugyan jegyzetben azzal a megjegyzéssel, hogy „a bíráló nem fogja a töredéket érdek nélkül olvasni”. (947. h.) De az állítása, hogy „amit így nyújtok, eltér Csokonainak elveszett saját kéziratától, anélkül mégis, hogy itt csak egy szó állana, mi vagy az eredeti fogalmazatban vagy a szerzőnek egy későbbi átdolgozatában fel nem találtatnék”, nem fedí a valóságot. Annál inkább nem, mert Toldy maga is változtat a már amúgy is kontaminált szövegen; néhány trágár kifejezést mással helyettesít, a nevekkel olykor önkényesen bánik. Így az összes változatokban, ahol a *Malheureux*-jelenetek megvannak, az inas neve Gai, és gazdája is így szólítja. Toldy ezzel szemben a Ferenc nevet használja, magyar formában. Igaz, hogy a *SzOM.*, *GM.*, *SzFM.*, *DM.*, *KazM.*, és a *SpM.* a játszó személyek lajstromában *Francois*, ill. *François*-ban jelölik meg Gai keresztnévét, de ez a szövegben még így, franciás formában sem fordul elő. *Gerson* iratait a *SpM.*, *OM.* és a *CsaM.* másolat kivételével egy Péter nevű inas adja elő, aki viszont nem szerepel a szereplők lajstromában; Toldynál ezt is Ferencnek hívják.

2. *Csokonai válogatott munkái.* Kéziratok és eredeti kiadások alapján Toldy Ferenc által. Pest, 1864. Heckenast (II. 95—116. l.) Az 1844-es kiadás változatlan lenyomata.

3. *Horváth Cyrill.* Toldy szövegének változatlan lenyomata. Az ott jegyzetben közölt *Malheureux*-jeleneteket nem hozza. (II. 623—646. l.)

4. A *Modern Könyvtár* 26. sz. Bp. 1911. A *Karolyóneval* egy füzetben, teljesen Toldy szövege szerint.

5. *HG.* (III. 233—265. l.) a kontaminálásban még tovább megy, s a Toldy használta változatokhoz hozzáveszi a *KM.* és *OM.* szövegét is. Magát a Játszó személyek jegyzékét is több másolatból kontaminálja. Teljesen önkényes a játékhely megjelölése: „A játékhely esik Olaszfaluba, Veszprém várn.” Ennek egyetlen másolatban sincs nyoma. A Veszprém vm. megjelölése az *OM.* és *CsaM.*-ből származik. Az *Olaszfalu* név nyilván úgy keletkezett, hogy Veszprém vm.-ben lévén Oroszfalu, viszont Olaszfalu község Veszprém vm. zirci járásában, erre helyesbítette Oroszfalut; ezzel szemben a szövegben Ábrahám már az első jelenetben Oroszfalut mond. A H. f. jeleneteinek számát eggyel szaporítja úgy, hogy a *KM.* és *GM.* befejező jelenete elé betoldja az *OM.* és *CsaM.* befejezését is.

6. *FK.* (1357—1386) két kiadást kontaminál, *Toldy* és *HG.* szövegét, az utóbbit hibákkal együtt, így Olaszfalut ír, s a H. f. 5. j. Seneca-idézetében (mely Toldynál hiányzik) a *KM.* helyes „quo melius laterem ab invidiae malis” szövegét a *HG.*-nál talált helytelenre javítva: „quo melius lactarem ab invidiae malis”. (A *lactarem* hibás igenlők, lévén a *lactor*, *lactori* deponens ige). A *Toldynál* jegyzetben adott három *Malheureux*-jelenetet a főszövegbe iktatja, mint *HG.*, de a 13. j.-tel fejezi be a darabot, mint *Toldy*.

7. *NégySzínj.* (133—166. l.) szakít a kontaminálás módszerével és kiadásában a *KM.* szövegét veszi alapul, de nagyközönségnek szánt kiadásról lévén szó, nem közli betűhíven. A szereplők jegyzékét csekély eltérésekkel a *GM.* szerint adja és annak a címlapját közli fakszimilében.

8. *MM.* (II. 366—394. l.) A *GM.* alapján.

Keletkezése

A mű keletkezési ideje pontosan meghatározható. Csokonai első kollégiumi perében, 1794. december 18-án, Győri József, a poétai osztály tanúként kihallgatott diákja arra a kérdésre, hogy mit csináltak, mikor Csokonai este az osztályterembe rendelte, azt feleli, hogy „Komédiát akar Pretzeptor Uram csinálni, arról s a személyekről beszélgettünk”. (A kollégiumi per jegyzőkönyve. Újra kiadva *CsEml.* 50—51. l.) A terv tehát 1794 decemberében megvolt, s 1795. február 28-án már elő is adták a kollégium kis auditóriumában.

Címé: Rendkívül bonyolult kérdés a darab eredeti címeinek meghatározása. A köztudatba teljesen beivódott a *Gerson du Malheureux* cím. De nincs semmi nyom arra, hogy a címet Csokonai ebben a formában valaha is leírta volna. Egy 1805-ből való, de saját kezű feljegyzésain alapuló lajstrom így adja meg a címet: *Gerson. Egy játék (MTAK. K 679/II. Ld. kiadásunk, Költemények I. 109. l.)* Másik 1803-i saját kezű feljegyzésében (uo. 105. l.) a *Malheureux* elnevezést használja. De a két név együtt, különösen a melléknév elé helytelenül rakott *du*-vel összekapcsolva nem szerepel feljegyzései között. Ezenkívül is több körülmény mutat arra, hogy a cím ebben a formában nem tőle származik. Ebben a formában már azért sem fogalmazhatta meg, mert 1795-ben jobban tudott franciául, semhogy ilyen durva hibát elkövetett volna. (Pelle Erzsébet: *Csokonai Mihály és a francia irodalom*. Szeged, 1953.) Erre nézve idézem a *Békaegérharc* 35. sz. jegyzetét (*HG. I. 24. l.*): „Bárod de Grand; a francia nyelvben ez a de a nemesi rang jele a nevek előtt, mint a németben a von és a magyarban az i helyett felvett y a nevek végén.” A *NSZM.*-ban a darab címe eredetileg *Gerson de Malheureux*; a *de*-t utólag javították át *du*-re. A *SzDM.*-ban *Gerson Gerzon de Malherőz*-nek nevezi magát. A *du* 1807 körül bukkan fel a debreceni másolatokban. Ezek után két kérdés vár megoldásra: hogy mi lehetett a darab eredeti címe, és hogyan keletkezett a helytelen *Gerson du Malheureux* cím. Mindkettőre nézve több feltevés valószínűsíthető, de egyik sem bizonyítható.

Az első lehetőség, hogy a darabnak, minthogy nem olvasásra és kiadásra készült, eredetileg egyáltalában nem volt címe, és csak komédiának, játéknak vagy mint a *KM.*-ban egyszerűen *Vig Játék*-nak hívták. A másolatok azonban már olvasmányoknak készültek és hovatovább igényelték a címet. Minthogy a nevek helytelen írása alapján megállapítható (François, Garzon, Malheureux, Málhőröz, Gái, Gais, Gáji Rousein, Rouseaut, Russi), hogy egyik másoló sem tudott franciául, így bátran adhatta a *Gerson du Malheureux* címet; ezt valószínűleg már röviddel az előadás után egyik kollégiumi másolótól kaphatta és kiirthatatlannal beivódott a köztudatba. Hasonló eset egy másik Csokonai-dramával, a *Karnyóné*val napjainkban is előfordult. A *Karnyóné* 1911-ben megjelent a *Nyugat Könyvtárban*, majd ugyanebben az esztendőben a *Gersonnal* együtt a *Modern Könyvtárban* is. A szöveg *Toldyn* alapszik, hisz a darabnak más nyomtatott szövege akkor még nem volt. Ott a cím *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak*. Ezzel szemben a *Nyugat Könyvtárban* és a *Modern Könyvtárban* a következő hamisan archaizált formában jelenik meg a cím: *A' özvegy Karnyóné s két szeleburdiak* (ld. a *Karnyóné* jegyzeteit). A *Nemzeti Színház Kamaraszínházában* a *Katona József Színházban* és végül az *Egyetemi Színpadon* napjainkig még tovább mentek a hamis archaizálásban, *A' özvegy Karnyóné s az két szeleburdiak* címet adva neki. Pedig itt nem francia nyelvhibáról van szó, hanem magyarról, s a címadónak tudnia kellett volna, hogy a magyar nyelvben a névelő magánhangzóval kezdődő szó előtt mindig *az*, eredetileg a névelő egyetlen alakja, melyről a mássalhangzóval kezdődő szavak előtt a *z* leko-

pott, ezt jelezte a XIX. század közepéig használatos hiányjel, amely tehát nem valami archaikus dísz. Ha ez ellen sem a kritika, sem a közönség nem emelte fel szavát, még sokkal hihetőbb, hogy a helytelen *Gerson du Malheureux* meggyökerezhetett a köztudatban, mikor sem a kritika, sem a közönség nagyobb nyilvánossága nem állott őrt a cím helyessége mellett. Amennyiben a darabnak volt Csokonaitól eredő címe, az *Gerson de Malhoreneux* lehetett. Bizonyossággal tőle származónak azonban csak a *Gerson* címet tarthatjuk, mely, mint láttuk, az ő kézírásához hű alakban maradt fenn. (Ld. kiadásunk, *Költemények* 1. 107. l.) A *Malheureux* megjelölés bár az ő írásával, már csak a Székely Péter által készítettet másolatra való utalás. Az alcímek — a kor divatja szerint — ugyancsak a másolóktól valók.

A szereplők. Ha a cím nem származik Csokonaitól, még kevésbé az ő alkotása a szereplőknek az a bővített jegyzéke, melyet az *SzOM.*, *GM.*, *SzFM.*, *DM.* *KazM* és *SpM.* adnak. Legközelebb állhat az eredeti szereplőjegyzékhez, amennyiben ilyen egyáltalában volt, a *NSzM.*-ban levő. Ha a bővített jegyzéket Csokonai többi drámáinak szereplőlajstromával összevetjük, rögtön szembetűnik, hogy a Csokonai-dramák szereplőinek általában egy nevük van. A lányok (Rosalia, Éva, Petronella, Boris), valamint a szolgasorban levő, ill. alsóbb társadalmi rétegekhez tartozó személyek (Szuszmir, Ábrahám, Antal, Pofók, Kanakúz, Lázár) többnyire keresztneven vagy csúfnéven szerepelnek, s csupán egy kivétel van: Conrad Szelepurdi, Szászlaki inasa a *Cultúrában*. A többiek neve túlnyomóan beszélő név (Fegyverneki, Tempefői, Betrieger, Múzsai, Iroványi, Köteles, Csikorgó, Serteperti, Tökkolopi, Koppóházi, Porházi, Kardos, Tisztes, Firkász, Kuruzs) vagy csúfnév (Fenekes, Pofók, Tiptopp, Lipittlotty), még a címszereplőknek, mint Tempefőinek sem tudjuk a keresztnevét. Sőt, ahol a keresztnév a szövegben szerepel, amire két eset van: Tökkolopi Menyhárt és Kuruzs Péter, a szereplőjegyzékben ott sincs feltüntetve. Kivétel *Gerson*, ahol a keresztnévnek a felismerésnél kulcsfontossága van, a *Malhoreneux* vagy *Malheureux* csak álnév, s így a leghelyesebb a *NSzM.* megjelölése: *Gerson, Tamády Ur fia, Malheureux név alatt*. Ugyanígyen álnév inasának neve, *Gai*, aki szerencsétlen gazdájával szemben a vidámságot képviseli. De mikor *Gerson* kiléte lepleződik, *Gai*-t is keresztneven *Péternek* szólítja. Ez a *Péter* a *SpM.*-ot kivéve az összes másolatokban bennmaradt annak ellenére, hogy a szereplőjegyzék *Gai*-t *Francois* vagy *François* (*Gai*-nek tünteti fel. A két késői másolatban (*OM.*, *CsaM.*) az inas neve *Filep*, de itt a *Gai* név nem szerepel. Viszont *Tamadinak* Miklós, *Porházinak* György, *Kardosnak* Bálint keresztneve, *Ábrahámnak* Széh, *Antalnak* Buga vezetékneve a szövegben sehol sem szerepel. A döntő azonban a játék ideje, melyet a *KM.* és *NSzM.* kivételével valamennyi másolat 1712-ben jelöl meg. Nem valószínű, hogy ez a megjelölés Csokonaitól eredne, mikor *Gerson* második monológiájában *Rousseau*-t idézi, aki 1712-ben született.

Csokonai ezt a darabját — mint valamennyit — előadásra szánta. A *Tempefőit* egy olyan színpadnak készítette, melyet nem ismert, s így lett belőle, mint maga is rájött, egy „comédia formájára vett satyricum Román”, mely eredeti formájában előadhatatlan. A *Gerson* megalkotásánál más színpadra gondolt, az iskolai színpadra, amelynek lehetőségei az ő kezében voltak. Most nemcsak játékokat akart írni és előadni, de forradalmi tettet véghezvinni. A debreceni kollégiumban ugyanis még sohasem volt iskolai színelőadás. Az 1561–62-i debreceni hitvallás iskolai színjátékok rendezését szigorúan megtiltotta. Ezt a reedetet ugyan sehol sem tartották meg, de a debreceni kollégium, ahol a református ortodoxia befolyása erősebb volt, megpróbált a reedet tiszteletben tartásához, bár nemcsak hogy Losoncon, Pápán, Marosvásárhelyen, Sárospatakon játszottak iskolai drámákat a

református kollégiumok tanulói, de még a debreceni kollégium fiók-iskoláiban, a „pártikulákban”, mint Akoson is voltak iskolai előadások. (Ld. Bernáth Lajos: *Protestáns iskoladrámák*. Különnyomat a *Protestáns Szemle* 1902. évfolyamából. 74. l.) Magában a kollégiumban Csokonai akarta megtörni a jeget. „Ez is egészen eredeti új Gondolat volt még 1794-ben tsak nem az egész hazában is, annyival inkább a Debrecenyi Oskolában melybenn sem ő maga előtt senkit nem követett, sem ő utánna Őtet senki nem követte” — írja kortársa, *Domby* (66. l.). Nem áll tehát Vargha Baláznak az az állítása, hogy Csokonai több iskolai színjátékot látott a kollégiumban és játszott is ilyenekben (*Vargha*), továbbá, hogy „a tanárok eleinte nem sokat tudtak a diákok színjelőadásairól” (*VálM.* Bevezetés), hiszen nem tudhattak, mert ilyenek nem voltak; ugyanígy minden alapot nélkülöz Dömötör Teklának az az állítása, hogy „Csokonai a debreceni iskolai színpadon ismeri meg az elősző erejét, amatőr színészként tanulja meg a színpadi hatáskeltés mesterségének fogásait”. (*Régi Magyar Vígjátékok*. Bp. 1954. *Magyar Klasszikusok*. 59. l.). Hogy a debreceni piaristáknál voltak-e iskolai játékok, arra nézve semmi adatunk nincs. 1736-ban Messina Menyhért a *Catalogus Juventutis Studiosae*-ba bejegyzí, hogy Debrecenben nem volt hely „actiók” előadására (Prónai Antal és Császár Elemér: *A kegyesrendiek magyarországi iskoláiban előadott drámák jegyzéke*. *ItK.* 1915. 114. l.) Hogy a helyzet később megváltozott-e, nem tudjuk.

Csokonai a kollégiumban úttörő volt, de vállalkozása folytatás nélküli kezdet. A játék elkészítésére és előadására ösztönözte nagy előadói készsége és szenvedélye, mulattatási vágya, a közvetlen siker élvezésének gyönyöre, erős megfigyelő képessége, mint *Domby* nevezi, „az észrevétel talentoma” és játékos ösztöne. Ezekből fakadtak Dombynál részletesen leírt kollégiumi tréfái és játékaí, a katonásdi, borbélyosdi, törökösdi (ld. részletesen *Pukánszky* 13—14. l.), s ebből élt a Dunántúl úri házáinál éveken keresztül mint valami modern jocular. De a közvetlen indítékok az adhatta, hogy 1794. március 24-től kezdve a poétái osztály tanítója, „publicus praeceptor” lett. Felismerte az iskolai színjátékok nevelő hatását, mert mint utóbb a *Cultúraban* mondja: „a’ nevendékeket rászoktattja a’ közönséges helyen való cleven beszédre, a’ melytől pedig sok függ.” (l. f. 3. j.) Még erősen szívében zengett a tőle annyira nagyrabecsült Peczeli országos szállóigévé lett disztichonja:

A játékdarabok vezető kalauzok az ízlés

Törvényén. A nyelv ezek által kap nagy erőre.

Csábította a lehetőség, hajtotta a reformátori kedv, az újítás vágya: megtörni a jeget az iskolai játékoktól hivatalosan elzárt kollégiumban.

Az a kettősség, ami már a *Tempefőiben* is jelentkezett, itt mélyebbé válik. Azok a jelenetek, melyeket olvasmányihletel sugalltak, s amelyek Kazinczyhoz igazodva a „szív szelíd érzékenységeihez” szólnak, itt úgy elkülönülnek az „észrevétel talentomától” (*Domby* 33. l.) s az iskolai színjátékok hagyományáiból fakadó komikus jelenetektől, mint az olaj a víztől, s csak egészen gyenge, könnyen elszakadó szál fűzi őket egybe. Ezért voltak ezek az irodalmi ihletésű jelenetek olyan könnyen elhagyhatók egyes másolatokban; az élet eleveisége erősebbnek bizonyult az irodalomnál, és ezek híján is tovább élte életét.

A fő irodalmi ihlető az új bálvány, Rousseau. Már szó sincs Voltaire-ről, kultúroptimizmusáról, mely a *Tempefőit* fütötte, sem a „legokosabb évszázról”. Voltaire racionalizmusa helyébe Rousseau érzelmi filozófiája, kultúrpepszimizmusa és világfájdalma lép. S míg Páter Köteles a *Tempefőiben* még azt mondja, hogy társai „sült parasztek lévén többnyire a könyveket gyűlölik”, itt már a népek egészen más megítélésével találkozunk. Az ember-

gyűlölő Gerson nem akar Tamadihoz ebédre menni, mert csak urak lesznek a vendégei és nem napszámosok, akik dolgoznak; s elvi vitába bocsátkozik inasával, ki azt állítja, hogy „az emberi társaság ki tsinosítja a testet és a lelket”, amit Gerson kerekén tagad. (II. f. 2. j.)

Ezek a Rousseau-i eszmék részben közvetlenül jutottak hozzá (a Gerson Rousseau-i elemeire nézve részletesen ld. *Klenner*) részben közvetve, az egykorú szépirodalom és a sajtó útján, mely már rég aprópénzre váltva forgatta őket. A közvetítők közt első helyen Kotzebue áll. Az ő hatása alól nem vonhatta ki magát magyar drámaíró. A lírában oly igényes Berzsenyi még késői drámatörredékeiben is hű marad ifjúkori Kotzebue-sugallta érzelmességéhez. (Ld. Merényi Oszkár: *Soproni Szemle*, 1971. 3. sz.) Kotzebue szenzációs sikerű drámája, a *Menschenhass und Reue* 1789-ben jelent meg első ízben, azóta számtalan kiadásban forgott közkézen, s eláraszította a német színpadokat. A pesti német színház 1790-ben mutatja be (Kádár Jolán: *A budai és pesti német színészet története 1812-ig*. Bp. 1914. 97. l.) az első magyar színtársulat már működése első hónapjában, 1792. május 31-én színre hozza (Bayer József: *A nemzeti játékszín története*. Bp. 1883. II. 374—375. l.) Kóré Zsigmond fordításában, mely 1790-ben jelent meg Bécsben. Kotzebue nyomát Csokonai drámájában részletesen kimutatja Haraszti Gyula (*EPHK*. 1888.). Ferenczi Zoltán Csokonai-életrajzában (*Ferenczi* 50. l.) azzal vonja kétségbe ezt a befolyást, hogy „Csokonai aligha ismerte az *Embergyűlölés és megbánást* még akkor”. De azóta előkerült Csokonainak Budai Ezsaiás debreceni professzor házasságára írt alkalmi műve, a *Magyar Psyche* (Először kiadta Halász Gábor *IK*. 1938.) s ez nemcsak azt bizonyítja, hogy Csokonai ismerte Kotzebue darabját, hanem azt is, hogy épp a Gerson írása idején behatóan foglalkozott vele. A *Magyar Psyche* ugyanis egy drámatörredéket tartalmaz, s ez a *Menschenhass und Reue* paródija az egykorú bécsi bohózatok mintájára. (Ld. *A Szeretet Győzedelme a Tanultakon* jegyzeteit.)

A *Magyar Psyche* 1795 januárjában készült — január 27-én volt Budai Ezsaiás esküvője, melynek tiszteletére íródott —, tehát az idő tájt, mikor a Gerson. A *Menschenhass und Reue* hatása — mint láttuk — már a *Tempefőben* is észlelhető, de itt még világosabban és nagyobb mértékben jelentkezik. Már nemcsak rokon helyzetekre vonatkozik — még abban is egyezik a két darab, hogy a hőst francia kénnek nézik —, nemcsak a Rousseau-i gondolatok közvetítésére, hisz ezeket közvetlen forrásból is meríthette, hanem elsősorban a párbeszéd tömör és csattanós egyszerűségére (Haraszti idézi az egészen meggyőző párhuzamos helyeket). Ez arra mutat, hogy Csokonait nemcsak a lírai formák nyelvi és stílusreformja izgatta, hanem felvette a küzdelmet a magyar drámai dialógus nehézkes hosszadalmasságának kiirtására is. A *Tempefőben* a dialógus még csak látszólagos, a szereplők monológszerűen mondják el mondanivalójukat, a szerző véleményét visszhangozva: de a dialógus lényege, a csattanó egymásrafelelés teljesen hiányzik. Ezzel először a Gersonban találkoznak (II. f. 2. j.). Ha Csokonainak sikerült volna az eleven színpaddal állandó kapcsolatot tartania, akkor ez nem maradt volna elszigetelt kísérlet. De nem lekiesnyílnendő próbálkozás ez a „style coup” a magyar drámai dialógus megteremtésére, és egész példátlan a nehézkes mondatok, a „hűségtelenség”, a „fűszerszámoz” és „nyughatatlanít”-szerű hosszú és Csokonaival szólva „igazolt” szavak világában. Az első Malheureux-monológ (II. f. 3. j.) szentimentális hangvétele és sóhajtozása Louisa, az elhunyt kedves után, kiről ezen kívül semmit sem tudunk, a *Fanni-hagyományait* idézi, mely akkor friss kivény volt számára: 1794-ben jelent meg az *Urániában*. Ennek Csokonai munkatársa volt.

A négy Malheureux-jelenet lelkes vallomás a francia szellem iránti hódó-

latról, és Rousseau gondolatvilágának hordozója. A felvilágosodás eszméi a komikus részben csupán a tárgyválasztásban kaptak helyet és abban, hogy Gerson nem engedi Ábrahámot megbotozni. A felvilágosodás szívesen nyúlt olyan témákhoz, melyek a kísértekekben és az ördögben való hitet s az ördögűzést nevetéssé tették. Alkalmasint ez vezette a tárgyhoz Regnard-t, Holberget és Simai Kristófot is, aki Csokonainak közvetlen forrása volt.

A *Gerson* komikus jelenetei műfajilag az iskolai drámák tréfás közjátékaihoz állanak legközelebb. Bár itt valahogyan mégis befejeződik a mese és nem marad csonkán, mint a *Tempejőiben*, a szerkezet lazaságában és a mese teljes elhanyagolásában rokon vele s abban is, hogy a kora drámairodalomban közkeletű 'talált gyermek' motívummal oldja meg a történetet. Meséje — ha egyáltalában annak lehet nevezni — pontosan szétválasztható két részre tagolódik: a már ismertetett rousseau-i — szentimentálisra és egy komikus eseményorra.

A komikus mese forrása teljesen és kétségtelenül Simai Kristóf *Váratlan vendége*, ami a *MMus.* 1788–89. évfolyamában jelent meg. Simai iskola-drámája Holbergen és Regnard-on keresztül Plautus *Mostellariájára* megy vissza, de a mesét teljesen elbohóztatja. (Ld. Czeczko Antal: *Simai Váratlan vendége és Mesterséges Ravaszsga. FPhK.* 1895.). Plautusnál csak beszélnek a kísértetről, Simainál Ravaszi „kísértő ruhába öltözve” ijesztget, Plautusnál csak uszorás szerepel, Simainál Salamon, a magyar falusi zsidó, s megjelenik darabjában — magyar színpadon először — két cigány is. Simai meséje Csokonainál még messzebb került Plautustól, és teljesen a bohózatos mellékalakokra, a zsidóra, cigányra és rektorra tolódik. Kardos a plautusi hetvenkedő katoná emléke, ki mint Csörgő hadnagy már szerepelt Pállya István iskoladrámájában, a *Ravaszi és Szerencsésben*. (Legújabb kiadása: *Régi magyar vígjátékok.* Bp. 1954. *Magyar Klasszikusok.* 163–224. l.) Ugyanott találkozunk a tudákos Deákius tanítóval, aki beszédjét unos-untalan latin mondatokkal keveri. A Simainál talált keretet Csokonai és a szereplők saját mókáikkal tették eleve né, s ezek gazdag kollégiumi hagyományból táplálkoztak. Ilyen volt mindenekelőtt a tudákos, beszédét latin rigmusokkal keverő, abbamaradt debreceni diákból iszákos elősívvel züllött falusi rektor, az iskolai drámák hagyományához híven beszélő névvel ellátott Porházi. Míg Deákius latin mondatait megismétli magyarul, hogy a hallgatóság értse, itt nem volt arra szükség: értette ott mindenki ezt a kollégiumban kötelező latin beszédet, melyet a köznapi használat eltorzított, a klasszikus iskolai olvasmányokból és az egyházi latinból beleszórt morzsák is ismerősek voltak mindenkinek. Csokonai több versében tette gúny tárgyává ezt a típust, de a kollégiumi diákok mindenes könyveiben is állandó élecek céltáblája a „kosta”, ahogy diáknyelven hívták. A kollégiumban bőven kerengtek a falusi mestert esúfoló versek. Barla Szabó János mindenes könyve, melyet 1824-ben nagyrészt XVIII. századi anyagból gyűjtött össze, a kosta „természetráji leírását” adja: „Nem régen lett esmeretes egy nevezetes és csudálatos oktalan állat, melynek neve kosta . . . Megnő 4–5 lábnyira és többnyire a két hátulsó lábán jár. Két első lábai rövidek és kéz formájúak. A kosta Európának minden részeiben is ugyan, de leginkább Magyarországon a Nyíren és a Tiszaháton bőséggel találhatik . . .” (*ItK.* 1895. 306. l.) Ez a lenező gúny a *Gerson* magatartása Porházi rektorral szemben, pillanatra sem merül fel az a gondolat, hogy a kezdetleges társadalmi és közművelődési viszonyok áldozata ez az abbamaradt és félművelt ember. Ehhez az alakhoz adott legtöbbit Csokonai a maga megfigyeléseiből, mert belevágott abba a harcba, melyet már a *Tempejőiben* a félműveltség ellen kezdett; Porházi rigmusai Csikorgót idézik, hibás latinnal kevert és tudákos

időzetekkel megtűzdelt beszéde a gvardiánt. Az egész alak életű, az „észrevétel talentomának” (*Dobby* 33. l.) ragyogó példája.

Ugyanígy debreceni és kollégiumi hagyományban gyökerezik Antal cigány alakja. Debrecen az anyaországi cigányság fő fészke volt. A „cigányosdi” a kollégiumi diákok kedves játéka volt. (*Dobby* 139. l. Részletesen idézve: kiadásunk, *Költemények* 1. 437. l.) A debreceni minden könyvekben és énekgyűjteményekben éppoly gyakran találkozunk cigányokról szóló versekkel (*Bán—Julow: DebrDiákir.* 196. l. — Szabó T. Attila: *Kézírtos énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI—XIX. században.* Zilah, 1934.), mint a rektorokat csúfolókkal, és Csokonai figyelme is már ifjúkori költészetében feljűk fordul (*Czigány.* Kiadásunk, *Költemények* 1. 22. l.). Ez a debreceni kollégiumi hagyomány vezet aztán egyenes vonalban Arany Jánosig, hogy *A magyidai cigányokban* teljesedjék remekművé. Az 1796-ban Debrecenben készült *Lakudalmi Játékban* (*Bán—Julow: DebrDiákir.* 61. l.) arra a kérdésre: „Micsoda poétákat olvastatok?”, így felel Szél Gáspár, a poéták osztályába felvételét kérő falusi gyerek: „*Czeglédit, Cigányok romlását, Kalendáriumot.*” A debreceni kollégiumban íródott be Virág Pál diák minden könyvébe 1797 elején egy párbeszédese anekdota, a *Comedia de zingaro et de famulo*, magyar címen *Tzigány és mendikás* (Bernáth Lajos: *Protestáns iskoladrámák.* Bp. 1903. 293—299. l.), ha kiadója némi túlzással nevezi is „iskoladrámának” és teljesen alaptalanul teszi fel, hogy Debrecenben 1797 előtt előadták. (A *protestáns iskoladrámákról.* *Protestáns Szemle,* 1901.). Annyi azonban bizonyos, hogy mendikása Porházi rokona konyhalatinságával, cigánya pedig Antalnak a latin szavak félreértésén alapuló szójátékaival, beszédebe kevert cigány szövegével. Hogy ez a kis dialógus előfutára-e a *Gersonnak*, vagy inkább utóregzése, az nehezen állapítható meg, mert a bejegyzés ideje nem mindig azonos a keletkezésével; de mindenképp mutatja a téma nagy népszerűségét. Sokkal színtelenebb Ábrahám zsidó ábrázolása a szabványos, az iskolai színjátéktól örökölt vonásokkal: nyereszkelő, gyáva, ravasz, a darab intrikusa.

A Malheureux-jelenetek teljesen Csokonai művei. A komikus jelenetek kollektív alkotások. Ezzel a kollektív alkotási módszerrel már *A boszorkánysíp*-fordításban és a *Tempejői* Szuszmir-meséjében is találkozunk. Most ez még erősebbé vált. Mint a poétai osztály publicus praecceptora tanítványaival a Nagyerdőn sétálva verbunkos táncot járattott ez a született vérbeli rendező, majd félkaréjba állítva énekeltek, este pedig az osztályterembe mentette, énekellette, táncoltatta, meséltette és mókáztatta őket. Mikolai leván „flótázik” neki „és némely nótákat mutogat, elavicordiumra valókat” és mint láttuk, Győri József poéta azt vallja Csokonai kollégiumi perében, hogy a készülő komédiáról s a személyekről beszélgettek, Zsoldos Jakab pedig, hogy nótákat énekeltetett velük. (Kiadva *CsEml.* 50—51. l.) Nyilván az kapta Ábrahám szerepét, aki jól tudta utánozni a zsidós beszédet, Antalét pedig, aki sok cigányt látott akár Debrecenben a Késes utca táján, akár, talajában az alvén, s néhány cigány szó is ragadt rá, minden kor kamaszainak szokása szerint elsősorban trágárságok. A „poétagyermek” hozzáadták tréfáikat, nótáikat a darabhoz, s az egyetlen debreceni előadásán, 1795. február 28-án alkalmasint nem ragaszkodtak túlságosan a rögzített szöveghez. Egyes másolatokba aztán emlékezetből belekerültek olyan rögtönzött tréfák és ötletek, melyeket további előadások és másolók szerte az országban még a magukéval is megtoldottak. A zenői részek emlékezetét csak a *K.M.* őrizte meg teljesen. Itt Malheureux első nagy monológja után ez a bejegyzés van: „Következik az éneklő kar.” Ez vagy a poétai osztály tanulóié, vagy a kollégiumi énekkar tagjaiból (*CsEml.* 37. l.) került ki. A darab végén „a muzsikások hegedülnek”. Valamennyi többi másolatban hiányzik az

első utalás; a *SpM.*-ban a végén: „a muzsika is szünet nélkül zengjen”, és a debreceni másolatokban is hegedülnek befejezésül.

Előadásai

Kardos Albert szerint (*Csokonai és a színpad. Uránia, 1914.*) nem valószínű, hogy *Gerson*t a debreceni kollégiumban előadták. Állítása mellett érvelni felhossa a debreceni kollégium elutasító magatartását mindenféle színjátékkal szemben. Ebben, mint fentebb említettük, teljesen igazsá van, s ezen az egy *Gerson*-előadáson kívül nincs is más színjátékról tudomásunk a kollégiumban. A debreceni kollégiumban 1796-ban készült és Csokonainak tulajdonított *Lakadalmi Játékot* (*Pukánszky* 52—54. l.) nem a kollégiumban adták elő, hanem a lakodalmas háznál. (Szerzője Nagy István. *Bán-Julow: Debr-Diákir.* 236. l.) A valószínűséggel szemben azonban szavahihető tanúbizonyságok állanak: öt egykorú másolat címlapjának bejegyzése (*SzOM, KazM., GM., SzFM., DM.*). Ha csak évszám lenne bejegyezve, beszélhetnénk tévedésről, de nem valószínű, hogy megbízhatatlan szóbeszéd a nap dátumát s az előadás helyének ilyen szabatos megjelölését tartotta volna fenn. De hiteles szemtanúk feljegyzései is maradtak az előadásról, így *Domby* (65—66. l.) lelkesen méltatja: „Ekkor esett, hogy egy magától készített *Gerson du Malheureux* vígjátékot jádszatott el a Kollégiumban az ott levő színesebb publikum, sőt többnyire Papok 's Profeszorok előtt, melly Játék perse akár a Schakespearétól, akár a Molierétől, akár a Koezbecutól nem keveset különbözött: de a melly Elmésségére és a benne Játszó Személyeknek characterizálására nézve egy 21 esztendő Ifjunak gyalázatjára nem válna a Schakespear, Moliere vagy a Koezbecue Hazájában is.” — De ennél sokkal érdekesebb Nagy Gábor öregkori feljegyzése az *OSzK.* egyik Csokonai-kéziratában (Fol. hung. 893. 688. l.). Ez ugyan több téves adatot tartalmaz, mert az emlékezet összezavarta a részleteket, de nem vitatható az előadásnak más forrásoktól is megerősített ténye. Nagy Gábor feljegyzésében Szilágyi Gábornak Csokonaihoz való viszonyáról szólva említi, hogy ez akkor fordult barátságból ellenségeskedéssé, mikor Csokonai tanítványaival a professzor megcsúfolására 1794 tavaszán az „*Én gyilkosa Gömböcznek*” kezdetű dalt elénekeltette. „Ő 1793 egy Énekes Vígjátékot készített 's adott elő a Debr[eceni] Kollégiumban, mellyel sok Ellenséget csinált. Ezen Versek abban vagnak; a mint neki, ki a Musikához is értett, több darabjai, úgy ez is nótára készítve.” (Nagy Gábor feljegyzésének szövegét közölte Sebestyén Gyula: *Csokonai kiadatlan versei a Nemzeti Múzeumban MKSz.* 1891. Bővebben ld. Pukánszky Kádár Jolán: *Az első magyar énekesjáték: Píkko hertzeg és Jutka Perzsi. Zenetudományi Tanulmányok* 6. 34. l.) Szilágyi Gábor megcsúfolása, mint tudjuk, nem 1794 tavaszán, hanem december 13-án történt (ld. a kollégiumi per jegyzőkönyvét *CsÉml.* 40., 51., 61—62., 388., 411. l.), a színjáték 1795-ben volt; az *Én gyilkosa Gömböcznek* kezdetű dal viszont nem a *Gersonból* való, hanem a *Píkko hertzeg és Jutka Perzsi* c. Hafner Fülöp bécsi író nyomán készült daljátékból, melyet a pesti magyar színtársulat 1793 tavaszán mutatott be, és zenéjét nem Csokonai szerzte, hanem Chudy József pesti karmester. Ez a téves adat újabb zenetörténeti munkákban is ott kísért. Molnár Antal (*Zenei lexikon.* Szerk. Szabolcsi Bence és Tóth Aladár. Első kiadás. Bp. 1930. I. 198. l. A második kiadásban, Bp. 1965., a téves adat már nem szerepel.) Csokonai dalainak abba a csoportjába sorozza, amikor dallamot és verset egyidejűleg szerzett a népdal vagy népies műdal hatása alatt. Hogy az adat Nagy Gábor fentebb közölt bejegyzéséből való, az kivüláglík a Se-

bestyén Gyula cikkére való hivatkozásából, melyben Nagy Gábor feljegyzését találta. De mint ebből is látszik, a kortársaknak Csokonai szerzőségéről tanúsító vallomásai rendkívül óvatosan kezelendők; ő a kollégiumi közösségben humorosan legendás alakká fejlődött, akinek nemesak különféle tréfás kalandokat, hanem másoktól származó műveket is tulajdonítottak. — A téves adatot átveszi Imre Sándor is (*Irodalmi tanulmányok*. Bp. 1897. II. 71. l.). *Perzsi* (45. l.) még tovább megy, azt állítva Nagy Gábor közlése alapján, hogy a *Pálko hertzeg és Jutka Perzsi*t Csokonai az 1794-i őszi examenkor előadta az osztályteremben. Az adatot átveszi Kardos Albert is (*Csokonai és a csopod. Uránia*, 1914.). Hogy ez az adat téves, kiténik Csokonai kollégiumi perének jegyzőkönyvéből, mely szerint Zsoldos Jakab poéta azt vallja, hogy este az osztályteremben „nótát szokott velünk daloltatni Pretzeptor Uram”, arra a kérdésre pedig, hogy „hát az a Nóta: „En gyilkosa Gömböztnek» közte van-é,” azt feleli: „Nintsen, nem tanította azt nekünk Pretzeptor Uram, nem is énekeltük soha másszor, csak minap az erdőnn.” (*UőÉml.* 51. l.) Ha már most Csokonai a darabot examenkor a kollégium nyilvánosságára előtt, ha csak az osztályteremben is, előadta volna, fel sem vehető volna ilyen kérdés.

Nagy Gábor öregkori feljegyzésében az emlékezet összezavarta a részleteket. A *Gerson* mint láttuk, énekkel és zenével került színre, s így kapcsolta Nagy Gábor az előadás emlékéhez a *Pálko hertzeg* búcsúáriáját.

A legérdekesebb a feljegyzésnek az a része, mely szerint Csokonai az előadással „sok ellenséget csinált”. Ez egyáltalában nem csodálható a jelenlevő „Papok és Professzorok” részéről. A *Tempefőiben* található antiklerikalizmus nem hívott ki ellenkezést a kollégiumban, mert a katolikus egyház ellen irányult, és még azt is el lehetett nézni, hogy Csikorgó, az abbamaradt teológus a Máté-evangélium kezdő szavait idézze görög tudományá titogtatására. A *Gerson*ban azonban a református vallás profanizálásáról van szó, mikor Porházi egy komikus jelenetben a kísértet elűzésére az „Erős várunk nékünk az Isten”-t, a protestantizmusnak ezt a harci énekét énekli. Ábrahám az ordögűzés jelenetében a „Miatyánk”-ot mondatja ott, ahol mintáiban Holbergel Simaiig csak az Abrakadabra szerepel. S mikor aztán katolikus módra keresztet is vett velük s Porházi így szól: „Isten ne vedd bűn nevén” — ezt méltán tarthatták az egyoldalú tolerancia kiesűfolásának, és Porháziban nem annyira a tudákos falusi rektor, mint a debreceni református kenetesez kiesűfolását, a *Tempefői* gvérdiánjának protestáns megfelelőjét látták.

Kardosnak az a feltevése (i. h.), hogy amennyiben *Gerson*t előadták, Csokonai játszotta *Malheureux*-t, erősen vitatható. Csokonai hajlama a groteszk-komikumra, Porházi alakjának kidolgozása — tulajdonképpen ő a darab legjelentősebb, legszínesebb figurája — inkább azt teszük valószínűvé, hogy ha valóban játszott, Porházit alakította.

Kazinezy egészen más szempontból botránkozik meg a darabon, mint az előzők — jelenlevő „Papok és Professzorok”; mert ha van a tőle annyit ostorozott „mendikás tónusnak” tiszta képviselője, úgy bizonyára a *Gerson* az. Levelezésében borzadállyal említi, s a *Tövisek és virágokban* nem felejt el egy tövist juttatni neki. Különös, hogy ugyanaz a Kazinezy, aki Simai Kristóf nyers népi szólásait védelmébe veszi, a *MMus.*-ban, Csokonainál más mértékkel mér. Simaival szemben a pályája alkonyán levő öregnek kijáró Levelet érvényesül, Csokonai költészetének virágoskertjét azonban még halála után is meg akarja tisztítani a mendikáság gyomjától.

De nem így viszonylott a darabhoz a kollégiumi diákság, amely nemesak dicsőretét, de szövegét is szertevitte az országban; „Szeretnénk, ha a *Batrabonyomackia* és *Malheureux* a magok eredeti valóságokba jöhetnének ki, de azt reményleni sem lehet” — írja Székely Péter 1802-ben Debrecen-

ből Csokonainak (*CsEml.* 98. l.), a az a véleménye, hogy „Antal és Porházi a legmélancholikusabb lakossát is a Trifonius barlangjának megnevettené” (uo. 99. l.). A darabokban annyira szegény iskolai színpad pedig kapva-kapott utána. A *Gerson* ideális iskolai színjáték; nincs csak férfiszereplője, nem kell hozzá színpadi készület, könnyen tanulható, hisz a mókákban nem kell a szerep szavaihoz ragaszkodni, sőt fel is lehet frissíteni új ötletekkel. A *Malheureux*-jelenetek monológjai és poentírozott párbeszéde nehezebbek, de ezeket el is lehet hagyni. A darab nyelve, szólásai egyebekben az iskolai játékok hagyományaihoz kapcsolódtak. Simai szólásaiból itt lették az „ebelletté”-t, és itt is otthon volt Drómó, a magyar ördög. (Czeczko Antal: *Szó-lásmódok a Váratlan vendégből.* *Nyr.* XXIV. 91., 131. l.) S amit ma iskolába nem illő trágárságnak érzünk, azt az akkori, különben is férfiaktól álló közönség nem érezte annak. Kazinczyig a finnyáság ismeretlen volt a magyar irodalomban, s Kazinczy is, mint leveleinek tónusából sokszor kitetszik, inkább csak a hivatalos irodalommal szemben állította fel ezt a követelményt. Így lehetett az, hogy a győri kispapok 1819-ben és 1825-ben *Du Malheureux vagyis Véletlen fettelált Ifju* címen eljátszották, és pedig mert farsang idején „tiszteletes mulatságot” (honestas distractiones) akartak maguknak szerezni, és olyan sikerrel játszottak, hogy a megjelent tekintélyes nézők tetszését megnyerték („eo cum successu luserant, ut omnium praesentium dignorum hospitum Complacentiam lucrarentur”. Ld. Szabadi Béla: *Iskoladrámák a győri papnevelő intézetben.* *Győri Szemle*, 1930. 193—194. l. — Szabó Miklós: *Kispapok és a magyar irodalom.* Bp. 1936. 41—42. l.) Színpadi clete a protestáns iskolákban is rendkívül hosszú és szívós. Jókai pápai diákkorában, tehát 1841—42-ben még látta előadását. (*Életemből.* I. 64. l.)

A valódi színpadon aztán kevésbé állotta meg helyét. Elsőnek Janovics Jenő adta elő 1911. október 30-án Kolozsvárott egy magyar drámatörténeti ciklus kapcsán, amit aztán Budapesten 1912. május 4-én a *Magyar Színházban* a *Kolozsvári Nemzeti Színház* társulatának vendégjátéka kapcsán megismételték. Janovics úttörő volt: Paulay Ede hasonló ciklusaiban még nem szerepelt Csokonai-dráma. Az előadás azonban nem járt túlságos sikerrel. Hallatszottak olyan hangok is, hogy a darab előadása fölösleges volt, mert nem jelöl irányt (*Erdélyi Lapok*, 1912. 1. sz.). Ez a megállapítás ugyan nem egészen helytálló, de mindenestre csodálatos, hogy a választás épp *Gersonra* esett, amely még úgyszólván teljesen iskoladráma, s ha a műfaj legtökéletesebb kiteljesedése is, Csokonai összes darabjai közül a legkevésbé tart rokonságot a modern színpaddal, a hallgatóktól pedig latin nyelvtudást és a klasszikus latin irodalomban való jártasságot igényel.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem amatőr színjátész Phoenix együttese a szentimentális monológok erős rövidítésével adta elő a darabot a debreceni Hungária Kamara-Színházban, jelentős közönségsikerrel 1970. december 7-én.

Szövegkritika

Eredeti kézirata nem maradt fenn. Így főszöveggént a *MTAK.* K 670 jelzetű, a *Csokonay keze írásai* című Csokonai-művek másolatait tartalmazó kötetének 50—69. levelén található másolati szöveget közöljük. Ezt Toldy egyik tulajdonosáról, Kováts Zsigmondról, Kovács-másolatnak ne vezi. Ezt az elnevezést mi is megtartottuk. (*KM.*) Részletes ismertetését ld. a *Gerson* Jegyzeteinek *Másolatai* c. fejezetében. A választás azért esett erre a szövegre, mert kétségtelenül a legrégebb a másolatok közül, alkalmasint

1798-ban, tehát még Csokonai életében készült, és csak erről tehető fel, hogy közvetlenül Csokonai eredetijéről írták le. Erre nézve perdöntő, hogy a II. f. 10. jelenetében csak ebben a szövegben fordul elő az „ördög *űtő* Fábrián” kifejezés ebben a formában. Az összes többi másolatok „ördög *űtő* Fábrián”-t írnak. Márpedig a *Gerson* közvetlen forrásában és mintájában, Simai Kristóf *Váratlan vendégében* ezt olvassuk: „Hát az az *Ördögűtő* Fábrián hová lett?” (Ld. *MMus.* I. 171. l.) Ez a XVIII. század végén még élő népi szóolás lehetett, mely mögött valami anekdota húzódozott meg; ez közben feledésbe ment, s így a szóolás a későbbi másolók számára értelmetlennek tetszván elírásnak vélték, s a számukra értelmesebbnek látszó *Ördögűtő* kifejezéssel helyettesítették. — Hogy a szöveg sebtében készült, arra csak a magyszámú egyszerű és ligatúrák rövidítés mutat. (Ld. a *Szövegkritika Rövidítések* c. alfejezetét). A főszöveggént közölt *KM.*-ban hiányzó címet Csokonai feljegyzése szerint *Gerson* alakban adjuk, a játsszó személyek lajstromát a *NSzM.* nyomán.

Mindezekre nézve ld. a *Szövegkritika Hibák és javítások* és *A másolatok variánsai* c. alfejezeit.

Rövidítések

A főszöveg magyszámú egyszerű és ligatúrák rövidítést tartalmaz. A másoló nyilván csak rövid időre kapta meg a szöveget, melynek megőrzése a tulajdonos számára nagyon fontos volt. A beszélők neveit végig rövidítve adja, de a rövidítés nem egységes. Ezért a főszövegben a neveket teljességükben adjuk, az elhagyott részt szögletes zárójelben. A többi rövidítés:

13	<i>Oroszjaliban</i> ligatúrával röv. <i>Oroszjalib</i>
23	<i>herelem</i> ligatúrával röv. <i>herel</i> <i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
28	<i>khendnek</i> ligatúrával röv. <i>khend</i>
33	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i>
34	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i>
34	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
35	<i>Nagy</i> röv. <i>N.</i>
36	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
36	<i>volna</i> ligatúrával röv. <i>va</i>
40	<i>volt</i> ligatúrával röv. <i>vt</i>
41	<i>mint</i> ligatúrával röv. <i>mt</i>
44	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i> ; <i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
54	<i>p[edi]g</i>
59	<i>Tiszteletes</i> ligatúrával röv. <i>Tiszt</i>
61	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
63	<i>ember</i> ligatúrával röv. <i>er</i>
67	<i>Múltóság</i> ligatúrával röv. <i>Milt</i>
67	<i>fogja</i> előtt <i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
68	<i>düglük</i> előtt <i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
68	<i>rühögisbe</i> ligatúrával röv. <i>rühögisb</i>
71	<i>üm</i> után <i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
71	<i>leges</i> <i>leg</i> röv. <i>leges l.</i>
72	<i>időbe</i> ligatúrával röv. <i>időb</i>
74	<i>sem</i> ligatúrával röv. <i>se</i>
75	<i>sem</i> ligatúrával röv. <i>se</i>
75	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n volta[m]</i>
77	<i>Méltóság</i> ligatúrával röv. <i>Mélt</i>

80	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
81	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i> — <i>Méltóságos</i> röv. <i>Mélt.</i>
82	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i> — <i>jóba</i> ligatúrával röv. <i>jób</i>
84	<i>Méltóságos</i> ligatúrával röv. <i>Mélt</i> — <i>phörbe</i> ligatúrával röv. <i>phörb</i>
86	<i>ember</i> ligatúrával röv. <i>er</i> — <i>quam</i> ligatúrával röv. <i>qm</i>
87	<i>non</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
89	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
90	<i>mint</i> ligatúrával röv. <i>mt</i>
91	<i>tsak</i> ligatúrával röv. <i>ts</i>
92	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i> — <i>Méltóságos</i> ligatúrával röv. <i>Mélt</i>
93	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
98	<i>Mülthóságos</i> ligatúrával röv. <i>Mülth</i>
99	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
106	<i>tsak</i> ligatúrával röv. <i>ts</i>
107	<i>tsak</i> röv. <i>ts</i>
109	<i>hanem pedig</i> ligatúrával röv. <i>hm pg</i> — <i>ennek</i> ligatúrával röv. <i>ek</i>
114	<i>másnak</i> ligatúrával röv. <i>mk</i> — <i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
115	<i>Méltóságos Úrnak</i> ligatúrával röv. <i>Mélt Úrk</i>
116	<i>mint</i> ligatúrával röv. <i>mt</i>
117	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
118	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i>
118	<i>Méltóságos</i> ligatúrával röv. <i>Mélt</i>
121	<i>pedig</i> ligatúrával röv. <i>pg</i>
122	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i> — <i>volna</i> ligatúrával röv. <i>va</i>
123	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
124	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
126	<i>Méltóságos</i> ligatúrával röv. <i>Mélt</i>
130	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i> — <i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
131	<i>tsak</i> ligatúrával röv. <i>ts</i>
132	<i>kenyeremnek meg</i> ligatúrával röv. <i>kenyeremk g</i>
133	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
135	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i>
136	<i>meg, hogy</i> ligatúrával röv. <i>g h</i>
137	<i>embereket</i> ligatúrával röv. <i>ereket</i>
138	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i> — <i>mint</i> ligatúrával röv. <i>mt</i>
141	<i>mint</i> ligatúrával röv. <i>mt</i>
142	<i>tempora</i> ligatúrával röv. <i>tpora</i>
143	<i>coelum</i> ligatúrával röv. <i>coelu</i>
144	<i>nékem</i> ligatúrával röv. <i>néke</i>
145	<i>tsak</i> ligatúrával röv. <i>ts</i> — <i>mint</i> röv. <i>mt</i>
147	<i>ad rem</i> ligatúrával röv. <i>adr</i> — <i>Uram</i> ligatúrával röv. <i>Ura</i>
149	<i>consilii</i> ligatúrával röv. <i>csilii</i>
150	<i>vel non</i> ligatúrával röv. <i>v n</i>
151	<i>volna</i> ligatúrával röv. <i>va</i> — <i>hogy meg</i> ligatúrával röv. <i>h g</i>
153	<i>maga</i> ligatúrával röv. <i>ga</i> — <i>meg nem</i> ligatúrával röv. <i>g n</i> — <i>azonban</i> ligatúrával röv. <i>azonb</i>
154	<i>mint hogy</i> ligatúrával röv. <i>mt h</i>
156	<i>magna</i> ligatúrával röv. <i>gna</i>
158	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
160	<i>habet personam Tragicam</i> ligatúrával röv. <i>ht psona Tragica</i>
163	<i>Uram nem</i> ligatúrával röv. <i>Ura n</i>
167	<i>Méltóságos</i> ligatúrával röv. <i>Mélt</i>
170	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i> — <i>hogy meg nem</i> ligatúrával röv. <i>h g n</i>
171	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i>

- 174 *dominationen* ligatúrával röv. *dominatione* — *perfundur* ligatúrával röv. *pfundar*
- 176 *possum* ligatúrával röv. *possu*
- 178 *possu*[m] ligatúrával röv. *possu*
- 178 *continere* ligatúrával röv. *ctinere* — *gratiam* ligatúrával röv. *gratia*
- 179 *poculum* ligatúrával röv. *poculu*
- 180 *exhauriam* ligatúrával röv. *exhauria* — *proque* ligatúrával röv. *proq* — *faciam* ligatúrával röv. *facia* — *magnum* ligatúrával röv. *gnu*
- 184 *embertől meg nem* ligatúrával röv. *ertől g n*
- 185 *expeditioba* ligatúrával röv. *expeditiob* — *kérném* ligatúrával röv. *kérné*
- 187 *Törökbe* ligatúrával, röv. *Törökb*
- 189 *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*
- 189 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
- 190 *meg nem* ligatúrával röv. *g n*
- 192 *mind* ligatúrával röv. *md*
- 193 *pedig* ligatúrával röv. *pg*
- 194 *háboruba* ligatúrával röv. *háborub* — *meg* ligatúrával röv. *g*
- 196 *jélben* ligatúrával röv. *jélbe*
- 197 *legsűrűbb* röv. *l. sűrűbb*
- 203 *vágtam hogy* ligatúrával röv. *vágtá h*
- 204 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
- 205 *Nagy* röv. *N.*
- 206 *meg* ligatúrával röv. *g*
- 208 *nem* ligatúrával röv. *n*
- 209 *velem* ligatúrával röv. *vele* — *Méltóságos Uram* ligatúrával röv. *Mélt Ura*
- 212 *megrontani* ligatúrával röv. *grontani* — *vagy* röv. *v.* — *meg* ligatúrával röv. *g*
- 214 *meg* ligatúrával röv. *g* — *hogy* ligatúrával röv. *h*
- 215 *csak* ligatúrával röv. *ts* — *Országba* ligatúrával röv. *Országb*
- 216 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
- 217 *mintsem* ligatúrával röv. *mlse*
- 218 *hogy* ligatúrával röv. *h*
- 219 *Purgatoriumba* ligatúrával röv. *Purgatoriumb*
- 222 *leg* röv. *l.* — *molestiam* ligatúrával röv. *molestia*
- 223 *collocabitur* ligatúrával röv. *collocabitr* — *statione* ligatúrával röv. *statioe*
- 225 *hogy* ligatúrával röv. *h*
- 226 *nem* ligatúrával röv. *n*
- 228 *csak* ligatúrával röv. *ts*
- 231 *Tiszteletes Mester Uram* ligatúrával röv. *Tiszt Mest Ura*
- 235 *Nagy* röv. *N.*, *vitéznek* ligatúrával röv. *vitézk*
- 237 *meg* ligatúrával röv. *g* — *csak* ligatúrával röv. *ts*
- 239 *Domine* ligatúrával röv. *De*
- 240 *est aliusque* ligatúrával röv. *e aliusq*
- 241 *meg* ligatúrával röv. *g*
- 243 *embereken* ligatúrával röv. *ereken* -- *semmi* semi-nek írva
- 245 *hogy* ligatúrával röv. *h*
- 248 *hogy* ligatúrával röv. *h*
- 249 *Hadnagy Had:U-nak* írva
- 252 *nem* ligatúrával röv. *n* — *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*

- 256 *Tiszteletes* ligatúrával röv. *Tiszt*
 258 *valamint* ligatúrával rövidítve *valamit*
 260 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
 262 *kezemből* ligatúrával röv. *kezemb* — *hogy* ligatúrával röv. *h* —
mindjárt ligatúrával röv. *mingy*
 264 *csak* ligatúrával röv. *ts*
 272 *akárhogy* ligatúrával röv. *akárh*
 273 *nem* ligatúrával röv. *n*
 274 *tanultam* ligatúrával röv. *tanulta*
 275 *valamit* ligatúrával röv. *vait*
 276 *ceteram* ligatúrával röv. *cetera*
 277 *multum* ligatúrával röv. *multu*
 282 *csak hanem* ligatúrával röv. *ts h m*
 283 *mert* ligatúrával röv. *m*
 285 *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*
 289 *nem* ligatúrával röv. *n*
 290 *minden* ligatúrával röv. *mn*
 293 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
 296 *nem* ligatúrával röv. *n*
 297 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 299 *meg* ligatúrával röv. *g*
 300 *hogy* ligatúrával röv. *h* — *csak* ligatúrával röv. *ts*
 301 *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*
 303 *nem* ligatúrával röv. *n* — *meg* ligatúrával röv. *g*
 305 *meg holtam* ligatúrával röv. *g hólta*
 306 *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*
 309 *meg* ligatúrával röv. *g*
 313 *ember* ligatúrával röv. *er* — *műsoda előtt vagy* ligatúrával röv. *v*
 315 *mert* ligatúrával röv. *m*
 317 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 318 *nem* ligatúrával röv. *n*
 320 *lelkébe* ligatúrával röv. *lelkéb*
 321 *nem* ligatúrával röv. *n*
 324 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
 326 *es* ligatúrával röv. *e* — *masculini generis* röv. *m*.
 328 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 331 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 333 *nem* ligatúrával röv. *n*
 335 *kezéből* ligatúrával röv. *kezéb* — *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
 336 *concedere* ligatúrával röv. *ccedere*
 336 *Domine Diabole* ligatúrával röv. *Doe Dle*
 337 *meg* ligatúrával röv. *g*
 340 *meg* ligatúrával röv. *g*
 343 *való* ligatúrával röv. *vo*
 343 *nagy* ligatúrával röv. [na]ggy
 345 *csak* ligatúrával röv. *ts*
 348 *Isten* ligatúrával röv. *In*
 350 *országból* ligatúrával röv. *országb*
 351 *ember* ligatúrával röv. *er* — *minden embereken* ligatúrával röv. *mn ercken*
 353 *magam* ligatúrával röv. *ga*
 354 *mindent* ligatúrával röv. *mnt*
 355 *ember* ligatúrával röv. *er* — *Párisban* ligatúrával röv. *Párisb*
 356 *volt* ligatúrával röv. *vt* — *leg* röv. *l*

- 357 *mintha* ligatúrával röv. *mtha* — *volna* ligatúrával röv. *va*
358 *ember* ligatúrával röv. *er*
360 *Tavaszában* ligatúrával röv. *Tavaszáb* — *ember* ligatúrával röv. *er*
361 *volna* ligatúrával röv. *va* — *hogy* ligatúrával röv. *h* — *emberi* ligatúrával röv. *eri*
362 *ábrázában* ligatúrával röv. *ábrázab* — *elébe* ligatúrával röv. *eléb* — *hogy* ligatúrával röv. *h*
364 *magánosságában* ligatúrával röv. *magánosságáb* — *ligetben* ligatúrával röv. *ligetb*
366 *meg* ligatúrával röv. *g*
367 *szempillantásának* ligatúrával röv. *szempillantású* — *minden* ligatúrával röv. *mn*
369 *melyet* ligatúrával röv. *lyet*
371 *volt* ligatúrával röv. *vt*
372 *nem* ligatúrával röv. *n* — *szájából* ligatúrával röv. *szájáb*
373 *minden* ligatúrával röv. *mn*
374 *emberi* ligatúrával röv. *eri*
375 *világba* ligatúrával röv. *világb* — *szaladtam* ligatúrával röv. *szaladta* — *volna* ligatúrával röv. *va*
376 *hogy nagy* ligatúrával röv. *h n*
379 *legszebb* röv. *l. szebb*
380 *leg nagyobb* ligatúrával röv. *l. gyobb*
382 *mind* ligatúrával röv. *md*
384 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
386 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
387 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
389 *hogy* ligatúrával röv. *h*
409 *Uram* ligatúrával röv. *Ura* — *nagy* ligatúrával röv. *gy*
411 *udvarba* ligatúrával röv. *udvarb* — *minden* ligatúrával röv. *mn*
413 *faluba rémülésbe* ligatúrával röv. *falub rémülésb*
418 *meg* ligatúrával röv. *g*
424 *kiknek* ligatúrával röv. *kikk* — *ember* ligatúrával röv. *er*
426 *udvarból mind* ligatúrával röv. *udvarb md*
434 *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*
443 *huntszfutásba* ligatúrával röv. *huntszfutásgb*
449 *munkákban* ligatúrával röv. *munkák* *vagy*[na]k
450 *nem* ligatúrával röv. *n*
453 *valo* ligatúrával röv. *vo*
454 *képekben* ligatúrával röv. *képekb* — *ember* ligatúrával röv. *er*
455 *lelkébe* ligatúrával röv. *lelkéb*
456 *nem* ligatúrával röv. *n*
457 *emberek* ligatúrával röv. *erek*
459 *ember minden fordulásába* ligatúrával röv. *er mn fordulásáb*
460 *valóságot* ligatúrával röv. *voságot*
462 *emberrel* ligatúrával röv. *errel*
463 *maga* ligatúrával röv. *ga*
465 *nem* ligatúrával röv. *n* — *ember* ligatúrával röv. *er*
470 *nem* ligatúrával röv. *n*
471 *emberek* ligatúrával röv. *erek*
472 *fognak* ligatúrával röv. *fognk* — *emberek* ligatúrával röv. *erek*
474 *vagnak* ligatúrával röv. *vagnk*
476 *előllem nem* ligatúrával röv. *előlle n*
479 *Uram* ligatúrával röv. *Ura* — *Nagy* röv. *N.*

- 482 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
 483 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 484 *szívemből* ligatúrával röv. *szívemb*
 485 *megbántottalak* ligatúrával röv. *gbántottalak*
 486 *által* ligatúrával röv. *dál*
 502 *setétségbe* ligatúrával röv. *setétségb*
 503 *azokba* ligatúrával röv. *azokb*
 504 *szélvészbe* ligatúrával röv. *szélvészb* — *emberi* ligatúrával röv. *eri*
 505 *leg gazdagabb* röv. *l. gazdagabb* — *reménységnek* ligatúrával röv. *reménységk*
 506 *melyeknek* ligatúrával röv. *melyekk* — *magát* ligatúrával röv. *gát*
 509 *mely* ligatúrával röv. *ly*
 510 *Malhoreneuxbe* ligatúrával röv. *Malhoreneuxb* — *tévelygésteknek* ligatúrával röv. *tévelygéstekk*
 511 *volt* ligatúrával röv. *vt*
 512 *nem* ligatúrával röv. *n* — *csak* ligatúrával röv. *ts* — *szeretetének* ligatúrával röv. *szeretéték* — *szívembe* ligatúrával röv. *szívemb*
 513 *mely* ligatúrával röv. *ly*
 514 *volt* ligatúrával röv. *vt*
 515 *atyám* ligatúrával röv. *atyá* — *volt* ligatúrával röv. *vt* — *mert* ligatúrával röv. *m*
 517 *Fiam* ligatúrával röv. *Fia*
 519 *meg* ligatúrával röv. *g*
 522 *legszentebb* röv. *l. szentebb* — *meg hogy* ligatúrával röv. *g h* — *szívébe* *mely* ligatúrával röv. *szív b ly*
 524 *volt* ligatúrával röv. *vt* — *magának* ligatúrával röv. *magák*
 525 *mint sem* ligatúrával röv. *mt se*
 527 *mint* ligatúrával röv. *mt* — *meg* ligatúrával röv. *g*
 528 *annak* ligatúrával röv. *ak*
 529 *meg* ligatúrával röv. *g*
 531 *melly* ligatúrával röv. *lly*
 533 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 534 *meg* ligatúrával röv. *g* — *életbe* ligatúrával röv. *életb*
 536 *mely* ligatúrával röv. *ly* — *szívembe* ligatúrával röv. *szívemb*
 537 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 538 *Szent* röv. *Sz.*
 539 *szépségnek* ligatúrával röv. *szépségk*
 540 *melynek* ligatúrával röv. *lyk*
 542 *szívédbe* ligatúrával röv. *szívedb* — *minden* ligatúrával röv. *mn*
 543 *valóságba* ligatúrával röv. *valóságb*
 544 *meg* ligatúrával röv. *g*
 545 *melyet* ligatúrával röv. *lyet*
 546 *hogy élvezhessem*, ligatúrával röv. *h élvezhesse*
 550 *hogy* ligatúrával röv. *h* — *hogy* ligatúrával röv. *h* — *meg* ligatúrával röv. *g*
 553 *meg* ligatúrával röv. *g*
 556 *Mithosájos Urnak* *thalám*, ligatúrával röv. *Míth. Urk thalá*
 563 *makának én nem szoktam* ligatúrával röv. *maka én n szokta*
 564 *emphernek* ligatúrával röv. *empherk*
 567 *tsak* ligatúrával röv. *ts* — *mint* ligatúrával röv. *mt*
 570 *thalám* ligatúrával röv. *thalá*
 573 *meg* ligatúrával röv. *g* — *magába* ligatúrával röv. *gáb*
 574 *meg* ligatúrával röv. *g*
 576 *meg* ligatúrával röv. *g* — *emberek* ligatúrával röv. *erek*

- 577 *mint* ligatúrával röv. *mt*
 578 *egymásba* ligatúrával röv. *egymásb*
 579 *balgatagságának* ligatúrával röv. *balgatagságák*
 580 *ember* ligatúrával röv. *er*
 580—582 *vagy* röv. *v.* [ötször]
 580—582 *mint* ligatúrával röv. *mt* [kétszer]
 584 *emberek* ligatúrával röv. *erek*
 585 *azoknak* ligatúrával röv. *azokk*
 586 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 587 *vagy* röv. *v.*
 587—588 *mint ti vagy minden embereket*, ligatúrával röv. *mt ti v. mn ereket*
 588 *azoknak minden meg* ligatúrával röv. *azokk mn g*
 589 *mint* ligatúrával röv. *mt*
 590 *nem volt mint* ligatúrával röv. *n vt mt*
 592 *világba forgottaknak hívnak* ligatúrával röv. *világb forgottakk hívk*
 592—596 *pedig mint* ligatúrával röv. *pg mt*
 594 *zugojába* ligatúrával röv. *zugojb*
 596 *Senecának* ligatúrával röv. *Senecák*
 597 *hogy az agyvelejébe volt* ligatúrával röv. *h az agyvelejéb vt*
 600 *imádnák* ligatúrával röv. *imádk — fákba* ligatúrával röv. *fákb*
 601 *mint* ligatúrával röv. *mt* — *szívembe* ligatúrával röv. *szívemb*
 606—607 *Múltóságos* ligatúrával röv. *Múlt*
 608 *nem* ligatúrával röv. *n*
 609 *meg* ligatúrával röv. *g*
 609 *Csak maga*, ligatúrával röv. *ga*
 612 *emberré* ligatúrával röv. *erré emberek* ligatúrával röv. *erek*
 613 *külömben* ligatúrával röv. *külömb*
 614 *házba* ligatúrával röv. *házb*
 616 *udvaromban* ligatúrával röv. *udvaromba*
 617 *megtudni* ligatúrával röv. *g tudni*
 617 *vagy* röv. *v.*
 623 *ember* ligatúrával röv. *er*
 629 *est hoc non licet Domine* ligatúrával röv. *e hoc n licet Doe*
 630 *mert* ligatúrával röv. *m*
 631 *volt s nem* ligatúrával röv. *vt s n ember* ligatúrával röv. *ert*
 632 *hozzám* ligatúrával röv. *hozzá*
 635 *magycam Theorio Practicam* ligatúrával röv. *magyca Theorio Practica*
 637 *mert az nem* ligatúrával röv. *mt az n*
 638 *mint* ligatúrával röv. *mt*
 639 *Méltóságos* ligatúrával röv. *Mélt*
 640 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 641 *mert* ligatúrával röv. *m — nem emberi* ligatúrával röv. *n eri — által* ligatúrával röv. *aal*
 642 *meg* ligatúrával röv. *g*
 641 *Uram* ligatúrával röv. *Ura — mint* ligatúrával röv. *mt*
 645 *Isten mentsen meg* ligatúrával röv. *In mentsen g — minthogy* röv. *mh*
 646 *esmérem* ligatúrával röv. *esmére meg* ligatúrával röv. *g*
 648 *tsak* röv. *ts*
 649 *ember* ligatúrával röv. *er*
 651 *Múltóságos* ligatúrával röv. *Múlt*
 652 *satöbbi* ligatúrával röv. *sat könyvből* ligatúrával röv. *könyvb*

- 656 *mellyikről* ligatúrával röv. *llyikről* -- *nem* ligatúrával röv. *n*
 657 *meg* ligatúrával röv. *g*
 660 *könyvéből* ligatúrával röv. *könyvéb* — *meg sem* ligatúrával röv. *g se*
 663 *Szent* röv. *Sz.* — *mint* ligatúrával röv. *mt*
 664 *Hírbadnak* ligatúrával röv. *Hírbadk* — *által* ligatúrával röv. *aal*
 665 *ellenbe* ligatúrával röv. *ellenb*
 666 *valo* ligatúrával röv. *vo* — *legjobb* röv. *l. jobb*
 673 *hogy* ligatúrával röv. *h*
 674 *Uram* ligatúrával röv. *Ura*
 675 *maga* ligatúrával röv. *ga*
 684 *Abraham meg* ligatúrával röv. *Abr. g*
 685 *nem csináltam volna* ligatúrával röv. *n csinálta va*
 686 *Mülthoságos* röv. *Mülth.*
 687 *hogy ebbe az udvarba* ligatúrával röv. *h ee az udvarb* — *nem* liga-
 túrával röv. *n*
 688 *nem* ligatúrával röv. *n*
 690 *talám* ligatúrával röv. *talá*
 693 *Diabolum* ligatúrával röv. *Diabolu*
 695 *sem* ligatúrával röv. *se*
 696 *Pökhölbe szökött meg* ligatúrával röv. *Pökhölb szökött g*
 698 *nem* ligatúrával röv. *n*
 703 *tsak* ligatúrával röv. *ts*
 705 *Abrahám* röv. *Abr*
 706 *mert* ligatúrával röv. *m*
 707 *nem* ligatúrával röv. *n*
 709 *quem* ligatúrával röv. *que*
 714 *volt* ligatúrával röv. *vt*
 715 *meg homo* ligatúrával röv. *g hoo*
 717 *tsak* ligatúrával röv. *ts*
 719 *nem* ligatúrával röv. *n* — *hogy* ligatúrával röv. *h*
 720 *nem meg tsal* ligatúrával röv. *n g tsal*
 722 *félbe* ligatúrával röv. *félb*
 724 *tsak* ligatúrával röv. *ts* — *mint* ligatúrával röv. *mt*
 726 *páltzájából* ligatúrával röv. *páltzájáb*
 727 *tsak* röv. *ts.* — *mint* ligatúrával röv. *mt* — *kinek* ligatúrával röv. *kik*
 728 *emberekre* ligatúrával röv. *erekre*
 729 *kezüből* ligatúrával röv. *kezeb*
 730 *meg* ligatúrával röv. *g*
 734 *volt tsak* ligatúrával röv. *vt ts*
 735 *pedig minden* ligatúrával röv. *pg mn*
rapiáltam nem ligatúrával röv. *rapiálta n*
 736 *nállam* ligatúrával röv. *nälla*
 746 *Máriának de már meg* ligatúrával röv. *Máriáh de már g*
 750 *Országba* ligatúrával röv. *Országb*
 753 *mint* ligatúrával röv. *mt*
 756 *meg* ligatúrával röv. *g*
 760 *mind arra, valami* ligatúrával röv. *md arra vai*
 762 *volt Atyának* ligatúrával röv. *vt Atyának*
 763 *meg* ligatúrával röv. *g*
 767 *meg* ligatúrával röv. *g*
 768 *meg böldegült* ligatúrával röv. *g böldegült* — *volt* ligatúrával röv. *vt*
 772 *mert* ligatúrával röv. *m*

774	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
776	<i>borulnak</i> ligatúrával röv. <i>borulk</i>
777	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
779	<i>est</i> ligatúrával röv. <i>e</i>
780	<i>Sólyomnak</i> ligatúrával röv. <i>Sólyomh</i>
781	<i>est</i> ligatúrával röv. <i>e</i>
785	<i>által</i> ligatúrával röv. <i>aal</i>
789	<i>nem voltam már csak</i> ligatúrával röv. <i>n</i> <i>vólta már ts</i>
790	<i>ágyékából</i> ligatúrával röv. <i>ágyékáb</i>
798	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
798	<i>voltam</i> után <i>nem</i> ligatúrával röv. <i>ne</i>
804	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
807	<i>meg emlegetnéd</i> ligatúrával röv. <i>g emlegetnéd</i> — <i>fiamnak</i> ligatúrával röv. <i>fiamk</i>
809	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
815	<i>secolorum</i> ligatúrával röv. <i>secolor</i>
820	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
821	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
822	<i>mint</i> ligatúrával röv. <i>mt</i>
823	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
825	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
826	<i>örömmünkbe</i> ligatúrával röv. <i>örömmünk</i>
827	<i>emberek</i> ligatúrával röv. <i>erek</i>
829	<i>ünneplésben</i> ligatúrával röv. <i>ünneplés</i>
832	<i>nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
834	<i>volt</i> ligatúrával röv. <i>vt</i>

Hibák és javítások

Minthogy a főszöveg alapjául vett kézirat nem autográfia, tehát — eredeti kézirat és editio princeps hiányában — különösen írásmódja tekintetében nem teljes hitelességű Csokonai-szöveg, a benne előforduló nyilvánvaló toll- és helyesírási hibákat a főszövegben kijavítottuk (emendáltuk), pótolva az okvetlenül szükséges hiányzó ékezeteket és írásjeleket is. Szövegkritikai jegyzeteinkben azonban ezeket a javításokat nem tüntetjük fel egyenként, összhangban jelen kiadásunknak azzal az alapelvvel, hogy a helyesírási variánsokat csak abban az esetben regisztráljuk, ha közvetlenül Csokonaitól származnak. (Ld. kiadásunk, *Költemények* I. 253—270. l.).

A főszövegeként közölt másolat — néhány ékezesi, központozási és tollhibát, továbbá egyes idegen szavak téves írását [*Lonisa, Handours, Rousean, Cimon,*] melyeket a *Másolatok variánsai* c. alfejezetben pontosan felsorolunk) nem számítva — nagyon pontos, javítások jóformán nincsenek benne. A játszó személyeknek a *NSzM.*-ből vett lajstromában *Tamády* alakban szereplő nevet *Tamadé* alakban hozzuk, minthogy a főszövegben ebben az alakban szerepel.

214	Er. Sz.: <i>magyarrattal</i> ; áth. <i>-tal</i>
408	Er. Sz.: <i>Szöszönnye</i> ; jav. <i>Köszönnye</i> .
484	<i>szivemb[ől]</i> után + jellel a margón beszúrva <i>származott</i>
528—529	<i>usznak</i> után + jelek közt a margón beszúrva <i>a' hegyek felett, 's a' hegyek</i>
740	Er. Sz.: <i>levélél</i> áth. <i>-él</i>
755	Er. Sz.: <i>Huszanhatodikba</i> áth. <i>hatodikba</i> , fölé írva <i>negyedikbe</i> .

A javítás teljesen érthetetlen, mert *Gerson* előtte azt mondja, hogy anyja „Mintegy 26 esztendeje” halt meg. Esetleg téves olvasás *huszonhetedikbe* helyett.

787 *Attya* nyilván elírás *Annya* helyett.

826 Er. Sz.: *venné*, az *-é* e-re jav.

A másolatok variánsai

A másolatok variánsainak közlésénél a tulajdonneveket kivéve mellőztük az írásmód, központozás, szórend és a magyar szöveg nyelvi különbségeit; vonatkozik ez különösen a zsidó és cigány zsargonra, az idegenesen torzított beszédre és nyelvjárási sajátosságokra, melyeknek lejegyzése nemcsak a különböző másolatokban eltérő, de egyazon másolaton belül is ingadozó és következtelen. A *Gerson* másolatai három típuscsoportba oszthatók:

1. *KM.* (főszöveg), *NSzM.*, *SzDM.*

2. *KazM.*, *DM.*, *SzFM.*, *GM.*, *SzOM.*, *SpM.*

3. *OM.*, *CsaM.*, *OSzKM.*, *DEKM.* (A másolatok ismertetését ld. a *Jegyzetek Másolatai* c. fejezetében.)

A második típuscsoport másolatai közül néhány elírást nem tekintve csaknem teljesen megegyezik egymással a *DM.*, és *SzFM.*; a többi másolat eltéréseiből és egyezéseiből nem lehet szorosabb egybetartozást megállapítani, ehhez a kulcsot nyilván elvesztett másolatok adnák meg. A harmadik, késői típuscsoport már nem is másolat, hanem átdolgozás, mely hozzáadásaival, lényeges részek elhagyásával s a felvonások és jelenetek önkényes elrendezésével teljesen megváltoztatja a darab jellegét és felépítését, s így a részletes összevetés nemcsak nehéz, de mellőzhető is; nem vettük részletesen számba késői volta (1827 után) és nagymérvű változtatásai miatt a *SzDM.* (ld. *Másolatainál*), továbbá a két töredék (*SzOM.*, *OSzKM.*), valamint a kézirat lezárása után előkerült *KazM.* és *DEKM.* eltéréseit sem. — A címnek, a játszó személyek lajstromának, a játékhely megjelölésének különbségeit ld. a *Jegyzetek Másolatai* c. fejezetében, az egyes másolatok részletes ismertetésénél. Ugyanott soroljuk fel a 3. típuscsoport egyes darabjainak lényeges változtatásait.

- 10 *DM.*, *SzFM.* A' Játékszín mutatja a' *Tamadi Ur háza* elejét
SpM. A' Játékszín mutatja a' *Tamady Ur Házát*
GM. A *Tamadi Ur háza eleje*; *Ur* [Hiányzik]
- 11 *DM.*, *SzFM.* *Ábrahám*, egyedül
SpM. *Ábrahám 'Sidó* egyedül
NSzM. *Ábrahám* maga
- 13 *DM.*, *SzFM.* *nem lenni* itth az *Oroszfhaluba jó*
SpM. *nem lenni* itt az *Oros Faluban jó*
- 15 *DM.*, *SzFM.*, *SpM.* *Minthen* phónzit phokolba elment. *No*
GM. *Phökölbe* elé ment. *No*
- 15 *DM.*, *SzFM.*, *SpM.*, *GM.*, *NSzM.* *asz öreg Tamadi*
- 16—17 *GM.* *szörnnyü mirek tráha*; *mirek* [Hiányzik]
- 18 *DM.*, *SzFM.* de egy khét ezer thallér *megis tudhatnak érte*
fizetni
SpM. de egy két ezer forint *megis thudnánk érte adni*; *Meg*
GM. *nem képes khét egyh ezer taller megis nem tudhatnám mek*
fizethetni. Meg
NSzM. *nem khépes egyh khét ezer taller megis nem tudhatnám*
fizetni
- 19 *DM.*, *SzFM.*, *SpM.*, *GM.*, *NSzM.* *asz árát thudom akkor*

- 19 *DM., SzFM. anna a' pénzhét mekh*
 20 *SpM. mulja alt Amstherdenba; alt [Hiányzik]*
GM., NSzM. mulja alo Amstherdenba
 22 *DM., SzFM., GM., NSzM. és az pénsze mekh az erszinye éi.*
mekh; mekh az erszinye [Hiányzik]
 22–23 *SpM. és a phénzit megh keritem.*
 23 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. szelyel is kell nézni a' ház*
 25 *NSzM. Abrahám és Antal a Czigány.*
 27 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. la [Hiányzik]*
 30 *SpM. most is kotyog a' lelkem haza felé, ugy*
 29–30 *DM., SzFM. fogamba esett a' kisírtet*
SpM. ugy a' Lelkembe állott a' kisírtet látás.
GM., NSzM. kisírtet látás
 32 *DM., SzFM., SpM. Mek mekkk [Hiányzik]*
 33–34 *DM., SzFM. a' jó szerentse, tsak az Isten [Hiányzik]*
 34 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. mentse meg az embert tőle*
 36 *DM., SzFM. eddig a' Plutonál*
SpM. addig már Plutonál
 38 *DM., SzFM. Anthal [Hiányzik]*
 38 *SpM. Anthal szomszith [Hiányzik]*
 41 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. hát még a szeme*
 43–44 *DM., SzFM., GM., NSzM. arany Sarátnakot szórtak*
 43–44 *SpM. medve, ugy jött nekem, mint a' dihatt oroslány, Én*
 48 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. urat kísértették meg*
 52 *DM., SzFM. Szörnyüsig beszélt khendh*
SpM. Szörnyüsig mhegbeszélni khendh
 54 *DM., SzFM., SpM. Azst mondja hogy*
 55–56 *DM., SzFM. visik sirnak rajta*
SpM. a' Keresztyíneket el vitték a' sir gesder sélírül a' pokolba la
NSzM. visik és őrnek rajta
 59 *DM., SzFM., SpM., NSzM. Tiszt[ület] Porházi urammal*
GM. Tiszteletes Porházi Mester Urammal
 60 *DM., SzFM., SpM., NSzM. Ur phár tshak*
 61 *DM., SzFM. rosszappik íóna ott*
SpM. rosszappik lenne ott
 62–63 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. magános [mber] 's osztánn*
 65–66 *DM., SzFM., SpM. deákoskodik még verseket is mond, hogy*
a' guta
GM. deákoskodik még versizsál, a' guta
NSzM. deákoskodik, mig verseket mond a' guta
 67 *DM., SzFM., SpM., NSzM. verné ki így la A'*
 67–68 *SpM. A Milt[óság] Ur [me]g fogja a' hasát ulla [Hiányzik]*
 111.^{dik} Jelenés *DM., SzFM. Jelenés (:Szoba:)*
SpM. Jelenés a' Szobába
 74 *DM., SzFM. Uram [Hiányzik]*
 78 *DM., SzFM., SpM. Hogy lehet mégis*
 78 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. ördögi [Hiányzik]*
 78 *SpM. lom Domine et quid*
 80 *DM., SzFM., SpM., NSzM. de szür a' madzaga [Hiányzik]*
 85 *DM., SzFM. Ur [Hiányzik]*
SpM. márgasir idadja a' Mélt[óság]. Ur
 91–92 *DM., SzFM., tsak könyörög hiszen ló bőr Zsidónak*
SpM. tsak ehnekelhjen, khönyörög[h]jön. Lu phür Zsidónak
GM. tsak könyörök téssen, Zsidónak

- 93 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. köszthünk [Hiányzik]*
- 94 *DM., SzFM., NSzM. tettzik, ki fizetem úgy*
SpM., GM. máriás ki fizetem, ugyis
- 96 *DM., SzFM., NSzM. engedjen [Hiányzik]*
SpM. vége el engedek a' tizenötből egyet
- 103 *DM., SzFM., SpM. borának jó izü spiritussa*
GM., NSzM. borának jó spiritussa
- 108—109 *DM., SzFM., SpM. forintnál senkinek sem adom ha kell, kell;*
h[ane]m kell pedig
- 113 *DM., SzFM., SpM. pethig [Hiányzik]*
- 116 *DM., SzFM. meg mondottam, hogy egy*
- 118 *DM., SzFM., GM., NSzM. Múlt[óságos] [Hiányzik]*
SpM. az Uhraknak, No
- 119 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. a' Sidó [Hiányzik]*
- 124 *DM., SzFM., SpM. ugyan [Hiányzik]*
- 126—127 *DM., SzFM., NSzM. De mitsoda Mélt[óságos] Excellentia*
aliquid.
SpM. De mitsoda? Mélt[óságos] Ur
GM. Méltóságos Excellentia aliquid
- 128 *DM., SzFM., SpM. még [Hiányzik]*
- 131 *DM., SzFM., SpM. Mest[er] [Hiányzik]*
- 131 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. tsak munka dolog*
- 131—132 *DM., SzFM. már én az én kenyerem[nek]*
- 133 *DM., SzFM. értem többé illyen*
SpM., GM., NSzM. értem többet illyen
- 133—134 *DM., SzFM. böldegult Atyánkat hallottam, hogy mikor*
SpM. hallottam, hogy midőn
- 135 *DM., SzFM. vidéket ostromlotta, hallomra*
beszélte volna — az áldott
SpM. Szathmár szélit rablotta
- 139 *DM., SzFM. sáska járás*
DM., SzFM., GM. döghalál [Hiányzik]
SpM. sáska, döghalál [Hiányzik]
NSzM. sáska sat.
- 142 *DM., SzFM., SpM., GM. ezt a' poharat debibálom*
DM., SzFM. pocula valedicere
SpM. pocula volebam dicere
- 144 *DM., SzFM. is [Hiányzik]*
- 144—145 *DM., SzFM. a' Szabadháléból felényi*
- 145—147 *SpM. másszor — non possum emere Commentarios ad Hebraeos.*
Tamady Sed redeamus ad re[m]
- 149 *DM., NSzM., GM., SzFM., SpM. agam quidve consilii capiam*
- 150 *DM., SzFM., GM. őrzőket kell állítani*
- 151 *DM., SzFM., GM. bolond lenni, hogy*
- 152 *DM., SzFM., Hadnagy [Hiányzik]*
- 153 *DM., SzFM., GM. újjed ájjon az ajtóra s ijessze el, azonb[a]*
- 154—155 *DM., SzFM., GM. barátom, hűséggel véghez*
- 155 *DM., SzFM. én [Hiányzik]*
- 159 *DM., SzFM., SpM. valami ördög plebejus akadna elő*
GM., NSzM. valami plebejus ördög velődne
- 162 *DM., SzFM., GM. kívül teszem ordinántzra*
- 165 *DM., SzFM. 's [Hiányzik]*
- 172 *DM., SzFM. maga alkalmatosságával élni*
GM. maga szabadságával élni

- 173 *DM., SzFM. & [Hiányzik]*
 173 *DM. salute impertilem volo*
GM. salute impertitam volo
NSzM. salute impertitum volo
SpM. jubeo multam salutem impertire volo
- 174 – 175 *SpM. laetitia perfundor, et exultans*
 176 *DM., SzFM. gaudio [Hiányzik]*
 177 *DM., SzFM., GM. Rector et Magister*
 177 *SpM. Scholae Oroszfalviensis Rector*
- 178 – 179 *DM., SzFM., GM. fortitudinis hunc poculum*
 179 *DM., SzFM., GM., NSzM. tenore gulae meae*
SpM. poculum tenerae gulae meae
- 181 *DM., SzFM. facia[m] magno bibato*
SpM. facia[m] magnum bibatum (egy nagyot iszik)
- 186 *DM., SzFM., SpM. mutatna ki a'*
 187 *DM., SzFM. mint a' Törökökében akkor*
 188 *DM., SzFM. buzog az erében*
GM. buzog az ereibe
- 190 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. egytől tsak [me]g*
 193 *DM. p[edi]g [Hiányzik]*
- 194 – 195 *DM., SzFM., GM., NSzM. ördögök rohantak reánk*
 198 *DM., SzFM., SpM. vátörára [Hiányzik]*
 198 – 199 *DM., SzFM., SpM. Mahumedhez 's Milesz*
 200 *DM. Vitéz Aga Ibrahim Effendi Beglerbég 3 ló*
SzFM. Vitéz Hara Ibrahim Effendi Beglerbég 3 ló
SpM. Vitéz Haram Ibrahim Effendi három ló
GM. Vitéz Kara Ibrahim Effendi Beglerbég három ló
- 201 *DM., SzFM., SpM. is [Hiányzik]*
 202 *DM., SzFM., SpM. csödör [Hiányzik]*
 203 *DM., SzFM. mondva addig úgy*
SpM. mondva (: magára mutat :) eddig úgy
- 204 *DM., SzFM., GM. vágtam 's Atillaí*
 204 *DM., SzFM. csapásom után ketté esett s'a lelke*
 204 *DM., SzFM. Uram 4's 5*
 205 *DM., SzFM., SpM. szakadva [Hiányzik]*
 206 *DM., SzFM., SpM. Én? [Hiányzik]*
 209 *DM., SzFM. parantsolni, Porh. (Énekel): Perelly Uram perlőim-
 mel Tam[adi]*
GM. parantsolni Porházi, énekel Tam[adi].
NSzM. parantsolni (énekel valamit) Tam[adi]
- 210 – 211 *DM., SzFM., GM. Uram fegyverrel kiállani.*
 212 *SzFM., SpM. v[agy] el kergetni [Hiányzik]*
- 212 – 213 *DM., SzFM. Próbáljuk hogy egy*
*SpM. Próbáljuk [me]g egy vitézzel mire mehet az ördög [Hiány-
 zik]*
- 213 *GM., NSzM. mire tud az ördög menni.*
 214 *DM., SzFM., SpM. kell egy Magyarval.*
- 215 – 216 *DM., SzFM. menjen ám [Hiányzik.] Uram a' kis asszonyokat*
SpM. ördög Ur az asszonyokat
- 217 – 218 *DM. vától én szaladnék. Úgy*
 219 *DM., SzFM. haza a' Lelkét a' Purgatoriumb[a]*
SpM. haza a' Lelkét a' Purgatorium felé az
- 219 *DM., SzFM., GM., NSzM. amolyan [Hiányzik]*
 221 *DM., SzFM. Hát mit vetett meg azzal a Lélek. kurva az.*

- 225 *DM., SzFM., SpM. valami* [Hiányzik]
 228 *DM., SzFM., SpM. Antal!* [Hiányzik]
 228 *DM., SzFM. ades Jöjj be hozzám egy*
SpM. ades Jöjj be hozzánk egy
GM., NSzM. ades Jöjj be egy
 231 *DM., SzFM. Hallom Uram Tiszt[eletes] Mest[er] Uram! Hallom*
 232 *DM., SzFM., SpM. 's be megyen* [Hiányzik]
GM. be [Hiányzik]
SpM. Tisztteletes Rector Uram
 235 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. illenél N[agy] Idai Vitéznek*
 237 *DM., SzFM., GM., NSzM., SpM. a'Jésus Kristus mentsen*
[me]g tőlle tsak
 240 *DM., SzFM., SpM. nihil aliud e[st] quam spiritus*
 243 *DM., SzFM., SpM., GM. is néki az*
NSzM. is nekik az
 244 *DM. Ant[al] Rumi de Ochest diletsire conchele tute runa men-*
filtra míg
SzFM. Ant[al] Rumi! de Ochest di la tsare conchele tute
mantsera; míg
GM. Ant[al] Rumi? de okhetz di ka tsare kele tuterona mang-
sera, míg
SpM. Ant[al] Rumi? de okhes dade, tsáre konthale, tute
mantsera. Míg
 246 *DM., SzFM., GM., NSzM., SpM. kivont kardal az*
 248 *DM., GM., NSzM. h[ogy] vitéz Hadnagy*
 249 *DM., SzFM. Hadnagy uram less*
 250 *DM. Antal* [Hiányzik]
 257—258 *DM., SzFM. olyan fehes fehér mint a'.*
NSzM. Olyan tejes fehér mint a'
GM., SpM. olyan fejr mint a'
 258 *DM., SzFM. sületett, tiszta hulló*
 259 *DM. jól Antal* [Hiányzik]
 260 *DM. perlóimmal sat.*
 261 *DM. ha* [Hiányzik]
 264—265 *DM., SzFM., GM., NSzM. a' tornátzelibe. Hadnagy*
SpM. oda az ajtó elibe. Hadnagy
 266 *DM., SzFM., NSzM. többüt elmennék*
GM. többüt — mennek.
SpM. többüt 's elmennek.
 267 *DM., SzFM. együtt* [Hiányzik]
 268 *DM., SzFM. pokolba.* [Hiányzik]
 269 *DM., SzFM., GM., NSzM. Antal nem addig*
SpM. Antal semmit nem addig
 271 *DM., SzFM., SpM. Már mi Mest[er]*
 274 *DM., SzFM., GM., NSzM., SpM. ám* [Hiányzik]
 275—277 *DM., NSzM. Emblematicam Synthaticam, Tippicam, Symboli-*
cam, Asteticam et ceteram
GM. Asteticam, Typicam, Simbolicam, & ceteram
SzFM., SpM. Emblematicam, Syntheticam, Typicam, Symbo-
licam & absolutam pariter, & Diabolicam & alia multa. Adatott
 278 *DM., SzFM., GM., SpM., NSzM. üzhetek Ide fogok*
 278 *DM., SzFM., SpM. in tota massa* [Hiányzik]
 279 *DM., SzFM., GM. zárni ne pessulum foribus obdatur*
SpM. zárni ne possum foribus obdetur.

- 281 *DM., SzFM., GM., NSzM. én* [Hiányzik]
[Hiányzik]
- 283 284 *DM., SzFM., NSzM., SpM. ekkor az órájára néz no tsak rajta*
[Hiányzik]
- 285 *DM., SzFM., GM., SpM. NSzM. Mélt[óságos] Uram!* [Hiányzik]
- 286 *DM. van az ajtóba. Porházi (Felveszi a hóna alá)*
SzFM., GM. van ni az ablakba; ni [Hiányzik].
SpM van a Kementze vállán. Porházi felveszi 's a' hóna alá teszi
- IX.^{ok} *Jelenés DM., SzFM., SpM.* [Egészen hiányzik]
- X.^{ok} *Jelenés DM., SzFM., SpM. IX. Jelenés*
- 291 *DM. kísértet elől jön Antal*
Kisértet, Antal
SzFM. (: Ház eleje :) Kisértet, Antal (: Jön a' kísértet elől jön Antal :)
GM., NSzM. Kisértet, Antal Jön a Kisértet
SpM. a' Ház előtt. Kisértet Antal felé jó
- 301 *DM., SzFM. ide osztán hamar a'*
GM., NSzM. ide hamar a'
SpM. ide ostán azt a' nagy
- 302 *DM., GM., SpM. én* [Hiányzik]
- 305 *DM., SzFM., GM., SpM. (: le üti az ördög :)* [Hiányzik]
- 305 *DM., SzFM., SpM. ördög. Jaj Ne*
- 307 308 *DM., SzFM., GM., SpM. már ott hadja az ördög, 's megy a'*
Hadnagy felé, 's mikor ott hadja ezt mondja a' cigány [Hiányzik]
- 308 309 *DM., SzFM. Menny vagy az Isten áldjon*
GM. meg — — vagy a Jésum Kristus áldjon
SpM. Menj hogy a' Szent Jupiter áldjon meg
(: kikapja magát a kezéből :) *jöhets*
DM., GM. már basod (elszalad)
SzFM. már bolond (: el szalad :)
SpM. már tovább
- XI.^{ok} *Jelenés DM., SzFM., SpM. X. Jelenés*
- 310 *DM., SzFM., SpM. Megyen a' Kisértet a' Hadnagyra* [Hiányzik]
GM. Megy a' kísértet. Kardos
- 311 *DM., SpM. Énnye* [Hiányzik]
- 311 *DM., SzFM., GM. fertelmes portéka be*
SpM. be félelmes portéka ! be
- 312 *DM., SzFM., SpM. tsuf* [Hiányzik]
- 312 *DM., SzFM., GM., SpM. megy felé* [Hiányzik]
- 315 *DM., SzFM., GM., SpM. ha lélek vagy is*
- 315 *DM., SzFM., SpM. is apró leszel*
- 318 319 *NSzM. tréfálsz (: a kísértet mindég közelébb közelébb megy felé e' pedig hátrál, egyszer hirtelen oda ugrik ki tekeri a' kardot a' kezéből.) Jaj*
- 319 *DM., SzFM., GM. (: ki üti a' kezéből a' kardot a kísértet :) a' kísértet* [Hiányzik]
- 320 321 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. Énnye teringettizsem a Lelkét, soha*
- 321 *DM., SzFM., GM., SpM. ilyen stikk rajtam*
SpM. ilyen Stück nem esett rajtam.

- 321—322 *DM., SzFM., GM. szégyenlem az életemet. (: el ballag :)*
NSzM. szégyenlem az életemet (: el megy :)
SpM. szégyenlem magamtól (el ballag)
- XII^{dik} Jelenés *DM., SzFM., SpM. XI. Jelenés*
- 323 *DM., SzFM., SpM., NSzM. (: Bé megy a'Kisértet:)* [Hiányzik]
- 324 *DM., SzFM., GM., NSzM. Carissime a' Hadnagy*
- 326 *DM., SzFM., SpM., NSzM. Orcus-i m. 2.* [Hiányzik]
- 330 *DM., SzFM. nézd el az*
- 333 *DM., SzFM., NSzM. vénségének napjaiban — Távozz*
- 333—334 *SpM. Sátán (Fel veti a'Soltárt 's el éneklí a' következendő Éneket: Perelj Uram Perlóimmal) : Ki üti a' kísértet*
- 334—335 *DM., SzFM. várunk nekünk az Isten. (: Kiveszi a' Soltárt az első sort éneklí ezt: Perely Uram perlóimmal bézárja s a'hóna alá teszi :) Istenem*
GM. várunk nekünk az Isten, Istenem
NSzM. várunk nekünk az Isten (A kísértet eddig mindig távolról ijeszgeti 's ekkor közelébb megy felé) Istenem
- 335—336 *SpM. vagyok! Jam superarunt me porta Inferorum*
- 336—337 *SpM. Domine praestantissime diabole (:ott hagyja az ördög:)*
- 337 *DM., SzFM., GM. (:Mikor [me]g szabadul el megy:)* [Hiányzik]
- 337 *SpM. diabole (ott hagyja az ördög) Ah centum*
NSzM. Diabole (:A kísértet mellette el megy:) Ah centum
- 338 *NSzM. jár (:el megy:)*
- XII^{dik} Jelenés *DM., SzFM., SpM. XII. Jelenés*
- 340 *DM., SzFM., GM., NSzM. SpM. A' Kisértet, Támadi.*
- 341 *DM., SzFM., GM. légy velünk szedte*
- 341 *SpM. vdem! Kutya adta szedte*
- 344 *DM., SzFM. El ment valósággal*
SpM. el ment biz a' valósággal
- 345 *DM., SzFM., SpM., GM. légyen [Hiányzik]*
- 346 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. ragadta (:bé megy:)*
- 346 után külön sorban *DM., SzFM., GM. Vége az Első Felvonásnak. Második*
- 347 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. A'Tamadi szobája [Hiányzik]*
- 351—353 *DM., SzFM., SpM. m[inde]n emberekbe különbözős nélkül haragszik semmi*
- 356 *DM. kedvesebb mulattatók között*
SzFM. kedvesebb kedveltetők között
SpM. a' legkedveltetőbbek között
- 358—359 *DM., SzFM. lehet olyan emberi természet gyűlölő*
SpM. lehet egygy olyan ember természet gyűlölő
- 362 *DM., SzFM. saját képzelődésének hogy*
- 363 *DM., SzFM. az élte. Mindig*
- 363 *DM., SzFM. Mindig Lovisát emleget mindig komor*
SpM. Mindig Luizát emlegeti
GM. Mindig Laiisát emleget komor
NSzM. Mindig Luisát emleget mindig komor
- 365 *DM., SzFM., SpM. egyedül [Hiányzik]*
- 367 *DM., SzFM. fel sóhaj! Lovisa! Lovisa! 's minden*
SpM., NSzM. felsóhaj! Luisa! Luisa! 's minden
GM. felsóhaj! Laiisa 's minden
- 368—369 *DM., SzFM. szüntelen Lovisát meg*
SpM. Ó mindig Luisát és még

- GM. szüntelen Laiisát meg*
NSzM. szüntelen Luisát meg
 374 *DM., SzFM., SpM. dolog* [Hiányzik]
 376 *DM., SzFM., SpM., NSzM. [na]gy* [Hiányzik]
 376 *DM., SzFM., SpM., NSzM. esett* [Hiányzik]
 378—379 *DM., SzFM., SpM. érzése fontos, tartós*
 381 *DM., SzFM. társaság, indulatjához van*
GM. emberi társasághoz van
 382 *DM., SzFM. sugári ezen szeme fényének*
SpM., GM. sugári az ő szeme fényének
 383 *DM., SzFM., SpM. ködnek homályjába vagynak beborulva —*
Uram!
 385 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. érkezett. Malheureux! Mal-*
heureux! böldoztalan
 386 *DM., SzFM., SpM. valaha vig ábrázotodat*
 387 *DM., SzFM., SpM. is éjtzakai gondolatok*
 388 *DM., SzFM., GM., NSzM. szenvedett homlokodnak komor*
rántzainn — Egek
SpM. szenvedett homlokodnak komor ortzainn — Egek
 390 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. vett ti töletek*
 394 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. Jelenés Malheureux és*
 404 *DM., SzFM., SpM. Az* [Hiányzik]
 408 *DM., SzFM., SpM. Azt Magának*
 413 *DM., SzFM., SpM., NSzM. falub[aj] irtóztató rémulésb[e]*
GM. egész udvarba irtóztató rémulésb[e]
 430 *DM., SzFM., SpM. lelkekkel 's testekkel*
 432 *SpM. ördögöt sem gyűlölöd*
 434 *DM., SzFM., GM. Mélt[óságos] Urnak?*
 434 *SpM. Hogy vele ebédeljen?*
 437 *SpM. M[alheureux] Nints rá szükségem*
 439 *DM., SzFM., GM., NSzM. És napszamosok*
 444 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. Élméjek is ostoba*
 445—446 *DM., SzFM., SpM., NSzM. amazok bolondságra fordítják*
 449 *DM., SzFM., NSzM. mindég kézi munkákb[an]*
 449 *SpM. külső, kézig lábíg* [Hiányzik]
 453—455 *DM., SzFM., SpM. S Az emberekkel v[al]ó társalkodás a' böl-*
dog életre vezet bennünket, és a' virtust képekb[e] ábrázolja le az
e[mbe]r lelkéb[e]. M.[alheureux] Az nem igaz [Hiányzik]
 457 *DM., SzFM., GM., NSzM. És az embereknek életét*
 457—458 *SpM., GM. Ez az e[mbe]rek életét észre vehetetlenül tölteti. M[alho-*
reneux]. Az igaz. [Hiányzik]
 462 *DM. el* [Hiányzik]
 471—472 *DM., SzFM., SpM. te virtusod ő töllök szeretet és tiszteletet*
fog nyerni
GM. te virtusod ő töllök tiszteletet
NSzM. te virtusid ő töllök tiszteletet
 473 *DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. az a' Malheureux Te*
 475 *DM., SzFM., GM. olly* [Hiányzik]
 478—479 *DM., SzFM. tégedet* [Hiányzik]
 479 *DM., SzFM. magához tisztelettel fogad*
SpM. magához 's tisztelettel fogad
 482 *DM. ne nehezteljen réám azért a'mit szóltam, ha*
SzFM., SpM. ne neheztelj réám azért a'mit szóltam, ha
NSzM. ne nehezteljen réám

- 483—485 DM., SzFM. *szóllottam, de hidd el hogy azt igaz szivemből való szeretetem* javasolta.
De SpM. szóllottam, de hidd el hogy az igaz szivemből való szeretetem javasolta. Mind az által ha
 GM., NSzM. *is de hidd el hogy igaz szivemből tiszta szeretet* javasoltatta velem, *de*
- 485 DM., SzFM., SpM., NSzM. *vagy meg öleli*
 491 DM., SzFM., SpM. *tudom csak készüts*
 500 DM., SzFM., SpM. *Málh[oreneux] egyedül*
 501 GM. *Malheureux. Isten*
 NSzM. *Malheureux Ah Egek*
- 501—502 DM., SzFM., SpM. *setétség[e] forog a' ti utatok*
 NSzM. *setétségbe forog a' ti utaitok*
- 502—503 DM., SzFM., SpM., GM. *meg mérhetetlen üregben. — A'*
 503—504 DM., SzFM., SpM. *jönek azokból egy zavart szélvészbe*
 GM., NSzM. *jönek azokból egy*
- 504 DM., SzFM., SpM. *az ember gondolt*
 504—505 DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. *a' gazdagabb reménységnek*
 505—506 DM., SzFM., SpM. *esztendőkön gyúlt oszlopát le döntik*
 506 DM., SzFM., SpM. *döntik melynek le rohanása*
 506—507 DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. *a' magának tettző lélekből*
 507 DM., SzFM., NSzM. 's [Hiányzik]
 507 DM., SzFM., SpM., NSzM. *haldokló [Hiányzik]*
 510 DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. *bóldogtalan Malheureuxbe! az*
 511 DM., SzFM., NSzM. *v[ól]t — Hazám! Hazám! Mítsoda*
 511 DM., SzFM., SpM. *Haza [Hiányzik]*
 514 DM., SzFM., NSzM. *Atyám tsak a'*
 SpM. *Atyám azt tsak a'*
- 515 DM., SzFM. *v[ól]t azt magamról tudtam, m[ert]*
 SpM. *v[ol]t azt tsak magamról tudhatom: m[ert]*
 GM., NSzM. *magamról tudtam, m[ert]*
- 517 DM., SzFM., GM., NSzM. *így szólván [Hiányzik]*
 517 SpM. *Fia[m] úgy mondá ó, Te*
 521 DM., SzFM. *hevülésünket Lovisa! Lovisa! bóldogtalan*
 SpM. *hevülésünket Luisa Luisa! bóldogtalan*
 GM. *hevülésünket — — Loïsa boldog árnyéka*
- 523 DM., SzFM., SpM. *hogy ebben a' szívbén*
 524 DM., SzFM., SpM., NSzM. *egésszen a' tied*
 DM., SzFM. *szeretett ó Lovisa jobb*
 SpM. *ah szeretet! óh Luisa! jobb*
 GM. *szeretett Louza jobb*
 NSzM. *Ah szeretet! Luisa jobb*
- 528 DM., SzFM. *terhe miatt le*
 528—530 SpM. *roskad, s a' Halak azokban az őket megelőző habokban*
terhes sulyok alatt nehezen úsznak. Omoljatok
- 529 DM., SzFM. *felett vagy a'*
 531 DM., SzFM. *Uszni az én édes Lovisám felé*
 SpM. *uszni az én Luisám felé*
 GM. *édes Loïisám felé*
 NSzM. *édes Luisám felé*
- 532 DM., SzFM., SpM. *az ő Malheureuxét ott*
 GM., NSzM. *kedves Malheureuxét ott*
- 533 DM., SzFM., SpM. *h[ogy] [Hiányzik]*
 533—534 DM., SzFM., SpM. *jutalmaztussa [me]g [Hiányzik]*

- 533 — 534 *NSzM. kézfogásával kaptsolja össze a'*
534 *DM., SzFM. életb[e] Lovisa oh kedves*
SpM., NSzM. életb[e] Luisa ! óh kedves
GM. életb[e] Lavisa oh kedves
- 535 *DM., SzFM. magyarázza [Hiányzik]*
- 535 — 536 *SpM. mültyen érzékenyen magyarázza hív szeretetem [Hiányzik]*
- 537 *DM., SzFM., SpM. Még egyszer pusztitobb*
- 537 — 538 *DM., SzFM. idő, mint sem azon Sz.[ent] betüket arról le*
SpM. idő mintsem hogy ezenn Sz.[ent] betüket az én szivemből le
- 539 — 540 *DM., SzFM. Angyali seregnek imádott bálványa a' hosszú*
ártatlanságnak
- 539 — 544 *SpM. Az angyali[-tól] temjénezett[-ig] [Hiányzik]*
- 540 *DM., SzFM. kedves Lovisám mellynél az*
GM. kedves Leusám. [me]ly[ne]k
NSzM. kedves Luisám [me]ly[ne]k
- 540 *DM., SzFM., NSzM. áhitatos [Hiányzik]*
- 541 *NSzM. szivem sziv ragadtatással*
- 541 *DM., SzFM., GM., NSzM. temjénezett; a'te tökéletes szived-*
ben tévén le minden boldogságot. Oh a'
- 541 — 543 *DM., SzFM., SpM., GM. te nevednek egyetlen*
- 543 *DM., SzFM. örökké való Boldogságban*
- 544 *DM., SzFM., SpM. Ah mikor előzik*
- 545 *DM., SzFM., SpM. szempillantást a' [me]lyet*
- 546 — 547 *SpM. h[ogy] el vehesse[m] azt a' boldogságot a'te jól tevő kezeid-*
ből! [Hiányzik]
- 547 *DM., SzFM. kezeidből! Óh Lovisa! Óh édes*
SpM., NSzM. Óh Luisa óh édes
GM. kezeidből? Ah Loisa ah édes
- 547 *SpM. édes Atyám [Hiányzik]*
- 549 — 550 *DM., SzFM. próbára mennem h[ogy]*
SpM. szenvedések szövevényein kell által mennem, hogy töké-
letes legyek
- 550 — 551 *DM., SzFM. tökéletes legyen és megérdemellek mindnyá-*
játokat
SpM. és megérdemeljen mindnyájatokat [Hiányzik]
- 551 *DM., SzFM. nekem is társaim*
SpM. nekem uti társaim
- 555 *DM., SzFM., SpM. és Malheureux*
GM. Abrahám, Malhereux
NSzM. Abrahám, Malheureux
- 559 *DM., SzFM., SpM. mint hallatik Frantzia*
GM. Abr. Az Úr a'mint en latik Frantzia? M. Az [Hiányzik]
- 559 — 560 *DM., SzFM., SpM. én [Hiányzik]*
- 561 — 565 *SpM. Urat hamis emphernek ghondholják; mitsoda*
- 571 *DM., SzFM. Selma mheg engedj mhaagnak; itt hagylakh*
SpM. engedjen az Uhram! itth hagyom
- 573 — 574 *DM., SzFM. [ma]gáb[a] a' Zsidó [Hiányzik]*
- 574 *SpM., GM., NSzM. a' Zsidó [Hiányzik]*
- 575 *DM., SzFM. Malheureux magába El*
- 575 *SpM. Malheureux egyedül El*
GM., NSzM. Malheureux El
- 575 *DM., SzFM., SpM. az [Hiányzik]*
- 578 — 579 *DM., SzFM. másik megyen mikor*
SpM. másik megyen midőn ki ki

- 579 DM., SzFM., SpM. *ki ki a' maga saját*
579—580 DM., SzFM. *bolondságának neki rohan. A' bölts*
SpM., GM., NSzM. *neki rohan. A' bölts*
580 SpM. *köztök violirozza magát*
GM. *köztök inolirozza magát*
NSzM. *köztök genierozza magát*
582 DM., SzFM. *siratja mint Heraclitus, v[agy]*
SpM. *Siratja Heráklitussal [Hiányzik]*
582—583 DM., SzFM. *mint Epicus egyik*
SpM. *mint Epicurus egyik*
584 GM. *v[agy] Aristotelesként az emberek*
585 DM., SzFM. 's [Hiányzik]
586 DM., SzFM. *h[ogy] a' Bóldogságot ezen*
586—587 SpM. *h[ogy] böldságát - - - mint ti [Hiányzik]*
587 DM., SzFM. *is ember vagyok*
588—589 DM., SzFM. 's azok[nak] végezéseiket *gyűlöli*
589 DM., SzFM. *az Athénei Timon*
SpM. *Athenébéli Cimon*
589—598 SpM. *a'kinek[-től] Itt a [-ig] [Hiányzik]*
590—591 DM., SzFM. *m[in]t a' Batalion Handon Urnak kiket*
GM. *mint Batálion Hansvurnak kiket*
NSzM. *mint Batálion Hando Urnak, kiket*
592 DM., SzFM. *nagyvilágba forgattaknak neveznek. Én*
593 DM., SzFM. *mint Russeau kívánom magamat*
GM. *mint Rovseav kívánám*
NSzM. *mint Rousseau kívánám*
593—594 DM., SzFM., GM. *ártatlan gyönyörűséggel kínáló*
595—596 DM., SzFM., NSzM. *ubi hoc animus mihi semper*
596 NSzM. *semper vacat, & stadia recolenti*
596—597 DM., SzFM., GM. *mea Senekának szóp*
597 DM., SzFM. *h[ogy] tsak agyvelejéb[e]*
598 SpM. *Nekem pedig a' szellők*
598—599 SpM. *Az Echók jajjaimat [Hiányzik]*
599 DM., SzFM. *el. Lovisa nevét*
GM. *el. Loïisa nevét*
600 DM., SzFM. *mélyen mettzzenén kedves*
SpM. *mélyen mettzsem nevét Loïisának mint*
601 DM., SzFM. *érem mellyembe bevájva akkor óh,*
SpM. *mélyen van szívemb[e] be vágva akkor óh*
GM. *szívembe vajha — akkor óh*
NSzM. *vájva — akkor óh!*
602 DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. *jelsóhajt [Hiányzik]*
604 DM., SzFM. *Ant. Mire való ez a'*
SpM. *Ant. Mire való ezenn Frantsia*
605 DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. *oda megy 's azt mondja*
[Hiányzik]
605 DM., SzFM., SpM., NSzM. *Tekintetes [Hiányzik]*
607 DM., SzFM., SpM., NSzM. *be sétálni la*
GM. *la [Hiányzik]*
609 DM., SzFM. *sincs othon tsak maga van oda*
612 DM., SzFM., SpM. *utállatos emberrel kell*
GM. *utállatos embernek kell*
613 DM., SzFM., SpM., NSzM. *Professio [Hiányzik]*
613—614 SpM. *(:ki megy a' Házból:)*

- 615 *DM.*, SzFM. (:Szoba:) *Tamadi*
 615 *DM.*, SzFM., SpM., GM., NSzM. Kardos. Malheureux. *Porhási.*
 618 *DM.*, SzFM., SpM., GM., NSzM. v.[agy] *Malheureuxhoz* [Hiányzik]
 623 *DM.*, SzFM., SpM., NSzM. e[mbe]r [Hiányzik]
 625 *DM.*, SzFM., NSzM. *passualis* levele
SpM. é passuslevele
 626 *DM.*, SzFM., SpM., NSzM. *akkor* [Hiányzik]
GM. (:akkor váltott vonít:) [Hiányzik]
 629 *DM.* *Porh[ázi]* (:A' nagy gondolkodásból fel eszmélt:) *Quis*
 SzFM. *Porh[ázi]*. (:A' mély gondolkodásból fel eszmélt:) *Quis*
 630—631 *DM.*, SzFM., GM. (:ekkor vette észre a' beszélgetést; m[ert] az előtt mély gondolatba v[ol]t's n[em] esmerete az e[mbe]r:) [Hiányzik]
SpM. mert eddig mély andalgásba' v[ol]t az iddogálás közbe
 NSzM. (: eddig mély gondolkodásba v[ol]t és akkor nézett Malheureuxre :)
 636 *DM.*, SzFM. *Tam[adi]* [Hiányzik, szavait Porházi mondja]
 636—640 *SpM.* *Tam[adi]* *De valósággal ért kend ahoz a' mesterséghez Ábrahám, m[ert] az n[em] külsiny dolog* [Hiányzik]
DM., SzFM. a' dologhoz? m[ert] ez n[em]
GM. *külsiny* Bolondtság.
 640—641 *DM.* *Khisirtet* ki thanultam, m[ert]
SpM. *Khisirtet* nhem leszsz thübbeth
 641 *DM.*, SzFM., GM., NSzM. m[ert] a' tshak emberi
 641 *DM.*, SzFM., GM., NSzM. *Belzebub* Irdeleg által
 646 *DM.*, SzFM., SpM., GM., NSzM. *esmércm* tshak [me]g
 646 *DM.*, SzFM. [me]g tshinálhatom de
 650 *DM.*, SzFM. *ké* rántja a' kártyát az asztalra és a' szeméjekre teszi így
GM. az utalt ki rakja a' kártyát szeméjekre így [Hiányzik]
 651 *DM.*, SzFM. *Milt[óságos]* Úrhé, ez
GM. *Vr* (: s öt kártyát vesz elő, az ördög :)
 652 *DM.*, SzFM., SpM. *sat[öbbi]* [Hiányzik]
 652 *DM.*, SzFM. *könyvb[ől]* lassan *no*
 652—653 *SpM.* *no* most keresztet kell vetni [Hiányzik]
 653—654 *GM.* *vetni* ekkor mondja *Porh[ázi]*
 655 *DM.*, SzFM. *Ábr.* Harmadszor most ördög port önthök ezekre
SpM. *Ábr.* Harmadszor ördög
 659—660 *DM.*, SzFM., SpM., GM. *ekkor* valamit herseg a'
GM. *utánam* (: olvas a' könyvből :) *Jaj*
 NSzM. *ekkor* valamit gagyog a'
 661 *DM.* *Selma* mosth láthom mhert slithollya mhagát *Tam[adi]*
 SzFM. *Selma* most láthom mhert titkolja mhagát *Tam[adi]*
SpM., GM., NSzM. *Selma* most láthom mhiért thitkoltha mhagát. *Tam[adi]*
 661 *DM.*, SzFM., SpM. *Az* [Hiányzik]
 661—665 *SpM.* *hiscen* Gets húd nüdél hrbadnál azzal ellenbe Adverbedran látatitik
GM. *mubád* hi'rbaknak altellenbe, adelbedján látatitik
SpM. *mellett* Kommerderantzidomberian
GM. *mellett* a'kometikkel zamadam berian
 667 *DM.*, SzFM., SpM., NSzM. *van* a'kezében Arabhiában *fainabbat*

- GM. kezembe Arabiába jáinabbat
 673 DM., SzFM. hazudik ő is a'mord ebugatta
 675—671 SpM. Almultaraban, Pikoaisztantara [Hiányzik]
 673 SpM. szép Obrüm, Bamula, Abanum, Hazimid, Kulmon Kára Balbie (: Ezek magicus szavak :) Látik Khemed bhe fháin egyyh mesterség ugye?
 DM., SzFM. ugy [Hiányzik]
 673 SpM. hogy ugy van [Hiányzik]
 GM. látik kemed be szép ugy-e hogy ugy van [Hiányzik]
 674 DM., SzFM., SpM., NSzM. Az igaz
 GM. Szent igaz
 675 DM., SzFM., GM. [ma]ga [Hiányzik]
 675 DM., SzFM., SpM. 's [Hiányzik]
 676—677 DM., SzFM. a' kotsissal a' kapu előtt (: A Hadnagy elmegy:)
 SpM. a' Kotsisával edgyütt a' Kapum előtt (: elmegy a' Hadnagy :)
 NSzM. a' kotsissa a' kapu előtt (: el megy a' Hadnagy :)
 679 DM., SzFM., SpM., NSzM. Egregie bene
 685 DM., SzFM. Uram Aphamnak azt
 685 DM., SzFM. a' [Hiányzik]
 687 DM., SzFM., SpM. ebb[e] [Hiányzik]
 690 DM., SzFM. Tam. Lármát hallok: talán jönnek [Hiányzik]
 690 DM., SzFM. vissza mentek
 SpM., GM., NSzM. oda mentek Kardosék [Hiányzik]
 693 DM., SzFM., SpM., NSzM. Ego Diabolum
 693 GM. n[on] [Hiányzik]
 693 DM., SzFM., SpM., NSzM. echo eo [Hiányzik]
 695 DM., SzFM., SpM. se kotsisát, mert sohol sincs
 NSzM. se kotsisát nints
 696—697 DM., SzFM. Lássa mheg az Urh Phökölb[e]
 SpM. Lássa az Phökölbe szökött, meg érzette az ördög por szagot [Hiányzik.]
 698 DM., SzFM., SpM. Hát n[em]
 700 SpM. De cures trágye vissza
 700—701 DM., SzFM. van a' kotsissa la
 SpM. van a' Kotsisa tsak fére ment most valahova kukherdálni, ahun van la, ott sugdosnak azszsal az ördög izó Fábiánnal
 DM., SzFM. alatt itt sugdos, azszsal azs ördög üzö Fábiánnal
 GM. ott sugdajázzák az
 NSzM. ördög üzö Fábiánnal
 703 DM., SzFM., SpM. ts[ak] hiányzik
 703 SpM. Menjünk megint
 703 DM., SzFM., SpM. (: el mennek érte :) [Hiányzik]
 GM. menjünk el megy érte
 706—707 SpM. m[ert] Ibrafátot eresztí
 GM. m[ert] Ibrifatikár nem
 NSzM. m[ert] Ibrifetvár nem
 708 DM., SzFM. Mitradsákba hambuba lenni akár ez ugy van
 SpM. nekhí Phokolba a' hamuba ülni az
 GM. Mitradsékba hamilliktallani, az
 NSzM. Mitradsákba lenni hamuba lhám az
 709 SpM. strepítum quem clamorem quae murmura hausí vel per-
 cepti auribus
 713 DM., SzFM., NSzM. a' mint a' Mhélthosaghos Urnakh

XII^{dik} Jelenés

- DM. *Jelenés* Tamádi, Ábrahám, Porházi. *Tamadi*
 SzFM., GM., NSzM. *Jelenés* Tamádi, Porházi, Ábrahám, Kardos. Malheureux. *Tamadi*
 SpM. *Jelenés* Porházi, Ábrahám, Malheureux, Kardos, Tamady
- 715 DM., SzFM., GM., NSzM. *Most ijedsz meg*
 SpM. *Megijedsz hát homo*
- 716 SpM. *Ni quasi oculo*
- 726 DM., SzFM., SpM. *kép meg ki*
- 727 DM., SzFM. *ts[ak]* [Hiányzik]
- 727 SpM. *gyik lesőt és hadazott*
- 727—728 DM., SzFM. *el ment az esze*
 DM. *esze nints*
- 729—730 SpM. *kezeből a' Koszperdet 's ugy reávertük szintugy*
 NSzM. *a' farára vertük amugy magyarosan*
 DM., SzFM., SpM. *a' háta belé*
 GM. *háta* [Hiányzik]
 NSzM. *sintugy [me]g döngött a' háta* [Hiányzik]
- 732 DM., SzFM., NSzM. *a' sok* [Hiányzik]
- 731—733 SpM. *Malh.[oreneux] Eggyet sem szöll; hanem egyy Csomó be-
 irott papirost kivesz a' kebeléből az asztalra teszi. Porh[házi].
 Ennye*
- 733 DM., SzFM. *sok pappiros nékem*
 SpM. *vehementer nimium sok Papiros nékem*
- 734 NSzM. *esztendős Debretzeni deák*
 GM. *nékem 6 esztendős deák*
- 734 DM., SzFM., SpM., GM. *t[sak]* [Hiányzik]
- 734 DM., SzFM. *is* [Hiányzik]
- 735 SpM., *m[inde]n Studiumot de voce ad vocem rapiáltam*
- 741 DM., SzFM. *é kennél több*
- 741—742 SpM. *Tamad[i] Vagynak é Kennek több ezekhez hasonló levelei.*
 M[alhareneux] *Igen is vagynak* [Hiányzik]
- 747 DM., SzFM. *esztendeje már, hoy*
- 748 NSzM. *Mintegy 16 esztendeje*
- 752 DM., SzFM., SpM., NSzM. *Gerson du Malheureux*
 GM. *Gerson du Malcheüreux*
- 753 DM., SzFM., SpM. *Oh' mit hallok! — nékem*
- 753—754 DM., SzFM. *a'm[in]t hallom* [Hiányzik]
- 754 DM., SzFM., SpM., GM., NSzM. *esztendős lehet Kegyelmed*
- 755 DM., SzFM. *Huszonhatodikban járok*
 SpM. *Huszonhatodikat számlálom. Tam [ade]*
 GM. *Huszonhatba járok.*
 KazM., NSzM. *20^{dik}ba járok.*
- 756 SpM. *gondolat szaggat Ah*
- 757—758 DM., SzFM. *magamon kívül* [Hiányzik]
- 761 DM., SzFM. *kedves, a' mi kedves egy öregnek*
- 762 SpM. *szerentsélen özvegynek egy*
- 762—763 DM., SzFM. *egy bánatba fáradt férjfiba maradt szivnek! Vald*
 SpM. *egy bánatbann el fáradt szivnek vald*
- 763—764 DM., SzFM. *ennyi sok okok indítsanak durvaságod elhagyásá-
 ra*
- 766 DM., SzFM. *azt* [Hiányzik.]
- 765—766 SpM. *tükomat a'mint elmondtam de*
- 768 DM., SzFM., SpM. *Édes* [Hiányzik]

- 768 *SpM.* *Mária még pedig ezen a Tájékon*
 770 *DM., SzFM.* *édes [Hiányzik]*
 772 *DM., SzFM.* *ezután minek utánna én*
 773 *SpM.* *Miért tükoltad édes Atyád előtt magadat kegyetlen [Hiányzik]*
 774 *DM., SzFM.* *szerelmes fiam? — Jaj*
SpM. *Szerelmes egyetlen egy Fijam! Jaj*
 776 *DM., SzFM.* *Atyám él öszve*
 777 *DM., SzFM., GM., NSzM.* *foghatom ezt a' dólgot*
SpM. *foghatom ezenn dólgot*
 780—781 *DM., SzFM.* *fiát látok — Prodigio*
 783 *DM., SzFM.* *Asta lusumbule pibula hüüm hüüm*
SpM. *Asta kisambula ribula humszür!*
NSzM. *Asta kisumbule ribula*
 785 *DM., SzFM.* *által a' szivemet*
 786 *DM., SzFM.* *Jaj édes szerelmes*
SpM. *Jaj kedves egyetlenegy Kintsem Feleségem!*
GM. *kedves [Hiányzik]*
 786—787 *DM., SzFM.* *az árnyék képet mutatja*
SpM., GM. *(: a fiu az Attya képét mutaltya :) [Hiányzik]*
NSzM. *Oh! (: ekkor mutaltya Malheureux az Anyja portréját :)*
 789 *DM., SzFM., NSzM.* *üttse [Hiányzik]*
 791 *SpM.* *Kard. Gyuri! rántsátok*
 791—792 *a' zsidót nyomjatok*
 794—795 *DM., SzFM.* *de ne üssük. Vallasz*
SpM. *de ne üssétek meg egy kitsit. Vallasz*
GM. *de nem ütök [Hiányzik]*
 796 *DM., SzFM.* *Vajmir va sikh! humenalmir vallok*
SpM. *Vajmir vahim, futik vallok*
GM. *Vajmir! vasz khuma nach mir widrum! vallok*
NSzM. *Váj mier tsasze hümenakhmir vidrum vallok*
KazM. *Vajmir! Vajmir! Vaszek hümenakhmir vidrum. vallok*
 803—804 *DM., SzEM.* *ne tartóztassa meg előtted anaak örömét*
SpM. *ne tántorítsd meg*
GM., NSzM. *ne tántorítsa meg*
 804—805 *DM., SzFM.* *senki se bántsa meg erzedel ezt a'*
SpM. *erzedel azt a' nyomorult lelkü sidót*
 809—810 *SpM.* *Ábr. Én voltam az Impösztör, az Isthen áldja [me]g az Urat, mind így jár, a' ki tsalárd utakon keresi böldegulását, én voltam tanuljon a' világ (: el megy :) [Hiányzik]*
DM., SzFM. *(: el megy örökre :)*
GM. *(: el megy a' Sido dolgára)*
 810 *DM., SzFM.* *Urat meg hidje így*
 812 *SpM.* *Sidó beste tota*
 815 *DM.* *Necte et*
SzFM. *a Necte átjavitva Nunc-ra*
 816 *SpM.* *Hej tusbule, tsalmi geschore, okhes dina rune, tsororam sardiches susphengyule gagyule h[ogy]*
SpM. *könyöködön mint egy hárskötél még*
 817 *DM., SzFM.* *el [Hiányzik]*
 818 *DM., SzFM.* *hord el risát sandikhez oldalaslág — Mit adsz ha megbaslak?*
SpM. *[me]g Diehes oldalaslág*
 818 *Mitads; ha megbastag*

- NSz.M. hord el azs irhát, asta bibast oldalaslak mit ads ha meg baslak. (: el fut :)*
- 820 *DM., SzFM., NSz.M. Tamadi, Malheureux*
SpM. Tamadi, Malheureux és Porházi
GM. Tamadi, Malcheüreüx
- 821 *DM. Szerentsés 's jó nap*
SzFM. Szerentsés jó nap
- 823 *DM., SzFM. is mondom, hogy érzem*
- 823 *SpM. Atyám: hogy szót nem találhatok örömem kibeszéllésére*
- 823 *NSz.M. is lehet jobban érzeni*
- 825—827 *DM., SzFM. venne nevernbe részlet a'mi örömiünkbe. Oh*
SpM. élne mint venne részlet ezenn örömiünkbe
NSz.M. a'mi örömiünkbe, Oh
- 827 *DM., SzFM., SpM., NSz.M. Malh[oreneux] Sok jó*
- 830—832 *DM., SzFM. kikérem ebédelyünk együtt 's engedje ez azt né-
künk hogy*
*SpM. örömiünk, ebédelyünk ma itt edgyütt mindnyájann. Por-
házi Uram engedje meg azt nekem hogy gazdának tehessem az*
*Asztalnál. Porh[házi]. Habebit me Do[m]ne Magnifice! Ser-
vum fidelissimum, tam super Dapibus, qu[a]m Super Dotio.*
- 833—835 *SpM. Már Mester Uramat nem is invitáom tudja a' szokást. —*
*Kend jó Ijju! a'ki egyetlen egy Barátja volt az én Fiámnak, lé-
gyen nekem is jószívü emberem hóltig, mint vólt az én szerelmes*
gyermekemnek. [Hiányzik]
- 833—834 *DM., SzFM. Ijju! nekem egy Barátom volt az*
GM. egyetlen egy [Hiányzik]
- 834 *DM., SzFM. légyen mindenkor olly jó szívü baráttya hóltig*
- 835 *GM. mint vólt az én szerelmes gyermekemnek [Hiányzik]*
- 835—836 *GM. Már tsak mennyünk mert*
- 836—837 *DM., SzFM. mindnyájoknak ide a másik szobába mert a' mint*
látom (: nézi :) már el készültek az étkek együnk
SpM. menni mindnyájunknak: mert a'mint látom az Asztal és
az étkek el készültek
- 837—839¹ *SpM. tapsoljatok a' Musikais szünet nélkül zengjen. Vége*
- 837—838 *GM., NSz.M. A musikusok hegedülnek [Hiányzik]*
- 839 *SzFM. Vége ezen Játéknak.*

Fürgyi és nyelvi magyarázatok

- 12 *Abrahám* zsidós kiejtésének lejegyzése a jiddisre jellemző hehe-
zetes mássalhangzókkal történik, ami azonban nem követke-
zetes, s a szavak torzítása is önkényes.
- 16 *kvártéj* (ném.): szállás, lakás.
- 17 *Nemeth taller*: tallér, az újkor legfontosabb ezüstpénze, Ma-
gyarországon 1499-től 1867-ig verték.
- 20 *alt Amstherdhen*: Amsterdam óvárosa, mely a gettót is magában
foglalta, az európai zsidóságnak akkor egyik központja, mióta
a XV. században a Spanyolországból és Portugáliából kiűzött
zsidók, nagyrészt gyémántesizsolók, itt megtelepedtek.
- 27 *Antal* debreceni, i-ző nyelvjárást beszél. Beszédének cigányos
jellegét a c helyett használt *cs*, a z helyett használt *zs* és az sz
helyett használt *s* ad. A fonetikus írás nem teljesen következe-
tes.

- 30 *kódog*: debreceni tájszó — kopog, kalapál (*MTsz.* I. 1191. h.).
 36 *kurazsi* (fr.): bátorság. — *Pluto*: a római mitológiában az alvilág istene.
- 43—44 *zsarátmag*, helyesen *zsarátmag* (táj.): zsarátnok (*MTsz.* II. 1066. h. *TESz.* III. 1210. l.).
- 64 *mester*: tanító.
- 65 *kufertses* (kuferecs; táj.): sánta, régi táncnem (*MTsz.* I. 1236. h.). Itt valószínűleg jókedvű, bolondos.
- 69 *el kámpisorodott* (táj.): elferdül, megbotlik (*MTsz.* I. 1028. h.).
- 75 *eb a lelke* (táj.): szitkozódás (*MSzól.* e. 10.).
- 77 *Bone Deus* (lat.): Te jó Isten!!
- 78—79 *Demone!* (helyesen *Daemone!*) *Quid mulier?*: Kisértet! Mi-nő? (szójáték).
- 85 *márjás*: régi magyar húszkrajcáros ezüstpéNZ, nevét a rajta levő Mária-képtől kapta.
- 86 *Ecce* (lat.): íme. — *quam vili pretio* (lat.): milyen hitvány áron.
- 87 *Pretio non pondere gemmas* (lat. közmondás): érték s nem súly szerint a gyöngyöket.
- 88 *Deák*: latin. — *Kóser* (héber): olyan étel, aminek fogyasztását a zsidó étkezési törvények megengedik.
- 90 *Kajafás*: Kaifás zsidó főpap népies neve, aki Jézus pörében legjobban sürgette kivégzését.
- 99 *peták*: ötkrajcáros váltópéNZ. (*TETsz.* III. 175. l.).
- 101 *Quid hoc* (lat.): Mit jelentsen ez — *Domini cutem* (lat.): az úr bőrét.
- 101—102 *Debuisse dicere* (lat.): azt kellett volna mondania.
- 102 *elypsis* (lat.): szünet.
- 104—105 *Est vinum acre & generosum Et certe ebriat bibosum* (lat.): A bor erős és nemes és bizonyára táplálja az ivót.
- 110 *Sapienter* (lat.): bölcsen
- 112 *In se semper divitiis habet* (lat.): Mindig gazdagságot rejt magában.
- 113 *garas* (Groschen, ném.): kisebb pénznem, a XIX. században kétkrajcáros.
- 121 *certissime* (lat.): bizonyára.
- 122 *inquam* (lat.): mondom.
- 124—125 *eb ellette*: hitvány. Népies kifejezés, előfordul Csokonai közvetlen forrásában, Simai Kristóf *Váratlan vendégében* is (Czeczkó Antal: *Szólásmódok a Váratlan Vendégből.* *Nyr.* XXIV. 91. és 131. l.).
- 126 *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis* (lat.): jogi tankönyv formulája: ki, mi, hol, kinek a segítségével.
- 127 *aliquid in aurem* (lat.): valamit bizalmasan mondok. — *Diabolica materia* (lat.): ördögi dolog.
- 129 *horresco referens* (*Aeneis* II. ének 270. s.): borzadok, miközben elbeszélem.
- 140 *Nihilosecius* (lat.): nincs is másképp.
- 141 *hoc ipso actu* (lat.): ezzel a cselekménnyel.
- 142 *debibáom* (lat.): leiszom. — *O! pocula* (lat.): Ó poharak. — *volo dicere* (lat.): akarom mondani.
- 142—143 *O tempora, o mores!* (Cicero: *Catilina* 1. 1. 2.): Ó idők, ó erkölcsök!
- 143 *Clamitat ad coelum merces detenta laborum* (lat.): A munka visszatartott bére az égbe kiált. Középkori egyházi mondás. A teljes szöveg: *Clamitat ad coelum: vox sanguinis et Sodomorum,*

- vox oppressorum, merces detenta laborum: Az égre kiált a vér és Sódoma hangja, az elnyomottak hangja, a munka visszatartott bére (ld. Margalits Ede: *Florilegium* Bp. 1895. I. 101. l.).
- 144 *Sabbattale* helyesen sabbathale (lat.): szombati díj. Ezt a tanulókat szombaton fizették a tanítónak, pénzben vagy terményben (ld. Bartal és Fr. Teutsch: *Die Siebenbürgisch-sächsischen Schulordnungen*. 1888. I. 143. l.).
- 147 *Sed ad rem* (lat.): de a dologra.
- 149–150 *Quid agam, quidque* (a többi másolatban quidve) *consilii capiam nescio, vel ignarus sum, vel non liquet* (lat.): Mit tegyek, mit határozok, nem tudom, vagy nem sejttem, vagy nem világos előttem.
- 156 *Est alter Achilles* (Plautus: *Miles gloriosus*.): második Achilles. — *Achilles*: a Tróját ostromló sereg legvitézesebb hőse.
- 156–157 *magna intercedit familiaritas, ne dicam, necessitudo* (lat.): nagy barátság, hogy ne mondjam, szükségesség forog fenn.
- 158–159 *vix adeo fortis reperitur* (lat.): alig találhatik elég erősnek.
- 159 *bubeius ördög* (lat.) — ördögfióka (?). (A legtöbb másolatban, továbbá Toldy, HG. *NégySzinj. plebeius ördög, DM. Ördög plebejus, SpM. ördög Plebeus*).
- 160–161 *insueta voce terreret feras & praeterea h[abe]t persona[m], Tragicam* (lat.): szokatlan hangon ijesztené a vadakat és azonfelül tragikus álarcra van. Két Phaedrus-meserészlet kontaminált parafrázisa. Az első az *Asinus et leo venantes* (A vadászó szamár és oroszlán) c. meséből való. A teljes szöveg *ut insueta voce terreret feras*. (Ebben a sűrűben rejtőzködő szamár hangjával riasztja meg az állatokat s az oroszlán lecsap rájuk.) — A másik a *Vulpes ad personam tragicam* (A róka a tragikus álarchoz) c. mese egyes szavait adja vissza. A róka megállapítja, hogy az álarcnak nincs agyveleje.
- 162 *ordinántz* (ném.): őrség.
Est ipsus 's talá[m] ipsissimus (lat.): Porházi *ipse* helyett helytelenül *ipsus*-t mond, helytelen az *ipsissimus* is, mert az *ipse* felsőfoka lenne, de az *ipse* mint névmás nem fokozható. Mindez Porházi tudákossággal párosult tudatlanságát van hivatva ábrázolni. Azt akarja kifejezni vele, hogy: Ő maga az saját személyében.
- 173–181 *Salvere jubeo et multa salute impertiri volo militarem vestram dominatione[m] quo maiori laetitia p[er]fundar, & gaudio exsultans gestio, quod tanti viri magnitudinem feliciter possu[m] honorare. Ego, pauperrimus omnium ordinarius Scholae Oroszjalusiensis Rector, ac Magister, nec possu[m] me c[on]tinere qui[n] in gratia[m] vestrae fortitudinis hoc poculu[m] tenere quae [gulae] meae praesentibus exhauria[m], proq[ue] felici vivato, facia[m] [magnum] bibato* (lat.): (A *quae* elírás *gulae* helyett; a többi másolatban így található.) — Üdvözlöm és sok köszönetben részesítem katona uraságotat, minthogy nagy vidámság tölt el, és az örömtől felugorva ujjongok, hogy egy ekkora férfi nagyságát boldogan méltathatom. Én mindenek közt a legszegényebb, az oroszfalusi iskola rendes igazgatója és tanítója nem tarthatom magam vissza attól, hogy ezt a poharat az ön vitéségének tiszteletére, az itt jelenlevők előtt torkomnak egy hörpintésével ki ne ürítsem és boldogságára nagyot ne igyam. [A rendkívül zagyva és helyenként szándékoltan hibás latinságú szöveget nem lehet pontosan magyarul visszaadni.]

- 185 *expeditio* (lat.): hadjárat.
- 200 *Essendi* (tör.): elírás effendi helyett; úr, Törökországban az írástudók és hivatalnokok címe. Itt tévesen személynévként használva — *beglerbék* (tör.): helyesen beglerbég, kormányzó. Itt tévesen személynévként használva.
- 215 *Hyentzek* (nén.): Sopron környéki németek; itt németek.
- 222—223 *facessat ipsi molestia[m], collocabit[u]r statio[n]e prima* (lat.): vegye magának a fáradtságot, állíttassék az első állomásra.
- 228 *Huc ades!* (lat.): ide gyere.
- 235 *N[agy]iványi*: elírás nagyidai helyett. Így szerepel a többi másolatban.
- 239—240 *Quid times, quid horrescis D[omin]e Antal. Diabolus nihil e[st] aliussqu[e] Spíritus* (lat.): helyesen *quam Spíritus*: Mit félsz, mit borzadsz Antal úr, az ördög nem más, mint lélek.
- 244 *Rune?*: szójáték Porházi végsvárára. *De okhez dūlestare*: hallomásból pontatlanul lejegyzett, az egyes másolatokban eltérő (ld. *Szövegkritika*) megfejthetetlen cigány szöveg.
- 254 *ercubias* (lat.): órállást (*exeubiae, -arum*): órállás *accusativusa*,
- 255 *et signo dato irrumpas in Diabolum tentantem* (lat.): és a megadott jelre rárontasz a kísértő ördögre.
- 257 *jejesfejér*: elírás tejesfehér helyett.
- 260 *Perely Uram perlőimmel*: a 35. zsolttár kezdősorai.
- 264 *purgye*: cigánygyerek. (*TEtSz. III. 312—313. l.*)
- 267 *dikhez* (cigány): helyesen *dikhez* — látod.
- 274 *Pium et religiosum virum* (lat.): Jámbor és istenfelő ember.
- Theologiam, Didacticam Profeticam, Emblematicam, Aestheticam, & cetera[m] absolutam, pariter ex Diabolica multu[m]* (lat.): teológiát, didaktikát, prófétikát, éretnant, esztétikát ésatöbbit olvégeztem, ugyanígy sokat az ördögűzés tudományából. A debreceni kollégium tanulmányi rendjéből Szilágyi Gábor tudományos végzettsége felsorolásának paródiája: „— — — absolut theologiam dogmaticam, — — — morale doctrinam, — — — historiam ecclesiasticam — — — adhuc criticam, homileticam et theologicam pastorem.” (Ld. *CsFml. 33. l.*)
- 278 *in tota massa* (lat.): egész terjedelmében.
- 279 *nec pessulum foribus abdatur* (lat.): ne tétessék retesz a bejáratra
- 292 *Camistota mater* (lat.): ebanya.
- 295 *Asta bibahtale Sarmengalabule* (cigány): Várj te szerencsétlen, hadd b — — — lak meg. helyesen: sarmange debule.
- 304 *Kukherda* (cigány): szar.
- 304 *bibast* (cigány): szerencsétlen.
- 321 *Stich* elírva *Stick* (Stück) helyett (nén.): eset.
- 324 *O Carissime!* (lat.): Ó legkedvesebb!
- 324—325 *Uram ne hadj el engemet, Nézd ügyemet, Mert egyedül hagyattam*: a 38. genfi zsolttár vége Szenci Molnár Albert fordításában, melyet a *Psalterium Ungaricum* megjelenése, 1607 óta énekelték a magyar református egyházban.
- 326 *Va* (helyesen vah!) (lat.): ! Ó! — *est teterrima pestis* (lat.): a legocsmányabb dögvész *Orcus, i. m. 2.* (lat.): az alvilág. Porházi kinjában declinál: *orcus. [orc]i. [orcus genitivusa] m.[asculini generis] (hímnemű) 2. [declinatio]*. A legtöbb másolat a komikum fokozására helytelenül 4. declinatiót ír. (ld. *Szövegkritika*), ezt veszi át *Toldy* (674. h.), *HG.* (III. 245. l.), *FK.* 1369. l.

- 326—327 *Apage diabole!* (bibliai idézet) *Vade foras, quin abis?* (lat.): Távozz tőlem sátán! Menj el, miért nem mész?
- 331 *Érős várunk* [nékünk az Isten]: Luther Márton leghíresebb énekének, a 46. zsoltár felhasználásával írt *Eine feste Burg ist unser Gott*-nak kezdete régi magyar fordítás szerint.
- 336 *Jam sum periturus, modo dignetur c[on]cedere Do[mi]ne Di[abo]le* (lat.): Már elveszendő vagyok, csak méltóztassék megkegyelmezni, ördög úr.
- 337—338 *Ah centum Deo gratias*: Százszor hála Istennek. *Deo gratias* a katolikus egyházi latin gyakori fordulata.
- 348 *Gai* (fr.): vidám, beszélő név, ellentéte gazdájának, Malheureux-nek (boldogtalan).
- 350 *Enthusiasmus* (gör.): lelkesedés.
- 354 (:Következik az éneklő Kar.) *Gerson* tehát ének- és zenekísérettel került színre.
- 364 *szimjónizálni* (szimforizálni; táj.): hízlekedni (MTSz. II. 394. h.).
- 380 *izolirozza magát* (lat.): elkülöníti magát.
- 381 *Demokritos*: helyesen *Demokritosz*: görög bölcselel (kb. i. e. 460—370 kör.). Az ókori materializmus legkövetkezőtesebb képviselője. — *Heraklitus* helyesen *Herakleitosz*: görög bölcselel (i. e. 540—480 kör.). Tanítása szerint a lét szakadatlan változás.
- 382 *Menippus* helyesen *Menipposz*: szíriai görög bölcselel (i. e. 270 kör.). Komoly erkölcsnevelő szándékkal hallgatónak megnevetetésére törekedett.
- 383 *Epichus* alkalmasint elírás *Epiktetos* helyett. (*SpM.* *Epicuros*, *DM.* *Epilus*; *Toldy* 875. h. és *HG.* III. 254. l. *Epithus* ld. *Szövegkritika*): *Epiktetosz* görög bölcselel (50—38). A sztoikus iskola szigorú irányának képviselője. — *Plitó* helyesen *Platón*: híres görög bölcselel (i. e. 427—347), az idealista filozófia megalapítója és legkiválóbb ókori képviselője. — *Stoicusok*: ókori görög bölcseleti iskola. Szigorú életelvű tanainak lényege a lélek szentelődése és szenvedélymentes nyugalma.
- 384 *Aristoteles*: görög bölcselel, a gondolkodás történetének egyik legnagyobb alakja (i. e. 384—322). Platón tanítványa, akinek idealizmusát a tapasztalathoz való vonzódás reálisabb irányba terelte.
- 389 *Timon*: görög embergyűlölő, Athénben i. e. az V. században élt.
- 390 *Batáilon* helyesen *bataillon* (fr.): zászlóalj.
- 391 *Handours* v[agy] *Handors*, helyesen *Hanswurst*: az osztrák népszínmű komikus alakja. Csokonai, akít a *bécsi népszínmű* különösen vonzott, s melynek hatása utolsó darabjában, a *Karinyónén* érzik is (ld. *A Szeretet Győzelme a Tamultakon* és a *Karnyóné* jegyzeteit), ismerte az alakot, míg a másolók, akik soha színlelőadást nem láttak, értetlenül állnak a szóval szemben, és vagy helytelenül írják (*KazM.*, *NSzM.* *Hando ur*, *DM.* *Handon ur*), vagy egyszerűen kihagyják (*SpM.*) (ld. *Szövegkritika*).
- 393 *Rouseán* helyesen *Rousseau*, Jean Jacques (1712—1778): a francia felvilágosodás egyik vezérlő bölcselelje.
- 395—396 *Quo melius laterem ab invidia malis, ubi liber animus semper vacaret studia recolenti mea* (lat.): A *Senecának* tulajdonított *Octavia* c. tragédia 381. s. kk. sorainak szabad parafrázisa. (Hogy annál jobban rejtve legyek az irigység gondjaitól, ahol szabad lekem ettől mindig mentes volt és tanulmányaimnak szentelhettem magam.) — Az eredeti szöveg:

- Melius latebam procul ab invidiae malis
 Remotus inter Corsici rupes maris,
 Ubi liber animus et sui juris sibi
 Semper vacabat studia recolenti mihi.
- (Jobban rejtve voltam ott az irigység gondjaitól messze a Korzikai tenger szikláinak között, ahol lelkem szabadon és önmaga uraként ráért, hogy tanulmányaival foglalkozzék.) — A tragédia-részletben maga Seneca beszél és szavai száműzetésére vonatkoznak, ahol *Naturales Quaestiones* c. műve keletkezett. Ez magyarázza a Gerson szövegének ezt a mondatát: „Senecának szép mondása ez, kár hogy az agyvelejébe volt.”
- 596 *Seneca* Lucius Annaeus (i.e. 4 — i.sz. 65): római filozófus és drámaíró.
- 604 *dsukhole dádé* (cigány): ebapja (pontatlan lejegyzés).
- 613 *Professio* (lat.): hivatás.
- 616 *Observálják* (lat.): megfigyelik. — *passuális levél* (lat.): útlevél.
- 629 *Quis ille? admonendus e[st], hoc n[on] licet.* (lat.): Ki ez? Meg kell inteni, ezt nem szabad.
- 635 *Mirabilem artem magyca[m], Theorio Practica[m]* (helyesen: *theoretico* lat.): Csodálatos elméleti és gyakorlati varázslói tudomány.
- 644 *matheria* (helyesen *materia* lat.): anyag.
- 651 *Kosta* (diáknyelv): tanító.
- 654 *Istenem ne vedd bűn neven:* a vakbuzgó református Porházi számára bűnnek tetszik a keresztvetés, ami katolikus szokás.
- 657 *Abrahám* mágikus csalásában sok a halandzsza, mint erre a szöveg is utal: „akkor valami bolondot hemzseg a könyvéből.” Vannak azonban egyes nevek, melyek Csokonainak a Kelet iránti érdeklődését és idevágó ismereteit tükrözik. Ez a francia felvilágosodás Kelet iránti érdeklődésének, főképp Montesquieu *Perzsa leveleinek* és Voltaire keleti tárgyú drámáinak hatása s ekkor még erősen intellektuális érdeklődés eredménye, polihisztóriai hajlamainak egyik ága (ld. *Staud: Orient*).
- 671 *Ormuzd:* Ahuramazda iráni főisten.
- 671—672 *Birmillah:* Allah nevében.
- 672 *Abumammed:* Mohamed atya. — *Kulimandzara:* Kilimandzsaro, Afrika legmagasabb hegye.
- 675 *Armár* (lat.): fegyveres.
- 679 *Euge bene pulchre!* Íme szépen és jól!
- 681 *Triumfál* (lat.): győzedelmeskedik.
- 693 *Ergo! Diabolu[m] n[on] video, Echo, eo* (lat.): Tehát nem látom az ördögöt. Visszhang, megyek.
- 700 *kuresz mange* (cigány): b — — — ol nekem.
- 701—702 *Ördög ütő Fábrián* (rég. táj., később ördög üző): nagyon rendetlen (itt nyilván gonosz) ember (*MSzól* f. 107.). *Ördög ütő* formában van meg a Gerson közvetlen forrásában, Simai Kristóf *Váratlan Vendégében*.
- 706—707 *Ibnafarolár:* Ibn el Farábi híres arab tudós.
- 709—710 *Quem strepitum, que[m] clamorem, quem murmurum hausit, v[el] accepit auribus?* Micsoda zajt, micsoda lármát, morajlást hallottam, vagy fogtam fel füleimmel? (A rokonértelmű kifejezések halmazásával Porházi a klasszikus latint akarja utánozni.)
- 715 *Drömő:* az ördög magyar népi neve. (Ld. a *Tempefői* jegyzetét is.) — *ho[m]jo* (lat.): ember.

- 716 *quali oculo* (lat.): milyen szemmel.
 717 *módi* (ném.): divat.
 718 *En quem semper odi. Huc ades Asmódi* (lat.): Íme, akit mindig gyűlöltem. Gyere ide Asmódi. — *Asmódi* (hóber): a zsidó legendában gonosz szellem, s mint ilyen szerepel az ószövetségi szentírásban is. A debreceni népmondában egy ízben elfoglalja Hatvani professzor székét (Arany János: *Hatvani*).
 727 *hadaz*: hadonászik.
 731 *Péter*: nyilván Gai valódi neve.
 733 *vehementer sok* (lat.): nagyon sok. — *raptura* (lat.): jegyzet.
 735 *rapiálni* (lat.): jegyezni.
 755 *huszannegyedikbe* elírás *huszonhetedikbe* helyett, *Stupore plenus e[st] animus meus ut ad novam portam vitulus* (lat.): Álmélkodással van tele a lelkem, mint borjúé az új kapu előtt.
 780 *Sólyom[na]k bagoly fiát ki látott*: ld. *Cultura (Tárgyi és nyelvi magyarázatok 349–350.)*
 781 *Prodigio est simile* (lat.): csodához hasonló.
 783 *Asta kibumale ribula* (cigány): Asta állj meg. A többi értelmetlen.
 788 *Heródes*: Palesztina királya. Uralkodása alatt született Krisztus. — *Jebuseus*: palesztinai nép.
 792 *Ábrahám*: ószövetségi pátriárka. — *Izsák*: a fia, *Jákob*: az unokája.
 793 *Kováasztalan kenyér*: a zsidók az Egyiptomból való menekülés nyolc napig tartó ünnepén csak kovásztalan kenyeret fogyaszthattak.
 796 *vajmir* (jiddis): a ném. *Weh mir!* (Jaj nekem!) felkiáltás zsidós elferdítése. — *vaksahümt*: értelmezhetetlen, valószínűleg eltorzított jiddisszó. (*DM. vasikh!*: *Humenalmir* (jiddis): Was ich Haman — — alle mir (amit én Hámánnak) [kívánok] mindenki nekem [kívánja]. Ld. *Ószövetségi Szentírás. Eszter könyve VII: 10.) NSzM. Váj mier! Wasze hümen alkhmir vidrum* (jiddis): Was für ich Haman alle mir wiederum (Amit én Hámánnak [kívánok], megint mindenki [kívánja] nekem.) *SpM. vahin futik* (jiddis) — *vahin*: wohin (hová). Dr. Scheiber Sándor professzor értelmezései, melyeket itt köszönök meg. (*Toldy, HG., NégySzínj., FK., MM. kihagyva*).
 797 *Hersli*: zsidó férfi gúnyneve.
 812 *Cánis tota máter* (lat.): ebanyja.
 813 *Antipater*: Judea helytartója az i. e. I. században.
 814 *perjide!* (lat.): hitszegő! — *stramen* (lat.): pelyva.
 815 *Nunc et in saecula saeculorum Amen!* (lat.): Most és mindörökkön örökké amen! A katolikus egyházi nyelvben gyakran használt formula.
 816 *suskere tsala bingaskore* (cigány): Mit csinálsz, ördögnek a; *tsala* értelmezhetetlen. Pontatlan lejegyzés.
 818 *risát* (cigány): értelmezhetetlen. — *sandikhezs, stophengyüle* (cigány): ahogy látod, azt mondták. — A cigány szövegek értelmezésében Vekérdi József, a nyelvtudományok kandidátusa volt segítségemre, amiért e helyütt fejezem ki köszönetemet.

Az elhagyatott Dídó

Kézirata

Autográf, de hiányos szerzői másolat a *MTAK*. K 674 jelzetű kolligátumának 1–38. levelén. 130 × 195 mm.

Kiadásai

1. *HG* (III. 372–407) az eredeti kézirat alapján. *Toldy* jegyzékében (LXXIX h. 54. sz.) mint töredéket említi.

2. *FK*. (1497–1531. l.). *HG*. szövegének változatlan lenyomata.

3. *AM*. (II. 607–643. l.). Az eredeti kézirat szerint.

Cleme. Csokonai a kéziratban maga így adja meg: *Az Elhagyatott Dídó*. Énekes Játék III. Felvonásban. Szerzette 's megis igazgatta Metastasio Péter Tsászári Poéta. Fordította olaszból Cs.*** V.*** M.*** Debretzenbenn 1795.

Az eredeti: Didone abbandonata Metastasio első drámai műve, mely 1724-ben került színre először Nápolyban Sarrin zenéjével, s még ugyanebben az esztendőben nyomtatásban is megjelent. Sikereire, népszerűségére és a benne rejlő muzikalitásra mi sem jellemzőbb, mint hogy Sarrin kívül még hatvanhárom zenésítették meg, köztük olyan rangos mesterek, mint Domenico Scarlatti, Albinoni, Händel, Hasse, Jemelli, Sarti, Piccini, Anfossi, Cherubini, Paisiello, Paër és Mercadante. Többször ballettá is átdolgozták. (Ld. *Tutte le opere di Pietro Metastasio*. A cura di Bruno Brunelli I. 1953. I. Classici Mandadori 1383–15. l.)

Keletkezése

Csokonait a téma is vonzotta, mely számára nem volt idegen. Mint egykori tanára, Kovács József írja: „Szokásom volt, hogy a tanítványaim közt Virgil *Aeneis*-ben beszélő személyeket felosztottam - - - és osztán úgy peroráltattam azoknak beszédjeiket”; Csokonai „az ilyen rollékat szömyü tüzzel játszotta és a bámulásig tudta követni”. (*NMP*. VII. l.) A zsengek propozíciós versei közt is találunk egyet, melynek tárgya *Dido Aeneastól való búcsúzása*. (*Toldy* LXXXIX. h. 47. sz. Kiadásunk, *Költemények* I. 41. l.) Az iskolai klasszicizmusból Metastasio hágesóján egy lépést tesz az új horizontok felé. Így fogott bele *Az elhagyatott Dídó* fordításába.

A tárgy megerősíti Szander véleményét, melyben Csokonai Metastasio-fordításainak időrendi kérdését felvetve, *Az elhagyatott Dídó*t tartja Csokonai legrégebb olasz drámafordításának (*Olir*. 409–412. l.). *Toldy* csak négy drámafordítást (*Angélika*, *Gulátca*, *A'Pásztor Király*, *Amintás*) közöl, s csak ezek között tartja a legrégebbnek *A'Pásztor Királyt*. (944. h.) *Az elhagyatott Dídó*t, mint már említettük, jegyzékébe felveszi ugyan (LXXXIX. h. 54. sz.), de

töredékek tartja (a szöveg valóban töredékes is), nem adja ki, és nem is foglalkozik vele.

Szauder első érve a nyelvi felkészületlenség, sőt tanácstalanság: főképp a mű elején egyes szavakat lefordítatlanul hagy, s vagy zárójelbe teszi, vagy a szó latin megfelelője kerül oda; többször a magyar fordítás egy-egy szavának szinonimáját is közli, nem tudván eldönteni, hogy melyik a megfelelőbb, sok olasz szónak nem ismeri árnyalatos értelmét, és többször félre is érti a szöveget. (Mindezek példáit ld. a *Tárgyi és nyelvi magyarázatoknál*.)

Másik bizonyítéknak Szauder tévesen a műforma differenciálatlanságát tartja. Csokonai prózában fordít, csupán az első két ariettát szedi versebe, míg többi Metastasio-fordítása közül az *Akhilles Szíriuszban* ugyan prózában adja az ariettákat, de a prózai szöveget a kéziratban áthúzza, nyilván azzal a szándékkal, hogy utóbb versebe szedi; a többiben versben adja az ariettákat. Ez arra mutat, hogy *Az elhagyatott Dido* ariettái belső okokból maradtak prózában és nem azért, mert a fordítás az első magyar színjátások számára készült, akik Csokonai szerint „a verssel írott comédiát nem producálják” (ld. a *Pempefői* jegyzeteinek a mű keletkezésére vonatkozó fejezetét), különben valamennyi fordításában prózában hagyta volna őket. Szaudernek azonban csak *HG.* hibás és ennek folytán félrevezető szövege állott rendelkezésére. *HG.* csak a két első ariettát közli sorokra tagolva, míg a többit a szöveghez csatlakozó folyamatos prózában adja. Ezzel szemben az autográf kézirat az összes ariettákat prózában adja ugyan, de sorokra osztva, minden sor elejére és az utolsó sor végére is idézőjelet téve, amit *HG.* még a tagolva közölt ariettáknál is mellőz. Ez a tagolás és az idézőjelek arra mutatnak, hogy Csokonainak itt is szándékában állott az arietták versebe szedése, amit az 1795-ös lajstrom „kitsinálni” megjegyzése is megerősít (*ÉPM.* 297. l. és kiadásunk, *Költmények* 1. 212. l.). Idézőjel van az összes sorok előtt és az utolsó sor végén a kéziratban *A' Pásztor Király* ariettáinál is (ld. ott). Szaudernek ez az érve tehát *HG.* rossz szövegközlése miatt nem helytálló.

A kéziraton rajta van a befejezés éve: 1795. Hogy ez azonban nem a kezdése is, azt mindenekelőtt a *MHír.* toldalékában 1794. április 4-én közölt, de Debrecenből március 8-áról keltezett levél mutatja, mely már általánosságban szól a Metastasio-fordításokról. Az 1794. november 7-i szám és a *MMerk.* október 21-i száma már egyéb művei mellett Csokonai Metastasióból készült drámafordításait is felsorolja: 5. *Az elhagyatott Dídó*, 6. *Orlando* [ezen *Angélíka* értendő] és *Galatée*. Műveinek 1795 nyarán készült kéziratolajstromában (*ÉPM.* 297. l. és kiadásunk, *Költmények* 1. 212. l.) *Az elhagyatott Dídó* XCII. szám alatt a „Kitsinálni”, azaz versebe szedni, a *Galatée* XCIII. szám alatt a „Leírni” megjegyzéssel, az *Angélíka* pedig LXI. szám alatt minden megjegyzés nélkül, tehát mint kész mű szerepel. A „kitsinálnás” szándéka nyilván csak az ariettákra vonatkozott, de ezt sohasem hajtotta végre, s a darab félkész állapotában maradt ránk. Ezzel szemben a *Galatée* ekkor már egészen készen volt. Szövege valószínűleg már eleve fejlettebb nyelvi fokon állott, míg *Az elhagyatott Dídó*n túlságosan sok lett volna a észisolni való.

A megkezdés ideje aligha tehető 1793 előttré, mert semmi adatunk sincs arra, hogy Csokonai előbb tudott volna olvasni. Csokonai nyelvtanulása és nyelvtudása teljesen tisztázatlan és sok tévedéssel teli kérdés. Forrásaink erre nézve Gál László* és Domby Márton egymásnak olykor ellentmondó emlékezé-

* Gál László nevét Toldy is nyomán a többi forrás Gál-nak írja. Mi a Gál formában adjuk, mert ő maga ekkor így írja. Ld. erre nézve a *Karnyóné Gál Lászlótól* készített másolatának címlapját *Mellékleteink* közt, melyen nevének saját kezű bejegyzése látható.

seim kívül Csokonai három levele. Ennek a három levélnek (*HG.* II. 622. l. 4. sz.—629—623. l. 8. sz.—694—697. l. 34. sz.) azonban hiányzik a kelte, ami a kisebbik baj; a nagyobb az, hogy a *HG.*-nál 8. sz. alatt közölt, Nagy Gáborhoz intézett levél a kiadásban hibás kelettel szerepel, és ugyanez a helyzet a 34. sz. alatt közölt, Kazinczyhoz írt levélnél, melyet Váczy János (*Kaz. Lev.* II. 541—542. l.) és *HG.* egyaránt tévesen keltez, és így a tudományos irodalomban az ezekre épített következtetések is hamisak. (Helyes keltezéssel kiadva *MM.* II. 779. 782. 863—866. l.)

A Kazinczyhoz intézett levél keltét *HG.* 1801-re, Váczy meg éppenséggel 1802-re vagy 1803-ra teszi. A helyes keltezést Kardos Albert határozta meg (*Mikor járt Csokonai trocheus lábakon. Debreceni Szemle*, 1940. 198—200. l.). 1793 őszén, amiről a levél tartalma könnyen meggyőzhet (ld. erről a *Tempefői* jegyzeteinek a mű keletkezési idejére vonatkozó részét). Ebben a levélben említi először Csokonai az olasz nyelvet: „Tanulok olaszt, amely a poezisnak tulajdona.”

A Nagy Gáborhoz intézett második levelet *HG.* ugyancsak tévesen teszi 1796-ra. Hozzá van csatolva annak a levélnek a fogalmazványa, melyet Csokonai Görög Demeterhez intézett abból a célból, hogy a *Magyar Hirmondónál* a nemrégiben elhunyt Kerekes Sámuel helyett alkalmazza. Kerekes 1800 nyarán halt meg, így a levél kelte 1800 végére vagy 1801 elejére tehető. Megerősíti ezt Csokonainak Márton Józsefhez 1801. március 19-én intézett levele (*HG.* II. 672—676. 28. sz.), melyben a következőket írja: „. . . bátorkodom már az Urat arra is megkérni, hogy engemet a felől tudósítani ne sajnáljon, ha vette-é Görög Úr az én még a télen küldött leveletem. . . Ugyan is engemet, mint prof. Rozgonyi úr, a kire volt a dolog Görög úrtól bízva, mind prof. Kövy úr és mások is, requirálták abba, hogy Görög úrhoz ajánljam magamat az újságok írására. Én — — írtam eránta Görög úrnak.” Ebben a levélben Csokonai számot ad nyelvtudásáról, de ez nem az 1796-os, hanem az 1800-as fokot mutatja: „1. A Deák nyelvben levő tehetségem, minthogy fő gyönyörűséget a Római klassikusok olvasásában találok, felhat szinte a literaturáig, hozzájárulván a beszédben, és írásban való könnyűség. 2. A német nyelven értem a könyveket, sőt ezekből poétai fordításokat is tettem; de beszélni és levelezni kivált tudással és karakterisatus emberrel nem tudok. . . 3. A francia nyelv értésében középszerű vagyok . . . 4. Olaszul igen jól értek.” (1801. februári kelettel kiadva *MM.* II. 863—866. l.)

Mindez igazolja Domby emlékezését, hogy Csokonai már akkor tudott olaszul, mikor még sem a németben, sem a franciában nem volt jártas. De ezzel a határozott időpont kérdéséhez nem jutunk közelebb. Mert való, hogy Csokonainak 1792—1795 közt készült versei, mint a *Konstancinápoly*, *Az estve*, *Az Álom* s a *Természeti morál* prózája feltételezik Rousseau eszméinek ismeretét (*Szaunder: Olir.* 402. l.). De ezeket akkor még részben nem Rousseau-ból közvetlenül merítette, hisz aprópénzre váltva közösen forogtak a német szerzők műveiben, sőt hozzánk is eljutottak. Amennyiben pedig közvetlenül Rousseau-ból merített, amire nincs határozott adatunk, a francia szövegek megértéséhez más úton jutott; erre egyik Nagy Gáborhoz intézett, *HG.* szerint 1794-ből való levél (II. 622. 4. sz. *MM.* II. 782. l.) világít rá, melyben Nagy Gábortól francia szövegek lefordítását kéri, melyre, mint írja „a mi barátságunk és studium communionk bizodalmat ad nékem”. Ebben a „studium communionban”, melyről *Domby* (18—19. l.) részletesen beszámol, és amelyben mindenkinek kiszabtak egy nyelvet, hogy azt tanulja meg, Csokonaira az olasz, Nagy Gáborra meg nyilván a francia esett. Dombynak azt az emlékezését azonban, hogy ez akkor történt, mikor még sem németül, sem franciául nem tudott, némiképpen, különösen ami a németet illeti, módosítanunk kell: az olasz tanulást nem előbb kezdte, hanem előbb tanulta meg ezt

a nyelvet, és többre vitte benne, mert jobban vonzotta zeneiségével; „az olasz nyelv az a' nyelv, mely minden nyugotiak közt a leghangcsálóbb” — írja (ld. *epopoearól közönségesen* HG. II. 544.), és az olasz nyelv tanulását nagyán megkönnyítette számára a kollégiumban szerzett kimagasló latin tudása. De párhuzamosan németül is tanult. 1793 hozta meg számára a fordulatot, mikor a költői hivatásutudat végképp megérelődött benne: Kazinczyval, az irodalom elismert vezérével a kapcsolatot felvette. Ki akarván törni az iskolai egyoldalú ókori klasszicizmus köréből, egyszerre vágott neki a kivezető ösvénynek, a nyugati nyelvek tanulásának. Így keletkeztek korai német fordításai, *A boszorkánysíp* (ld. ott), Wieland: *A Gratiák* (utóbb: *Kellemek* részlete. HG. II. 487—491. l.), Zachariae: *A keszkenő* (*Toldy* LXXXIX h. 64. sz.) és Gessner (*Reggeli ének a rózsákhoz*. HG. II. 261. l.). A Nagy Sámuel Campe-fordításának bevezetésében a Campe *Tavasza*ból készült fordításrészlet és Sander-fordításának egy verses darabja (HG. II. 127. l.), melyeket valószínűleg ugyancsak Csokonai készített, 1794-ben már nyomtatásban is megjelentek.

Az olasz nyelvtanulás a szükséges eszközök híján csak Csokonai kivételes nyelvtanulási és alapos latin képzettsége folytán érte el olyan hamar gyümölcsöt, bár mindvégig — mint Arany János az angolt — csak a szemével tudta. Olasz nyelvtan ugyan több is volt a kollégium könyvtárában (Kastner i. m. *JK* 1922. l.), de Csokonai alkalmasint nem nyelvtanból tanult. Elővett egy olasz szöveget és rögtön fordítani kezdte. Minden valószínűség szerint a cauzonetták és kantáták nyers fordításai mellett *Az elhagyatott Didó* volt ez az első, nyelvgyakorló fordítás. A legnagyobb nehézséget a szótár hiánya okozta; innen a fordításban az eredetiben hagyott vagy latinul visszaadott szavak, a több színinima, melyet egymás mellé helyez, s melyek között nem tud választani. Arról a szótárról, amely a Kollégium könyvtárából rendelkezésre állott, maga írja Lengyel Józsefnek: „Az olasz dictionariumot én Bethleni Urannak hamar bevittem miért? mert némettel vagy franciával magya- ruzta, s csak olyan volt mint a Vocabularium Malabrico-Sinicum. Obscura per obscura! azonban csonka volt, csak az M betűn kezdődött és oly régi, hogy talán egyidős volt az olasz nyelvnek a deákból való elromlásával. Legab- báb a kötése is volt egynehány 100 esztendő mert olyan címerek voltak a tábláján, hogy az akadémiaikba sok pénzt adtak volna a fedeléért a heraldi- cum gazophylaciumba!” (MM. II. 802—803. l.) „Gyakran nagy részvéttel beszélte — írja Domby —, mely nehezen tudott boldogulni, nem kapván olyan olasz szókönyvet, mely az őelötte egyedül esmeretes deák nyelven magya- ruzná az olasz szókat, míg végre az ő kérésére a veneziai könyvnyomtató nem küldött.” (18—19. l.) A szótárt illetőleg valószínűbb is és pontosabb is Gál László feljegyzése (*OSzK. Kézirattár. Fol. hung. 2162. 29. l.*): „Pesten köny- vetet vásárolt, akkor vette Annibale Antonini olasz-deák-francia szótárát, Venezia, 1793.” Ez azonban csak 1795 tavaszán történt. Ezért — s nem pusztán az olasz nyelvben való előhaladása miatt — nem találunk már a *Galatea* után keletkezett és később átjavított fordításokban lefordítatlan olasz szövegrészeket, latinra fordított szavakat és magyar színinimákat, ha a kezdő fordítóról árulkodnak is helyenként — éppúgy, mint *Az elhagyatott Didó*- ban — az eredetihez való túlságos ragaszkodás s az ebből fakadó magyarta- lanságok. (Ld. az egyes művek jegyzeteinek *Szövegekritika* fejezetében.)

Olasz fordításai kollégiumi diák korában készültek nemcsak a „studium communio” (említett olvasóköriük) működésének folyamán, hanem azért is, mert itt hozzájutott jutni az olasz szövegekhez. Hogy mit fordított, az nemcsak tetszésétől függött, hanem attól is, hogy milyen könyvekhez tudott hozzájutni. Könyvtárát sanyarú anyagi helyzete és nyugtalan vándorléte folytán nem tudott gyűjteni, s ami könyvet szerzett, insége idején

azt is kénytelen volt eladni (ld. levelét Nagy Gáborhoz, *HG.* II. 686. l. és Puky Istvánhoz, uo. II. 697. l.). A Kollégium könyvtárában megvolt *Metastasio* műveinek 1757-i torinói kiadása (ld. Kastner i. m. *ItK.* 1922.), alkalmazta ezt használta. Debrecenből való távozása után csak elvétve és véletlenül jutott olasz szövegekhez, mint 1795 őszén Bicskén Molière műveinek Castelli-féle olasz fordításához, amelyből, nem vihetvén magával a könyvet, kénytelen volt sebtében kimásolni a lefordítani szándékolt szöveget. (Közölve a *Doctorandus* jegyzetei közt.) 1800 után Debrecenbe visszatérve kapcsolatát a kollégiumi könyvtárral, ahol 1795 előtt mint a könyvtáros, Nagy Sámuel barátja és munkatársa előjogokat élvezett, elvesztette. Kazinczy számára sem tudta onnan megszerezni Gessner műveit. „Ott ráklábon és teketóriával megy minden” — írja neki 1803-ban (*HG.* II. 75. l.). Olykor a kollégiumi diákoktól szerez kölcsönbe könyveket, máskor bonyolult módon és másodkézből jut szövegekhez, mint ezt az *Amintás* esetében láttuk, hogy már elkészült fordításait kiadásra átjavítsa (ld. az *Amintás* jegyzetei közt a mű keletkezésére vonatkozó fejezetet).

Az *elhagyott Didót* pusztán nyelvtanulási és fordítási gyakorlatnak kell tekintenünk. Ezért is haladt vele annyira lassan a különben gyorsan dolgozó költő, akit a fordítás legalább két esztendőn keresztül foglalkoztatott. Innen a nagy színvonalbeli különbség a munka eleje és vége között, bár már a primitív fordítás elején is felismerhető a törekvés új stílus alakítására, mely alkalmas a szentimentális érzelem kifejezésére: „*Enéas*: Sir Szeléne? *Szeléne*: És hogyan, mikor így beszélés, akarod, hogy én ne sírjak? *Enéas*: Szűnj meg sóhajtani. Egyedül Dídónak van oka panaszolkodni az én elmeneteleimen. *Szeléne*: Ugyan egy szívünk van Dídónak és nekem? *Enéas*: Anyyira rongálod ő érte magadat? *Szeléne*: Ő úgy él én bennem, én úgy élek ő benne, hogy minden ő Bajai az én Bajaim. *Enéas*: Nemesszívű Szeléne, a' te Söhajtásaid úgy megindítanak engemet, h[ogy] én a ti aggodástokb[a] elfelejtem a' magaméit. *Szeléne*: Ha az én Szívemet látnád, talán a' te Megindulásod (pieta) nagyobb lenne.” (I. f. 9. j.)

A zárójelbe tett lefordítatlan szavak, latin kifejezések, magyar szinonimák, később egyre gyérülnek, az idegenszerűségek, félreértett szövegrészek ritkulnak, a stílus egyre lendületesebb és szárnyalóbb: „Végtére egészen erőt vévén az elaludt Tűzönn a győzedelmes Vizek: kiderül az Ég véletlen: elszolnak a' Felhők: víggá változik az irtóztató Zinfónia: és a' már megengesztelődött és tsendes habok 'Kelebelből felemelkedik a' Neptún' gazdag és fényes Palotája.” (III. f. 20. j.)

Szövegkritika

Az ő és ű jelzése mindenütt ő és ű. A szereplők nevei a szöveg fölött vannak.

Enéas többször *Eneás* alakban fordul elő, egységesen *Eneásnak* írjuk

Címnap 1. A cím után pont

2. *Szomorú* utólag beszúrva. III. után pont. *Felvonásbann* után pont

4. *Péter* után pont

5. *Poéta* után pont

8. *Debretzenbenn* után pont

Közbeszólók A szereplők neve után mindenütt pont

12 *szállit* előtt áth. vissza

18 *én* után áth. *Hibámnak*

31 *Erösséged* utólagos betoldás — *egygy* utólagos betoldás

36 *ittenn* után betoldva a'

37 *(te perdís)* utólagos betoldás

40 *Vagy* rövidítve V:

- 41 *miatt* rövidítve *m.*
- 43 *Milly Mintegygyre* javítva
- 47 (*közelget*) utólagos betoldás, más tintával és későbbi írással
- 53 nézd előtt áth. *lá* — *emeli* Er. Sz. *emelkedik*; *a* *kedik* áth. betoldva -*i* — *Homlokát* utólagos betoldás
- 55 *ám* után áth. *ezek a'*, fölé írva *ama*
- 55—56 *Boltozatok* Er. Sz.: *Bolthajtások*; áth. -*hajtások*, fölé írva *ozatok*
- 73 *Napjaimat* nyilvánvaló elírás *Napjaimnak* helyett; em.
- 76—77 Er. Sz.: *Háládatlanért* áth. -*ért*
- 78 Áth. *Eneás*, mellé írva *Didó*.
- 81 *tégedet* betoldva
- 86 *A' Szerelmet* — *A'* utólag beszúrva; *A' Hívéséget* *A'* utólag beszúrva
- 85—88 A jelenetet végző arietta prózában fordítva, de sorokra tördelve, minden sor elején és az utolsó sor végén idézőjel annak jelzésére, hogy később versbe akarta szedni
- 93 *Ditsóság* előtt áth. *És*
- 107 *Még* utólag betoldva. A sor elején az idézőjel hiányzik. *Erre* nagy kezdőbetűvel; em.
- 115 *Hogyan* eredetileg *Hogy*, az -*an* utólag betoldva
- 107—115 A jelenetet végző arietta mint 85 -88
- 116 Hézag. Egy levél itt alkalmasint elveszett. Ez a 4. jelenetet és az 5. jelenet elejét tartalmazta. Nincs meg Járbás és kíséretének bevonulása és az 5. j. szövegének első öt sora
- 117 A beszélő Járbás
- 118 *tenéked ajánlom* után beszúrva: *ötet*
- 119 *a' te* után áth. *megmaradásodat*
- 120 *azomba* utólag betoldva az áth. *ítten* helyett
- 125 *Ha* utólag betoldva, utána egy olvashatatlanul áth. betű
- 128 *Millyennek* eredetileg *Milly*, az -*ennek* utólag betoldva
- 133 *szándéki* után egy szó törölve — *természete* fölé írva *Lelke* (nyilván mint alternatív megoldás)
- 142 *gyalázatot* előtt áth. *tsufság*.
- 144 *tartani* előtt eredetileg *megfogyo*, volt; *fojo* áth.
- 147 *hogy* ligatúrával röv. *h*
- 148 eredetileg *Trójából való jövevény*; áth. -*ból* helyébe írva *i* áth. *való jövevény*, fölé írva *Maradék*, (*relipni*)
- 149 *És mind a'*, az *a'* utólag beszúrva
- 171 Er. Sz.: *sokban*; áth. -*ban*, beszúrva *izzadásba*
- 187 *venni* fölé írva zárójelben *disputálni*.
- 184—189 A jelenetet végző arietta mint 85 -88
- 195 *fog* utólag betoldva
- 218 *Te engem* után áth. (*vezetel*) fölé írva *serkentesz (emelsz)*.
- 220—224 A jelenetet végző arietta mint 85 -88
- 239 *Járbás* tévesen *Aráspez* helyett; em.
- 241 *középibe* ligatúrával röv. *középib*
- 248 *nem* ligatúrával röv. *n*
- 252 *minden* ligatúrával röv. *mn*
- 251—255 A jelenetet végző arietta mint 85 -88
- 259 *femtartója* előtt áth. *segi* — *és* utólag beszúrva
- 264 *bátorítsz* fölé írva *securussá téssz*.
- 261—262 A jelenetet végző arietta mint 85 -88
- 269 *Selene* em. *Szeléne*;
- 270 *Enéas* előtt áth. *Sel*

- 271 *tetszett* után áth. *vólna*
278 *és* után *a'* utólag beszúrva — *Neptunus* után egy szó olvashatatlanul áth.; fölé írva *Templomába*
282 *imádok*, után utólag beszúrva *fogok*
285 *hogyan* után áth. *akarhatsz*
294 *hogy* ligatúrával rövid. *h*; *aggodástokba* ligatúrával rövid. *aggodástokb*
302 *Afrikának* ligatúrával rövid. *Afrikai*
310 *Nagyon* fölé írva *Folette*
336—340 A jelenetet végző arietta mint a 85—88
351 *De miért ez a' nagy Harag* előtt áth. *Járbás*, mellé írva *Szeléne*
356 *'s innamora* előtt két szó olvashatatlanul áth.
367 *megy* után áth. *indult*
373 *a' te* után áth. *Sostegno*, fölé írva *Gyámolodat*
387—392 A jelenetet végző arietta mint a 85—88
409 *nints is* után áth. *egyedül*
XVI után a hiányzó pont em. XVI. *Jelenés.*
453 (*És olly alávaló legyek*) előtt áth. *Álljatok meg*
457 *meg* ligatúrával rövid. *g*;
458 *Járbáshoz* ligatúrával rövid. *Járbásh*
466 *békével* fölé írva (*sálvus*)
474 *Betsülete*m előtt egy szótöredék olvashatatlanul áth.
481 *Szived* kezdőbetűje kis *s*-ről nagy *S*-re javítva
483 *megvetetjét* fölé írva (*ripiuto*)
484 *Tenger* után egy szótöredék olvashatatlanul áth.
493 *Birodalomnak* ligatúrával rövid. *Birodloznak*
499 *Olaszországot* előtt áth. *az*
500 Er. Sz.: *Hajókra*, átjavítva *Habókra*
510 *valóba* ligatúrával rövid. *valób*
513—520 A jelenetet végző arietta mint 85—88
532—537 A jelenetet végző arietta mint 85—88
564 hallgatni után *nem* ligatúrával rövid. *n*
570—575 A jelenetet végző arietta, mint 85—88
587 *óh Királyné?* után áth. *Dolgozom*
588 *éretted* előtt *D te-re* jav.
632 *fel* után áth. *állni*
643—644 *vajha* után betoldva *tsupánn*, *tsak vagy*; *a*
644 *tsak* ligatúrával rövid. *ts*; *Könnyteppel* az *s*-től kezdve rájavítás, az alatta levő betűk olvashatatlanok
654 *világosítsd* fölé írva *derítsd*
662 *elárulni* az *á*-tól kezdve átjavítás, alatta olvashatatlan
663—665 A jelenetet végző arietta mint 85—88
678 *futva* után *maga* áth.
683 áth. *Könnytől* fölé írva *Szánakozástól*
685 áth. *bolond* fölé írva *eszélős*
690 *Nesze* fölé írva (*Vedd*)
694 *Illy* elé írva utólag *Ezen*. Az *Illy* em. *illy*
701—707 A jelenetet végző arietta mint 85—88
712 *Ábrázatnak*, után betoldva *imperiumára*
714—716 *Araszesz* előtt áth. *Enéás*. *Enéás* és *Araszesz* szavai fölcsereelve, majd a tévedés Ψ ill. $\times$ jellel jelezve
721—722 *Tsupással* után Er. Sz.: *lehet várni hogy visszaadjam néki* áth. *lehet, várni* átjavítva *várom-ra*, *hogy -visszaadjam* átjavítva *visszaadását-ra*
732 *Szívet* után áth. *gyalázatos*; *fenyegést* em. *fenyeg[et]jést*

- 747 *tsak* után *Ű* jellel a sor alján beszúrva *merheted, bátorkodhatod*
 747—748 *te* után áth. *győzheted meg*, fölé írva *emelheted fel arra*
 748 *hog*y ligatúrával rövid. *h*
 759 *múllyen* után beszúrva *ő* — *Arspez* em. *Aráspez*
 775 *kér* *tetőd*; *kér* aláhúzva
 778 *Kinnál* előtt áth. *Kinóknál*
 781 *tiránnusi* ligatúrával rövid. *tiránnusi*
 782 *Szelene* em. *Szeléne*
 778—789 A jelenetet befejező arietta mint 85—82
 797 *várnák* átjavítva *várni-ra*
 793—797 A jelenetet befejező arietta mint 85—88
 805—806 *háládatlannak* után áth. *hívségtelennek*
 810 *Szerelmeinkre* fölé írva (*Tüzeinkre*)
 832 *tiszteli* fölé írva (*imádja*)
 850 *áll meg* em. *állj meg*
 856 *Didó. Minthogy* előtt áth. *Enéas*
 865 *Haragodtól* után tintafolt, az emiatt olvashatatlan *a' te F* em.
 880 A sor mellett, felett és alatt a lap jobb oldalán levő üres helyen a következő szavak egymás alatt (Csokonai írásával) *Roff* (áth.)
Igar (áth.) *Des* (?) *Békés* (áth.) *Bura* (áth.)
 901 Hézag. A végső 55 sor, a 13. és 14. j. teljesen, a III. f. 1. j. és a 2. j. első 16 sora hiányzik
 912 *Séregid* után áth. *közel*
 923 Hézag. A jelenet végső 9 sora, az 5—16. j. és a 17. j. elejéből tizenhét és fél sor hiányzik
 939 *Illy nyomorult* elé írva utólag *Még*, az *Illy* nagy betűje em.
 945—949 A jelenést záró arietta mint 85—88
 953 *Tsak az* után betoldva *áruló*
 958 *bújdosóül* em. *bújdosóul*
 995—1002 Az arietta mint 85—88
 1031 Er. Sz.: *Gyűléadásítok* áth. *-ok*
 1039 *Tzivódásbann* után áth. *mormolni*
 1045—1047 prózában fordítva, de a sorok elején és az utolsó sor végén idézőjel a versbe foglalás szándékának jelzésére, mint a jelenetvégző ariettáknál

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 1 *Közbeszólók*. Az olasz *Interlocutori* fordítása. Olaszból fordított darabjaiban Csokonai így jelöli a szereplőket, híven az eredetihez.
 6 *Eggy méltóságos Hely*: ol. Sz.: *Luogo magnifico* (pompás helyiség).
 6—7 *Meghallgattatásra* (*Audientziára*): Csokonai zárójelbe tette a latinos kifejezést, melynek még nem volt szokványos magyar megfelelője.
 11 *Frigiai Vitorlák*: Aeneas vitorlái, *Phrygia* tartomány Kis-Ázsiában, Aeneas hazája.
 36—37 *vesztegeted magadat* (*te perdís*): Csokonai fordítási bizonytalanságból közli a lat. kifejezést. Csak olasz—latin szótára volt.
 40—41 *Borzadok a hideg miatt* (*V.[agy] a hideg lél az irtózás m[íutt].*): alternatív fordítások, melyek közt nem tud dönteni; ol. Sz.: *Gelo d'orror* (megfagyok a rémülettől).
 41 *miatt* rövid. *m*
 42 *A Játékszín Allyáról kezdenek jelenni a Didó testőrzői*: téves for-

- dítás; ol. Sz.: *dal fondo della scena comparisce Didone con seguito* (a háttérből megjelenik Dídó kíséretével).
- 45 *Kínsedet: tu bene* magyaros fordítása.
- 47 *A' Királyné érkezik (közéget):* alternatív fordítás; a második a helyes; ol. Sz.: *La regina s'appressa*.
- 52 *Tzitereea* (Cytherea); Venus.
- 73 *Napjaimat boldogságokonn:* alkalmasint elírás *Napjaimnak boldogságokonn* helyett. em.
- 139 *Miért bosszankodjam én:* téves fordítás; ol. Sz.: *Che ardir!* (milyen merészség.).
- 143 *Zikéus* (Sychaeus): Dídó férje, kit Pygmalion meggyilkolt.
- 148 *Maradék (reliqui):* Csokonai zárójelben latinul is odaírta a szó jelentését, bizonytalan lévén a magyar kifejezés helyességében (ol. Sz.: *avanzo*).
- 158 *A' Tirusi Királyházból:* Dídó atyja Belus tyrusi király; férje meggyilkolása után a monda szerint Afrikába menekült és megalapította Karthágót.
- 168 *használ (gyönyörködteti) az én király székemet:* a zárójelbe tett szinonima fordítási bizonytalanság (ol. Sz. *giova*).
- 172 *maradék (jogyték):* az első szó a helyes (ol. Sz. *avanzo*).
- 174—175 *Getulok, Numidák, Garamantok:* afrikai néptörzsek
- 189—190 *venni (disputálni); választását (Arbitriumát):* Csokonai zárójelbe tett latin kifejezései jelzik, hogy nem volt biztos a magyar szó helyességében (ol. Sz.: *Chi l'arbitrio a me contende Della gloria, e dell'amor*).
- 218 *Te engem serkentesz* (emelsz): (ol. Sz.: *Tu mi scorgi*).
- 234 *megválasztója (Arbitere):* (ol. Sz.: *arbitro:* döntőbíró).
- 264 *bátorítsz (Securussá téssz):* latin változata helyesebb; az ol. Sz. (*Tu m'assicuri*) jelentése: biztossá teszel.
- 274 *tartozni ötet elhagyni:* szó szerinti idegenszerű fordítás (ol. Sz.: *doverle lasciar*).
- 289 *Ugyan egy szívünk van Dídónak és nekem?:* A kérdőjel téves. Az ol. Sz.-ben pont van.
- 296—297 *Megindulásod (pieta helyesen pieta):* Csokonai itt az ol. szöveget közli zárójelben, nem bírva fordítása helyességében.
- 310 *(Felette) Nagyon:* mindkét változat helyes. (ol. Sz.: *Troppo*).
- 325—326 *Lásson engemet az ő bosszújára elcsapni ezt a fejet:* szó szerinti, idegenszerű fordítás (ol. Sz.: *Mi vegga ad onta sua troncar, quel capo*).
- 331 *Sokat cedálnak:* magyar kifejezés helyett latinnal fordít. (ol. Sz.: *Cedono assai — eleget engednek meg*).
- 336 *Mikor megtudod ki vagy:* téves fordítás *ki vagyok* helyett (ol. Sz.: *Quando saprai qui sono*).
- 355—356 *Szeléne szavait olaszul hagyja;* csak az utolsó mondat van lefordítva. (Az ol. Sz. magyar fordítása: Tehát azt hiszed, Arabecs, hogy egy szerelmes szív szándéka szerint választja meg kedves tárgyát?)
- 356—357 *a' szerelem oskolájában mégis r u d i s vagy:* az ol. rozso kifejezésnek nem találta meg magyar megfelelőjét (durva).
- 414—415 *Igy az én Injuriámat* (ol. Sz.: *Così gli oltraggi miei*. (az én sérelmeimet).
- 437 *Ministri! Órizzétek őtet!:* A *ministri* szót lefordítatlanul hagyja, nem találván magyar megfelelőjét (itt: Szolgák!).
- 448 *Fegyverkezettessék ki:* helyesen *le* (ol. Sz.: *Si disarmi*).

- 466 *Enéás, békével (sálvus) vagy már a' kegyetlen Tsapástól: a magyar fordítás helyes (ol. Sz.: Enea salvo già sei).*
- 479—480 *Enéás. Fu pietà? Dido Che pietà? Csokonai lefordítatlanul hagyja az olasz szöveget, nem találva megfelelő magyar szót. (Enéás. Szánalom volt? Miféle szánalom?)*
- 483 *Alávaló megvetetjét (rifiuto): Az ol. eredetit zárójelben hagyja, nem lévén megelégedve a magyar megfelelővel, helyesen, mert a rifiuto inkább kivetettet jelent.*
- 493 *Látzum (Latium): A Tiberis folyó és a pontini mocsarak között elterülő síkság, a latinok őshazája.*
- 496 *periuus legyen: (ol. Sz.: spergiuro, hitszegő).*
- 499 *Eredj (pur): a pur megengedő kötőszót lefordítatlanul hagyja. Helyesen Eredj csak.*
- 500 *A Szelekre bízd pur a te reményedet: A szelekre bízd csak.*
- 503 *hittél az elementum insánumnak (ol. Sz.: all' elemento insano: a dühöngő elemeknek).*
- 549 *(pur) ha kívánod: a pur megengedő kötőszót lefordítatlanul hagyja (ámbár ha kívánod).*
- 559—560 *más fákljáért (miatt): fordítási bizonytalanság; (ol. Sz.: per altra face, más fákljától).*
- 654 *világosítsd (derítsd) ki a te sugáridat; zárójelbe tett magyar szinonima, amely megfelelőbb (ol. Sz.: rasserena i rai).*
- 684—685 *pur (csak) megengedő kötőszó kétszer ismét lefordítatlanul szerepel zárójelben.*
- 691—692 *NB. a Trójai NB.: Csokonai magyarázó betoldása, az olasz szövegben nincs meg.*
- 694 *Ezen illy rendkívül való történeteket: mindkét megoldás jó; az ol. Sz.: Così strane venture.*
- 706 *Dalle fasce lefordítatlanul marad. A Galathea második szakaszában lefordítja: a bölcsőtől fogva.*
- 787—788 *A' Választás nem az én Arbitriumom: nem találván a megfelelő magyar kifejezést latin szóval fordít; ol. Sz.: la scelta nostro arbitrio non è (nem a mi kényinktől függ a választás).*
- 810—811 *a' mi Szerelmeinkre (Tüzeinkre): zárójelbe tett szinonima; ol. Sz.: ardori a zárójeles kifejezésnek felel meg.*
- 832 *tiszteli (imádja): ol. Sz. adorar; a zárójelbe tett szó a helyes.*
- 841—842 *ingerlések (insulti): a zárójelbe tett olasz szó arra vall, hogy nem biztos a magyar kifejezés helyességében, amiben igaza van, mert az támadást jelent.*
- 869 *Jéh: ol. Sz.: Deh (oh, ah). Későbbi fordításaiban és eredeti szövegeiben már állandóan az oh-t és ah-t használja, amelyek a szentimentális szövegek legtöbbit használt indulatszavai.*
- 871 *Tisztelenedet (fényességedet): ol. Sz.: il tuo decoro (díszedet).*
- 884 *és megütik a mórokat: téves fordítás 'megtámadják' helyett, ol. Sz.: attaccano.*
- 977 *idegen (szentségtelen): ol. Sz.: di vittime profane; a zárójelbe tett szinonima a megfelelőbb.*
- 984 *Kiméra (chimaera): tűzokádó szörnyeteg a klasszikus mitológiában.*
- 986 *Fabrikák: ol. Sz.: fabbriche (épületalkatrész).*
- 1011 *proportionate (lat.): arányosan.*
- 1024 *Néreisek (Nereidák, lat.): Nereus tengeristen leányai. — Tritonok (lat.): tengeristenek.*
- 1031 *Vulkán (Vulcanus, lat.): a tűz istene.*

Endímion

Kézirata

Autográf szerzői másolat töredéke a *MTAK*. K 674. jelzetű kolligátumának 49r—54r. levelén. 125 × 200 szm.

Címét Csokonai így adja meg a kéziratban: „*Endimion*. Szerenáta Metasztázio Péter' munkáiból.”

Kiadásai

1. *HG.* (III. 485—490. l.) az eredeti kéziratból.

2. *FK.* (1688—1692. l.). A címet Csokonaitól eltérően *Endymion* formában adja. Különböen *HG.* szövegének lenyomata.

3. *MM.* (II. 678—683. l.) az eredeti kéziratból.

Az *eredetit* Metastasio 1720-ban Nápolyban írta *L' Endimione* címen, s ugyanott mutatták be 1721. május 30-án ismeretlen szerző zenéjével. Ugyanabban az évben Nápolyban nyomtatásban is megjelent. Később többen megzenésítették. (Ld. idézett Metastasio-kiadás II. 1311. l.)

Keletkezése

Csokonai először az 1795-ös *Lajstromban* említi XCII. sz. alatt: „*Endimion*. Szerenáta Metasztázio**iból**. Lefordítani.” (*EPM.* 297. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 212. l.) Tehát ekkor még csak terv volt lefordítása. Hogy a meglevő töredék, mely a darab első részének mintegy a felét tartalmazza, mikor készült el, nem állapítható meg. Valószínűsíthető, hogy Csokonai a fordítást abbahagyta; az 1795-ös *Lajstromban* ugyanis CXXXI. sz. alatt ez olvasható: „*Endimion és Diana*. Kettős dal”, éspedig minden megjegyzés nélkül, ami azt jelenti, hogy verses fordításban akkor már készen állott ez a két arietta, amely már az első rész vége felé található, jóval túl azon a szövegen, mely ránk maradt. Mint már említettük, a kollégiumból való kizárása után a könyvtár használatától is eltiltották egy vissza nem szolgáltatott olasz szótár ürügyén. Az 1795 novemberére előtt történt. (Ld. levelét Lengyel Józsefhez *MM.* II. 803—804. l.) Szöveg híján abba kellett hagynia a prózai rész fordítását. Az ariettákat nyilván már előbb a dráma szövegétől függetlenül lefordította. Ugyanaz a folyamat ez, amellyel *A varázssíp* zeneszámainak fordításánál találkoztunk (ld. *A varázssíp* jegyzeteinek bevezetését és *A varázssíp* zeneszámait). A *Műfordítások* kötetében található az első 11 arietta autográf fogalmazványa; melyből Csokonai a szövegben közölt első három áthúzta (*MTAK*. K. 674. N. 1 : 14.).

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy az *Endimion* Csokonai Metastasio-fordításai közül a legkésőbb keletkezett, nem viseli már magán a nyelvi bizonytalanság bélyegét, helyesírása is későbbi, így már nem használja az ő, ű

írásmodot, és téves fordítás sem található benne. Az *Endimion* fordításának prózai töredéke három arietta verses fordítását tartalmazza. Ezekben az ariettákban már teljesen követni tudja Metastasio verseselési virtuozitását (ld. *Szaunder: Olár.* 414., 434. l.), amiről meggyőzhet a 3. arietta párhuzamos olasz és magyar szövege:

<i>Quel ruscelletto,</i>	<i>Az a' tiszta Patak,</i>
<i>Che l'onde chiare</i>	<i>Melly már kis habjait</i>
<i>Or or col mare</i>	<i>A' tenger Torkának</i>
<i>Confonderà:</i>	<i>Botsátja itt,</i>
<i>Nel mormorio</i>	<i>Zúgó morgásival</i>
<i>Del joco mio</i>	<i>Saját partjaival</i>
<i>Con le sue sponde</i>	<i>Az én Tüzem felől</i>
<i>Parlando va.</i>	<i>Beszéll belől.</i>
<i>Quell' augelletto,</i>	<i>Az a' kised Madár,</i>
<i>Ch'arde d'amore,</i>	<i>Kü éget Szerelem</i>
<i>E serba al piede,</i>	<i>'S lába szabadonn jár</i>
<i>Ma non al core</i>	<i>De Szíve nem:</i>
<i>La libertà,</i>	<i>Jajos beszédében</i>
<i>In sua favella</i>	<i>A' ják' sűrűjében</i>
<i>Per la sua bella,</i>	<i>Szépjéért kesereg</i>
<i>Che ancor non riede,</i>	<i>Hogy nem jött meg.</i>
<i>Piangendo sta.</i>	

Az ariettákból utóbb a még hiányzókat is lefordította és külön 18 dalból álló lírai dalciklust alkotott, melyet *Toldy* (752–756. h.) és *HG.* (II. 2. 60–67. l.) a *Hátrahagyott elegyes versek* második könyvében közölnék, a *FK* pedig a kisebb műfordítások között (733–740. l.) 1796-os évszámmal. A *HG.*-nál (III. 490. l.) az *Endimion*hoz tartozó töredékként közölt szöveget, mely nem tartozik az *Endimion*hoz, még kevésbé a *Varázsjuvola*hoz, mint ez kiadásunk, *Költemények* I. 158. lapján olvasható (ld. jegyzeteink *Bevezetését*), kiadásunkban a *Költemények* megfelelő kötetében hozzuk, ugyanígy az *Endimion* énekeiből készült dalciklust is.

Szövegkritika

- A címlapon *Endimion* után pont
- munkáiból* után pont
- A szereplők nevei után mindenütt pont
- A szereplők nevei a szöveg fölött vannak
- 50 *gyorsan* előtt áth. *minél*
- 69 *Áltuzses* után áth. *vagyó*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 3 *Endimion* (Endymion lat.): szép ifjú, Jupiter fia, a holdistennő kedvese.
- 6 *Kária*: görög tartomány — *Látmus*: hegység Görögországban.
- 10 *Ganges*: a Gangesz folyam Indiában.
- 47 *Délus* (Délosz): görög sziget, Diana és Apollo szülőhelye. *Délusnak felséges Istene*: Apollo, a napisten.
- 65 *Tzintus* (Cynthus): hegy Delus szigetén. *Tzintusnak istenasszonya*: Diana.
- 119—133 *Az a tiszta patak* kezdetű ariettát *HG. Hasonlítás* címen mint Csokonai eredeti művét is közli a *Szészörtán megjelent versek* között.

A' Pásztor Király

Kézirata

Az OSzK. Fol. Hung. 893. jelzetű kéziratának (400 × 260 mm) 11. r.—22. r. levelén. Az első 33 sor Nagy Gábor írása, a 34. sortól végig Csokonai autográf szerzői másolata. A 33. és 34. sor között más tintával Nagy Gábor későbbi bejegyzése: „NB Ettől fogva végig saját kezeírása Csokonainak, Feljegyezte Nagy Gábor.”

A kötet címe: *Csokonay Vitéz Mihály Versei. Leírtam az ő maga saját kézírásából 1796.* (Nagy Gábor írása) Első tíz lapja Csokonai 19 versét tartalmazza Nagy Gábor másolatában. A kötet végén Csokonainak Nagy Gáborhoz intézett saját kezű keltezetlen levele, melyhez „Adnexum”-ként Csokonai Görög Demeterhez intézett levelének saját kezű fogalmazványja csatolkozik, amit Nagy Gábornak megtekintésre küldött. *HG.* a levelet 1796-ra teszi (II. 629—633. l.) Az *Adnexum* tartalmából azonban minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy 1800 végén vagy 1801 elején íródott. A helyes keltezésre nézve ld. *Az elhagyatott Didó* jegyzeteinek a mű keletkezésére vonatkozó fejezetét. Helyes keltezéssel kiadva *MM.* (II. 863—866. l.) A kéziratot ismertette Sebestyén Gyula: *Csokonai kiadatlan versei a Nemzeti Múzeumban.* (*MKSz.* 1891.) — Nagy Gábornak a kéziratban található, Csokonaira vonatkozó öregkori bejegyzéseiről ld. *Pukánszkyé* (43—44. l.)

Kiadásai

1. *A' Pásztor Király.* Énekes Pásztor Játék III. felvonásban. Szerzette Metasztázio Péter Tsászári Poéta. Fordítottatott Olasz Nyelvből Csokonai Vitéz Mihály által. Nagy-Váradon Máramarosi Gottlib Antal' betűivel 1806. 17 em 72 l.

2. *Kföldy* (III. 105—142. l.). A váradi kiadás alapján.

3. *Toldy* (451—475 h.). A váradi kiadás alapján.

4. *Horcáth Cyrill* (II. 690—729 l.). Toldy szövegének változatlan lenyomata.

5. *HG* (III. 23—57. l.). A váradi kiadás alapján.

6. *FK* (1461—1496. l.). Toldy szövegének lenyomata.

7. *MM* (II. 301—386 l.). A váradi kiadás alapján.

E r e d e t i j e *Metastasio Il re pastore* c. drámája. Bécsben, Mária Terézia rendeletére írta. Először 1751 tavaszán került színre Giuseppe Bonno zenéjével a schönbrunni kastély kerti színházában előkelő műkedvelők előadásában („da giovani distinte dame e cavalieri”), Mária Terézia jelenlétében. A téma, a pásztor—király párhuzam a felvilágosodott abszolutizmus egyik legnépszerűbb közhelye. Bonnón kívül még számosan megzenésítették, köztük Gluck és erősen módosított szöveggel Mozart is (Salzburg, 1775. Ld. idézett *Metastasio*-kiadás, I. 1115. és 1508—1509. l.).

Keletkezése

Toldy (944 h.) „belső jegyek után ítélve” Csokonai legrégebbi Metastasio-fordításának tartja. „Mind a versek, mind a prosa gyarlóbb. Név szerint észrevehető itt bizonyos zavar és kapkodás a kifejezések választásában; szélesség, okszavúság, németességek, miktől szerzőnket utóbb kimiveltebb nyelvrzeker megóvta.” Toldynak ezek a megállapításai helytállóak ugyan — bár a németesség helyett idegenszerűséget kell mondanunk —, de pusztán „belső jegyekből” a fordítások kronológiáját megállapítani nem lehet, mert Csokonai többször átdolgozta őket, s a ránk maradt szövegek olykor az átdolgozás más-más fokát képviselik (*Szaunder: Oliv.* 408 l.). Hogy *A' Pásztor Király* később keletkezett, mint *Az elhagyatott Dídó*, a *Galathea* és az *Angélika*, arra nézve döntő bizonyíték, hogy a *MMerk.* 1794. okt. 21-i és a *MHirm.* 1794. nov. 7-i felsorolásában még nem szerepel. Először az 1795-i lajstromban találkozzunk vele LIII. sz. alatt: *A' Pásztor király*. Pásztori Énekes Játék. III. felvon[ásban] Metasztaz[io] 125 [lev.] (*EPM.* 296. l. és kiadásunk, *Költmények* I. 211. l.). Itt minden megjegyzés nélkül, tehát mint teljesen kész munka szerepel, ami egyébként 70 levélnyi terjedelméből is kitűnik. (A lajstromban LIV. sz. alatt utána következő *Meltesz Rozálához* a 195-ös levélszámmal kezdődik. Minthogy a „kitsinálni” megjegyzés hiányzik, a tulajdon prózai fordítás ariettái már mindenesetre versebe voltak szedve.) Az *OSzK.* Kézirattárában ránk maradt kézirat alkalmasint ennek a másolata. A másolat keletkezése 1796 nyarára tehető. Ezt a kézirat címében szereplő, Nagy Gábortól odajegyzett évszám valószínűsíti, de még inkább az, hogy az első 33 sor Nagy Gábor írása, s a tőle megkezdett másolást Csokonai folytatta. Nagy Gábor a Csokonai-versek másolását 1796 első felében kezdhetette, mikor Csokonai Patakon jogászodott; *A' Pásztor Király* elejének leírásánál tartott, mikor Csokonai 1796 júliusában az iskolai év vége előtt hazaérkezett Debrecenbe. (*Ferenczi* 65—66. l.) Ekkor folytathatta *A' Pásztor Királynak* Nagy Gábortól megkezdett másolását, míg Pestre, majd onnan Bicskére nem ment, ahol szeptember 3-án Castelli olasz fordításából a *Doctorandus* szöveget lemásolta. Magát a keletkezés idejét 1794 második felére tehetjük. Az ő és ű jelölése a fogalmazványban ő és ű lehetett, ahogy ez a Nagy Gábor másolta első 33 sorból kitűnik, aki a kötet többi darabjában ő-t és ű-t ír.

A' Pásztor Király tárgyban még mindig a kollégium iskolai klasszicizmusához kapcsolódik. A mese forrását Csokonai maga jelöli meg Curtius Rufus és Justinus műveiben. De eszmevilágában a hatalom és dicsőség elutasításában az egyszerű élet és a szerelem kedvéért, éppúgy, mint az *Aminás* aranyfordításában már a rousseau-i eszmék előhangja vonzotta.

Toldy vádjaival szemben azonban a mérleg másik serpenyőjében értékeket találunk. Az idegenszerűségeket ellensúlyozzák a népies fordulatok, az olasz „nóta ben” itt is *édes Kintsem* (I. f. 1. j.), a „Fa pompa” *nyalkán fitogtatja* (II. f. 4. j.), a „Ludici impacci” *jényes nyűgök* (II. f. 7. j.).

Még érdekesebb fejlődést mutatnak *A' Pásztor Király* ariettái. Fejlődés ez annak ellenére, hogy nem is próbálja követni az eredeti verselési virtuozitását. De épp formai egyszerűségük, s az, hogy a párrims és keresztírmes hetesnyolcos sorokból szinte népdalok kerekednek, mutatja Csokonai fordításának fejlődését, egyre nagyobb függetlenedését az eredetitől és a rátalálást saját egyéni hangjára. Mert míg Metastasio alakjainak pásztori jelmezeit csak beléptet jelentenek a szabad szerettek számára, Csokonai a Fazekastól megénelelt „zsisros Kanahán mellyékén” valódi pásztorokat látott és dalaikat is emelte; apró árnyalatokkal és formai eltolódásokkal úgyzólván népdallá variálolja Metastasio szövegeit. Íme az első arietta:

<i>Intendo, amico rio,</i>	<i>Értem, kedves Patak, értem.</i>
<i>Quel basso mormorio;</i>	<i>Mit zúgzs e' tsergéssel nékem:</i>
<i>Tu chiedi in tua favella!</i>	<i>Azt kérdeid zúgásodbann</i>
<i>„Il nostro ben dov' e?'"</i>	<i>Az én Nímjám hol van?</i>
<i>Intendo, amico rio . . .</i>	<i>Értem, kedves Forrás, értem —</i>
<i>Bella Elisa, idol mio,</i>	<i>Szép Elizám, édes Kintsem!</i>
<i>Dove?</i>	<i>Hová?</i>

Vagy még inkább a harmadik arietta szinte Petőfit idéző első versszaka:

<i>So che pastor son io</i>	<i>Tudom, hogy én Pásztor vagyok</i>
<i>Nè cederei finor</i>	<i>De azt az életet ám</i>
<i>Lo stato d'un pastor</i>	<i>A' Királyok és a' Nagyok'</i>
<i>Per mille imperi:</i>	<i>Életéért nem adnám.</i>

Szövegekritika

Az *OSzK.* Fol. Hung. 893. jelzetű kéziratában található szöveg szerzői másolat lévén, (kivéve az első 33 sort, melyet Nagy Gábor írt le), nagyon kevés benne a javítás. Viszont a levelek belső élénél, tehát a bekötött kézirat gerincében levő vonalon több levél sérült és restaurált. Így a 12., 19., 20., és 21. levélen sérülés következtében több betű hiányzik. Ezek a szavak értelméből könnyen pótolhatók voltak. A pótlásokat a főszövegben szögletes zárójellel jeleztük, és helyességüket a váradi kiadás szövegével egybevetve ellenőriztük. Az első 33 sorban, ami Nagy Gábor írása, az ő és ő jelzése ő és ő. A szereplők, neve után pont. A jelenetek számozása után a pont nagyrészt hiányzik. A hiányzó pontokat pótoltuk. *Amintásom*, *Eliza*, *Tamirisz* írásmódja olykor *Amintás*, *Elisa*, *Tamiris*; egységesen a túlnyomóan előforduló első változatot használtuk. A ts és cs használata következtlen. Az írásmódot mindenütt megtartottuk. A félbehagyott mondatok utáni gondolatjelek a szövegben és az ol. eredetiben is megvannak. Az arietták elején levő idézőjelek hol fenn, hol lenn, hol a sor közepén vannak. Egységesen a sor aljára tettük.

Cím. 1. *A' Pásztor Király* után pont

2. felvonásba után pont

Közbeszóllók

11	<i>Rész</i> röv. <i>R.</i> — <i>Könyv</i> röv. <i>K.</i> — <i>es em.</i> és
12	<i>Könyv</i> röv. <i>K.</i> <i>Rész</i> röv. <i>R.</i>
27	<i>Amintásom</i> . A következő sorban: <i>Ettől fogva végig saját kezírása Csokonainak. Feljegyezte Nagy Gábor</i>
69	<i>vagy</i> röv. <i>v.</i>
71	<i>mellybe</i> ligatúrával röv. <i>llybe</i>
89	<i>Artatlanság</i> em. <i>Ártatlanság</i>
117	<i>lattzik</i> em. <i>láttzik</i>
119	<i>Allapotban</i> em. <i>Állapotban</i>
142	<i>Barányoknak</i> em. <i>Bárányoknak</i>
145	<i>mivoltat</i> em. <i>mivoltát</i>
<i>III Jelenes</i> em. <i>III. Jelenés.</i>	
160	<i>valanak</i> em. <i>valának</i>
163	<i>leg</i> röv. <i>l.</i>
180	<i>Alj</i> em. <i>Álj</i>
186	<i>En vagyok</i> em. <i>Én vagyok</i>
198	<i>leg alább</i> röv. <i>l. alább</i>
240	<i>szerentses</i> em. <i>szerentsés</i>
264	<i>Szanakozz</i> em. <i>Szánakozz</i>

- 266 kessünk em. késsünk
 111. *Jelenés*. nincs aláhúzva; em.
 290 *gye*[rekko]rodba: *rekkoro* hiányzik; em.
 291 en em. *én* — [hűségem]re; *hűségem* hiányzik; em.
 292 *Bizonyságokat* em. *Bizonyságokat*
 293 *Eliza S Hát*; az *S* utólag beszúrva; a *H* nincs kisbetűre javítva.
 em.
 297 *parantsolatjá*[nak en] *gedelmeskedtem*; *nak en* hiányzik; em.
 298 *míg* hiányzik. em.
 300 a[zt a']]; *zt a'* hiányzik; em.
 304 *Ruh*[ák]; *ák* hiányzik; em.
 305 *Óriző*[id]; *id* hiányzik; em.
 301 *Alom* em. *Alom*
 313 *nezve* em. *nézve*
 314 *vé*[letlen is]; *letlen is* hiányzik; em. — *lattam* em. *láttam*
 319 [Iste]nek; *Iste* hiányzik; em.
 320 *En* em. *Én*
 323 *gondo*[l]kodni; az *l* hiányzik; em.
 324 *ha*[ragudni]; *ragudni* hiányzik; em.
 326 *Arron* em. *Arron*
 337 *Satora* em. *Sátora*
 348 *Amor* em. *Amor*
 376 *tzelját* em. *tzélját*
 381 *azutan* em. *azután*
 382 [eg]. röv. *l*.
 383 [bál]ványomat; *bál* hiányzik; em.
 108 *Eppen* em. *Eppen*
 137 *N*[agy] röv. *N*.
 438 *szivebe* em. *szívébe*
 441 *Haládatlan* em. *Háládatlan*
 446 *Ally* em. *Allý*
 466 *lattszik* em. *láttszik*
 472 *Félelmein* em. *Félelmein*
 483 *Es* em. *És*
 497 *Alj* em. *Álj* — *beszellenem* em. *beszéllelem*
 500 *haladatos* em. *háládatos*
 501 *ar*[ra]; *ra* hiányzik; em.
 507 *é*[n]; *n* hiányzik; em.
 528 *latom* em. *látom*
 532 *leg* röv. *l*.
 539 *masok* em. *mások*
 540 *leg* röv. *l*. — *munkait* em. *munkáit*
 541 *Amintas* hiányzik; em.
 545 *Pasztor* em. *Pásztor*
 546 *Egtől* em. *Égtől*
 564 *Kertessenek* em. *Kertésszének*
 576 — 577 *hogy* *hosszas Nyugodalmok között légyek*; *hogy* utólag betoldva
 590 *felni* em. *félni*
 594 *masok* em. *mások*
 598 *Ta*[miris]; *miris* hiányzik; em.
 662 *Elizat* em. *Elizát*
 681 *remenyld* em. *reményld*
 686 [eg]. röv. *l*. — *hűségemnek* em. *hűségemnek*
 687 *kezenél* em. *kezénél*; *foqv* em. *foqv[a]*; *meg* ligatúrával röv. *g*

696	<i>Amintas</i> ligatúrával rövid. <i>Amint</i>
704	<i>De te nem felelsz? De</i> -ben a <i>D N</i> -ből átjavítva.
713	<i>Ah Mert igen.</i> ; <i>Ah</i> utólagos beszúrás; <i>Mert</i> em. <i>mert</i>
719	<i>Ertem</i> em. <i>Értem</i>
720	<i>Ertem</i> em. <i>Értem</i>
721	<i>lelkűve</i> em. <i>lelkűvé</i>
723	<i>Alhatatlan</i> em. <i>Álhatatlan</i>
725	<i>Tamiris Ah már nem</i> ; <i>Tamiris</i> áth. és tévesen egy sorral lejjebb írva. em.
753	<i>Kepeivel</i> em. <i>Képeivel</i>
754	<i>v[agy]</i> rövid. <i>v.</i>
797	<i>Hűsé[gy]mek</i> ; <i>g</i> hiányzik; em. — <i>tökletesen</i> em. <i>tökletesen</i> — <i>l[eg]</i> rövid. <i>l.</i>
798	<i>[szem]pillantást</i> ; <i>szem</i> hiányzik; em.
841	<i>véghez</i> em. <i>véghez</i>
846—847	<i>Haborodásiddal</i> em. <i>Háborodásiddal</i>
883	<i>Kötelességemnek</i> ligatúrával rövid. <i>Kötelességemk</i>
898	<i>horá megy</i> em. <i>horá mégy</i>
902	<i>nállam</i> em. <i>nállam</i>
907	<i>örrend[jen]</i> ; <i>jen</i> hiányzik; em.
908	<i>(Melly Tyrannusság!)</i> em. <i>(Melly Tyrannusság!)</i>
912	<i>Jobbágytól</i> em. <i>Jobbágytól</i>
917	<i>máse</i> em. <i>másé</i>
925	<i>Tyrann[us]ságait</i> ; <i>us</i> hiányzik. em.
926	<i>l[eg]</i> rövid. <i>l.</i>
939	<i>tovább ut.</i> <i>N[emesek]</i> rövid. <i>N.</i>
961	<i>Királynével</i> em. <i>Királynével</i>
992	<i>ak[arja]</i> . <i>arja</i> hiányzik; em.
997	<i>rag[ado]zo</i> ; <i>ado</i> hiányzik; em.
1019	<i>Mit hallok? 'S</i> ; <i>az 'S</i> áth.
1022	<i>boldogga</i> em. <i>boldoggá</i>
1030	<i>éppítsek</i> em. <i>éppítették</i>
1048	Az utolsó arietta végén az idézőjel hiányzik. em.
1049	<i>Vége</i> em. <i>Vége</i> — <i>Vége</i> után: <i>Eddig Csokonai sajátkeze.</i> [Nagy Gábor bejegyzése.]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

15	<i>Sidon</i> : föníciai város, most Saida.
18	<i>Pásztori Zabszárnnak hangjára</i> : Téves fordítás. Ol. Sz.: <i>al suono delle avene pastorali</i> ; <i>avena</i> nemcsak zabot, zabszárat, hanem pásztorcipót, pásztorfurulyát is jelent.
18	<i>torábat</i> (rég): tovább (<i>NySz.</i> III. 725. h.).
24	<i>édes Kintsem</i> : az <i>idol mio</i> (én bálványom) magyaros fordítása.
44	<i>Tiran</i> (lat.): zsarnok.
55	<i>reménykedni</i> : téves fordítás; ol. Sz.: <i>implorar</i> (könyörögni).
60	<i>Kadmus</i> : Agenor föníciai király fia, Thebae várának alapítója.
110	<i>Altzeus</i> (Alceus): Perszeusz makedón király fia.
184	<i>Ah Kintsem!</i> az <i>Ah mio ben</i> magyaros fordítása.
250	<i>Melampus</i> (lat.): jó és orvos.
410	<i>tanál</i> (táj.): talál (<i>MTSz.</i> II. 639. h.).
469	<i>Fatum</i> (lat.): sors.
540	<i>Astraea</i> (Astraea lat.): Az aranykorszakban a földön tartózkodó igazságistenő.

- 566 *enyhős* (táj.): langyos (*MTSz.* I. 492. h.).
- 698 *Gondolkoztál é rollam?*: Gondoltál-e rám? helyett (ol. Sz.: *A me pensasti*).
- 733 *Ah mi lesz rollam mostan*: Oh, mi lesz velem? (ol. Sz.: *Ah che sarà di me!*).
- 886 *Hogy eszembe jusson, hogy az én fejem vagy*: helyesen *uralkodónőm*: ol. Sz.: *mia sovrana*.
- 936 *Tirus* (Tyros lat.): föníciai város; Nagy Sándor i. e. 333-ban kéthavi ostrom után lerombolta.

Angélika

Kézirata

A második szakasz elejének töredéke és összes ariettái. Autográf fogalmazvány a *MTAK*. K. 674. jelzetű kötetének 58. v. — 62. r. levelén. 125 × 200 mm.

Kiadásai

1. *Angélika*. Egy Szerenata két Szakaszban. Szerzette Metasztázio Péter Tsászári Poéta. Fordítatott Olaszból. *Diétai Magyar Múza*, IX., X., XI. füzet. (Pozsony, 1796. 129—174. l.)

2. *Köföldy* (III. 164—189. l.) A *Diétai Magyar Múza* szövege.

3. *Toldy: Angelica*, Serenata két szakaszban Metastasiótól. (422—450. h.) A *Diétai Magyar Múza* szövegét adja, a címet és a neveket kivéve, melyekben mellőzi Csokonai magyaros írásmódját és önkényesen Lycorist, Tityrust és Thyrsist ír. Toldy a kézirat-töredék és a nyomtatott szöveg eltéréseit kijegezte (*MTAK*. Törtl. 2. r. 71., 25—26. l.), és kiadásának jegyzeteiben részben közli (943. h.).

4. *Horváth Cyrill*. (II. 647—670.) Toldy szövegének változatlan lenyomata.

5. *HG*. (I. 126—161. l.) A *Diétai Magyar Múza* alapján.

6. *FK*. (1533—1557. l.) Toldy szövege.

7. *MM*. (II. 645—669. l.) A *Diétai Magyar Múza* szerint.

Mint hogy az első kiadás Csokonai gondozásában a *Diétai Magyar Múzában* látott napvilágot, a szöveget eszerint közöljük. A kézirat-töredék variánsait ld. a *Szövegkritika* c. fejezetben.

Eredetijét Metastasio 1722. augusztus 18-ra Erzsébet császárnénak, VI. Károly császár feleségének születésnapja megünneplésére írta. Első ízben Nicola Antonio Porpora szerzett hozzá kísérőzenét, és ugyanabban az esztendőben Nápolyban nyomtatásban is megjelent. (Ld. *Tutte le opere di Pietro Metastasio*. A cura di Bruno Brunelli. 1947. Classici Mondadori, II. 1312. l.) Az Erzsébet császárnénak szóló, a művet végző ajánlást, mely a *Licenza* címet viseli Csokonai nem fordította le.

Keletkezése

A fordítás már 1794-ben foglalkoztatta, ami kitetszik a *MMerk* (1794) 1293—1294. l. október 21. és a *MHírm*. (1794. II. 643—5. november 7-i) közléséből, ahol megjelenendő művei felsorolásában 6. sz. alatt, *Orlando* címen szerepel: „*Orlando* és *Galathea*, két éneki pásztori játék, ugyan M[etastasio] után.” Utóbb a címet Metastasio eredetije nyomán *Angelikára* változtat-

ta, s műveinek 1795 tavaszán készült lajstroma szerint, ahol LXI. sz. alatt sorolja fel, akkor már teljesen készen állott. (*EPM.* 296. l. és kiadásunk, *Költemények* I. 211. l.) Ezen a kéziratban azonban, mint ez a kéziratföredéknek a nyomtatott kiadással való összevetéséből kiténik, a kiadás előtt még simított. Toldy a kéziratot újabbnak tartja a nyomtatott szövegnél (943. h.), ami ellen azonban több érv szól. Egyrészt semmi nyoma sincs annak, hogy az *Angéliká*vál megjelenése után még foglalkozott volna; másfelől a kézirat azövege régiesebb alakokat mutat, mint a *Diétai Magyar Műzsás*; így a kéziratban *lév, hűvség, orvosleány, a nyomtatványban lé, hűvség, orvosné, a kéziratban a' nemes szívűség ily árronn vétetik, a nyomtatványban a' nemes szívűséget ezen az árron vásárolhatni.* Végül pedig, ami döntő, az *Angélika* fogalmazványát ugyanazon a lapon követi a *Galatéa* kézírata, mely semmiképp sem lehető 1794-nél későbbre.

Hogy készen levő Metastasio-fordításai közül mért éppen az *Angélikát* nyomtatta ki, azt nem lehet a kisebb terjedelemmel indokolni, mert a *Galatéa* rövidebb. De valószínűleg ezt tartotta a legsikerültebbnek, bár ariettái közül egyesek kezdetlegesebbek és régibbeknek is látszanak a *Galatéa* dalainál. Még a zsengéket idéző nehézkes tizenkettes sorok is akadnak fordításai közt, messze eltávolodva Metastasio könnyedségétől, kinek formáit néha teljesen átépíti.

*Io dico all'antro addio;
Ma quello al pianto mio,
Sento che, mormorando,
Addio, risponde.
Sospiro, e i miei sospiri,
No' replicati giri
Zefiro rende a me
Da quelle fronde.*

*Én azt mondom a' barlangnak, Isten hozzád,
De annak meg kondúlt gyomra,
Ugy hallom, hogy siralmomra
Vissza megint hármás Isten hozzádot ad,
Sóhajtok, 's a' jákról újabb sóhajtással
Térül vissza Zefír gyakor fordulással.*

Máskor azonban egész rövid sorokat iktatva közbe próbálkozik megközelíteni Metastasio könnyed játékoságát. (Az arietták verselésének részletes elemzését ld. *Szaunder: Olir.* 433. l.)

*Mi proverà spietato
Ch'è mi sprezzò crudel;
Nè al braccio mio sdegnato
Potrà rapirti il Ciel.*

*Az érzi meg mélyen kegyetlenségemet,
A' ki kegyetlenül meg vetett engemet;
S mérges kezem közül maga
A' könyörgő
A' mennydörgő
Ég is ki nem ragadja.*

A mások ok, amelyért az *Angélika* kapta az elsőbbséget a *Galatéával* szemben, nem formai. *Angélika* és *Licoris* alakja, kikben a városi romlott és a falusi hiszta életformát állítja egymással szembe, új eszményének, Rousseau-nak felfogását előlegezi. (Ld. részletesen *Szaunder: Olir.* 430—431. l.)

Szövegekritika

A *DMM.* szövegén kívül, melynek alapján, minthogy még Csokonai életében jelent meg, a főszöveget adjuk, még egy kilenc és fél lapnyi saját kezű fogalmazvány-föredék is maradt fenn, mely a II. szakasz elejét és az ariettákat tartalmazza. (*MTAK.* K. 672. 58 v.—62 r. lev.) Csokonai az egészet áthúzta, nyilván akkor, mikor letisztázta. Az arietták verseitől szabadon ma-

radt oldalsó részekre Csokonai utóbb a *Militat omnis amans* két bevezető levélét jegyezte. Toldy a fogalmazvány és a nyomtatott szöveg néhány eltérését feljegyezte (*MTÁK*. Törlt. 2° 71. 25—26. l és *Toldy* 943. h.) és a fogalmazványt újabbnak tartja, mint a nyomtatott szöveget. Ennek ellentmondanak azonban a töredék régiesebb mondatszerkezetei és szóhasználata (pl. a fogalmazványban mindig *hérost*, a nyomtatott szövegben *vitézt* ír) s az, hogy a kéziratban folytatólagosan a *Galatée* fogalmazványa következik. A szereplők neve után pont. A kéziratban a szereplők neve rövidítve. A *DMM*-ban a szereplők nevei a szöveg fölött vannak. A nevek írása a *DMM*-ban Angélika, Likóris, Medoró, Tirzis, a kéziratban Angelica, Licori, Medoro, Tirzi. Az ő, ű jelzése: ő, ű. A nyilvánvaló sajtóhibákat kijavítottuk.

A kézirat töredék variánsai

- 356 És így hogy Medoro szerentsés
 357 háborítsa hűségtelen[nek] kell lenni Licori[na,]k az ő
 361 lélek a' melly
 363 és az ilyen durva
 364 a'ki nálad kevésbbé bír — olly [Hiányzik]
 365 mint te [Hiányzik]
 368 megkívántatna néha tsalárdnak
 369 már [Hiányzik]
 369—370 nemes szívűség illy árron vétetik
 372 igyekezek majd nemesszívűvé
 373 eléggé meg taníthatott tégedet arra
 374 és a' szemekkel
 375—376 vagy ha tőle távol nem talál nyúgodalmad. Mondd
 377 közé egynéhány Könyvetskének szerelmes jegyzeit
 380 sírása NB Ének
 381 Ha a' szem sírástól
 389 lhol jön
 391 a'mit néked mondtam
 395 hol jár ő
 396 hagytam annak a' higgadtt tónak
 397 tsendes Habjait a' mértusok
 398 társam, ott a'
 400 Ha tetszik tenéked, menjünk
 402 mikor eljöttem tőle — azt mondta, hogy
 403—404 miatt reá sem találhatnánk: az alatt
 405—406 olly unott Likóris
 406 hogy véle nem maradhatnál meg tsak egy szempillantásig
 409 Igenis de —
 410—411 talám nem is kívánsz illy
 414 nékem a' Szerelemről beszéllel
 416 szerelmekkel 's úgy tetteted, mintha nem értenék
 419 igazán [Hiányzik]
 420 és ennek utánna ámbár
 423 Hanem halld meg Orlandó, halld meg
 423—424 Te az igaz, eggy
 424—425 én nálam szebb és
 425 tudja halját fel
 427 de hijjába reményled, hogy
 429 Orlandó NB Ének

- 436 *ki hiányzik*
 438—439 *a' Hérosokat szerető*
 444—445 *előtéd, 's mégis te gyönyörködsz abba,' hogy engemet illy meg-
 gyaláztatva láss, és el tűrheted*
 448 *és új szerelmeknek*
 450 *futsz? Álly meg vagy eggy*
 451 *mondd, ha lehet, hogy*
 453 *szeretni a' Hérosokat, hagyj — békét NB Ének*
 453—461 *ld. az Énekeknél*
 463 *látlak téged szép*
 463—464 *olly szomorúan 's olly búskodva?*
 469—470 *nékem keveset tesz hanem Tíriss*
 470 *Istenem észrevette és valódinak tartja*
 471 *azt mondta nékem*
 472 *szeretni a' Hérosokat, hagyj*
 473 *aggódol, beh balgatag vagy?*
 474 *velem kötődöl én*
 477—478 *véletlen bosszúság ki*
 479 *még olykor mesterséggel*
 484 *S Azonba én*
 486—487 *majd a' te kedves Tírisedet megengesztelődve látod magadhoz
 visszajönni, el fogod*
 488 *felejteni NB Ének*
 498 *Újra szállani mér*
 499 *szerető intésid rám*
 505 *kedvesem, menjünk annak véghezvitelére a'mi szükséges*
 508 *Orlándó valahogy megtudja a' te*
 512 *pásztori ruha a'att még a' jegyekről se tudja őtet meg esmérni. Én*
 513 *Én ennek a Gyűrűnek segítsége*
 519 *nem egyesít [Hiányzik]*
 521 *leg öltőbb a gazdagság nézd*
 521—522 *tsak mitsoda mesterséges*
 524—525 *Azután nézzed tsak*
 526 *vagynak öszverakva; úgy*
 527 *mint valami selyem*
 531 *akkor [Hiányzik]*
 533 *régen [Hiányzik]*
 535 *el [Hiányzik]*
 538—539 *és Háboruságokkal egyhusi*
 540 *e' miatt a' házasoknak ágyaik gyakorta betstelen stzénákká lette-
 nek*
 543 *tiszta vizek, amaz*
 543—544 *egygyűű virágok, a'mellyekkel*
 545 *azok az én ékességeim, azok -- kintseim NB Ének*
 549 *Előttem nem sétél*
 552 *Előttem szép fejére*
 555 *Angélika szeret?*
 556 *Títirus Szeret*
 561—562 *Számnak higyj a magad Szemeincik itten*
 562—563 *körül nints olyan Törzök, a'mellybe az ő kezeikkel*
 563 *bé ne vésték volna ezeket az igéket: Vidám zöld fűvetskék --
 vizek hálálva köszönik*
 564—565 *az ő nyugodalmaikat Angélika*
 566 *De hogy mehetett*

- 572—573 *Medórót a'ki vérével*
 574 *Ó nem tudom mi fűvekből*
 575 *attól a' Lévtől vissza — a' vitéz saját [Hiányzik]*
 576—577 *nemeslelkű orvosleány soha*
 578 *már a' Medóró Ábrázatjann látszott*
 579 *a' pirosság kedves színe hoz vissza — térni [Hiányzik]*
 580 *akkor osztánn az ő Szánakozósága szerelemmé lett*
 581 *Ahonnán ötet férjének — maga jobbját*
 582 *saját hűségének*
 587 *leány, hűvség nélkül való lélek*
 590 *a'mellyeket egyedül tsak te éretted*
 591 *Médiában és Tatár-országba?*
 591—592 *menj, fuss a'hová*
 593—594 *akár hová mégy nem fogsz [itt megszakad a szöveg s az arietták*
következnek. A variánsokat ld. a főszöveg megfelelő sorszáma-
nál.]
 Énekek
 624 *Abból a'mi ront 's tör*
 642 *most el távoz, kintsem*
 684 *Vezesd tiszta fényeddel — A fogalmazvány következő sora:*
Az Égi Fedelenn — nincs meg a főszövegben.
 685 *Tündökölj szüntelen;*
 687 *'S fényed köd ne*
 748 *A' Poklot érzem!*
 758 *Mert Jön már vissza Kintsem*
 Csokonai *Orlando* utolsó ariettája mellé (755—758) *Az estvéhez c.*
vers (HG. II. 53. 1.) első versszakának fogalmazványát jegyezte

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 8—9 *A' Játékhely egy Múlatóháznak a' kertjében gondoltatik, Kámpániában, nem messze Párishoz: téves fordítás. Az ol. Sz. La scena si finge in un giardino di una casa di delizie in campagna, nelle vicinanze di Parigi.: A campagna itt vidéket jelent; Csokonai a campagnát — a Róma melletti Campagna analógiájára tulajdonnévnek fogva fel, magyarosan Kámpániának fordítja. spirítusokat: ol. Sz.: spirti.*
 15 *Akviló (aquilo, lat.): északkeleti szél, észak.*
 23 *kintsem: a ben mio magyaros fordítása.*
 31 *idétlen: ol. Sz.: immatura (éretlen).*
 49 *Diktamnus (dictamnus, lat.): gyógynövény, mely a testbe fúródott nyilvesszót eltávolította.*
 66 *ragadomány (rég): zsákmány, ol. Sz.: preda.*
 145 *Jázmínok: a jázmin részletes növénytani ismertetését adja Csokonai az Anakreoni Dalok XII. darabjához írt jegyzetében csodálkozva, hogy „Debrecennek jó ízlésű fejrészemélyei” „ezt a legszelídebb, leggyönyörűbb és legillatosabb virágos csemetét” kertjeikbe „bé nem hozták”. Nyilván az Angélika-fordítás ihletése, hogy Lillájával jázminos lugasban ül.*
 109 *jóltermetű: ol. Sz.: bennate (előkelő származású).*
 372 *nemesszívűvé tenni magamat ol. Sz.: far mi gentile (kedvessé tenni).*
 393 *továbbat (rég): tovább (NySz. III. 725. h.).*
 568 *Tzintia (Cynthia lat.): Diana, itt holdistennő.*

- 589—590 *Tropéum* (tropaeum, lat.): győzelem jelvény.
595 *fellengős* ol. Sz.: *sublime* (fenséges).
598 *gyalázatos bitangolója* ol. Sz.: *l'infame usurpator* (gyalázatos bitorlója).
657 *tzondor* (rég): rongyos, aljas *TEtSz.* I. 456.
660 *terek* (rég): teher.
660—661 *a' te bátorságba lételednek*: ol. Sz.: *alla tua sicurezza* (a te biztonságodnak).
688 *ingetlen*: ol. Sz.: *senza velo* (öltözék nélkül).
698 *elállóját*: ol. Sz.: *insidiator* (leselkedő).
720 *Avernus* (lat.): mérges kigőzölgésű tó Cumae mellett, ahol a régi hit szerint az alvilág bejárata volt.
723 *Eufrates* és *Tigris*: folyók Ázsiában.

Doctorandus

Kézirata

A kézirat, mely Molière *Képzelt betegéből* a harmadik közjáték, a burleszk doktorráavatás fordítását tartalmazza, autográf fogalmazvány, a *MTAK*. K. 677. jelzetű kéziratának 66 v.—68 v. levelén. *A szerelmes szemek*, *A patyolat*, *Az éj s a csillagok* és *Az emésztő tűz* c. zsengek szövegének szélén, tagolás nélkül, sebtiben lejegyezve. Ugyanennek a kötetnek utolsó, 121. levele (365 × 205 mm) tartalmazza az eredeti szöveget, amelyet Csokonai saját kezűleg fordítás céljából lemásolt. Szöveghűen közöljük.

Doctorandus Molier

Præses

Virtuosissimi Doctores
Medicine Professores
Qui huc venuti estis
Et vos alteri Signore
Sententiar' facultatis
Fideles esecutores
Chirurgiani et Speziali
Atq[ue] tota compagna etiam
Salus honor et argentum
Atque bonum appetitum.

Non possum docti fratelli
In me satis admirari
Qualis bona inventio
Est Medici Professio;
Quam bella cosa est et bene trovat[a]
Medicina illa benedicta
Quae suo nomine solo
Stupendo miracolo
Dopo si longo tempore
Facit a macca vivere
Tantas gentes omni genere.

Per totam terram videmus
Grandam vogam ubi sumus
Et quod grandes et picciolini
Sunt de nobis impazziti
Totus mundus eurrens ad nostros remedios

Nos rimirat sicut Dios
Et nostris ordinibus
Principes et reges summissos videtis.

Atq[ue] ideo id est nostrae sapientiae
Bonis sensus atq[ue] prudentiae
De fortemente travagliare
Ad vos bene conservare
In tali credito voga & honore
Et bene guardare di non ricevere
In nostro docto corpore
Quam personas capaces
Et totas dignas riempire
Has piazzas honorabiles.

Est percio, che nunc trovati estis
Et credo, quod trovabitis
Denam materiam medici
In sapienti homine, che voi vedete qui
Il quale in cosis omnibus
Domo ad interrogandum
Et a fondo examinandum
Vostris capacitatibus

Primus Doctor

Mi mihi licentiam dat Dominus Praeses
Et tanti docti Doctores
Et assistentes illustres
Sapientissimo Baccelliero
Quem estimo & honoro
Demandabo causam & rationem, quare
Opium facit dormire?

Baccellierus

Mi a docto Doctore
Demandatur causam & rationem quare
Opium facit dormire?
Al che respondeo
Qua est in eo
Virtus dormitiva
Cuius est natura
Genus addormire

Ob[or]us

Bene etc.

II. Doctor

D[omi]no Praesidi, quale non e ancor fatto
Ma benigne annuat
Cum talis Doctorib[us] sapientib[us].

Et assistentib[us] benevolentib[us]
Dicat mihi un pocchetto D[omi]nus Praetendens
La raggione a priori & evidens
Cur Rhabarbar[aa] et la Sen.[a] etc.

Bacc[ellierus]

A Docto Doctore, mihi qui sum Praetendens,
Domandatur la ragg [ione] . . . . ?
Respondeo vobis etc.

Chor[us]

Bene etc.

III. Doctor

Ex responsis comprisa iam sole clarius
Quod lepid[um] iste caput Baccellierus
Non passavit suam vitam ludendo in sbaraglino
Nec in pigliando del Tabacco.
Sed explicet perche furfur maerum & parvum lac
Cum Phlebotomia & purgatione humorum
Chiamantur a Medicantib[us] Idola Medicor[um]
Nec [n]o[n] pontus Asinor[um] ?
Se primieramante grata sit D[omi]no Praesidi
Nostra libertas quaestionandi
Pariter Dominis Doctorib[us]
Atqu[e] de tuttis ordinis benignis auditorib[us]

Baccellierus

Querit a me D[omi]nus Doctor
Chrysologus, id est, che dicit d'oro
Quare parvum lac & furfur maerum
Phlebot. [etc.]
Apellatur a Medicantib[us] etc.
Atque pontus As[inorum]
Respondeo quia
Iste ordinando non requiritur magna scientia
Et ex illis quatuor rebus
Medici faciunt Filippos, Doppios & Quertos di Scudi

Chor[us]

Bene etc.

VI. Doct[or]

Cum permissione D[omi]ni Praesidis
Doctissimae Facultatis
Et totius his nostris actis
Compagnia assistentis
Domandabo tibi docte Baccelliere

Quae sunt remedia
Tam in homine quam in muliere
Quam in malattia
Dieta hydropisia
In malo caduco Apoplexia
Convulsione & Paralysis
Convenit facere?

Bacc[ellierus]

Clit. [etc.]

Chor[us]

Ben. [etc.]

V. Doctor

Si bonum paretur D[omi]no Praesidi
Doctissimae facultati
Et compagniae praesenti
Domandabo tibi do[mi]ne Baccelliere
Quae remedia colicosis, febrosis, eticis,
Maniacis, Nephriticis, phreneticis
Melancholieis, daemoniacis
Astmaticis atque pulmonicis
Catarrosi Tussiculosis
Guttosis latris atque rognosis
In Apostematis piaghis & ulcera
In omni membro aut fractura
Trovas a propositum facere?

Bacc[ellierus]

Clit. [etc.]

Chorus

Bene [etc.]

VI. Doctor

Cum bona venia reverendi Praesidis
Filiorum Hippocratis
Et totius coronae nos admirandis
Petam tibi resolute Baccelliere
Non indignus alumnus di Monpelliere
Quae remedia caecis surdis, mutis
Et stroppiatis claudis atque omnib[us] aegrotis
Pro callis pedu[m] malu[m] de dentib[us], pestis rabie
Et nimis magno commotione in omni novo matrimoniato
Convenit facere?

Bacc[ellierus]

Clis. [etc.]

Chor[us]

Bene [etc.]

VII. D[octo]r

Super illas maladias

D[omi]nus Bacc[ellierus] dixit maraviglias

Ma si [n]o[n] anubio D[omi]nu[m] Praeside[m]

Doctissima[m] Facultate[m]

Et tota[m] honorabile[m]

Compania[m] ascoltante[m]

Faciam illa[m] una[m] quaestione[m]

De hieri malatus unus

Qui cadit in meas manus

Habet grandam febrim atque raddoppiam

Grande[m] dolore[m] capitis,

Et grandu[m] malu[m] ad latere[m]

Cum granda difficultate !

Et pena di respirare

Voglias mihi dicere

Docte Baccelliere

Quid illi facere?

Bac[cellierus]

Clis. [etc.]

Idem Doctor

Ma si maladia etc.

Bacc[ellierus]

Clis. [etc.]

Chor[us]

Bene & etc.

Praeses

Juras guardare statuta etc.

Bacc[ellierus]

Juro.

Praeses

Essere in .....

Bacc[ellierus]

Juro.

Praeses

Ego e[um] ista Berretta &c.

Finis.

Wilske 3^a Sept. 1796.

Kiadásai

Toldy nyomán *Horváth Cyrill* és *H.G.* a *Hátrahagyott Elegyes Versek* második könyvében 1796-os évszámmal közlik, a kéziratától eltérően párbeszédés tagolással, a szereplők neveinek és a visszatérő szövegeknek betoldásával, a *FK.* (1698—1703. I.) és *MM.* (II. 767—771. I.) a drámák közt, de *Toldy* közlési módja szerint, a *FK.* 1795-ös, a *MM.* a helyes 1799-es évszámmal.

Keltekzése

Mint a közölt szövegből kitetszik, Csokonai fordítása nem épül közvetlenül *Molière* művére, hanem olasz fordításon alapul. Mikor Csokonai 1796 őszén a pozsonyi diétára igyekezve barátjánál és iskolatársánál, Kovács Sámuel bicskei rektornál megpihent, kezébe akadt *Molière műveinek olasz fordítása*, *Giacinto Augustei*, a brandenburgi választófejedelem titkárának munkája, melyet *Nicolas di Castelli* néven tett közzé. (*Le opere di G. B. P. di Moliere* Divise in quattro volumi et arricchite di bellissime figure. Tradotta da Nic. di Castelli Secret. di S. A. S. E. di Brand. Lipsia Gio. Lodovico Gleditsch 1698. 2. kiadás 1739—40. Csokonai alkalmasint a 2. kiadást használta.) Ennek IV. kötetében volt az *Ammalato Imaginario*. Nem maga a darab kezdte meg, hanem a harmadik közjáték, a burleszk doktorráavatás. Ismerős szövegre bukkant benne, ami közszájon forgott a kollégiumban. Csikorgó latin tudása fitogtatására már a *Tempefőiben* idézi egyik visszatérő formulát:

*Bene, bene, bene respondere
Dignus, dignus est entrare
In nostro docto corpore.*

De Csokonai tudta a többi latin formulát is, amik szállóigeeként éltek a kollégiumban, ami kitűnik abból, hogy másolatában már első előfordulásukkor csupán kezdőszavakkal jelzi nemcsak a kórus fentebb idézett többször visszatérő szavait, hanem a *Baccellierus* állandóan visszatérő mondókáját:

Clysterium donare
Postea seignare
Ensuitta purgare

és a *Praeses* felavató beszédét is.

Castelli fordítása nem egyezik Molière hitelesnek elfogadott szövegével. A burleszk doktorrávatásnak erősen felduzzasztott szövegű önálló kiadásai is jelentek meg. *Receptio publica unius juvenis medici in Academia Burlesca Joannis Baptistae Moliere, doctoris comici* címen éspedig 1673-ban Rouenban és még ugyanabban az évben Amsterdamban (szövege kiadva *Oeuvres de Molière* IX. 482. s. kk. 11. a *Les Grands Écrivains de la France* sorozatban). *A képzelt beteg* első kiadása is Hollandiában, Daniel Elzevir amsterdami nyomdájában jelent meg, és ezt ugyanott többször utánnyomták a burleszk doktoravatás bővített szövegével, amelyen Castelli fordítása is alapszik. Ebben az autentikusnak elismert szöveg öt doktorával szemben úgy, mint Castellinél, nyole doktor szerepel. Ismerve most már azt az élénk kapcsolatot, amely protestáns iskoláink és a Németalföld között fennállott, a bővített szöveg künn tanuló debreceni diákok révén könnyen eljuthatott a Kollégiumba, és ott nagy népszerűsége telt szert ez a szeniális karikatúra. Az ifjúság mindig hajlamos a nagyképűség és formalizmus kritikájára, és különösen az volt a debreceni Kollégiumban, ahol a nagy diáktömegeket oktató professzorok kis száma erősen szükségessé tette a tanári tekintély fokozottabb biztosítását. A kollégiumi vezetők a szabad kritikai szellemet merev formaságokkal, szigorúan ellenőrzött egyenruha-viseeléssel és hasonlókkal igyekeztek ellensúlyozni. A szöveg francia-latin maccheronea keveréke, melyben még olasz morzsák is találhatóak, erős rokonságot mutatott azzal a kollégiumi latinsággal, amit az egymással való érintkezésben is rájuk kényszerítettek, s ami ellen a XVIII. század végén, az anyanyelv kultuszának hajnalán, egyre erősebb a lázadás, és ennek a lázadásnak épp Csokonai a fő zászlóvivője. Doktoravatás ugyan nem volt a kollégiumban, de volt lelkészavatás, s a szertartás mikéntjét az 1629-ben tartott közzsínat részletesen megállapította. (Ld. Nagy Sándor: *A debreceni református kollégium*. Hajdúhadház, 1933. 208. l.) Mikor Castelli fordítása Bicskén Csokonai kezébe került, formailag és tartalmilag egyaránt megragadta ez a kollégiumi emlékeket idéző szöveg. Könnyen perdülő és változó szótagszámú, kötetlenül és játékosan rímelő, pattogó ütemű sorai vonzották a fordításra, csúfondáros hajlama, parodisztikus kedve is méltó tárgyra talált, tartalomban és formában egyaránt beleillett a Kazinczytól mendikás tónusnak bélyegzett stílusba. A feladatot megkönnyítette, hogy a szöveg makaróni nyelve a francia elemek helyett most már csak olaszt tartalmazott; Csokonai ekkor még kevésbé tudott franciául, ellenben már jártas volt az olasz nyelvben és gyakorlott az olaszból való fordításban. A tartalom is erős visszhangot keltett benne: kétségbeesett kacaj volt a kollégiumi perек még mindig sajtó emlékeire. A nagyképűség megcsúfolására készítette a latin nyelven merev formasággal lefolytatott kollégiumi törvénykezés, de még inkább a „clarissimus Professor” Szilágyi Gábor, aki még sokkal nagyobb mértékben vette igénybe a tekintélytartás külső eszközeit, mint kollégái; kiváló apa csekélyebb súlyú fia, kit inkább atyja, a *Henrius*-fordító Szilágyi Sámuel tekintélye, mint saját tehetsége emelt a katedrára, s aki képzettsége hiányait és magánélete foltjait külső tekintélytartással volt kénytelen takargatni. A pataki év nem volt sem elegendő, sem alkalmas arra, hogy Csokonai ezeket a fájó emlékeket eloszlassa.

Csokonai lemásolta hát Castelli fordításából a burleszk doktoravatást, nyilván azzal a szándékkal, hogy lefordítsa. Nem azzal a szép kalligrafikus írással másolja, mint annak idején Berquin idilljeit. Kevés ideje lehetett a másolásra, mert nagyon sebtiben ír, sok ligatúrával, a latin formulákat csak kezdő szavakkal jelzi, s a vége felé írása már olykor olvashatatlanná torzul. Helyesírása eltér Castellitől, az ott olaszosan írt szavakat latinosan, ill. görögösen írja (pl. *Questionem* helyett *quaestionem*, *idole* helyett *idola*, *melancholicis* helyett *melancholicis*). Ezek alkalmasint nem tudatos változtatások,

csak a gyors másolás következményei: így természetesebben folyt tollából. Eltérések vannak az ékeztésben és központosításban is. De ezekkel Csokonai mindig nagyvonalúan bánt.

A szövegen azonban lényegbevágó változtatást is tesz, amelynek célja a tömörítés. Ezért hagyja el a Castelli-féle szövegből a nyolcadik doktor szerepét, amely hosszadalmasságával szétfeszíti az egésznek a kereteit; elmarad a Chorus és a Baccellierus hozzákapcsolódó mondókája is. (Ezekre nézve ld. bővebben Pukánszky-né Kádár Jolán: *Csokonai Doctorandusa. ItK.* 1956. 35–45. l. Uo. a bővített szöveg kiadásainak felsorolása és az *Octavus Doctor* egész szövegének közlése.) Csokonainál ilyenformán Molière öt és Castelli s a bővített kiadások nyolc doktora helyett hét doktor marad. Ez Csokonai egyedülálló és egyéni változtatása, aminőt a Molière-irodalom nem ismer. A változtatásnak Csokonainál mélyenjáró esztétikai okai vannak, arányérzékeny sugallta. Egyebekben nem változtat a szövegen, és amiben eltér a hitelesnek elfogadott molière-i szövegtől, az csak annak a következménye, hogy a bővített szöveg került a kezébe, melyet egyebekben híven követ. Amit Molière-nél a negyedik és ötödik doktor kérdez, azt Csokonai éppúgy a hetedik doktor szájába adja, mint a bővített szöveg; a második, harmadik, negyedik és ötödik doktornak a hiteles szövegben hiányzó kérdése, valamint a felöltnek ezekre adott felelete ugyancsak megvan a bővített szövegben, és nem Csokonai toldotta bele a fordításba, mint eddig feltették. (Ld. Pelle Erzsébet: *Un poète cosmopolite du XVIII. siècle: Michel Csokonai et la Littérature Française.* Szeged, 1933. 49. l.) A fordítás még tovább megy a tömörítésben. Nem fordítja le a másolt szövegből a II. doktor mondókájának négy bevezető sorát:

Domino Praesidi, quale non e ancor fatto
Ma benigne annuat
Cum talis Doctoribus sapientibus
Et assistentibus benevolentibus

és mindjárt a lényeges mondanivalóval kezdi:

Mondja meg nékem a' Dominus Practendens

Tömöríti a Praeses második esküformuláját is, mely Molière-nél így hangzik (Csokonai másolatában csak olvashatatlan jelzésekben van meg):

De non jamais te servire
De remediis alucinis,
Quam de ceux seulement almae Facultatis,
Maladus dust-il crevare
Et mori de suo malo ?

Csokonai szövege ezzel szemben mindössze ennyi:

*A' Sénior rendelésén
Megnyugszol jó 's rossz intésén ?*

Még lényegesebben rövidíti le a Praeses avató beszédét, s ott végzi, ahol mondanivalója csattanóvá élesedik; ezek a csattanót gyengítő részek Molière hiteles szövegében is benne vannak, de Csokonai mégis elhagyja éppúgy, mint a balett egész második, harmadik és negyedik megjelenését; Molière-nél a hosszú szöveget indokoltta az a körülmény, hogy egy tényleges és közismert szertartás paródiáját adta, melynek hagyományos menetét követnie kellett. Csokonait ez már nem kötötte, ő csak kerek műalkotást akart adni és pusztán stílusérzékeny vezetett; épp ezért szövege kerekesebb, elevenebb,

epigrammatikusan kiéleztebb nemcsak az apokrifnek mondott bővített szövegnél, hanem a hiteles eredetnél is. A francia Molière-kutatásban merültek fel olyan nézetek is — elsőnek Magnin képviselte (*Revue des deux mondes*. 1846. XV. köt. 172. s. kk. ll.) —, hogy a burleszk doktoravatásnak az a bővített formája, mely Csokonai fordításának is alapja, ugyancsak Molière-től származik, és Boileau közreműködésével poharazás közben keletkezett. Ezzel a nézettel szemben a legfőbb ellenérv, hogy a betoldott részek kevesebb ügyeséget mutatnak a makaróni latin kezelésében. Mert ez nem heterogén önkényes nyelvkeverék, ennek megvannak a hagyományai és íratlan törvényei, s ezt Molière finom füle megérezte. Csokonainak is megvolt ez a finom hallása. Nem esett abba a csapdába, mint a későbbi fordítók, hogy a magyar szavakat latin módra ragozza, mert megérezte, hogy a rokon olasz és francia nyelv megbírja ezt, de a más tőről fakadt magyar semmiképpen. Így nála a latin tövek illeszkednek bele a magyar nyelvrendszerbe. Az ő keveréknyelve magyar realitás, mellyel a kollégiumban és a közéletben egyaránt állandóan találkozott. Irodalmi hagyományát Bessenyei Pentyijában találhatjuk meg, majd Kisfaludy Károly Perföldije népszerűsíti, és legismertebb változata Petőfi verse, a *Dülingenter frequentáltam*. De bőven halljuk Csokonai drámáiban is. A *Tempefőiben* a katolikus egyházi latint vette tollhegyre, a *Gersonban* a debreceni kollégiumit, a *Culturában* a jogászit, most az orvosi latint parodizálja a magyar nyelv védelmében. De minthogy a *Doctorandus* keveréknyelve a magyar valóságba bocsátja gyökereit, fordítás létre is olyan, mintha magyaroknak magyarul írtatott volna. Már a kezdőmondatban virtuóz nyelv művészetrel kerül meg a magyar felsőfok hosszadalmas nehézkességét, mikor a „Virtuosissimi doctores”-t *Virtuosus fődoctoroknak* fordítja. Az idegen vonatkozásokat magyarokkal helyettesíti, a „Filippos, Doppios et Quartos di Scudi”-ből körmőci aranyak lesznek, s az „Et nostris ordinibus Principes et reges summissos videtis” szöveget izes magyarsággal így adja vissza:

A királyok és a printzek

A mi Facultásunk fékjére kerültek.

A példákat még szaporíthatnók. (A részleteket ld. a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* közt.)

Az eredeti versformájának szabad és játékos változatossága fölöttébb vonzó volt Csokonai számára, ki nemcsak Himfyben, de még Petrarcanál is unta a versforma egyhangú szabályszerű zártságát. Itt kellőképpen érvényesülhetett a tőle annyira kedvelt „kellemetes poétai pongyolóság” (ld. Elek István: *Csokonai versművészete*. Bp. [1937]). Az alapszövedekben leggyakoribb a Csokonainak is kedves és tőle sokszor használt hetes és nyolcas sorok váltakozó visszatérése, de sűrűn tarkítják könnyed játékosággal hol rövidebb, főképp hatos, hol hosszabb, kilences, tizenegyes, tizenkettes, sőt tizennégyes sorok is. Az egész trocheikus lejtésű, de mint Csokonainál nagyon gyakran, itt is nagyobbára megvan a hangsúlyos ütemezés lehetősége is. Megtartotta a rímelés gazdag változatosságát, mely párrímtól és keresztímtől kezdve az ölelkező és visszatérő rímig minden lehetőséget kiaknáz és összefon.

A keletkezés idejét HG. (III. 495. l.) napnyi pontossággal 1795. szeptember 3-ban jelöli meg. Ebben a dátumban azonban kettős tévedés van. Az első az, hogy ez nem a fordítás, hanem a fordítandó szöveg lemásolásának kelte: Csokonai, mint a Castelli-féle eredeti fenti közléséből kiteszik, saját kezűleg jegyezte rá a másolás keltét. A második tévedés, hogy az odajegyzett évszám nem 1795., hanem 1796. Helyesen közli első kiadója, Toldy, aki ezt a megjegyzést fűzi hozzá: „Csokonai már akkor kezdte érezni, mint kell a nyelvezetet tárgya szerint válogatni” (*Toldy XXXII. h.*). Toldy észre-

vétele nagyon találó; helyesbítésre csak a „már ekkor” szorul. Mert Csokonai 1796-ban csak lemásolta Castelli szövegét, maga a fordítás később készült. Bizonyíték rá, hogy ezt a szöveget:

Petam tibi resolute Baccelliere
Non indignus alumnus di Monpelliere

így adja vissza:

*Azt kérdem tőled bátor Baccelliere
Somogy V[ár]megyének érdemes embere.*

Mikor Csokonai Bicskén a Castelli-féle szöveget lemásolta, nem is sejtette, hogy útja végén, két esztendő múlva Somogyban fog kikötni. Somogy vármegyéhez, ahova későbbi sorsa sodorta, ekkor még nem volt kapcsolata, legfeljebb az a gyermekkor távolából ködlő hagyomány, hogy családjuk onnan eredt. Így hát a fordítás keletkezése nem tehető előbbre somogyi korszakánál, s legvalószínűbben 1799. Csak 1798 után lehetett az orvosi fakultásáról híres Montpellier-ből Somogy vármegye. De ezt a későbbi keletkezést támasztják alá Csokonai somogyi élményei is. Egész pályáján élmény és mű szoros egységbe fonódik, nemcsak közvetlen lírai megnyilatkozásaiban, de epikus drámái költészetében, sőt fordításaiban is; épp ez mossa el nála az eredeti és a fordítás határát, épp ez az élményszerűség teszi lírai hitelességüvé fordításait is. Bármennyire izgatta is a forma problémája, fordításainak rugója mindig a belső átélés is. A *Doctorandus* szövegét 1796-ban azért írta le, mert mint láttuk, felelt akkori érzéseire. A lefordításhoz akkor nem volt nyugalma és nem volt érkezése. Azt a fél ív papirozt, melyre a szöveget kéthasábon sebtiben leírta, betette könnyű poggyászába kéziratai mellé, és úgy indult Pozsonyba, majd Komáromba. Pozsonyban a *Diétai Magyar Múza* kötötte le, Komáromban Lilla háttérbe szorította életének eddig legmélyebb élményét, a debreceni Kollégiumot, minden kézirát és keserves emlékével együtt. A másolat ott nyugodott a zsengek kéziratai mellett, várva az újabb eseményt, mely majd felszínre veti. Ezt somogyi állandó betegeskedése hozta meg.

A *képzelt beteg* és *közjátéka*, a burleszk doktoravatás erősen orvosellenes. Molière beteg volt és fiatalon halt meg. Sok orvost ismert; a halál hatalmával szemben tehetetleneknek, sokszor nagyképtűeknek és tudatlanoknak látta őket, kik minden egyéni bajjal szemben a sablonokat ismételve a beteg gyógyulásánál előbbrevalónak érzik az anyagi hasznot. Beteg volt Csokonai is, és törekeny testében hordozta a korai halál sejtelmét. De debreceni éveit alatt nem volt és nem is lehetett orvosellenes. Apja borbély és seborvos volt, Plénc tanítványa, kívül levelezésben is állott. Weszprémi István, a kiváló polihisztor-orvost baráti kötelékek fűzték a Csokonai családhoz, és ő mentette meg a törekeny testű költő életét. Nyereszkeledésről itt szó sem lehetett. Debrecenben Hatvani István hagyománya őt, aki ingyen gyógyította a szegény betegeket. Csokonai életében Weszprémi mellett korán megjelent az orvosbarát: Földi János is.

De a személyes kapcsolatokon felül Debrecen közegészségügye a XVIII. század végén országos viszonylatban is a legmagasabb fokon állott. Előmozdította a város polgárainak jóléte, a kollégiumnak a szellemi élet minden ágára kiterjedő emelő hatása, a református egyház áldozatkészsége, mellyel limit külföldi egyetemeken képezette (ld. Julow Viktor: *A debreceni felvilágosodás problémái. Árkádia körül*. Bp. 1975. 98 – 121. l.), az orvostudományuk s az ezt szolgáló fűvésztudományuk a XVI. századig, Melius Juhász Péterig visszanyúló hagyománya. (A kor magyar közegészségügyi viszonyaira

nézve ld. Gortvay György: *Az újabb kori magyar orvosi művelődés és egészségügy története.* Bp. 1953. — Korbuly György: *Az állami egészségvédelem felé. Magyar Művelődéstörténet.* Szerkesztette Domanovszky Sándor. IV. *Barokk és felvilágosodás.*) — Mindezen felül a felvilágosodás szelleme is táplálta Csokonaiban az orvostudomány megbecsülését. Rácz Sámuel orvosprofesszort könyve megjelenése alkalmából verssel üdvözi. Később, Somogyból megérve, újra felveszi a kapcsolatot az orvoskörökkel, Schraud főorvos feleségének, Zeininger debreceni patikus leányának halálára írja az *Amaryllist*, váradi orvosához, Sándorffy Józsefhez intézi a *Tüdőgyulladásomkor* c. verset, talán a legszebbet, amit valaha orvoshoz írtak, és utolsó kezelőorvosához, Szentgyörgyi Józsefhez is meleg barátság fűzi. Nemcsak az orvost becsülte meg bennük, hanem a kiművelt emberfőt is, mert valamennyien nemcsak szaktudományuknak voltak jeles művelői, de polihistorok, költők, nyelv-művelők is és főképp a zsenge magyar irodalmat és színhészetet meleg érdeklődéssel kísérő lelkes hazafiak.

Patakon már más világ fogadta a törekeny testű költőt. Bár éppen pataki évről rendkívül szűkszavúak a források, mindaz, amit Zemplén megye akkori közegészségéről tudunk, indokoltta teszi azt a feltevésünket, hogy Csokonai átmeneti orvosellenes magatartásának gyökerei idáig nyúlnak vissza. Debrecenben két városi orvos tevékenykedett, s az első 1630-ban alapított gyógyszerház, az *Arany Angyal* mellett 1772 óta az *Egyszarvúhoz* címzett patika is működött, és a kitűnő orvosok mellett tudós és művelt patikusokkal is találkozunk, mint a jeles könyv- és régiséggyűjtő Kazay Sámuel; egész Zemplén megyében viszont 1808-ban is csak három gyógytár van, és Sáros-patakon 1830-ban említik az elsőt. Kazinczy Széphalmon — mely bár Abaujban feküdt, de egészen a zempléni határon —, ha hozat is orvost a közeli Sátoraljaújhelyről, tanácsot mindig Debrecenből kér Szentgyörgyi Józseftől. (Ld. *KazLev.* V. 73. VIII. 37., 45—47., 402., 606., IX. 16. 123.) — Így hát nem valószínű, hogy a *Doctorandus* bicskei lemásolását 1796-ban már ilyen orvosellenes gondolatok is táplálták, amelyeknek első irodalmi jelentkezését Csokonainál éppen ebben az esztendőben találjuk meg a *Diétai Magyar Műzsa* egy kis epigrammatikus versében, mely az *Egy orvos sírkövére* címet viseli:

*Itt fekszik, aki által
Sokan fekiúsznek itten.*

Valószínű, hogy élmények sugallták ezt a kis verset, de lehet részben a röviddel előbb lemásolt *Doctorandus* irodalmi visszhangja is.

Somogyba Csokonai már betegem érkezett. (Ld. erről a *Karnyóné* bevezetését is.) Előbb három hétig feküdt Csökölben, volt debreceni diaktársánál, Kis Bálintnál. Hogy mi baja volt, nem lehet pontosan megállapítani, de alkalmasint ekkor kezdődött évekig húzódnó végső betegsége, mely, mint váradi orvosa, Sándorffy József írja, szervezetének „születésétől fogva gyenge machináját” végleg összetörte. Maga is megérzi ezt, és a *Gróf Erdődyné önanagyágához* írott verse visszhangozza ezt a szomorú sejtést:

*Már kezdett bennem gyengülni
És számon lebegett már
Az élet, mint a repülni
Készülő ijedt madár. —*

— — — — —
*És hogy a zajgó világban
Ne kelljen tolongani
A rengeteg Somogyországban
Elbúttam haldoklani.*

S a betegség nem akarja elhagyni: 1798 júliusában ismét „hideglelésbe” esik és Kaposvárott fekszik betegen, míg Sárközy István Nagybajomba nem viteti. Maga említi a *Dorottya* előbeszédében, hogy „kúrán” volt Kaposvárott. 1799-ben Csurgón betegségéről ad hírt Csepán Istvánnak. De itt nem ült ágya mellett úgy, mint Debrecenben az orvos-barát. Orvosai közül Csak Varga doktor nevét ismerjük, akit Kis Bálinték hoztattak ki hozzá Csökölbe Kaposvárról. Nagyon jó tapasztalatai nem lehettek itt az orvosokkal kapcsolatban. Már a *Cultúraban* (II. f. 7. j.) gúnyosan szól „professor Bonvivan úr” dieteticiájáról. De a „rengeteg Somogyosság” kis falvaiban nem is volt orvos, és „kuruzsok” garázdálkodtak. A felvilágosodott Csokonainak csak egy csúfondáros fintora volt számukra, mely a *Karnyóné* Kuruzsa s a *Doctorandus*-fordítás egy tőről fakadtak, egyszerre és egy helyen: 1799-ben Somogyban keletkeztek.

E l ő a d á s a i. Csokonai, mint láttuk, valamennyi drámai alkotását, eredetit és fordítást egyaránt, színpadi előadás céljára készítette. A *Doctorandus*-ban azonban csak irodalmi alkotást látott és innen van a nagyobb műgond, melyet ráfordított. De szándéka ellenére mégis színpadra került 1942. december 4-én a Madách Színházban a *Képzelt beteg* utójátékaként Dávid Gyulának Csokonai eleven ritmikájától ihletett kísérőzenéjével, Pünkösti Andornak, a színház igazgatójának rendezésében. A zeneszerző szerint Csokonai fordítása nyelvi és prozódiai szempontból egyaránt eszményi szöveg a komponista számára: vonzza és diktálja a zenét (Dávid Gyula szíves szóbeli közlése). A szöveg töretlen frisséggel, elevenen perdült a színészek ajkáról, régisége csak emelte a játék szertartásosságát és parodisztikus jellegét. (Ld. *Népszava*, 1942. XII. 4.) Ezt a bevált gyakorlatot több fővárosi színházunk és a Pécsi Nemzeti Színház is követte.

Itt a szükségből lett érény, mert a burleszk doktoravatásnak Csokonai után nem akadt megfelelő magyar fordítása. A *képzelt beteg* első magyar fordítója, Harsányi Pál (*Mulattató Szépliteratúrai Gyűjtemény*. V. Pest, 1832.) egyszerűen megkerülte a problémát azzal, hogy nem fordította le a közjátékokat. Csokonai után elsőnek Rákosi Jenő fordította le a burleszk doktoravatást, fordítása színre került 1875-ben a pesti Népszínházban és Kolozsvárott is, de nyomtatásban nem jelent meg. A Kisfaludy Társaság teljes Molière-fordításában Berczik Árpád átültetésében hozza (V. köt. Bp. 1884.) a hiteles molière-i szöveg szerint. De a makaróni latin fordítási elveiben Berczik sajnálatosan eltér Csokonai helyes és eredeti magyar hagyományától és Baudissin német fordítását veszi mintául (*Molières Lustspiele*. III. Leipzig, 1866), noha Baudissinnak magának is kétségei voltak saját fordítási módszerének helyességével szemben, aminek kifejezést is ad fordításához csatolt jegyzeteiben (527. l. 17. jegyzet). Kifejti, hogy Molière bámulatos kecsességgel kezeli a konyhalatint s ez a németben sose érhető el, mert a német szavak kirínak a szövegből. Ennek ellenére Berczik teljesen szükségtelenül német szavakat is kever a szövegbe, megrontja az eredeti rímelését és ritmusát, s még a latin formulákban is a maga gyártotta stílustalan és történetietlen keveréknyelvet használja. Molière „cérémonie burlesque”-jét „bohókás szertartás”-nak nevezi, s fordítása valóban fedi ezt a fogalmat, mely ehhez a szóhoz fűződik:

Rogo, praeses, si perdonum das-ne,
 Et vos, dragae doctores mihasznea,
 Tota frequentia facultasve,
 Querire nostrum fiatal barátom,
 Doctum, stockdumm baccalaureatum,
 Causa et ratio est qualis
 Quod per opium szundikálisz?

Várad Antal (Bp. 1903. *Magyar Könyvtár*, 356—357. l.) még tovább megy a Berczik megkezdette úton, és szövege bohóc szájába illő halandzsa, mely teljesen elszakad a komoly szertartás paródiájától:

Super illas nyavalias
Látó sum, scis bene: mi az!
Am, in coeteris, orrontom,
Hátha nescit, rontom, bontom!?

Természetes, hogy Berczik Árpád szövegével a *Nemzeti Színház* kitűnő stílusérzékű igazgatója, Paulay Éde nem vállalta a közjátékok előadását, s így *A képzelt beteg* ezek nélkül került színre a Nemzeti Színházban 1894. május 11-én. Ambrus Zoltán már ekkor hangsúlyozza (*Színházi esték*. Bp. 1914. 70—72. l.), hogy csak a teljes épségű szöveg előadásának van értelme; a közjátékok nem odaaggatott függelékek, hanem a darab szerves részei, melyekkel a szerző derűsebbé akarta tenni ezt a keserű komédiát. — Tóth Imre kísérletet is tesz a burleszk doktoravatás előadására a rossz szöveg okozta sikertelenséggel. (Ld. Nagy Péter: *A francia klasszikus dráma fogadtatása Magyarországon*. Bp. 1943. 87. l.). — Hevesi Sándor ismét a közjátékok nélkül adhatja elő 1930-ban (ld. *Napkelet*, 1930. 494. l.). A darabot magát újrarendezte, de a burleszk doktoravatás különleges nehézségeivel nem tudott vagy nem mert megbirkózni. Illyés Gyula fordítása kegyelettel követi Csokonai szövegét. (Molière Válogatott Vigjátékai. Budapest, 1954. II. 538—542. l.)

Szövegkritika

Csokonai a *Doctorandus* szövegét tagolás nélkül egyvégtében írta le, a visszatérő formulákat csak első előfordulásukkor. A fordításnak címe nincs. Ezt, valamint a tagolást, a felszólaló személyek neveit szögletes zárójelben Csokonainak Castelli olasz fordításából készült saját kezű másolatából adjuk, melyet a *Jegyzetek, Kézirata* c. fejezetében teljes terjedelmében közlünk. A visszatérő formulákat a fordítás eredeti kéziratából pótoltuk. Csak az eredeti szöveget sorszámoztuk, a betoldásokat nem.

5	<i>a'</i> beszúrás
8	<i>Sok</i> utólagos beszúrás. A <i>Betsületet</i> eredeti nagybetűje nincs kisbetűre javítva; em.
11	' <i>S egész tudós Frequentia</i> után, mely eredetileg a 8. sor volt, 2 jelzés, viszont a <i>Nem tudok bölts Compania</i> után 1 jelzés van, ami nyilván azt jelenti, hogy az előbbi sor az utóbbi mögé kerül. A főszövegben ebben a sorrendben adtuk.
19	Eredetileg <i>Eltart annyi sok időtől fogva az eltart</i> utólag áth.
24	Eredetileg <i>Mind szegények; szegények</i> áth.
26	Eredetileg <i>Mind az egész világ; egész</i> áth.
30	Eredetileg <i>Azért szükség nékünk lennünk olyan vigyázóknak; a vigyázóknak</i> kijavítva <i>okosok[na]k</i> -ra
38	<i>a'</i> beszúrás
40	<i>most</i> beszúrás; eredetileg <i>öszve hívá hogy egybe gyűltetek; öszve hívá</i> áth.
43	Eredetileg <i>ama tudósban; szemlélték</i> előtt áth. <i>lát</i>
45	Eredetileg <i>meg vizsgálattásra; a meg</i> ligatúrával rövid. <i>g</i>
46	Eredetileg <i>meg examinálásra; a meg</i> ligatúrával rövid. <i>g</i>
51	A sor elején törölve <i>En</i> ; a kis <i>a</i> nincs nagybetűre javítva; em.
58	Eredetileg <i>felelek</i>

- 63 *meg* ligatúrával röv. *g*
68 Eredetileg *Hogy a'*
69 Eredetileg *Mért van hogy most Tőlünk*
70 Eredetileg *purgálják; ki* beszúrás
72 Eredetileg *A' Tudós Doctortól; Tudos és tól* áth.
75 *jelelek* kijavítva *jelelni-re*
81 *Jeles* előtt áth. *rendes*
82 idejét után áth. *tsupánn*
84 *explicálja* kijavítva *fejtse meg-re*
87 A sor elején áth. *Igen!*
88 Eredetileg *Ha elébb ugyan; elébb* áth.
92 A sor elején áth. *Azt kérdi; censeálja* eredetileg *kérdezi*
93 Eredetileg *az az ki*
94 *parcum* előtt áth. *jur*
96 *Miért* előtt egy szó olvashatatlanul áth.
99 *nem* ligatúrával röv. *n*
100 *kaparhat* előtt áth. *tsinálhat*
102 *Éngedelmeddel* kijavítva *Engedelmet-re*
104 *itt* beszúrás
107 *Férjfibá* előtt áth. *Mellyik szer jobb volna; áth. Hogy mind az,*
föle írva Férjfibá 's
109 *mít* beszúrva
115 A sor elején áth. *Végtére is, föle írva Utóljárá*
116 *hogy,* ligatúrával röv. *h,* beszúrás
117 Az eredeti *'S És-re* javítva
120 *Kolyikásoknak* ligatúrával röv. *Kolyikásokk*
122 Áth. *Ördögösöknek,* föle írva *Maniacusoknak,* ligatúrával röv.
Maniacusokk, nephreticusoknak ligatúrával röv. *neph.*; *phreneticusoknak* ligatúrával röv. *phrenet.*
123 *Melancholicusoknak* ligatúrával röv. *Melanck.*; a sorrend fölé
irt számokkal megváltoztatva.
124 *pulmonicusoknak* ligatúrával röv. *pulmonicusokk*
125 *Köhögösöknek* ligatúrával röv. *Köhögösök; náthásoknak* liga-
túrával röv. *náthásokk*
126 *Guttosusoknak* ligatúrával röv. *Guttosusokk; latusoknak* liga-
túrával röv. *latusokk; rognosusoknak* ligatúrával röv. *rognosusokk*
127 *Apostémába* ligatúrával röv. *apostémább; sebekbe* ligatúrával röv.
sebkbb; fekélyekbe ligatúrával röv. *fekélyekbb*
128 *vágásokba* ligaturával röv. *vágásokbb; törésekbe* ligaturával röv.
törésekbb
129 *legjobbának* ligaturával röv. *legjobbakk*
134 *Vármegyének* röv. *Vmegyének*
135 *némáknak* előtt áth. *sántáknak és*
136 *Sebeseknek* fölött áth. *Fűzamadottaknak,* e föle írva és ugyan-
csak áth. *Marjultaknak; minden* ligatúrával röv. *mn; betegyek-*
nek eredetileg *nyavajásoknak;* utána áth. *A' labtörésbe,* föle írva
és át nem húzva *fel*
137 *Vaktetűről* előtt áth. *Pestis* és egy olvashatatlan szó, fölötte
Lábával törésb[e], fogfájásról előtt áth. *a'*
141 *Úr* után áth. *mondott*
142 *nem* ligatúrával röv. *n*
143 Áth. *A'* elé írva *Ezen*
145 *Fülelő* előtt áth. *'S,* utána áth. *ja*
146 *Eme' Ezt-re* javítva; *halgat HGI. szerint hallgatnának*

- 150 A sor elején áth. *A' feje is fáj De akkor nagyon; a'feje em. A' feje; utána áth. egy olvashatatlan betű és fájásról*
- 151 *És előtt áth. két, utána egy olvashatatlan szó; áth. veséje, fölé írva lépe*
- 156 A sor elején áth. *Mit tsinálni kellene; áth. keljen, fölé írva szükség*
- 157 után az egész sor áth. *Meg átalkodván még. Nem kezd szünni még*
- 160 *tsinálni em. tsinálni?*
- 161 *hogy ligatúrával rövid. h; áth. m[inde]n Statutumot observálsz, fölé írva omnes leges; minden ligatúrával rövid. mn*
- 162 *Áth. Mellyet a' facultás hozott, fölé írva A' mit a' bölts Facultás tesz.*
- 163 *Áth. Megobszerválsz a' facultástól, fölé írva Observálsz és hív lesz hozzá; hozzá em. hozzá?*
- 164 *Esküszöm után áth. én*
- 166 *Belenyugszol kijavítva Megnyugszol-ra; intésén em. intésén?*
- 170 *néked előtt áth. olly*
- 172 *Hogy után áth. érvágást, koppolyozést*
- 177 *mínd ligatúrával rövid. md*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 1 *Virtuosus (lat.): érdemes. Az eredeti szövegben virtuosissime: a legérdemesebb van. Csokonai a magyar felsőfokot ritmusbontó nehézkessége miatt úgy kerülte ki, hogy a fokozást a fő melléknév beiktatásával a főnévre vitte át.*
- 2 *Medicine (lat.), helyesen medicinae Professorok: az orvostudomány tanárai.*
- 3 *concurráltak (lat.): összegyűltetek.*
- 5 *praescriptum (lat.): előírás.*
- 6 *exsequáljátok (lat.): végrehajjtátok.*
- 7 *Borbélyok: az eredetiben chirurgiani (sebészek). A XVIII. század magyar nyelvhasználatában a kettő egy értelmű.*
- 8 *Frequentia (lat.): gyülekezet.*
- 7 *Siklus: régi zsidó pénznem; itt pénz; Castellinél argentum.*
- 8 *appetitus (lat.): étvágy.*
- 13 *inventio (lat.): találmány.*
- 14 *Professio (lat.): foglalkozás.*
- 16 *Medicina (lat.): orvostudomány.*
- 26 *Retzipe (lat.): recept.*
- 28 *Printzek (ném.): fejedelmek.*
- 31 *accurátus (lat.): pontos.*
- 34 *Credit: hitel.*
- 37 *habilis (lat.): rátermett.*
- 39 *Vacantia (lat.): üresedés.*
- 42 *Subjectum (lat.): alany.*
- 46 *examinálni (lat.): vizsgáztatni.*
- 47 *Capázitás (lat.): képesség.*
- 50 *Assessor (lat.): ülnök.*
- 51 *Baccellierus (ol.—lat.): tudományos fokozat, latinul baccalaureus.*
- 52 *meritum (lat.): érdem.*
- 56 *primum in omnium (lat.): elsősorban.*
- 63—64 *Jól van, jól van, jól van megfelelve*

- Méltó méltó ő kegyelme*: az első sor latinus szerkezetét Csokonai a második sorban a magyaros *őkegyelmével* ellensúlyozza, ami az eredetiben nincs meg (*Dignus, dignus est entrare*).
- 66 *Domínus Praetendens* (lat.): pályázó úr.
- 67 *a priori et evidens* (lat.): előre és nyilvánvalóan.
- 68 *Rabarbara* (rhabarbara, rebarbara): növény, egyes fajtáinak gyökértörzse gyógyanyag, hashajtónak is használják. — *Széna*, helyesen *Senna*: gyógynövénylevél, melynek forrázata a legbiztosabb hashajtószerek egyike.
- 69 *ordinálva* (lat.): rendelve.
- 70 *purgálja* (lat.): tisztítsa. — *bilis* (lat.): epe.
- 77 *vis* (lat.): erő.
- 80 *penitus* (lat.): pontosan.
- 82 *ostábla*: antik eredetű társasjáték, mely már a középkorban egész Európában elterjedt.
- 84 *furfur macrum* (lat.): sovány korpa. — *parvum lac* (lat.): kevés tej.
- 85 *lazatíva* (lat.): hashajtók.
- 86 *Idola Medicorum* (lat.): az orvosok bálványai.
- 87 *pontus asinorum* (lat.): szamarak tengere.
- 88 *Praeses* (lat.): elnök.
- 89 *censálunk* (lat.): kérdezzünk.
- 90 *pariter* (lat.): ugyanúgy.
- 93 *chrysológus*, helyesen *chrysológus* (gör.—lat.): aranyzakértő.
- 101 *Körmöztzi arany*: Károly Róbert óta vert magyar aranypénz. — Az eredeti szöveg: *Filippus, Doppios & Quartos di Scudi*, melyet Csokonai így megmagyarít.
- 122 *nephreticusoknak* (lat.): vesebajosoknak.
- 122 *phreneticusoknak* (lat.): eszelősöknek.
- 124 *pulmonicusoknak* (lat.): tüdőbajosoknak.
- 126 *guttosusoknak* (lat.): köszvényeseknek. — *latrusoknak* (lat.): (Molière-nél és Castellinél *ladris*) — a fr. ladre (a Lazarusból) fekélyest, sőt leprást jelent. *Latrus* a franciából latinosított forma. — *rognosusoknak* (lat.): (Molière-nél *guttosis*) rüheseknek.
- 127 *Apostema* (lat.): daganat, kelevény.
- 130 *Hippocrates*: görög orvos, (i. e. 466 - 377) az ókor leghíresebb orvosa. *Hippokrates gyermekei*: az orvosok.
- 134 *Somogy V[ár]megyének érdemes cubere*, Castellinél *Non indignus alumnus di Montpelliere*: Montpellier nem érdemtelen növendéke. *Montpellier* orvosi egyeteméről híres francia város.
- 137 *vaktetű* (táj.): fagyásból származó viszketegség a kéz-, de főleg a lábfejen. (*SzamuSz.* II. 415. l.) — Castellinél *pro callis pedum*, Molière-nél *pro coris pedum* (lat.): tyúkszem; bőrkeményedés (a lábon). Csokonai a színtelen kifejezést izes magyar népi szóval helyettesíti.
- 141 *mirabilis* (lat.): csodálatos.
- 161 *omnes leges* (lat.): az összes törvényeket: *hoggy* ligatúrával röv. *h.*
- 162 *Facultás* (lat.): itt orvosi kar.
- 163 *obserrálsz* (lat.): megtartasz.
- 165 *Sénior* (lat.): itt az orvosi kar feje.
- 173 *köppöly*: záróharang, pohárszerű kis bura, mellyel a bőrfelületen a vérbőséget fokozzák (*TETSz.* II. 616. l.).
- 174 *Impune* (lat.): büntetlenül.

Cultura

Kézirata

A *Culturának* autográf kézirata nem maradt. Sokáig másolata sem volt ismeretes. Toldy (XC. h.) *Pofók* vígj. címen veszi fel Csokonai kiadatlan műveinek lajstromába azzal a megjegyzéssel (LXXXVIII. h.), hogy csak hírből van róla tudomása, sem Csokonai saját kezű leveleiben és lajstromaiban, sem barátjainak leveleiben nincs róla említés. Toldy szóbeli forrását azonban nem nevezi meg. Kézenfekvő, hogy Gál Lászlótól hallott róla, ki nek kiadását ajánlja, s aki Csurgón Csokonai tanítványa volt, és így tudnia kellett a darabról. *Pofók* a darab egyik népi, komikus szereplője. Úgy látszik, ez az alak maradt meg legjobban Gál László emlékezetében s róla nevezte a darabot *Pofóknak*. (*CsEml.* 437—38. l.) De vehette Toldy a címet Domby Csokonai életrajzából is, ahol így említi: „A *Pofók* — ennek magam sem tudom bizonyosan a' titulussát” (69. l.). A másolatokban azonban a *Pofók* mint alcím sem szerepel sehol, ezzel szemben a Csokonai-irodalom gyakran nevezi a művet Toldy nyomán *Pofók vagy Culturának* (így Ferenecz 39—40. l., *Pukánszky* 54., 55. és 65. l.), aminek azonban semmi alapja nincs. Magát a szöveget Toldy csak 1854-ben ismerte meg. Ekkor küldötte meg neki Körmeny Sándor szennai református segédlelkész azt a Csokonai-másolatokat tartalmazó kéziratkötetet, mely a *Cultura* elveszettnek hitt szövegét is tartalmazta (ld. Körmeny Sándor Toldy Ferenchez intézett, 1854. szeptember 13-án kelt levelét. *MTAK.* Magyar Irodalmi Levélzés 4° 79. sz.) A kézirat címe: *Két Vig Játékok*, Mellyeket ki dolgozott, és Tanítványival el is jádszatott Csurgónn, Csokonay V. Mihály Ur. Az 1800^{dik} Esztendőben, most pedig újra le írta maga számára Gentsi István az 1806^{dik} Esztendőben, Junius első s több napjaiban. (*MTAK.* K 671.) A *Cultura* szövegét az 1r.—30v. lev. tartalmazza, a 31r.—62v. levélen a *Karmyoné* következik, a 64r.—72v. levélen: „Csokonay Mihály Ur versei, mellyeket el mondott a' Csurgói Ref. Gymnasiumban 1799. Eszt. 23. Sept. tartatott Komodia alkalmatosságával.” A 73r. levélen: „A fellyebb említett Professor Urnak tőlünk való bútsúzó Oráziotskája. Renovat[um] in Csoknya 1821.” A 75r. levélen a *Cultura* két és a *Karmyoné* öt dala dallamaik lejegyzésével az 1824. évszámmal. (Hasonmásban közölve *HG.* III. 369. l. és jelen kötetünkben.) — Gentsi a kéziratot mint „féltékenyen őrzött ereklyét” haláláig megtartotta, s csak 1853-ban bekövetkezett halála után sikerült a Somogy megye múltját kutató Körmeny Sándornak megszereznie. Ő visszakerőleg küldötte el Toldy Ferenchez, aki második Csokonai-kiadásának pótkötetében ki akarta adni (*Csokonai válogatott munkái.* I. Pest, 1864. 6. és 8. jegyzet). A pótkötet nem jelent meg, a kézirat azonban Toldynál maradt s így került az *MTA.* Kézirat-tárába. A katalóguscédula hibásan tünteti fel Gál László hagyatékából származónak.

A darabnak összesen három másolata maradt. Mind a három másolatban

együtt szerepel a *Karnyónéval*. Különálló másolata nincsen, szemben a *Karnyónéval*, amelynek még öt önálló másolata ismeretes. A másolatok másik érdekessége, hogy valamennyien a Dunántúlon készültek, a *GeM.* és a *RM.* Somogyban, és nem is kerültek ki a Dunántúlról. A szöveg nem jutott el Debrecenbe sem. Mert ha lett volna Debrecenben szövege, Gál László ugyanúgy lemásolta volna, mint a *Karnyónét*, ezzel szemben, mint fentebb láttuk, a darabra csak a csurgói előadásból emlékezett halványan.

Másolatai

1. *GeM. Cultura.* A *MTAK.*-ban levő, fentebb ismertetett *Két Vigjátékok* c. kézirat K. 671. 210 × 130 mm. 75 lev. 1v. — 30v. levelén. A másolatok közül a legrégebb és leghitelesebb, ezért választottuk főszövegnek. Gentsi István, Csokonainak Csurgón tanítványa, az előadáson Tisztes szerepét játszotta. Először a címlap tanúsága szerint 1800-ban írta le, alkalmasint akkor, mikor Csokonai még Csurgón tartózkodott, s így minden valószínűsége megvan annak, hogy az eredeti kézirat nyomán készült. Ez a másolat nem maradt ránk, csak a második másolat, melyet Gentsi ugyancsak a címlap tanúsága szerint 1806-ban készített nyilván azért, mert az első másolatot szétolvasták. A másolat kegyeleti, s ez még növeli annak a valószínűségét, hogy híven ragaszkodott az eredetihez. Vannak a szövegnek részei, amelyek ugyan nem Csokonai fogalmazását őrzik, de mindenesetre az ő elgondolását Gentsi szövegezésében. Ilyenek a játékra vonatkozó részek, melyek az eleven előadás emlékezetét őrzik, mint: „Vér Petronella német nótát (a *firhang alatt Professor Csokonay Ur.*)”

2. *RM. A Cultura vagyis az Igaz és Tettetett Szeretet.* Vig Játék Három fel vonásban *OSZK.* Fol. Hung 1691. 324 × 225 mm. 1v. — 18v. lev. A Bartonic család ajándéka Riedl Frigyes hagyatékából. A Csokonai-irodalomban Riedl-kézirat néven szerepel. A *Cultura* szövege az ívrétű kézirat első 18 levelét foglalja el, a többi a *Karnyóné* szövegét tartalmazza. Dél-somogyi tájészolásáról ítélve valószínűleg Csurgón, nem közvetlenül a *GeM.* nyomán készült, hanem egy másolatának a további másolata. A változtatások részben ettől a leírótól, részben a tőle közvetlenül felhasznált másolat szerzőjétől származnak. A *RM.* rendkívül primitív írással, sok kezdetleges félreértésen alapuló elírással (pl. Lehelji helyett, aminek szinbolikus jelentését nem fogta fel, Lehetfi, Kuruzs helyett Cútuiz) gépiesen másol. A Gentsi-féle szöveg szabad átírása. Szerzője valószínűleg egyházi személy, pap vagy tanító; erre vall az, hogy a szövegből Isten és a szentek neveit kihagyja, vagy megváltoztatja, pl. Az I. f. 6. j.-ben Kanakúz béres szavait: „Te Krisztus ketskéje” kissé stílustalanul „Te Plutó ketskéje”-re alakítja át. Másolatát szélesebb olvasóközönségnek szánta, mindent megmagyaráz, elsősorban a somogyi különlegességeket, hogy a Kanakúz használta „áá” igenlés, a „hán” tagadás, hogy a legjobb muzsikusz cigányok Toponáron laktak.

3. *GózM. A' Cultura vagy is Az Igaz és tettetett Szeretet* Vig Játték Három felvonásokban. Melly is Eredeti Valóságában Készítettet Csokonay Vitéz Mihály Úr, akkorjában a' Csurgai Ref. Gymnasiumnak érdemes Professzora által; és el-jádatott ugyan Csurgón sok Nagy érdemű Őri személyek[ne]lk mevezetessen pedig-Méltóságos Gróff Tolnai Fesztetits György Ó Excellentiájának jelenlétében. A' Játék történik Somogyba.” 147 × 226 mm 1—22. lev. A *Cultura* után 5 lapon a *Culturához* tartozó vízfestésű illusztrációk, majd a 27—51. levelén a *Karnyóné* szövege. Petőfi Irodalmi Múzeum V. an. V. 1194. — Az előzéklapon: Kovács Pál urnak Tisztelete jeléül Győr, Feb: 8^{án} 1854. Gózon Imre színész.—Kovács Pál novella- és drámaíró (1808—1886), a győri *Hazánk* szerkesztője. A kézirat az ő hagyatékában maradt ránk. —

A szöveg erős rokonságot mutat a *RM* szövegével, de eltér délsomogyi táj-
szólásától. Nem a *RM* alapján készült, de kétségtelenül közös forrásra men-
nek vissza. Lehet, hogy Győrben másolták, ahol Gózon Imre Kovács Pálnak
adta. Erre mutató nyom a vele egybekötött *Karnyóné* szövegében található,
ahol az eredeti „kaposi kersó”-ját „győri kersó”-nak mondja. (Ld. a *Kar-
nyóné* jegyzeteit. *Szövegkritika* I. f. 2. j.) Ábrahám Conclusióját nem zsar-
gonban, hanem átírásban adja. A játszó diákok neveit nem közli. A másolat
nem kegyeleti másolat, nem törekszik hűségre, a másoló alkalmasint saját
kedvtelésére készítette. Keletkezése a XIX. század húszas éveire tehető.

A *GózM.*-ot a többiek sorából kiemeli az az öt színezett rajz, mely a *Cultu-
rát* illusztrálja, és amely Lehelfit a zongoránál ülő Petronellával, a hegedülő
Firkászt Ábrahámval, Lehelfit Fenekessel, Szászlakit Konráddal és végül
Kanakúzt Pofókkal ábrázolja. (Színes hasonmásban közölve *Négy Színj.*)
Az öt vízfestményt Vargha Balázs (*Jókay József illusztrált másolata Csokonai
két színdarabjáról. ItK. 1955. 428. kk. 1.*) Jókai Mór atyjának, Jókay József-
nek tulajdonítja, s öt tartja a két darab másolójának is. Okfejtése röviden
a következő: Jókai Mór emlékezéseiben megemlíti, hogy atyja a *Karnyóné*
lemásolta és illusztrálta. A *GózM.* illusztrációi ugyan a *Culturához* valók,
de a két darab közé vannak kötve, s így Jókai bizonyára tévedett. A kötet
a benne levő bejegyzés szerint Gózon Imréé volt, aki egy évvel volt fiatalabb
Jókainál, Komáromban járt iskolába; Jókay József testvére, Zsuzsanna Gó-
zon Istvánné volt, tehát Gózon Imre esetleg rokon, így bizonyára többször
megfordult a háznál s ezen az úton juthatott a kéziratához. Jókay József
Hélikoni Virágok címen Kovács József és mások verseivel együtt Csokonai-
verseket is másolt, ez a kézirat megvan az *OSzK.*-ban és a *GózM.*-tal egyező
kézirat mutat.

Ezzel szemben Jókai különböző emlékezéseiben Gózon Imréről nem esik
szó, s a fő érv, a kézírás egyezése, a fakszimilék alapján egyáltalában nem
meggyőző. Első pillanatra az összbenyomás valóban hasonló, hisz egykorú
írásról van szó. De ha az egyes betűket tüzetesebb vizsgálat alá vesszük
— így többek közt a V, Cs, U, H, Y írását — erős eltérést mutatnak. Fel-
tűnő az is, hogy míg a *Hélikoni Virágok* címlapja feltünteti, hogy „Le irattak
Jókay József Hites Ügyvédő által”, a két színdarab címlapja erre nézve
semmiféle utalást sem tartalmaz.

Ennél sokkal fontosabb azonban a *Culturát* a *GózM.*-ban bevezető és csak
ebben a kéziratban meglevő *Oratio melly a' Vigjáték előtt el mondatott* hiteles-
ségének a kérdése. Bár megtévesztően eredetinek hat, több külső és belső
jel nyomán az a gyanú merül fel, hogy apokrif Csokonai-szöveggel állunk
szemben. De semmi esetre sem lehet szó Macpherson- vagy Thaly-féle tudatos
megtévesztésről már csak azért sem, mert nem nyomtatásra, nem is nagy
nyilvánosság számára íródott; inkább Weöres Sándor Psychéjének stílus-
játékát juttatta eszünkbe. A másoló saját mulatságára készült szellemi torna.
Csokonai hamar legendás alakká vált, stílusának utánzása már életében, de
meg inkább halála után kedvelt szellemi játék: Íme a szöveg:

„Oratio melly a' Vigjáték előtt el mondatott
Méltóságos Gróf! Tisztelendő, Tekintetes, Nemes és Nemzetes Urak és
Asszonyások, minden rendben lévő nagy érdemű Halgatóink!!

Tudom hogy a' ti Magatok meg alázódásának betse, 'a melly ti veletek
született, sokkal nagyobb a' mi tsekély próba-tételünknel, a' mellyből most
első zsenget adunk: de mind az által, éppen az biztat engemet és mindnyá-
junkt, hogy ilyen tsekélységre is, a' mellyről mint első próbatételről ke-
veset tehettek fel, ily szabad bizodalommal, és ily meg-örvendtető soka-
sággal fel-gyülekeztetek. A' Ti jelenlétetek bátorításunkra légyen é minő-

künk, vagy félelmünkre, most egyszerre meghatározni nem tudom. Bátorít a' Ti erántunk való jó érzések, melyet ortzátokon olvasok; de tisztelettel kevert félelembe borít mindnyájunkat, egy ilyen nagy Tekintetű Szemlé-lőknek és Halgatóknak soksága. — Eggy játékot jádzunk mi ma el, melynek tzzelya tréfa és valóság; szabad a' tréfát hideg vérrrel fogadni, de a' valóságot meg fontolás nélkül el-botsátani gondolkodó kötelességünk ellen vagyon. Víg játékot adunk mi elő, mert még a Tragédiának érettebb ideje a mi Culturánk Gráditsának fentebb való fogánn áll: Az Isten adja hogy a' tökéle-tességnek, ennyi próbájával is szolgálhassunk. — Vagynak itten a'kik a' Sespír, Kornél, és Maffei parlamentyét, s a' Kotzebue, Goldoni és Molier piattzát már meg esmerték; az ő lelkek, és izlések fellyebb emelkedett már a' középszerűségenn.

De tudom azt, hogy azok szinte úgy fognak örülni a' mi első mozgásunk-nak, mint azok a' jó Atyák, a' kiknek fel nevelkedett Gavallér fijaik a' Redoutokban tsudát téznek, az ő böltsőbből ki szállt tsetsemőjőknek első apró lépéseiben. — Mivel jobb kitsinyen és könnyűn kezdeni (: mely minden szoktatásnak fő regulája :) jobb a' környül álláshoz és a' tehetséghez mind-ent alkalmaztatni, mint meg pukkadni a' nagy fel-fuvalkodásban: ez okon a' Poeta, minden Theatrumi Mesterséget, minden nehezen követhető indu-latokat, a' dolognak tekervényes öszve szövését, és a' mit a' Negédes Esthe-tica parantsol, fel-tett zéltből el-kerülte. — Az ő leg főbb igyekezete a' volt, hogy a' nagy lelkek az ő szavainn ha nem egyszer, másszor gondolkodhassan-nak és azok, a' kik tsupa ujság kívánásból jelentek meg, vidámságra ter-met sziveket legeltethessék. — Ez a' Tzél, ez a' hely, ezek az Aetorok, mind akadályúra váltak annak, hogy a' Theatrum regulái tsorbulást ne szeny-vedjenek: hát ha még azt is hozzá tesszük, hogy a' Leg-hiresebb Théátrumba is, hét számra készülnek; itt pedig egy hét alatt ki is dolgozták, le-is írták, meg is tanulták, játszani is-próbálták a' Theatralis darabot egy hét alatt, még pedig az Exameni szoros napokba; — hogy másutt a Poeta minden játékhoz való dolognak viselésében úgy tehet a'mint akar, tsak képzél és parantsol: itt pedig a Firhangok is tsak tegnap készültek el; — hogy a Poeta (: mert ez tesz ám leg többet :) az ő két hetes nyavalyái között, felét kedvetlenség, felét pedig nyögés között többnyire az Ágyból diktálta. — Nem így lett volna ez, ha ez, és az el-mondott akadályok nem történtek volna: De a' mi van, és a'mi ki telt, mindnyájokról azt adjuk elő; és még is szerentsénknek tartjuk, Nagy érdemű Halgatóink! hogy tsak ennyivelis lehet udvarolnunk. — Egyébb bátorságunk, midőn tsekélységünket meg-gondoljuk, nintsen e'kettőn kívül, nem is lehet, t. i. hogy a'mi nagy érdemű halgatóink elég Nemes Szívűek, magokat a'tőrekedni kívánó együgyűségnek el-fogadására is, magokat meg alázni, és hogy ez a'hibános első Lépés, és talán (: ha nem kevélység azt hinni :) egy óklalaslág való Scholiont tesz, többre menendő Gymnasiumunknak Historiájában. — Légyen tehát a'Mél-tóságos Gróff, légyenek a T. T. Urak, s Asszonyságok, légyenek minden renden Lévo nagy érdemű halgatóink kegyes figyelemmel; mindjárt egy kis Choralis éneklés után ki fog jönni *Lehelfi* és az ő *Inassa Fenekes*. En pedig-is magunkat és mindenünket ajánlom jó indulattyokba 's kezeiket tsókolom. —”

A hitelesség ellen felhozható bizonyítékok között a legnyomósabb, hogy a *GeM.* nem közli, noha Gentsi jelen volt, sőt játszott is az előadáson; má-solata kegyeleti jellegű, és a két darabon kívül egybegyűjti Csokonainak minden csurgói megnyilatkozását, így a kézirat 64r. és következő lapjain foglalnak helyet, „*Csokonai Mihály Úr versei melyeket el mondott a Csurgói Ref. Gimnáziumban 1799. Eszt. 23. Sept. tartott Komédia alkalmatosságával,*” a 73r. lapon pedig „*A fellyebb említett Professor Urnak tőlünk való bútszó*

Oratio kezdődik. A kézirat teljesen regisztrálja a csurgói előadások lefolyását, közli Ábrahámnak *Conclusio*ját a *Cultura* végén, a *Karnyóné* előadása után mondott záróbeszédet. Teljesen érthetetlen volna tehát, ha éppen Csokonai bevezető orációját hagyta volna el, s ez megmagyarázhatatlanul a legkésőbbi másolatban bukkan fel. Az *Oratio* apokrif volta mellett bizonyít az az akkor közkeletű módon, túszerűsokkal tett bejegyzés a kézirat 2. levelén, tehát az *Oratio* szövegének kezdetén, de a következő lapot, így az *Oratio* teljes szövegét is átítve, melynek szövege: *Csűs vaji Szuszana írta*. Ez a *Csicsvai Könyvre* utal, mely a köztudatban mint válogatott hamisítások és hazugságok gyűjteménye szerepelt. (O. Nagy Gábor: *Református kollégiumi diákirodalom a felvilágosodás korában*. Debrecen, 1942. 12. l.) A megjegyzés nem a mű egészére vonatkozik, mert akkor a címlapon lenne. Hogy ez a jelzés a szerzőtől származik-e, aki mintegy maga akarta jelezni, hogy csak tréfa volt, vagy mástól, aki mint kritikát alkalmazta, az egyelőre nem állapítható meg.

De ha az *Oratio* szövegét összevetjük Csokonai többi rendkívül tömör és egyéni stílusú prózájával, lehetetlen, hogy tárgyi, nyelvhasználati, de főképp stílusi szempontból kétségeink ne támadnának hitelességét illetően.

Csokonai ugyan szemben azokkal a mélyreható és alapos tanulmányokkal, melyeket a líra, az epika s a versforma elméletére és fejlődésére vonatkozólag végzett, a drámának sem elméletével, sem történetével nem foglalkozott. Színjátékait — valamennyire még a *Tempefőit* is, bár azt csak „comœdia formára vett satyricum román”-nak nevezi — játékos hajlama szülte, s a látvány s az előadás oldaláról fogta meg. De ennek ellenére feltűnők az olyan találmányok odavetett nevek, mint Shakespeare-é, akinek drámáival nem foglalkozott mert nem volt érzéke a drámai konfliktus és a jellemalkotás iránt (ld. *Pukánszky* 9. l. és Ferenczi Zoltán: *Csokonai Shakespeare-ismerete*. *MSh-T.* 1914); még inkább Corneille-é, akinek ismeretére műveiben semmi sem utal; Maffei-nek is csak lírája érdekelte. Kézenfekvőbb lenne, ha Metastasiót, Tassot, vagy Guarinit idézné, akiknek műveit fordította, vagy Voltaire-t, kinek drámáit Péczeli fordításából ismerte. De ennél a tárgyi bökkenőnél még súlyosabban esik latba az az egészen kezdetleges, iskolai stílusgyakorlatokra emlékeztető dupla hármasság a felsorolásban, aminővel egész prózájában nem találkozunk: „Vagynak itten, akik a Sespír, Kornél és Maffei parlamentyét, s a Kotzebue, Goldoni és Molier piattzát már megesmerték.” A fordulat egyébként erősen emlékeztet Domby 1817-ben megjelent Csokonai életrajzának egy helyére: „egy magától készített *Gerson du Malheureux* vaji játékot jádszatott el a’ Kollégiumbann . . . melly Játék perse akár a’ Schakespearé-tól, akár a Molierétől, akár a Koczebuétól nem kevesett különbözött; de a’ melly Elmésségére és a benne Játszó Személyeknek Characterizálására nézve egy 21 esztendő Ifjunak gyalázatjára nem válna a Schakespear, Moliere vagy a Koczebue Hazájában is” (65—66. l.) — Ugyancsak nincs példa arra, hogy Csokonai magát bármiféle szóbeli vagy írásbeli megnyilatkozásában „a Poeta”-nak nevezte volna; mindig vállalta, sőt nagyon is vállalta az „én”-t.

A klasszikus műveltséggel mélyen átitatott Csokonainak semmiféle prózai megnyilatkozásából sem hiányoznak a latin és görög idézetek, az ókori mitológiára, történelemre való hivatkozások. Az *Oratio* szerzője itt egyetlen görög szót használ, de homályos az „egy oldalaslag való scholion” pleonazmusa, miután a *scholion* már önmagában is széljegyzetet jelent.

De nem vall Csokonaira az egész mentegetőzés sem: ő mindig kiállt azért, amit alkotott. Az effélet ő maga ítéli el a *Dorottya* előbeszédének előjáró beszédjében:

„A könyvrő előbeszédet csinál, többnyire ezen két okból: 1. vagy sokat akar magáról az olvasóval elhitetni, hogy ő ezt a munkáját ennyi s ennyi esztendőök alatt, éjjeli nappali munkával, szorgos hivatala mellett is, ennyi s ennyi hiteles íróból, szakadatlan elmélkedéssel, stb. dolgozta ki; ez Németországon charlatánságból, másutt igen csak kevélységből esik meg; 2. vagy alázza munkáját, csekélységét emlegeti, bocsánatot kunyorál, s még is a végén haláluló kofa módra huzalodik a rongyos lelkű Zoilussal; ez még nagyobb kevélység az elsőnél, de talán gyakorlottabb is. — A mi engemet illet . . . nem is hánytatom magamat, mert az hiúság! *de nem is alázom ám, mert az meg alacsonyosság!*” — [kiemelés tőlem].

Az előbeszéd 1803-ban kelt. És Csokonai nem bélyegezte volna alacsonyságnak az eljárást, ha maga is elkövette volna négy esztendővel előbb. Csokonai hozzáállását a dolgokhoz a megalázkodó mentegetődzés helyett tükrözi a *Karmjóné* záróbeszéde:

„Urak, asszonyságok! E bizon meglehető volt második próbáb[a]! Adjon Isten nekik több erőt! — A ki többet várna, menjen a' Londoni Theatrum[a], ott már nem Deákok játszanak, a kik[ne]k tsak a' Tanulás fő czéljok és foglalatosságok.”

A felsorolt másolatokon kívül a szerepek szövegéből egyetlen levélnyi maradt meg, idegen, nagyon kezdetleges, valószínűleg az egyik diáktól származó írással. Ez annak a levélnek a szövege, amelyet Szászlaki búcsúzóul Tiszteshez intézett és a II. f. 3. j.-ben Tisztes felolvas. A játszó alkalmasint erről a céduláról olvasta a szöveget. (*MTAK.* K. 672. III. 86v. és 87r. lev.)

Kiadásai

1. *Culturát* először *HG.* adta ki (III. 327—371. l.) a *GeM.* alapján, a *RM.* variánsainak figyelembevételével.

2. *FK.* (1217—1252. l.). hamis 1793-as keletkezési évszámmal. *HG.* szövegét hozza a *RM.* variánsai nélkül.

3. *NégySzínj.* (167—214. l.) a *GózM.* alapján, a bevezető *Oratio*val s a kézirát öt vízfestményű képeinek színes hasonmásával.

4. Csokonai Vitéz Mihály: *Kultura.* Dalos játék egy felvonásban három képben. Mai színpadra alkalmazta Thurzó Gábor. Zenéjét írta Polgár Tibor. Bp. 1955. Népszava. A Szakszervezetek Országos Tanácsa Lap- és Könyvkiadó Vállalata. 48 l. II jelmezképpel és egy színpadképpel. (Bővebben ld. a *Cultura* előadásainak ismertetésénél.)

5. *MM.* (II. 405—441. l.) *HG.*-nak a *GeM.*-on alapuló szövege szerint a *RM.* variánsai nélkül; (A II. 1021—2. lapon levő jegyzet tévesen mondja, hogy a közlés a Petőfi Irodalmi Múzeumban levő *GózM.*-on alapszik.) A 442. l.-on függelékül közölve Szászlakinak a *GeM.*-ban nem szereplő, de a *RM.*-ban és *GózM.*-ban meglevő levele. (III. f. 4. j., ld. *Szövegkritika.*)

Keletkezése

A *Cultura* keletkezésének ideje pontosan megállapítható. Csokonai 1799 májusában foglalja el állását a csurgói gimnáziumban mint a külföldi tanulmányútra távozott Császári Lósi Pál helyettese. Kis iskola volt ez, Csokonai mindössze tíz diákot tanított egyetlen teremben. (Ld. Bene Kálmán: *A csur-*

gói ref. gimnázium története. *Csurgói Diákalbum*. Csurgó, 1931. — Écsy Ö. István: *Csokonai és Csurgó*. Debrecen, 1940. — *Csire*. 13. l.) De ez a tíz diák már játéklehetőséget jelentett számára, s ő élt is vele. Májusban kezdett tanítani, és július 12-én már előadatta a *Culturát*. (Gal László feljegyzése. *CsEml.* 438. l.) Ennek ellenére keletkezési idejére nézve különböző elméletek merültek fel, amelyek kétségbevonták azt, hogy Csokonai a darabot 1799-ben írta, és előbbre tették íratásának idejét azzal az indoklással, hogy kezdetlegesebb a *Gersonnál*, de még sokkal inkább a *Tempefőinél*. Elsőnek Ferenczinél (39—40. l.) találjuk azt az állítást, hogy 1793-ban íródott és mintegy előtanulmány a *Tempefő*hez. A *Tempefő*ivel való rokonságot Haraszti is észrevette, de az ő feltevése, hogy a *Cultura* a *Tempefő* át dolgozása, sokkal közelebb áll a valósághoz. (*Csokonai Vitéz Mihály*. Bp. 1880. 210—212. l.) A *FK*. készítői annyira magukévá tették Ferenczi elméletét, hogy a *Cultura* szövegét a kiadásban 1793-as évszámmal közlik. Ezt a keletkezési időt tünteti fel még legújabbban Jancsó Elemér is Csokonai-válogatásának előszavában (Bukarest, 1955. 31. l.). Az irodalomtörténetben csak némiképp is tájékozott olvasót méltán ejtheti zavarba, hogy mindjárt a darab elején Kármán *Uránidájának* megszűnéséről (1794.) és a pesti magyar színtársulat feloszlásáról (1796.) esik szó, s hogy a továbbiakban a népi alakok délsomogyi tájszólásban beszélnek, a darab pedig hemzseg a dunántúli helyi vonatkozásoktól, noha Csokonai 1793-ban mindezekről aligha tudhatott. Ha felfesszük, mint ahogy Csokonai színdarabkészítési gyakorlata mellett fel is tehetjük, hogy ezek csak az előadás kapcsán kerültek bele, méltán kérdezhetjük: mi volt hát abban az 1793-i darabban? Mert ha mindezt kivesszük belőle, nem marad semmi, csak egy általános vígjátéki váz. Egyébként erősen vitatható az is, hogy minden szempontból hanyatlást jelent-e a *Cultura* a *Tempefő*ivel és a *Gersonnal* szemben. Színdarabnak mindenesetre sokkal jobb. De ha úgy volna is, Ferenczi elmélete mindenképp ingatag alapon nyugszik. Egy íróra nézve nem lehet minőségi kronológiát felállítani még egyetlenesebb ritmusúaknál sem. Minden író művészi fejlődésében vannak hullámhorgok és hullámvölgyek, különösen a hányatott életű és hangulataitól hajtott Csokonainál. Azonfelül itt a gyengén képzett előadókhoz kellett leszállítani a színvonalat.

A *Cultura* mondanivalójával a *Tempefő* és a *Gerson* egyenes folytatása. Tovább harcolja a harcot a magyar nyelv tisztaságáért, és itt a jogászi latint figurázza ki, mellyel most gyakorta találkozott a Dunántúl nemesi udvarházaiban. Változatlanul a művelt magyar az eszménye, s ezt a közösség javára a gyakorlatban is gyümölcsöző műveltséget példázza Tisztes alakjában. Mint a *Gerson*, ez is előadásra készült, nem könyvdramának; a tíz diák révén adódó lehetőség azonnal felébresztette játékrendező kedvét. S ha a vígjátéki váznak irodalmi is a forrása: a tartalom, amellyel ezt a keretet betöltötte, most is, mint eddig, a körülötte zajló eleven élet, amely most a kollégium világából kilépve új színekkel tárult elé a dunántúli kúriák háznépében.

A darab elkészítésére rövid hetek álltak rendelkezésére. Kézenfekvő lett volna, hogy két, már leglevő színjátéka közül adja elő az egyiket. De változatlan formában egyik sem volt előadásra alkalmas. Csokonai most is éppúgy, mint Debrecenben, a színjátékot nem az íróasztalnál készítette. Először számba vette, hogy hány játzó áll rendelkezésére és mit tudnak. Itt szabadon tehetett, nem voltak gátló kollégiumi törvények, egész nap együtt lehetett tanítványaival, többekkel együtt lakott, együtt járták az erdőt, bőven adódott alkalom a darab megbeszélésére, viszont nem maradt meg forrásnak és tanúnak hiteles törvényszéki jegyzőkönyv, mint a *Gerson* esetében. Nagy Ferenc a kanasztáncot tudta jární, Horváth Józsefnek a gro-

teszk komikumra lehetett hajlama (később ő játszotta Karnyóné szerepét) s tudta a zsidó zsargont, Szilágyi Eneás a németes beszédhez értett, de hegedült is tudott, s ezért szerepe mellett még hegedült is a „firhang” mögött, míg Csokonai ugyanott a „klavirt verte”. A lehetőségekhez kellett szabni a darabot. Tíz diákja volt, s pontosan ennyi a szereplője a *Culturának* s a *Karnyónénak* is. Ebből a szempontból megtette volna a hétszereplős *Gerson*. De ezt nehezen tudták volna eljátszani. A sok latin szöveg nem volt probléma a debreceni kollégium kitűnő latin oktatása (ld. *Borzásák*) s az ott kötelező latin beszéd mellett, de az itteni tanulók hiányos képzettsége nem tudott volna vele megbirkózni, nem tudták volna megjeleníteni a debreceni környezetben gyökerező figurákat, amelyeket a debreceni diákok az életből ismertek: a tudákos rektor, a cigányt. Annál jobban megfigyelhették a zsidót. A nyugat-magyarországi gettókból egyre több zsidó szivárgott át Somogyba, s itt mint házaló, mutatványos vagy muzsikos kereste kenyerét (zsidók muzsikálnak a *Dorottyában* is). Így hát a *Gerson*ból átmentette ide a zsidót, akit itt is, mint ott, Ábrahámnak hívnak, és áthozta a lóborre való alkudozás jelenetét, csak itt nyúlborre megy az alku. (A zsidók mutatványosi és zenészi szerepléséről ld. *Zsoldos*.) Később, mint ez a *Cultura Conclusiójából* kitűnik, mégis műsorra akarta tűzni a *Gerson*t, de ekkor jöhetett rá, hogy nincs meg a szövege. (Ld. a *Gerson* jegyzeteit.) — Így hát csak a másik lehetőség volt hátra: a *Tempefőinek* a jelen lehetőségeihez mért átalakítása. Eredeti formájában több okból nem volt eljátszható. Először is hűsz szereplője volt. Csokonai azóta megismerkedett az élő színpaddal, s most már volt némi fogalma a színpadi ökonómiáról. De ha nem lett volna, akkor is rákényszerítették volna a külső körülmények. Hűsz még tízre esőkkentett szereplőszámmal is egy-egy diáknak több feladatot kellett vállalnia. „Ez pedig, a ki így dudált, egy volt az itt játzó Személyek közül más ruhába, mint hogy ezen kevésért nem volt méltó különös személyt rendelni”. (*RM.*, *GózM.* II. f. 4. j. Ld. *Szövegkritika*.) S a mikor a muzsikos cigányokat szólítják, „akkor felelt egy jádzó személy t. i. a Conrad, mint hogy tudott musikalni de tsak belőöl.” (*RM.*, *GózM.* III. f. 4. j. Ld. *Szövegkritika*.) — De hosszú is volt a *Tempefői*, egy iskolai színjáték keretébe nem volt beszorítható, szövege nehéz és diákoknak alig-alig megtanulható, különösen az eddig elhanyagolt eszű diákok „elméjének gyepfogta mezeje” számára. (Csokonai levele Sárközy Istvánhoz. *HG.* II. 661. l.). A technikai nehézségek szerepek elhagyásával, összevonásával megoldhatók lettek volna. Minden színrealkalmazás szükségképpen az eredeti írásmű átrendezéséhez vezet. A *Tempefői* mindezt kibírta, sőt némi kurtítás, összevonás itt-ott még használt is volna neki. Sokkal nagyobb volt a nehézség tartalmi szempontból. A *Tempefői* hőse a mindenkitől üldözött és elhagyott, senkitől sem pártolt magyar író, ki a meggyőződés hevével küzd, s az ékesszólásig emelkedik. De hogy tarhatta volna fel a mecénásproblémát itt, ahol a közönség soraiban ott ült Festetics György, a grófi mecénás (ld. Négyesy László: *Festetics György a magyar irodalomban. Keszthelyi Helikon*, 1925.), Sárközy István főszólabíró, az irodalompartól köznemes, Kazinczy barátja és Pálóczi Horváth Ádám sógora, Csépan István, az iskola gondnoka, könyvgyűjtő, kinek gazdag könyvtárában ott sorakozott mindaz, amiért Tempefői és Rozália rajongtak, s amit „a tudományok barátságatlanjai” fidi busznak, kártyacsomagolásra vagy rakétakészítésre használtak (Csépan István könyvtárának jegyzékét kiadta Szarvasi Margit: *Magánkönyvtárunk a XVIII. században*. Bp. 1939); a két utóbbi a magyar irodalom munkása is: Sárközy Blumauer fordítója, Csépan Klemens Werthes Zrínyi-dramájának átültetője és mindhárom Csokonai pártfogói. Egy *Tempefői*-előadással Csokonai saját jöte-vőt sértette volna meg.

Ki kellett hát belőle vonni a tulajdonképpeni tartalmat. Így aztán nem maradt semmi, csak néhány helyzet és figura; Lehelji és Petronella első jelenete olyan, mint a *Tempesfői* kezdő jelenetének tükörképe: Tisztes egyéniséggé nemesített, eszményített Fegyverneki, Firkász elbohóztatott Iroványi, Szuszmir örökébe somogyi rokona, Kanakúz lép, s hosszú mese helyett kanasztáncal szórakoztatja közönségét. Csokonai az eleven színházban megtanulta, hogy a közönség a színpadtól nem hosszú mesét, hanem „látványt” vár. A *Tempesfői* elkezdett, de be nem végzett meséje is elmaradt: Csokonai azóta több színdarabot látott és rájöhett, hogy a rangrejtett grófok és megtalált gyermekek már az avult kelléktárakba tartoznak. Az olvasmány-emlékekből táplálkozó és képzelt grófi világból köznemesi és népi környezete reális ábrázolásának terére lép. Az ürességet ki kellett tölteni valamivel, s ezt két módon tette. Felhasználta néhány irodalmi vagy színházi emléket és elővette nagy tehetségét, „az észrevétel talentomát” (*Dombó* 33. l.) és belemerítette a körülötte zajló eleven életbe. A mondani- és látnivalót mesével kellett összefogni. Csokonai már megtanulta a színélőadásokból, hogy erre szükség van, ha ő maga erre nem is helyezett nagy súlyt. Ez a mese meglehetősen közkeletű vígjátéki váz: Petronella, a mintagazda birtokos nemes Tisztes leánya és Lehelji szeretik egymást. De kérőként feltűnik egy külföldieskedő ficsúr, Szászlaki. Tisztes hajlik is feléje, de közben Szászlaki értesül, hogy megkaphatja egy gazdagabb külföldi lány kezét és olébb áll. Tisztes Lehelfinek adja Petronellát. Drámai konfliktus nincs, minden magától oldódik meg.

A mese és a külföldieskedő alakjának közvetlen forrása Bartsai László Jártos-költés válogatása, Marianne Sophie Weickard Der gereiste Bräutigam c. vígjátékának átdolgozása (Erdélyi Játékos Gyűjtemény, 1793. Újra kiadva Régi Magyar Vígjátékok. Bp. 1954. Magyar Klasszikusok, 349–376. l.), de erősen hatott rá Kotzebue darabja, a Das Kind der Liebe is, mely Verserghy fordításában magyarul is rendelkezésére állott. Eredeti magyar drámában Szászlaki az első valódi külföldieskedő. Ez a XVII. századi német vígjátékának Holberg Jean de France-a óta kedvelt figurája. (Ld. Zolnai Béla: Színhelyeti Szökött Katonájának külföldi elemei. Bp. 1914.) De míg Báró Mélyvölgy a Jártos-költés válogatásban és Graf Mulda A szerelem gyermekében a német eredetihez híven franciáskodik, Szászlaki a magyar realitáshoz illőbben kozmopolita, de elsősorban németeskedő. Kotzebue darabjával egyéb egyezései is vannak, egy egész jelenetet is átvesz belőle (II. f. 9. j.), melyben Kotzebue, ill. Csokonai a pipát mint konzervatív honi szokást a burnóttal mint affektált külföldi ’náj módi’-val állítják szembe. A jelenet Kotzebue-nál az urak közt játszódik, Csokonainál viszont az inasok közt, s a darab legfrissebb bohózatos jeleneteinek egyike.

De az olvasmány-emlékeknél sokkal jobban formálta az alakokat az élet-tapasztalat. Csokonai kikerült a kollégiumi zártságból, mást is ismert már, mint tanárt, diákot s az utca népét. Vargha Balázs kutatásai (Csokonai. Bp. 1974. Arckép és Vallomások 241–245. l.) nyomán minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy Szászlaki figuráját élő alakról, és pedig Császári Lósi Pálról mintázta, akit Csurgón annak külföldi tanulmányútja idején helyettesített. Épp ezért Szászlaki nem csupán sablonos külföldieskedő, hanem egyéniség: egyben tudálékos, tudományos összeköttesével és állítólagos tudományos eredményeivel dicsekvő is. „Nagy Tudosokkal, Doctorokkal, Professorokkal, sőt Hofratokkal barátokoztam. — És én mégis itt Somogyba, itt az Akadémiátlan magyar országnak leg Akadémiátlanabb részibe telepedjem meg? Ki értené ott meg az én Diplomáimat?” — mondja Szászlaki a Culturalában (III. f. 2. j.). Császári Lósinak — kit Csokonai még a debreceni kollégiumból ismert, s kinek ellenszenvét azzal a henegezésével

kellette fel, hogy a Wartensleben grófok nevelője volt, s ezért a kollégium igazgatóságától különleges elbánást kért — fennmaradt Csurgón egy Jénából 1799 áprilisában küldött levele, melyben azzal dicsécszik, hogy a doktori szigorlatot rendkívüli sikerrel tette le, Heinrich professzor gratulált Csurgónak, Hennings professzor délutáni kávéra hívta meg, Schütz professzor felkérte, hogy munkatársa legyen a jénai *Literaturzeitung*nak.

Tisztes sem gróf már, mint Fegyverneki. Ennek az alaknak is élményi alapja van; az akkor Csurgón élő Nagyváthy Jánosról (1755—1819) mintázta. Innen az alak életszerűsége Fegyvernekivel szemben. Nagyváthyra mutat nemcsak a beszélő név, mely a fegyveresörgető régi vágású főúr helyébe a tisztséget viselő és a tisztes munka emberét teszi, hanem a Tisztes szájából elhangzó mondások egyezése Nagyváthy műveivel és Kazinczyhoz írott leveleivel. A haladó, felvilágosodott, művelt magyar nemesnek és mintagazdának egyesülése egy személyben egyáltalában nem jellegzetes sajátosága az akkori birtokos nemességnek, s a gazdag könyvtárral sem találkozunk minden nemesi kúrián. Az elméleti és gyakorlati embernek ez a harmonikus egysége a darab Tisztesének és az élet Nagyváthyjának egyebütt ritkán fellelhető sajátossága. Nagyváthy haladó társadalompolitikai és gazdasági író, most Csurgón élt nyugdíjban. Változatos múlt állott mögötte, Losoncon a poétika tanára volt, majd a pesti egyetemen gazdasági előadásokat hallgatott, és gazdasági újítások gondolatával kezdett foglalkozni. Ismereteit külföldi utazásokkal gyarapította, és tanulmányainak, tapasztalatainak gyümölcse a *Szorgalmas mezői gazda* (Pest, 1791). De ezzel csaknem egy időben a felvilágosodás elméleti kérdései is foglalkoztatják. *A vallás-tserülés* (1790.) c. trialógusa a tolerancia evangéliuma. — Egy bécsi szabadkőműves páholyban megismerkedik Festetics Györggyel, mint jószágigazgató rendbhezza birtokait, s 1799-ben Csurgón él végkielégítéssel kapott birtokán. Ő buzdította Festeticset a Georgicon és a csurgói iskola alapítására, ő készítette a csurgói gimnázium törvényeit. Kazinczynek barátja: „egy sok tehetőségű derék ember”, írja róla. Részt vesz a Magyar Tudományos Akadémia felállítását célzó törekvésekben, később közvetít az ortológusok és neológusok közt, és a nyelvújítás eredményeinek népszerűsítésére Kazinczynek egy *Okos szótár* kiadását javasolja; szép könyvtárat is gyűjt, Rousseau *Contrat socialjától* ihletve rajzolja meg egy utópiájában azt a társadalmat, melyben mindenki egyenlő s vállalva dolgozik a baha és az emberiség boldogulásán. *(A tizenkilencedik században élt igaz magyar hazafijának örömróci.* A nagyszívűségénél 1900. [így !]) Érthető, hogy Csokonait megragadta ez az érdekes, bölcs és sokrétű egyéniség, akit lelki rokonának érezhetett nemcsak műveltsége és haladó gondolkodása, hanem kertészkedése miatt is, ami Csokonait egész életében erősen vonzotta. Megpróbál róla élő embert mintázni drámájában: egyelőre azonban kezdő drámaírók módjára inkább szavakkal, ellesett zsörtölődéseivel, mint a cselekménnyel. Tisztes szájából rousseau-i igéket hallunk: „megtanított engem ez az oldal szoba, melybe válogatott könyveim vagynak, és az a' nagy mester, a' ki azokat megtanította, t. i. a Természet.” (II. f. 5. j.) Elméleti és gyakorlati ember egyben, mint Firkász mondja: „nem szokott igen sokat hívalkodni pro 1° az író szobában, pro 2° a' Bibliothékáb[an] pro 3° a Jóságá körül szokott rend szerint láttatni” (I. f. 2. j.), mert jó, gyakorlati gazda, kinek mindenütt ott a szeme, „Kastély és háza környéke tsinos” s büszkén mondja, hogy „Az egész ház készület, sőt az egész Kertem és Kastélyom, azzal ditsekedhetem, hogy saját képzésem szüleménye” (II. f. 5. j.). Halad a korrall, „oda lenn van a selyembogaraknál”. Művelt, világlátott magyar, a külföldtől tanuló, de a külföldet nem majmoló és magyarságát büszkén őrző: „Egy tudós és okos Hazafinak nemcsak szép, hanem szükséges is a határos nemzeteket

ismerni. Legelső dolog pedig a' maga házának esmerése, mert a ki a' maga házát nem tudja, hogy áll, mi gondja annak a' más házára?" (I. f. 4. j.) Csokonai még a külsőségekben is ragaszkodik a valósághoz. Nagyváthynek Kazinczyhoz írt leveléből tudjuk, hogy mintaszólóje közvetlenül csurgói háza végébe volt plántálva. Ide viszi Tisztes Szászlakit, hogy eredményeivel büszkélkedjék, mint ahogy Nagyváthy Kazinczynek teszi: „Termesztek, tenyészték, plántálok, öntözök, porhálok és gyomlálok: Kitsiny szántóföldem kenyeret, házam végében plántált szőlőm magamnak és eszelőimnek bort ad. Gyümölcsfáim nekem is teremnek, nemesak az Unokáknak, mint Virgil mondja. Virágjaim és Méheim megengesztelnek még a' Rosszak eránt is . . . Ezek mellett — — folyvást dolgozgom 32 esztendő előtt kezdett munkáimat.” (*KazLev.* XV. 33.) Nem csoda, ha ez a mintakert még a külföldieskedő, minden magyart fitymáló Szászlakit is leszereli Csokonai darabjában.

Petronella már nem a coetusok nyelvén társalog, mint Rozália és Éva Szuszmirral, sem abban a Metastasióból vett dagályos és erőltetett stílusban, mint Rozália Tempefőivel. Csokonai azóta sok nemesi udvarházban fordult meg, megismerte a nemes kisasszonyok életmódját és tónusát. Petronella realisabb alak, mint Rozália. Ő is művelt, de már nem „Poetria, a tudományokat kedvelő és tudósok pártfogója” (*Tempefői. CsaM.* 112. 1.), mert Csokonai már tapasztalhatta, hogy a nemes kisasszonyok közt ilyenek nemigen vannak. Petronella már nem olvassa „Horváth ur” *Hol-Mi-ját*, sem *Hunniasát* — pedig Pálóczy Horváth Adám itt van a vármegyében —, még kevésbé a *Henriást*, mely már az író számára is rég elsüllyedt a kollégiumi emlékek között. Csokonai már nagyon jól tudta tapasztalatból, hogy milyen jellegű a nemes kisasszonyok műveltsége; nem a *Journal des Savants*-ot olvassák, mint Rozália, hanem legfeljebb Kármán Józsefnek elsősorban a „szépnem” számára szánt Urániaját, azaz csak olvasnák, mert Lehelji sajnálatlaltal kénytelen Petronellával közölni, hogy nem hozhatja el a IV. kötetet, mert ez „a' szép nemnek pallérozására tzelőz munka is arra jutott, a'mire minden jó szándékok Magyar Országban. In specie a' magyar Theatrum”. Ez utóbbin Petronella sajnálkozik, „mert a' játékok a' szivet jobbá, az elmét nemesebbé és a' gustust finomabbá teszik”. (I. f. 3. j.) Olvasmányul Lehelji „egy szép Románt” hoz Petronellának, a neve Natur und Liebe. Ez August von Lafontaine-nek, a német szentimentális regény leghírhedtebb képviselőjének műve, Csokonai közelmúlt élménye. A külföldi irodalomból nem Lessinget, Kleistot és Gellertet olvassa Petronella, hanem Schiller „Tolvajit” és ebből tanul dalt. Ez is teljesen megfelel a kor realitásának, Kazinczy gyakorta tudósít levelezésében az akkori műveltebb magyar nők Schiller-rajongásáról. (Ld. Bayer József: *Schiller drámái a régi magyar színpadon és irodalmunkban*. Bp. 1912.) De emellett ez a Petronella nem az irodalomrajongás egyoldalú megtestesítője, mint Rozália, hanem jó gazdaszony is, a eselédek közt forgolódik, rajtuk van a szeme és „teszi a rendeléseket”; mintha csak Nagyváthy János *Magyar házi gazdaszonyját* (Nagyváthy halála után jelent meg Pesten 1820-ban és két kiadást ért) illesztetrálná. Atyja azt kívánja, hogy anyja példáját kövesse, aki „egy valóságos kipallérozott magyar Dáma volt”, de — ez is rousseau-i elv — maga szoptatta gyermekeit. (Nagyváthy nőtlen volt, de több fogadott lányt nevelt. Csokonainál sines szó Tisztes feleségéről, csak Petronella anyjáról.) Petronella mellett magyar nevelőnő van, s bár a külföldieskedő Szászlaki kívánóságára a német nótát is tudja „verní”, de magyar nótákat is, „az melyek Lavota Urtól kerültek” (II. f. 6. j.), és nem „táritopposan”, hanem jó ízléssel, úgy hogy Tisztesnek is szinte kedve kerekedik eljágni a kállai kettőst.

Tempefői hazája a költők völgye, s maga is költő. Lehelfi már a magyar realitásban él: irodalompartoló művelt magyar, részt vesz a közügyek intézésében, megyegyűlésekre jár. Mintha ő is, mint Tisztes, a reformkor előképe volna. A külföldről hazája szomszédságát utazza be. Hazája nagy részét ismeri, „a' többit a' föld, a' státusok, a' történetek írásából Delisántz nélkül is összejártam” — mondja Rousseau tanítványa, megismerkedett a nagyvilággal, de azóta kerüli, mert „nem kevésbé veszedelmes az a' szívnek, a' böltse ségnek, sőt a' nemzeti Characternek, mint a' porban szennyeződő alatonyság”. (I. f. 4. j.)

Firkász a *Tempefői* Iroványijának leszármazottja; mint a név átalakulása is mutatja, a komizok felé tolódott. Firkász úgy, mint hajdan Tempefői, „cultura” szerint osztályozza az embereket. De míg ott hőisével érzett, most már megmosolyogja hajdani gyermekét önmagát. Most már tudja, nagyon is tudja, hogy az élet szempontjai egészen mások az emberek értékelésében. Firkásznak, ki Porházi alakjából is vett át néhány fontoskodó jellemvonást, a „cultura” szerinti osztályozásáról vette címét a darab. A „Pofók” cím, melyen Gál László nyomán Toldy nevezi, egy más világba vezet, ahol népi, alakok zsi bonganak.

Ezekhez tartozik Conrad is, Szászlaki inasa, ki németesen ejti a magyart. Ezt a német-magyar beszédet, melynek egyébként lejegyzése is egészen kitűnő, Csokonai meg a játszó diákok is eleget hallhatták itt Csurgón. Az iskola az erdő mellett volt, s mikor az építkezést 1798-ban bevégezték, utat nyitottak az erdőben, s oda német, cseh és horvát iparosokat telepítettek, akiknél a tanulók szállást kaphattak. (Bene Kálmán: *A csurgói ref. gimnázium története. Csurgói Diákalbum.* Csurgó, 1931.)

A cselekménnyel Csokonai ebben a darabjában éppoly keveset törődött, mint eddig. Elvben Tisztes-Nagyváthy kastélyában játszódik, valóban azonban egymással lazán összefüggő életképeket ad valamilyik Sárközy-kastélyból, Nagyabajomból vagy Kisasszondról, ahol Csokonai hosszabb időt töltött. A szereplőket élő alakokról mintázta, csak éppen ezek nem hagytak magukról írásos emlékeket, mint Nagyváthy és Császári Lósy s ennek nyomán az eredeti modellre ráismerhetnénk. Húsból és vérből való itt minden, élő előképe van még a Pámpám kutyának is, mely nemcsak itt, de a *Dorottya*ban is szerepel. A *Gerson* példája megmutatta, hogy az előadáskor a mesénél fontosabbak a mókák és mutatványok, az epilógust mondó Ábrahám szavaival a „kóklerségek”, melyek bármilyen laza keretet betöltenek. Ez itt zenével, táncal és népi jelenetekkel történik. Ezeknek szereplői Pofók udvari gazda, Kanakúz béres és Ábrahám zsidó. A népi alakok méltó párjai a *Tempefői* Szuszmirjának és hajdúinak, s jeleneteik frissességben és népi zamatban az ottaniakat idézik. Ezekkel kapcsolatban méltán idézhetnők Kazinczyval a németalföldiek festményeit. A *Tempefői* óta lényegesen közelebb jutott a népi alakokhoz, érdeklődéssel fordul feléjük, népdalokat énekeltek, köztük a *Rákóczi-nótát*, kanásztáncot járát és színre hozza a népies dudaszót, hogy gyönyörködtessen vele, hogy terjessze és megőrizze. Erősebb tette ezt a közeledést az azóta jobban megismert Rousseau és Herder, de elsősorban és közvetlenebbül Pálóczy Horváth Ádám. „El-jött hát Barátom, el-jött Musád lakó honyomba” — örvendezik 1792-ben Horváth Ádám Csokonaihoz írt költői levelében. Most aztán személyesen kereste fel Nagy-Bajomban „lakó honyába”, s ez a most már személyes barátság erősen hatott a *Cultura* népi jeleneteire. Horváth Ádám még elmélyítette a nép iránti érdeklődését, a népi szólások, dal, tánc, a magyar viselet, sajátos nemzeti és nemzetmentő hagyományaink megbecsülését. (Ld. Hegyi Ferenc: *Pálóczy Horváth Ádám.* Debrecen, 1939.) Debreceni kollégiumi emlékeiből elevenítette fel a *Rákóczi-nótát*, melyet debreceni és sárospataki diákmeló-

diáriumok tartottak fenn. (Ld. Bartha Dénes: *A XVIII. század magyar dallamai*. Bp. 1935. 126—130. l.)

A *Tempefői* méltán viselhetné a *Cultura* címet, hisz annak még inkább ez a fő problémája. De ott Csokonai még „világpolgár”, a szó is tőle való (ld. Tolnai Vilmos: *A nyelvújítás*. Bp. 1929. 98. l.) és minden kultúra egyaránt fontos számára. Itt Horváth Ádám hatására a magyar nemzeti kultúra kerül előtérbe. Mintha Horváth Ádám szólna Pofók udvari gazda szájával: „De arra a’ Pupra is haragszom, a’ ki magyar ruhában nem jár, magyarok tartja magát, magyarok[na]k prédikál, magyar kenyeret eszik, magyar bort iszik rá — — a’ tsak olyan, mintha a’ magyar baglas juhok mellett kapurokos Iház állana.” S dicsőreleg emlékezik meg Debrecenről, ahol csak nézte „azokat a’ szép Papokat, millen magyarosan jártak, pedig aszondik, tul voltak azok Imperiumon is”. A haladó műveltség tehát összeegyeztethető a konzervatív nemzeti viselettel. Horváth Ádám felfogása tükrözik a külföldieskedő Szászok iránti ellenszenvben is. Serteperti a *Tempefőiben* még nem volt igazi külföldieskedő, csak Csokonai szavával szólva „módista”, akinek főbűne, hogy semmiféle kultúrával nem törődik. Most a magyar szokások, a magyar kultúra ellensége, a külföldieskedő ellen fordul, aki főkkel szólva „Korts agár, sólommak bagój fia”. A külföldi ruha még nem jelent külföldi kultúrát is, mint a közfelfogás tartja, melyet Firkász így jellemez: „Több tudomány van a’ bodros Tászlí[b]a], mint a’ magyar ingbe, a kurta magyar haj tökfeket mutat, de ha exotica parokát teszünk rá, az edgyügyüek káptalannak gondolják, a’ magyar mente alig representent egyebet egy kis Verbótzinél, és Husztinál, hanem a’ frak involválja a’ Historiai Tudományt mind, a’ Francia Caput a’ Természetnek egész buvári esmeretét. Az Anglus Iberrokk, ha szárközepig ér, minden kigondolható Philosophiát, a leg mélyebb mathesist; ha földig ér a leg homályosabb régiségek esmeretét; és kivált ha nem a’ szélire vannak rakva a’ gombok, Newton v. [agy] Nyuton. Helvetius, sőt maga Cant látszik az ember előtt állani.” (II. f. 2. j.)

Ábrahám alakja lényeges módosuláson ment át a *Gerson* óta, nem az ottani gonosz, ármányos, bosszút lihegő zsidó; ez a kissé shylocki figura itt a komikum felé tolódott, ennek fejében viszont úgyszólván semmi szerepe sincs a darabban, kissé értelmetlenül ödög, s csak az üres keretet van hivatva betölteni. Megvan benne az üzleti szellem, a nyúlóbőre való alkudozás szinte a *Gerson* megfelelő jelenetének ismétlése; megmaradt a zsargon és valószínűleg a maszk is. De ez az Ábrahám alapjában hálás, jó és igaztalanul bánalmazott. A *Gersonban* a felvilágosodás toleranciája kissé kötes formában jut szóhoz, mikor *Gerson* megtalált atyját ezekkel a szavakkal kéri, hogy ne botoztassa meg Ábrahámot: „Éreszted el ezt a nyomorult állatot.”

Csokonai felfogása e részben a felvilágosodás szellemében erős változásra ment át. Gál László jegyzi fel, hogy mikor ő mint csurgói diák egy vöröshajú házaló zsidó hajúhoz a háta megett csúfodárossan égő pipát tartott, Csokonai szelíden így intette meg: „Fráter, az embert nem illik kicsúfolni!” A darabban Ábrahámé az utolsó szó. Két kézirat szerint ő mondja el a „Conclusió”-t s tréfásan méltatlankodik is a zsidók komikus szerepeltetésén: „Nekem ugyan tetszett tsakh azt bánom ebh a’ lelki Dhiakjai mirt produkáltak a’ Zsidokat. Istenütshég az ortsám bhüre szintugy égett, de ha az Urak[na]k jó volt, annyj mind a’, magam[na]k is tetszett.” Csokonai ezt a kis mentegetőzést nyilván Nagyváthy János miatt tartotta szükségesnek, ki a zsidóemancipáció harcosa volt, s az ő hatása érvényesült már Ábrahám alakjának szelídebb színezésében is.

Előadásai

A színhelyre vonatkozólag a darab annyi utasítást sem tartalmaz, mint a *Tempefői* és a *Gerson*. Nyilvánvalóan lehetett valamiféle berendezés, mikor a színhely épp szobát ábrázolt, volt egy asztal, amire Firkász a lábát föl rakta, volt szék is, amelyen Szászlakit helytel kínálták, s amelyen nyilván a vendéglátók is ültek. Hogy ezeket a tárgyakat kivitték-e akkor, mikor a színhely údvart ábrázolt, arról nincs szó. De lehet, hogy ezek a népi jelenetek is a szobában zajlottak. Ebben „klavir” is volt, de csak a „firhang” megett, melyen „Professor Csokonay Ur” a Petronellát ábrázoló Ágoston János helyett, aki nyilván nem tudott zongorázni, a nótát „verte”. De bármennyire kezdetleges színpadra készült is, a *Cultura* mégis elsősorban színpadi és nem irodalmi mű. Minthogy a játékra csak gyér és tökéletlen feljegyzésekből lehet következtetni, teljes értékben megítélni nem tudjuk. A színpadi meg-
elevenítésben igen sok az ötlet, de az kimerül az eszközök hiányosságával vívott harcban. Csokonai azonban fáradhatatlan a rendezésben és kifogy-
hatatlan az ötletekben, nemesak a firhang mögött veri a klavirt, nem retten vissza elsőnek színpadra vinni a népi dudaszót, éspedig eszköz híján a kö-
vetkező ötletes módon: „Ez a’ gyermek ki állván a’ patzra rongys Szürbe, a’ szür alatt’ tart honajja alatt egy vánkost, a’ esutását látatlamul a szájába fogván tilleget dudu hangot a’ többi deákok pedig közel egy rejtek házba menclják (:harmonice :) a’ dudu hangot. Kanakiz pedig kanász tántzot jár rá.” (II. f. 4. j.)

A diákok lelkesedtek a színjátszásért, nagy, egyedülvaló élmény volt számukra, mint ez Gál László feljegyzéseiből s a esurgói másolatokból kitetszik. A közvetlen hatásról is maradt bizonyosságunk egy levélben, melyet Festetics György Csepán Istvánhoz, az iskola gondnokához intézett a darab előadása után. (Magyar fordításban közölve *Csire* 232—233. l. és *CsMnt.* 622. l.) Az első előadás Gál László feljegyzése szerint 1799. július 12-én volt. (Ld. Vargha Balázs: *Az özevgy Karmyoné s két szelburdiak. II.* 1953. 409. l.) Ezt a dátumot igazolja Festetics július 22-én írt levele s a *Cultura* szövege, melyben Lehelfi említi, hogy a darabot examenkor játszották. (I. f. 3. j.) Hogy másodszer viszont augusztus 18-án adták, az kiderül Ábrahám „con-
clusio”-jából, amelyben a következő előadást két hét múlva, Szent Erzsébet napjára, vagyis szeptember elsejére ígéri, amikor is a *Gersonnak* kellett volna színre kerülnie. Hogy többször színre hozták volna, arra nézve nincs adatunk, de nem is valószínű, mert szeptember elsején a beígért *Gerson* helyett az új, nagyobb siker, a *Karmyoné* került színre.

Festetics levele szerint az előadás eléggé tetszett a közönségnek, mert „Csokonai uram inkább a mulattató tárgyak előadásával igyekezett kedveskedni”. A maga részéről ugyan vitathatóan tartja, hogy használt-e a tanuló ifjúságnak. Hiányait ugyan eléggé kimentí a rövid készületi idő. Festetics mindenesetre idegenül állott azzal a kollégiumi tónussal szemben, melyet a darab képviselt, míg a közönség zöme volt debreceni és putaki diákokból került ki, mint Sárközy István vagy Nagyváthy János. Festetics leginkább a Rákóczi-nóta elénkélését helytel-nei; ez szerinte, jóllehet tréfálkozva és némi gúnnyal adták elő, „sem a hallgatóságához, sem a helyhez, sem a mostani időhöz nem illett, sőt egyáltalában kimondhatatlan hiba volt. Sokkal helyesebb volna és arra is kell törekedni, hogy az ilyen anapélyeken uralkodó Felséges Urunkat vagy a Felséges Nádort dicsőretekkel magasztaljuk”. A jövőre nézve bizalmasan ajánlja, hogy az előadandó darabot a gimnáziumi inspektor előre bírálja felül ebből a szempontból, mert az efféle hibák könnyen az iskola létét is veszélyeztethetik. Gál László emlékezései szerint Festetics azt mondta Csokonainak: „Kérem az ilyenekért

oskolánkat fundamentumostol elhányhatják, vigyázzunk!” (*CsEml.* 438. l.)

A *Cultura* újabb színrehozatalára — bár drámának alig mondható, csak egy helyszín keretébe foglalt jelenetsornak — a modern színpadon 1950 őszén a Honvéd Színház színészeinek közreműködésével történt kísérlet, Thurzó Gábor átdolgozásában, Polgár Tibor zenéjével. Az átdolgozó a művet operettsablonná gyúrta, s az eredetivel jóformán csak a szereplő személyekben egyezik, bár ezek közül is elhagyja Ábrahámot, ehelyett viszont helyet kap benne egy cigány és egy szolgáló. A Rákóczi-nóta elmarad, perze a dudaszó is, ezzel szemben a szöveget megtűzdeli saját ötleteivel, megzenésített Csokonai-versekkel és Amadé-költeménnyel, akit az átdolgozó műve nyomtatott kiadásának bevezetésében Csokonai kortársának tesz meg. (Ld. a darab kiadásainak felsorolásában 4. sz. alatt.) Az előszó szerint a darabot a Kisfaludy-vígjátékoknak a magyar színpadon immár kialakult játékmódorában játszották, kissé nyersebben, mert Csokonai kora még nem volt a finomkodó biedermeier. A játék „szelíd stilizálással” folyt. Hogy ez milyen lehetett, arra nézve minden kommentár nélkül ideiktatjuk Szászlakinak és Conradnak az átdolgozótól származó kettősét:

Szászlaki: Ki légyen?
Mi légyen?
Him, hum, ham, hum!
Van neve, nincs neve,
Lim, lum, lam, lum!

Conrad: Hejszassza, hopszassza,
tiz kává oka,
mindennek van oka,
fejszefoka.
Az Tátra,
az Fáttra,
Az magos Tátra
az gaznak kevésé
tessék hátra, stb.

Ugyanezt az átdolgozást „keretjátékkal” bővítve, rádióra alkalmazva a Kossuth rádióban is bemutatták 1953. november 16-án Csokonai születésének 180. évfordulójára, éspedig parádés szereposztásban: Tiszttest Lehotay Árpád, Petronellát Romvári Gertrud, Firkaszt Apáthi Imre, Pofókot Bili-
csi Tivadar, Lehelfit Sárdy János, Szászlakit Horváth Tivadar, Conradot Ráttonyi Róbert, Kanakúzt Juhász József alakította (színlapja a *Magyar Rádióban*). A keretjátékban fellép „Professzor Csokonai” Pándi Lajos alakításában, és egy bizonyos Sárrika szerepel benne mint Petronella egykori csurgói alakítója, akinek az egyik szerelmes diák esokrot küld. Ez teljesen stílustalan anakronizmus többek közt azért is, mert a csurgói iskolai előadásokon, mint az iskolai színjátékokban általában, a női szerepeket is fiúk játszották, és Petronellát Ágoston János alakította. Thurzó Gábor átdolgozásán alapszik a Kossuth rádióban először 1973. szeptember 21-én Berza László adaptálásában előadott *Kultura* is. (*Rádió és Televízió Újság*, 1973. 38. sz.) Ezt a változatot, mely Csokonai darabjával jóformán csak a nevekben egyezik, ismételték meg, ezúttal legalább keretjáték nélkül, ugyancsak a Kossuth-adóban 1977. július 25-én.

Szövegkritika

A főszöveget a *GeM.* szerint adjuk. (*MTAK.* K. 671. 1–30. lev. Részletes ismertetését ld. a *Jegyzetek Másolatai* c. fejezetében.) A jelenetek számozása az I. felvonás 4. jelenetéig betűvel, innen kezdve számmal (4th Jelenés) történik. Egységesen betűvel adtuk. Egyes nevek írásmódja változó, így *Pofok* és *Pofók*, *Kanakuz* és *Kanakúz*; Egységesen *Pofókot* és *Kanakúzt* írtunk. A szereplők neve gyakran rövidítve van. A rövidítéseket feloldottuk és szögletes zárójellel jeleztük. Az *ó* és *ű* jelzése olykor *ö* és *ü*. A rövid és hosszú ékezetek nehezen különböztethetők meg. Kétes esetekben a ma használatos írásmód szerint írtuk. Az *Ű* szó U-ja olykor V alakban fordul elő. Nem Csokonai saját kezű írásáról lévén szó, a nyilvánvaló tollhibából eredő ékezesi, központosási és egyéb hibákat külön megjegyzés nélkül emendáltuk.

Rövidítések és javítások

46	<i>Uramnak</i> ligatúrával röv. <i>Uramk</i>
48	<i>megettetik</i> ligatúrával röv. <i>gtetszik</i>
53—54	<i>Bibliothecában</i> ligatúrával röv. <i>Bibliothecáb</i>
65	<i>denique</i> röv. <i>deniq</i>
70	<i>Urnak</i> ligatúrával röv. <i>Urk</i>
87	<i>Comediába</i> ligatúrával röv. <i>Comediáb</i>
90	<i>Bajomba létembe</i> ligatúrával röv. <i>Bajomb létemb</i>
95	<i>Uraknak</i> ligatúrával röv. <i>Urak</i>
102	<i>Filegoriába</i> ligatúrával röv. <i>Filegoriáb</i>
112	<i>szivembe</i> ligatúrával röv. <i>szivenb</i>
127	<i>Domine</i> röv. <i>Dne</i>
130	<i>Domine</i> röv. <i>Dne</i>
134	<i>Domine</i> röv. <i>Dne</i>
148	<i>Tekintetes</i> röv. <i>Tettes</i>
191	<i>Tekintetes</i> röv. <i>Tettes</i>
192	<i>napokba</i> ligatúrával röv. <i>napokb</i>
202	<i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i> .
208	<i>megígérni meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
235	<i>meg fogja; meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
269	<i>Dominus</i> röv. <i>Dnus</i>
283—284	<i>Krajcáron</i> , röv. <i>X-ron</i>
291	<i>excedáltál</i> előtt egy szó olvashatatlanul áth.
293	<i>denique</i> röv. <i>deniq</i>
324	<i>Tekintetes</i> röv. <i>Tettes</i>
333	<i>denique</i> röv. <i>deniq</i>
334	<i>denique</i> röv. <i>deniq</i>
353	<i>distingválni</i> előtt áth. <i>kulminálni</i>
354	<i>Tászliba</i> ligatúrával röv. <i>Tászláb</i>
370	<i>magyaroknak</i> ligatúrával röv. <i>magyarokk</i>
385	<i>Dominus</i> ligatúrával röv. <i>Dnus</i>
408	<i>meagrace meapace-ra</i> javítva
435	<i>Tördékeny, mint cserép</i> előtt áth. <i>Szegény magyar nép</i>
448	<i>dudáll</i> előtt áth. <i>maj</i>
470	<i>Tekintetes</i> röv. <i>Tettes</i>
477	<i>vagy</i> röv. <i>v</i> .
491	<i>azoknak</i> ligatúrával röv. <i>azokk</i>
514	<i>megesmerkedni</i> áth., fölé írva <i>megbarátkozni</i> 6. j. tévesen 7-nek számozva

- 528 *Asszony*nak ligatúrával röv. *asszonyk*
530 *Alázatos* röv. *Aztos* — *asszony*nak, föléírva *Urnak*.
560 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
563 *azokba* ligatúrával röv. *azok*
564 *foglalatosságokba*, ligatúrával röv. *foglalatosságokb*
586 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
593 *személybe* ligatúrával röv. *személyb*
609 *Frantzia* az *a* hiányzik
616 eredetileg *tsudálkozik* utána írva *fog tsudálkozni*, — az első fogalmazás nincs áth.
649 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
631 *hogy* ligatúrával röv. *h*
649 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
661 *krajcár* itt és az egész jelenetben röv. *Xr* — *meg* ligatúrával röv. *g*
684 *denique* ligatúrával röv. *deniq*
700 *Thekintethes*, ligatúrával röv. *Thehtes*
705 *denique* ligatúrával röv. *deniq*
706 *Thekintetes* ligatúrával röv. *Thtes*
714 *Domine* ligatúrával röv. *Dne*
716 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
764 *embernek* ligatúrával röv. *emberk*
768 *országunkba* ligatúrával röv. *országunkb*
778 *szívesebb* ligatúrával röv. *szívb*
799 *léleknek* ligatúrával röv. *lélekk*
809 *ízbe* ligatúrával röv. *ízb*
815 *álomba* ligatúrával röv. *álomb*
842 *meglátogatom* ligatúrával röv. *g látogatom*
853—856 A 2. és 3. versszak fordított sorrendben leírva
860 *tesznek* ligatúrával röv. *teszk*
878 'S utólag betoldva
883 *nem* ligatúrával röv. *n*
892 *hallom* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
914 *betsületbe* ligatúrával röv. *betsületb*
921 *Strimflieimért*; az *l* hiányzik
927 *originalis* előtt áth. *ideota*
931 *meg* ligatúrával röv. *g*
970 *urnak* ligatúrával röv. *urk*
971 *Kis Asszonyát* előtt áth. *Leányát*
973—974 *Tekintetes* röv. *Tettes*
974 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
980 *meg* ligatúrával röv. *g*
987 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
996 *Tekintetes* röv. *Tettes*
997 *Nemzatunkba* ligatúrával röv. *Nemzatunkb*
1001 *hármónknak* ligatúrával röv. *hármónkk*
1003 *Tekintetes* röv. *Tettes*
1005 *meg* ligatúrával röv. *g*
1007 *Felelnek* ligatúrával röv. *Felelk*
1025 *időbe* ligatúrával röv. *időb*
1029 *Isten* ligatúrával röv. *In* — *kedvednek* ligatúrával röv. *kedvedk*
1033 *Denique* röv. *Deniq*; *Domine* röv. *Domne*
1041 *volna* ligatúrával röv. *va*
1051 *Uraknak* ligatúrával röv. *Urakk*

- 1053 *Istenüthseg* után áth. *ugyan*
 1056 *Uraknak* ligatúrával röv. *Uraknk*
 1057 *magamnak* ligatúrával röv. *magamk*
 1059 *Szent* röv. *Szt*
 1063 *meg* ligatúrával röv. *g*
 1065 *malőrő* előtt egy betű olvashatatlanul áth.
 1066 *találása* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
 1067 *alázák* után *meg* ligatúrával röv. *g*
 1068 *algya* után *meg* ligatúrával röv. *g*
 1071 *Asszonságoknak* ligatúrával röv. *Asszonságokk*
 1072 *Vége* után *Következik a' második 1800.*

A másolatok variánsai

A cím eltéréseit ld. a Jegyzetek *Másolatai* c. fejezetében. A közlés módjára nézve ld. a *Gerson Szövegkritikájának* megfelelő fejezetét.

RM. Jászó Szemelek.

- Tisztes = Öreg Magyar Ur
 Firkász = Annak secretáriussa
 Petronella = = Tisztes Leánya
 Lehetfi = Magyar Gavallér
 Fenekes = Annak Inassa
 Százlaki = Németes Gavallér
 Pofók = Házi Gazda
 Kanakúz = Béres
 Ábrahám = Nyúlboróket Szedő Zsidó
 (A játszó diákok nevét nem közli.)

GózM. *A' Játszó Személylek* sorrendben és szövegben teljesen megegyezik a *RM.*-tal, eltérések csak az írásmódban vannak. A játszó diákok nevét nem közli. Ezután következik az *Oratio melly a' Vig játék előtt el mondatott.* Szövegét ld. a Jegyzetek *Másolatai* fejezetében.

- 16 *GózM.* úgy hallottam
 44 *RM.*, *GózM.* az Úr nálom; *tsak*
 47 *RM.*, *GózM.* vidám ortzával
 51 *RM.*, *GózM.* mostanság az Öreg
 68 *RM.* ártatlannal. Ott vagyok a *muga*
 74 *RM.* az úrnak, *tessék*
 80 *RM.*, *GózM.* úgy magához
 86—87 *GózM.* szeretnék a' Magyar Theatrumba' lenni
 87 *RM.*, *GózM.* mert olyan játékok
 103 *RM.*, *GózM.* üti a Musikát
 109—110 *GózM.* A szerentse *tsak* játszik [Hiányzik]
 127 *RM.*, *GózM.* ad servitia *Domine*
 129 *RM.*, *GózM.* *petsételve* és titulálva *azok*
 130 *RM.*, *GózM.* *Domine Spectabilis* (most hozzá megy Tisztes Lehel-fihcz)
 136 *RM.* *Isten hozta* nagyon örülök idjövotelén. — *GózM.* *Isten hozta* édes Lehelfi uramat
 181 *GózM.* *nyúl bürt* ('s hozzá Kanakúz a nyúlborót)
 185 *RM.* *nyúl phúr* (kezeben adják nézi, forgatja 's aztán azt mondja) — *GózM.* *nyúl phúr* (néki adják osztán 's nézegetvén azt mondja rá)
 197 *GózM.* *veregeti a Pofók vállát* [Hiányzik]

- 98 *RM. vidd el békével áldást kívánok hozzá*
- 207 *RM., GózM. jószágáért még harmada*
- 217—218 *RM. úgy szólván megérdemlitek hogy elpusztuljatok úgy szólván*
- 223 *RM. hogy a tsúnya zsidó maradékok úgy szólván*
- 224 *RM. nyomja a rajtok maradt átok ki tsalnatok*
- 232—233 *RM. hogy a pokol nyeljön el iszön valóságos Réformátus*
- 233 *GózM. Réformátus [Hiányzik]*
- 235 *RM., GózM. [me]g fogja szakállát*
- 242 *RM. zsvány Somogyba. — GózM. leghíresebb zsvány volt Somogyba*
- 246 *RM. te Plutó ketskéje te*
- 247 *RM., GózM. ismét megfogja a szakállát.*
- 256 *RM., GózM. adokh (sír itten).*
- 261—262 *RM., GózM. Csámpás Farkas (füttyeti a kutyákat) tépjétek*
- 262 *RM., GózM Zsidájának (azomba rántzigállya a' Zsidót)*
- 279 *RM. Hán. Ez a' hán Somogyba bizonyítás formája — GózM. Hán., Ez a' hán Somogyba paraszt bizonyítás formája.*
- 296 *RM. Á,Á Ez az ÁÁ Somogyi paraszt tagadás. — GózM. Á,Á Somogyba paraszt tagadás*
- 312—313 *RM., GózM. phár font Bhasa dohánt*
- 320 *RM., GózM. Servus (az is elfordul)*
- 359 *RM., GózM. Francia Caput az egész Szép Literatúrát, a német az*
- 382 *RM. Carsamadiner Itten németesen fog beszélni — GózM. Carsamadiner. Ebben a játékban Konrád Németessen fog Magyarúl beszélni*
- 388 *RM., GózM. Asz pizson nem értem tessék*
- 401 *RM., GózM. Hán (azaz igen)*
- 403 *RM. Á,Á (az az nem) — GózM. Á,Á. (az az nem mint oda fellyebb is.)*
- 409 *RM. Kanakúz (énekelve amint következik) — GózM. Kanakúz (énekelve osztán mely is így foly)*
- 409—410 *RM., GózM. Zsiros nyaham öleld mög*
- Hervadt ortzám tsókold mög*
- 411 *RM. A szerentse álgyon*
- 412 *RM., GózM. Fehér mejjem mint a hó*
- 413 *RM., GózM. A tiedhez hasonló*
- 425 *GózM. tselekszem (Énekel mely is így foly)*
- 428 *RM., GózM. híres válogatott magyar*
- 431 *RM. níp. (ismétli ezeket)*
- 437 *RM., GózM. bene (de ezt nem tsak itt hanem az ének közbe is mondja néha Firkász.)*
- 439 *RM., GózM. szivem (Fordul ekkor Firkászra és mutat másfelé így szólván) De*
- 449 *RM., GózM. ittam (itt a Kanakúz mint valami részeg embernek úgy kell magát tettetni) énekel itt osztán akit kihívott de tsak trallalával, ez pedig a' ki így dudált egy volt az itt játtzó Személyek közül más ruhába, mint hogy ezen kevésért nem volt méltó különös személyt rendelni el végezvén danolását — mondja a' Firkász*
- 469 *RM., GózM. Szászlaki (megy bé Tisztteshez) Asszolgája.*
- 524 *RM., GózM. szobájába el mennek.*
- 526 *GózM. vagyon. (Ezt Szászlakinak mondja) Ihol*
- 541 *RM., GózM. olly finum érzésüekké*

- 548 *RM., GózM. 18dik század végének*
553 *RM. anyja is nyugodjon békével egy valóságos*
577 *RM., GózM. Urnak parantsolni azokkal*
579 *RM., GózM. Petron[ella] valami német*
579—580 *GózM. a fírhang alatt Professor Csokonay Úr [Hiányzik]*
585 *RM., GózM. nevet itt a végén*
588 *GózM. az az a' Professor [Hiányzik]*
588—589 *RM., GózM. notát s elvégezvén Tisztes*
591 *RM., GózM. Kállai kettőt (nevet itt is)*
595 *RM. Zseni találkozik kellemetes izlés pedig*
631 *RM. Ah valóban! Sajnálom*
632 *RM., GózM. lehet kedves Ur.*
647 *GózM. Lábat az asztalra nyujtogatva [Hiányzik]*
648 *RM., GózM. Abrahám (hozzá megy) Bhikességes*
658 *RM., GózM. ezüst Uram, minth*
673—674 *RM. Ur. Sok áldást kívánok az Urnak hogy*
684—685 *RM., GózM. lesznek a toponári musikusok, mondhatom*
685 *RM., GózM. lessz (Toponáron lagnak a' legjobb musikás Zsidók egész Somogy v[ár] megyébe.)*
693 *RM., GózM. kezdődik (ordít itt egyet Zsidóssan).*
694 *RM., GózM. Firkász (próbállya de nem talállya el 's ezt mondja) Diabolum*
696—697 *RM., GózM. hegedüt (ekkor elveszi tőle 's) mutatja*
697 *RM., GózM. neki a Sidó [Hiányzik]*
698 *GózM. szebben. (Itt huzza igen rútul azután vissza adja).*
699 *RM. Firkász Kutya legyen az anyja tsak*
701 *RM., GózM. megy (Ordít még egy rútat hogy úgy kezdődik)*
703—704 *GózM. Patvarista pajtásom van itt.*
711 *RM., GózM. manir (danol zsidó nótát detsak trallalával)*
712 *RM., GózM. Fenekes (a'ki tsak megy az Ura után de nem szóll semmit) és az elébbiek*
714 *RM., GózM. D[omi]ne Spectabilis*
728 *RM. Pofók Minden jót kívánok*
732—733 *RM. de sok bajjal esik meg ollatén*
742 *RM. szépet gömbölüt. [Utána] RM., GózM. Pofok Lehet ötsém uram lehet. Conrad*
745 *RM. eb a lábát hát*
746—747 *GózM. (pattogatja a' pírísét) [Hiányzik]*
750—751 *GózM. (ezt nátháson mondja) [Hiányzik]*
752 *GózM. vergánya. (Vargánya egy gomba neme).*
754 *RM. tisztigya vakargattya*
790—791 *RM., GózM. kinességet (Fogja az ujját a szájába, mutatja a pipázást 's kényesen jár.)*
793 *RM., GózM. De úgysegéljen, mond*
848 *RM., GózM. Lehelfi (Szóllítja) Fenekes!*
850 *RM., GózM. Ha tsak ha (inti hogy hallgasson mert Petronella énekel, elvégezvén pedig) Petr[onella]*
851—856 *RM., GózM. Életem mái komor órái [az egész dal itt hiányzik s a III. f. l. j.-ben van].*
866 *RM., GózM. nótával (Énekel osztán melly is így foly)*
868 *GózM. Te vagy kinom*
878—879 *RM., GózM. tsókomat (Elvégezvén így szóll: Hát nem szép volt ugy-e?) Lehelfi*
885 *RM., GózM. illy keserves felvonáson végződik Elmennek*

- 890 *RM., GózM. tegyek* (Énekel melly is így foly) Életem mái
komor órái stb. [A dal a főszövegben a II. f. 12. j.-ben van.]
- 898 *RM., GózM. Petr[onella]* (egy levelet ad a Tisztes kezébe) *Méltóztasson*
- 899 *RM., GózM. Baráttjához* írt és a'melly különös történet által
jött az én kezemhez és akkor
- 903 *RM., GózM. olvassa* a'Titulust Mossiö-mossiö *Zsean*
- 936 *RM., GózM. Hofrad* Svalbenstajn ur[na]k
- 939 *RM., GózM. Professora* Tunkopinak a'
- 940 *RM., GózM. ajándékozta*, azzal akárhol
- 966 *RM., GózM. élhetnék* Tisztes mondja *Bizony* [a következőkben
az egész jeleneten át *RM., GózM.* Tisztes neve az összes közbe-
szólások előtt megismétlődik.]
- 974 *RM., GózM. 's at.* Conradhoz *Már hát*
- 977 *RM. vesszettek* el. *Conrad*
- 980 *RM., GózM. Tisztes* Eb ir, *Szoval*
- 991–992 *RM., GózM. gondolta volna* meg. Ezt elolvastván *Tisztes*
- 993–994 *RM., GózM. került* Appropó (A propos!) olvassa tsak az Úr, de
nagy hangon hadd halljam még egyszer mit ír az eb Lelke
Szeleburdíja. *Lehelji*
- 994 *RM., GózM. olvassa* Szinyore Amico! Köszönöm hogy minél
előbb tudósított az Úr a' felől, hogy a' Pappenhajm Ur Kis
Asszonya az én számomra tartatik: mert éppen már itt a' Ma-
gyar földönn, és annak is a' leg Magyarossabb és e szerént leg
pallérozatlanabb részén, egy fél Culturájú Leányba bele botlot-
tam; de hála az én Erlangi Tászlitskáiinnak, és az Ur barátság-
ának, Cultabb Dáma láttatik az én érdemeimet valamennyire
meg jutalmaztatni. Amico! úgy é nem hijjába vágattam alá
bajuszom egészen Magyarnak mutatott a' Selma, sohasem kap-
tam volna meg miatta a' Pappenhajm Kis Asszonyt, nem-és
mostan az öreg Tisztesnek fél bárlolatlan Petronellájával kel-
lett volna meg elégednem, vagy azzal sem. Én hólnap Pakolok
innen, 's a' Tiszteseket itt hagyom a' hol találtam: Addig is
tsókolya nevemmel a' frajlajn fon Pappenhajm, Auszlendisch
kezeit, és mig meg látnánk egymást, addig is éllyen az Ur
szerentsésen. Ludvig Szászlaki mpr. *Tisztes*
- 1007–1008 *RM., GózM. eljöttetek* (akkor felelt egy jádzó személyly t. i. a
Conrad mint hogy tudott musikálni de tsak belőlről: itt vagyunk.)
Nohát tsak
- 1010 *RM., GózM. notámat?* az előbb (fellyebb) említett felel *tudjuk*
- 1016 *RM., GózM. eddig* hivednek. *De*
- 1020 *RM., GózM. megbánod.* Repete: De reménylem etc. ('sat) A' bi-
zony szép, Tettes Uram, igaz régi Magyar Nóta. *5dik*
- 1023 *RM., GózM. nagy* kényessen a' *Mossiö*
- 1026–1028 *GózM. Casseli* parasolját. *Tisztes*
- 1036 *RM., GózM. Postamesterné* asszonyúság *nem*
- 1047 *RM., GózM. legnagyobb* világi boldogságot
- 1049 *GózM. Cultura.* Az elő függő leesik s vége.

Conclusio

A darabot végző *Conclusio* vagy *Clausula* a *RM.*-ban hiányzik. A *GózM.*-ban címben és szövegben erősen eltér a főszövegtől, s nincs zsargonban. Ezért teljes egészében közöljük:

A'mellyet az Ábrahám, mondott el. Ez, ugyan Magyarossan van írva, de úgy kell olvasni mintha Zsido pronunciatioval volna írva;

No hát hogy tetszett az Uraknak a' játék? nekem ugyan tettzet, tsak azt sajnálom hogy eb a' Lelke Deákjai miért producálták a Zsidót, Isten ugyseg az ortzám bőre szint úgy égett. De ha az Uraknak tettzett, annyi mint a' magam is örülök: Az Isten áldja meg az Urakat. Én is tudtam volna holmi aprólékos chauklerségeket producálni; az őrromból pántlikát húztam volna, a' kezem el sült volna mint a' Disznó láb phü, a' zöld farkú kisértetet fel hoztam volna, így is tudtam volna álni (akkor az egyik lábát emeli fel) így is (ekkor pedig a másikat) de azért mind pénz kellett volna, ördög tsinálék valamit pénz nélkül — Az Isten majd el hozik az a' bődlog September, akkor osztán 1^a de úgy ám, ha Szombat napon nem lesz, mert akkor Sábész lesz nagy pedig, akkor mondom prima Septeber Egyed napján lesz egy másik Comédia, minek hijján vala, *Garzon dü malórr* vagy is a' Kisértetek által megtalált ifju Ur. Akkor 1^a Septeber Egyed napján lesz valami el-adó; akkor szívesen láttyuk az Urakat, méltóztassanak magokat megalázni, akkor szebet, jobbat, többet mint most ilyen rökktön — Nyugodalmas jó éjtzakát kívánok az Uraknak, és az Asszonyságoknak, tsókolom Kaputtyokat és Viganójokat. — — —

De ki kérjük ám, el is várjuk tréfán kívül. — —

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 14 *Lehelfi* beszélő név, mely Pálóczi Horváth Ádám hatására a magyarságot van hivatva hangsúlyozni.
- 14 *eb hiszi* (táj): senkitem hiszi.
- 19—20 *Gouvernantné* (fr.): „Gouvernantné, franciául Gouvernante, a nagy házaknál a gyermekeket nevelő, s az azoknak gondját viselő asszonyszemély” Csokonai jegyzete a *Dorothyához*.
- 40 *Firkász* beszélő név, a tevékeny ember megvető hangsúlyával a hivatalnokkal szemben.
- 41 *Secretarius* (lat.): titkár.
- 45 *Cultus ember* (lat.): művelt ember.
- 48—51 *pro 1°, 2°, 3°* (lat.): először, másodszor, harmadszor.
- 53—54 *Bibliotheca* (gör.): könyvtár.
- 58 *flaugerozni* (ném.): csavarogni.
- 64 *Denique* (lat.): végül is.
- 64—65 *a selyembogaraknál*: a selyemhernyótenyésztés, mely Magyarországon már a XVII. század óta ismeretes volt, a XVIII. század végén kapott nálunk nagyobb lendületet. Felvirágoztatása érdekében 1796-ban országos ankét volt, és körlevél ment a vármegekhez. Nagyváthy János különös érdeklődéssel fordult felé, és *Magyar Házgazdasszony* (Pest, 1820.) c. művében külön fejezetet szentel a selyemhernyó-tenyésztésnek. Csokonai *A pillangó és a méh* című állat-dialógusában valóságos propagandát csinál Tessedik Sámuel modern méhészeti módszerének.
- 65—66 *supra modum* (lat.): módfelett.
- 67—68 *distractio* (lat.): szórakozás.
- 70 *me recomendo* (lat.): ajánlom magamat.
- 79 *Urania*. Kármán József folyóirata a „hölgyek számára” készült első magyar szépirodalmi folyóirat. 1794 elején indult, de már

- 1795-ben a harmadik kötettel megszűnt. Csokonainak is jelen-
tek meg benne művei.
- 85 *In specie* (lat.): nevezetesen. — *a magyar Theatrum: a magyar színház.* Az első magyar színtársulat 1796 áprilisában oszlott fel és megszűnése a legtávolibb vidékeken és a színházról messze álló körökben is élénk visszhangot keltett. Márton István pápai kollégiumi tanár *Keresztyén theologusi morál* c. művének 1796 novemberében kelt előbeszédében olyan nemzeti csapásnak mondja, mely felér a várnai és mohácsi veszedelemmel. Csokonai is így kesereg megszűntén Koháryhoz írt levelében (1797. nov. 8. *HG.* II. 638. l.) „Theátrumunk még az bölcsojében eltemtetett, és saját hazánkban idegen kezek fogták bé szerveit: — a németek pedig nemesak otthon tudják hasznát venni ezeknek, hanem még közikbe is felesen telepítik le, hogy holmi jötménnek magyar kenyeret adjunk.”
- 87 *Comedia* (lat.): itt színház.
- 87—88 *a játékok a szívet jobbra, az elmét nemesebbé s a gustust finomabbá teszik:* Schiller: *Die Schaubühne als moralische Anstalt betrachtet* c. művének alap gondolata, mely a XVIII. század végén teljesen beivódott a magyar köztudatba (ld. Pukánszkyne Kádár Jolán: *A Nemzeti Színház százéves története.* I. Bp. 1940. 20. s. kk. II.).
- 88 *gustus* (lat.): ízlés.
- 90 *Bajom:* Nagybajom, nagyközség Somogy vármegye kaposvári járásában, ahol Csokonai 1798 tavasza óta Sárközy István főszolgabíró vendége volt. Itt került közeli személyes kapcsolatba Pálóczy Horváth Ádámmal, aki második felesége, Sárközy Jusz-tina révén Sárközy István sógora volt és aki Csokonait Sárközy-nek ajánlotta. „Ez a Nagy Bajom Somogynak közepén esik sok urak lakják, kivált lakták azelőtt.” Csokonai jegyzete a *Dorothyához.*
- 90 *examen* (lat.): vizsga.
- 92—93 *a nevendékeket rászoktatja a közönséges helyen való eleven beszédre:* Nincs kizárva, bár adatunk nincs rá, hogy Csokonai az iskolai drámával már Debrecenben megismerkedett a piarista rendházban, ahol az iskolai színjátéknak olyan kiváló képviselői, mint Benyák Bernát, Pállya István és Simai Kristóf tanítottak. Az iskolai színjátékoktól elzárkózó debreceni kollégiumban ő próbálta megtörni a jeget a *Gerson* előadásával (ld. a *Gersonhoz* írt jegyzetek bevezetését kiadásunkban), Csurgón ezért ragadta meg rögtön a kínálkozó alkalmat iskolai játékok rendezésére.
- 100 *Román* (ném.): regény — *Natur und Life* teljes címén *Der Naturmensch oder Natur und Liebe in Streit:* a német szentimentális regény egyik legtermékenyebb képviselőjének, August von Lafontaine-nak műve, mely (von Miltenberg álnévén jelent meg, Csokonai 1797-ben olvasta és nagy hatással volt rá, mint ezt Gr. Koháry Ferenchez 1797. november 8-án írt levelében írja: „Eppen most vagyon kezem alatt ama szép philosophiai román is: *Natur und Liebe*, von Hrn. von Miltenberg. 2 Bde 8. Wien” (*HG.* II. 643. l.). Nálunk is népszerű volt, 1801-ben magyar fordításban is megjelent Kassán Landerernél *A természetnek fia* címen, de még 1832-ben is kiadták Kolozsvárott Deáky Fülöp Sámuel fordításában *Természet és szerelem* címmel.
- 103 *Clavir* (ném.) — zongora (ld. *Tempefői* I. f. 1. j. jegyzetét).
- 104 *richtig* (richtig ném.) — valóban. *S[ch]iller tolvajiból:* Schiller:

- Die Räuber* (1781.) c. drámájának első magyar fordítása, melyet Barcsai László készített s az *Erdélyi Játékos Gyűjteményben* jelent meg (1793.). A XVIII. század végén Schiller volt nálunk a legolvasottabb német író (ld. Bayer József: *Schiller drámái a régi magyar színpadon és irodalmunkban*. Bp. 1912.).
- 108—109 *Esz kamen Draj starke kerl* (ném.) helyesen *Es kamen drei starke Kerle: Jött három erős fickó*. A hivatkozás helytelen, mert ilyen kezdetű dal a *Die Räuber*-ben nincsen.
- 110—111 *A szerentse tsak játszik* — — — *Ismeretlen szerzőjű*, a XVIII. és XIX. század fordulóján közismert dal. Ennek „nótájára” írta Csokonai Antal-napra készített versének első részét. Egykorú lejegyzéseiről ld. *HG.* II. 253. l. és *Stoll.* 438. és 614. szám.
- 115 *Tisztes* beszélő név, tisztséget viselő. Benne Csokonai az akkor Csurgón élő Nagyváthy Jánost (1755—1819) ábrázolta. (Ld. e jegyzet *Keletkezése* c. fejezetét és *Pukánszky* 58—60. l. — Nagyváthyról ld. Kuthy Ferenc: *Nagyváthy János*. Csurgó, 1943. Lázár Vilmos: *Nagyváthy János emlékezete*. Bp. 1955. Az *MTA. Agrártudományi Osztályának Közleményei* és külön is. Nagyváthy Kálmán: *Nagyváthy János*. Pozsony, 1890. és Ballagi Géza bírálata Nagyváthy Kálmán könyvéről, *ItK.* 1901. — *Ballagi—Eckhardt—KazLev.* I. 120. 137. l. XIV. 31. l. és XV. 152. l.).
- 118—119 *Órdög szánkázson meg!*: tréfás szidalom (*MSzól.* ö. 142.).
- 120 *mint a cigánynak a' szántás* (nép.): olyan munkát végez, amely nehezebbre esik. (*MSzól.* c. 91.).
- 127 *Asservitio* (lat.): szolgálatjára. — *Domine Spectabilis* (lat.): régi megszólítás, Tiszteletreméltó Uram!
- 131 *expediáltam* (lat.): elküldtem.
- 132 *precise* (lat.): éppen.
- 142—143 *keresztülzalmát sem tesz* (táj.): nem dolgozik semmit. (*MSzól.* k. 822.).
- 173 *status* (lat.): állam. — *Delisantz* (helyesen *diligence*, fr.) — hintó.
- 179 *Abrahám a zsargonon belül i-zó*, *brebeceni nyelvjárást beszél*; a jelenet a *Gerson* I. f. 3. j. változata.
- 179 *Pofók dél-somogyi nyelvjárást beszél*.
- 198 *garas*: régi pénznem a XIX. század első felében, két krajcár.
- 204 *ar (krajcár)*: régen ezüst, a XVIII. század óta rézpénz. A garas fele.
- 208 *huszas*: az 1753 óta vert 20 krajcáros ezüstpénz neve.
- 209 *Pámpám Kutya szerepel a Dorottyában is*. „Pámpám nevű pudlia volt Somgyban egy uraságnak, kinek házában esmeretségben voltam. Furcsa kutya volt!” Csokonai jegyzete a *Dorottyához*.
- 216 *máriás*: húszkrajcáros magyar pénz, melyet 1755—1856 közt vertek. Nevét a Krisztust tartó Mária képéről kapta.
- 223 *Abrahám rongyos maradéka*: a zsidók.
- 225 *Jebuzeus*: kánaáni nép, mely a zsidók bejöveteléig Palesztínát lakta.
- 229 *Kanakúz* neve somogyi tájszó (ld. Márton József: *Magyar—német és német—magyar Lexicon vagyis Szókönyv*. Bécs, 1811. 479. h.: *Kanakutz* — *Bagoly*); délsomogyi tájszólást beszél.
- 239 *kaput rok*: német divatú hosszú kabát.
- 245 *selma* (táj.): csintalan, kópé (*MT'sz.* II. 364. h.).
- 254 *Kanakúz a Zsidóra ráüt egy farkós bottal*: a verekedési jelenet az iskoladrámák kedvelt motívuma.

- 255 *Vejnir* (jiddis): a német Weh mir-ből, Jaj nekem! (Ld. a *Gerson* jegyzeteiben is.).
- 270 *incom[m]joddibni* (lat.): zavarni.
- 271 *rudis* (lat.): durva.
- 279 *Hán*: *RM.* „ez a hán Somogyban a bizonyítás formája”.
- 289 *Consequenter* (lat.): következésképpen. — *Species facti* (lat.): tényállás.
- 290 *edictum tolerantiale* (lat.): II. Józsefnek 1781-ben a protestánsok javára kiadott türelmi rendelete.
- 290—291 *Jus Dominale* (lat.): úri jog.
- 292 *dehonestatio* (lat.): meggyalázás.
- 292—293 *actus maioris potentia[e]* (lat.): az erősebb fél által kifejtett erőszak.
- 294 *miliosus* (lat.): rosszindulatú.
- 296 *A. A.*: *RM.* „somogyi paraszt tagadás”. Sárközy István is használja egy Csokonaihoz írt levelében. (Közölve *CsEml.* 90—92. l.).
- 298—299 *merit a Földes Urnak szükséges a Zsidó*: Nagyváthy filozemita elveinek visszhangja.
- 301 *Cananeusok*: Kánaán őslakói.
- 302 *Grob* (ném.): goromba.
- 303 *intolerans* (lat.): türelmetlen.
- 310 *fein* (fein német.): finom.
- 306—307 *Bhasu dhohán*: török dohány.
- 318—319 *appetitus* (lat.): ótvágy.
- 320 *Servus* (lat.): szolgálja.
- 332 *audiat* (lat.): hallja.
- 335—336 *pro refrigerio animalo*: (helyesen *animali*, lat.): a levegő lehítésére.
- 337 *stanti pedi*, hibásan *stante pede* (lat.) helyett: azonnal.
- 340 *saltim* (lat.): legalább.
- 341 *arany Kusztora*: kusztora hitvány fanyelű bicska, Lugylibicska. *Arany Kusztora* trétás névadás, aminek Csokonai mestere volt (ld. *Szilágyi*: *CsDT.* 140—141. l.).
- 346 *singularis delicatus* (lat.): különösen finom.
- 349—350 *Sólomnak bégül fia* (táj.): Különb az apja a fiánál (*MSzól.* b. 74.). Már a XVII. században előfordul Szepsi Koroec Györgynél. Ld. *RMKP.* 8. k. XVII. század. 152. l.
- 351 *consuetudine veniri* (lat.): tekintetbe venni.
- 353 *cultiváltak* (lat.): műveltek. — *distingválni* (lat.): megkülönböztetni.
- 354 *Tászlí* (táj.): fodor vagy csipke az ing nyakán (*MTsz.* II. 671. b.).
- 357 *representál* (lat.): képvisel.
- 357 *Werbőczy István* (1458. kör. — 1541.): jogtudós, nevét a *Hármaskönyvről* (*Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae*, Bécs 1517.) örökítette meg, amelyben valószínűleg II. Ulászló megbízásából a feudális jogszokásokat a köznemesség szempontjából kodifikálta. Fél százánál több kiadást ért meg. Törvényvé nem lett, de a szokásjog a törvénnyel egyenlő erejű jogforrássá tette.
- 358 *Husztí András* (1755): történetíró és jogi író. Nevezetes műve a *Jurisprudentia hungarico-transsilvanica*. (Cibinii, 1742.). Werbőczy és Husztí a magyar nemzeti osztály egyoldalú jogi műveltségének jelképei. — *involválja* (lat.): magában foglalja.
- 360 *Iberokk* (ném.): felöltő.

- 364 *Helvetius*, Claude-Adrien: francia filozófus, enciklopedista (1715–1771). — *Cant*: Kant, Immanuel német filozófus (1724–1804).
- 368–369 *De ara a' Papra is haragszom a'ki magyar ruhába nem jár*: Pálóczy Horváth Ádám nézetének visszhangja.
- 373 *Ihász* (táj.): juhász
- 380 *Imperium* (lat.): birodalom.
- 382 *Carsamadiner* (ném.): a Gehorsamster Diener (legengedelmesebb szolgálója) elferdítése. A magyar *alászolgája* köszöntés megfelelője.
- 383 *Salveat* (lat.): Isten hozott.
- 384 *Knediger* (gnädiger) *her[r]* (ném.): nagyságos úr.
- 386 *Frajlic* (freilich, ném.): természetesen.
- 387 *Et cui bono* (lat.): És mire jó?
- 390 *Patron* (patronus, lat. < patron, fr.): gazdám.
- 397 *Diabolicus* (lat.): ördögi; itt ördögadta
- 408 *meapace* (lat.): engedelmemmel
- 409–414 *Zsivos nyakam öleld mög*: valószínűleg népdal. Dallama nincs lejegyezve.
- 419 *per Deum* (lat.): az istenért.
- 420 *ad animam* (lat.): lelkemre.
- 423 *sub rosa* (lat.): titokban.
- 424 *exempli gratia* (lat.): példának okáért.
- 427–436 *Haj Lakotzi, Bertséni: A Rákóczi-nótáról* ld. Bartha Dénes: *A XVIII. sz. magyar dallamai*, Bp. 1935. 126–130. l. — *Ötödj.* 137–139, 744–45. l. A három másolatban a szöveg kisebb eltéréseket mutat (ld. *Szövegkritika*).
- 437 *Escecenter, valde bene* (lat.): kitűnő, nagyon jó.
- 439 *Fiscarius*, helyesen *fiscalis* (lat.): ügyvéd.
- 442 *barborázní* (táj.): itt dudálni. Szótáraink szerint bögön játszani. *NégySzínj.* barborázní.
- 443 *perfectio* (lat.): tökéletesség.
- 445 *per se*: természetesen
- 447 *hájás kubak*: tökből készült einkefogó csapda (ld. *Szilágyi: CsDT.* 136–37., 181. l.).
- 449 *platz* (ném.): tér.
- 452–453 *harmonice* (lat.): összhangozva.
- 453 *Kanász táncz*: népi tánc első előfordulása magyar színpadon. (A kanasztáncról ld. Réthelyi Prikkel Marian: *A magyarság táncai*. Bp. 1924. 136. l.).
- 456 *ideota* (helyesen *idiota*, lat.): tudatlan.
- 459 *oconomus* (lat.): tökélködő. — *Bankrót* (helyesen *bankrott*, ném.): csődbe ment.
- 461 *Ille veritable* (helyesen *il est*, fr.): igaz.
- 463 *che szalvo* (helyesen *saggio ol.*): milyen böles. — *che discreto* (ol.): milyen tapintatos.
- 466 *polirozva* (ném.): művelve, csiszolva. (*TEtSz.* III. 244. l.).
- 467 *di cert likkajt* (helyesen *die Zärtlichkeiten*, ném.): a gyöngédség. — *la tandres* (helyesen *la tendresse*, fr.): a gyöngédség.
- 473–474 *einrichtung* (helyesen *Einrichtung*, ném.): berendezés.
- 479 *Hofrad* (Hofrat, ném.): udvari tanácsos
- 479–480 *Di ges (?) maht nichth di pract was di senhajt macht* (*GózM.* Die Gust macht nicht die Pracht, was die Schönheit ném.): Az ízlés és nem a pompa tesz valamit széppé.

- 489 *a Természet meg tanított engemet is*: Tisztes, mint Nagyváthy, rousseau-i elveket vall.
- 491 *kottüm* (coutume, fr.): szokás.
- 492 *auslendis* (ném.): külföldi.
- 494 *Sodér* (táj.): sonka. (*TEtSz.* III. 565. l.)
- 496 *Helvetiai*: svájci.
- 498 *venetiai*: velencei.
- 511 *Justitzrrat* (Justizrat ném.): jogtanácsos.
- 519 *Com il fo* (comme il faut, fr.): amint illik. — *Khosarára*, helyesen *cosa rara* (ol.): ritka dolog *HG.* III. 347. l. tévesen *Klios orara*.
- 528—529 *Tresümble servitör mamsel*, helyesen *Très humble serviteur mademoiselle* (fr.): alázatos szolgálója, kisasszony.
- 533 *A cselédek közt tettem holmi rendelést*: Petronella Nagyváthynak később a *Magyar Házigazdasszony* (Pest, 1820) c. művében megfogalmazott elvei szerint forgolódik a ház körül.
- 537 *Ever, ever bella domicella* (e vero, e vero, ol.): igaz, igaz szép kisasszony.
- 541 *subtilis* (lat.): kifinomodott.
- 544 *atalantis* — Mrs. Mary de la Rivière Manley (1663—1724) hírhedt botránykrónikája a *New Atalantis* (1709), amelyben a szerző a whigeket és más neves személyeket rágalmazott (ld. *The Oxford Companion to English Literature*. Oxford, 1955. 492. l.) Nagy és kétes népszerűségére A. Pope ironikusan utal a *Fürtrablás* III. cantójának végén: „As long as *Atalantis* shall be read — — — So long my honour, name, and praise shall live.” — (Míg *Atalantist* olvassák sokan — — — Mindaddig él becsem, hírem nevem.) Csokonai innen értesülhetett a műről, mert több nyilatkozata szerint lefordította a *Fürtrablást*. (Ld. Julow Viktor: *The First Hungarian Translation of the Rape of The Lock*. Angol Filológiai Tanulmányok. I. 1963. 21. l. Uő.: *Pope Fürtrablásának ismeretlen magyar fordítása*. Déri Múzeum Évkönyve. 1957. 119—143. l. és *Arkádia körül*. Bp. 1975. 194—205. l.)
- 548 *Seculum* (helyesen saeculum, lat.): század.
- 551 *Gratziák* (lat.): a báj istennői.
- 558 *módi* (ném.): divat.
- 558—559 *az ő gyermekeit maga szoptatta*: Rousseau elvének hatása.
- 560 *Galant Tigrisek* (rég): divatos ficsurok.
- 568 *bestimmung* (helyesen Bestimmung, ném.): rendeltetés.
- 576 *Táritoppos* (rég): sokszoknyás, itt parasztos (*NySz.* III. 664. h. *TEtSz.* III. 854. l.). Csokonai *Georgicon*-fordításában is használja a *motus compositus* megfelelőjeként. — *Dinum Danum* (dínomdánom rég.): mulatozás. (*TEtSz.* I. 640. l.)
- 578 *Ich bitte* (ném.): kérem.
- 581 *cherlich* (helyesen herrlich, ném.): felséges. — *sármány* (helyesen charmant, fr.): elragadó.
- 583 *Lavota urtól*: Lavotta János zeneszerző (1764—1820) 1792—93-ban az első pesti magyar színjátszó társaság zeneigazgatója, a magyar verbunkos zene egyik legkiválóbb művelője.
- 587 *Par compányi* (compagnie fr.): a társaság kedvéért.
- 591 *Kállai kettő[s]*: nyírségi páros népi tánc sajátos merész mozdulatokkal (ld. a *Tempefői* jegyzeteit. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* I. f. 6. j.).
- 611 *commendáltak* (lat.): ajánlottak.
- 620 *Hálába*: Halléban.

- 621 *Dietetica* (lat.): a helyes táplálkozással foglalkozó tudomány.
 623 *minuta* (lat.): perc.
 628 *Snef* (helyesen Schnepf, ném.): szalonka.
 637 *gratia* (lat.): kegy.
 651–652 *kanajforia* (lat.): gyanta.
 653 *Revera* (lat.): valóban.
 666 *per Deum* (lat.): az Istenért. — *supra modum* (lat.): fölöttébb.
 668 *Hoc est multum* (lat.): ez sok.
 677 *arenda* (lat.): bérlet.
 685 *Thopünáriak* (Toponáriak): „A toponári zsidók nevezetes muzsikuskok Toponár nevű mezővárosában Somogy vármegyének, mely a tek[intetes] Festetics familiának uradalma, s Kaposvártól nem messze esik.” Csokonai jegyzete a *Dorottýához*, ahol ugyancsak a toponári zsidók muzsikálnak. (Ld. részletesen *Zsoldos*.)
 686 *Quid hoc* (lat.): Mi ez?
 690 *Ad animam* (lat.): lelkemre.
 694 *Diabolum* (lat.): az ördögöt.
 699 *Bestia Apokaliptica* (lat.): apokaliptikus szörny. Az Újszövetség utolsó könyvében, Szent János jelenéseiben szereplő pusztító lény.
 702 *affectálnék* (lat.): vágnék.
 703 *Patvarista* (magyarországi lat.): joggyakornok, ügyvédbojtár.
 704 *Generalis Perceptor* (lat.): főadószedő (*Bartal* 483. l.). — *mortificálnám* (lat.): bosszantanám.
 705 *ne dicam* (lat.): hogy ne mondjam.
 707 *prout venit* (lat.): ahogy jön.
 709 *pethak* (peták): ötkrajcáros váltópénz. (*TEtSz.* III. 175. l.)
 710 *standes person* (ném.): rangos személy.
 711 *ers[te] manir* (ném.): első mód.
 714 *Pariter* (lat.): hasonlóképp.
 721 *Nifallor* (ni fallor lat.): ha nem tévedek.
 730 *Eb a' lelkét* (táj.): szitkozódás (*MSzól.*, e. 10.).
 735 *Sizist var* (Es ist wahr, ném.): az igaz.
 743 *absajlic* (abscheulich, ném.): undorító.
 746 *snuf tabak* (Schnupftabak, ném.): burnót.
 747 *pixis* (lat.): szelence.
 748 *eb a löcse* (táj.): szitkozódás.
 752 *vergánya* (táj.) *GózM.* megjegyzés a másolótól: „Vargánya egy gomba neme.” (Ld. *Szilágyi: CsDT.* 146–8. l.).
 762 *Istorása*: istrázsa, a strázsa nyelvjárási alakja.
 764 *szunyató* (rég.): altató. (*TEtSz.* III. 804. l.).
 766 *pebel* (Pöbel, ném.): csöcselék.
 767 *Galand* (galant, ném.): gáláns.
 788 *refolution* (Révolution, fr.): forradalom.
 789 *Kamin* (ném.): kémény, kürtő, kandalló (*TEtSz.* II. 336. l.).
 798 *Herkó Páter*: népies szólásmód, egyesek szerint a ném. Herr Gott Vater (Atyaúrsten) eltorzulása. O. Nagy Gábor szerint (*Mi ján terem?*) a XVII. században élt, a protestánsokat üldöző katolikus szerzetes.
 827–828 *planum* (lat.): terv.
 851–856 *Életem mái komor órái* stb. A dal megvan a *Diétai Magyar Múza* VII. számában (*HG.* I. 113. l.) és az *Ódák* I. könyvében (VIII. darab). Dallama nincs közölve.

- 867—878 *Halavány hold bús világa* stb. A dal megvan a *Lillában* (Nagyvárad, 1805. 158. l.) mint a *Síralom* c. vers három utolsó versszaka. Dallamát ld. *MTAK*. K. 271. 75. lev. r. Hasonmásban jelen kötetünkben közöljük. Ld. még *Ötödf.* 261., 801. és az ott idézett irodalom.
- 892—893 *A monsieur Zsean de Venkőr mon Ami A Vian D'Otris* (À Monsieur Jean de Vainqueur mon Ami à Vienne d'Autriche, fr.): Vainqueur János barátom urannak Bécsben, Ausztriában.
- 921 *Saxoniai Strimf*[1]i (ném.): német harisnya.
- 925 *sago dara*: a szágó pálmák törzsében található keményítő, igen tápláló eledel, szágó-gyöngy néven kerül forgalomba. — *kapli*: helyesen kapri. — *sámpanel* (helyesen Champagner, ném.): pezsgő.
- 925—926 *izukkerpakkerei* (Zuckerbäckerei, ném.): cukrászsütemény.
- 927 *originalis* (lat.): eredeti.
- 932—933 *Consiliarius* (lat.): tanácsos.
- 935 *auslendis* (ausländisch, ném.): külföldi. — *tonus* (lat.): itt modor. — *parapli* (parapluí, fr.): esernyő.
- 937 *Langraf* (Landgraf, ném.): uralkodó gróf.
- 948—949 *domidoctus* (demidoctus, lat.): félművelt.
- 950 *Klaik* (gleich, ném.): mindjárt.
- 952 *Svind* (geschwindigkeit, ném.): gyorsan.
- 955 *Cnediger her* (Gnädiger Herr, ném.): nagyságos úr.
- 958 *czettel* (Zettel, ném.): cédula.
- 973 *Arra az ut, amerre a kerékvágás* (táj.): mehetsz, amerre akarsz (*MSzól.* u. 125.).
- 975 *szerteg*: az ördög.
- 976 *posztilion* (postillon, fr.): postakocsi.
- 978 *szén szur*: az én urannak.
- 982—983 *figye ked szerteg tégedet fén polond*: vigyen az ördög tégedet, vén bolond.
- 986 *Szelepardi, szeleverdi* — a kor szóhasználatában széllhamos. (*TEtSz.* III. 700. l.).
- 994 *Lehelji olvassa A RM.* és *GózM.* közlik a levél szövegét (ld. *HG.* III. 366. és *Szövegkritika*).
- 1005 *Compossessor* (lat.): birtokos társ.
- 1013—1020 *Avagy mágnés keménységét* stb. Dallama *MTAK*. K. 271. 75. lev. r. Hasonmásban jelen kötetünkben közöljük. A dallamról ld. Bartha Dénes: *A XVIII. század magyar dallamai*. Bp. 1935. 212—213. l.
- 1025 *felberzesztette*: felizgatta.
- 1027 *Loderdum* (ném.): nagyon ostoba.
- 1028 *Bergengótzia*: messze földön levő mesebeli ország.
- 1036 *podagra* (orvosi lat.): köszvény. (*TEtSz.* III. 232. l.).
- 1041 *coniugálta* (lat.): kötötte.
- 1042 *manipulatio* (lat.): mesterkedés.
- 1043 *Doncella* (ol.): kisasszony.
- 1045 *moraliter* (lat.): erkölcsösen.
- 1046 *conversalodott* (lat.): forgolódott.
- 1056—1057 *az orromból phanthlikát huztam volna ki*: a zsidók a XVIII. században gyakran keresték kenyérüket mutatványokkal. (Ld. *Zsoldos*.)
- 1059 *Meinetwegen* (ném.): miattam ugyan.
- 1062 *et vas czi hadni* (jiddis): (*GózM.* etwas zu handeln? ném.): Van

valami eladó? (Ld. Scheiber Sándor: *Civiliz.* Ngr. 1957. 329. l.)

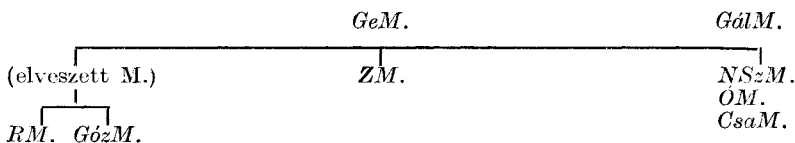
1070

Viganó: a XIX. század elején divatos női hosszú felsőruha. Nevét Viganò Maria olasz táncosnőről kapta. A népryelvben női kabát. (*TEtSz.* III. 1141. l.).

Az özvegy Karnyóné 's két Szeleburdiak

Kézirata

Csokonai utolsó színdarabjának, a *Karnyóné*nak nem maradt autográf kézírata. A *Gerson* után ez a legnépszerűbb darabja, aminek jele a nyolc fennmaradt másolat is. Ezek a szövegben nem mutatnak olyan lényegbevágó eltéréseket, mint ezt a *Gerson* esetében láttuk, a különbözőségek inkább a játékleírásokban és a szöveg felvonásokra tagolásában vannak. A másolatok készítői, illetve keletkezési idejük kettő kivételével ismeretesek, és egymással való összefüggésük is világosabb, mint a *Gerson* esetében. A nyolc másolat két alaptípusra tagolódik aszerint, hogy közvetve vagy közvetlenül a *GeM.*-ra vagy *GálM.*-ra épül. Ez mind a kettő alkalmasint az eredeti kézíraton alapul. Nincs kizárva, hogy a köztük levő különbségek részben abból adódnak, hogy a *GeM.* az első, szeptember 1-i, a *GálM.* viszont a második, szeptember 24-i előadás szövegét őrizte meg. Mind a kettőre egyaránt három-három másolat épül: a *RM.*, *GózM.* és *ZM.* a *GeM.*-ot, a *NSzM.*, *OM.* és *CsaM.* a *GálM.*-ot követi. A *ZM.* közvetlenül a *GeM.* alapján készült. Hogy a többi másolatnál nem hiányoznak-e összekötő láncszemek, az nem állapítható meg. Erősen valószínű, hogy a *GeM.* és *RM.* között volt egy ilyen elvesztett másolat, melynek nyomán a *RM.* és *GózM.* közvetlenül készült. A meglevő másolatok összefüggését a következő ábra szemlélteti:

1. *GeM.* *Az Özvegy Kalmárné és a Két Szeleburdi.* 1800-as másolat 1806-i újraírása. A *Culturával* egy kötetben a *Két Vigjátékok* c. kézirat 31 r.—62v. lev. *MTAK.* K. 671. (A kézirat részletes ismertetését ld. a *Cultura* jegyzeteiben.) Készítője Gentsi István Csokonainak Csurgón tanítványa volt és a *Karnyóné* előadásain Kuruzs szerepét játszotta.

2. *GálM.* *Az Özvegy Karnyóné 's két Szeleburdiak.* Vig Játék 3 Felvonásbann. Készítette Cs. V. M. 1799-ben eljátszották a Tanulók, ugyan azonn esztendőben, Sept, 1-ső Napján — az Óskolában Csurgónn. — írta Gál L. 1807. Decrez. Febr. 5. kénn. *MTAK.* K. 676. 175 × 110 mm. 31 lev. Lehet, hogy autográf kézíraton alapul, melyhez Gál László, ki Debrecenben Csokonai anyjánál lakott, hozzájuthatott.

3. *RM.* *Karnyóné vagyis A Vén Asszon szerelme.* 1 Vig Játék Három felvonásban. Készítetet Csokonai Vitéz Mihál által. A *Culturával* egy kötet-

ben *OSzK.* Fol. Hung. 1691. 21v.—38v. lev. Riedl Fr gyés hagyatékából a Bartoniek-család ajándéka. 324 × 225 mm. 38 lev. Ugyanúgy, mint a vele egybekötött *Cultura*, régebbi másolat másolata.

4. *GózM. Karmyóné vagy is A' Vén Asszony szerelme.* Víg Játék Három Felvonásokban szerette és készítette Csokonay Vitéz Mihály: A *Culturá*-val egy kötetben a Petőfi Irodalmi Múzeum V. an. V. 1194. 27r.—51v. lev. 147 × 226 mm Keletkezési ideje úgy, mint a vele egybekötött *Culturá*-é, az 1820-as évekre tehető.

5. *ZM.* Kéziratós sűgőpéldány. Balog István hagyatékában az *Országos Színháztörténeti Múzeumban.* Borítólappja és címe hiányzik. A szövegben Balog István javításai láthatók. A végén: Leíródott Csurgón 3^a febr. 821. Szín Játzó, Zolnay András által. 205 × 225 mm. 24 számozatlan lev. (Ld. Haraszty Árpádné: *Balog István hagyatéka a Színháztörténeti Múzeumban.* Bp. 1967. *Színháztörténeti Füzetek*, 5. sz. 5—6. l.)

6. *NSzM. Özvegy Karmyóné és Két Szeleburdiak.* Víg Játék Három Felvonásban Csokonai Vitéz Mihály által. A végén (77. r. lev.) Vége. 1819. Die 7^a Aug. A *Gersonnal* egy kötetben, *OSzK.* Színháztörténeti Osztály, Nemzet színházi törzsanyag G. 11, 60v.—77r. lev. 200 × 245 mm. Alkalmasint vidéki színész műve, kinek könyveivel a Nemzeti Színházba került. (Ld. a *Gerson* jegyzeteit.)

7. *OM. Karmyóné Víg Játék Három Felvonásban* Irta Csokonay-Vitéz Mihály. Le írogattam Debreczenbe a 1° Julii a[nn]i 1826 ad 3um Petrus Cz. Onody mp. A *Gersonnal* egy kötetben a *DebrK.* R. 783. 113—154. l. 190 × 120 mm.

8. *CsaM. Karmyóné.* Vígjáték Három Felvonásban. Csokonai Vitéz Mihály által. Leírtam Budán September 13. 1835. K[ecskeméthy] Cs[apó] D[ániel]. *OSzK.* Quart. Hung. 10. II. köt. 112r.—141v. lev. 252 × 200 mm.

A különböző elírásokon kívül (ld. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok, Szövegkritika*) a két alapvető másolat, a *GeM.* és *GálM.* közt több lényeges pontban van eltérés.

Az első Kuruzs köszöntőjének keltezése, mely a *GeM.*-ban: „1° Septem-berbe”, míg a *GálM.*-ban „Karátson havában 21-ik Deczembris napján.” Magában a szövegben: *Gem.*: „Eljutottunk felviradtunk Szent Egyed napjára.” „Úgy mint a' Sz[ent] Egyed napját hogy vígan mulatná” „hogy sok számos Egyed napját ked Komám tölthessen”. A *GálM.* „Egyed” helyett mindenütt Jánost ír. Ez mutatja, hogy a *GeM.* a bemutató szövegét őrizte meg, mert ez szeptember 1-én, Szent Egyed napján volt. A második előadás-kor, szeptember 24-én a Szent Egyednek és a szeptember 1-nek már semmi értelme sem lett volna, és így került a köszöntőbe Szent János, s a dátumba december hava, hisz a vers Goráblás Martiny János gonoszbíró nevenapjára készült, János napja pedig december 27-én van. (A gonoszbíró ld. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* II. f. 7. j.) A *GeM.*-on alapuló kéziratok a szeptember 1-i keltezés és Szent Egyed napját tartják meg.

A második eltérés a II. f. 8. j.-ben van. Ez a *GeM.*-ban csak Samu és Tipp-topp közt játszik, míg a *GálM.*-ban Kuruzs is jelen van. Ennek következtében a *GálM.* szövegének következő része hiányzik a *GeM.*-ból és az összes ráépülő másolatokból:

Kuruz No édes Dominátzióm!
Lessz-é hát occupátzióm?
Gut nacht Salutátzióm,
Sok felé van vocátzióm!

Tiptopp No, Kuruz jöjjön hát a házamhoz, lessz nálam — ha
egyéb nem, hol mi olyan módiból kiment Párisi izé.

Kurus	Talis, qualis tsekély ruha
Tiptopp	Jólessz az olyan mazurnak
Kurus	Fiat voluntás az urnak!

Ez a szövegrész feltétlenül későbbi betoldás. Lehetetlen, hogy Gentsi, ki az első előadáson Kuruzst játszotta, ne ismerte volna a szövegét, és éppen a saját szerepét kurtította volna meg.

Eltérés van a két másolat között a felvonásokra való tagolásban is. Míg a *GeM.*-ban a darabnak két felvonása van, a *GálM.*-ban három. Az eredeti mindenesetre a két felvonásra tagolás; a három felvonásra osztás indokolatlan és aránytalan. A *GeM.*-ban az I. f. hét, a II. tizenegy jelenetből áll, míg a *GálM.*-ban az I. f. hét, a II. f. tíz, a III. négy jelenetből, de ezek közül a harmadik jelenet mindössze nyolc rövid verssort foglal magába. A két felvonásra való tagolás jobban meg is felel a XVIII. század népszínpadán divó gyakorlatnak, melyhez a *Karnyóné* egész jellege szerint tartozik. Két felvonásosak még Mozartnak a népszínpadban gyökerező daljátékai is, mint a *Szöktetés a szerájból* és *A varázsjuvola*, de az opera buffa hagyományát követve a *Don Giovanni* is, és kétfelvonásos a *Karnyóné* legfőbb ihletője, a *Pikko hertzeg és Jutka-Perzsi*. (Ld. Pukánszky Kádár Jolán: *Az első magyar énekesjáték, Pikko hertzeg és Jutka-Perzsi. Zenetudományi Tanulmányok*, 9. 1961. 35. s. kk. 11.) Az ötfelvonásos tragédiák és nagyoperák, négyfelvonásos polgári drámák és háromfelvonásos vígjátékok gyakorlata mindinkább az udvari színházakra korlátozódott, ahol olykor a szünet lényegesebb volt az előadásnál, mert oda — Széchenyi szavával élve — a közönség nemcsak látni, hanem láttatni ment, és a fényes helyiségekben a társadalmi élet lényeges része zajlott. — A két felvonásra való tagolásban a *GeM.*-ot egyedül a *ŽM.* követi. Ez Balog István vándortársulata számára, előadás céljából készült, amely kocsimákban, csűrökben és pajtákban játszott, ahol nyáron fojtó meleg, télen fagyos hideg volt, s olykor becsurgott az eső és hólé; nem volt hát értelmük szünetekkel húzni az előadás időtartamát. A *RM.* és *GózM.* olvasmányok készült, s ezért bár egyebekben a *GeM.* nyomdokain jár, itt a nyomtatott drámák megszokottabb háromfelvonásos tagolását követi.

A *GálM.* a *Hármat ellett a járjecske* Gentsinél s a rajta alapuló másolatokban teljesen közölt szövegéből kihagyja a 2. versszakot (Gyűj be hozzám rózsám, fekügy az ágyamba stb.). Enélkül adják a *NSzM.*, *OM.*, *CsaM.* is. A törlés feltehetőleg Gál Lászlótól származik, aki ezzel nyilván a „szabadabb szavai” miatt Csokonai ellen felhozott vádakát akarta kibébiteni, amelyekkel szemben olyan lelkesen veszi védelmébe feljegyzéseiben.

De a legjelentősebb különbség a két másolattípus között a némajáték és a színi utasítások szövegében áll fenn. Ezeket a *GeM.* részletesen közli, az igék múlt időben vannak, ami arra mutat, hogy az első előadás lefolyását regisztrálja. A *RM.* sokkal részletesebben írja le a némajátékot, az igék jelen időben vannak, mintha színi utasításokról volna szó. Míg a *GeM.* csak annyit jelez, hogy Kuruzs „egész borbélyi készüléttel jött”, és hiába próbálta életre kelteni *Karnyónét*, a *RM.* teljes részletességgel adja elő észlelési kísérleteit. (Szövegét ld. *Szövegritika*. A másolatok variánsai című allejezetében.)

Mint hogy ez a némajáték nincs ellentétben a *GeM.*-ban közölt szöveggel, csak annak részletezése, az is feltehető, bár nem bizonyítható, hogy a *RM.*, illetve az az elvesztett másolat, melyre feltehetőleg épül, olyasvalakitől származik, aki jelen volt az előadáson és lejegyezte a mozzanatokot, amelyekre emlékezett. A *GózM.* szövege csak stilizálásban különbözik a *RM.*-étől (ld. *Szövegritika*). A *ŽM.* viszont közvetlenül a *GeM.* szövegét használja fel, csak tömörítve és modernizálva, az eleven színpad követeleményeihez igazítva (ld. *Szövegritika* és *ItK.* 1960. 78. l.). — Ezzel szemben a *GálM.* nem közli

a némajáték lefolyását, csak *Pantomimó* címmel, utána hézagot hagyva jelzi. Elhagyják a ráéplülő másolatok is. Az *OM.* az idegenszerű és érthetetlené vált *Pantomimó* jelzést elhagyva csak emyit jelez: „és Karnyóné egy nyoszolyába halva fekszik.”

A *RM.*, *GözM.*, *ZM.* átveszik, olykor ki is színezik és megtoldják a *GeM.* színpadi utasításait, míg ezeket a *GálM.*, *NSzZM.*, *OM.* és *CsaM.* nem közlik. A játékot végző finálé kottáját azonban egyedül csak a *GeM.* őrízte meg, és magában a szövegben közli. Nyomatásban először kiadásunkban jelenik meg.

Vannak azután olyan változtatások is, melyeknek nyomát sem a *GeM.*-ban, sem a *GálM.*-ban nem találjuk meg, és a későbbi másolatok betoldásai, amik aztán tovább futnak. Tiptopp és Lipittlotty később már nem „szeleburdiak”, mint Gentsinél és Gálnál, hanem a *RM.*-ban, *GözM.*-ban „pesti gavallér” és „párisi gavallér”, míg a *NSzZM.*-ban csak „gavallérok” s a *CsaM.*-ban „két gavallérok”. A *NSzZM.* változtatja meg elsőnek Boris és Tiptopp kettő-sének eredeti ritmusát, mellyel értetlenül állt szemben:

Semmi, tsak rá tudjak ülni a' Banyára
Ő mag nélkül fog kidülni nemsokára

s a szokványosabb nótaformára alakítja át váltakozó nyolcas és hetes sorokkal, ilyenképpen:

Semmi csak rá tudjak ülni
Arra a vén banyára
Ő mag nélkül fog kidülni
Tudom én nem sokára.

Ez aztán átmege az *OM.*-ba és *CsaM.*-ba is.

Egészen különleges helyet foglal el a másolatok közt a *ZM.* Zolnay András Csurgón egyenesen Gentsitől kapta a szöveget, és a Balog István-féle vándortársulat számára előadás céljából dolgozta át. A változtatások színszerűsítések és korszerűsítések, ami bizonyos vonatkozásban egyértelmű. A Tiptopp nevet Kótyomfityre változtatja, ami egyébként Gentsi szövegében is megtalálható, s előfordul a *Dorottyában* is, ahol Rebeka Karnevált illeti ezzel a névvel. *Pihóság* helyett *pimaszságot* ír, de ez a kifejezés csak Somogyban volt érthető. Balog társulata pedig bejárta az egész Dunántúlt, és még Fiuméig is eljutott. A dalok szövegét Zolnai lemásolta ugyan, de Balog István kihúzza, mert nyilván a társulatnak akkor épp nem volt énekes színésze; ugyanígy kihúzza Karnyó beszédéből a francia fogságról szóló részt és az „emberiség közügyere” vonatkozó sorokat, melyek időszerűtlenné és érthetetlené váltak a nézőközönség számára; ezzel egyúttal tömörebbé és drámaibbá tette ezt a vonatott részt. (Ld. részletesebben Harasztai Árpádné: *Balog István hagyatka a Színháztörténeti Múzeumban*. Bp. 1957. *Színháztörténeti Füzetek*, 5. sz. 5–6. l. és Pukánszkyne Kádár Jolán: *Csokonai-művek Balog István vándortársulatának másorán*. *ItK.* 1960. 75–79. l.)

Főszövegnek a *GeM.*-ot választottuk, mert a legrégebb, az eredeti kézirat alapján készült és a leghívebben őrzi szövegét, sohol sem helyesbit és rövidít, nem erti félre és nem torzítja el egyes kifejezéseit (ld. a *tárgyi* és *nyelvi magyarázatok* közt a *módi sálra* vonatkozó jegyzetet. l. f. 7. j.); ezenfelül a legteljesebb is, adja a pantomimet, a játékleírások szövegét és az összes másolatok közül az egyetlen, amely a befejező kar zenéjét is közli. A játékleírások ugyan valószínűleg nem mindenütt őrzik Csokonai fogalmazását, de az ő rendezői elgondolásait adják vissza. Ezt a legjobban a *GözM.* fejezi ki, mikor Csokonai szerzőségét így jelöli meg: „szerzette és készítette”.

Kiadásai

1. *Toldy* (682—710. h.) *Az özvegy Karnyóné 's két szeleburdiak* a *GálM.* alapján „Őt helyt kénytelen voltam apró törlésekig tenni, hol az élet undorodásig híven volt másolva.” (952. h.)

2. *Toldy Ferenc*: Csokonai Vitéz Mihály válogatott munkái — által. Pest, 1864. (II. k. 115—127. l.) Az előbbi változatlan lenyomata.

3. *Horváth Cyrill* (II. 774—810. l.) *Toldy* szövegének változatlan lenyomata.

4. *A' özvegy Karnyóné s két szeleburdiak — Vitéz Mihály ébresztése*. Ady Endre verse. Bp. (1911.) *Nyugat Könyvtár*, 15. szám. 16 cm. 60, 4 l. *Toldy* szövegének változatlan lenyomata, kivéve a cím helytelen archaizálását, mely itt jelenik meg először.

5. *A' özvegy Karnyóné s két szeleburdiak — Gerson du Malheureux vagy az öröki mesterségekkel találtatott fiú. Két vígjáték*. Bp. 1911. *Modern Könyvtár*, 26. *Magyar Színművek*, 1. szám. 17 cm. 59, 4 l. *A Karnyóné* az 1—37. lapon. — Az előbbi változatlan lenyomata a cím helytelen archaizálásával együtt.

6. *HG.* (III. 266—324. l.) *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak* a *GálM.* alapján, a *GeM.*, *RM.* és *OM.* variánsainak részleges ismertetésével a lábjegyzetekben.

7. Csokonai Vitéz Mihály: *Versek, Dorottya, Karnyóné — Baltazár Dezső* bevezetésével. Bp. (1928) *Élő Könyvek. Magyar Klasszikusok.* (221—258. l.). *A Nyugat Könyvtár* (ld. 4. sz. a.) szövegének változatlan lenyomata, a cím helytelen archaizálásával együtt.

8. *FK.* (1387—1426. l.). A *HG.*-nál közölt szöveg a variánsok nélkül.

9. Csokonai Vitéz Mihály: *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak*. Átdolgozta Benedek Marcell. Kolozsvár, 1945. *Műkedvelők Színháza. EMKE Könyvek*, 2. szám. 19 cm 117 l. szabad átdolgozás, amely az eredeti jellegét önkényesen megváltoztatja.

10. Csokonai Vitéz Mihály: *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak*. Vígjáték. Átdolgozta Benedek Marcell — Gál Péter bevezetésével és Békés András rendezői utasításával. Bp. 1946. *Színarabok, jelenetek, játékok*, 2. szám. 20 cm 44 l.

11. *VálM.* (183—218. l.). *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak*. *HG.* szövege variánsok nélkül. Vargha Balázs bevezetésével.

12. *NégySzínj.* (215—261. l.). *Karnyóné vagyis a vén asszony szerelme*. A *GózM.* alapján Vargha Balázs utószavával.

13. Csokonai Vitéz Mihály—Kulcsár Tibor: *Az özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak*, Bratislava, 1969. 21 cm 62 l. (Rotaprint).

14. *MM.* (II. 443—487.). *Karnyóné vagyis A vénasszony szerelme*. A *GózM.* szerint.

Keletkezése

A *Karnyóné* keletkezési ideje pontosan megállapítható. 1799. augusztus 18-án Ábrahám a *Cultura Conclusió*jában még azt ígéri, hogy két hét múlva, Szent Egyed napján (szeptember 1-én) a *Gerson* fog színre kerülni. Tehát akkor Csokonainak még nem állott szándékában új darabot írni. Ezzel szemben szeptember 1-én a *Karnyóné* került színre. Tehát ez is igen gyorsan, legfeljebb két hét alatt készült. Mint a záróbeszéből kitűnik, csak egyszer próbálták, s „második próbába” már elő is adták. Hogy Csokonai új darabot írt, annak több oka van; az első, mint már említettük (ld. a *Gerson* bevezetését), hogy a *Gerson*ból nem volt kézirata, amire nyilván, mint más esetekben is,

csak akkor jött rá, mikor elő akarta venni. A második ok, alkalmasint Festetics július 22-én Csépan Istvánhoz, az iskola gondnokához intézett levele (ld. A *Cultura* jegyzeteit), mely szerint „arra kell törekedni, hogy az ilyen ünnepélyeken uralkodó Felséges Urunkat, vagy a Fenséges Nádort dícsérettekkel magasztaljuk”. Ezt a célt volt hivatva szolgálni a franciák fogságából visszatért Karnyó elbeszélése a lombardiai hadjáratról és a záróbeszéd. Ehhez járult a darab második előadásakor, szeptember 23-án még egy kis ünnepély, melynek leírása Gál László emlékezőseiben maradt ránk:

„Csokonai Mihály úr, egy oltár forma alkotmányt készítettett, annak felső részén egy zömök piramis. Az alkotmány fal mellé lőn alkalmazva - - a három látható oldalakon mind azoknak a Hatalmasságoknak Címerei voltak szépen ki metszve, mellyek a Franciák ellen akkor hadban állottak és némely írások p. o.: — Dieu et mon Droit — Honni soit qui mal y pense. Készen lévén az alkotmány a széles folyosóra v[agy] podiumra helyeztetett és estvére bele rakott méterek által kivilágosítottat. Estve Gróf Festetics és sok urak ide gyűltek, és a népség, és a népség, a' mennyi bele fért. Ekkor Csokonai innepélyessen lépvén fel a Czímeres alkotmány elébe, annak emeltebb álló helyén eleven actióval el olvasá az igazság diadalmát - - Hogy pedig az igasság diadala annyival is érdekesebb lenne — az oskolán kívül mozgó ágyúkat rendelt Csokonai úr, mellyekből a verszetnek ki jelelt pauszainál mind annyiszor salvék lövettek. — Ez köz tetszéssel végbe menvén, — egy kis idő vártatva az Auditoriumba mentek a Gróffal az Urak és nagy Közönségből kiket bébótsátottak és elkezdődött a játék - -”

(Ld. *CsEml.* 437. l. és Vargha Balázs: *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak. II. 1953. 404—424. l. — Az igazság diadalmának az előadás előtt elmondott szövegét ld. MTAK. K. 671. 64r.—72v. lev.: Csokonai Mihály Úr versei mellyeket elmondott a Csurgói Ref. Gymnasiumban 1799. Eszt[endő], 23.-Sept. [ember] tartott Komedía alkalmosságával. — Némileg eltérő, rövidített formában megjelent mint az Alkalmosságára írt versek VI. darabja Nagyvárad, 1805. A szövegteléréseket ld. HG. I. 246—259. l.). Ebben a költeményben részletesen dicsőíti Ferenc császárt és szövetségeseit, I. Pál orosz cárt, III. Szelim török szultánt, III. György angol királyt és Mantua felszabadítóit: Szuvarov orosz hadvezért és nagy részletességgel és lelkesedéssel a magyar Kray Pált, „akit a megcsúfolt békesség Bosszúlójának szült a vitéz Szepesség”. Mindezzel teljesítette Festetics óhaját, elégtételt adott a *Culturában* elénekelt Rákóczi-nótáért, nehogy veszélybe hozza az iskola létét. Ezt a célt szolgálták Karnyó franciaellenes kirohanásai, amelyeket részben osztott is (ld. a *Tempefői* bevezetését.). Megalkuvásra nem is volt szüksége, mert bár Napoleon formális hatalomátvétele csak novemberben történt, a francia hadsereg ekkor már nem volt a forradalom eszméinek zászlóvivője, hanem Napoleon imperialista törekvéseinek eszköze. De *Az igazság diadalmában* kiemeli az árulóvá lett franciák dicső múltját, s a *Henriás* régi emléke támad fel benne újra.*

A záróbeszéddel még azt a célt is szolgálta, hogy pártfogójának fiát, az akkor kilenc esztendőS Sárközy Albertet, aki a beszédet elmondta (ld. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*) szerephez juttassa; hisz a csurgói színelőadásoknak egyik fő célja az volt, hogy tanítványainak örömet szerezzen; ezért írta a nyomorék Vas Gábor számára Samuka szerepét, hogy ő se maradjon ki a játékból. Sárközy Albert a csurgói iskolába járt, de egy alsóbb osztályba, melyet a másik tanító vezetett, de itt a szerepléssel nemcsak a gyermeknek akart örömet szerezni, hanem az apa iránti háláját is kifejezésre juttatni. Csokonai prózájának egyik legjellegzetesebb alkotása nemcsak stílusban,

hanem alapondolatában is, mellyel a kultúra elsőségét hangoztatja a vitézséggel szemben. „Én nem a Vad Mars, hanem a szelíd Apollónak vagyok rekrutája. A' tudatlan Katonát soha nem tudtam betűlni: tanulnom kell, hogy én a' böltsesség fegyveres Isten Asszonyát, mind ésszel szolgálhassam.” Mintha Tempefői hangját hallanók. A záróbeszéd közvetlenül kapcsolódott mindkét előadáshoz: „E bizon meglehetősen volt második próbá(a)” — kezdi beszédét a közvetlenül a Karnyóné összefogózkodott szereplőinek kivonulása után — „mint volt Auditor. De azonban Tanuló” Sárközy Albert. A darab szövegével együtt közli a két kegyeleti másolat, : a *GeM.*, mely kizárólag Csokonai Csurgón készült és elhangzott megnyilatkozásait tartalmazza, és a *GálM.*, mely még nyomósabban esik latba nemcsak azért, mert csak a *Karnyóné* szövegét közli a záróbeszéddel együtt, hanem azért is, mert másolatában annyira csak Csokonai-szöveget hoz, hogy még a játékleírásokat és színi utasításokat is elhagyja, melyek ugyan Csokonai elgondolásai, de nem biztos, hogy az ő fogalmazásai. Nem közli *Az igazság diadalalmát* sem, amelyet már nem érez a darabhoz tartozónak. Egyébként a záróbeszéd az uralkodónak, szövetségeseinek és hadvezéreinek Fesztetics-előírta kötelező éltetésén kívül — a Karnyó-elbeszéléssel szemben — semmiféle francia- vagy jakobinusellenes kijelentést nem tartalmaz, és így még kevésbé tekinthető megalkuvásnak, mint a Karnyó-elbeszélés. Juhász Géza véleménye a *Záróbeszéd* ironikus hangvételéről egyáltalában nem meggyőző. (Julow Viktor: *Csokonai Vitéz Mihály*. Bp. 1975. 192. l.)

A *Karnyóné* Csokonai utolsó színháta ugyan, de mégsem befejezést jelent, hanem valami újnak a kezdetét. A *Culturában* még megpróbálta a régi keretet új játéktartalommal megtölteni, s bár tetszést aratott, mégsem állott meg itt. Ugyanaz a nyugtalan formakeresés jellemzi színpadi alkotásait is, mint működésének más területeit. Nem jár kitaposott utakon. Az új út, melyre rálép, nem az életből és nem is az irodalomból, hanem tisztára a színpadból indul ki. Ha Csokonai bármiféle játéklehetőséggel kapcsolatban marad, az elvezethetett volna a magyar színpadi játék egy korai virágzásához.

Csokonai 1795 tavaszán Budán és Pesten ott találta a már sajnálatos módon szétzúllóban levő magyar színtársulat mellett a virágzó német színházakat. A pest-budaival jellegben teljesen azonos volt, bár akkor színvonalban már lemaradt mögötte a pozsonyi német színészet is, melynek előadásait Csokonai az 1796-i diéta alkalmából látogatta, sőt közelebbi kapcsolata is lehetett a társulattal, mert azt tervezte, hogy *Akhilles Stizrusban* c. Metastasio-fordítását a városi színházban előadhatja (ld. *Gulyás: Cs-tan*. 38. l. és felsőfolyamotványát: *HG*. II. 581. l.). Komáromban is tartózkodtak német „bujdosó mesejátékos társaságok”, mint Sándor István a német vándortársulatokat nevezi, sőt ezek között akadtak faluzók is, amelyek a Dunántúl kisebb helyeit is bejárták. Csokonai mindig lelkes látogatója volt mindenféle theatrumnak, s mert itt nem az irodalmat, hanem a játékot kereste, a parodisztikus és groteszk-komikus iránt oly fogékony lényre nemcsak a nagy színház előadásában talált gyönyörűséget, hanem mulattatta a krajeáros komédia is, hivatalos nevén *Pesther Sommertheater*, de a népszínelvben *Kreutzer Theater*, mint a helytartótanácsi akták mondják „theatrum cruciferalium, vulgo Kreutzer Theater dictum”, ha úgy onlegeti is, mint az erkölcsök megrontóját. (Ld. *Dorottya, Toldy, FK*. 43. *HG.*, *MM*. 44. jegyzet.) Ide a bécsi népszínpadnak irodalom alatti, az extempore botlózathoz közelálló, comedia dell'arte-szerű formái szorultak. Ez olcsó mulatság volt még a pénztelen Csokonainak is, felvonásonként egy garas. (Ld. Kádár Jolán: *A budai és pesti német színészet története*. Bp. 1914. 70. l.)

A magyarországi német színház műsoraik akkor az operán kívül két tartóoszlopa van: az egyik a polgári dráma, s főképp annak betetőzője és

sokáig műfajainak legtchetségesebb és legnagyobb hatását összefoglalója, Kotzebue; a másik a bécsi népszínmű változatos, dalos-táncos műfajaiival. Kis etológással, az iskolai színjátékok erős emlékével, a történeti dráma iránti nagyobb hajlammal, s magyaros honosításban ez szabta meg az egykorú magyar színház jellegét is. A magyar színpad első átütő sikere, a *Pikkó herceg és Jutka-Perzsi* bécsi népszínmű, a Csokonaival annyira kongeniális Hafner-Pulop *Evakathel und Prinz Schnudi* c. paródiájának szabad magyartása (ld. Pukánszkyne Kádár Jolán: *Az első magyar énekesjáték: Pikkó herceg és Jutka-Perzsi. Zenetudományi Tanulmányok*, 9. 1961. 3. s. kk. II.). Csokonaira ez óriási hatással volt már akkor is, mikor még csak a szöveggönyvet olvasta s a dalbetétek „nótáját” ismerte; egyik kupléja sorsdöntő volt életében: ezzel csúfolta meg a debreceni Nagyerdőn Szilágyi Gábor professzort s tette halálos ellenségévé (ld. a *Gerson* jegyzeteit). Mint láttuk, fordításra ihlette ennek a műfajnak legteljesebb kivirágzása, Mozart *Varázsfuvolója* is. A bécsi népszínpad Hanswurstjának, aki különböző álneveken mint Bernardon, Kasperl, Thaddädl is megjelenik, de akinek rokona A *varázsfuvola* Papagenója is, megpróbál magyar nevet adni, és mint láttuk, kis Kotzebue-paródiájában (ld. A *Szeretet Győzedelme a Tanúttakon* jegyzeteit) „Bohó”-nak nevezi, ami határozottan szebben hangzó és magyarabb a később elterjedt és német fordítás-ízű „Paprika Jancsi”-nál. (Tolnai Vilmos: *A paprika és Paprika Jancsi*. Nyir. 1903.)

Az egykorú magyar terminológia a bécsi népszínművet műfajra való tekintet nélkül paródiának nevezi, s valóban a parodisztikus elem uralkodik benne. A cenzúra gyámkodása idején a kritika szelleme menti át magát a paródiába. Hafner komédiái a színpadi dagály zseniális kicsúfolói. Csokonai esküdt ellensége volt minden nagyképűségnek és dagálnak — erre nézve színjátékírói gyakorlatából csak Csikorgóra, Porházira, Firkászra s a *Doctorandus*-fordításra utalok — és szerfölött mulattatta a paródia. Ez hajtotta Blumauer felé is, akinek epikája ugyanabból a szellemből sarjadt, mint a bécsi népszínmű, mely azonban sokkal színesebb és sokréteűbb, mint Blumauer travesztíái. A parodisztikusan vett tündéri — eredetileg a barokk jezsuita dráma túlvilági elemeinek kicsúfolása — szépen megfér itt a reális jelenetekkel, amiket a bécsi kisemberek élete szolgáltat. A századforduló felé ez a helyi reális elem mindinkább erősödik, s a bécsi népszínmű a tündérvjáték és lovagi bohózat irányából lassan a realiztikus életkép, a „Lokalposse” felé tolik anélkül, hogy a commedia dell’ arte-ból való eredetét megtanadná (ld. Nagl-Zeidler: *Deutsch-österreichische Literaturgeschichte*. Wien, 1914. II. és III. köt. — Alker, Ernst: *Philipp Hafner*, Wien, 1923. — G. Rommel: *Die Alt-Wiener Volkskomödie*. Wien, 1952.) — Ilyen jellegű játék lényegében a *Karnyóné* is. Egész felépítése, figurái ebben a groteszk-komikus világban mozognak annak ellenére, hogy egyes motívumokat kora legkiválóbb dráma-technikusától, Kotzebuctól vesz át. Bécsi Tamás (*A Karnyóné világa. Jelenkor*, 1973. 1086—1095. l.) a könnyed felszín alatt keserű társadalomkritikát vél lefedezni.

Gönczy István a *Karnyóné* meséjének rokonsági bizonygatja Kotzebue *Die Verwandtschaften* c. darabjának mellékeselekmanyeivel: de ez a rokonság csak nagy általánosságokban nyilvánul. Ennel sokkal meggyőzőbb Lázár alakjának egyezése Bittermannal a *Menschenhass und Keue*-ből, aki ugyancsak állandóan dagai a háborús hírektől és „correspondensei” vannak az összes országokban. (*ItK.* 1913. 35—38.) De Lázárnak magyar őse is van: Bessenyei Pontyija, csak épp nem levelezőktől kapja a híreket, hanem a loesi-sától.

A többi kölesönzés már abba a műfajba vezet, mellyel *Karnyóné* lényege szerint a legközelebbi rokonságot tartja, s ez a bécsi népszínmű. Csokonai

Karnyónének öngyilkossága előtti két dalában örömmel ragadja meg az alkalmat a „mord” költészet kigúnyolására. Az első (*Oh dugába dőlt remények*) *A varázsfuvola* hasonló Papageno-áriájának felépítését mutatja a különböző haladékokkal, amiket az öngyilkosjelölt önmagának mindkét helyen ad. Ezt a hatást magyarázza, hogy Csokonai épp a *Karnyóné* keletkezése idején foglalkozott *A varázsfuvola* zeneszámainak verseibe foglalásával. (Ld. *A varázssíp zeneszámaihoz* fűzött jegyzeteket.) Ugyanilyen félre nem ismerhető egyezés van Pikkó herceg búcsúdala és Karnyóné „más nótája” (*Oh irtóztató nagy kétség*) között, „melyen a mérget beveszi”, mint erről ez a párhuzamos idézet meggyőzhet:

Pikkó hertzeg
Kígyók, békák, viperák
Pokolbéli juriák,
Kisérjetez az égbe
Jutka Perzsím ölébe.

Karnyóné
Párkák, lidércek, juriák!
Republikánus franciák!
Megtestesült kan angyalok!
Fogjatok el, már meghalok!

A *Karnyóné* szövege itt parodizálni látszik Pikkó herceg ariáját. Pikkó herceg Hafner eredetijében ugyancsak patkányméreggel öli meg magát. Tiptopp és Boris duettjének (*Semmi csak rá tudjak ülni a banyára*), az első eredeti magyar színpadi duettnek ihletője kétségkívül Jutka-Perzsi és Pikkó herceg kettőse, ami viszont az első magyar nyelvű színpadi duett. Hafner *Die bürgerliche Dame* c. darabjának hősnője, Frau Redlich közeli rokona Karnyónének s ura, Redlich úgy tér vissza váratlanul külföldről, mint Karnyó. A *Karnyóné* szereplői úgy halnak meg és ájulnak el, mint Hafner egy másik darabjának, a *Der beschäftigte Hausregent*nek alakjai és Kruzsz is olyan brutálisan éleszteti Karnyónét, mint a *Der beschäftigte Hausregent* borbélyja a halott Fanille kisasszonyt. A *Pikkó hertzeg* magyar változatában Xixoxaverox varázsló támasztja fel a halottakat, a tündérek által való életre-keltés a heppind szokványos formája a bécsi népszínműben. Tündér és Tündérfi azonban nem a későromantika ködfátyolos szellemalakjai, hanem a népszínpad tenyeres-talpas figurái, akik bőven élnek a mendikás tónus szótárának legtragárabb népi kifejezéseivel.

Csokonai bohózatot – akart írni. A *Dorottya* korszaka ez Csokonai életében, amit Horváth János találóan nevez a parodisztikus visszahatás korának. (*Csokonai*. Bp. 1936. 59. l.) A *Karnyóné* komikuma egy töről fakad a *Dorottya*-éval, rokon a két mű főalakja, a férfisóvár, idős nő is. Ennek kétségkívül élményi alapja is lehetett, annyira visszatérő motívum Csokonai költészetében. A *Karnyóné* egyik jelenete (I. f. 3. j.) olyan, mint a *Dorottya* *kinjai* párbeszédbe szedve. A *Dorottya* témát drámai formában ismétli, s a „furesz vitézi veszet” műfaját is drámaira fordítja. Szól is erről a *Dorottya* előbeszédében: „Ha pedig olvasom alacsony történeteket s egy Gergő hajdu szájába illő szókat talál ebben az episodiumban: jusson eszébe, hogy a dramatikában is vagyon »Niedercomisch« »Possenspiel«”. Erre a „Niedercomisch”-ra és „Possenspiel”-re példa a *Karnyóné*. A darabban gáttalanul űzi játékát a csúfondáros kedv, mely a halálnál sem torpan meg. Ez a játékos és kacagó szembefordulás a halállal állandóan visszatérő motívuma a fiatalon elhunyt Hafner Pülöp bohózatainak is. Egyrészt a francia klasszikus tragédiák és a barokk Haupt- und Staatsaktionok tömegmészárlásainak kigúnyolása ez, másrészt a beteg magatartása, aki csak így bírja ki az életet. Csokonai is, mint Molière és Hafner, magában hordta a korai halál sejtelmét, hisz gyermeksege óta küszködött a betegséggel.

A szereplők bohózati figurák, s ezt a szerző tudatosan így akarta. A *Culturá*-nak a közvetlen környezetből merített alakjait – bizonyíthatólag csak a

Nagyváthy—Tisztes és Császári Lósy—Szászlaki figurát, de feltehetőleg a többit is — a szereplők karikírozva játszhatták, s ez sértődéseket okozott. Most Csokonai a teljes karikatúrába menekült, hogy senki se vehesse magára. Erre a bohózatos irrealitásra csak Tiptopp és Lipittlotty öltözkékének a dráma szövegén alapuló leírását idézem (*CsaM.*): „Lipittlotty magyar mentébe, német nadrágba, egyik lábán csizma, a másikon cipő. Tiptopp hátul begombolt kaputba, félszirma a lábán, a másikat a hóna alatt viszi - - egész a szájáig betékert nyakravalóval; tubákkal az egész ábrázatja bé van kenve; puder helyett kindrusszal porozván haját, fülönfüggő helyett két nagy gyertyatartó és egy-egy kép” — Ilyen bohózatosan fantasztikus Karnyóné boltjának árukészlete is — amint ezt Lázár a számlákból olvassa —; „2 ökör szarv nad mind zenim, röhögésnek okáért - - - Egy fél visetes örökbika farka a' boldogultt Uré féle - - - Egy varópárna, melybe elől egy fortepiano van betsínálva” és így tovább (I. f. 2. j.). Annyi azonban bizonyos, hogy mint Arany Jánosnál, a legbohózatosabb jelenetben is „mindig marad, ha a fejére áll is, benne valami vaskos, reális”. Így Lázár badarságai, melyekkel a hadieseményeket kommentálja, a hírlapok való híradásainak bohózatos össze-zavarásai. (Vargha Balázs: *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak. It.* 1953. 404—424. l.) A *Karnyóné* éppúgy, mint Csokonai többi drámája, élmény-, olvasmány- és színpadi emlékeknek szétbogozhatatlan és egymásba játszó szövedékét mutatja. Karnyóné alakjában inkább a debreceni „kufárkodó” asszonytípus emlékei élnek tovább, melyeknek képviselőivel ott találkoznak a Csokonai-ház udvarán (Zoltai Lajos: *Adatok a Csokonai ház életéhez. ItK.* 1905. 103. l.), mint dunántúli benyomások.

Alakjai

A vagyont férfiakra pazarló kikapós szalmaözvegy állandóan visszatérő alakja a bécsi bohózatnak, a nagyváros könnyű erkölceseit tükrözi, s innen került a *Karnyónéba*; hogy ez az asszony egyben öreg is, az már Dorottya-élmény. De idős nők a commedia dell' arte-től a bécsi népszínműig a matróna minibuszra nélkül jelennek meg a bohózati színpadon, és az „asszonyecsúfoló” régi magyar irodalmi hagyomány is. Az asszonyoktól kitartott élősdí és lecsúszott arisztokraták, a „Schnackerl-Noblesse” és „Talmi-Adel” képviselői, különböző szételő „szeleburdiak”, Schnickschnack és Gigarack bárók, kiknek neve visszacseng a Tiptopp és Lipittlotty nevek ritmikájában, olykor olasz és francia nevekkal (Baron Bagatelli, Chevalier Miroir) csak úgy hemzsegek a bécsi népszínpadokon. Csokonai *Egy bécsi magyar gavallér* c. verse is ezt a világot visszhangozza.

Boris egyáltalában nem népi alak, hanem a commedia dell' arte Colombiánája, egy túlrett civilizáció romlott virága s a bécsi népszínmű állandó alakja. Ilyen, s egészen közvetlenül a bécsi bohózatból származik Samuka figurája is. Ennek őse Hanswurst, Csokonai „Bohó”-ja, mely a racionalista Sonnenfelsnek a népszínpadot megrendszabályozó reformja elől egyrészt álnevek alá rejtőzött, másrészt egyes színészek egyéniségéhez simulva differenciálódott és színeződött, egy figura helyett egész légiót teremtve. Az ostoba, de furfangos és találfékony Hanswurst így jelent meg újra Laroche alakításában a bécsi külvárosi és a magyarországi német színpadokon mint Kasperl, majd átváltozott Bernardonná, a bárgyú kamasszá, a Magyarországon is huzamosan megforduló Kurz színész keze alatt; ennek továbbfejlődése Schikaneder darabjaiban a dummer Anton és az ütődött Thaddädl, Hasenhut bécsi színész teremtménye, akik Hanswurst mellett vagy helyette kuszálják a cselekményt ügyetlen ostobaságukkal és félreértéseikkel. Ehhez a típushoz

tartozik Samuka is. De alakjának megalkotásánál, mint Csokonainál annyiszor, most is szerepet kapott a realitás és a játéklehetőség. Tanítványai között — mint már említettük — Gál László feljegyzése szerint (*CsEml.* 434. l.) volt egy mellén és hátán pupos, nyomorék gyermek, az aszálói prédikátor fia, Vas Gábor. Csokonai neki is akart szerepet juttatni, hogy ne maradjon ki ebből a nagy élményből és örömből, és ez a kényszer vitte a bécsi népszínpad infantilis figuráihoz.

Lázár alakjában Szinnyei József (*Csokonai vígjátékai. Figyelő*, 1875.) Plautus Sycophantájának (*Trinummus*) hatását véli felfedezni. De a két alak féljesen ellentétes. Sycophanta csaló, és célja elérésére tudatosan hazudik, míg Lázár csak zavaros fejű és jóhiszeműen kritikátlan. Rokonságát a *Menschenhass und Reue* Biedermannjával és Bessenyei *Philosophus*ának Pontyfjával már érintettük. Idegen ajkú figurák, köztük magyarok is állandó alakjai a soknyelvű Bécs népszínpadának, mely bőven kiaknázza a hibás ejtésből eredő komikus hatást. A magyarok bohózatos szerepeltetése ellen sokszor fél is szólal a magyar közvélemény és sajtó. De Lázár alakjának élményi gyökerei is lehettek. A késői *CsaM.* „tót legény”-nek mondja, a korábbi *RM.* közelebb jár a valósághoz azzal az utasításával, hogy „Ez mindig rázatosan fog beszélni”. A csurgói iskola mellett alsóki úton horvát telepessé lakak, s ezek beszédét állandóan megfigyelhette Lázár alakítója, Veress András.

A darab legeredetibb, legszínesebb alakja Kuruzs, Csikorgónak ez az egészen bohózatosá torzult utóda; rajzában talán lappang valami fájó önironia is. (Ld.: *Sinkó* 220. l.) A bohózi színpadra ő viszi a legtöbbszörösebb magyar elemet, ha tart is némi távoli rokonságot a bécsi népszínpad varázslóival, kucsébereivel és „Lumpenpoet”-jával. Csikorgóval szemben új vonása a tenyérfórlás és kuruzslás, s ehhez valószínűleg élmények adták az anyagot, s belejátszhatott a *képzelt beteg* közjátéka, a burleszk doktoravatás, amit — mint láttuk — Csokonai Somogyban fordított (ld. a *Doctorandus* jegyzeteket).

Csokonai a „rázós és hideg márciusi utazás strapáciája miatt” már betegen érkezett Somogyba, s a betegség itt nem is akarja elhagyni. Egy versében megénekelte az iskolaügy elmaradottságát Somogyban. Ugyanílyen verset írhatott volna a somogyi egészségügyi viszonyokról is. Ezt a verset nem írta meg, de mégis kettős visszhangja van költészetében az új élménynek: a *Doctorandus*-fordítás és *Karonyé* Kuruzsa. A falvakban, ahol Csokonai élt, nem volt orvos, így vendéglátói Kaposvárról hozatták ki hozzá Varga doktort. Varga doktor egyébként semmi maradandó nyomot nem hagyott sem a magyar egészségügy, sem a nemzeti művelődés történetében, és nem állítható a Debrecenben működött orvosok, Segner János András, Hatvani István, Csapó József, Weszprémi István, Szentgyörgyi József mellé. De még ez a Varga doktor is csak ritkán jelenhetett meg a nagy távolság, rossz utak és kezdetleges közlekedés miatt. Így hát Csokonai sem kerülhette el, hogy a jó szállásadók és egyéb barátok ne ajánlják a vármegyeszerte élő „kóborló kuruzsok” segítségét. Mert hiába tartalmaz ellenük tiltó rendelkezéseket az 1770-ben megjelent *Generale Normativum in re sanitationis*, és hiába fordul ellenük emlékiratban Perliczi János Dániel, a nép egészségének ügye a tiltó rendelkezésekben említett „kuruzsok” (agyrtae), „kóbor gyógyászok” (histriones, Marktchreyer), a „kuritoló országjáró széllyel kóborló orvosok” (circumforanei, circulatores), a „balgatag és bűvös-bájos, az Isten, a Haza és a Természet Törvénye ellen járó orvosok”, „javasok és impostorok”, „házaló titokszerárosok”, valamint „tenyérfórlók” (chiromanitistae), „javasok és tsábítók” kezében van (ld. Gortvay György: *Az újabb kori magyar orvosi művelődés és egészségügy története.* — *Magyarország vármegyéjés és városai. Somogy vm.* Bp. 1953. — Pukánszky Kádár Jolán: *Csokonai Doctorandusa. ItK.*

1956. 35—45. l.). A fejlettebb egészségügyi viszonyok közül kikerült és felvilágosodott Csokonainak számukra csak egy csúfondáros lintora volt, és ez a testté vált lintor Kuruzs: *Doktor Borbély Alchémista, Kéznevelő Chiromandista, Zsibvásáros és Drótonó, Poeta és Kosárfonó* ki így állít be: „Nincs-e belső nyavalyája az Úrnak? Nem akar-e eret vágatni, vagy mostanába köpölyt hányatni úri tagjaira?” — s a „kristelt”, amit *A képzelt beteg* burleszk doktoravatásán mint az orvosi ténykedés szimbólumát nyole „porteringues” hoz be, ott találjuk Kuruzs kosarában. És rigmusai a stílusiróniának éppolyan remekei, mint Csikorgó művei a *Tempefőiben*; esakhogy míg ott a felművelt, abbamaradt diák műveltséget mimelő modorát parodizálja, itt a népi rigmusok tudákosságát teszi csúffá. Tisztára papirosfigura Karnyó, akinek csak az a szerepe, hogy franciaellenes és a császári seregeket dicsőítő mondókáját előadja. Szerepe a késői másolatokban teljesen összezsugorodik.

A darab színhelye Karnyóné boltja. Furesza egy bolt ez: Típtoppon és Lipíttlottyon kívül más vevő nem fordul elő benne, s Karnyóné halottas ágya is itt foglal helyet. A lottéria-motívum egyaránt népszerű volt a polgári dráma és a bécsi bohózat világában. A méreg-eleserélés altató vagy hevítő porra a bécsi népszínművek éppilyen régi és kedvelt motívuma; még a bábjátékban is találkozunk vele, ahol egy *Romeo és Julia*-paródiában a Samukával egy töről fakadt Hänneshen cseréli el a mérget. (Ld. Rehm, Hermann: *Das Buch der Marionetten*. Berlin, 1905.) A Tündér és Tündérfi mint deus ex machina jelenik meg, hogy megoldja a csomót és feltámassza a halottakat, de ettől a darab még nem válik tündérbohózzattá, inkább tart rokonságot minden irrealis karrikatúrája ellenére a realiztikus „Lokalstückkel”.

Az egyes másolatokban különbözőképpen színezett játékleírások, főképp a Karnyóné halottas ágya körül játszott pantomim, még közelebb visznek a darab mintájához, a bécsi népszínműhöz. A pantomim akkor még sokkal nagyobb szerepet vitt a műsorban, mint ma; pompájától megfosztva, mely az udvari színházakban körülvette, a kis vándortársulatok műsorának főattrakciója lett, s a pesti német krajeáros komédia műsorának, mint önálló műfaj, gerincét alkotta. De nagyon kedvelt volt kezdő magyar színészetünk-nél is. Ez érthető is, mert a színészeket megkímélte a szereptanulástól, bő teret adott a rögtönzött mókáknak, mellyel nemcsak a közönséget mulattatták, hanem a cenzúrát is kijátszották. Csokonai nemesak Pesten és Pozsonyban, hanem a kis, Dunántúlon faluzó társulatoknál is láthatta, s az állandó színházak gazdagabb eszközeivel nem rendelkezve, az ő trükkjüket leste el, megtoldva játékos hajlamának minden találékonyásával. A *Cultura*-beli mimelt dudálásnak itt is megvan a párhuzama: „a mellbelövés így esett meg: Lipíttlotty egy pisztolyt tartott Típtopp mellének, mely csak porozva volt fel 's abban a' szempillantásban más házból 's más személy valósággal megtöltött pisztolyt lőtt el s éppen azt gondolták volna, hogy Lipíttlotty lőtte agyon Típtoppot.” (*GeM.*)

A *Karnyóné* annak a dalos-táncos műfajnak a képviselője, mint rokonai a bécsi színpadon. Dalai nem egy stílusúak: a valódi népdal, a népies műdal, a színpadi kuplé és duett különböző változatait mutatják, s a darab egy valószínű daljátéki énekes fináléval végződik. Ennek dallamát a *GeM.* a szöveg mellett hozza, míg a többiét egy a *GeM.* mellett található külön dallamlap őrzi a *Cultura* két dalával együtt. Részben népi szövegek és népi dallamok, melyek megtalálhatók egykorú, nagyrészt debreceni és sárospataki diák-melodióriumokban és Pálóczi Horváth Adámmal s más népi énekgyűjteményekben. A finálé dallama föltehetőleg Csokonai szerzeménye. A lejegyzés módja olyan, aminővel Pálóczi Horváth Adám gyűjteményében találkozzunk. (Mindezekről ld. *Horváth: IrNép.* 76., 78., 89. l. — Bartha Dénes: *A magyar*

énekelt vers forrásai Faludítól Horváth Ádámgig. ItK. 1932. — Uő: A XVIII. század magyar dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melódiaáriumaiból. Bp. 1935. 212—213. l. — Ötödj. és az egyes dalokhoz fűzött jegyzeteket a Tárgyi és nyelvi magyarázatok közt.)

A színi utasítások olykor utalásokat tartalmaznak az alakítók mozdulataira is, mint mikor Tiptopp és Boris kettősük után „mind a ketten kézenfogva 's a' theatruból különös pozitúrákkal kifutva” távoznak (RM.), vagy a darab végén: „Egyszerre felugranak és összefogóznak. Karnyó Karnyónéval, Lipittloty Tiptoppal, Boris Lázárral, Samu Kuruzssal 's ilyen nótával mennek ki a' theatruból.”

A Karnyóné Csokonai legszínyszerűbb alkotása, és a színpadon ma is megállja a helyét. Csokonai már megtanulta, hogy egy színjátékban szükség van kerek és indokolt mesére, alakokra, akik egymással szembenállva küzdenek céljaikért, megtanulta a színpadi ökonómiát, az élénk drámai lüktetést, mely csak Karnyó hosszadalmas elbeszélése alatt lankad el. Alakjai nem jellemek, de eleven, színes és mulattató figurák, akik ízes magyar beszéddel szólnak és helyenként már a pergő, rímbe és dalba szökkenő dialógusig is eljutnak. Játékban, dalban, táncban készen van már itt a későbbi magyar népszínmű. De színpadi kapcsolat nélkül, csak kéziratokban élve tovább, nem válhatott a fejlődés fontos láncszemévé, mely így más úton és csaknem félszázad múlva tudott csak megvalósulni. (Ezt a másik utat ismerteti Pukánszkné Kádár Jolán: *A magyar népszínmű bécsi gyökerei*. Bp. 1931. Irodalomtörténeti Füzetek, 38.)

Előadásai

A darabot Csokonai életében, mint láttuk, kétszer adták elő: 1799. szeptember 1-én és 23-án. Gulyás József lehetségesnek tartja, hogy 1799 decemberében még harmadszor is előadták. (*Csokonai színdarabjainak előadása*. ItK. 1925. 123. l.). Ezt a feltevést Kuruzs köszöntőjének dátumára és egyes másolatoknak a Szent János-napra való hivatkozásával indokolja. De mint fentebb láttuk, a János-nap úgy került a szövegbe, hogy Kuruzs köszöntője Goráblás Martiny János nevenapjára szól.

Ahogy az iskolai színpad Csokonai iskolai színjátéka, a Gerson felé nyúl, protestánsok és katolikusok iskoláiban egyaránt (ld. a Gerson jegyzeteit), úgy kapott a hivatásos, eredeti magyar darabokban annyira szegény magyar színjátszás az iskolai színjáték keretei közül kinőtt és valóságos színpadra termett Karnyóné után. A darab Csurgón került „színjátszó Zolnay András” kezébe, aki a Dunántúl darabiról vándorszínésének, Balog Istvánnak társulatánál játszott, s a darabot 1821. február 3-án leírta. Zolnai a Karnyóné szövegéhez minden valószínűség szerint személyes közvetítés útján jutott. Balog Istvánnak a Dunántúlon kóborló társulatánál szerepel a húszas években egy Gentsi nevű színész, aki feltehetőleg azonos azzal a Gentsi Istvánnal, aki a csurgói iskolában Csokonai tanítványa volt, s a *Cultura* csurgói előadásán Tisztest, a Karnyónéban pedig Kuruzst alakította, s mindkét darabot 1800-ban lemásolta, majd 1806-ban újra leírta. A Karnyónének Balog István hagyatékából származó példánya nem őrizte meg a bemutató dátumát, de hogy színre hozta, azt több körülmény erősen valószínűvé teszi. Az első az, hogy a másolatot színész készítette. Kezdő vándorszínészeinket egy darabhoz sohasem az irodalmi érdeklődés vezette, hanem a gyakorlati cél, hogy a darabokban, főleg eredeti darabokban olyan szegény műsort új játékokkal gyarapítsák. De még döntőbbek Balog István saját kezű húzásai és javításai. „Az első és legigazibb magyar vándorszínész”, idegen darabok buzgó átdol-

gozója és a régi magyar színészet legtermékenyebb színpadi szerzője Szigligeti előtt, nem volt elméleti ember, és nem dolgozott az íróasztalának; tollát mindig az eleven színpad szükséglete vezette. Az előadások időpontját nem ismerjük. A Balog-szintársulattól előadott darabokról tájékozhat ugyan némiképp Balog István naplója, de a benne foglalt feljegyzések rendszertelenek, s éppen az 1821 és 1826 közötti évekből nincs adat, amikor is legvalószínűbb, hogy ez az 1821-ben lemasolt darab színre került. Annyira semmi esetre sem gyökerezett meg Balog műsorában, hogy később is elővett, állandó kedves darabjává vált volna. Ennek merőben külső oka van. *Karnyóné*nak ugyanis tíz szereplője van; Balog színészeinek száma ezzel szemben legtöbbször nem érte el a tizet. De Balog István nemcsak előadta a *Karnyónét*, hanem kétségkívül tanult is tőle. Így Csokonai drámái termése nem csupán folytatás nélküli kezdet: csak éppen nem az irodalmi drámát ihlette meg, hanem a színpad irodalmát. (Minderről ld. bővebben Pukánszky Kádár Jolán: *Csokonai-művek Balogh István vándortársulatának műsorán. ItK. 1960.75—82. l. és az ott idézett irodalmat.*)

Balog István előadásai után csaknem egy évszázadig pihen a darab. 1911. január 29-én egy Nyugat-matiné keretében mutatják be a Vígszínházban Szerémy Zoltán rendezésében. (Ld. Szini Gyula: *Az örökifjú Csokonai*, öt fényképpel az előadásról. *Vasárnapi Újság*, 1911. 6. sz.) Új betanulásban megismétlik 1919. április 19-én és tizenegyszer kerül színre. A címszerepet Haraszthy Hermin alakította, Kuruzst Vendrei Ferenc. (Berczeli Károlyné: *A Vígszínház műsora 1896—1949*. Bp. 1960. 301. sz.) Az első előadásra írta Ady Endre *Vitéz Mihály ébresztése* c. versét. Hamisan archaizált, *A' özvegy Karnyóné s két szeleburdiak* címmel mutatta be az *Új Színház* 1929. április 13-án ifjúsági előadás keretében, melyet kétszer megismételtek (ápr. 20. és 24.).

A darab valódi színházi élete azonban csak 1945-ben kezdődött, mikor a Nemzeti Kamaraszínház március 1-én ezzel kezdte meg előadásainak sorát Major Tamás rendezésében és Dávid Gyula kísérőzenéjével, melyet a szerző vezényelt, Gobbi Hildával Karnyóné és Major Tamással Kuruzs szerepelt. A helytelen címet most még egy további tévedéssel toldották meg: „A' özvegy Karnyóné s az két szeleburdiak”. Ezzel a duplán helytelen címmel ment a darab az összes 1945 utáni előadásokon. A Kamaraszínházban 1945 tavaszán 22 alkalommal került színre, de hétfői színházi szabadnapokon üzemekben is többször előadták. 1945. május 1-én a *Városi Színház*-ban ingyenes előadásként játszotta el a Nemzeti Színház együttese. Ennek előzménye az, hogy Csorba János polgármester betiltotta a *Karnyóné* ifjúsági előadásait a *Városi Színház*-ban azzal a megokolással, hogy nem alkalmas fiatalok számára. A betiltás hosszú huzavonára vezetett, amely épp ezzel az ingyen előadással ért véget. A május elsejei ünnepi felvonuláson a Nemzeti Színház egy társzekérrel vett részt, rajta a *Karnyóné* beöltözött szereplőivel, a polgármestert gúnyoló feliratos táblákkal és torz rajzokkal, s a *Városi Színház*-hoz érve, ott eljátszották a *Karnyónét*.

1953. május 22-én újították fel a *Katonai József Színház*-ban, mely akkor már a *Nemzeti Színház* kamaraszínháza volt. Ez a valóban színpadra termett darab semmit sem veszített népszerűségéből, amiben oroszlárnérsze volt a kitűnő előadásnak is. A sajtó főképp Gobbi Hilda „zseniálisan megformált” Karnyónéját emeli ki. 1953-ban 19-szer, 1954-ben 21-szer, 1955-ben 9-szer került színre. Vidéki színházaink közül elsőnek a *Hódmezővásárhelyi Városi Színház* játszotta a Nyári Színházban 1946. május 18-án Osváth Béla igazgató rendezésében mint munkáselőadást, majd május 21-én ifjúsági előadásként megismételte. Másodiknak a debreceni *Csokonai Színház* kamaraszínháza mutatta be 1957. szeptember 26-án. (Mindezekről ld. Magyar Bálint kandi-

dátusi értekezését: *A Nemzeti Színház 1945—1955*. Kézirat. 29., 65., 81., 85., 469—471. l. Ugyanott az első előadás színlapja. — Alpár Ágnes és Szekeres Károly: *A magyarországi színházak másora 1949—1969*. Bp. 1970. I. köt. 41., 205., 427. l.)

Utóbb az *Egyetemi Színpad* „Universitas” együttese újította fel 1965. április 11-én. Fellépett vele 1965. május 3-án Nancyban az Egyetemi Színházak világfesztiválján (F. M. T. U.), még ugyanebben az esztendőben Bécsben és Zágrábban, 1966-ban Birminghamben, 1967-ben pedig Wrocławban játszotta el.

Az 1973-as Csokonai-év alkalmával november 17-én a Debreceni *Csokonai Színház* adta elő egy estén a *Tempefőivel*, Ruszt József rendezésében, Langmár András díszleteivel, december 28-án pedig a Győri *Kisfaludy Színház* Dávid Gyula kísérezésével, Hortobágyi Margit rendezésében és Bernáth András díszleteivel.

A *Nemzeti Színház* 1975. november 27-én ismét felújította ezúttal először mellőzve a hamisan archaizált címet, *Az özvegy Karmnyóné s a két szeleburdiak* címmel Major Tamás rendezésében, Dávid Gyula zenéjével, Töröcsik Marival a címszerepben, törlésekkel, de egészben híven. Ebben a formában közvetítette a Petőfi Rádió 1976. december 21-én és ezt az előadást sugározta a Televízió 1977. október 27-én is.

Rádióváltozatát a Petőfi adó sugározta 1970. május 18-án Dávid Gyula zenéjével, Marton Frigyes rendezésében, Kiss Manyival a címszerepben, erősen megrövidített, de legalább nem meghamisított formában. Ezt az előadást ismételték meg a Csokonai-év alkalmából 1973 novemberében és a Kossuth adón 1977. július 23-án.

Szöveggkritika

Főszöveggként a címet kivéve a *GeM.*-ot adjuk. (*MTAK*. K. 671. 31r.—62v. lev.). A darab címe a *GeM.* szerint *Az Özvegy Kalmárné és a Két Szeleburdi*. A köztudatba azonban a *Karmnyóné* cím ivódott bele a jellegtelegebb *Kalmárné* helyett, mint ahogy Bessenyei *Philosophusát* is *Pontyinnak* nevezték, legnépszerűbb alakjáról. A *GálM.* így adja a címet: *Az Özvegy Karmnyóné 's két Szeleburdiak*. Karmnyóné neve szerepel az összes többi másolatokban is. A perdöntő itt csak Csokonai lehetne, de ő soha, semmiféle megnyilatkozásában, sem lajstromában, sem levelében nem említette ezt a sebtiben készült játékát, s a fogságából 1801-ben kiszabadult Kazinczy előtt meg éppenséggel gondosan titkolta „mendikás tónusának” ezt a legszabadosabb termékét. — A *RM.* és az összes későbbi másolatok viszont elhagyják a címből a „szeleburdiakat”; a szó időközben eredeti „szélhámós” jelentésében elavult, és már nem is volt használatos. Ehelyett egyes másolatokban alcímeket találunk. (A címeket a *Másolatai* c. fejezetben pontosan közöljük.) — *Lipittlotty* gyakran *Lipittlotty* alakban szerepel a főszövegben; egységesen a *Lipittlotty* alakot használtuk. *Szuvarov* előfordul *Szuvarov* és *Swarov* alakban is; egységesen *Szuvarov* alakban adjuk. A szöveggközlés módjára nézve ld. a *Cultura Szöveggkritika* c. fejezetének bevezetését.

Rövidítések és javítások

24	<i>gyereknek</i> ligatúrával rövid. <i>gyerek</i> k
36	<i>Urak</i> ligatúrával rövid. <i>Ur</i> k
39	<i>Asszonyámnak</i> ligatúrával rövid. <i>Asszonyám</i> k

43	<i>Asszonnak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonk</i>
52	<i>Asszonnak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonk</i>
61	<i>edd</i> után <i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
88	<i>Februarij</i> röv. <i>Febr.</i>
89	<i>megrongolt</i> ligatúrával röv. <i>grongolt</i>
90	<i>forint</i> és <i>krajcár</i> az egész jelenetben röv. <i>f.</i> és <i>xr.</i>
91	<i>Harmadik</i> röv. <i>Har.</i>
94	<i>Áprilj</i> ligatúrával röv. <i>Apríl</i>
95	<i>botba</i> ligatúrával röv. <i>botb</i>
104	<i>nyugossa</i> után <i>meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
105	<i>boltunkba</i> ligatúrával röv. <i>boltunkb</i>
106	<i>ölömbe</i> ligatúrával röv. <i>ölömb</i>
107	<i>Isten</i> ligatúrával röv. <i>In</i>
120	<i>Asszonnynak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonyk</i>
124	<i>felvételebe</i> ligatúrával röv. <i>felvételéb</i>
129	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
136	<i>ebbe</i> ligatúrával röv. <i>ebb</i>
159	<i>szőlő</i> után <i>vagy</i> röv. <i>v.</i>
161	<i>testembe</i> ligatúrával röv. <i>testemb</i>
170	<i>Urnak</i> ligatúrával röv. <i>Urk</i>
173	<i>Urnak</i> ligatúrával röv. <i>Urk</i>
192	<i>járnak</i> ligatúrával röv. <i>járk</i>
195	<i>soknak</i> ligatúrával röv. <i>sokk</i>
208	<i>kebelekre</i> ligatúrával röv. <i>kebelekkb</i>
210	<i>rámába</i> ligatúrával röv. <i>rámáb</i>
214	<i>embernek</i> ligatúrával röv. <i>emberk</i>
236	feltettem előtt áth. <i>elmondtam</i>
253	<i>krajcáron</i> röv. <i>xon</i>
270	<i>mostanába</i> ligatúrával röv. <i>mostanáb</i>
273	<i>elenbe</i> ligatúrával röv. <i>elenb</i>
283	<i>botunkba</i> ligatúrával röv. <i>botunkb</i>
287	<i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
294	<i>ellenbe</i> ligatúrával röv. <i>ellen</i>
298	<i>Kávét házakba</i> ligatúrával röv. <i>Kávét házakb</i>
303	<i>Urnak</i> ligatúrával röv. <i>Urk</i>
304	<i>Asszonnynak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonyk</i>
345	<i>dolognak</i> ligatúrával röv. <i>dologk</i>
347	<i>Gratiába</i> ligatúrával röv. <i>Grátváb</i>
359	<i>Boriskám</i> után <i>hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
407	<i>Asszonnynaknak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonnynunkk</i>
417	<i>urnak</i> ligatúrával röv. <i>urk</i>
443	<i>Legénynek</i> ligatúrával röv. <i>Legényk</i>
461	<i>mostanába</i> ligatúrával röv. <i>mostanáb</i>
465	<i>Urnak</i> ligatúrával röv. <i>Urk</i>
482	<i>Urnak</i> ligatúrával röv. <i>Urk</i>
500	<i>embernek</i> ligatúrával röv. <i>emberk</i>
501	<i>Egyiptomba</i> ligatúrával röv. <i>Egyiptomb</i>
525	<i>gyalázatba</i> ligatúrával röv. <i>gyalázatb</i>
530—531	<i>egyszeribe</i> ligatúrával röv. <i>egyszerib</i>
542	<i>Asszonnyságba</i> ligatúrával röv. <i>Asszonnyságb</i>
550	<i>Asszonnynak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonyk</i>
555	<i>nélkül</i> utólag betoldva
565	<i>Asszonnynak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonyk</i>
578	<i>Asszonnynak</i> ligatúrával röv. <i>Asszonyk</i>

- 592—593 *ebbe a' matériába* ligatúrával röv. *ebb a' matériáb*
593 *örömet* előtt áth. *igen*
614 *megrészegedik* ligatúrával röv. *grészegedik*
616 *Asszonyoknak* ligatúrával röv. *Asszonyk*
635 *tömlőjébe* ligatúrával röv. *tömlőjéb*
659 *koromba* ligatúrával röv. *koromb*
674 *Urannak* ligatúrával röv. *Uramk*
682 *krajcárt* röv. *xrt*
686 *kölöknek* ligatúrával röv. *kölökk*
693 *pedig* ligatúrával röv. *pd*
701 *krajcért* röv. *xrt*
717 *Ámborába* ligatúrával röv. *Ámboráb*
726 *ölemb*e ligatúrával röv. *ölemb*
735 *Gratziajának* ligatúrával röv. *Gratiaják*
736 *Urnak* ligatúrával röv. *Urk*
736—737 *mostanába* ligatúrával röv. *mostanáb*
742 *adutba* ligatúrával röv. *adutb* — *tökbe* ligatúrával röv. *tökk*
758 *Halja* után *meg* ligatúrával röv. *g*
761 *jobban* *nem* ligatúrával röv. *jobb n*
764 *hogy* ligatúrával röv. *h*
765 *Caputba* ligatúrával röv. *Caputb*
774 *lehet* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
775 *Szent* röv. *Szt*
782 *Felebarátunknak* ligatúrával röv. *Felebarátunkk*
785 *Urannak* ligatúrával röv. *Uramk*
787 *párjának* ligatúrával röv. *párják*
788 *pedig* ligatúrával röv. *pd*
790 *Vármegyébe* ligatúrával röv. *Vármegyéb*
791 *Septemberbe* ligatúrával röv. *Septemberb*
792—793 *Urannak* ligatúrával röv. *Uramk* — *fogadóba* ligatúrával röv. *fogadób*
797 *Szent* röv. *Szt*
800 *hajnalnak* ligatúrával röv. *hajnalnk*
805 *Szent* röv. *Sz:*
814 *rendbe* ligatúrával röv. *rendb*
818—819 *Leányoknak* ligatúrával röv. *Leányk*
821 *Leányoknak* ligatúrával röv. *Leányokk*
827 *meg* ligatúrával röv. *g*
846 *Asszonyáimnak* ligatúrával röv. *Asszonyámk*
866 *Testamentomba* ligatúrával röv. *Testamentomb*
871 *Torjába* ligatúrával röv. *Torjáb*
873—874 *Isten hozzád!!!* után külön sorban betoldva *én nem tudom mi az oka*; *nem* ligatúrával röv. *n*
909 *kínálta* után *meg* ligatúrával röv. *g*
913 *Asszonyoknak* ligatúrával röv. *Asszonyk*
913—914 *megholt* ligatúrával röv. *g holt*
915 *formába* ligatúrával röv. *formáb*
920 *Ezenbe* ligatúrával röv. *Ezenb*
925 *gyalázatba* ligatúrával röv. *gyalázatb*
927 *meg* ligatúrával röv. *g*
930 *meg* ligatúrával röv. *g*
933 *meg töltött* ligatúrával röv. *g töltött*
934 *Lipittlott*y előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
943 *meg* ligatúrával röv. *g*

972	<i>középbe</i> ligatúrával röv. <i>középb</i>
987	<i>meg álljunk</i> ligatúrával röv. <i>g álljunk</i>
1028	<i>áldjon után meg</i> ligatúrával röv. <i>g</i>
1037	<i>régen után nem</i> ligatúrával röv. <i>n</i>
1043	<i>pedig</i> ligatúrával röv. <i>pd</i>
1053	<i>utaimba</i> ligatúrával röv. <i>utaimb</i>
1053	<i>tudhatjátok után hogy</i> ligatúrával röv. <i>h</i>
1055	<i>Grétzbe</i> ligatúrával röv. <i>Grétzb</i>
1056	<i>időbe</i> ligatúrával röv. <i>időb</i>
1060	<i>azokba</i> ligatúrával röv. <i>azokb</i>
1061	<i>emberekbe</i> ligatúrával röv. <i>emberekb</i>
1063	<i>annyiba</i> ligatúrával röv. <i>annyib</i>
1066	<i>hatalmokban</i> ligatúrával röv. <i>hatalmokban</i>
1070	<i>aristocrátának</i> ligatúrával röv. <i>aristocraták</i>
1071	<i>háborítójának</i> ligatúrával röv. <i>háborítóják</i>
1078	<i>Mantujába</i> ligatúrával röv. <i>Mantujáb</i>
1092	<i>mellybe</i> ligatúrával röv. <i>mellyb</i>
1107	<i>Frantziáknak</i> ligatúrával röv. <i>Frantziákk</i>
1129	<i>kriptába</i> ligatúrával röv. <i>kriptáb</i>
1131	<i>országába</i> ligatúrával röv. <i>országáb</i>
1156	<i>Uradnak</i> ligatúrával röv. <i>Uradk</i>
1158	<i>meg holtál</i> ligatúrával röv. <i>g holtál</i>
1182	<i>probába</i> ligatúrával röv. <i>probáb</i>
1184	<i>Theatrumba</i> ligatúrával röv. <i>Theatrub</i> — <i>kiknek</i> ligatúrával röv. <i>kikk</i>
1189	<i>abba az örömben</i> ligatúrával röv. <i>abb az örömb</i>
1190	<i>Királyunknak</i> ligatúrával röv. <i>Királyunkk</i>
1194	<i>magatoknak</i> ligatúrával röv. <i>magatokk</i>

A másolatok variánsai

A *Karnyóné* másolatai két típus-csoportra oszlanak: 1. A főszöveggént közölt *GeM.*-on (*MTAK.* K. 671. 31. r.—62. v. lev.) alapszik — közvetve vagy közvetlenül — a *RM.*, *GózM.*, *ZM.* 2. A *GálM.*-on a *NSzM.*, *OM.*, *CsaM.* (A másolatok részletes ismertetését s az eredeti kézirattal való feltehető összefüggését ld. a *Másolatai* c. fejezetben.) Teljességgel csak a *GálM.* eltéréseit közöljük, mert csak erről tehető fel az eredeti kézirattal való összefüggés; a többi másolatnak csak nagyobb terjedelmű és lényeges variánsait vetjük figyelembe. A közlés elveire nézve ld. a *Gersonra* vonatkozó jegyzetek *A másolatok variánsai* c. fejezetének élén álló megjegyzést.

Játszó Személyek

GálM. Játszó Személyek.

Karnyó egy idős Kalmár

Karnyóné Ennek Felesége

Samu ezeknek fija

Lázár Kalmár Legény

Tipp tapp } Szecsburdiak.

Lipilotty }

Kuruzs egy személyben Doctor, Borbély, Chiromantista, Zsibvásáros, Poéta és Kosárfonó

Boris Karnyóné Szoba Leánya

Tündér. Tündérfi

A Játék esik Kanizsán a' Karnyóné Bótyjában.

NSzM. Jádzó Személyek

Karnyó egy öreg Kalmár

Karnyóné a' Felesége

Samu ezeknek eszelős fiok

Lázár Kalmár Legény

Lipitlotty } Gavallérok

Tiptopp }

Kurus egy személyben Doctor Chiromantista Sibvásáros Poeta és Kosárfonó.

Boris Karnyóné Szoba Leánya

A Játék esik Kanizsán a' Karnyóné Boltjában.

Öltözet

Lipitlotty Magyar mentébe, Német nadrágba, egyik lábán tsizma, a' másikon czipő. Tiptopp hátul be gombolt kaputba, fél tsizma a' lábán a' másik felét hóna alatt viszi meztláb a' szájáig bétékert nyakravalóval, tubákkal egész ábrázattya be keverve, Portré helyett egy nagy táblára festett képet hordoz a' nyakába.

RM. [A címben az eredeti Karnyó á-ján az ékezet áthúzva.]

Jádzó Személek.

Karnyó — egy Kalmár

Karnyóné — Annak Felesége

Samu — Annak Fia

Boris — Karnyóné Szoba Leánya

Lázár — Karnyóné Boltos Legénye

Lipitlotty — Pesti Gavallér,

Tiptopp — Parisi Gavallér.

Cutusz — Ez Doctor, Borbél, Alchimista Kéznéző chiromantista, Zsibvásáros és Drótvonó, Poeta és Kosár fonó

Tündér

Tündérfi.

A Játék esik Nagy Kanizsán

[Kurusz neve a szövegben Kúrúsz, Kurusz és Kütüsz alakban szerepel.]

GózM. csak írásmódban különbözik a *RM.*-től s mindenütt Kurusz-t ír.

OM.

Jádzó Személyek

Karnyó, edj öreg Kalmár

Karnyóné ennek Felesége

Lipitlotty } Gavallérok

Tiptopp }

Lázár Tóth Legény a' Karnyóné Kalmár Legénye

Samu a' Karnyóné eszelős fija

Kurus' Péter Doctor

Edj Tündér

Boris a Karnyóné Szobaleánya

CsaM.

Az *OM.*-től csak írásmódban és abban különbözik, hogy Boris Lázár után következik a felsorolásban.

Öltözetek. Karnyó és Karnyóné közönségesen vagynak felöltözve. — *Lipitlotty*

magyar mentébe, német nadrágba, egyik lábán csizma, a' másikon czipő. *TipTopp* hátul begombolt kaputba, félcizma a' lábán, a' másikat a' hona alatt viszi, mezitláb jár, egész a' szájáig bétékert nyakravalóval; tubákkal egész ábrázatja bé van kenve; púder helyett kindrusszal porozván haját; fülön függő helyett két nagy gyertyatartó, és egy nagy kép.

ZM.

A játészó személyek lajstroma hiányzik. De mint a szövegből kitetszik, *Tiptopp* neve itt Kótyomfitty és Borisé Boriska.

I. f. NSzM. *Első Jelenés Egy Kalmár Bolt. Samu*

RM. CsaM. *Első Jelenés A theatrum képzeltet egy kalmár boltot. Samu*

- 14—16 *GálM. Lassan be lopodván a' boltba a' Lázár háta megé és a' Kalapja tele lévén körtvélyel, egyel hátba üti Lázárt s azt mondja* [Hiányzik]
- 17 *RM., GózM. Lázár* (Ez mindig rátzossan fog beszélni) *Űm*
- 21—22 *GálM. nyújtja neki a körtét* [Hiányzik]
- 23—24 *GálM. eszed nints* [Hiányzik]
- 24—25 *GálM. osztán meg még más*
- 30 *GálM. Mind a világ tsak itt jár*
- 31 *GálM. Zur* [Hiányzik]
- 35 *GálM. nádmézet, egy süveg*
- 38 *GálM. vásznat s Ézeket — GálM. könyebe. Azon kívül*
- 38—39 *GálM. kívül pedig nekem*
- 42—43 *GálM. fel állót — ha ha ha!*
- 43 *GálM. fabáb is kell*
- 45 *GálM. te egy kitsin bolond vagy, én*
- 47 *GálM. (: akkor jön az Annya kaptzát kötögetvén :) [Hiányzik]*
- 51 *GálM. Csoeto bizon. Az a'*
- 53 *GálM. senem láttam, senem* [Hiányzik]
- 67 *GálM. Ejnye* [Hiányzik]
- 68 *GálM. tsak menjen ki*
- 68—69 *GálM. számára* [Hiányzik]
- 72 *GálM. tsak a' hordani; a'* [Hiányzik]
- 75 *GálM. lesz? Kontó lesz; Kenn ek*
- 76 *GálM. ked a' könyvbe, 's mikor*
- 77 *GálM. tegye fel Kend Kontóra*
- 78 *GálM. Conto lánya az Asszony* [Nyilvánvaló elírás *lássá* helyett]
- 82 *GálM. Gölöntsér Telek izved Asszonyság*
- 83—84 *GálM. elhordatott: Comesiója: 10^{dik} Januarij.*
- 84 *GálM. Farsangi maskerád Bálra egy egész ökör*
- 87 *GálM. Egy félviselt ökörbika fark a' Dámák' mulatságára — a'*
- 88 *GálM. 20^{dik} Febr. Tántzra való egy*
- 88—89 *GálM. portzellán sarkantyú — 1 — Detto*
- 89 *GálM. tsizma krongold steklire*
- 96 *NSzM. egy Kaposi vizes korsót; Kaposi [Hiányzik] — GózM. egy györi vizes korsót — OM. vizes veres korsót*
- 97 *GálM. azért mégis — 37 + 59. 19*
- 98 *GálM. Silkrod frantziás kalapot*
- 99 *GálM. Conductorral 16—16*
- 100—101 *GálM. asszony maga lássa meg így bizon*
- 104—105 *GálM. [me]g, Lázár, most a*
- 107 *GálM. a' szegény özvegy asszonynak vagy*

- 110 *GálM. még is* [Hiányzik]
 112 *GálM. mutattya vastűjét tsak*
 126—127 *GálM. láttam többet az Uratskát*
 128 *GálM. haha nó; de hol*
 128—129 *GálM. azt a' rendes libériátskát*
 133 *GálM. az újabb magyar módit — GálM. gustusa* [Hiányzik]
 133—134 *GálM. igazgattya a nadrág állást de mink*
 136 *GálM. már* [Hiányzik]
 137—138 *GálM. alatt jó sziv lappang. Karnyóné*
 140 *GálM. szép ruha, először*
 143 *GálM. az Urak már*
 144 *GálM. viseletben is forma matéria*
 151 *GálM. mi özvegyek tsak*
 153 *GálM. Lipüttlotty Nohát Most*
 154 *RM. valót (fél felöntő 1/4 pozsonyi mérő) mert — GózM. valót (fél felöntő egy pos[onyi] mérőnek 4^{ed} része) mert*
 158 *GálM. el még az Ur! bizony*
 160—161 *GálM. itt nints velem ollyan*
 161 *GálM. van minden tetemenben, hogy*
 162 *GálM. gondolhatom el, — tím*
 178—179 *GálM. tsupa il mondo inverso. Ez*
 180—181 *GálM. a' kaputot, hanem*
 181—182 *GálM., RM., GózM. (: hátul volt a' Kaputrokja begombolva :) — [Hiányzik]*
 187 *GálM. azt az egy pár tsizmát,*
 188 *GálM., RM., GózM. vagy mi (: fél tsizmája a' hóna alatt volt, 's mezitláb volt fél lábával :) — [Hiányzik]*
 193 *GálM. (: mutatja a hona alól :) — [Hiányzik]*
 199—200 *RM., GózM. közül (ez minthogy Frantziás gavallér az egész képe be van tubákozva)*
 200 *GálM. (: az ábrázatja be volt tubákozva :) — [Hiányzik]*
 205 *GálM. amuletum az vagy*
 211 *RM., GózM. hordozzák (: Nagy réz gyertyatartók fenekeli vannak a füleire kötözve :)*
 216 *GálM. forgyutjuk gondolatunkat, viseletűnket. — de*
 223 *GálM. után mert ott*
 242—243 *GálM. ezer forint nyereségbe mintha*
 244 *GálM. Isten szavából tudgya*
 245 *GálM. mert én a' melly*
 246 *GálM. azokat, most meg álmodtam*
 249—250 *GálM. szerentsém látni azt az*
 263—264 *GálM. (: megharagszik :) [Hiányzik]*
 276 *GálM. Basa admirál Nelson*
 285 *GálM. Hahaha! a' bizon; a' [Hiányzik]*
 286 *GálM. (: félbe szakasztja Lázár :) [Hiányzik]*
 289 *GálM. miatt hozzá nem férhetett*
 297 *GálM. azt is írja*
 298 *GálM. (: félbe szakad mivel jön :) [Hiányzik]*
 303 *GálM. formáját is*
 305 *GálM. mindenkor fő fő szerentsém, de*
 313 *GálM. lenni mi ketten; mi [Hiányzik]*
 318 *GálM. Lázár Ihen készen van*
 336 *Boriskám, Boriskám jöszte*
 344 *GálM. Lipüttlottyot pedig 1000 ollyanért sem mint*

- 354 *GálM.* (: *kettőt lépvén hátra* :) [Hiányzik]
- 380 *GálM.* *Karnyóné Anyám* asszonyt *nem*
- 381 *GálM.* *Személyéért ám; ám* [Hiányzik]
- 382 *GálM.* *az olyan öreg vázon*
- 385 *GálM.* (: *PéNZ, jószág, betsület* :) [Hiányzik]
- 390 *GálM.* *édes Boriskám; édes* [Hiányzik]
- 393—394 *GálM.* *asszonyunkkal el fog elis tartozik hagyni engemet és*
- 395 *GálM.* *kedves egy ur. Tipp[topp]*
- 404 *GálM.* *no most Boriska mit*
- 409—418 *NSzM., OM., CsaM.*
Tipp[topp] Semmi tsak rá tudjak ülni
 Arra a vén Banyára
 Ó mag nélkül fog ki dülni
 Tudom azt nem sokára
 Bezzeg Ur lessz ám Tiptopp
 És Tiptoppné hop hop hop!
- Bor[is]* Akkor ám a' tzifra tálba
 Ilyen modom piszkállok
 És az uttzán módizállok
 Kényessen séríkálok
 Uri Asszony lész Boris
 És az Urnak százszor is
 Grátullálok.
- 413 *GálM.* *Akkorára akkorára.* [Az ismétlés hiányzik]
- 415 *GálM.* *uttzán módizálva séríkálok — RM., GózM.* *uttzán módizálba séríkálok*
- 418 *GálM.* *Gratulálok, gratulálok* [Az ismétlés hiányzik]
- 419 *GálM.* *Tiptopp Hej! de mig*
- 421 *GálM.* (: *veri a mellyét* :) [Hiányzik]
- 422 *GálM.* (: *alázatosan* :) [Hiányzik]
- 423 *GálM.* *repetitio* [Hiányzik]
- 424 *GálM.* *Alkudozzunk, alkudozzunk* [Az ismétlés hiányzik]
- 424—425 *GálM.* (: *egymás karjánál fogva kimevnek* :) [Hiányzik]— *RM.* (mind a' ketten kézen fogva 's a' theatrubul különös positurákkal kifutva) — *GózM.* (: *Mind a' ketten kézen fogva 's a játék néző helyből lábaikat hányva vetve kifutva* :)
- 426—427 *NSzM.* *Lápitlotty egyedül a' Theatrum mutat uttzát*
Ha ha ha
- 441 *RM., GózM.* *Tornyot* (Kanizsa szalavmegyei város :) *Óh*
- 442—443 *GálM.* *akár mely Banya is a' fiatal Legény[ne]k — NSzM.* *akár mely Banya is az Ifju Legény[ne]k*
- 444 *GálM.* *érd édes kedves számjaim; édes* [Hiányzik]
- 474 *GálM.* *megjövök tsak igymond hogy mindjirt*
- 477—478 *GálM.* *vidd a' náninak én*
- 485 *GálM.* *Lázár — S — Akarom*
- 493 *GálM.* *előttem hallatlan újság*
- 497 *GálM.* *willhet még nem*
- 500 *GálM.* *ember[ne]k az a' félékhez*
- GálM.* *inspicie hogy ben van — GálM.* *meszi pukchadtó levelet*
- 502—503 *NSzM.* *meszi pukkantó levelet*
- 516 *GálM.* *érimellenné tészí magát arra; magát* [Hiányzik]
- 518—519 *RM., GózM.* *levél* (: *A Kebliből vesz ki egy Levelet mellyet a' Borisnak irt* :) *Lápitlotty*
- 522—523 *GálM.* (*félbe szakasztja Karnyóné*) [Hiányzik] — *RM., GózM.*

- szinte (: el taszította Karnyóné Lázárt és beszédét félbe szakasz-
 tya :)
- 528—529 *GálM.* Az Ur embertelen ember értié
- 534—535 *RM.*, *GózM.* mutatja meg foga fehérít mitsoda
- 537 *GálM.* nevemről többé emlékezzen; többé [Hiányzik]
- 538—539 *RM.*, *GózM.* fizetni (: fel veszi Lázár a' Contót a' kezébe :) *Lipitlotty* (: taszította a' Contót :) *Hisz*
- 548 *GálM.* hogy a' szeretetemenek
- 555 *GálM.* ejtsen az alkalmatosságra
- 573 *GálM.* (kítőrlé a Contót) [Hiányzik] — *RM.* 3 xxx-et (: Ekkor veszi a pennát és ír három köröset) *neked* — *GózM.* 3 xxx-et. Ekkor veszi a pennát és ír három x-et) *neked* —
- 580 *GálM.* Budára és az asszony engemet
- 585—586 *GálM.* (félbe szakasztja *Lipitlotty*) [Hiányzik]
- 598—599 *GálM.* ütött kopott vén hasadt; vén [Hiányzik]
- 609 *GálM.* Te hitetlen lelkű! Te
- 612 *GálM.* bótomból 's elesik — *RM.*, *GózM.* bótomból (:taszította ki felé *Lipitlotty*-t a vasróffel maga el esik :)
- 618 *GálM.* edénye jaj fejem jaj
- 623—624 *GálM.* a' Botyából (: elmegy :) ; -ból elmegy [Hiányzik] — *RM.*, *GózM.* Botyából (: elmegy Lázár nagy furiával :)
- 632 *GálM.* te, te környül metéletlen
- 633 *GálM.* álhatatlan és hitszegő
- 641 *GálM.* utolsó [Hiányzik]
- 642 *GálM.* (: félbe szakasztja :) [Hiányzik] — *RM.*, *GózM.* is (: Samu hirdelen oda ugorva félbeszakasztja :)
- 644 *RM.* Samu (egy ágon lovoz, mint a' kis gyermekek szokták 's oda ugrik) *Asszonyám!* — *GózM.* Samu (: valami ágat vesz a' lába közé mint a' kis gyermekek szokták 's oda ugrik :) *Asszonyám!*
- 647 *GálM.* tsak így ni [Hiányzik]
- 658—659 *GálM.* vólt, pedig oh
- 660 *GálM.* szegényke olly édes
- 664 *GálM.* óh ó! óh!
- 676 *GálM.* Gazda bé nem
- 678 *GálM.* jattya (: félre szollal :) nem; (: félre szollal :) [Hiányzik]
- 681 *GálM.* vegyek egy kis siflüt — *OM.* vegyek egy kis kiflit ott
- 683 *GálM.* Karnyóné Ne azt
- GálM.* (: Samu elmegy :) [Hiányzik]
- 696 *GálM.* De hát othon
- 698 *RM.*, *GózM.* adsza (: oda adja Samu, nézi :) *Mordió*
- 701 *RM.*, *GózM.* medve czukorra (ád néki osztán elmegy :)
- 719 *RM.*, *GózM.* Boriska (Ezen szavaira Tiptoppnak kezdi Boris a' dallyát :)
- 723 *GálM.*, *RM.*, *GózM.* Haj's Kanisára
- 724 *GálM.* ide be. Dejsz magam ügyis bemegyek
 Hogy veled ismét kilegyek
RM., *GózM.* Dejsz magam majd tán ki megyek
 Hogy veled együtt ki legyek
- 725—726 *GálM.*, *RM.*, *GózM.* Ószve hoz tán még Szent Egyed
 Hogy fejed ölembe tegyed [Hiányzik]
- 735 *GálM.* valami [Hiányzik]
- 743 *GálM.* több is nő hozzá; is, hozzá [Hiányzik] — *RM.*, *GózM.* hozzá (: mert Tiptoppnak az órán szömölts vót :) *akar*

- 773—774 *GálM.* éppen van egy nálam, a'mellyet még előre megirtam a következendő Karátsoni innep nap után Szent János neve napjára — ha azt érjük — hiszen — *NSzZM.* éppen van egy nálam a'mellyet már előre irtam Karátsonyi jeles Innepi napok után esendő Sz. János napjára
- 777 *GálM.* Keresi a' csizma szárába 's ejnye nó ha rá akadnék nó mi a' tatár. [Hiányzik]
- 784 *RM., GózM.* birájának Gonosz birónak Somogyba az olyant hívják a'ki a' kéményekbe a' Kormot és a' Faluba a' Káromkodó embereket vizsgállya (:Ezt az observatiót nem kell a' köszöntő közzé olvasni :) [a zárójelben levő rész csak a *GózM.*-ban van meg] — *nékem*
- 790 *GálM., NSzZM.* Városban Karátson havában 21^{dik} Deczembris napján *Anno*
- 792 *GálM.* ellipsis és arra megy ki *hog*y
- 795 *GálM.* 1° Vers; 6° Vers [Hiányzik]
- 797 *GálM.* felviradtunk Szent János napjára
- 798 *GálM.* 2^{dik} Vers; 4^{dik} Vers [Hiányzik]
- 802 *GálM.* 3^{dik} Vers; 4^{dik} Vers [Hiányzik]
- 805 *GálM.* úgy mint a' Szent János napját
- 806 *GálM.* 4^{dik} Vers; 4^{dik} Vers [Hiányzik]
- 809 *GálM.* számos János napját
- 811 *GálM.* 5^{dik} Vers; 4^{dik} Vers [Hiányzik]
- 820 *GálM.* már [Hiányzik]
- 822—823 *GálM.* így megy ki a *Teketóriája* [Hiányzik]
- 826 *GálM.* hozzám édes Kintsem *fekügy*
- 830 *GálM.* készen várlak véle
- 833 *GálM.* ki mégy is ha be jössz is
- 848 *RM., GózM.* hadd lám (: veszi a kezében s nagy megijedéssel :) tökéletes
- 852 *GálM.* *Tiptopp* (: félre szollal :) [Hiányzik]
- 852—853 *RM., Tiptopp* (: félre fordul eltseréli 's az Arzenicumos 'Skatula helet álom poros 'Skatulát ad Samu kezébe :) *Ne Samu vidd* — *GózM., Tiptopp* (: félre fordul :) *Eltserélem.* (: S az Arzenicumos Skatulya helyett álom poros Skatulyát adott Samu kezébe :) *ne Samu vidd.*
- 853—854 *GálM.* vidd el édes anyádnak — nesze még egy *Krajtzár* — *Most*
- 857 *GálM., NSzZM., OM., CsaM.* *forintbol*
Kuruzs. No édes Dominázióm
 Lessz é hát occupázióm?
 Gut nacht Salutázióm!!
 Sok felé van vocázióm!! —
Tiptopp. No Kurus jöjjön hát a házamhoz lessz nálam — ha egyéb nem, hol mi olyan módiból kiment Párisi izé.
Kuruzs. Talis, qualis tsekély ruha.
Tiptopp. Jólessz az olyan mazurnak.
Kuruzs. Fiát voluntás az urnak!
- 861 *GálM.* ám [Hiányzik]
- 862 *GálM.* egérrel eszi ezt meg
- 866 *GálM.* rolad édes *fiatskám*, *veszne*; *édes fiatskám* [Hiányzik]
- 869 *GálM.* én? [Hiányzik]
- 870 *GálM.* édes [Hiányzik]
- 873 *RM., GózM.* hozzád (már akkorra megtsinálta magának a' mér-

get felveszi 's ezt mondja nagy keserőséggel) *Oh dugába* — *GálM.*, *NSzM.*, *OM.*, *CsaM.* hozzád 10^{dik} Jelenés Karnyóné magába *Oh dugába*

876 *GálM.* 1. *Oh dugába*

880 *GálM.* 2. *Én meghalok*

881 *GálM.* Az én *Karnyom*

884 *GálM.* 3. *Nem szántok*

887 *GálM.* (: *Integet Legényeket* :) [Hiányzik]

888 *GálM.* 4. *Jaj nem jön*

889 *GálM.* *lelkem ki innen*

891 *GálM.* (: *Integet legényeket* :) [Hiányzik]

892 *GálM.* 5. *Jaj nem jó*

893 *GálM.* *elkem ki innen*

897 *GálM.* Más nóta 1. *Oh irtóztató*

901 *GálM.* 2. *Párkák*

904—922 *GálM.* *el már meghalok.* — (: *meg itta* :) — *repetálja az utolsó sort rekedezve* [Hiányzik] [utánna] Harmadik Felvonás. Pantomimo. [Hézag] Jelenés. [számozás nélkül] Lipitlotty és az Előbbiek. *Lipitlotty*

904—906 *RM.*, *GózM.* *meghalok* (: most a' mérget felveszi 's meg kevergetvén meg issza; a méregtől pedig reszketősen mondja még ezt utánna :) *Me-me-meg te-te-testesült Ka-kan Angyalok Fofogjatok el me-me-mert meg halok* (: azomba tsak megy az ágyára oda lefekvén meg hal :) Harmadik felvonás 1. Jelenés. *Néma Játék*

906—922 *NSzM.* Harmadik Felvonás 1. Jelenés. *Néma játék* Lipitlotty, Tiptopp, Boris, Samu, Lázár, Kurus. *Lip.*[itlotty] *OM.* 1. Jelenés Lipitlotty, Tiptopp, Boris, Samu, Lázár, Kurus. Karnyóné egy nyoszolyában fekszik halva. *Lipitlotty* békén egy pár töltött pisztollyal. *Itt van*

ZM. Itt *néma játék* következik. Karnyóné megissza a mérget, eldül, mint megholt. A fia, Samu egy tálból tejet eszik, s azzal kínálja meg holt Anyját. Boriska s Lázár mellette állanak. — Be megy Kótyonfitty kérdi mi baja az asszonynak. Boris int, hogy mérget vett be, és megholt. Lázár szalad Kurusért, a ki egész Borbélyi készüléttel jön próbálja feltámasztani a halottat, de semmire nem megy vele. Azonba belép nagy furiával *Lipitlotty*.

RM. Iső Jelenés. *Néma Játék.* Boris odamegy az ágyhoz, amelyben fekszik halva Karnyóné. Samu, amint kenyeret eszik, egy darabot akar az anyjának is szájába tenni. Boris akkor eltaszítja onnét. Samu a' szájába kap Borisnak. Boris ismét eltaszítja onnét. Lázár vezeti oda Kurust lámpással. Kurus egy darabig búsul, fejét hajtogatja, s kérdi egyszer intvén, hogy mi lelte? Lázár, Boris egyszerre viszik a szájakhoz, mintha innának valamiből 's hátra hajolnak, nagyon mutatnak Karnyónéra, hogy ő is úgy tett. Kurus megint csak teprenkedik, gondolkodik magában, pulusát tapogatja, 's egyszer hertelen feltalál magát, kapja a'kristelt a kosárbul, kezdi klistélezni, aztán meg kap ki a kosárbul egy cserepet, abba tör egy kis fával valamit, abbul osztán vesz ki egy kitsint az ujjával 's kení az orra alá: s már akkor, hogy a Karnyóné orrának a szellelte a tollat fujta, ezen a Kurus megörülvén, fitzándozva 's ugrándozva, játszva felfujja a' tollat, mint a' kis gyerekek szoktak a' tollal játszani.

Tiptopp jó nagy kopogással, de még akkor nem tudja, hogy Karnyóné meghalt és meglátja Karnyónét halva, mindjárt topog erősen, s bosszúságában még a' haját is tépi, hogy oda van a' plánuma s kérdi Lázártul, Kurus hogy kitsoda volna. Lázár elszámlálta mind az öt ujját; p.okáért 1-ső, 2-ik, 3-ik, a'melly azt tette, hogy az ember annyi sok hivatalt visel, amennyit elszámlál az ujjain. Tiptopp megént csak topog erősen 's fejét vakarja, bosszankodik nagyon. (Itt félbeszakad a néma játék, mert jön Lipittlotty nagy furiával.) 2-ik Jelenés. Lipittlotty és az Elébbeniek. *Lipittlotty*
GózM. 1^{ső} Jelenés — *Néma játék.*

Samu és Boris.

Boris (Oda megy az ágyhoz a' mellybe fekszik halva Karnyóné).

Samu A'mint Kenyeret eszik egy darabot akar az Annyának is a' szájába tenni.

Boris akkor el-szakította onnét.

Samu A hajába kap Borisnak

Boris Ismét el-tasszította onnét.

Lázár Vezeti oda a' Kuruzst lámpással.

Kuruzs Egy darabig búsul, fejét hajtogattya, 's kérdi egyszer intvén hogy mi lelte?

Lázár, Boris (: egyszerre :) Úgy viszik a' kezeket a' szájokhoz mint ha valamit innának valamiből, 's hátra hajulnak nagyon, mutatnak Karnyónéra, hogy ő is úgy tett.

Kuruzs megint tsak töprenkedik, gondolkodik magába, pulsusát tapogattya: 's egyszer hirtelen fel találja magát, kapja a Kristélyt a' Kosárból, fel hajtja a' szoknyáját de nem egészen, 's mintha Kristélyozná úgy lökdösi a' Kristéllyal, azután még kap ki a Kosárból egy tserepet, abba tör egy kis fával valamit (: gondolom hogy tsak nem — — — t :) abból osztán vesz ki egy kitsinyt az újjával 's keni az órra alá azután pedig vesz ki egy kis tollat a' Kosarából, tartya a' Karnyóné órra alá, 's már akkor hogy a' Karnyóné órrának a' szelle a' tollat fujta, ezen a Kuruzs meg örülvén fitzkándo 's maga ugrándozva játtva felfújva a' tollat az ég felé mint a' kis gyerekek szoktak a' tollal játtszani.

Tiptopp Jó nagy Kopogással, de még akkor nem tudja hogy Karnyóné meg holt 's meg látta Karnyónét halva, mindjárt topog erősen 's bosszúságába még a' haját is tépi hogy oda van a' plánuma; 's kérdi Lázártól Kuruzst hogy kitsoda volna.

Lázár El-számlálta mind az öt ujját mint a mikép szokott valaki számlálni 1^{ső} 2^{ik} 3^{ik} 's a t. a'melly azt tette, hogy az ember annyi sok hivatalt visel, mint a' mennyit el-számlált az újján. *Tiptopp* Megént tsak topog erősen 's fejét vakarja bosszankodik, nagyon (: itt félbe szakad a' néma játék mert jön *Lipittlotty* nagy furiával :)

2^{ik} Jelenés. Lipittlotty és az előbbieik. *Lipittlotty*

923—924 *GálM.* Vén kurvádnak vérén keresztül kívánok rohanni

925—926 *GálM.* kétségbe ejtettél, Te

928—934 *GálM.*, *NSzM.*, *OM.*, *CsaM.*, *RM.*, *GózM.*, *ZM.* A melybe lövés úgy esett meg — *Tiptoppot* [Hiányzik]

941 *RM.*, *GózM.* pihóság. Pihó nevezetű egy nagy tolvaj gyilkos volt Somogyba.

- 947 *GálM. erre a' jó lelkü Asszonyságra*
 959 *GálM. bántt, szegény az Isten; szegény* [Hiányzik]
 964 *RM., GózM. vagyok (: a tenyérbe lévő huzásokat és ereket mondja :) Ez — Ez az élet ér, ez a' — ere, ez a szerelem ere ez a vágás út*
 965 *GálM. Én* [Hiányzik]
 966 *GálM. már* [Hiányzik]
 967 *GálM. haragudjon ám. Tűtkos*
 973 *GálM. egyéb egy kötélnél; egy* [Hiányzik]
 977—978 *RM., GózM. semmi (: fordul Borisra :) Te rád*
 986 *GálM. A' Te utad nem követses*
 987 *RM., GózM. [me]g álljunk (: fordul Lipittlottyra :)*
 990 *RM. bélhúr* [után betoldva két verssor]
 Lélekzetét miként fojtja
 S a Plutóhoz mint taszítja
Májját
 1016 *GálM. az megírt mod szerént esett* [Hiányzik]
 1020 *GálM. Az egész sor az 1021. sor után következik.*
 1021 *GálM. Lázár Puff bizony Sámuká is puff; Lázár* [Hiányzik]
 1026 *GálM. Jelenés* [Számozás nélkül] — *NSzM., OM., CsaM. 2^{ik}*
Jelenés RM., GózM. 3^{ik} Jelenés Karnyó
 1030—1031 *GálM. De hát ti nem is szoltok; is* [Hiányzik]
 1032 *GálM. Mitsoda ilen zember — GálM. bazus* [Hiányzik]
 1040 *RM., GózM. maradéka (: ád a' kezébe egy darab kenyeret :) ezt*
 1041 *GálM. betsesebb volt ez piskota*
 1053 *GálM. mert az ég karjai vezérlettek engem*
 1053—1054 *GálM. utaimb[a]. Ihol tudjátok hogy*
 1059—1060 *GálM. kereskedő ember eleget*
 1062—1063 *GálM. találtam kapni Tisztesekkel*
 1081 *GálM., RM., GózM. Mantuja est Mantuja*
 1098 *GálM. ni* [Hiányzik]
 1103—1104 *GálM., NSzM., RM., GózM. és Kráy Mantuát megvette, — GálM., NSzM. Kráy — ama vitéz magyar hadi vezér a' ki mint régi Magyaraink tsak — RM., GózM. Kráy ama*
 1107 *GálM. szabadultunk és passust*
 1111 *GálM., NSzM., több Szövetségesekkel. Éllyen a' vitéz Kray Mantua*
 1112 *GálM., NSzM. éllyenek hadi seregeink mindnyájan*
 1119 *GálM. Lázár Principális uram Most*
 1130—1131 *GálM. elájul Jelentés* [Számozás nélkül] — *NSzM. elájul 3^{ik} Jelenés; — RM., GózM. elájulván ledől Karnyóné mellé 4^{ik} Jelenés Tündér, Tündérfi és az előbbenyiek*
 1135—1136 *GálM. gyerek Jelenés* [Számozás nélkül] *NSzM. gyerek 4^{ik} Jelenés, Tündérfi és a' voltak. A Tündérfi*
 1141—1142 *GálM. Szolsz Már tudhatod*
 1143 *GálM. tudnod is kell*
 1152 *GálM., RM., GózM. a' varásló vesszővel hozzá üt* [Hiányzik]
 1157 *GálM. Fálelilela* [ismétlés hiányzik]
 1160 *GálM. Kettőjőkhöz Per deum majd — RM., GózM. vóltál* (mind a kettőhöz) *Ördög Lántz majd*
 1162 *GálM. Fálelilela* [Ismétlés hiányzik]
 1167—1171 *GálM. Fálelilela* [Ismétlés hiányzik] *Kar. Karnyó*
 1168—1171 *GózM. egyszerre valamennyien felugrálván hirtelen összevaptso-lódnak Karnyó*

- 1171—1178 [A hangjegyek a főszövegen kívül az összes másolatokban hiány-
zanak.]
- 1178—1179 *RM.*, *GózM.* *hát?* (azomba tsak mennek ki a' játék méző hely-
ből, 's az előfüggő le esik) *Vége.*
- 1179—1181 *GálM.* *Vége* elmondott beszéd *Ura*k
- 1181—1224 *NSz.M.*, *RM.*, *GózM.*, *OM.*, *CsaM.*, *ZM.* [A Záróbeszéd hiány-
zik.]
- 1185 *GálM.* *tsak* [Hiányzik]
- 1185—1186 *GálM.* *pedig* részemről *ezzel*
- 1186—1187 *GálM.* *hog*y én ennek is valóba örülök. *Kívált képpen*
- 1187 *GálM.* (*Égy erszény pénzt vetett az asztalra*) [Hiányzik]
- 1191—1192 *GálM.* *Királyunk[na]k* és felséges Hatalmasságoknak *győzedel-
mén*
- 1195—1196 *GálM.* *Sokszor*, mikor *képeiteket* — *lefestre* [Hiányzik]
- 1196—1197 *GálM.* *vitéz* dolgaitokat *fel sóhajtok*
- 1201 *GálM.* *hog*y az én *lelkemet*
- 1202—1203 *GálM.* *esztendeim!* — ah! mi szebb egy magyarnak a' hadi élet-
nél, kit még a' ruhája is-tsak jól körül tekintse, vitézségre nőgat
és taborozásra. *Felsőges Királyom ditsőséges hazám; Nemzetim
rajba ti mind*
- 1204 *GálM.* *Csurgói* [Hiányzik]
- 1205 *GálM.* *karját* [Hiányzik]
- 1207 *GálM.* *is* [Hiányzik]
- 1208 *GálM.* *Császár* kegyes *Királyunk*
- 1209 *GálM.* *éljen* Harmadik *Selém a' Nagy*
- 1210 *GálM.* *Vitéz* Szuvarovv és
- 1212—1215 *GálM.* *seregek!* nagy lelkü Hazám fiai! *Jövendőb[e]* ha az én
testem a' mértéket meg üti, mert *lelkem ugyan* már *lelketekkel*
mérkőzik ha megütöm a' mértéket, *lobogó*
- 1216—1217 *GálM.* *ragadsz* el *engemet*
- 1217—1218 *GálM.* *majd* elfeledkezem *magamrol*
- 1221—1222 *GálM.* *mind* a' két képpen szolgálhassam
- 1222—1223 *GálM.* *Kardom* nagyot *nőjj*
- 1224 *GálM.* *tapsoljanak!!!* el-mondta S. A. nn: Sárközy Albert leírta
G. L. 1807 ben Febr.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Cím: *Szeleburdiak* (szeleburdi szeleberdi, szeleverdi): az akkori nyelvhasz-
nálát szerint szélhámost jelent. (Ld. *NySz.* II. 139. k.)

- 15 *körtély* (táj.): körte.
- 16 *Lázár Deák:* Hogy Csokonai miért nevezi diáknak, bizonytalan.
Lehet, hogy élő mintája volt s abbamaradt diák, vagy tudákos-
ságát jellemzi vele. Lázár a környéken dolgozó horvát telepések
hibás ejtésű magyar beszédét használja. *RM.:* „Éz mindig
rátzossan fog beszélni.” A *CsaM.* helytelenül mondja „tót
legény”-nek.
- 27 *Asszonyám* (rég.): asszonyanyám.
- 29 *zördeg:* az ördög.
- 31 *Zur:* az úr.
- 39 *kantus* (rég.): köpeny, köntös (*TEtSz* II. 351. l.).
- 41 *magába felálló:* kelj fel Jancsi, olyan bábú, amelynek súlypontja
az alján van, és ha feldöntik, feláll.

- 49 *Kolompár* (táj.): üstfoltozó cigány (*TEtSz.* II. 530. 1.).
- 51 *Csoeto* (szerb): Mi az?
- 52 *comisió* (lat.): megbízás.
- 67 *eb a lelke!* (táj.): szitkozódás (*MSzól.* e 10.).
- 79 *Conto* (ol.): számla. — *netto* (ol.): tiszta haszon.
- 82 *Gölöntséradetek*: Gölöncsér (dunántúli tájszó) fazekas. Gölöncsér-telek tréfás helynév, Csokonai szóalkotása (ld. *Sziliágyi: CsDT.* 133. 1.).
- 83 *come siéque* (helyesen come segue, ol.): amint következik.
- 84 *Brimo* (primo, lat.): elsején.
- 84—85 *hábitus* (lat.): öltöny.
- 85 *Rhforint*: rajnai forint. — *Xr*: krajcár.
- 88 *Zecunda* (secundo, lat.): másodikán.
- 89 *mantseszer tszima*: angol lovagló eszima.
- 90 *stekli* (ném.): cipősarok.
- 98 *Silkrod* (Schildkrot, ném.): teknősbéka. — *Conductor* (lat.): vezető (*Bartal* 159. 1.).
- 116 *varsa*: hálóból, vesszéből vagy sásból font halfogó. (*TEtSz.* III. 1094. 1.).
- 133 *gustus* (lat.): ízlés.
- 140 *moldon*: kétszínű szövet.
- 152 *terminus* (lat.): kifejezés.
- 154 *félféléntő*: régi magyar úrmérték, 1/4 pozsonyi mérő, kb. 15 és fél liter.
- 159 *mint a szedetlen szőlő* (rég.): szomorú (*MSzól.* sz. 1187.).
- 175 *Travestialtt Virgilius*: Blumauer, Alois osztrák-író (1755—1798) travesztált Aeneise, melyet Szalkay Antal 1792-ben fordított magyarra. A kor kedvelt olvasmánya, nagy hatással volt Csokonai *Békaegérfarcára* és *Dorottyájára*.
- 176 *mercatimago* (ol.): vásári kép
- 178—179 *il mündo inverso* (helyesen mundo, ol.): felfordult világ.
- 184 *kinrus* (ném.): korom.
- 202 *Versália* (fr.): Versailles.
- 210 *regal* (ném.): fiókos pole.
- 221 *etuis*: „francia szó, általában minden tokot tesz, amiben sok darab holmi tartatik; különösen pedig és itt jelenti azt a cifra kis tokot a dámáknál, a melyben apró kis tűkör, pugilláris, szagos üvegek vagyon” Csokonai jegyzete a *Dorottyához*.
- 222 *sublát* (ném.): fiókos szekrény. (*TEtSz.* III. 609—610. 1.). — *ainrüttung* (Einrichtung, ném.): berendezés.
- 227 *Professio* (lat.): itt 'jelentés'.
- 228 *magamat recomendálom* (lat.): ajánlom magamat.
- 251 *in compendio* (lat.): röviden, dióhéjban.
- 254 *poltura* (poltura): a lengyel félgaras magyar neve, melyet nálunk I. Lipóttól Mária Teréziáig vertek. (*TEtSz.* III. 245—246. 1.).
- 272 *inzsbicie* (in specie, lat.): különösképpen.
- 274 *General Laschi vissza hozta a maga táborát*. — A Lázár háborús értesüléseiben szereplő nevek valódi nevek elferdítései és megtalálhatók a *Magyar Hirmondó* egykorú tudósításaiban. (Ld. Vargha Balázs: *Az özvegy Karnyóné s a két szeleburdiak. It.* 1953. 413. 1.) Csak teljesen összezavarja őket ugyanúgy, mint Csikorgó a mitológiai neveket a *Tempefőiben*: (Ld. a III. f. 7. j.-hez fűzött tárgyi jegyzeteket.)
- 276 *a Piseگری vizen*: Pichegru, Charles francia hadvezér (1761—1804)

- a francia forradalmi háborúban tűnt ki. — *Török Basa Nelson*: Nelson, Horatio angol tengernagy (1758—1805) mint a földközi tengeri flotta parancsnoka az abukiri öbölben megsemmisítette a francia hajóhadat, s ezzel elvágta Napóleont és seregeit Európától (1798. aug. 1.).
- 279 *Burkus*: a poroszok régi magyar neve.
- 291 *Driest*: Trieszt. — *Niderland*: Németalföld. — *Gretz*: Grác.
- 315 *Obester*: ezredes.
- 329 *adió* (fr.): búcsúzó köszöntés.
- 347 *Gratia* (lat.): kegy.
- 347—348 *Kótyomjütt* (rég.): haszontalan ember (*MSzól.* k. 1627).
- 360—375 *Szeme csak rá tudjak ülni. stb.*: Ld. *Odák* II. 10. *Egy fiatal házassalándónak habozása*, Dallamát I. *MTAK.* K. 671. 75. r. lev. Hasonmásban közölve jelen kötetünkben.
- 381 *Kankalékos* (rég.): görbe (*TEtSz.* II. 346—347. l.). — *Ludvérc* (táj.): lidérc.
- 398 *mossió* (monsieur, fr.): úr.
- 399 *naturaliter* (lat.): természetesen
- 402—403 *megkönnyebbiti az ágya szalmáját* (táj.): meghal (*MSzól.* a 135.).
- 409—418 *Semmi csak rá tudjak ülni. stb.*: Az első eredeti magyar színpadi duett. Dallamát ld. *MTAK.* K. 671. 75. r. lev. Hasonmásban közölve jelen kötetünkben.
- 415 *módi Sálba*: divatos sálban. A sál akkor nem a mai értelemben vett sált jelentette, hanem értékes, keleti, a ruhát eltakaró nagy kasmirkendőt. Divatja Európában a XVIII. század végén, Napóleon egyiptomi hadjáratainak kapcsán terjedt el, s a női elegancia nélkülözhetetlen kellékévé vált. (Racinet, A.: *Le costume historique*. Paris, 1888. VI.) Csokonai, aki akkor bejáratos volt a Dunántúl úriházaival, s akinél, mint azt a *Dorottya*, de még inkább a hozzáfűzött jegyzetek mutatják, az „észrevétel talentoma” a női divatra is kiterjedt, ezt jól tudta, s ezért látatja Borissal a „módi sálba” az úriasszonyság főismérvét. Gál László már nem értette a kifejezést és ezért írja a *GeM.* helyes szövegével szemben a „módisálva” kifejezést (*Toldy* és nyomán *HG.* átirásában „módisálva”). A többi másolatban a kifejezés teljesen értelmetlenné torzul (*RM.* „módi szálba”, *GózM.* „módi zálba”). (Ld. még *TEtSz.* III. 477. l.). — *sérikálok* (rég.): sétálgatok (*NySz.* II. 1554. h. *TEtSz.* III. 522. l.)
- 419 *ráhülne bőre* (rég. gúny.): meghal (*MSzól.* b. 1209.).
- 437 *egy időb a' Posta uttal* (táj.): nagyon öreg (*MSzól.* p. 791.).
- 486 *Fregatt* (ol.): hadihajó.
- 504 *koperta* (couvert, fr.): boríték.
- 538 *curens* (currens, lat.): körlevél (*Bartal* 190. l.).
- 554 *fundamentum* (lat.): alap.
- 592—593 *matéria* (lat.): anyag, itt tárgy.
- 600 *kanaforiázni*: gyantázni.
- 602 *bestia* (lat.): szörnyeteg.
- 617 *Compliment* (fr.): bók.
- 644 *lovazzunk*: lovacskázzunk.
- 681 *sifli* (táj.): mézeskalács, *OM.* helytelenül *kifli*. (*TEtSz.* III. 532. l.) Csokonai ennek a dunántúli tájszónak első lejegyzője (ld. *Sztlágyi*: *CsDT.* 141—143. l.).
- 698 *Mordió* (fr.): az isten szerelmére.
- 708 *expeditor* (lat.): ügyintéző.

- 714 *Ámborába jött* (embarras, fr.): megzavarodott; *OM.* háborodásba jött.
- 716 *planum* (lat.): terv.
- 721—728 *Csurgói kincsem hallod-é:* dallama lejegyezve *MTAK.* K. 671. 75. r. lev. (Ld. *Horváth: IrNép.* 76. l. Hasonmásban kiadva jelen kötetünkben.)
- 728 *Bajor* (táj.): korán érő szőlő, gohér (ld. *Szilágyi: CsDT.* 129—130. l.).
- 733 *Carbunkulus:* gyémánt.
- 734 *comprecálok* (lat.): kérek.
- 737 *köppöly* (rég.): szívóharang, mellyel a bőrfelületen fokozzák a helyi vérbőséget (*TEtSz.* II. 616. l.).
- 737—738 *trepanáltatni* (lat.): koponyát lékeltetni.
- 742 *adut* (fr. à tout): adu, a kártyajátékban a többit ütő szín.
- 746 *gánúza* (táj.): galuska- vagy morzsatésztaféle étel, tört krumpli (ld. *Szilágyi: CsDT.* 131—132. l.).
- 749 *paszli:* „vagy paszita, túl a Dunán a keresztelőkori vendégség”. Csokonai jegyzete a *Dorottya*hoz. — *salutatio* (lat.): köszöntés.
- 750 *kupetz* (szlov.): vándor kereskedő (*TEtSz.* II. 674. l.).
- 751 *eius modi* (lat.): ilyenféle.
- 755 *Dominatio* (lat.): uralom.
- 759 *Chiromantista:* tenyérjós.
- 762 *Exclusive* (lat.): kizárva. — *Inclusive* (lat.): befoglalva. — *respective* (lat.): bizonyos szempontból.
- 763 *demandálni* (lat.): rábízni.
- 775 *Szent Egyed napjára:* szeptember 1. A *Karnyóné* első előadásának napja.
- 779 *komma* (lat. coma): vessző.
- 781 *Keresztén tény é? vagy tén régen pörölnék rajta:* a kicsinyes felekezeti türelmetlenség kigúnyolása. A katolikusok a szónak „keresztény”, a protestánsok „keresztén” alakváltozatát használják.
- 784 *Gonosz bíró:* „Gonoszbírónak Somogyban az olyat hívják, a ki a kéményekben a kormot, és a falukban a káromkodó embereket vizsgálja.” *RM.*
- 785 *A capite* (lat.): kezdetétől.
- 791 *Anno* (lat.): évben. — *Ao.:* lat. anno (évben) szokásos rövidítése.
- 792 *ellipsis* (lat.): kihagyás.
- 799 *Párnázus:* Parnassus.
- 802 *Orveus:* Orfeusz.
- 803 *Clio* (lat.): a történetírás múzsája.
- 822 *compacto* (lat.): könyvkötő.
- 824—839 *Hármat ellett a Fűrjetske* (Ld. *Ötöd.* 721—2., 868—9. l. és az ott közölt irodalmat.)
- 860 *minuta:* perc.
- 876—904 *Oh dugába dőlt remények!* Dallamát ld. *MTAK.* K. 671. 75. r. lev. (Hasonmásban jelen kötetünkben közölve.)
- 876 *dugába dől* (táj.): meghíúsul valami (*MSzól.* d 395.). Ezt az akkor csak a Dunántúlon használatos tájkifejezést az irodalomban elsőnek Csokonai használta (ld. Techert József, *MNy.* XXXII. 312. l.).
- 901 *Furiák* (lat.): a mitológiában a bosszúállás és lelkiismeretfurdalás borzalmas istennői.

- 922 *furiával* (lat.): dühhel.
- 941 *pihóság*: „Pihó nevezetű egy nagy tolvaj gyilkos Somogyban.” (RM.)
- 945 *confusio* (lat.): szórakozottság.
- 948 *Statio* (lat.): állomás.
- 966 *járta-költes* (táj.): világlátott (MTSz. I. 981. h.).
- 973 *mathematice*: számtanilag.
- 989 *tájéteket túr* (rég.): fenekeedik, dühöng. (MSzól. t. 9.)
- 997 *Vesicatoria* (lat.): hólyaghuzó szerek.
- 1002 *praescriptio* (lat.): előírás.
- 1024 *per Deum immortalem* (lat.): a halhatatlan Istenre.
- 1025 *Jerusálem! Jerusálem!*: Máté evangéliuma 23, 37. „Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megöli a prófétákat és megkövezed azokat, kik hozzád bocsáttatnak!” (Károli Gáspár fordítása.)
- 1032 *zember*: ember; *zillen*: ilyen; *zeste*: este; *bazus* (passus, lat.): útlevel.
- 1064 *Haram basa* (török): rablófőnök.
- 1069—1070 *Quartely* (kvártély ném.): szállás.
- 1071 *royalista* (fr.): királypárti.
- 1082 *Non procul* (lat.): nem messze.
- 1083 *Scit iam Dominatio tuja* (tua, lat.): megismerte már uralmatat.
- 1093 *a világnak három hatalmas Császára*: I. Ferenc német császár, I. Pál orosz cár, III. Szelim török szultán.
- 1093—1094 *az Oceanusnak megtántoríthatatlan monarchája*: III. György angol király.
- 1100 *Kukker* (cigány): szar.
- 1103 *Padus*: a Po latin neve.
- 1104 *Szuvarov*, Alekszandr Vasziljevics orosz hadvezér (1729—1800) 1799-ben mint a franciák ellen Itáliába küldött orosz hadsereg főparancsnoka több győzelmet aratott.
- 1131 *János pap országa*: a magyar néphagyományban a munka nélküli eszem-izsom országa (ld. a *Tempfői* III. f. 6. j. jegyzetét).
- 1134 *Karakallát*: Caracalla római császár nevét hangutánzásra használt, nyilván zavart jelző szó.
- 1153 *vén lant*, *agglant*: a XVIII. században öreg nőkre használatos csúfnév. Ld. Faludi Ferenc *Agglantját*. — *Dorottya*. III. könyv végén: *Ifjúként Szaladtak még a vénlantok is*.
- 1180 *Sárközy Albert* (1790—1860): Sárközy Istvánnak, Csokonai barátjának és pártfogójának legidősebb fia, 1799-ben csurgói diák, később Somogy vm. főispánja. (Ld. *CSEml.* 642. l.). Amit Julow Viktor a beszéd „alacsony színvonalának” nevez (*Csokonai*. Bp. 1975. 192. l.), az Csokonai részéről szándékos gyermeteg naivság, hisz a beszédet egy 9 éves kisfiú mondta el. Egyébként a „kis kard”, melyet lecsatol, hogy harc helyett a tanulásnak szentelje magát, valóban megnőtt „kiszgazdájával” együtt, mert harcolt vele az 1848-as szabadságharcban. 1848 szeptemberében kormánybiztos. (Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. Bp. 1950. I. 224. l.)
- 1205 *Ganimedes* (Ganymedes): a görög mitológiában trójai királyfi, a legszebb halandó ifjú. Zeus parancsára egy sas elragadta az Olymposra, s ott az istenek pohárnoka lett.
- 1209 *2dik Selim*: tévesen III. Selim helyett.
- 1210 *Kray Pál*: tábornak (1735—1804). A Napóleon elleni

- Elzevir, Daniel 300
 Epiktetosz 267
 Ersefi Dániel 215, 220
 Ersefi Klára ld. Budai Ézsaiásné
 Ersefi Klára
 Erdődy Zsigmondné Festetics Mária
 grófnő 304
 Erzsébet császárné (VI. Károly
 magyar király, német—római csá-
 szár felesége) 288
 Eschenburg, Johann Joachim 209

 Faludi Ferenc 352, 371
 Farkas Lajos 215
 Fazekas Mihály 209, 283
 Ferenc magyar király, német—római
 császár 345, 371
 Ferenczi Zoltán 209, 211, 233, 237,
 283, 310, 314, 316
 Festetics család 337
 Festetics György gróf 311, 317, 319,
 323, 345—346
 Fogarasi János 208
 Földi János 220, 303

 Gál László 209, 226, 271, 273, 310—
 311, 316, 321—323, 340—346,
 350, 354, 357, 359—367, 369
 Gál Péter 344
 Gellert, Christian Fürchtegott 320
 Gentsi István 209, 310—311, 313,
 342—343, 352
 Gessner, Salomon 273—274
 Gleditsch, Lodovico 299
 Gluck, Christoph Willibald 282
 Gobbi Hilda 353
 Goldoni, Carlo 313—314
 Goráblás Martiny János 341, 352
 Gortvay György 304, 350
 Gottlieb Antal 282
 Gózon Imre 210, 311—312
 Gózon Istvánné Jókay Zsuzsanna
 312
 Gönczy István 347
 Görög Demeter 272, 282
 Guarini, Giovanni Battista 314
 Gulyás József 210, 346, 352

 III. György angol király 345, 371
 Győry József 230, 235

 Hafner Fülöp 216, 219, 236, 347—
 348
 Halász Gábor 215—216, 233

 Händel, Georg Friderich 270
 Harashty Hermin 353
 Harashti Árpádné 341, 343
 Harashti Gyula 233, 316
 Harsányi István 210
 Harsányi Pál 305
 Hasenhut, Anton 349
 Hasse, Johann Adolf 270
 Hatvani István 269, 303, 350
 Heckenast Gusztáv 229
 Hegyi Ferenc 321
 Heinrich Gusztáv 212
 Heinrich (jénai professzor) 319
 Helvetius, Claude-Adrien 322, 335
 Hennings (jénai professzor) 319
 Hérakleitosz 267
 Herder, Johann Gottfried 321
 Heródes (Palesztina királya) 269
 Hevesi Sándor 306
 Hippokratész 309
 Holberg, Ludvig von 234, 318
 Horatius, Flaccus Quintus 219
 Hortobágyi Margit 354
 Horváth Cyrill 210, 229, 282, 288,
 299, 344
 Horváth János 210, 348, 351, 370
 Horváth József 316
 Horváth Tivadar 324
 Huszti András 322, 334

 Ibn el Farábi 268
 Ilyés Gyula 306
 Imre Sándor 237
 Izsák (Ábrahám pátriárka fia) 269

 Jákob (Ábrahám pátriárka unokája)
 269
 Jancsó Elemér 316
 János evangélista 337
 Janovics Jenő 238
 Jókai Mór 238, 312
 Jókay József 312
 Jókay Zsuzsanna ld. Gózon Istvánné
 Jókay Zsuzsanna
 Jommelli, Niccolò 270
 József főherceg 226
 II. József magyar király, német—
 római császár 334
 Juhász Géza 209—210, 346
 Juhász József 324
 Julov Viktor 208—209, 235—236,
 303, 336, 346, 371
 Justinus 283

- Kabos Ede 221, 228
 Kádár Jolán ld. Pukánszkyne Kádár Jolán
 Kadmus (Agenor főnőcai király fia) 286
 Kaifás (zsidó főpap) 264
 Kant, Immanuel 322, 335
 Kardos Albert 236—237, 272
 Kármán József 316, 320, 331
 Károli Gáspár 371
 I. Károly (Róbert) magyar király 309
 VI. Károly magyar király, német—római császár 288
 Kastner Jenő 273—274
 Kazay Sámuel 304
 Kazinczy Ferenc 210, 216, 226, 232, 237—238, 272—274, 300, 304, 317, 319—321, 354
 Keeskeméthy Csapó Dániel 208, 210, 222, 228, 282, 288, 341
 Kelemföldy ld. Keeskeméthy Csapó Dániel
 Kerekes Sámuel 272
 Keresztury Dezső 208
 Kéry László 209
 Kis Bálint 304—305
 Kisfaludy Károly 302, 323—324
 Kiss József 212
 Kiss Manyi 354
 Kleist, Ewald Christian von 320
 Klemmer Ferenc 210, 233
 Koháry Ferenc gróf 332
 Kóré Zsigmond 216, 233
 Kotzebue, August 215, 233, 236, 313—314, 318, 347
 Kovács József 270
 Kovács Pál 311—312
 Kovács Sámuel 299
 Kovács Zsigmond 223, 238
 Kováts József 312
 Körmendy Sándor 310
 Kövy Sándor 272
 Kray Pál 345, 371
 Kubelik Jánosné Széll Marianne 226
 Kulesár Tibor 344
 Kurz, Johann Josef Felix von 349
 Kuthy Ferenc 333
 Lafontaine, August von 320, 332
 Landerer János 332
 Langmár András 354
 Laroche, Johann 349
 Lavotta János 320, 336
 Lázár Vilmos 333
 Lehotay Árpád 324
 Lengyel József 273, 280
 Lessing, Gotthold Ephraim 320
 Lilla ld. Vajda Julianna
 Linné, Carl von 220
 I. Lipót magyar király, német—római császár 368
 II. Lipót magyar király, német—római császár 263
 Luther Márton 267
 Macpherson, James 312
 Maffei, Francesco Scipione 313—314
 Magnin, Charles 302
 Magyar Bálint 353
 Major Tamás 353—354
 Máramarosi Gottlieb Antal ld. Gottlieb Antal
 Margalits Ede 265
 Mária Terézia magyar királynő 282, 368
 Martialis, Marcus Valerius 218
 Marton Frigyes 354
 Márton István 332
 Márton József 311—312, 272, 333
 Máté evangélista 237, 271
 Melius Juhász Péter 303
 Menander (álnév) ld. Walther, David Christian
 Menipposz 267
 Mercadante, Savério 270
 Merényi Oszkár 233
 Messina Menyhért 232
 Mészáros Ignác 218
 Metastasio, Pietro 270—271, 280—283, 288—289, 314, 346
 Mikolai István 235
 Molière, Jean-Baptiste 236, 274, 294, 299—302, 305—306, 309, 313—314, 348
 Molnár Antal 236
 Montesquieu, Charles de Sécondat 268
 Mozart, Wolfgang Amadeus 282, 342, 347
 Nagl, Johann Willibald 347
 Nagy Ferenc 316
 Nagy Gábor 236—237, 272, 274, 282—284, 286
 Nagy István 236
 Nagy Péter 306
 Nagy Sámuel 273—274

- Nagy Sándor 300
 Nagyváthy János 319–323, 331,
 333–334, 336, 349
 Nagyváthy Kálmán 333
 I. Napóleon, Bonaparte 220, 345,
 369, 371
 Négyesy László 317
 Nelson, Horatio 369
 Newton, Isaac 322

 O. Nagy Gábor 211, 314, 337
 Onody Cz. Péter 211, 222, 341
 Osváth Béla 353

 Paër, Ferdinando 270
 Pais Dezső 212
 Paisiello, Giovanni 270
 I. Pál orosz cár 345, 371
 Pállya István, 234, 332
 Pálóczi Horváth Adám 212, 317,
 320–322, 331–332, 335, 351–
 352
 Pálóczi Horváth Ádámné Sárközy
 Juszttina 332
 Pándi Lajos 324
 Paulay Ede 238, 306
 Péczeli József 314
 Pelle Erzsébet 230, 301
 Perliczi János Dániel 350
 Petőfi Sándor 284
 Petrarca, Francesco 302
 Phaedrus 265
 Piccini, Niccola 270
 Pichegru, Charles 368
 Platón 267
 Plautus, Titus Maccius 222, 234, 265,
 350
 Plenck, Jacob Joseph 303
 Polgár Tibor 315, 323
 Pope, Alexander 336
 Porpora, Nicola Antonio 288
 Prónai Antal 232
 Pukánszky Kádár Jolán 212, 216,
 219–220, 232–233, 236, 282, 301,
 310, 314, 332–333, 342–343,
 346–347, 350, 352–353
 Puky István 221, 274
 Pütkösti Andor 305

 Racinet, A. 369
 Rác Sámuel 304
 Ráczevi Sámuel 309
 Rákosi Jenő 305
 Rátonyi Róbert 324

 Regnard, Jean François 234
 Rehm, Hermann 351
 Réthel Prikkel Marian 335
 Riedl Frigyes 212, 311, 341
 Rivière Manley, Mary de la. 336
 Rommel, Otto. 347
 Romvári Gertrud 324
 Rousseau, Jean-Jacques 222, 224,
 227–234, 247, 258, 267, 283, 289,
 319–321, 336
 Rozgonyi József 272
 Ruszt József 354

 Sander, Heinrich 273
 Sándor István 346
 Sándor, Nagy, Alexandrosz 287
 Sándorffy József 304
 Sárdy János 324
 Sárközy Albert 345–346, 367, 371
 Sárközy István 305, 317, 321, 323,
 332, 334, 371
 Sárközy Juszttina ld. Pálóczi Horváth
 Áadámné Sárközy Juszttina
 Sarri, Domenico 270
 Sarti, Giuseppe 270
 Scarlatti, Domenico 270
 Schedel Ferenc ld. Toldy Ferenc
 Scheiber Sándor 269, 339
 Schikaneder, Emanuel 349
 Schiller, Friedrich Johann Christoph
 320, 332–333
 Schraud Ferenc 304
 Schraud Ferencné Zeininger Anna
 304
 Schütz jénai professzor 319
 Schwartz, Berchtold 219
 Sebestyén Gyula 236–237, 282
 Segner János András 350
 Seneca, Lucius Annaeus 224–225,
 227–229, 258, 267–268
 Shakespeare, William 211, 236, 313–
 314
 Simai Kristóf 234, 237–239, 264,
 268, 332
 Simonyi Zsigmond 211
 Sinkó Ervin 212, 350
 Sonnenfels, Josef von 349
 Staud Géza 212, 268
 Stoll Béla 212, 333

 Szabadi Béla 238
 Szabó Miklós 238
 Szabó T. Attila 235
 Szabolcsi Bence 236

- Szalkay Antal 219
 Szántó Dániel 226
 Szarvas Gábor 211
 Szarvasi Margit 317
 Szathmári József 212, 221, 226
 Szauder József 212, 270—272, 281,
 283, 289
 Széchenyi István 342
 Székely Péter 221, 231, 237
 Szekeres Károly 354
 III. Szelim török szultán 345, 371
 Széll Farkas 212, 226
 Széll Marianne ld. Kubelik Jánosné
 Széll Marianne
 Szenczi Molnár Albert 266
 Szentgyörgyi József 304, 350
 Szepsi Korocs György 334
 Szerémy Zoltán 353
 Szigligeti Ede 318, 353
 Szilágyi Eneás 317
 Szilágyi Ferenc 212—213, 225—226,
 228, 334—335, 337, 368—370
 Szilágyi Gábor 216, 236, 266, 300,
 347
 Szilágyi Sámuel 300
 Szily Kálmán 211
 Szini Gyula 353
 Szinyei József 211, 213, 350
 Szuvorov, Alexandr Vasziljevics 345,
 354, 367, 371
 Szűry Dénes 224

 Tarnai Andor 208
 Tasso, Torquato 314
 Techert József 370
 Tesselik Sámuel 331
 Teutsch, Fr. 265
 Thaly Kálmán 312
 Thury Étele 213
 Thurzó Gábor 315, 323—324
 Timon (athéni) 267
 Toldy Ferenc 213, 222—223, 229—
 230, 238, 265—267, 269—271, 273,
 281—283, 288—290, 299, 302,
 310, 321, 344, 346, 369
 Tolnai Vilmos 322, 347
 Tompos Péterné 226
 Tóth Aladár 236
 Tóth Imre 306
 Tóth Mihály 221

 Tömöri Pál 228
 Töröcsik Mari 354

 II. Ulászló magyar király 334

 Váczy János 210, 272
 Vajda Julianna 303
 Várad Antal 306
 Varga doktor (Csokonai egyik orvosa)
 305, 350
 Vargha Balázs 208—209, 211, 213,
 232, 312, 318, 323, 344—345, 349,
 368
 Vas Gábor 345, 350
 Vas György 225
 Vekardi József 269
 Vendrei Ferenc 353
 Veress András 350
 Vergilius, Publius Maro 221, 270,
 320, 372
 Vignano, Maria 339
 Virág Pál 221
 Voltaire, François-Marie Arouet 232,
 268, 314

 Waldapfel Eszter 371
 Waldapfel József 213
 Walther, David Christian 218
 Wartensleben grófok 319
 Weickard, Marianne Sophie 318
 Weöres Sándor 312
 Werbőczy István 322, 334
 Werthes, Klemens 317
 Weszprémi István 303, 350
 Wieland, Christoph Martin 273
 Wollstonecraft, Mary 282

 Zachariae, Justus Friedrich Wilhelm
 273
 Zeidler, Jakob 347
 Zeininger (Schraudné Zeininger Anna
 apja) 304
 Zeininger Anna ld. Schraud Ferencné
 Zeininger Anna
 Zolnai András 213, 341, 343, 352
 Zolnai Béla 318
 Zoltai Lajos 349

 Zsigmond Ferenc 213
 Zsoldos Jenő 213, 317
 Zsoldos Jakab 235, 237

TARTALOMJEGYZÉK

A' Szeretet' Győzedelme a' Tanúttakon	5
Gerson	15
Az elhagyatott Dídó	41
Endímon	73
A' Pásztor Király	79
Angélika	109
Doctorandus	131
Cultura	141
Az Özvegy Karnyóné 's két Szeleburdiak . . .	173
Mellékletek . . . . . 192-193. l. között	
Jegyzetek	207
Rövidítések	208
Jegyzetek a színművekhez	215
A' Szeretet' Győzedelme a' Tanúttakon . .	215
Gerson	221
Az elhagyatott Dídó	270
Endímon	280
A' Pásztor Király	282
Angélika	288
Doctorandus	294
Cultura	310
Az Özvegy Karnyóné 's két Szeleburdiak .	340
Névmutató	373

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Balázsovits Erzsébet
Műszaki szerkesztő: Gábor Péter
A borító- és kötésterv Somlai Vilma munkája
Terjedelem: 23,75 (A/5) ív + 6 oldal melléklet
— AK 1301 k 7881 —

78.4540 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

1—2. kötet: 82,— Ft

ISBN 963 05 0744 7 (sorozat)

ISBN 963 05 1375 7 (kötet)